ION CARAION

JURNAL

I

ION CARAION

JURNAL I

LITERATURĂ ȘI CONTRALITERATURĂ

Cartea românească — 1980

Coperta de *Adrian Ionescu*

PROBA DE FOC

Două bucurii mi-a oferit, cînd și cînd, scrisul : aceea de a mi se părea (nemulțumit cum am fost întotdeauna de mine) că uneori îmi izbutește o pagină, un vers, un gînd — și aceea de a crede că poate am descoperit în filele vreunui necunoscut (mai mereu, deși nu chiar de fiecare dată, ale unui tînăr) indicii de talent. Și m-am străduit atunci, dacă mi-era și posibil, să înlesnesc noului începător întîiul său drum în lume. Într-o lume desigur nu fără frumusețe, dar și de capcane atît dinăuntru cît și din afară, însă alta — de unde ?

Am întîlnit în schimb, și-mi este sau mi-a fost milă de ei, colegi pe care îi îmbolnăvea instantaneu talentul aproapelui și care proiectau în calea tinerilor obstacolele cele mai insidioase. Ce nelăudabilă infirmitate, să-ți relegi copiii ! Și cîtă sărăcie spirituală... Deoarece fragezii scriitori nu-s decît urmașii noștri, sîntem noi cei de mîine și noi cei care n-am fi existat niciodată, în nici un fel, dacă marii precursori de ieri ne-ar fi întîmpinat cu o aceeași indiferență ce li se arată aspiranților de acum de către unele prestigii stabilizate.

Să fim clari, de o severă claritate : hărăziții sînt puțini, impostorii dimpotrivă. Nu la categoria numeroasă a celor din urmă — firește — ne referim. Ei și așa sufocă viața artistică, denaturînd conceptele, pavoazînd aerul cu o veselie tristă, aglomerînd piața cu o subliteratură inexplicabil ajunsă în librării și care derutează, lasă decepții, dezgustă.

Impostorul — adică însăși prostituția în literatură — este obraznic, servil, fără scrupule, arivist, corupt. Nu în textele lui stupid conformiste se va împiedica vreodată cineva și nu de un asemenea tip de scrib, mărunt abil, inept pînă-n ultimele-i fibre, se simte săracă mult-puțina noastră literatură.

Dacă nu vom înlesni să apară și să se dezvolte celălalt gen de scriitor, neînfumurat în comportamentele sale civice, însă cu adevărat îndrăzneț în idei, în stare să-și asume ferme convingeri artistice şi care după o zi, două de impasuri şi îndoieli să nu se tot fîțîie și să nu tot sară de pe o etajeră pe alta, ca maimuțele mecanice, atunci literatura noastră riscă nu numai recăderea în simplismul dogmatismelor de altădată, ci însăși primejdia de a-şi demite succesiunea, de a-şi anula viitorul.

Să nu ne temem de a vedea și de a comenta realitățile așa cum sînt ele, abandonînd narcisismele zadarnice.

Din cînd în cînd, confraţi de-ai noştri, pier.

Un scriitor se face într-o viață. Nu-l poți înlocui a doua zi.

Pierdem cu aproape fiecare plecat ceva aproape de neînlocuit.

Boli, fatalitate, accidente, calamități, depresiuni — și iată că azi unul, mîine altul, ei se retrag.

Cine le urmează celor mai buni ?

Și cu ce morală ?

Ori cu cîtă conştiinţă artistică ?

Pentru că lucrurile acestea contează fundamental.

Din cînd în cînd un telefon, un ziar, o scrisoare ne mai aduc altă şi altă veste-cuțit.

Ireparabilul, golul, absența se dilată.

I-am prețuit suficient pe cei care nu mai sînt ? Ne-am gîndit să-i înțelegem cînd le era mai greu ? Ne îngrijim barem de ajuns de cei care încă se află între noi ? Și cum ? Ni se va ierta că i-am lovit ? Li se va trece cu vederea că în loc să se ocupe de perenitatea operei lor, depănau prea multe vorbe goale, cîrteau, se agitaseră între ei, întărîtaseră pe alții, s-or fi trufit exagerat, s-or fi bîrfit, au fost buni, au fost răi, și-au făgăduit prietenii mari (de care cîteodată nu s-au dovedit capabili) ori nu s-au abţinut de la răzbunări mărunte şi gesturi degradante (care le-au stingherit de atîtea ori relațiile între ei și relațiile cu adevărul) ?

De cîte ori afli de o nouă dispariție, în lumea literară, întrebarea este însă : ei, și acum ce a rămas ?

Ce rămîne *după* ?

Cu care dintre operele sale cel plecat înfruntă posteritatea ?

Fiindcă scriitorii încep mai ales din posteritate.

O ! Şi cît poate să fie de greu, de atîtea dăți, răspunsul... Deşi numai răspunsul acela justifică integral un creator.

Dacă, dîndu-ți-se făină aleasă, apă și sare, tu plămădești și coci pîine, răspunzi neîndoielnic de gustul pîinii. Dar ce fel de brutar se cheamă că ai fost, cînd pîinea ta iese proastă sau amară, cînd — în loc de miez — oaspetele venit la cină găsește mucegai ?

Și ce, oare scriitorul nu-i decît un brutar sau cartea nu-i decît o pîine ?

Toți răspundem, dar...

Acest *dar* se cuvine realizat în completul său conținut și în implicațiile sale de atîtea și atîtea nuanțe de către toți cei care vor (dacă vor) să-și explice atît lor cît și oricui natura unui scriitor și din ce motive a umbla cu misterul cuvintelor ține de o mai copleșitoare misiune decît aceea a folosirii lemnului, stofei, varului, nisipului, metalelor ș.a.m.d.

Toți răspundem și trebuie să răspundem, desigur, însă croitorul răspunde în viață (și nu toată viața !) pentru haină, olarul pentru ulcioare și blide, medicul pentru pacient, mecanicul pentru motor, horticultorul pentru plantele grădinii, corăbierul pentru nava lui, dascălul pentru elevii săi, un pilot pentru aparatu-i de zbor, un general pentru cîți soldați duce în bătălie, pe cîtă vreme un scriitor... un scriitor trebuie să răspundă și să creeze cu conștiința răspunderii pentru toți oamenii tuturor timpurilor.

Mereu.

Și în viață și după ce moare.

El nu trebuie să greșească nici în fața prezentului (care nu are un singur chip) nici în fața viitorului (care va avea cine știe cîte fețe), oricît ar fi de pline de dileme acest prezent și acel viitor.

Scriitorul nu-și aparține sieși. Cu cît e mai mare, cu atît opera sa nu se termină niciodată.

Ce fel de scriitor va fi acela care a fost scriitor cît trăia și nu mai este scriitor după ce dispare ?

Apoi...

Apoi cei gata să adoarmă narcotizați de succesul uneia sau a două cărți de odinioară, încununate cîndva cu lauri care de mult au pălit. Ei se bucură dacă li-s pomenite (favorabil, bineînțeles) zilnic numele — și le sînt.

Ei, și ?

Aceasta să fie problema ?

Mai multă sobrietate și modestie, treziți-i ! Narcis are nevoie de insomnii.

De cîtă vreme ceea ce mai publică ei (iar majoritatea ne ferim să le-o spunem, crezînd c-or să și-o spună, totuși, singuri într-o zi...) este mediocru, anemic, insignifiant ca valoare estetică ?

Li se rostește numele, mda, în mai toate zilele. Sau determină ei înșiși să li se rostească.

Totuși, încă o dată : ei, și ?

Sînt oare așa de fără dubii că or să li-l mai pronunțe cineva și mîine ?

Cred într-adevăr că ajunge să-și asigure cu consecvență o seamă de cronici și de elogii azi, pentru că le stă în putere (nu totdeauna pentru că merită), și prin aceasta să-și considere contractul cu eternitatea ca și semnat ?

Vane candori.

Necăjită ambiție.

O, dar n-au în fața ochilor cohortele de exemple ale trecutului și nu sesizează lecția fragilității îngîmfărilor altora de altădată ?

Nu le grăiesc nimic destulele exemple ale celor care, odată cu trecerea lor dincolo de boieriile unor clipe, dincolo de birourile în care au fost glorioși, dincolo de vile, titluri, elogii, dincolo de zgomotul poluant care-i ferea să mai gîndească rezonabil, la marele examen al cernerii și duratei, cărțile lor așa de fals, de conjunctural, de obositor slăvite, însă așa de incerte ca valoare, n-au mai rezistat judecății critice și au devenit principalele argumente ale detronării cea de pentru totdeauna ?

Desigur, ne putem înfrunta între noi pentru cîte și mai cîte, biruind real sau aparent cînd unii, cînd alții, dar adevăratul război — dacă ne considerăm cu seriozitate vrednici să devenim scriitori — este războiul cu veșnicia.

Cîtă eternitate ne căznim să punem în ceea ce scriem ?

Iată proba de foc.

Verb, inventivitate, spirit caustic, pondere, mesaj, idei și măiestrie — acolo să vedem cine are cuvîntul.

Să amenințăm nu oamenii (asta o pot face și alții cu noi), ci timpul și timpurile, cu talentul și cu geniul nostru, cu excepționala încărcătură a operei noastre artistice, care nu se fabrică într-o zi, ci într-o viață.

Să nu dormi din cauza unei silabe, iar nu să sforăi cu burta în sus că sînt revistele pline de „gloria“ ta.

Gloriile sînt flori de păpădie.

Grija indiscutabil majoră a unui scriitor este aceea de a scrie pentru totdeauna, indiferent cum și despre ce scrie. Iar grija morală a unei națiuni față de literatură constă în efortul de a-i crea literaturii toate acele condiții de liberă dezvoltare, în așa fel încît ea să nu înceteze să existe niciodată din nici un motiv extrinsec.

Altfel, evident, literatura nu-și servește pentru nimic în lume timpul, ci este în flagrant contratimp cu însăși esența sa.

Iar o țară fără scriitori e un deșert fără apă.

POEZIA

Nimic nu pare mai vulnerabil decît poezia — fie că trăgătorii văd, fie că sînt orbi arcașii. Totdeauna ea va fi o țintă la îndemîna victoriilor ușoare, însă eroarea învingătorilor provine din închipuirea că așa se biruie cum vor a birui ei. De fapt poezia nu poate fi mai niciodată învinsă, ea conține o forță care pune în stare de ridicol și inoperanță forța, o suplețe ce se insinuează dincolo de pumnii, armele, violența celor ce-i poartă război și-i caută ceartă.

Poți lupta împotriva poeziei, desigur. Au făcut-o mai totdeauna tobele, obscurantismul, dogmatismele, stultocrația, obediența, comanda, lingușelile, invidia, complexele de inferioritate, confuzia și cîte alte mizerii ce definesc inferioritatea speței umane. Însă nu poți birui împotriva poeziei. Căci ea este tocmai ceea ce nu se poate înfrînge decît tot prin poezie. Și ceea ce împiedică, va împiedica întotdeauna și prin toate mijloacele, unele mai incontrolabile decît altele, tendința mereu în vizită de-a lungul timpurilor ca formele cuvintelor să terorizeze conținuturile cuvintelor.

Poezia nefiind monedă, cu ea nu se cumpără și nu se vinde. Cînd poezia ajunge de cumpărat și de vînzare, a și murit. Sau e moartă de mult, ea care știe să și învie.

Două vorbe sună la fel și înseamnă același lucru, în mod obișnuit. Însă cine e poet știe prin doar o fulguire de imponderabil să le separe sensurile, principiile și să distingă în cer și pe pămînt adevărul de minciună, forma goală de ponderea fondului, înduplecîndu-le în instinctul inteligenței cititorului ca ele, chiar dacă poartă aceeași haină, să însemne ceva o ! cu totul deose-

bit. Și dintr-o dată, deși amîndouă sunau la fel, ele nu mai sună și identic.

E de ajuns un singur mare poet pe veac, fie și în cea mai conformistă epocă, pentru ca — la bilanțul final — gîndirea veacului respectiv să se confunde cu el, iar nu cu mentalitatea feudalilor și vasalilor secolului acela. Lor li se uită numele.

Nu pariați pe ghilotinatorii, sau pe ștreangul poeziei. Ghilotinele trec, ștreangurile se rup ori putrezesc, poezia rămîne.

Este nu dificil, e imposibil să ucizi cuvintele. Anumite cuvinte. Cele mai ales care nu adulează, care nu spală vasele, nu optează pentru uniforma limbajului, nu macină vid și în vid. Cu termenii apteri ai lingușelii, conjuncturilor, prosternării, docilității și alinierii, da, e de realizat orice josnicie, orice spectacol vulgar și stupid. Ce importanță are însă aceasta și ce legătură cu arta ?

Cu termenii poeziei așa ceva nu-i de conceput.

Cuvintele poeziei nu sînt slugi. Iar cînd ele devin slugi sau *dacă* devin așa ceva, atunci nu mai sînt ale poeziei și poezia nu mai este a lor.

Există în fiecare cuvînt o parte inteligibilă, figurativă, materială, osul cuvîntului, și o parte imaterială, imesurabilă, greu de sesizat, ascunsă, misterul cuvîntului, măduva lui elevată, magia sa. Chiar și cele mai oarecari cuvinte, cînd se pomenesc îngenunchiate, le e îngenunchiată prima lor parte, a doua — nu. Fiindcă a doua nu se poate. Iar pe deasupra, cele două părți nici nu sînt egale... În teritoriile necunoscutului acela din a doua parte e nesigur pasul oricărui urmăritor. Cum să poți aresta necunoscutul ? De aceea și superstițioasa frică de cuvînt a vrăjmașilor cuvîntului, frica lor de mister. De aceea ireconciliabila ostilitate dintre ceea ce se lasă percheziționat și ceea ce le scapă scotocelilor investigative.

Un mare poet nu uită niciodată că oricîte adversități i-ar bara trecerea el dispune (tocmai fiindcă e puternic) de subtilitatea ironică de a părea slab, care este mai teribilă orișicînd și orișicum decît congestiva putere de a fi tare, fiindcă ești — în fond — speriat, redus și cu adevărat slab.

Două tipuri de limbaj care corespund la două tipuri de forță. Un limbaj imediat și un limbaj fără timp, în urmă și înainte.

E o zicală în popor : *l-a bătut cu vorba*. Orice fel de bătaie în afara acesteia bate, curmă, usturā, pulverizează și îngroapă doar pe cel ce o dă. Și îl face, în plus, ridicol, ridicol dincolo de cantitățile, mașinațiile și mașinăriile cruzimii pe care o degajă, pe care o aplică, pe care a înmagazinat-o, în melasele căreia se complace și dezvoltă.

Dezvoltarea aceea e în moarte.

Or poezia, încă o dată, nu poate fi omorîtă.

Ridicolul hilar al celor ce au încercat încunună, cu ei, paraginile anonimatului.

A FI SCRIITOR

Într-o dimineață, la o răscruce de artere urbane, pînă să se ivească pe micu-i postament obișnuitul agent de circulație, pasagerii au văzut că urcă treptele o femeie ca de 30—35 ani, în fustă galbenă, în bluză crem, cu umbreluță roșie, cu geantă verde, un semafor complet, și că începe a dirija mersul vehiculelor și pe al pietonilor, după un cod personal, făcînd' gesturi precise, dar altele decît cele exact necesare, și cam sucite. Curînd, ea deveni însă din ce în ce mai absorbită. Era aprovizionată cu signal, fluiera, despica victorioasă aerul cu umbreluța, scotea o batistă din geantă, flutura din batistă, flutura din umbrelă, da din cap, da din mîini, da din bluză, da din ce putea și ordona. Ordona străzii o ascultare bizară.

Toată circulația, deodată, s-a oprit.

Pentru cîteva minute.

Și cîteva minute lumea a fost contrariată.

Apoi tristețea spectacolului transformă tot acel echivoc amuzament într-o îngrijorare.

Nu fără tact, cineva a mers atunci ca să-i spună „dirijoarei“ ceva la ureche. Păru că nu are, însă, cu cine vorbi.

Apoi precauția și îndemînările mai multora au coborît-o cu băgare de seamă, ca pe coletele pe ambalajul cărora scrie „fragil“, de pe mărunta sa înălțime provizorie, conducînd-o la adevărata-i identitate.

Și ea nu s-a împotrivit. Arăta chiar blîndă. Și rîdea, mergînd singură, de bună voie. Îi spuseseră c-o duc (încolo, avea de toate...) să-i dea uniformă.

Cine știe cui, din dezordinea sa lăuntrică, adresa acel rîs.

Mergea de bună voie, cu întreg bagajul său agitatoric, inclusiv ordinele verbale, veselă şi... se potolise într-un fel. Tăcea. Atîta doar, că a mai fluierat o dată.

În unanimitate, asistenţa aflată acolo a găsit că se produsese o confuzie de comportament şi de roluri, în orice caz nimeni n-a putut gîndi că prin respectiva dislocare a acelei fiinţe-steag, fiinţă-indicator, a acelui semafor feminin, i se retrăsese cel mai indicat — pentru ea — loc de muncă.

Evidenţa pleda singură.

Ce te faci însă, în literatură, cînd apar asemenea bizare fiinţe ?

*

I s-a întîmplat, cred, ceea ce narăm noi, cu peste poate 50 de ani în urmă, poetului *J.a.K.*

La sfîrşitul întîiei conflagraţii mondiale, aceea din 1914—1918.

Sau curînd, pare-se, după.

J.a.K. era tare înalt, urît, sîcîitor, cu dinţii şi figura cavalină, prezumţios, exclusivist, maniac, intrigant şi... îndrăgostit. Foc de înamorat. Mai apoi (dar n-o să povestim decît ce trebuie deocamdată povestit) a fost el şi în alte cîteva chipuri, pînă (ba chiar şi după) ce avea să părăsească la un moment dat România, iar ceva mai tîrzior, la o vreme oarecare, viaţa însăşi, stabilindu-se în depărtarea amintirilor sau în apropierea uitării.

Înalt ca înalt, urît ca urît, sîcîitor ca sîcîitor, dar făcuse ori pretindea că ar fi făcut — în afara dreptelor sau stîngilor sale exerciţii de literatură avangardistă — şi vreo doi ani de medicină. Dovadă greu de dovedit.

Cert este că poetul nimerise o iubită superbă, în sine şi prin contrast, mai suprarealistă decît el, pentru care pe lume (de ce ? asta nu se întreabă...) altcineva încetase ca să mai existe, în afara lui *J.a.K.*

Dar superba lui dulcinee suferea de apendicită, crize peste crize, şi în ruptul capului cavalerul său nu concepea să fie operată cumva de un medic, pentru că nimeni în afara lui n-avea dreptul, nimeni, nici s-o vadă goală, nici să-i privească sculptura pîntecului, necum s-o palpeze.

Așa gîndea poetul și tot așa iubita lui, pe care a și izbutit s-o convingă să se lase (într-o casă particulară, cu mijloace și instrumentaj dacă nu rudimentar, totuși insuficient și inadecvat), să se lase operată de către el.

A fost catastrofă, nu intrăm în detalii.

Era s-o omoare.

Norocul numai, un procuror prieten și un distins chirurg militar, plus discreția tuturora, adunată, plus rezistența miraculoasă a femeii au salvat-o sau i-a salvat pe amîndoi de la nenorocire și fatalitate. Căci așa e cînd te vîri unde nu trebuie...

*

În genere se admite imediat că nimeni nu poate fi bun mecanic, farmacist, planificator, mamoș, tapițer, magistrat, plăpumar, pavagiu, arheolog, profesor, pilot, fizician, contabil, comerciant și nici barem cofetar, coafor sau fotbalist, fără o prealabilă pregătire specială. Dar, în schimb, oricine crede că poate fi scriitor, dacă a ocupat cu litere o cantitate de pagini albe. Probabil și fiindcă oamenii citesc de multă vreme pagini, sute și mii de pagini peste care n-a trecut niciodată aripa vocației sau măcar zefirul unui talent.

Dacă numai cu ambiție sau bunăvoință, fără studii și practică (deși la capitolul numit literatură, pe lîngă muncă și avut cultural, se cere cu prioritate chemare, multă chemare) s-ar vrea cineva atestat economist, geometru, stomatolog, inginer sau avocat și ar pretinde să fie titularizat ca atare, apoi acel cineva ori că ar fi luat în derîdere ori s-ar crede că e vorba de un ins neîntreg la minte.

De ce însă credința, totuși, că oricine poate fi scriitor, dintr-o dată, mai lesne decît ai sui în tramvai sau decît ai scutura de scrum o țigară ?

Dacă — fără vreo prealabilă pregătire — un scriitor s-ar înființa, la plecarea acceleratului, în locul mecanicului, să conducă el trenul ; sau în locul pilotului, să poarte el în zbor nava avionului ; dacă te-ai pomeni cu el pe un cîmp de tragere, să preia comanda unității, cînd în fapt nici arma n-o știe mînui ; dacă ar urca podiumul completului de judecată, să înlocuiască un magistrat în funcție, sau scările unui laborator central, să ocupe locul titularului savant, ori s-ar duce să opereze în locul chirurgului, cum a procedat *J.a.K.*, cine oare n-ar socoti să se comite

o încălcare de competențe, că ne găsim în fața unei erori sau anomalii, a unui abuz, a sistării mecanismelor după care funcționează logica și e posibilă, cît o mai fi, rațiunea lucrurilor ?

*

Să istorisim niște mai vechi scene, edificatoare.

În tren.

Eram numai noi doi și călătoream de mult.

— Citiți literatură ? l-am întrebat pe însoțitorul meu din compartimentul în care ne aflam de cîteva ore laolaltă, după ce îndepărtase de el revista în care o bună bucată de timp îl socotisem absorbit.

— Literatură ? ! a făcut el pe jumătate perplex, mirat și pe jumătate cu indignare. Așa ceva pot să scriu și eu, și conductorul, și doamna de pe culoar și oricine din trenul ăsta. Poftim, uitați-vă și dumneavoastră, citiți sigur !

Am citit și singur. Cam avea dreptate. Ba cum, încă...

*

Lucrînd cîndva la o revistă care își instalase redacția la cel de al doilea etaj al unei clădiri cu nivele înalte, primesc vizita unei doamne foarte în vîrstă, căreia nu-i fusese deloc ușor să urce trei-patru duzini de trepte. Însă... le urcase. Gîfîind. Așa în vîrstă cum era. Căci singură ne-a spus, iar pe deasupra îi și arăta, că numără (să fi mințit ?) 75 de ani și că de două zile și două nopți scrie versuri pe care musai vrea să le publice „săptămîna viitoare". Probabil că ne observase nedumerirea, căci imediat a adăugat :

— Nu numai că le-am scris, dar — dacă vreți — le pot interpreta coregrafic și vocal, căci am exersat acasă, eu am fost și actriță.

Și pînă să apuc eu a-i răspunde ceva, eroina fabulei acesteia adevărate se și învîrtea printre scaune și mese, țopăind, jucînd, cîntîndu-și plăzmuirea celor două zile și două nopți de... creație, într-o postură hilară.

Cînd n-a mai putut, epuizată, prăbușindu-se peste un cuier, ni s-a adresat scurt :

— Ei, acuma le-ați și auzit, le-ați și văzut. Spuneți-mi, cînd mi le publicați ?

— Niciodată, i-am răspuns.
— De ce ?
— Doar pentru că nu-s... poezii.
— Aaaaa ! i-am auzit interminabilul țipăt, ca din genune. Ahaaaa... s-a lansat ea, — și dumneata, și dumneavoastră vasăzică, și voi credeți că ălora ale lui (omitem numele penitentului)... apărute în pagina a treia, din numărul vostru de ieri, ălora nu le lipsea vocația, ha ? Că alea-s mai poezii decît ale mele, ha ?
Adevărul adevărat este că nu prea erau. Dar...

Dar iată-mă la un moment dat, cu altă ocazie, în fața cu persoana în carne și oase chiar a unui... autor, succedînd manuscrisului său expediat poștal. În toată avalanșa lui de pagini : o salată lirică de ciupeli din cine vrei și nu vrei, nimic mai mult.
— Dumneavoastră, deschid eu cuvîntul, ați mai încercat și altădată ca să... ?
— Să scriu ? Eu ? ! Daaaa. Sînt *recidivist* (și-mi face cu ochiul, adică : noi între noi !)
— Și ați și trimis pe la niscai reviste ?
Se uită el de sus la mine, îngăduitor, cît se uită, apoi :
— Bineînțeles. Dar parcă numai la reviste... Acum doi ani am scos un volum, domnule coleg, iar anul acesta pe-al doilea. Iată-le ! Primiți-le cu autograf.
Acel *domnule coleg* eram... eu ! Mi-a azvîrlit „opera" lui pe masă.
Opera lui cu autograf.
Dar de care nu mi-am apropiat curiozitatea.
Într-un fel de suprem efort însă am căutat să stabilesc totuși proporțiile de rigoare :
— Vedeți, i-am spus, textele acestea ale dumneavoastră prea seamănă cu ale multor poeți de circulație azi.
— Șbaaang... a răsunat glasul său în chiar aceeași clipă. Și imediat :
— Bravo, m-a felicitat el încîntat. Ei bravo, domnule ! Păi asta și urmărisem, asta am și vrut eu. Știi... nu, nu știi. Nevastă-mea a fost prima cu ideea. Pe urmă... dar prima, știi, da, nevastă-mea a fost, că multă vreme nu mă publica nimeni nicăieri. Zice : *„Fă și tu de-alea ca ei. Fă ca Nichita, ca Adrian, ca Fănuș, fă ca Sorescu și ca Ion Gheorghe, fă ca toți, dragă !* Șbaaang... Și am făcut. Și uite că am două volume, domnule. Dacă nu mă pu-

blicați dumneavoastră, că văd eu că n-am șanse, ce ! vă închipuiți că nu mă publică altul ? Mă publică. Nu se există altfel.

Și a fost profet în țara lui.

L-au publicat.

Altul, alții...

Figurează și într-o istorie a literaturii.

Critici ca el scriu și au scris despre poeți ca el. Iar după cîte se cam vîntură, *domnul coleg* este chiar la al vreo șaselea sau al șaptelea volum acum.

Mai mult : i s-au dat și două premii.

Deocamdată.

*

Mai departe.

De-abia intrasem, de cîteva zile, chemat de Zaharia Stancu, să mă ocup de secretariatul publicației în care ea avea să se transforme, la *Gazeta literară*, pe punctul să devină de la o săptămînă la alta nucleul *României literare*. A și devenit, numai că pînă atunci...

Treburile întîrziind așadar, între timp (și a trecut și acel timp, că timpul trece, deși nu este) mi s-a destinat grija pentru moment a secției de poezie. Vorbă mare !

Veneau manuscrise prin poștă sau aduse de către autorii lor. Adesea, de către autoarele lor. Cele mai multe, ca întotdeauna oriunde în lume, nepublicabile. Manuscrisele... Dar mai aveai și ce alege. Zi de zi, săptămînă de săptămînă, tot citind și triînd, nu puțini și-au văzut pentru întîia oară numele acolo (nu-i înșir, fiindcă m-a satisfăcut să descopăr talente, nu să spun în piață că le-am descoperit, norocul fiind al meu, nu al lor) și mă bucuram că e doar începutul, în perioada aceea de oarecari speranțe.

Erau, firește, publicate — ba chiar de preferință — și condeiele care trecuseră pragul debutului. Și cele suficient afirmate. Și cele considerate mari.

Zgomotul stîrnit mai cu seamă de către ultimele categorii ar fi să constituie — ieri, azi — un subiect copios în sine. Fiindcă adesea, prea adesea, în loc să iște zarvă și admirații valoarea manuscrisului cuiva, fac zgomot gura, irațiunea și temperamentul autorului. Iar cînd autorul e și autoare...

Stupefiat am fost cînd o poetă nu de neestimat mi s-a adresat, după ce îi apăruseră recent niște versuri, adică o poezie, cu — de exemplu — vorbele acestea :

— Mie nu *mi-ați băgat* decît una, iar ăleia (și a rostit numele unei prietene de-a sale, tot așa de talentată), *i-ați băgat* trei.

— Ce-am făcut, doamnă ?

— I-ați băgat mai multe decît mie, asta ați făcut...

Fusesem familiarul altui limbaj în redacțiile abandonate cu un sfert de veac mai înainte și m-am dumirit greu că trebuia să deduc din apostrofa interlocutoarei mele că favorizasem (înadins ? involuntar ? din întîmplare ?) pe o colegă de a sa, găzduindu-i aceleia mai mult de o singură poezie în paginile revistei la care (după o concepție cu care n-aveam să mă pot obișnui) eu nu îndeplinisem travaliul pe care-l îndeplineam ajutînd la tipărirea cuiva în funcție de cîtă chemare mi se părea că ar fi avut, ci... „băgam" de fapt una sau mai multe bucăți unuia sau altuia dintre colaboratori, dintre colaboratoare, asta făceam. Să nu intru, totuși, mai amănunțit în această discuție... La ce bun ?

Vreau doar să spun, și cu asta am și trecut la altceva, că nici nu apucasem încă a-i cunoaște bine pe toți colegii de redacție, cînd mă pomenesc într-o seară, fără să se bată la ușă, cu un băiețel ca de 13—14 ani, deloc rău îmbrăcat, dar cu degetul la nas, în biroul unde lucram. Și nici una nici două, fără umbră de sfială, mă și întreabă :

— Dumneavoastră cît plătiți ?

— Păi cam cît se cade să plătesc ? m-am interesat la repezeală, cîtuși de puțin însă în subiect.

Să mă și explic : văzusem că în redacție unii obișnuiau cafea, alții coniac, servind aceleași lucruri și cîte unora dintre vizitatori sau invitați. Eu (pe atunci) le evitam. Poate că și azi. Parțial, măcar. N-are importanță. Dar am crezut că am înaintea mea pe fiul dichisit, poate că elev îmi spuneam, al vreuneia din curierele săptămînalului cu pricina, care ocupîndu-se cu aprovizionările de rigoare și nemaiprididind cu treburile, și-a rugat — îmi închipuiam eu — copilul s-o ajute. Să umble, de pildă, cu cheta. Nu strică pentru o instituție să aibă cu ce trata acolo pe cineva, cînd îți pică un oaspete mai acătării. Negreșit, un mic stoc de cafea și licori, drămuit cu tact, își vădea rostul, chiar

dacă trebuia încropit pînă la urmă din sacrificiile buzunarului nostru, al redactorilor...

Despre așa ceva credeam că e, deci, vorba și aș fi fost gata să nu-mi precupețesc prestația.

Foarte degajat, copilul acela curățel, într-adevăr elev, nepăsător complet la încurcătura mea, dar tot cam cu mîna la nări, a continuat stăpîn, chiar foarte stăpîn pe sine :

— V-am întrebat : cît dați ?

Scurt.

— Păi, dragul meu, i-am răspuns eu tot așa de alături cu subiectul, cît or da ceilalți, atîta am să dau și eu. Douăzeci, treizeci de lei — sau cît trebuie.

Cu totul comic în ochii lui, bineînțeles, juniorul meu nici n-a tresărit de situația în care mă aflam. Dimpotrivă. Calm, deși faptul că se vedea în situația de a-și bate mai departe capul cu mine îl și cam deranja, pe un ton imperturbabil, era un hatîr, m-a lămurit :

— Pătruț sau Fănel (n-am exactitatea numelui, și o să mă scuzați) face de-alea mici ; eu am adus un caiet cu un poem de 636 de versuri și vreau să știu cît plătiți.

Da, da, acum era clar ! Chiar și pentru mine. Care pricepusem greu.

Întîi, am tăcut. Ce să spui ?

Așteptam cuvinte și ele nu-mi veneau.

Am tăcut și l-am privit lung.

Nu se intimida.

Îl interesează onorariul, deci. Restul, calea-valea.

Scriitori mari, pînă după al doilea război mondial, n-au primit unii niciodată sau alții mai niciodată nici un sfanț pe articolele, poeziile, nuvelele, recenziile lor, care au însemnat ceva în formarea a generații întregi, iar cîteodată mai și înseamnă. În schimb, azi, un copilandru care de-abia se găsește la anii toaletei nazale, iată că intră în redacție fără să bată măcar la ușă, fără măcar un bună-ziua n-ați toporul și te întreabă somativ cît o să încaseze el pe... pe ce, în definitiv ? De unde a învățat comportamentul acesta ? La cine l-a văzut ?

Puteam proceda cu el în felurite chipuri, să termin pe loc, radical. Dar m-am stăpînit. Lumea s-a mai schimbat. Lumea se schimbă. Să vedem. Tineretul, socialismul ș.a.m.d. „Nought loves another as itself“ — *Blake*. Ține și el, normal, mai mult la sine.

Poate că mai tîrziu... Și pe deasupra, nici nu știu cum scrie încă ! E altceva, după aceea. Dar așa... cum să avem dreptul noi ca să... ? Acuma, cînd... Una-i caracterul, alta vocația.

— Uite, i-am zis, lasă dumneata aici manuscrisul cîteva zile, să-l citesc, și pe urmă, dacă este un lucru bun, care merită să vadă tiparul, cînd o să treci să discutăm, te lămuresc, rezolvăm noi și problema cealaltă, cu banii. Există un tarif oficial... în fine...

— Caietul ?

— Da. Mi-l lași mie.

L-a lăsat.

L-am citit.

Să-ți pui mîinile în cap, nu altceva ! Păcat...

Și a venit la scurtă vreme după rezultat.

Poftit pe un scaun lîngă mine, îi arătam greșelile de ortografie (numeroase), de gramatică (inadmisibile), îi sugeram să acorde extrema atenție (parcă de atenție îi ardea lui !) profesorilor și studiului, stăruiam să-mi spună ce anume citește, am vrut să înjgheb în sfîrșit o discuție, să aflu ce îl preocupă, ce știe, am vrut să-i dau o carte sau două, dar toate cuvintele mele îi erau mai indiferente decît firele de păr din coama sau coada lui Bucefal ori decît răpirea la cer a prorocului Ilie.

Și-a smuls caietul, mi-a răsturnat scaunul și un teanc (din greșeală, desigur...) de șpalturi, vroia bani, iar din ușă — iritat, explicativ, diagnostician și insolent — mi-a azvîrlit-o :

— He-he ! Nu vă place poezia modernistă, de-aia...

Mi-aflase, deci, vulnerabilitatea : el fabrica poezie modernistă și mie, opacul, nu-mi plăcea. De-aia !

Dacă am să aud poimîine dimineața sau deseară că unui adevărat poet i s-a respins la cutare editură manuscrisul, n-am să mă mir cîtuși de puțin : tinerelul meu de demult se află de un timp redactor acolo. Cum a ajuns ? Întrebați-l pe el. Nu era rudă cu mine, era cimotie cu altcineva... A ajuns, nu *este*. Asta am spus. „A fi" — un verb din alt cartier filozofic.

*

Aș zăbovi cu povestirea doar asupra încă unui caz, despre un și mai incredibil personaj.

Odată îmi deschide ușa la redacție o speță de halat cenușiu aninînd pe-un fel de jumătate de om deșirat, subțire ca sfoara,

ai fi zis că tăiat în două. Se apleca la dreapta, se apleca la stînga, flota, pîlpîia, se apleca înainte, și iar la dreapta, și iar la stînga și iar înainte.

Din clipa intrării pînă-n momentul în care a plecat, luîndu-și cu el atît realitatea cît și fantoma, n-a vorbit altcineva decît el, fără întrerupere, rostind aproape întocmai următoarele cuvinte, însă repetîndu-le de cîte trei ori, ceea ce înseamnă că unele lucruri le-a pronunțat de nouă ori, foarte rapid, foarte asemănător, ca într-un exorcism, iar apoi trîntind ușa în urmă — demn, subțire, halucinant :

— Mă prezint, mi s-a adresat, magistrat pensionar *x*, am 93 de ani, poet permanent, ofițer în rezervă, patriot conservator, contribuent pe cîmp literar, nu public nimic, *nu*, îmi retrag simbolic toate manuscrisele din presă, din pricina voastră, a beției voastre de cuvinte, vă resping și mă duc la domnul Titu Maiorescu, mă duc la domnul Titu Maiorescu, mă duc la domnul Titu Maiorescu să vă spun, să-i spun ce ați făcut voi din limba română.

Pe urmă — poc ! a trîntit ușa, dispărînd.

E ceva timp de atunci. Nu știu, pînă azi, dacă s-a dus ori nu la personajul promisiunii sale, dar socotind în ani, presupunerile-s la îndemîna oricui...

*

Să recapitulăm în fugă :

„Așa ceva pot să scriu și eu, și conductorul, și doamna de pe culoar și oricine din trenul ăsta."

„...și voi credeți că ălora ale lui... apărute în pagina a treia, din numărul vostru de ieri, ălora nu le lipsea vocația, ha ?"

. .

„Fă și tu de-alea ca ei. Fă ca Nichita, ca Adrian, ca Fănuș, fă ca Sorescu și ca Ion Gheorghe, fă ca toți, dragă ! Șbaang... Și am făcut. Și uite că am două volume, domnule. Dacă nu mă publicați dumneavoastră, ce ! vă închipuiți că nu mă publică altul ? Mă publică."

.

„Mie nu mi-ați băgat decît una, iar ăleia..."

. . .

„He-he ! nu vă place poezia modernistă, de-aia..."

. . . .

„din pricina voastră, a beției voastre de cuvinte, vă resping și mă duc la domnul Titu Maiorescu... să vă spun, să-i spun ce ați făcut voi din limba română !"

Ce se întîmplă, totuși, lăsînd anecdota ?

Dincolo de incidental sau de inocente scrînteli, dincolo de doza lor de pitoresc involuntar, de grobianism și de particularitate limitat semnificativă, dar totuși semnificativă, oare ce se petrece în fond cu literatura noastră, cu cititorii și cu mînuitorii penei ?

Păi ce să se întîmple cu mînuitorii penei altceva decît că unii izbutesc din ce în ce la mai mari intervale să încredințeze tiparului și altfel de pagini decît de un foarte scăzut interes, așa cum ar confecționa oricine. Cum ar putea să confecționeze orice nescriitor, dacă i-ar cășuna (ori iată că încep să le cășune nu la doi-trei, ci unor sute și mii !), oricare muritor de rînd de pe trotuarul acesta ori de pe celălalt trotuar, producînd lesne și el atari soiuri de improvizații de nici un soi, nu rele, nu bune, simple zgămîieli în apă goală sau probe de mutat vidul de la dreapta la stînga ori invers, tot așa de anonime, de terne și lamentabile, cert că din afara oricărei înzestrări notabile, a oricărei raze de har, ba și furate uneori, după cum (păcatele noastre !) din abundență se întîlnesc în mod obișnuit prin periodice și după cum publică (de ce ?) ba o editură, ba alta, iar stereotipele confecții respective ar găsi, închipuiți-vă, căci de fapt ele și găsesc, fără dificultate găzduire, iar noi am zîmbi ca în paradis, nu-i așa ? întocmai cum, cu nepăsare, unii și zîmbesc și moara merge.

La paradis general.

Împăind creierul și viața, că tot s-au demodat...

A fi scriitor ? A fi, în felul tău, eternitate. Nu mucava, mosorel, plombagină sau giruetă — și nu moarte sunătoare.

Luată și numai ca profesie (deși îndeletnicirea scrisului n-a fost, nu va fi și nu este numai atît), „profesia" aceasta *nu se*

alege ca altele, nu, ci *ea alege*. Asemeni oricărei spețe de artist, scriitorul se naște. Mai cu exactitate : el se naște rar. Totuși la noi (de voie, de nevoie) conviețuiesc două tipuri de — iată — componenți ai noțiunii : scriitorii cu talent și cei fără talent. Categoria a doua este, se știe, mai numeroasă. Tocmai din pricina aceasta și a unei activități fără semnificație, pe care alcătuitorii celei de a doua categorii o desfășoară obositor, tipărind literă fără identitate, fadă, stereotipă, hîrtie umplută cu gălăgie, o ! tocmai de aceea mai oricine a ajuns a pretinde că așa poate scrie și el. În definitiv, crezîndu-și vorbele, nimeni nu exagerează la proba prin comparație. Căci într-adevăr, așa de fără sare poate cărcăli toată lumea. N-ar fi însă posibil să auzi pe nimeni din pietonii străzii pretinzînd (imediat distanțele devin distanțe) că ar putea scrie la fel de bine ca Eminescu, Ion Barbu, Caragiale, Arghezi, Creangă, Blaga ș.a.m.d. Adică la fel de personal. Pentru că în cazurile înșirate atît cel mai mărunt cît și cel mai exigent om de rînd simte fiorul artei, autenticitatea și nervii acesteia, el fiind categoric respins de salinitățile actului de creație. Anonimul vieții intuiește resemnat că nu are ce căuta acolo, înăuntru, unde este și unde stă cine trebuie, unde e har și este enigmă. Dar cum o să încerce o aceeași senzație la lectura multora dintre firavii noștri contemporani ? Cîndva, unii, la începutul începutului, de oarecare talent, însă pe urmă... Pe urmă ?

A fi cult nu înseamnă numai sau neapărat a fi citit enorm sau de toate sau în cît mai multe limbi ori a ști să vehiculezi volumul de cunoștințe acumulate, redîndu-le cît mai clar, mai fidel, mai relevant. A fi cult înseamnă a imprima cantității de cunoștințe ce le ai o personalitate precisă : pe aceea a ta — și de a ști întruna să dovedești că o ai și că ea este inconfundabilă. Că ponderea ei contează valoric. Și că opinia ta e capabilă să așeze densitate, sens, direcții lucrurilor pe care le-a înmagazinat intelectul tău.

Un scriitor fără cultură (măcar literară) e un scriitor minor și limitat. Însă un om de oricîtă cultură, fără talent, nu este scriitor.

Pot exista oameni care au, cînd se și întîmplă să aibă, multă carte sau care au citit, deși nu-i totuna, cărți numeroase și au și scris destule, însă cărora le e lipsă talentul. Deși ei pot produce opere de real interes, dacă și cînd o pot, acele opere sînt *produse*, nu *create* fiindcă autorii lor numai de cultură dispun,

iar nu și de talent. Pe acești autori, nouă, oricît i-am respecta pentru bagajele lor de competență intelectuală sau arhivistică — și niciodată n-am ostenit în continua străduință de a-i respecta — ne este nu greu, dar ne-ar fi cu neputință să-i considerăm scriitori, chiar dacă social și întîmplător mulți au ajuns ca să facă parte din aceeași breaslă căreia și noi aparținem. De fapt, nu *și noi*, ci... și ei !

La capitolul zis al artei literare, ai de preferat pe scriitorul cult, se înțelege, nu pe instruitul nemiruit, foarte respectabil poate în domeniul sau în domeniile sale, dacă locuiește prin vreunul, însă doar atît. Numai atît.

Literatura cere talent.

Cultura, nu.

Dar literatura cere și cultură. Și cîte altele încă...

De aceea, sau și de aceea, a tipări cărți nu înseamnă întotdeauna a fi scriitor. Chiar cărți valoroase.

Dacă nu se va apela curînd și radical, să selecteze și să judece, la criticii și scriitorii cei mai exigenți, emancipați și onești, regretabil că li se împuținează numărul, la competențele cele mai puțin îndoielnice, nedispuse către concesii și neamestecînd răspunderile estetice cu relațiile sociale, apoi literatura noastră se va transforma progresiv într-o îndeletnicire a mediocrilor și lenei de gîndire, într-o agoră de iluștri anonimi emițînd care mai de care vorbe fără conținut. Ai să poți înlocui pe fiecare cu fiecare, descurajant, fără pierdere și fără cîștig, iar indistincția va fi ca pustiul.

E amenințată personalitatea literaturii române.

Este inadmisibil să se ajungă a se scrie la un atît de uniform nivel, să se tot pastișeze pastișele pastișelor, să se prelungească și azi, ba cîteodată copios, maladii — ca beția de cuvinte și forma fără fond — ale copilăriei literaturilor, pînă acolo încît fiecare trecător să considere că între el și scriitor e de tras în liniște, la oricare din orele zilei sau ale nopții, semnul egalității.

De aceea, din nou, e trebuitor să nu se uite că a tipări cărți nu înseamnă obligatoriu sau totdeauna a fi scriitor.

Mai bine o sută de talente reale și neobstaculate prin mărunte și diverse și continue sîcîieli, decît o mie de mediocrități încurajate vinovat, propulsate orbește.

Altminteri, vom fi spuși la domnul Titu Maiorescu...

1944 — 1947

UN ANONIM : GHEORGHE VASILESCU

Da, să vă mirați că lîngă zilnicul medalion din pagina a doua, lîngă rama care altădată i-a încadrat pe Apollinaire, G. Călinescu sau Bacovia, apare astăzi un nume anonim, indiferent, popular în sensul de risipit, de neînsemnat, de minimă circulație.

Dacă vreți, Gheorghe Vasilescu e un... nimeni.

Cineva din masă, din gloată, despre care dumneavoastră, ca și noi dealtfel, n-ați mai auzit niciodată pînă acum.

Uneori vom discuta aici și despre astfel de oameni.

Scrisoarea care însoțește volumul postum de poeme al acestui necunoscut (căci ne-a sosit un caiet liric al unui om care nu mai este în viață și, împreună cu el, o epistolă din partea — vom vedea cui), scrisoarea aceea, destăinuie că autorul versurilor, un tînăr ofițer, a fost trimis în Germania, de unde — nu se știe în ce grad și fără a-și mai revedea țara — i-au fost îndreptați pașii spre frontul nemțesc de la Orel, „unde a căzut în fruntea unității sale, la 10 august 1943".

Ne scrie despre el la redacție un mare mutilat, adică un om care acum 27 de ani făcea războiul în tranșeele românești poate din apropierea Carpaților răsăriteni. Sîntem siguri, așadar, că-l cunoașteți acum pe Gheorghe Vasilescu.

Gheorghe Vasilescu e cineva din marea armată a tinerilor care nu s-au mai întors de lîngă... prietenii germani.

Continuator al nesfîrșitelor grămezi de înaintași patrioți dar năpăstuiți de istorie, al acelor înaintași care erau luați acum un sfert de secol din Transilvania ca să lupte pe frontul italian împotriva dreptului națiunilor și împotriva propriei lor libertăți

de voință, Gheorghe Vasilescu, absolvent al Școlii Militare de la Mănăstirea Dealul, cade în fruntea unității, cu ochii întorși spre căminul său.

Poet anonim și soldat trimis între gloanțe, decorațiile postume nu le-a primit din partea comandanților. Recunoașterile postume i le-au adus niște oameni care mai făcuseră un război, propriu-zis care făcuseră alt război (nu e adevărat că mai puțin greu !), niște foști mutilați, niște sinceri, nezgomotoși și dezinteresați prieteni, care din și cu modestele lor mijloace materiale i-au tipărit primele manuscrise adunate sub titlul EXAMEN.

Gheorghe Vasilescu e poetul în stare de minereu, needucat în pensioane de poezie penultimă, lipsit de privilegiile unui mediu social cu rafinamente de stil și expresie. Un elementar, deci, în care s-au întîlnit întîmplător cîteva experiențe nerezolvate, fără unitate de stil, însă bune conducătoare de surprize.

Am citit bucuria orașului
Și m-am scăldat în soare adevărat.
Am văzut bărbați îmbrăcați curat,
Femei care deschideau ferestre
ca să cumpere soare
Copii de unt, suverani, cu ochi
de sărbătoare

(Dintr-un jurnal pe zi, p. 45)

Ca și celălalt poet-soldat din dimineața literaturii românești, ca și Vasile Cârlova, îndrăgostit pînă la obsesie de actul înființării tinerei armate române, creată cu scopul eliberării poporului de sub tirania asupritorilor, Gheorghe Vasilescu aduce peste faliile anilor, o poezie proaspătă, de unde drumurile spre adevărata literatură serioasă, valabilă, par să nu lipsească, după cum nu lipseau eșantioanele romantismului francez din opera lui Cârlova.

Acest necunoscut ostaș, de pe urma căruia a rămas un nume : Orel — orașul unde a murit — știa să scrie mai bine decît alde domnul Teodor Scarlat, spre exemplu, de la cenzură, și om pomenit între sîrme ghimpate, alături de mitralieră, luptînd adică efectiv, înțelegea să elimine totuși zeama patriotardă, con-

ştient de valoarea luptei şi mai cu seamă de sensurile ei interioare, necomune şi negazetăreşti :

Tăticii cu ciocane şi cu ţigări pe buze,
Cîrpesc ori fac coteţe. Tu soare, tu te scurgi
Şi rîzi de ei, sărmanii, meschinii demiurgi
Cu case mici şi podul plin de pisici lehuze.
O altă mamă mică, cu haina tatii-n spate
Cu ochii albaştri (Doamne, ce spălăcit azur)
Cu pungi de la băcanul becisnic şi sperjur,
Se-ntoarce-acasă' zglobie (a dat doi poli pe toate).

(Pamflet, 23)

Dacă nu murea, poetul Gheorghe Vasilescu, sătul de formule și entuziasme cîrpite, s-ar fi întors probabil după sfîrșitul campaniei la el acasă, pentru a scrie un jurnal cu experiențe de front sau romanul de crîncen realism al campaniei din Est. L-ar fi scris cu tot sîngele său din artere neastmatice, cu întreg materialul uman adunat în el pînă-n vîrf. Romanul lui Gheorghe Vasilescu ar fi fost un hohot bolovănos aruncat elitei compromise, cu capul povîrnit, servilă celor dintîi musafiri.

Dar n-a apucat să fie nici măcar început acel roman. Gheorghe Vasilescu n-a lăsat în maldărul de manuscrise găsit pe urma lui decît poeme răvășite, incomplete, multe realizate. Știți, medaliile lui — dacă-i dați voie... Avea poate dreptul și la altele, dar nu l-au mai interesat.

Acum se pregătesc albume onomastice, se introduc prin colțuri de jurnal necroloage emoționante și se aplaudă cîntăreții naționali.

Foarte bine.

Cineva, mi se pare chiar mai mulți, întocmesc antologii cu eroi.

Și mai bine. E de datoria noastră să ni-i lăudăm, dacă au fost eroi. La atîta cinste au și ei dreptul, fie !

Gheorghe Vasilescu nu va figura însă în nici una din antologiile în perspectivă.

Așa-i și trebuie.

Fiindcă el n-a potrivit poeme de război pe unde se poate și pe unde nu se poate. Definitivul său poem l-a trăit între gloanțe

și nu s-a grăbit să-l arate altora, cu bucuria domnilor Radu Gyr, I. D. Pietrari, Leonida Secrețeanu etc. Deci, singurul loc pe care îl merită, este istoria literaturii, unde va trece fără anticamera simpaticelor antologii și fără intervenții particulare.

Dumneavoastră, domnilor poeți de război, pentru că nu sînteți în materie, n-aveți nici un motiv să vă supărați, nu-i așa ?

1944, Ecoul

TEATRU ÎN NORVEGIA

Ziarele de acum cîteva zile au publicat o telegramă din Stockholm de însemnătate remarcabilă pentru prestigiul politic, dar mai ales literar al Italiei de astăzi.

Dacă publicul n-ar fi prea grăbit, dacă literații noștri ar acorda mai multă atenție lucrurilor considerate de ei mici, neinfluente, pasabile, cotidiene — ar avea ocazia să înțeleagă cel puțin parțial probleme centrale din imediata actualitate.

Telegrama din capitala Suediei anunța că, în toată țara norvegiană, posturile de radio vor transmite în emisiunea lor viitoare, piesa Ducelui Mussolini intitulată „O sută de zile“. *Campo di Maggio,* în original.

„În felul acesta, se adăoga, publicul scandinav va lua cunoștință pentru prima oară de piesa d-lui Mussolini.“

„Întrucît textul piesei e de mari proporții, difuzarea ei la radio, se va face cu continuări zilnice.“

Ducele Mussolini dramaturg — iată o veche preocupare sub care Europa modernă nu l-a cunoscut pînă acum pe conducătorul fascist, dar care nu-l caracterizează cu mai puțină forță și vigoare decît funcția sa politică. D-l Mussolini, ca literat, pășește în arena mondială (de remarcat faptul că în țara sa piesa a fost reprezentată acum 16 ani), exact în clipa cînd Benedetto Croce își lasă atelierul de filozof și estet pentru a intra în arena politică. Aceste tranziții, această mutație sau paralelism de roluri nu apare singular în istoria lumii. Literatura universală pomenește de Caius Iiulius Cezar, care era concomitent strateg și istoric de egală valoare. Mai tîrziu, Napoleon e un gînditor și memorialist la fel de citat în literatura de specialitate, pe cît fusese în rapoartele militare ale vremii.

Marile talente zidesc la poziția interioară a operei lor tot așa de mult pe cît activează oamenii politici la arhitectura statelor pe care le conduc. Iată de ce impresionează ținuta de autor dramatic a d-lui Mussolini și iată de ce mai ales ne pare rău că publicul nostru trece cu vederea un fapt de o asemenea importanță.

Acuma, e de la sine înțeles că o piesă de teatru de factura și proporțiile crescute ale acestui „Campo di Maggio" n-a fost terminată decît într-un interval fără îndoială considerabil. Despre Goethe se spune că a muncit la *Faust* o viață întreagă — și, dacă nu ne supără memoria, a trăit nu puțin... D-l Mussolini va fi lucrat la drama sa poate zece ani, poate douăzeci de ani. Scrisă, am văzut cînd, ea a devenit astăzi o realitate, un fapt concret, o operă literară de circulație europeană, care-l așează pe autorul său alături de fruntașii genului din Italia (ca Pirandello, Goldoni, Gherardi, — și alături de cei mai mari autori dramatici ai omenirii.

Pentru noi, care ne simțim înrudiți cu țara latină peninsulară, ca un plămîn al Europei la Marea Mediterană, faptul nu poate constitui decît o bucurie în plus, cu deosebire astăzi, cînd ducem încă războiul comun ca buni aliați.

O bucurie, da. Și, totuși, repetăm că poporul norvegian, de alt sînge și destin, s-a entuziasmat înaintea noastră de spectacolul radiofonic prilejuit de această piesă a conducătorului fascist. Să ne înțelegem : personal, nu avem nimic de rezolvat cu norvegienii. Treaba lor. Dar ne gîndim, bunăoară, că germanii, bunii noștri camarazi germani, cu care nu ne înrudim decît ca arieni, nu cum ne înrudim cu italienii, au făcut maximum de sacrificiu pentru a-l transporta pe scenele din Berlin pe Caragiale al nostru, pe cînd noi nu am fost capabili să-l aducem la București pe d-l Mussolini. Și, doar, ca latini, am fi avut mai mult drept... Trebuia să fie o ambiție a noastră față de atacurile propagandei subversive.

Căci, după cunoscutul conflict intern din vara anului trecut, care a dus la ruperea definitivă dintre șeful partidului fascist și regele-Împărat, Victor Emanuel a mai suferit (v-aduceți aminte !) cîteva înfrîngeri grozave, în timp ce Ducele s-a restabilit, și-a creat o armată de 18.000 de oameni și a continuat războiul cu aceeași nestrămutată încredere în victoria finală. Ducele a știut să-i arate de-atunci mereu, și pe planuri duble, aceluia pe care îl denumește „Regele trădător", că — încercînd să-l îndepărteze pe Benito Mussolini de la conducere — el voia

să lovească în mod concomitent nu numai într-o personalitate politică din fruntea Europei, de mari și recunoscute intenții și dimensiuni, dar în același timp într-un artist, într-un om de litere, într-unul dintre cei mai inediți și mai mari dramaturgi contemporani.

Comparați brutalul gest al acelora care l-au arestat și intenționau să-l predea englezilor, cu replica de aristocrată ținută, a d-lui Mussolini ! E la mijloc o diferență de procedee și de reacțiune concludentă, semnificativă. Fiecare luptă cum crede, cum mai poate și pentru ce crede. „Trădătorilor“, așa cum au fost numiți, li se răspunde nu numai cu o demascare, dar și literar. Războaiele și provocatorii lor trec, se pierd, literatura însă rămîne. Iată un adevăr esențial — constatat de Duce.

Poate chiar în clipa cînd noi scriem aceste rînduri la Oslo și la celelalte posturi de emisiune din Norvegia se transmite drama de lungă durată a d-lui Mussolini. Pentru acest lucru îi invidiem, pe contemporanii noștri scandinavi.

Ce fericiți sînt nordicii !... Nu vor avea pretenția că încep anul lipsiți de luminile însorite și calde — pe care țara lor polară n-a avut pînă azi prilejul să le prețuiască — ale veritabilei culturi italiene.

1944, Ecoul

CULTURALII

Ne-am propus altă dată curiozitatea de a completa o listă cu numele celor mai tineri poeți descoperiți, recomandați, prezentați de prieteni, de profesori, de esteți.

Ne mărturisisem trista constatare de a fi înregistrat nu mai puțin de cîteva sute și încheiam că poezia de azi, poezia română, poate fi „salvată“ doar la numărul... 1000. Desigur, era un fel de a ne exprima, nu dispensat complet de inaderențele lui la o realitate nedemnă de elogii. Căci efervescențele în care se zbat azi contingente multiple de tineri formează un motiv interesant de entuziasm numai cînd propun lucruri noi, aduc moduri de exprimare evoluate, cuceresc îndrăznețe și plurale categorii de procedee stilistice, de împrospătări ale registrelor tematice ș.a.m.d. — ceea ce nu e cazul în actualitatea noastră.

Alături de poeții astfel propulsați și înmulțiți, foarte interesanți, de tot interesanți sunt... culturalii. Nişte oameni prezentabili, deobicei bine intenționați, la fel de numeroși, puțintel moraliști, nu prea originali, cu destul de mulți prieteni, comod instalați, cu atitudini sonore, academici, instituționali, călcați, apretați, siguri de dînșii, tare-tare idealiști și gata să scoată citate din toate buzunarele.

Culturalii sînt răspîndiți de predilecție în viața literară.

Mai au, fără îndoială, și alte denumiri — după cum activitatea lor variază între eseu și antologie.

Altminteri, se pricep la orice : teatru, filozofie, literatură (roman, poezie, reportaj), istorie, arheologie etc. Nimic n-a apărut pe lume decît pentru ei, culturalii.

Nu dau îndărăt de la nici o pricepere. Atari optimiști e greu să mai prepari alții — nici măcar pe cale chimică.

Disponibili prin și din naștere, ei se acomodează cu toate acțiunile dirijate, așa după cum au și influență acasă ori în alte țări. Cîteodată ei „își spun cuvîntul". Totdeauna „cu greutate", cu ceva încîlcit înăuntru, totdeauna cu trimiteri, cu referințe, cu prestigioase citate, lucru ce dovedește (adică intenționează a dovedi) un laborator preliminar de vehiculare și elecție a ideilor, cunoștințe vaste, sigur că vaste, gîndire matură, cu mustață și nasturi.

În costumul unei astfel de gîndiri, ei devin chiar fotogenici. Au talentul acesta.

Culturalii sînt în genere amabili, interesanți cînd spun ce a zis Shakespeare, Tucidide, Pepin cel Scurt sau Buh-Oglindă, simpatici cînd fac trimiteri la propria lor operă, revoluționari în contul cîtorva dispăruți.

Imaginați-vă niște modeste biblioteci ambulante, vorbitoare, care circulă printre oamenii ceilalți și care sînt capabile să-și emită conținutul (niciodată altfel decît de utilitate generală) imediat ce se apasă pe un buton. Aceștia sînt culturalii....

Cam aceștia.

Nu se vor epuiza niciodată — fiți siguri. Este inflație de ei. Rețetele noastre de fiecare minut, umbrelele noastre de soare, băncile naționale din viața noastră literară — ce ne-am face fără ele ?

Culturalii au un singur fel de a răspunde, vocifera, compătimi, discuta, un singur fel de a fi participanți la rezolvarea problemelor : dictonul, fraza celebră, aforismul, citatul. În secret, și pumnul.

Ei sunt gata să-l descopere pe Montaigne în cartea poștală scrisă de un recrut acasă și pe Pascal într-o redacție din nu știu care stradă desființată. Căci au la îndemînă procedeul : pun motto, un motto gătit și provoacă numaidecît admirație. Vin cu o trimitere și răstoarnă șapte sisteme filozofice, create în cîteva sute de ani. Iar dacă nu le răstoarnă așa, apoi le spulberă cu-o înjurătură. Și argumentele se termină.

Culturalii au un singur dezavantaj : că nu sînt paradoxali, că nu devin într-adevăr niște adversari perverși ai logicei, din simpla satisfacție a zgomotului, a consternației. Atunci li s-ar scuza gafele. Atunci ar solicita atențiile și pentru altceva, decît pentru zilnicul spectacol gratuit, pe care îl oferă.

Nu e însă vina lor. S-au născut prea devreme și de lucrul acesta nu e nimeni vinovat. Ei fac marea eroare de a crede că

Eusebiu Camilar trebuie să suporte comparația cu Eugen O'Neil, iar Lucian Blaga să fie denunțat ca lipsit de valoare. Urmașii lor vor merge mai departe.

Culturalii ne aparțin (din neglijență sau din altceva) în același mod și la același nivel ca și mîncărurile naționale. Nu sînt periculoși (ei, și dac-ar fi ! ?), dar ajung prea de tot etnici cînd vor să oficieze din pridvoare șubrede cu gesturi categorice.

Căci dînșii n-au categoric nimic.

Nimic, decît fotografia și non-cultura.

Le-a dispărut și hazul, nu mai sînt nici gomați. Măcar atîta : academismul, domnilor culturali !

Voi preludiați o epocă.

1944, Ecoul

ÎNTRE DICTATURĂ ŞI LIBERTATE

— Ştefan Zweig —

Citind cartea lui Zweig despre lupta dintre Calvin şi Castellio, ne-am dat seama cît de puţine sînt luminişurile istoriei, în care oamenii să fi cunoscut cu adevărat fructele cele mai compacte şi de o trăinicie permanentă ale culturii. Şi cît de puţine sînt chiar epocile de adevărată şi liberă cultură.

Dacă stăm să cercetăm lucid, e aproape dureros de văzut cu cîtă regularitate, cît de mecanic — am spune, într-un fel — oamenii din cele mai îndepărtate zile ale istoriei s-au născut şi au murit la soarele dorinţei de a fi liberi.

Cu cîteva grandioase popasuri, cu excepţia cîtorva podişuri tari de lumină, ei au pierit însă aşa cum se născuseră : adică tot robi. Diferite feluri de robi — de la categoria sclavilor pînă la oprimaţii intelectuali.

Pentru că nu există aproape epocă, aproape nu există perioadă în care spiritului să nu i se fi pus bariere, în care spiritul să nu fi fost luat în batjocură, siluit, persecutat, supus ameninţării, ştreangului, flăcării, glonţului sau otrăvii.

Oamenii mediocri sau cu veleităţi de conducători nelegitimi, de şefi nealeşi, de organizatori nedoriţi s-au temut de oamenii spiritului, pentru că întotdeauna i-au presimiţit ca pe cei mai înverşunaţi adversari ai lor. Şi le-au şi fost, şi le-au rămas cei mai înverşunaţi adversari, fiindcă unii vin în numele libertăţii, după cum ceilalţi vin în numele dictaturii personale.

Ne uităm îndărăt şi cercetăm fiecare moment din antichitate, din evul mediu ori de mai tîrziu. Cînd se vorbeşte mai frumos despre nişte oameni, se vorbeşte despre cîţiva care au suferit pentru libertate. Pentru libertatea religioasă, pentru libertatea gîndirii, pentru libertatea scrisului, pentru libertatea opiniei etc.

Cartea lui Ștefan Zweig a apărut în lunile de primăvară, a tipărit-o, pe la sfîrșitul iernii, o editură modestă, dîndu-i ca titlu aceste cuvinte : LUPTA ÎN JURUL UNUI RUG. Ea azvîrle, asupra celor mai recente evenimente, fascicole de lumină sfîșietoare, adevăruri sălbatice, gînduri de o ucigătoare sinceritate.

Lupta de care pomenește Zweig în titlul cărții este lupta pe care o duce Calvin, reformatorul bisericii și dictatorul Genevei, cu unul dintre adevărații savanți ai timpului (lucrul va fi recunoscut de Voltaire mai tîrziu) și unul dintre cei mai înverșunați repudiatori ai lui, cu Castellio. Dar pe cînd Calvin are în mîna sa puterea oficială, Castellio n-are drept armă decît cinstea, caracterul, dragostea lucidă de libertate :

„Calvin nu i-a răspuns niciodată serios lui Castellio : a preferat să-l amuțească. I se rup, i se opresc, i se ard, i se confiscă scrierile : cu un șantaj politic se obține în cantonamentul vecin ca adversarul să nu mai poată scrie un rînd ; și îndată ce este pus în imposibilitatea de a mai răspunde, de a rectifica vreo învinuire, sateliții lui Calvin se năpustesc asupra lui ; cu tot bagajul lor de calomnii ; în curînd nu mai este o luptă, ci doar siluirea «mișelească a unui om complet dezarmat».“

Cîteodată discutăm sau vedem că se discută prin periodicele noastre despre Evul Mediu cu un fel de repulsie, ca și cînd numai veacurile acelea de mijloc ar fi fost o baltă, o imensă baltă de întuneric, de teroare și crimă, așa cum omenirea nici n-a mai cunoscut vreodată.

Ce naivi sîntem !

Și ce ridicoli sîntem, pe deasupra, cînd ne închipuim că omenirea a evoluat, că a evoluat mult prea mult de atunci...

Da, Evul Mediu și o parte din vremile ce i-au urmat a fost o astfel de baltă.

Dar nu cea mai grozavă.

Și nu ultima !

Vom transcrie aici o pagină din cartea lui Zweig, o pagină în care sînt expuse „măsurile“ luate de... *maître Calvin,* acest guvernator al Genevei, în exaltările lui ascetice :

„De cînd a revenit Calvin, toate casele stau deodată cu ușile deschise și toți pereții au devenit de sticlă. În fiecare clipă, zi și noapte, te poți pomeni că ciocănește cineva violent în poartă și că-ți apare în față un membru al poliției religioase pentru o *cercetare,* fără ca cetățeanul să i se poată împotrivi. Cel mai bogat ca și cel mai sărac, cel mai sus pus, ca și cel mai de rînd,

trebuie, cel puţin o dată pe lună, să fie la discreţia acestor adulmecători profesionali de moravuri. Ceasuri în şir, căci în ordonanţe stă scris *să ai răgaz ca să faci cercetarea în voie,* bărbaţi venerabili, încercaţi, cu păr alb, trebuie să se lase examinaţi ca şcolarii, dacă ştiu pe dinafară rugăciunile şi anchetaţi pentru ce au lipsit de la cutare predică a lui Calvin.

Dar cu asemenea catehizări şi moralizări nu s-a încheiat cîtuşi de puţin vizita. În toate cele se amestecă această *Ohrană* morală. Măsoară rochiile femeilor, dacă nu-s prea lungi sau prea scurte, le cercetează dacă n-au vreun volan de prisos sau dacă nu sînt primejdios decoltate ; controlează coafura, dacă nu e prea artistic aranjată, numără inelele la degete şi pantofii din dulap. De la camera de toaletă comisia trece la masa de bucătărie, dacă nu s-a contravenit prin vreo ciorbuliţă sau o bucăţică de carne, nu permite decît un singur fel de mîncare, dacă nu sînt ascunse undeva cofeturi sau vreun borcan cu dulceaţă. Şi cucernicul poliţist continuă să cutreiere casa. Bagă mîna în bibliotecă, cotrobăieşte prin sertare, doar o găsi vreo icoană sau nişte mătănii ascunse la fund. Servitorii sînt iscodiţi cu privire la stăpîni, copiii privitor la părinţi" — etc.

Iată rezumatul unei dictaturi.

Iată fişa de temperatură a unui fragment de secol.

Unde mai este linişte a oamenilor, unde mai e pacea lăuntrică a insului care vrea să creeze cu puterile lui ?

Victime ale propriilor lor spaime şi vieţi, oamenii se transformă pînă la urmă. Explicabil. Dar în folosul cui ? Al culturii? Al progresului ? Al libertăţii ? Nu.

Oamenii se transformă şi-şi consumă eforturile numai pentru a-şi face posibilă existenţa materială — şi ea ameninţată zilnic.

În scurt timp, totul a ajuns o luptă biogenă.

Cetăţenii Genevei au devenit nişte momîi taciturne, cărora le lipsesc doar uniformele pentru a forma cu toţii un oraş mergător de fantome în doliu.

„Şi chiar dacă oraşul numără printre cetăţenii săi o sumedenie de oameni evlavioşi — scrie Zweig —, de vrednici teologi şi savanţi gravi, nici după ce au trecut două secole de la domnia lui Calvin, Geneva nu produce nici un pictor, nici un muzicant, nici un artist cu faimă mondială."

Un singur om, a cărui voinţă nu mai putea fi convinsă de sentimente şi de lacrimi, a transformat o cetate veselă, lumi-

noasă, tînără în entuziasmele şi vrerile ei — într-un cazan de întuneric. Dacă nu l-a ajutat nimeni făţiş, din convingere, din devotament, l-au ajutat toţi de frică, din laşitate. Căci aşa se explică întotdeauna cum a fost posibilă în istorie apariţia unui dictator care — deşi nu e iubit cu adevărat de nimeni — reuşeşte să-şi impună voinţa şi să înăbuşe definitiv orice manifestare de independenţă.

„De obicei — scrie iarăşi Zweig — trebuie să treacă un timp, pînă ce un popor îşi dă seama că avantagiile vremelnice ale unei dictaturi, disciplina ei mai severă şi intensitatea puterii colective sporite sînt întotdeauna plătite cu drepturile personale ale individului, şi că orice lege nouă costă în mod cert o libertate veche."

Cartea lui Ştefan Zweig nu e nici un roman, nici o monografie. Cartea lui Ştefan Zweig nu e cel puţin o cronică sau un comentariu. Ea este o largă meditaţie făcută pe marginea unei dictaturi şi are darul de a strecura certitudini acolo unde ele au început să se zdruncine. De aceea, o simplă judecată de valoare credeam c-ar fi insuficientă pentru ea. Preferăm să spunem despre LUPTA ÎN JURUL UNUI RUG aşa cum spunea Walt Whitman despre firele sale de iarbă : „Cartea aceasta nu e o carte ; cine o atinge, a atins un om".

Desigur, în proporţiile şi cu particularităţile de rigoare...

1945, Fapta

ION MINULESCU

A fost Minulescu un trubadur care a iubit viața și poezia și nebuniile amîndurora ;

a fost Minulescu un cîntec neauzit la vremea lui, un poet persecutat de propriile sale ascunse şi nemărturisite naivităţi (aceea de a crede în fondul bun, generos al semenilor, printre primele !), un om căruia viața i-a dat (ca tuturor oamenilor şi poate altfel decît tuturor) palme, și i-a dat uneori succese şi apoi i-a dat brînci ;

a fost Minulescu un poet pe care poeții de astăzi nu-l cunosc (deși mulți dintre ei n-ar fi existat fără el și deși mulți dintre ei îi declamă, vădindu-și superioritatea de a i se fi născut la cîteva decenii în urmă, îi declamă o romanță ori cîteva versuri);

a fost Minulescu introducerea (tulburătoare la timpul ei) în sufletul modern al scriitorului, pe care comentatorii nu știu să-l comenteze, pe care unii prieteni nu vor să învețe să nu-l uite ;

a fost Minulescu un sens și un elan, o invitație și o frondă, pe care oamenii de acum patruzeci de ani n-au înțeles-o într-un fel, pe care supraviețuitorii lui cei mai noi se forțează să n-o înţeleagă astăzi în alt fel ;

a fost Minulescu tînăr și oamenii i-au zis Minu, şi le era drag şi din dragoste l-au mințit, și i-au întins brațele, iar pe urmă nu i le-au mai întins, că se demodase, și a colindat din oraş în oraș, din tîrg în tîrg — asemenea lui Garcia Lorca — ducîndu-şi singur mesajul, profeția, blestemul său cel mai scump ;

şi a fost licean, și a fost repetent, și și-a luat pe urmă un bacalaureat frumos, și a plecat la Paris, și i-a cunoscut la Paris

pe Jean Moréas, pe Paul Monnet, pe Paul Fort, pe Jules Laforgue ;

și a fost dintre cei dintîi (rușinos, rușinos, totuși otrăvitor de puțini !) scriitori de-ai noștri care l-au gustat, l-au iubit și-au scris — pe la 1900 și ceva — despre Lautréamont în România ;

și a fost Minulescu unul dintre cei mai culți mari poeți români de după 1920, alături de Ion Pillat, acel rar îndrăgostit de cărți — lucru pe care critica ori nu-l știe, ori nu-l spune, însă care nu e mai puțin adevărat decît afirmația că un *cutare* profesor universitar (iar aici am numit mai mulți !) a uitat să mai citească vreun studiu cam de pe cînd era el student ;

și a fost Minulescu — în înțeles literar — un neortodox, de la început pînă la sfîrșit, și un netradiționalist (de la început pînă la sfîrșit), și i-a sorbit cu inteligența, cu pasiunea lui toată pe Rimbaud, pe Gérard de Nerval, pe Baudelaire, pe Émile Verhaeren, pe Maurice Maeterlinck, pe Charles Van Lerberghe, pe Aloisius Betrand, pe Verlaine etc.

— într-un număr din „Revista fundațiilor regale“, apărut prin toamna anului 1941, scria, mărturisindu-și (noi reproducem pe sărite) date foarte juste despre poziția lui literară și despre arta lui.

„În ceea ce mă privește pe mine, a spus Minulescu, declar că nu m-am întrebat niciodată care anume poet mi-a deschis poarta grădinii în care îmi place să mă delectez și astăzi încă. Eu am găsit poarta grădinii deschisă, fiindcă portarul nu avea probabil nici un interes s-o țină închisă“, iar în altă parte : „Nu-mi cunosc adevăratul tată, fiindcă probabil am avut mai mulți“. Și : „În artă, un nou născut nu devine matur decît după ce începe declinul epocii care l-a produs. Cel care se adăpostește numai sub acoperișul așa zisei tradiții artistice, nu poate fi un artist adevărat. Tradiția n-a creat decît copiști, papagali, savanți și caligrafi.

„Tradiția artistică sărăcește și distruge arta. Ea nu botează ca Sfîntul Ion pe Isus Cristos, ci îngroapă doar ca Iosif din Arimatea pe cel botezat de Sfîntul Ion“ ;

a fost Minulescu un trubadur întîrziat — poate cel din urmă ! — ale cărui versuri se cîntau și se vor mai cînta mult

timp de către adolescenți, de către îndrăgostiți, de către amanți, de cei înșelați, de cele care se întorc, de cele care au plecat ;

a fost Minulescu un aventurier în înțelesul dat de Chesterton cuvîntului, consumîndu-și condițiile între pereții camerei lui, ai țării lui și a fost un naiv de fină melancolie, care-și spunea, monologînd : „n-am bănuit niciodată că aș putea avea dușmani".

Totuși, a avut. Fiindcă, altminteri, n-ar fi fost.

1946, Lumea

ILARIE VORONCA

Trebuie să se fi întîmplat o mare tristețe în lume, pentru ca poezia de azi să ajungă așa de desfigurată, iar imaginea poetică să cunoască pînă într-atît decăderea și ignoranța cavalerilor de altădată și cavalerilor mai recenți. Și trebuie să fi trăit într-adevăr omenirea un „lapsus memoriae" devastator, pentru ca privirile ei să privească așa de vînăt înapoi, nemairecunoscînd nimic, nemaiîndrăznind nici una din îndrăznelile unui trecut, și acela pe jumătate orb, fantomatic, deszis, netrăit. Pentru că, altfel, e de neexplicat această sterilitate contemporană și cumplită a visului, această excursie neîntreruptă, pe care dezolările ne-o ucid cu pietre în fiecare stradă, în fiecare dimineață. Asistăm neputincioși la un ghilotinaj, în care condamnațiii sînt totodată propriii lor călăi. Inconștienți sau lucizi, n-are nici o importanță.

De aproape zece ani, poezia care își zice mereu tînără și mereu își zice așa inutil, această poezie uită, refuză, întîrzie să-l cunoască, întîrzie să audă de Ilarie Voronca. Deși absența lui din țară nu mai întunecă fața și nu mai strîmbă auzul nici unui confrate. Deși anii de cînd Voronca se află în Franța cresc mereu, așa încît ei ar fi putut adormi pînă acum vanitățile și vechea adversitate. Deși cărțile lui, toate cărțile lui s-au epuizat, iar cîte un exemplar — cine știe cum rătăcit la cutare anticărie — se vinde așa cum s-ar vinde un Valéry, un Claudel, un Aragon.

Recursul nostru la poezia trecutului, și a trecutului nu cel foarte apropiat, își trage semnificațiile și explicația din această uitare vinovată, generală, care s-a prăbușit în sufletele și peste capetele oamenilor.

Ilarie Voronca apărea în literatura noastră la capătul unei zile de toamnă, care închidea genele primului război mondial. Într-un moment de fermentație continentală, cam în aceiași ani cu mișcarea insurectă începută la Zürich de dadaiști, odată cu înjghebarea „Sburătorului", contemporan cu dezolările horațiene ale lui Fundoianu. Un arsenal din care au răsunat toate vocile și-n care s-au întors toate ecourile.

Voronca suia în poezie din niște depărtări magice și fabuloase, ca un zeu modern amorezat de propria lui imaginație — o imaginație de dimensiuni și voluptăți tropicale — tînăr, agitat, generos și posesiv, asemeni marilor latifundiari medievali.

Voronca a fost un latifundiar el însuși, dar al metaforei pentru metaforă, al imaginei pentru imagine.

A existat un moment, în poezie, de confuzie, de fals angajament luat în raport cu însăși condiția ei vitală, în care atenția și responsabilitățile sale s-au reîntors circumspect la o singură neliniște : *imaginea* și la două forțe : *violența* plus *debitul*. Voronca a trăit cu unică intensitate și rana și cicatricile situației amintite, a risipit cu neglijență de tînăr plenipotențiar roadele stufoase ale visului, a inventat versului său muzica sa și țipătului i-a dat grandoarea pe care nu i-o comunicaseră alții. Dar momentul la care ne referim, cu tensiunea lui exagerată, și-a avut dincolo de sîrmele ruginite, de coclelile sale, o capacitate infinită de a fecunda. Cunoaștem, cu cît ne apropiem de versul recent, cunoaștem eticheta și prosopul de deasupra. E tencuiala, care nu face mai mult decît alte tencuieli, însă acoperă un trup de clădire, înălțată prin efort și sfruntare din combustiuni multiple, de persecuții abundente în cel mai puțin propice dintre intervalele istorice : acela dintre ultimele două războaie.

Fără Urmuz, e de crezut că Voronca ar fi existat mai puțin, după cum — fără suprarealiști — nu e deloc neadevărat că ar fi existat *altfel*. Avalanșa de plachete nu i-a caracterizat mai puțin graba decît avalanșa de metafore. Pentru că Voronca — înainte de a pleca în Franța — a scris puține poeme, e adevărat, dar a scris foarte multe mii de imagini în schimb, adunate sub diferite titluri : *Zodiac, Brățara nopților, Invitație la bal, Peter Schlemil, Incantații, Ulise* etc.

De la cîntecul legumelor și al acceleratelor, pînă la elegia obosită de civilizație a transatlanticelor — cartiere și vieți și mîini și obraji ; femei și vapoare și străzi și anotimpuri ; roca, naufragiul, oglinda, laponul, și lampa familiară ; păsările care

migrează, birturile provinciale, piețele murdare ; vagonul restaurant, revolverul, diamantul, arterele ; zăpada, soarele, apa, fructele, și praful, și cerealele orașului, și voiajele — iată geografia unei poezii de vaste acolade, pe care a vizitat-o multă vreme pericolul manierismului și al celei mai destrămate verbozități.

Au fost în poezia lui Voronca patimi și destrăbălări, sfîșieri, muzică, dragoste, dar și foarte multă adolescență, grimasă, fotografie, de care — numai ajuns în Franța de Sud, iar apoi la Paris — poetul a început și pe urmă a izbutit chiar să se dezbare, organizîndu-se, ajungînd la acele simplități care nu descriau decît drumul către altă evoluție, fiind în același timp momentul grav, unic, sincer de limpezime al mai multor poeți veniți din diverse puncte cardinale sau experiențe. De la *Ulysse dans la cité* pînă la *Choses de l'amitié, Oisivité* sau *Beauté de ce monde*, trecînd prin toate acele stadii pe care le-au marcat plachetele *Poèmes parmi les hommes, Patmos, Permis de Séjour, La joie est pour l'homme, Pater noster suivi de Ebauches d'un poème, La poèsie commune, Souvenir de la Planète Terre* etc., Ilarie Voronca a străbătut drumul de la exterior și comun către interior, generozitate, constructivism, personalitate ; drumul de la emoția distributivă la conturarea eului, de la multitudine și haos la organizare, pondere, de la o concepție fluorescentă și romantică despre tehnica poemului la o arhitectură calmă, comunicativă, de convingătoare simplicitate, cu aproximații în clasicism.

Serpentinele excursiei, sinuozitățile drumului influențau cîntecul. Călătoria își lăsa geamantanele deschise, răvășite, uita gara, vaporul și vehiculul, pentru a-și căuta în propria ei conștiință trecerile, metodele, rezolvarea și principiul. Lucrurile intraseră în alte procese, evoluții și conflicte, întrebările mergeau în picioare lungi și complexele (terminate ieri) de-abia au reînceput. Ambulacrele visului crescuseră înăuntru, pentru că muriseră în afară. Respirația lui Voronca devenea o respirație durută, traversînd undeva metafizica, vizînd misticismul. *Lord Duveen* fusese un joc, un truc, o rișcă inteligentă, jumătate lucidă, jumătate tenebroasă. *Lord Duveen* fusese poate ultima bicicletă ștrengărească din orașul prin care ea trecuse, lăsînd doi oameni surprinși, să se uite unul la altul din două în două secole și de pe două trotuare. Un exercițiu de metafizică. Poate. Aparent, primul. Aveau să urmeze *Henrika* și *L'interview.*

Acum, la sfîrșitul celui de al doilea război mondial, cînd orele de seară ne aduc pe unde vocea lui Voronca răsunînd în emisiunea de la radio Paris, cînd el nu mai e tocmai tînăr (afară, doar dacă ne gîndim la agera sa tinerețe spirituală, pe care și-a conservat-o admirabil), astăzi — cînd poezia se zbate între conștiința de a primi convertirea sau vestigiile unei noui revoluții ori unei alte insurecții — Ilarie Voronca se află în această fază de autoconsultare, de întrebare și răspuns, care-l vizitează nu numai pe el, dar pe mulți dintre scriitorii celebri ai Occidentului.

1946, Lumea

B. FUNDOIANU, FOILETONIST

Lucrînd, cu vreo doi ani în urmă, mai multe săptămîni la Academia Română, la bibliotecă, pentru a tria material în vederea unei — neapărute nici azi — antologii a poeziei românești de la începuturi pînă în prezent, adică de la primele versuri — despre care se spune c-ar fi fost ale lui Ștefan cel Mare — și pînă la noii poeţi, care nu sunt ai lui Ştefan cel Mare, am luat cunoștință cu surprinsă părere de bine despre activitatea așa numită „gazetărească“ a lui B. Fundoianu. Apreciasem numai poetul, — unul dintre primii cu certitudine remarcabili de după celălalt război.

Pe la 1920, cînd gazetăria nu se scria cu atîta lipsă de pricepere și de conștiință profesională cum se scrie acum, (reproșul nostru se adresează nu ziariștilor cu un trecut de inteligență și luptă leală pentru libertatea și demnitățile omului, nici stilourilor de talent care sunt gata să răspundă oricînd de ceea ce semnează !), pe la 1920 Fundoianu scria o dată pe săptămînă foiletonul literar în paginile „*Adevărului*“. În general, pe vremea aceea ziarele erau mai bune decît acum, iar oamenii care le redactau gîndeau mai mult, vedeau lucrurile mai departe, apreciau mai în funcție de universal și de permanent. Erau și mai pregătiți, și mai onești față de cititor, pentru că se pătrundea mult mai greu în presă. Cînd cineva vroia să atace, n-o făcea cu superficialitatea cu care ultimul neștiutor de gramatică admonestează astăzi scriitori de mare talent, critici de notorietate, cărturari de prestigiu, profesori ai universității apreciați peste hotare. Și doar se puneau și pe atunci probleme sociale ! Exista și atunci o fierbere specifică primilor ani post-belici. Se agitau și atunci spirite, formule, se vorbea o, la ! la ! de oameni noi, de o pace fără sfîrșit, de rolul

scriitorilor etc. Pe unii dintre noi, cei mai tineri, acei vechi gazetari — fie că ne-au stat aproape în diverse redacţii, fie că ne-au însoţit spiritual în peregrinările noastre — au ştiut să ne înveţe să fim oneşti, să scriem ceea ce credem şi să credem în ceea ce am scris, să ne respectăm deopotrivă prietenii şi adversarii, dar să-i învăţăm şi pe ei să ne respecte.

De la 1920 pînă azi este însă un sfert de secol. Evoluţia se vede : avem alte moravuri...

Recitite, foiletoanele lui B. Fundoianu revelează un eseist literar de o formaţie cu totul occidentală, aşa cum n-au fost la noi prea numeroşi între cele două conflicte mondiale. Ele denunţă de la mari depărtări calitatea celor mai bune colaborări întîlnite astăzi nu în ziare, ci în revistele de literatură sau de ceva asemănător. Dacă adaogi articolele sale din cuprinsul „Sburătorului“ şi „Adevărului Literar“, ai portretul unei agitate vocaţii, vocaţie de a urmări cunoaşterea, de a căuta rezolvările omului, de a răspunde la întrebările şi nedumeririle lui.

„Un editor, în timpul Renaşterii, scria B. Fundoianu la 22 octombrie 1921, era un artist, ca şi artistul. Astăzi nici nu ştie citi. Cetitorul care nu poate iubi cartea japoneză sau grecească pe care n-o poate citi, e încă un ucenic în lectură.

Prieteni, nu mai există inchiziţie, nici cenzură, nici ştreang şi nu se mai cere pe manuscripte augusta aprobare regală. Comisia «Indexului» de la Vatican mai există încă, monument ridicol şi neputincios. Avem însă editura şi librăria. Arta, dintr-un obiect de lux, a fost declarată de utilitate publică. Neamţul Gutenberg a adus democraţia în lumea literelor şi a grăbit cu «superstiţia tiparului» democraţia cealaltă a sufragiului. Nu mai avem cenzură. Cartea poate apare slobod — dar nu mai avem cititori. Unde e călugărul pios, care-şi spăla fila cărţii de textul evangheliei, ca să poată citi dedesubtul ei, egloga lui Virgil ? Arta strigă în zadar în urechi surde. Avem cărţi, avem cumpărători de cărţi şi avem bucheri de cărţi : dar nu mai avem cititori.

Mă gîndesc cu tristeţe că avem, în sfîrşit, dreptul de a citi. Cea mai vană dintre trudele omenirii e încă goana după libertate, lupta pentru privilegiu. Nu sunt decît două secole, de cînd cărţile se citeau în manuscript şi-şi făceau intrarea în lume, voiajînd din mînă în mînă, în grupul restrîns şi în durata restrînsă, între ducele de la Rochefoucauld şi doamna de Récamier. Trebuia să-ţi fi făcut educaţia lecturii, ca un manu-

script să-ţi poată fi încredinţat şi «dreptul de a citi», chiar cînd era oropsit de inchiziţie, era un privilegiu care făcea din cititor, posesorul de un minut al unei comori sacre. Mă gîndesc cîteodată de ce, chiar cînd au veritabilul geniu, cei noi nu respiră atmosfera cea mai pură a artei ? E poate lipsa de stimulent şi ignominia pe care ţi-o sugerează tiparul ăsta murdar, scos în mii de ediţii, e poate ideea de mizerie şi de săpun, scos în piaţă pentru prea mulţi.

Şi e numai un veac de cînd Goethe, la curtea aristocrată din Weimar, a putut traduce *Le Neveu de Rameau,* după manuscriptul autentic al lui Diderot."

Eseistul îl explică pe poet şi e tot aşa de interesant, pe cît sunt de interesante versurile lui, cărora li s-au dat false interpretări, cînd superficiale, cînd minore sau naive. Sperăm, într-o zi, să strîngem într-o ediţie critică, atent comentată, proza şi poemele scrise în limba română de B. Fundoianu. Şi sperăm, dacă vremurile n-au să fie prea vitrege, să nu lăsăm deoparte tocmai piesele de stufoasă semnificaţie... Căci pentru literatura noastră pierderea lui Fundoianu înseamnă o pierdere de dimensiuni europene. Dacă nu l-ar fi tentat mirajul Franţei, critica noastră şi-ar fi recunoscut în el pe reprezentantul cel mai autorizat să interpreteze modern literatura modernă a scriitorilor români — aceia cîţi sunt. (Negreşit, susceptibilităţi se nasc şi din beţe de chibrit, însă fraza noastră nu vrea să irite mai mult decît întîlnirea cu adevărul de dedesubtul convenienţelor...)

Pe de altă parte, sensibilizînd pentru întîia oară elemente din banalitatea imediată, injectînd cuvîntului sonorităţi violente, seve agreste, paşapoarte şi independenţe scandaloase, contrariind tipare, cinstind ruperile de tradiţie din lirica argheziană sau dezolantele acorduri bacoviene, dar escamotînd scăderile (adică exagerările) amîndurora, poetica lui Fundoianu —cu echilibre clasice sub forme derutant moderne — comportă calităţi încă neelucidate de competenţele estetice ale momentului său de apariţie, ca şi de cele ulterioare. Se familiarizase admirabil regiunilor franceze (avea să scrie despre ele, în româneşte, o carte patetică, inteligentă şi originală) ale literaturii, la dimensiunile interioare ale cărora fu chemat să existe, să creeze şi să dispară, în mijlocul regretului anonim din cele două patrii. Cu ale sale unice *Privelişti* (conspect caracteristic de Horaţii şi de Vergilii moderni, de Francis Jammes şi de Rim-

baud), el reprezintă un moment poetic îmbibat de consecințe : acela anume al familiarizării planurilor diverse, școlilor poetice, relațiilor de imagini și de substanță, echilibrelor și conținuturilor între ele. Fondul său are o densitate genetică, compensatoare pentru tentațiile de acuarelă citadină, strecurate cult dar vag în unele versuri. Simplitatea este a lucrurilor cîntate, nu a modicității de cîntec — și care provine dintr-un comerț de insolubilă incandescență cu rațiunea, cu temperaturile, cu libertățile revoluționar-novatoare ale Franței.

Publicate cu peste zece ani mai tîrziu decît erau scrise, *priveliștile* au însumat superior, peste contingențe, aderența fracționată, ulterioară dar revelatorie, la perenitate.

Proveniența motivelor e, aparent, odihnitoare ; apelurile la originalitate — fără dezacorduri, fără idei disparate ; circulația temelor are o vechime geamănă cu Vechiul Testament, contemporană disocierii elementelor, conversînd cu ele ; miturile sale coboară din miturile cu care popoarele Mesopotamiei și-au întemeiat idoli, venerînd simbolul taurului ; natura absoarbe savuros, deliberează independent, biruie incoruptibil, cu sălbăticie acvatică ; semințele — fertilizînd — sparg crusta trotuarelor, perforează caldarîmul, izbucnesc cu tensiuni solare, restabilind echilibrul trebuitor între principiul tehnic și viața organică ; tradițiile (spălate, primenite) încolțesc, subsistă, generează, dar nu exclud electricitatea nici locuțiunile de cerebralism convertit, simplicizat ; bucățile sale lirice au ceva din împăcarea nobilă a profilurilor de medalie, în amănuntul cărora pulsează — întregi — germenii epocilor foste.

E, poezia lui Fundoianu, o poezie de cîteva motive permanente, grave, născută în tîrgurile cu bălegar și deprinderi vetuste ale unei Moldove mai puțin înfometate decît acum, dar cu accentele unei lirici profunde, civilizată într-o limbă de intensă fermentație și de ierboase asonanțe, care pot fi ale celei mai de occident aripi europene a culturii.

1947, Adevărul

1968 — 1975

TERIBILUL MIRE

— G. Călinescu —

Indiferent că se presupune locuitor al Eladei („Eu toropit de nisip visez că sînt Grec"), rege al Israelului („În Israelul meu păşesc de dimineaţă"), compars al lui Horaţiu şi cetăţean roman sub un cer cu păsări majestuoase („În al meu Latiu... n-am găsit decît..."), pers călărind spre legendarele oraşe ale Orientului („Pe un covor mă-ntind, devin persan... / Călare străbătînd spre Ispahan / Păduri cu chiparoşi"), agricultor, cosaş, pescăruş, sepie, „impenetrabil ca pisica", „tăios şi rece ca securea", miner sau „rigă într-o ureche" ; indiferent că se compară cu Polifem, cu Atila sau cu Sfîntul Francisc ; ori că se vede un Decebal vînjos pe spatele sirepului desşeuat (avînd barba „parfumată ca fîneaţa" şi „moale ca o iarbă"), — prin sentimentul monumentalului şi gustul spaţialităţii (dar prea mereu gata cînd cu praştia, cînd cu costumul de paradă, exclamînd la elastice, peruci şi machiaj, dezarmonizînd prin arlechinade cînd nu sconta amuzamentul, frivol adesea — şi tot din deliberare ! — fără trebuinţă, strident cu atîtea dintre veseliile lui comandate, pasiune care bea şi dacă nu îi era sete şi care a întins mobilitatea de spirit pînă la frizarea cinismului, cu piruete degajante, personaj foarte pitoresc în sine, mai ales prin arbitrarele întrebuinţări date fişelor progresiv înmulţite şi curios emulsionate, plin de sonerii ingenioase, dar de cîte ori şi infidele), G. Călinescu pare a se biciui neîntrerupt, ca să îi semene viziunii avute, după cum sintetizează Al. Philippide pomenind în două pietroase versuri de acel sculptor al antichităţii care ar fi fost dispus a-i desprinde lui Alexandru cel Mare :

Statuia dintr-un munte
c-un rîu pe umăr și-un oraș în palmă.

Nu și-a împlinit aspirația decît parțial, dar cum opera lui a fost mai cu seamă una de suculent comentariu al artelor, de convingătoare panică și incertitudine continuă față de propria-i forță de creație artistică, decît una de invenție literară și de rod estetic, deși nostalgia *de a* și *de a se* eleva stilistic e ades delectabilă și trădată, parțial spectacolul său va continua să-și invente comentatori la fel de neexigenți pe undeva, la fel de labili în împrejurări cardinale și de exemplari ca rectitudine în labilitatea lor și va continua să aibă o considerabilă audiență în rîndurile celor ce niciodată nu au optat pentru vreun barèm intelectual atît în ceea ce privește rigoarea, cît și în ceea ce privește exigența consecvenței artistice. Spre a nu ne referi și la rigorile sau consecvența artistului însuși ca om...

Cu aparențe de umanism întîrziat, în care specializarea (adică neistovita capacitate de a ști cît mai mult despre cît mai puțin) și separatismul disciplinelor se intensifică și se accelerează ; temperament copios incisiv, însă și amator de bucurii primare, de candori și inocențe, uneori meticulos autopreparate, alteori spontane, stîrnind de la perplexitate la asociaționism o serie dintre facultățile de apercepție ale cititorului ; cu alonje în domenii multiple, investigate cu dotări însă nu egale : temperatură afectată de erudit ce se complace în saltimbanc și corupe logoreic ; spirit universalist și enciclopedic la prima vedere, dar un enciclopedist — fragilă substanță — numai referit poate la acea stare de punere în cotumacie în care se aflau atunci valorile de primă dimensiune ale literaturii noastre ; deplasat cîteodată în elogii, sau deplasat altădată în sarcasme ; preferînd oportunității de viitor oportunitatea imediată și estimînd carnavalul, reverența, clowneria, circumstanța, căile succesului premial, epatarea, masca drept niște forme de artă mai serioasă decît pot fi ele în realitate ; nelimitat în lăcomia de a umple cît mai multe și felurite genuri de activitate ; efervescență elocventă prin daturile sale și educîndu-și aproape sistematic daturile acelea în sensul indicat, nu revenirea sa la poezie (înainte de 1940 îi mai apăruse la „Cultura Națională“ un mănunchi de bucăți subtil savuroase, dar n-a stăruit fiindcă

nivelul poeziei noastre i-ar fi exclus posibilitățile competitivității) era atît de domeniul mirării, cît modalitățile de generoasă și expansivă aderare la sensurile istoriei din patrie, așa cum a înțeles-o și a considerat el că e convenabil s-o înțeleagă — cam din avion, cam ca pe un ou încondeiat și cîntător, rostogolit spre celebrări conturale, premeditat naive și de o subțire apă de zahăr strecurată prin sertarele mici și mari ale culturii, retorizînd motive ocazionale sau inventîndu-și ocazii pentru un optimism artificial din fașă, măcar prin cultivarea unei euforii găunoase, de reclamă colorată, cu dilatări teatrale care nu se salvează de la fanfaronadă și ridicol :

Eram bărbatul care-n singurătăți petrece,
Ca vulturul pleșuv pitit în stînca rece.
Nesuferind cîmpia, fugeam de cei de jos,
Băteam din aripi iute spre muntele sticlos,
Și peste creste ninse făcînd ocoluri rare,
Granitul mohorît îl apucam în ghiare ;
Să scriu pe cer elipse eu mă credeam ales,
Pe sus scoteam un țipăt de nimeni înțeles.

Cînd coama-mi străluci la tîmple sideral,
Mă coborîi în vale ca un Virgil pe cal
Cu lira într-o mînă, cu hățurile-ntr-alta,
Unde foșnește grîul sau așchii scoate dalta,
Strînsei în spume frîul, făcui la oameni semn,
Cum să arunce coasa, cum să cioplească-n lemn.
Cîntam. Dar prea departe de ei ședeam în șa,
Din gura mea un murmur nedeslușit ieșea.

Descălecai. Le-am zis : În obște mă prenumăr,
Lăsați-mă bușteanul să-l țin și eu pe umăr,
Din moară să scot sacii, albit tot de făină,
Să trag cu voi din baltă de pește plasa plină.
Veghea-voi urma noastră-n ocoluri de nuiele,
Cu plumb și cu mistrie urca-mă-voi pe schele.
Frățește mi-au strîns mîna — tovarăș fii cu noi,
Un fluier simplu taie-ți și fă-ne cînturi noi.

(Eram bărbatul care...)

Nu cu ostentație, dar în orice caz fără reticențe, dezinvolt, — după ce vocile lui Arghezi, Vinea, Blaga, Barbu, Bacovia își încetaseră circulația, nu se mai auzeau — zburdalnic, Călinescu și-a putut în pace da poemelor sale titluri ca : *Electrificare, Cu cei care muncesc, Tractorul, Tot înainte. Lauda materiei, Raport, Agricultură, Cositul, Rînduială nouă, Grîul nou, Cosmonaut* etc. Și aparent întors într-un clasicism quasi-afectat, a conces ca să reia tema anotimpurilor *(Toamna, Lauda zăpezii)*, a elementelor vegetale, a fructelor și florilor *(Pepenele verde, Păpădia, Trandafirul, Măr tăiat, Frunze, Pom uscat)*, a astrelor *(Soarele, Luna, Steaua)*, a obiectelor *(Ceasul, Patul, Rochia de moar, Călimara, Oglinda, Fotoliile* etc.).

Instabil prin structură, dar și de o histrionică stabilitate auto-recomandată, jucînd multe roluri bufe sau aproape, iar pe al său cel adevărat improvizîndu-și-l cu mai puțină fosforescență, însă fără să știe, luîndu-se prea în serios ca figurant și prea în derîdere ca personalitate a rectitudinii, cînd îi trebuia exact cealaltă seriozitate și tipul celălalt de ironie, nesigur pe scenă și de aceea gesticulativ, într-o disponibilitate continuă deși pledînd angajarea, amestec de Gide (chiar citează din *Les nouvelles nourritures...)* și Sartre pe cofraje de sîrmulițe orientale, el este o personalitate a ambiguității, încercînd complicități din ochi și consolidări de alianțe paradoxale, prin afirmații care se surpau și aluzii care nu aveau să dea încredere, cu toate că — în schimb — uneori au delectat.

Interesul dilatat față de orice, suprafața preocupărilor și a pasiunii de abordare („La țiterele toate am pus o coardă nouă, / Și muzelor libovnic am fost la cîteși nouă") l-au trimis și invitat către investigații inepuizabile, sporindu-i încrederea în facultatea de absorbție a intelectului și în perspectivele ilimitării umane :

Adîncile probleme desface-le-va omul
Cu ai rațiunii dinți,
În veci inaccesibil nu va rămîne pomul
Sublimei cunoștinți.

Estetic, poezia nu rezistă, e de un nivel jurnalistic, dar elanul poetului se dorește eruptiv și contaminant. Aici, ca și altunde. Și chiar este. Călinescu e eruptiv, molipsitor prin sonoritate și

n-are complexul comedianţilor. De reflectat însă mai cu atenţie, dacă nu cumva în primul rînd tocmai prin aceasta a şi fost ei poet :

Ce dacă părul mi-este sur
Gaudeamus igitur.
. . . .
Între tablii sculptate,
Pe schelele de fag
Şed cu solemnitate
Ca pe un sarcofag,

Părînd un simulacru
Săpat în calcar pal
Pe-un complicat şi sacru
Mormînt episcopal.
. . . . . .
Pîn' la bătaia orei
Stau astfel pe mistere
Pe-o ladă a Pandorei
Umplută cu himere.

Iubite, în ipostaze multiple, plasate de preferinţă într-o mitologică lumină mediteranee, aşa cum stă autorul *pe mistere*, vor trece şi prin LAUDA LUCRURILOR lui Călinescu. Cea mai fragedă, pentru care — imaginativ — se şi bate, o iubită cu „păr ca frunza de măslin", sîni „acrişori la gust" şi-ntre „coapse creţ şi plin, / Un vînăt stînjenel", are cincisprezece ani. Mai tîrziu, şi iubitele cresc, invocaţia sună :

O, vino-necrezătoare în casa mea, tu, care
Ai *şaisprezece* ani ;

iar altundeva, naiv-creştina izbăvire biblică (biologia s-a mai rotunjit), este asigurată însăşi graţie erotismului :

Eu voi intra în rai
Zburînd printre profani,
Prin tine, care ai
Doar *douăzeci de ani.*

Cu implicații de cîntarea cîntărilor („Din mine trupul tău nu se va face rodnic / Puțin te strîng în brațe, mai mult te văd în vis, / Nu-ți voi fi mire sacru, ci pururi un logodnic, / Să merg cu tine-alături, îmi este interzis") ;

pedalînd pe luciditatea forței nefizice, („Nimeni de vîrsta-ți darul de-a te slăvi nu are / Toți sînt niște profani... / Îți voi cînta preludii pe clavicorde sumbre / Din Haendel și din Bach"), — uneori vorbește de „fata cu sînii mici", ori sub firmamentul unei nopți în care latifundii de brelocuri populează înaltul, își închipue dragostea ca luînd o înfățișare păduratec-zeească și străbătînd codrul :

Văzui pe Diana cu mulți cîini după ea.

Dar în aceeași proporție în care momelile bărbatului, mai mult profesor și tată frustrat de paternitate, sau învolburările-i pasionale („Prin părul tău în vîlvă vrăjită mîna-mi trece / Într-un desiș abrupt") țin mai cu seamă de intelect, de suplețe cerebrală, de mlădieri stilistice și tentative de artă, ipotetica iubită e — prin incisivitatea unghiilor — „rudă cu munții cei stîncoși". Și în timp ce poetul se complace în metafora ori în deliciile unui erotism fictiv, îmbătat cu miresme doar, scăldat numai de prisosurile fastuoase și de galanteriile naturii care, într-o succesiune de bucurii cosmice, participă frenetic la senzorialitatea lui, banalitatea eternului gest se mîntuie prin naturalețe și uman :

Nu mă mustra prea tare,
Ce-acum-am să rostesc,
Sînt vorbe milenare :
Rozina, te iubesc.

La sfîrșitul spectacolului, retras în cabină, („Am fost ursit de Chloto să dorm cu capu-n carte"), himera își ia concediu și dimensiunile singurătății se pregătesc pentru portretul din adînc :

Voi fi de-a pururi nepereche
Un ornament stingher.

Mergerea la voluptate, la simplități, la frust, în cazul său parțial rațională, fragmentar deliberată, pe lîngă numeroasele-i cochetării savant-livrești, are nu mai puțin jindul confundării

cu autenticitatea de sentiment, cu impulsiunea lui reală, de dincolo de vitalismul numai discret simulat și autorul uneori renunță de plăcere la exercițiul filtrărilor, la artificii, complăcîndu-se în baia limpede a simțurilor libere :

Împodobit de fluturi în plete, dimineața,
Părînd o floare nouă,
Pe iarbă în genunchi mă voi lăsa, și fața
Spăla-mi-o-voi cu rouă.

Atunci el pune mîna pe tractor, cosește, fluieră, paște oile, ia de corn căprioare sălbatice și stă de vorbă cu agricultorii :

Tovarășe colectivist,
Unde mergi cu carul,
Tăindu-ți drumul
Printre păsările cerului
Dese ca fumul ?

Atunci realitatea se orînduie în panorame homerice, se dilată, capătă proporții enorme, fabuloase, totul (cantitățile de bunuri, de sentimente, de vegetații) devine colosal. Boii sînt „gigantici melci-cuminți", cozile cămășii — „pînze navale", pînă dimineața cerul domnește plin de „imensul lapte" al astrelor, în al său Lațiu sosesc „nu boi sau capre, ci minotauri greci" sau defilează :

Cu nara udă bine
Împiedicată vaca de ugerele-i pline.

Și într-o respirație cosmică, aidoma acelui Ion din *Bocete,* care — murind — își răsfira imensitatea umerilor „lui / în brațele pămîntului", se întrevede cuprins de somn, osmotic odihnind în flora lumii, în timp ce :

...boii m-ar sufla cu nările, și-ar linge
Pe frunte-mi sarea care din piele s-ar prelinge,
Și mi-ar mînca șuvița din ceafă și din barbă
Crezînd a fi o vreo iarbă.

Rafinamentele cărturărești, elaborarea, luciditatea arhitecturii par să cedeze aici locul unui tumultuos poet al abundențe-

lor și complexității de planuri. Dar comunicarea se anulează tocmai grație inautenticității, faptului că *par*.

Rînd pe rînd referă despre săpun, comutator, pastă de dinți, robinet, tractor, cosmonauți, numindu-le pe unele minuni, pe altele candori.

Și dacă va cultiva termenul prețios, desprins din tomuri sau prelucrat anume ; dacă va apela la graiul bucoavnelor și letopiseților, descolbuind arhaisme, nu se va da îndărăt nici de la folosirea termenilor și expresiilor populare sau a unor regionalisme pe care pînă mai adineaori nu le mai poftea nimeni pe scaun, respinse de critic la alții, dar de spuma cărora strofele se convin asaltate, respiră ca sub o invazie, atestînd efort, fișe, căutări, opțiune : vom fi întîmpinați de : *a foșgăi, a zdupăi, a horăi, a probozi, a găbji, cavalcadez, crîșcă, flăcărele, găurele, ospele, harș, opopoi, ariston, himerist, èter, fumeguș, glicin, zarnacadea, zmaradgie, înscorțoșat, învăscut, jaleș, chiparis, chrysopraz, diamanticale, artifiții, scîrțîiri, dește, stacoj, clavicordie, cinabre, laticlave, evdemonia, kief, inaudibil, chitre, spede și spezi, năramză, stirigoaie, libovnici, ghizdei, merișor, izmă, tălăngit de tîrlă, sidefoase nalbe, tăcerea greieroasă, pomposul țol, bățoasă crohmală* etc.

Amator de varietăți culturale, autorul folosește (uneori pentru savoarea rimei) multe nume proprii din cele mai diverse domenii : literatură, geografie, istorie, biblie, cronici meteorologice, filozofie, aviație, calendare, muzică, religie, mitologii, pictură, hidrosferă, politică, filologie, artă culinară etc. E debordantă colecția unor astfel de nume, întreprinsă din puerila naivitate de a releva — el care într-adevăr cult — prisos de cultură, din ambiția inocentă de a dovedi (era și într-o epocă în felul ei confortabilă pentru astfel de demonstrații, epocă orizontală, gri, eliptică de copaci), pentru neofiți, varietăți de formă, din emfază poate și (de ce nu ?) din exhibiție. Modalitate excesivă, hartă cu prea multe sate, drumuri comunale și mameloane : Assurbanipal, Ararat, Apollon, Ahile, Ahaia, Acaccalis, Aristot, Atabalipa, Atrid, (Duerer) Albrecht, Anaximene, Alexandru cel Bun, Acvilon, Ahea, Ammon, Avram, Agar, Agamemnon, Avesalom, Aldebaran, Babel, Bandusia, Burebista, Bach, Berlioz, Boreu, Babilonul, Brașov, Budha, Biedermeyer, Chronos, Coebucum, Ceahlăul, Caton, Calicut, Cabalu, Caxamarca, Catul, Cocitul, Canaan, Ceylan, Cordilieri, Cuzco, Chiajna, Chloto, Circe, Cotnar, Cordova, Chiron, David,

Dalila, Decheval, Decebal, Daphne, Diogen (Laërt), Dante (Alighieri), Danaos, Dariu, Dunăre, Diana, Ereb, Everestul, Epictet, Eminescu, Evridike, Eritocrit, Efraim, (Cîmpii) Elizei, Echo, Evohé, Eol, Elena, Fedra, sf. Francisc, Flaccus, Falern, Gange, Guicciardini, Gebeleizis, Goethe, Guatemala, Ger, Geryon, Horațiu, Hades, Himalaya, Harpalyce, Hamlet, Hauha, Hitler, Heracle, Haendel, Himet, Isarel, Ilionul, Jupiter, Kant, Lațiu, Lete, Liban, (Vasile) Lupu, Lea, Mefistofel, Machedon, Montblancul, Malis, Mercur, Messia, Mitridate, Minos, Mar del Zur, Maecenas, (Fecioara) Maria, Mircea, Mirtil, Machiavel, Nimrod, Neron, Netinav, Nereu, Neptun, Narcis, Nemrod, Omer, Orfeu, Ofir, Otilia, Olimp, Odiseia, Pompei, Petrarca, Pharsala, Por, Propertiu, Policlet, Pontul Euxin, Priam, Platon, Pan, Polifem, Pandora, Porata, Richter, Rahila, Siriu, Soracte, Socrate, Se-, neca, Solomon, Sara, Selomo, Sion, Sulamita, Sarai, Taliah, Troia, Thebe, Torquemada, Tantal, Traian, Țepeș, Thora, Tityr, Thetis, Tezcoco, Tieck, Vera, Virgiliu, (sfîntul) Vasile, Tudor Vladimirescu, Vatican, Vespucci, Zevs.

Ține de curentele goșerii și paupertăți desigur ale poeziei, apelul insistent naiv, la un atît de aglomerat glosar cu figuri și referințe mitologice, cu enumerări de autori clasici, profiluri istorice, reminiscențe de lectură, manii bibliofile, extrase din albume, dicționare de opere, dicționare de autori, dicționare de citate ș.a.m.d. Atari elemente, folosite mai ales ca să coloreze (și nu întotdeauna fericit, memorabil, convingător), populează fără avariție texte altminteri naive, banale sau deliberat vesele.

Ce nu e de întîlnit în universul său asociaționist ?

Totuși, poezia stăruie să fie și altceva decît numai acumulare cantitativă, fie ea chiar și de optimism în porții sau proporții copioase.

Călinescu, la experiența sa literară, n-ar fi avut nevoie de tot bazarul acesta spre a copleși prin cîtă recuzită vroia să ateste că are, și chiar avea, la dispoziție. Sosit însă în carte cu atîtea bagaje, o debordantă și plină de disparități tombolă, el își dezavantajează nu numai poezia, dar și instinctul de atent autor de rețete literare, însușite uneori magistral. Însă însușite exterior doar, mecanic.

De pildă, cu un alai nu mai puțin amplu de evocări, de gazde ale visului în peregrinare, de făpturi ale mitologiei, ale fabulației sau prestigiilor livrești, însă filtrate savant, conform într-adevăr numai sensibilității și afinităților lui, pe un inimita-

bil registru quasi-poesc, Emil Botta izbutește, știe să izbutească efecte incomparabile, altitudini și unitate. Dar la el ceea ce eronat s-ar chema afectare, fard, mască, e o trebuință funciară, psihologică, o dimensiune a completării, Emil Botta *numai așa este el*. Pe cînd la Călinescu masca nu-i decît adaos, decît prisosul care strică, decît partea care nu servește, soluția prin care criticul se imaginează artist, se ascunde fără să reușească, și nu în folosul artei. Prin machiajul acesta, autorul arată *cum nu este*, exultanța își denunță nenaturalețea și din demonstrația sa rezultă stridență. Amuzantă, cîteodată. Dar numai cîteodată. Și în orice caz, doar amuzantă și atît. Ba poate și grotescă. Dar un grotesc minor. G. Călinescu seamănă atunci cu Oscar Lemnaru și coboară la calambur. Involuntar ? Nici nu se poate risca o precizare. Emil Botta, ca să nu lăsăm paralela cu totul în aer, se mărturisește școlarul durerii. Călinescu s-a vroit profesorul juisării și al bucuriei, avea chiar voluptatea de a fi considerat profesor. În durerea lui, Botta este autentic. În voioșia sa, Călinescu pare fals. Primul scrie sau cîntecul rătăcește în el ca o dramă. Al doilea interpretează scheme de cîntec și se complace în mimica, de un comic patetism, a personajelor din opereta italiană. Cîtă tristețe a intelectului...

S-ar mai adăuga — dar de astă dată cu referire la Bacovia și Călinescu — o evidență. Poetul PLUMBULUI exprimă totdeauna maximum în cît mai puține cuvinte. La el emoția e rezultatul concentrării extreme. Poetul LAUDEI LUCRURILOR exprimă — în cît mai multe cuvinte — întotdeauna minimum ; la el eventuala emoție se pierde prin diluție.

Revenind la idee, ca rime rare, indicii ale unei gestații de durată, cu soluții cerebrale (se-nțelege), preferința este pentru utilizarea în finalul versului a numelor proprii, sunate uneori chiar între ele ; iar ca rime compuse, ne stau la îndemînă nuanțele unui registru, precum notasem, neîncăpător, de proporții industriale : *lacrimi = sacrii-mi ; pare-mi-se = Ulise, sub tegmine fagi = Lalagii, Călinescu = ades cu, pe loc tu = interdiu ac noctu, jeuri = pliseuri = curcubeuri, pregeți = fremeți, berjeră = lejeră, Caxamarca = arca, harpalyce = zice, Ahile = racile, Acaccalis = Malis, Atrid = David, Atabalipa = clipa, Camabalù = tu, Biedermeyer = aier, Netinav = sclav, Policlet = Hamlet, fala = Guatemala, Odiseia = orhideia, greu = Nereu, Guicciardini = măslinii, Orpheu = eu, Echo = ooo, an = Canaan, Aristotel = el, De-*

cebal = *cal*, *Socrat* = *existat*, *Ofir* = *porfir*, *Avesalom* = *pom*, *Otilia* = *vanilia*, *Cipriote* = *Goethe*, *Circe* = *chice*, *trezi-s* = *Gebeleizis*, *Cordilieri* = *ieri*, *Ispahan* = *persan*, *Priam* = *n-am*, *Lamartine* = *destin*, *Thebe* = *plebe*, *Virgiliu* = *sigiliu*, *Danaos* = *haos*, *Vespucci* — *lucii*, *cern* = *Falern* etc.

Pomenisem (simplă supoziţie) de o gestaţie de durată. Aş prefera să cred însă că poetul G. Călinescu de fapt nu prea se interesa de îmbunătăţirea primei forme în care-şi redacta poemele şi că le-a încredinţat spre tipărire fără a-şi face multe probleme în privinţa costumaţiei ori a destinului lor. Altminteri, dacă ele sînt rezultatul şi al unor asidue inspecţii stilistice ulterioare, atunci abundentele neglijenţe care populează producţia sa lirică devin aproape inexplicabile şi se însoţesc de anexele regretului profund. Nu-ţi este uşor a crede că de sub stiloul său au ieşit, în debandadă, echipele de termeni atît de penibili tamponaţi încît cu frecvenţă dai de *cămau, căcu, căcru, caci, caco, căar, cacolo, capula, capulpe, cacei, cacem, calcopite, capunpărca, şaşa, şişi, şaşii, tutil, păpaşi, memie, mamea, momai, mimămir, facapa, tapeperi, tete, dede, puipeste, peperi, peamperii, nupuţină, nenare, săsuie* şi cîte altele. Oricum, chiar la un sporadic şi amator de speţă superioară (cum poate fi estimat în proză, poezie şi teatru G. Călinescu), e delicat să faci total abstracţie de concluzii, cînd întîlneşti :

> *Cu capul a*meţit trec dincolo
> . . . .
> Dar cîteoda*tă totuşi*
> . . . .
> Să domnesc *ca Circe*
> . . . .
> Cunoscînd *c-aco*lo jos
> . . . .
> Eu ştiu pe dinafară *ca cei* mai vechi
> . . . .
> Sări sprinten *ca* copiii
> . . . .

*un puţ-ar*tezian

. . . .

Du*pă puţină* pîndă

. . . .

Auzind de *cal copită*

. . . .

Pe *cap un păr ca...*

. . . .

Cu capul pe-a mielului lînă

. . . .

Căldura ce-mpa*că cu*

. . . .

În valea adîn*că*
Cu buşteni

. . . .

c-*o* celulă

. . . .

ne vom us*ca cur*înd

. . . .

Şi *chipul cel* drăguţ

. . . .

Metalic *ca cem*balul

. . . .

*cu ci*prii şi cu mirţi grădină

. . . .

ridică *arcade*

. . . .

în*că cruz*i

. . . .

*Ca nar*dul Sulamitei

. . . . .   .

Mătuș*a* ș*a*de

. . .

din *pași șoap*te

. . . . .

Cu fildeș *și* baga

. . . . .

Du*pă pași*

. . . . . .

Locul tot îl *lasă spîn*

. . . .

Pe un *de cade dis*cu-ți plin

. . .   . . .

Iar *tu Til,* nu erai

. . .

Pe pal*me mi-e* povară

. . . .

Deci pri*mo, mai* presus de toate

. . . .

În coa*ma mea* de Decebal

. . . . .

Ce iute-adormi *mă mir*

Des*fac capacul* lăzii

. . . .

Te voi sălta *pe per*ne

. . . .

cu lap*te te* hrănește

. . . .

cire*de de* bovine

. . . .

Să mă pui pes*te tim*puri

. . . .

*Pe pe*rii de la pieptu-mi

. . . .

Trecu *pe păru-i* aspru

. . . .

Şi-nce*peam perii* să-i număr

. . . .

Tu meriţi *nu puţi*nă slavă

. . . .

Iar *osul de la deget* mai nici o car*ne n-are*

. . . .

negricioa*să suie*

. . . .

Pe ca*re-o roa*de-al fluviilor roi

. . . .

Iar neglijenţele, exprimarea indiferentă, un anumit soi de oralitate cu orice preţ, formulările la întîmplare, ce dau cîteodată impresia unei recente şi încă şovăielnice pătrunderi în spiritul limbii, nu se opresc doar la atît. Vom afla şi alte găselniţe, fără a le cita pe toate, fireşte.

Cînta ca şi de flaute umplut

. . . .

Fîlfîind în juru-mi ca şi vrînd să m-anunţe

. . . .

Acum e timpul, căci apoi
Ne vom jeli cu toţii : opopoi

. . . .

ce-ar fi dădut extaze

. . . .

Un greier ronțăia și fumega

. . . .

își ciupea vîrful de nas

. . . .

taurul
dînd un ocol la vaca

. . . .

La cîte unul place pe-un cal nebun suit

. . . .

V-am dat la gură naiuri și cugete de frați

. . . .

...coarnele lungești la boi

. . . .

Acelor încă cruzi în cap să vîre minte

. . . .

Iar dedesubt plesnește din coade-o altă sirenă

. . . .

Bătînd mulțumit din coade

. . . .

...Am învățat
De l'Alighieri Dante.

Ne vom îndoi cu toții că de la Dante Alighieri pot fi învățăturile acestea, nici măcar unele dintre ele. Dante era un riguros și Racine îi va urma, Călinescu e — și să păstrăm (nu-i așa ?) proporțiile ! — un frenetic și un epicureu, indiferent că uneori nesatisfăcut...

Însă el a studiat mai cu aplicațiune pe alții și roadele se pot relativ lesne detecta.

Vom oferi un singur tip de exemple, în care amprentele lui Ion Barbu și Arghezi sînt evidente și nobilul amatorism

călinescian se revelă cu preemţiune. E vorba de maniera inversiunii, coborîtoare din Eminescu, de acea tîrzie completare atributivă sau luminare prin complementul amînat (după modelul barbian : *La fragezi anii douăzeci,* sau după Arghezi : *Fă bine, scoate din cotor / Foaia zbîrcită-n el de scriitor),* sîrguincios folosită :

În marea, cad, uimire !
. . . .
Plin de seminţe vînt
. . . .
Ce este-n planetele şapte
. . . .
Brazii
Exaltă de esenţe un fum
. . . .
La mult scăzutul lunii rotogol
. . . .
O, prea iubită Haricleea
A fericirii află cheia.
. . . .
A calului sub pulpe simţeam ţepoasa crupă
. . . .
A nopţilor veacului eu să fiu falena
. . . .
Cunună smălţuită, cu diamante şapte
. . . .
În lapte-s de stele fragmente
. . . .
De fluturi noctambuli un roi
. . .

În timp ce lîngă nasu-mi o galbenă adie
Floare de păpădie

. . . . . .

Să mă feresc de stîncă și goluri nu sînt laș

. . . .

Să se facă groaznic pentru mine război

. . . .

Izvoarele țîșnesc făcînd de ghiață dinți — etc.

Procedeul devine însă abuziv și eventualele sale efecte aproape că se anulează. Nu se poate imita convingător nici o stihie. Dar cum de fapt am spus, muzele tăcuseră, marii poeți nu mai scriau sau nu mai publicau, inflația și versificările colorau durata.

La loc de cinste stau — cîtă materie primă pentru freudiști ! — cîțiva termeni des utilizați, aproape obsesivi, uneori în accepția lor proprie, alte dăți cu înțeles echivoc sau aproape, chiar dacă și involuntar. De pildă : pat, cal, fum, picioare, păr, gol etc.

Și *patul* șade prins

. . . .

Te duc în *patul biblic*

. . . .

În *patul ei* cu scoarțe să intri anevoie

. . . .

Nainte de-a te trage-n *alcovul* plin de umbre

. . . .

Clătitu-s-a-n beznă *al mărilor pat*

. . . . . .

E un îndemn acesta *să-mi vii la noapte-n pat*

. . . .

Și *patul mîrîia* pe labe groase

. . . .

În paturi și canapele

. . . .

...că dormea *în pat*

. . . . .

În patul meu de cedru cu stîlpi și foișoare

. . . .

Otilia, hai sus *pe cal*

. . . .

A zdupăit ceva *ca o descălecare*

. . . . .

Mă pogorîi în Vale ca un Virgil *pe cal*

. . . .

Unde-i mîndrul Decheval

Și-amazoanele *pe cal.*

. . . .

calul, pe care purcezînd

. . . . . .

Pe crupă aruncă-te la spate

. . . .

Iar *calul meu* se-ntoarce prin — etc.

. . . .

Și *sar pe cal*
Cavalcadez departe

. . . .

Pe geam *se saltă-un cal mare* cît cel troian

. . . .

Cînd o va reafla pe *fundul unui scrin*

. . . .

Un *vas cu fundul spart* spre haos

. . . .

În ea, *pe fundu-i* doar

. . . .

fundul unde-i...

. . . .

Din funduri adînci de mine

. . . .

surorile-asemeni răspund *din negrele funduri*

. . . .

Cînd tocul scot *muiat în fundul ei*

. . . .

Picioare transparente sosind din paradis

. . . .

Pe cap sporește *sumbru părul*

. . . .

Prin părul tău în vîlvă vrăjită mîna-mi trece

. . . .

Despleteam *coada* pe umăr
Și-ncepeam *perii* să-i număr

. . . .

Pe cap un păr ca frunza de măslin

. . . . .

Ți-e *părul de pe cap stufos ca un finic*

. . . .

Intrai *în codrul negru de finic*

. . . .

Cu părul ca vanilia

. .

Neprihănită, *goală,* zvîcnind fără veșmînt

. . . . .

Și *cu picioarele goale*

. . . . . .

pulpele goale

. . . . .

Pulpele goale-ntinzînd pe nisip

. . . .

Și lăsă *tălpile golașe*
S-atîrne fără scări în jos

În lumina „Soarelui înfocat“ al prezentului, ceea ce obstaculase trecutul își recapătă pulsul și amploarea maximă. Altă dată liricul nu ajunsese la fructele împlinirii sau la împlinirea fructelor, din pricina intemperanței juvenile, a pripitei aprehensibilități :

Poemele de-adolescență
Eu nu le-am scris niciodată,
Căci zbucneau cu-așa violență
Că hîrtia era inundată

De valuri de flăcări albastre
Ca fosforul lui Mefistofel
Călimara zvîrlea foc de astre
Condeiul ardea și el.

Azi suflu meșteșugește
În spuma *grea diafană,*
Și strofa adesea plesnește
Ca sticla venețiană.

(Condeiul care arde)

Acele manuscrise ale lui ieri, au fost sau vor fi distruse, maturitatea soseşte recompensatoare şi îmbată cu o celestă muzică sertarele, atmosfera, sufletul :

Cîntecul meu a stat dospit pe sub pămînt,
Încît acum se-aprinde scoţînd văpăi în vînt

. . . .

Abia am scos cîndva suspinul unei plîngeri,
Acum îmi vine zvonul unui concert de îngeri.

. . . .

Rupte în bucăţele *hîrtiile de ieri*

. . . .

De-o grindă neagră am stat,
prins ca un liliac

. . . .

La soarele-nfocat
Azi palmele desfac.

Dar între „Valurile de flăcări albastre" de odinioară şi momentanele „Văpăi în vînt", care e antagonismul ? Diferenţa, care ? Poetul spune aproape acelaşi lucru, aproape cu aceleaşi cuvinte, ieri şi azi par a se deosebi doar ca rezonanţă, doar ca litere, nu şi ca sens.

Cineva, aici, se înşeală, sau este înşelat.

Poate că retorismul.

Pe cel înşelător l-am spintecat cu sete —

ne asigură altundeva poetul. Oare ? Probabil că numai cîteodată. Sau numai fictiv. Sau numai în principiu. În genere, operaţiunea efectuată — aceea de a eradica minciuna — se refuză sau încă se retrage vederii. Deosebirea între azi şi atunci se relevă, însă, în alte versuri, vag narative, ca de confesiune :

Pe hartă căutam, din fire-aventuros,
    Insula *Viitor,*
Pe care n-o găseşte, ascunsă-n norul gros,
    Orice navigator.

. . . .

Sudori diluviale mi-au clocotit pe frunte
Vestind drumul deschis,
Timpul, fără să ştiu, m-a dus pe a lui punte,
Ostrovul n-a fost vis.

Sosit în „Viitor", într-o clipă de hiatus cultural şi artistic, în viitorul unde numai corăbieri excepţionali ajung, îşi îngăduie o inspecţie retrospectivă în viaţă şi delectîndu-se pe anterioare detalii biografice, de presupus că apocrife, inventate nu atît pentru autoironizare, cît pentru ca să ironizeze un anume soi de tineri suspinători, artificiali şi infatuaţi, fără mult mobilier spiritual, prin confortabila „insulă" a visului, va evolua aprovizionat şi cu gravitate, şi cu îndoială, şi cu probleme, şi cu pudori, şi cu grija totuşi de a se arăta modest, însă (auto-plezanterie ?) de a o şi spune că este modest, într-o improvizaţie şi diluţie studenţeşte simpatică, retorizînd sincerităţi :

În adolescenţă eram foarte „trist",
Un veşnic himerist,
Păşind sigilat de destin,
Ca un posibil nou Lamartine,
Contemplînd ale soarelui funeralii,
Cu profil de medalii.
Eram numai piele şi os
Şi mă credeam (cu mîndrie !) tuberculos.
Simulînd paşi obosiţi şi stîngaci,
Mă plimbam în parcuri printre copaci,
Răsfoind teatral cîte o carte,
Ca să fiu observat de departe,
Sau priveam lumea noros şi indirect
Ca Melancolia *lui Duerer Albrecht.*
Şi toate erau numai impostură,
Căci clocoteam de bucurie şi ură,
Convins că într-un lustru
Voi deveni ilustru,
Şi lumea o să mă desfete,
Şi-o să fiu remarcat de fete.

. . . .

Azi am gravitatea celui care-a biruit,
Dar la suflet sînt îndoit,

Pierzînd vîlvătaia focoasei călduri,
Se-ngrămădesc în mine păduri.
Pe vremuri, încrezut,
„Gîndeam“ spre a fi văzut,
Dar acum, cînd spiritul mi-e de probleme
fecund,
Mă rușinez și m-ascund.
Și cînd fete șoptind mă-ntîmpină ades cu :
„Ăsta este Călinescu“,
Cercetez locul, emisferic,
Să văd cui s-a dat acest nume generic,
Căci eheueheu,
Nu mai am vanități de eu... etc., etc.

(*Impostură*)

Cît suflet îndoit și cîtă pudoare, cîte ascunderi și cîte rușinări, e o problemă psihiatrică și structuralistă... În aceeași „laudă“ a acelorași lucruri, el denunță mentalitatea mic-burgheză. Despre o mătușă aflăm că :

Inima ei de-amărăciuni e plină,
De-i zici cumva „tovarășă“ leșină.

N-a fost deloc la cinematograf,
Se teme mult de șoareci și de praf,

Fotoliile le-acopere cu huse,
Blestemă-automobile, troileibuse.

A astupat fereastra cu macaturi,
Spre-a nu vedea un bloc cu zece caturi,

Și deși fumul o gîdilă la nări,
Aprinde-n toiul zilei lumînări.

La ce e nou tresare fără minte,
Iar noi cîntăm pășind tot înainte.

Nimic de zis. Poezia timpului nu-i făcea concurență. Iată un fel de „aderare“ la o cauză, de „critică“ totuși a burgheziei... Dar întrucît ar fi deranjat o astfel de mătușă maniacă socialis-

mul, e anevoie de stabilit ! Lupta de clasă pare foarte puţin incomodată de această bătrînică „fără minte“ şi nu cine ştie cît sprijinită suprastructural de intervenţia poetică a autorului. Elanul e însă la el acasă, dubiile relegate, „Rezistă orice schelărie“, poeţii — desigur, poeţii „angajaţi“ — intră odată cu muncitorii în schimbul de noapte, Fecioara Maria îşi dă cuvîntul, autorul declamă din antici, mînînd simultan „cît mai bine / Mari tractoare şi combine“. Pentru el „Pămîntul e prea mic“, pîinea e „fierbinte pe la muchi“ (oare ce fel de muchi ?), iar abureala ei adulmecată „cu nasul“ (ca şi cînd s-ar fi putut şi cu altceva !). Din nimica toată, autorul sare pe cal („Şi sar pe cal / Cavalcadez departe“), recită ţăranilor „Din ultimul poem“, cu ei „în obşte“ se-apucă în largul cîmpului de agricultură („La-nceput a fost Avîntul“), apariţia în inventar a tractorului se vădeşte acum de neînlăturat, sub „O nouă rînduială“ iarba se decide spontan să crească nu numai mătăsoasă, dar şi „de şase ori“ (cam fantastic, ar mai trebui ajustată coada vulpii). Accesibilitatea la mister va deveni certă şi galopantă : „Cu-ai raţiunii dinţi, / În veci inaccesibil nu va rămîne pomul / Sublimei conştiinţi“. Electricitatea se diseminează şi este într-o disponibilitate uluitoare : „De scuturi la uzină un ivăr mare seara, / Se face dimineaţă pe loc în toată ţara“. Un saprofitism erotic dezamorsează instinctele şi oferă impulsiunilor imposibilitatea de a mai şoma vreodată : „fata minunată cu paşi smeriţi şi muţi / Se-opreşte s-o săruţi“. Demofilia accede pînă la a bea „apă din cofă“ (ce dovadă în plus, ca să se ateste vertiginoasele bune sentimente faţă de timpurile noi şi de spiritul cetăţii ?). Invadat în zori cu plăcere de o „muzică de haos“, cărturarul harpist îşi echipează ostăşeşte salturile calitative („Cîntînd, eu dau raport“) şi trece la făcutul ciocanelor şi secerelor — unelte emblematice, faimoase, dar nu şi azi. Adăugîndu-se contactul cu solul, fertilizarea lui şi mecanizarea agriculturii, s-ar obţine efecte formidabile, de comparat cu imperialele imagini ale evurilor străvechi : „Tractorul *ia de hăţuri* şi fi-vei mai măreţ / Decît trufaşul Dariu“. Lozincile curg diamantin înţelepte, cadenţate, mirosind a floare de cireş („cu lap*te te* hrăneşte“ ; „Cu omul cel nebun nu fă tovărăşie“ ; „Muierea certăreaţă loveşte-o c-un toiag“ ; „apa şi sălcie s-o bei din al tău puţ“ ; „Să fugi de ciprii negri, alege voioşie“ ; „Femeii iscusite să nu-i cazi în ispită“ ; „cine are-n el psihé / Să strige : Vivat ! Evohé !“ etc.) În sfîrşit, o torenţială

conştiinţă a neprihănirii deretică prin glasul stufos și deliciile pe care le stîrneşte prospeţimea albiturilor ieșite din mîinile unei muncitoare ce în prima variantă a poemului fusese înseși — pe cît se ştie, dar s-a rectificat ! — Maica Domnului :

Așa de fără păcat este rufăria
Țesută la fabrică de fruntaşa Maria.

Alte lucruri, altele, se abţin însă de la excesul „fără-păcatului", sînt ceva mai terestre, spuse mai fără echivoc, ici-colo chiar dureros şi stingheritor („deşi de anii-n fugă în păr pe-alocuri nins"). Subconştientul îşi are teoriile lui, abstinența e şi ea inumană, filozofia voiajează nu numai cu mîna la tîmplă, ci şi cu coada între picioare, expunerea la comic dacă n-ar fi făcută în parte şi pentru acţiunile poeţilor, n-ar mai fi deloc pe lume ridicol, iar lamentarea a fost şi rămîne poliglotă, așadar ea va vorbi şi în limba noului Romeo :

Deci, primo mai presus de toate
E a te-avea-n proximitate,
Legată în îmbrăţişare
De-i cu putinţă cît mai tare,
Să nu rămînă-ntre noi loc
Chiar dac-ar fi să te sufoc.

Deci, asta era... Cuvintele ne sosesc :

De la un filozof expert
Uitat de Diogen Laërt.

Tot ca filozof, în concurenţă însă, şi nu cu oricine, următoarele senzații :

Cînd te cuprind la piept,
Sau îngenunchi vibrant,
Mă simt mai înţelept
Ca filozoful Kant
Care-a ajuns cărunt
Scriind Raţiunea pură
Eu te sărut mărunt
Pe-obraji, nas, ochi şi gură.

Deocamdată... Pe urmă :

Prin părul tău în vîlvă vrăjită mîna-mi trece
Într-un desiș abrupt...

Și, mai cu aprensibilitate :

De vedeam grîul în spic,
Mă gîndeam la puful mic.

Toate gîndirile, pînă ce nu depășesc limita, au dreptul la respect. Cea a lui Călinescu, nu ?

Poate că un mai mare poet ar fi știut să distileze din aceleași vane spasme esențe diferite. Magistrul însă combină directitatea personajelor lui Goldoni, gudurările lor frivole și opulente cu o morgă pedagogică :

Amor stînd la fereastră privește-ntraripat :
E un îndemn acesta să-mi vii la noapte-n pat

. . . .

Căci știi că sînii tăi într-una (sic !) *îmi dau bolduri*
Ești netedă la umeri și plină pe la șolduri.

. . . .

Nimeni de vîrsta-ți darul de-a te slăvi nu are
Toți sînt niște profani...

El însă, subtil și instruit intelectual, divinul găzduit la pămînteni, cheamă competiția lecturilor și pe-a artelor ca, la un imaginar turnir al forțelor spiritului, să-și nimicească printr-însele adversarii, să-i azvîrle în derîderea cuvenită obscurei lor ramure :

Din suflul meu spre tine
În viscerele line
Se naște-vor cu àripi
Babel și Pharaot,

De ce tocmai această alegere ? ! Mai departe :

Nainte de-a te trage-n alcovul plin de umbre,
În arca lui Noah,
Îţi voi cînta preludii pe clavicordii sumbre
Din Haendel şi din Bach
Mîngîietor în şoaptă şi fără şovăire
Eu sînt poruncitor,
Supune-te suavă unui *teribil mire*
De taine ştiutor

. . . .

De fugi, cînt după tine un jalnic hallali,
Lili-lila-lilu, Lila-lilu-lili.

Suava nu se supune. Teribilul ştiutor de taine îi pare, cine ştie, lăudăros, fanfaron. „Mirele“ îşi este mire pe mai departe doar închipuirii sale. Cîntatul nu va fi soluţie de succes. Acordul obţinut prin lecţii de erudiţie se dovedeşte himeric, de asemeni. Dar... dar clamările continuă :

În patul meu de cedru cu stîlpi de foişoare
Culcuş îţi voi aşterne,
Luîndu-ţi pe braţe coama, desculţele picioare
Te voi sălta *pe per*ne.

Obsesia stăruie. Nu și la parteneră. Acolo lucrurile cunosc sensul întors, într-acea direcţie fosforul chibritelor scăpărate nu ia foc. Nici la invocarea dezamăgitor de comună, recunoască-se, pentru un cărturar „expert“ :

O, tu, cu ochi albaştri, cît de frumoasă ești !

Nici la invitația — iarăși — a unui poruncitor care, de pildă, poruncește astfel :

Și lasă-te ușoară cînd cu un salt vînjos
Te duc în patul biblic de cedru şi-abanos,
Neprihănită, goală, zvîcnind fără vesmînt.

Fixația e făcută. Nu i se poate replica. Detalii de rezonanță nescontată au contribuit la starea exaltării. Momentul a fost

fatidic. Fluidul său, tutelar. Irepresibilă pornire. Nici o destăinuire intimă nu se mai știe evita. Primite involuntar, suntem aleşii unor mărturisiri indiscrete, ce încep să se producă în serie, spectacol de estradă, cu satiră şi umor, ca fatalitatea şi ca erupțiile :

Trec prin rîpi şi prin bulboane,
Fugind după amazoane

. . . .

Clocotesc ca apa-n oală

. . . .

Minunată Aretuza
De dragu-ţi mi-e arsă buza

. . . .

Ameţit o sărut sălbatec pe gura crudă şi rece
Mi se pare că sorb o stridie vie.

Ochii săi realizează numai :

Pe cap un păr ca frunza de măslin
Inel lîngă inel,
Şi tot aşa-ntre coapse creţ şi plin
Un vînăt stînjenel.

Altă dată se bate cu un grec atlet, care ieșise din mare ţinînd de mînă o fată de numai cincisprezece ani, îl biruie şi îl... decapitează ! Apoi :

Cînd retezai de trunchi capul voinic,
O rodie măreaţă,
Intrai în codrul meu de finic
Cu fata mea cea creaţă.

Enumerarea reacțiilor încercate îi este comunicată și iubitei, căreia mai tîrziu i se va și cere cont pentru o anume inconstanţă. Acesteia îi este amintită :

Dulceaţa de sub limbă şi umezeala gurii

sau clipa de după un sinuos dans, terminat cu destăinuirea în lacrimi că nu-l mai iubește :

Zvîrlind vijelioasă
Jos una cîte una

Mănuși, ciorapi, sandale
Și rochia de pe ea
Și cu picioare goale,
Rîzînd în fața mea,
A început să joace

. . .

. . . . . .

Mă-ntreb de-atîtea ori
Tot să fi fost minciună ?
Ori eu țes lumi din nori,
Ori Til este nebună.

A nu mai iubi înseamnă însă a fi iubit cîndva, iar a fi iubit cîndva înseamnă a avea amintiri. Și a avea amintiri nu exclude cîteodată riscul de a le mărturisi. Oamenii devin și confesivi, așa-s legile pămîntului, legi străvechi. Iar noi, vasalii lor :

O, Tily, ești nebună,
Eu n-am mai multă minte

. . . . .

Aproape dezbrăcată,
Te-ntorci și te-ntinzi

. . .

Eu, rigă într-o ureche

. . . .

Înșir rime pereche

Le suflu și le scutur.
Tu-mi mîngîi pomul greu,
Ești prinsă ca un flutur
De laba unui leu.

Obsesii. La început, întreruperea, suprimarea părelnicului amor e suportabilă. *Încă* suportabilă. Deși, cu ce preț :

La vorba-ți răutăcioasă,
Ce-i drept, pleoapele strîng,
Și pe furiș chiar plîng.

Dar inima-i voioasă — etc.

Voioasă, poate. Cum totuși psihologia feminină nu-i fără complicații, numeroase destăinuiri din destăinuirile de mai înainte, dacă nu o complică și mai mult, apoi ele nici nu plac — în schimb — totdeauna, și nu numai din pudoare. De un fel sau de altul, reticențele adoratei vor primi reproșuri pentru intenția instabilității și avizul că orice capricii pentru sine, pentru cel „săltăreț" ca Pan și „tare ca Hercule", se elimină cu anterioritate, legămîntul e legămînt, remanierele de sentiment întîlnesc în drum legi de aramă :

Cu soarta-ngemănată
Suntem ca două limbi,
E greu să le mai schimbi.

Tu ai crezut, se vede,
Că juri glumind și treci !
Oh ! ne-am legat pe veci.

Mult invocatei, i se reamintesc nostalgic scene din trecut și metaforele cu cai reapar :

Te-ntreb unde e anul
Cînd prin salon jucai,
Sau răscoleai brusc pianul
Ca pe un stol de cai ?

„Teribilul mire" ar săvîrși un fel de cugetări și necugetări, posibile sau doar imaginare, numai ca să refacă lujerii iluziei, numai ca să asigure ascensiunea, evoluția grăuntelui prim de osmoză erotică, dar Otilia cea „cu părul ca vanilia" își retrage panerul cu promisiuni, în cutia Pandorei nici pulberea speran-

ței nu mai rămîne, cavalerul veselei figuri aude un răspuns final :

„Vrei tu să fiu Agamemnon, Alexandru sau alt erou mitic ?
Troia vrei, Theba ? Mă vrei cu spada sclipind ?“

. . . .

Til mă cuprinse de gît, pe umărul meu lăsă capul.
Buzele abea mișcînd, ca un ecou șopti : Nu.

Totul în compoziția căutătoare de voluptăți a acestor versuri e *mult, mare, bun, imens, viu, sigur, teafăr, socialist, vînjos, destul, gîlgîitor, igienic, intens, bine irigat, mai mult decît normal, ideal.* Un soi de panteism discursiv și de frenezie convertită a-și exhiba din plin spectacolele scoate în arenă alaiul acestor atribute sanitare și în fond foarte la-ndemînă, foarte obișnuite, pentru ca elaborarea să ceară și exerciții de efort. Epitete negerminînd surprize : *adînci* sunt problemele, firidele, fundurile ; *mit* este greierul ; *mărunte* sunt șipotele, florile, tictacul, fierăstraiele ; *mărețe* vor fi aripile, rodia, sforăitul și globul ; *nouă* e rînduiala, *nou* e grîul ; *rare* — esența, parfumurile și geologia ; *uriaș* valul, uriașe coamele ; *cald* sîngele, *cald* pămîntul ; vijelia, sticlăria, straiele și poleiala sunt *fine ;* clișeurile, iarba și norul — *groase ;* cununa și jghiaburile — *zmălțuite ;* viscerele (din care e visată nașterea cu aripi a Babelului și Pharaotului) nu-s decît *line ;* iar farfuriile nu-s decît *clare ;* în schimb, de mai multe epitetizări se bucură picioarele, ele putînd — în afară de *goale* — să fie *transparente, cristaline* și *feline ;* eroul e *mitic,* vînatul tot *mitic ;* mitul e *lung ;* mirele — *sacru* (ori *sfînt)* și *teribil ; sacerdotali* și *falnici,* pinii ; apoi vine artileria noțiunilor încăpătoare (ivăr *mare,* cal *mare,* laboratoare *mari,* stafide *mari, multe* întrebări, *lungi* pridvoare, *lungi* altoiuri, *lungi* racile, noapte *plină,* spirale *pline,* capul *voinic,* aerul *mortal,* fluierul *acut,* frunzele *cărnoase,* fata *minunată,* norul *vast,* marmurile *late,* dascălul *teribil* (ca și mirele, un alter ego) și după aceea greutăți *enorme,* păduri *enorme,* livezi *întinse,* emisfer *granitic,* praf *imens,* vierme *rapace,* salt *vînjos,* drumuri *fabuloase,* mîner *gigant,* val *oceanic* și *profundă* schelărie,

înaltă făptură, *bune* soiuri, *colosal* smarald, *tunătoare* odă, *planetară* besactea, și... și *imensul* lapte, ca să urmeze de îndată obsesiile freudiste (muierea *certăreață*, fata *creață*, pulpele *goale*, măslina *venafră*, urmașul *direct*, *vînăt* stînjenel, filozof *expert*) ; li se alătură gospodăresc, de asemeni, și subaltern, puhoiul culorilor de toate zilele (tocul *auriu*, insecta *aurie*, pepenele *verde*, *verde mitră*, marmuri *verzi*, fuste *verzi*, *albă* sirenă, *albă* cheie, molii *albe*, ochi *albaștri*, flăcări *albastre*, iarbă *albăstruie*, *albastre* vine, pleoapele *gălbui*, robinetul *galben*, codrul *negru* și *negrul* cort, *roșie* bluză, *roșia* dușumea, postav *roș*, coame *roșii*, cotoare *roșii*, pînă la cuvîntul coșciug, el —coșciugul — fiind însă *multicolor* ; nici indiciile odorifere nu introduc stridențe, aria lor se abține riguros dincolo de : vinuri *balsamice*, flăcări *îmbălsămate*, *nădușit* parfum, liliac *uscat*, pășuni *aromate* sau *aromat* săpun. Ceva mai interesante par însă alte — cu toate că numai cîteva — asocieri de termeni sau în orice caz vom descoperi cu satisfacție, adăpostite ca sub un peplum, și unele îmbinări mai surprinzătoare în : *idei zburate, naufragiu curios, candelabru criptic, impalpabilă epavă, veșnic himerist, sfeșnicul eteric, undă emisară* etc.

Așa după cum unora dintre versurile sale nu li se poate nega frumusețea, înfiorarea sau chiar măreția, în ciuda și a cazurilor în care ele par ecouri din orgile celebre :

Vederile mă dor de flori.

. . . .

Am vîrsta tuturor

. . . . . .

Pădurea era rece și lungă ca un mit

. . . .

A nins măreț o noapte plină,
Stejarii tremură-n broboadă,
Sacerdotalii pini se-nclină
Cu pelerine de zăpadă.

. . . .

O, ce păduri enorme și ce tăcere grea !

. . . . . .

În somnul meu sînt multe generații.

În momentele sale reflexive avînturile se resemnează pînă la rezonabilitate, pînă la melancolie :

Nu cred că voi spori cu ștearsa mea figură
Viețile paralele...

. . . .

Dar ăsta-i unicul meu document printr-un vers
Dovedesc că am existat cîndva în univers.

E recompensa, desigur, într-adevăr certă și cu adevărat estimabilă a experienței de a fi trăit.

Ca evaziune artistică, LAUDA LUCRURILOR a fost un caiet de vacanță pe care autorul *(Stînd înțelept la pîndă, / Pe lîngă catastrofe)* a avut capriciul de a nu-l ține discret. Lucru, la urma urmelor, care place epocii. Dar oare nu era dreptul său ? Un fel de *scrisoare pierdută* în aventura generală a operei călinesciene a cărei geneză *(Frunză verde măghiran, / Mă născui prunc năzdrăvan* — chiuie Orpheul său) o datorăm unei avidități — îndeosebi — de agrement, adesea dispusă a-și ornamenta extravagant fie huzurul („la rîset n-am pereche“), fie plictiseala — fie pe amîndouă. Firește că — paralel — viața, socialismul și literatura mai erau și altceva... De studiat *rîsul* și verbul *a rîde*, obsesia, frecvența și rolurile lor în contextul operei călinesciene și de tras concluzii suplimentare.

ADRIAN PĂUNESCU

Relegînd parcă uneori din zona interogației și a îndoielilor orice urmă de scrupulozitate artistică și orice complex că totuși lucrurile grabei degrabă se perimează, Adrian Păunescu nu e singurul care dă impresia că poate scrie un volum de versuri într-o singură noapte. Și cine știe dacă nu chiar poate. Ne-am îndoi, să nu. Este însă singurul care nu tăinuie nimic din biografia operei, tăgăduind astfel taina ei. Ca însăși contrariul rigorii, deși într-atîtea revărsări de ape și răscoliri de humus cîte o toartă de cercel e de aur adevărat. Poetul abuzează însă de tinerețea lui, a condeiului său. Să fii foarte bogat, să fii editor (editurile ce există nu au însă, poate că vor dobîndi, suficientă fantezie și generozitate față de asemenea fenomene...) și să-i publici din pricinile curiozității oricît ar scrie, tot ce ar scrie — așa ceva e tentant și experiența s-ar merita încercată. La aproape de două ori vîrsta prodigiosului nostru autor „ouat de o rață sălbatecă“ și „născut de o vită blîndă“, Arghezi de abia își tipărea întîia carte. Cu FÎNTÎNA SOMNAMBULĂ, Adrian Păunescu e la a treia, deși ar fi putut — ghinion ! — fi la cel puțin a zecea. În pofta aceasta pantagruelică de tipar ghicești un copil care n-a avut jucării la timp.

Eruptiv, oral prin excelență, fără să problematizeze, necenzurat de întrebări și obsesii depărtate, de un sălbatic firesc și complicat pe alocuri, crescîndu-se în cultul desăvîrșit al admirației pentru propriile-i spontaneități, pieptănînd pe la ceremonii lungile plete ale unor fraze ce pavoazează cu galanterie și cu zbîrleli obrajii realității, tulbure în poezie și clar în discursuri, admirabil și spăimîntător, de o elasticitate morală inepuizabilă, spectaculoasă, fericită în sine, gata — și dezarmînd prin asta ! — să nu dezarmeze niciodată și nici să nu-și creadă înfrîngerilor

totuși crescînde (ca și — dealtminteri — succesele), poetul depune multă asiduitate să țină pasul cu o horă ce pare, nu numai din cînd în cînd, că este gata-gata să-l lase în urmă, tocmai cînd el aprecia că i-o luase înainte. Îi va fi dat să termine ca domnișoarele bătrîne pe care — deși ele vor — nu le mai invită nimeni la dans ? Cine e profet în țara lui, cînd nici Iisus n-a fost ! ?

Deocamdată, cu „pielea ca un timpan de fată mare“ (? !), își consumă ritmurile, învîrtirea, gesticulația — magnetizat de ele toate.

În vitrinele lui „asortate cu bibelouri, clarinete, roabe și răngi“, în care copilul și adolescentul nu au murit încă și în care bărbatul își drege cu plăcere glasul ori glasurile, trecătorii au de recunoscut multe lucruri pe care le mai cunosc de la vecini, pe care le-au mai văzut cu totul altfel întreținute, au de renunțat la destule alte lucruri foarte fără interes, dar și de selectat obiecte de o capricioasă fantezie, ninse de tristețe și rouă, așezate stîngaci, asociate bizar, zvîrlite ca într-o ciubotărie, însă pînă la urmă făcute să nu te lase cu toate drahmele în pungă. Tradiționalul „Ne dați ori nu ne dați“ răsună de prin toate ungherele — și colindătorul (cu cît știe, cu cît n-o să știe niciodată) capătă, pînă în zori, nuca ori covrigul. El vestește ceva, nu se știe ce și dacă de bun augur sau de plumb. Însă merge spre viață. Drept ? Strîmb ? Anii vor spune-o.

Nemulțumire, irizări de conștiință, căutare, rățoieli și ronțăieli, imitație, ratări, lupte cu sintaxa și morfologia, cazne împleticite de trageri la țintă, clipe de risc și țîșnet nu lipsesc din această „foaie verde de eu însumi“ care e FÎNTÎNA SOMNAMBULĂ. Și dacă n-ar fi indiferența sa completă față de rigoare, răsăriteana etică a lui acel *merge și-așa, și-așa,* o prematură blazare și o groasă lene de ales greul greului ; și dacă o mai exigentă cernere a celor încredințate publicării ar exista ca principiu în obiceiurile și mintea sa, debaterul nostru de prisos la morile lui de vînt, însă care din „insula... la cinci capete spartă“ are „poftă de-ndoială“ și de mărturisiri fertile pentru orice virtualitate („un ou al unei păsări necunoscute port în corp“) ; temperamentul acesta polemic, născut în contratimp, „animal scurt al unei credințe“ (prin cuptoarele căreia nu a fost nevoie de toată credința lui, iar de decepțiile în ea cu atît mai puțin !) poate că ar fi cucerit o mare audiență contemporană. Sau o va cuceri. Timpul îi stă încă la dispoziție. Deși nu întot-

deauna a avea cititori înseamnă a avea și posteritate. Contează, apoi, și ce fel de cititori. Depinde, apoi, și ce fel de posteritate.

Nu știu cît de ușor îi va fi — dar parcă aceasta e întrebarea ! ? — profesorului de mîine să explice școlarilor săi „arta" poeziei lui Adrian Păunescu și cît de lesne le va veni elevilor profesorului acela să-și înțeleagă pedagogul. Și nu din pricina dificultății de conținut și de formulă. Dimpotrivă. Poetul (ca și Nichita Stănescu, Ion Gheorghe, Marin Sorescu, Ion Alexandru și alții) împrumută dezinvolt și inocent mai orice formulă, ca și cînd așa s-ar cuveni. Și pastișează, fără vreun semn că l-ar incomoda ecourile.

Nu știu iarăși, cu toată robustețea lui Adrian Păunescu, nici dacă versurile lui vor dispune de atîta energie încît să ajungă pînă acolo (adică să fie explicat școlarilor) și pînă atunci (adică pînă în viitor), deși n-ar fi nici o mirare — s-au văzut și alte mai fantastice dantùri în panopticum. Reflectezi totuși că, în ciuda oricăror abundente rezerve de combustibil, voiajul pînă departe (*mîine* a fost întotdeauna departe...) obligă la cultură, la inteligență, la talent, la rigori etc. Platoșa personalității e din metale grele și inexplicabil de capricioase. De aceea... de aceea dacă luăm din zece în zece ani presa literară și vedem, răsfoind-o, care erau în 1920, 1930 și așa mai departe „marii" poeți, și cîți au mai rămas din ei astăzi, apoi supozițiile în privința autorului *somnambulei* fîntîni pot fi multiple și relativ ușoare. Să fugim, însă, de ele. Cine e profet în țara lui — așa ne-am întrebat — și cine, oare, nu se înșeală ?

Cu toate acestea, îți vine în gînd că o lume cu mai multă disponibilitate de timp la ceea ce spun poeții, chiar poeții mai discutabili, mai anevoie convingători la capitolul originalității și clarității, ar înregistra mai puține — poate — accidente pe calea ferată a timpului. Însă lumea este impermeabilă la oracolele poeților.

Să lăsăm deoparte, în cazul lui Adrian Păunescu, asociațiile care nu stau în picioare, iar uneori aproape că nu pot ședea nici jos (*sînge olog, sînge paște, suc de cobză stoarsă, taur bubuitor, putrefacerea facerii, oră bivolară, organ opus, piatră coaptă, bolborașul de piatră, guliverata lor atmosferă* etc.), desele ocazii în care cuvintele au o suveranitate nepromițătoare, sînt ele stăpîne pe stăpîn călărindu-l ele pe poet (nu se face, în multe file, nici o economie de *cucăie, zgîrmă, orăcăie, piramidase, bogaprostrii, gîrlici, damf* (etc.) ; să lăsăm deoparte influențele, reminis-

cențele, apartenențele, ecourile, imitațiile, abuzul de formule ca : *trupul de-a rîde, datoria de fereastră, alt eu însumi de tăcere, cheful de-a fi, de-a spune, trupul de-a fugi* etc. ; să nu ținem seama nici de dificultățile artistice de care n-a ținut seamă nici poetul altfel decît ferindu-se de-a da piept cu ele ; dar, în schimb, să reținem capacitatea sa de protest, confesiile lui de sincer frustrat, denunțul despodobirii sale de aspirații și de mituri, grosimea de limbaj cu care — folosind la întîmplare cuvintele — își revendică totuși niște drepturi pierdute, niște iluzii terfelite, niște paradise harcea-parcea, niște sacre ingenuități spulberate :

adio, Dumnezeu a fost ucis

. . . .

stăpînul meu mănîncă numai ființe vorbitoare

. . . .

tîmplele mi-au fost scurtate

. . . .

Îmbătrînesc ca o broască și mă născusem om

. . . .

Văd ugerele unei femei părăsite
unde viței, din stimă, mai vin să sugă iad

. . . .

trădați, nu află nimeni, căci cina e de taină
și-n curte, pentru oase, vociferează cîini

. . . .

Circul iar se va deda
Cînd la nu și cînd la da

. . . .

renasc din întuneric acuzatorii și plătiții
și cîinii mopși ai judecății de prin dosare
și mantăi

. . . .

E timpul ! M-am înșelat, era noapte
credeam că-mbrățișez o candelă — etc.

Tranformată însă din indignare în disponibilități de odă, această, verbozitate al cărei nerv nu e lipsit de notabile imprudențe lirice, ea însăși l-ar pierde, metamorfozîndu-l într-un gazetar de serie. Deocamdată, incandescent încă, poetul pare a divulga o mare, definitivă și infamantă înșelătorie, el cere nici mai mult nici mai puțin decît o nouă naștere, în ipoteza căreia — măcar atunci — să poată deveni mai comprehensiv la misterul lumii ; și îl vede perpetuu pe Iisus (*„Isus Hristos — sexul lui Dumnezeu“*), născîndu-se în și cu fiecare om, cu fiecare naiv, cu și în fiecare idealist, în fiecare înfrînt — într-un univers (*„vită-i universul“*) pocit, criminal, dar nu așa de haotic încît să nu-i fie clipă de clipă, dintotdeauna, perfect regizate comenzile spre a murdări și elimina din joc pe noii temerari, într-un univers unde orice proaspăt compars al încumetării și himerei e așteptat să primească și să bea ce a primit și a băut Iisus : insulte, palme, oțet, moarte.

Din atît amalgam de impulsuri, dacă învinge impulsul (cum pare a se întrevedea) și nu exigența, viitorul acestei poezii a și trecut. Să presupunem însă că puternicul vers al lui Pierre Emmanuel : *„Nu mai există morți, fiindcă noi sîntem morți“* i se aplică, i se va aplica altcuiva decît lui Adrian Păunescu.

1969

CRITICA DESUETĂ ȘI CONȘTIINȚA DE PERON

> **Cette année ou l'année prochaine**
> **La critique d'art est aussi**
> **imbécile que l'esperanto**
> **Brindisi**
> **Au revoir au revoir.**
>
> (Blaise Cendrars)

A scrie despre critica de poezie la noi, oricît ai eluda subiectul, înseamnă pînă la urmă a scrie despre critici, ființe (după relativa mea experiență) la fel de irascibile — nu în totalitate, firește — și la fel de gingașe ca și poeții. Ba, într-unele cazuri, chiar mai complexate, și mai vindicative.

Altfel poate că ar sta lucrurile în Occident, unde critica de poezie (ceea ce nu a împiedicat nici poezia să-și continue aventura, nici gustul estetic să se rafineze) se practică, dacă nu în exclusivitate — și nu se miră nimeni —, în orice caz, cu preponderență, tot de către poeți.

Cînd le cășună unora pe alții, spadele scapără și lucesc între ei.

Însă acolo nu trebuie scris despre critica de poezie !

Ar părea și bizar.

De treizeci de ani încoace, sondaje sau itinerarii despre mai fiecare artă, concepute într-un limbaj de o invenție orbitoare, cu puteri de formulare și subtilități percutante, s-au publicat în Anglia, Franța, Germania, Italia, și America, în primul rînd tocmai de către această particulară categorie de poeți care sînt noii eseiști.

Poezia și eseul fac de mult acolo o simbioză prosperă, propunînd viitorului literaturii un spectacol altădată de nepresupus.

Pentru că nu teatrul, nu proza, nu critica au evoluat cel mai mult, în urma celui de-al doilea război mondial, ci eseul și poezia, contopite într-o formulă indefinibilă, în care limbajul confruntă arta, confruntă existența, confruntă frontierele dintre concepte cu imprevizibilul și ispitește o analiză foarte laborioasă, foarte complexă.

La noi, cele cîteva condeie de poeți aplicate din respectiva zonă de investigații nu numai că nu caracterizează un moment

şi nu fac o obişnuinţă, dar produc destul de frecvent ba îndoieli galante, ba comentarii paternele, ba semne complice din ochi, ba ironii sub-inteligente.

Rîdem uşor, şi des ; şi de orice.

Ca şi cînd istoria nu ne-ar fi ajutat să pierdem enorm de multă minte, de mult timp...

Profunditatea noastră, cîteodată, pare că se află de-abia la secţia de alăptare.

Cînd, aşa de pripit şi de dezarmant, ne mirăm de actul de prezenţă al unui oarecare număr de poeţi şi de prozatori (Paul Anghel, A.E. Baconsky, Etta Boeriu, Leonid Dimov, Ştefan Aug. Doinaş, Victor Felea, Dinu Flămînd, Ileana Mălăncioiu, Mircea Ivănescu, Teohar Mihadaş, Vasile Nicolescu, Aurel Rău, Marius Robescu, Sorin Titel ş.a.) în eseistica şi critica literară de azi, uităm cel puţin atît : că — înaintea lor — intervenţii, chiar dacă sporadice, în domeniul criticii au mai avut, fără să prejudicieze disciplinei — ba dimpotrivă — şi poeţi, prozatori sau dramaturgi ca Ion Barbu, Lucian Blaga, Ion Pillat, B. Fundoianu, N. Davidescu, Eugen Ionescu, Mircea Eliade, Mihail Sebastian, Camil Petrescu etc. Spre a nu mai aminti de exemplele străine, şi ele mai vechi, ale unor Baudelaire, Mallarmé, Ungaretti, Pound, T.S. Eliott, Valéry ş.a.m.d.

Oricît s-ar supăra toţi criticii care se consideră — cu indrituire sau nu — la fel de artişti şi ei ca şi artiştii literaturii, între un poet de talent şi de cultură care scrie proză şi un critic aterizat în poezie, cel mai de har nu este criticul, ci poetul, deoarece el a lucrat mai mult pe acest material enigmatic, explozibil şi terifiant care nu încetează a fi cuvîntul.

De fapt, spre a învăţa artă poetică nu te duci în primul rînd la Croce, la Sainte-Beuve sau la Gundolf, care parcă totuşi difereau ca înălţime de... pe care să-i numim ori să nu-i numim dintre criticii noştri ?

Ca să nu mai vorbim că, în altă ordine, sîntem şi de mult în afara orei lumii tot delimitînd şi azi pe genuri literare şi oprindu-ne aici, cînd genurile literare s-au metamorfozat pînă la dispariţie.

*

Ce expune totuşi, privirii din afară, teritoriul cam neted al criticii de poezie de la noi ? O carenţă de cultură, o carenţă de morală, o carenţă de gust.

Ar trebui, bunăoară, să știm cu cine sîntem contemporani. Și nu știm.

Ar trebui ca mai ales criticul să citească și să fi citit abundent, pentru că altminteri pe el ce drept și ce rațiune îl justifică atunci cînd emite judecăți despre opere ce-l nedumiresc și cu care vine la întîlniri cîteodată perplexe, deoarece gara sa de plecare e din altă epocă ? Și-l nedumiresc pasă-mi-te multe, căci altminteri ar mai exista, oare, hiatusul care există între limbajul critic și cel poetic ?

Nu se poate refuza, cu imperturbabilitate, un sfert de veac și mai bine de poezie, vorbesc de ultimii treizeci de ani, de poezie mai ales așa de parcimonios cunoscută cum este aceea a contemporanilor noștri de pe alte meridiane, în numele unor principii estetice anterioare și înghețate, fără să cugeți că tu însuți poți fi refuzat, rebuturile făcînd parte din logica primenirilor continuie.

Desuetudinea e un profesor cu elevi slabi.

Între cele două războaie mondiale au fost douzeci de ani de pace. De relativă pace, să zicem.

Și ni se pare firesc să recurgem la nume ilustre din acea perioadă.

Însă de la sfîrșitul celui de al doilea război au trecut mai mult de două decenii, interval în care aproape toți marii scriitori de altădată (în cazul nostru, mai toți poeții de vază) au dispărut, iar cu ei o mentalitate, o viziune asupra lumii, opțiunea pentru niște moduri estetice.

Și în locul lor, al acelor moduri și al acelor personalități literare, au apărut altele. Fatal. Aproape pretutindeni în lume.

Azi, cînd se comentează poezia, presupunînd că de fapt ceea ce a fost ne este familiar de multă vreme, azi ar trebui cunoscuți reprezentanții actuali ai poeziei contemporane din lume.

Or, majoritatea criticilor noștri și parte din editorii noștri se abțin de la această cunoaștere, manifestă inerții, dau din umeri.

Ei au rămas cu multe gări îndărăt.

Ne vom entuziasma chiar la nesfîrșit, că facem săpăligi și zmee bune, cînd există computere și rachete ?

Rămînînd la lectura doar a lui Arghezi, Blaga, Barbu, Vinea sau Bacovia, ori a oricărora dintre valoroșii poeți ce ne-au ilustrat literatura pînă către 1944 (ei înșiși încă subiecte ale unor interpretări nu ideale), nu poți explica decît parțial, defectuos,

ori fals, pe poetul important de azi. Mai ales pe unul cult, — şi sînt cîţiva !

A merge pe jos ori a merge cu helicopterul ?

Există două moduri de circulaţie care nu se pot reclama de la principiile aceleeaşi estetici.

Criticul fără numeroase lecturi la zi din mai multe literaturi seamănă pietonului care înalţă pe ascuns capul după helicopter sau îl ţine cu ochii în pămînt. Şi debitează copilării apretate.

*

Dacă la o masă rotundă cu toţi criticii români de azi cineva i-ar invita pe fiecare dintre ei să numească la iuţeală zece, sau cinci, sau trei poeţi preferaţi, dar să şi arate argumentele preferinţei, din actualitatea Franţei, Italiei, Uniunii Sovietice, Angliei, Germaniei, Spaniei şi Statelor Unite ale Americii (ca să nu intrăm şi în zona culturilor mai mici), o bună parte dintre criticii noştri ar cere să se treacă la întrebarea a doua. Şi totuşi, aceiaşi critici dau note poeziei noastre, de la promiţător pînă la excepţional, se-ncumetă în comparaţii înmărmuritoare, transformă în evenimente apariţii editoriale destul de discutabile, sau trec senini ca muţii pe lîngă siluete de cărţi mult mai serioase decît acelea pueril aclamate de ei.

Trăim şi un paradox : criticii buni nu scriu sau nu prea au unde scrie, pe cînd numeroşi critici nu prea importanţi scriu peste tot şi nu mai termină de scris. Diagnosticele acestui ultim gen de critici fiind direct proporţionale cu sfera de lecturi şi cu penuria lor de gust, într-o lungă epocă de instabilitate şi tranziţii, în care uităm şi ignorăm pe-ntrecutele, s-a ajuns din partea cititorilor, ca reacţie, la un fenomen de retractilitate şi suspiciune. Într-o apreciabilă măsură cartea lăudată cu exagerare e ocolită, mai ales de către cititorul care s-a fript în două-trei rînduri.

*

Ca autor, am aproape mereu tristeţea de a nu mă prea găsi prin librării, dar asta nu din pricina cronicarilor literari (decît să se scrie cum se scrie, mai bine lipsă !), absolut inocenţi în problemă, ci datorită aproape în exclusivitate cititorilor, care îşi sînt ei singuri dascăli, şi dascăli mai buni decît oricare alţii, deoarece preferă — eroarea i-ar costa bani — să nu greşească.

A ajuns apoi bătător la ochi cazul cîtorva anumiţi poeţi (să-l cităm doar pe Nichita Stănescu, şi barem el este poet, însă e aplicat fenomenul şi unor nemiruiţi), permanent recenzaţi cu o promptitudine suspectă, cîteodată chiar la săptămîni ori luni înaintea aflării pe piaţă a elogiatelor lor cărţi. E satisfăcută, într-adevăr, în felul acesta, bătrîna (şi de cîte ori tînăra !) vanitate artistică, ori închipuit artistică, e gîdilată o conştiinţă de peron, obişnuită nu marilor creatori, torturaţi de ideea atemporalităţii, şi se oferă concomitent publicului, dealtminteri din ce în ce mai obosit de ele, evenimente peste evenimente literare (ar fi amuzantă chiar o statistică a evenimentelor acestea născute moarte !), urmărindu-se crearea falsei impresii a unei radicale deosebiri de nivel valoric între beneficiarii inflaţiilor de laude şi ceilalţi autori, prea rar ajunşi în atenţia titularilor de rubrici. Deosebirea, însă, nu există decît (uneori) în sens invers.

*

Critica şi-a pierdut creditul, fiindcă ea a vrut să şi-l piardă. Între cartea pe care o consumă publicul pregătit să ştie ce trebuie consumat şi aceea pe care o aclamă iar adesea o şi premiază critica, într-o epidemie periodică de entuziasme, dezumflate apoi rînd pe rînd, nu există semnul egalităţii.

Ai vrea să cunoşti un critic persecutat pentru refuzul de a fi elogiat o carte mediocră sau pentru curajul de a fi vrut să impună ceva dintr-o operă insuficient pomenită în discuţie, atunci cînd boicoitul tăcerii se întindea în jurul autorului.

Lipseşte o asemenea persoană.

Toţi criticii laudă pentru aceleaşi motive aceleaşi cărţi ale aceloraşi autori, pe care-i şi exportăm nu cu o selecţie totdeauna demnă de felicitat, şi cu atît mai puţin ireproşabilă, dar cu nişte bani care ar trebui să servească diversitatea unei culturi şi valorile ei perene. (Aceste valori nefiind numai cîteva şi în orice caz nu în continuare aceleaşi de ieri şi de alaltăieri, care nici atunci sau nici azi nu erau cu certitudine şi nu sunt în exclusivitate adevăratele valori !)

Toţi criticii, de asemenea, evită a se avînta în comentarii cînd e vorba de scriitori mai... dificili, aducători eventual de complicaţii.

Criticii nu se complică.

Scaunele nu trebuie să fugă de sub calotele stării sociale, în numele nici unei filozofii a obrajilor.

Dar dacă nici cu afirmațiile, nici cu tăgadele lui criticul nu tulbură marțile și joile, joile și sîmbetele săptămînii, el nu e o personalitate și nu va fi în stare să impună nici o idee, acceptînd presupunerea că întîmplător o are.

*

Treptat-treptat, ca poet, m-am pomenit cu vreo duzină de critici, pînă acum, afectați, chipurile, că nu mi se acordă încă de către critică (dar critica, ea, ce e ? și cum este ? și cine o face ? și cine sînt criticii ?), locul cel cuvenit în... cetate !

Și cu asta, cu afirmația aceasta, s-au spălat pe mîini.

O cetate, două cetăți.

Un loc, două locuri.

Totuși — cîtă duioșie, nu ? și cîtă eleganță colegială...

*

Să nu generalizăm, ar fi să coborîm discuția, dar adesea criticii sînt — nu toți, nu toți, bineînțeles ! — niște docili care scriu cărți mai mult moarte despre autori mai mult morți (chiar dacă decesul nu e și civil), despre amici (chiar dacă inventarul acestora suferă dese remanieri, că oamenii se mai și ceartă între ei), despre funcționari culturali (pînă a fi ajuns acolo, ignorați de către aceiași critici) sau despre autori cu care interesele criticilor e oportun să se afle într-o perfectă respirabilitate și stare de bune perspective.

Folosul, însă ?

Folosul nu e nici al literaturii, nici al unei bune propagande culturale, nici al decenței, nici al moralei, nici al generațiilor care ne vor succeda. În afară de măruntul folos personal, mărunt și mizerabil...

Cei de mîine ar fi meritat niște mai buni părinți.

Cu astfel de exemple nu se face nici pedagogie, nici estetică.

Dar se încurajează filozofia corupției.

*

Pasionat de poezie, cumpăr uneori cîte 10—15 plachete de versuri, din care nu pot adesea alege nici trei imagini mai ca lumea. Apoi citesc sub semnături incredibile sau anonime ce

mari autori mi-au trecut mie prin mînă, fără să remarc. Și farsa aceasta se petrece de foarte mulţi ani.

Iată-i pe unii şi premiaţi.

Iată-i pe alții premiaţi chiar de mai multe ori !

Pe urmă, cei premiaţi intră în juriu și premiază pe cei care i-au premiat.

Cui și la ce ajută prezența acestor oameni rătăciți cu premeditare într-un domeniu ce-și refuză orice afinitate cu ei ? Cărui masochism, căror derute și profanări ne supunem, acceptînd să ne știm colegi cu niște sperietori și să le înlesnim (tăcînd) înmulțirea, tărăboaiele, stricarea limbii, spectacolul cabotinajului și parazitismului plătit ?

Pe lîngă noi, în veşminte paradoxale, defilează — paralel — vidul.

*

Așa cum de pildă Raymond Queneau îngrijește la Gallimard colecția „Pléiade", aș vrea să știu că de sectorul de poezie originală sau tradusă de la cutare sau cutare editură se ocupă seriozitatea literară a unor poeți ca Al. Philippide, Ștefan Aug. Doinaș, Virgil Teodorescu, A.E. Baconsky — și dacă mai e de adăugat, cititorul știe singur pe cine să adauge. Un program editorial sub girul, răspunderea, competența și curajul unor condeie ale culturii ar împuținat impostura, simularea și platitudinile, sporind pe de o parte imperativele unui intens dialog internațional, iar pe de altă parte restituind poeziei originale îngăduința de a nu se acoperi zi de zi mai îngrijorător de bălării, oţeturi și divagaţii.

Prea scornim autori care nu sunt și prea ne terorizează formele goale : nu oricine a publicat (cu vai ! cîtă ușurință...) două, trei cărți este neapărat scriitor.

Sîntem colegi la drepturi și la dreptul de a fi desconsideraţi sau huliţi cu o serie de anonimi propulsaţi fără nici o rigoare, fără nici un discernămînt, fie de către reviste, fie de edituri, fie direct (mai ales) de Radio-Televiziune.

Numărul acestor simulatori de literatură, al acestor întîmplați a ajuns cel puţin egal cu al adevăraților scriitori, dacă nu cumva e mai mare.

Despre insolența lor, a unora cel puţin, e de prisos a mai referi.

Ei înlocuiesc sau uzurpă și tind să înlocuiască ori să uzurpe niște valori a căror neluare în seamă ne va costa enorm, dacă nu se recurge din timp la o radicală separare a rambleului de minereu.

*

Dacă mi s-ar îngădui să editez o revistă și o colecție de poezie, fie chiar și pe propria mea cheltuială (e, dealtminteri, o solicitare mai veche, pe care o adresez public de data aceasta și stăruitor celor mai înalte foruri), nu mi-aș îngădui să public nici o carte mediocră.

Avem destui poeți adevărați, ca să nu trebuiască făcute concesii mediocrității nici măcar atunci cînd surpriza neagră vine din partea unui fost poet bun care a dormit prost cîteva luni.

O cultură se face cu personalități, iar o personalitate se face într-o viață.

1971

ÎNGERUL ACESTUI REGE ADESEA GOL...

— Nichita Stănescu —

După unele mărunte impedimente de liberă locomoție întîmpinate pe la începutul pare-se al anilor studenției și al scurtei sale ucenicii literare, drumurile satisfacțiilor succesive și recompensele unanim revărsate asupra poeziei (oare nu prea repede, îngrijorător de repede *înțelese ?)* lui Nichita Stănescu au fost progresive și mă întreb dacă nu și fatale pentru o speranță literară care — fără narcoticul succeselor sigure — ar fi putut evolua mai spre viitorul neîndoielnic al aspirațiilor sale. Fiindcă viitorul poeziei lui de azi e unul tare îndoielnic, făcînd comun destin cu destinul oricărei diluții și cu soarta din totdeauna a concesiilor în plus, netrebuitoare. Printr-o pasageră confuzie în cazul său, însăși societatea (căreia i se obiectează multe și de toate îndeobște), suspendîndu-și brusc pentru o vreme și pentru un ales opacitățile, remaniindu-și lentilele peste orice previziuni, parcă sătulă să i se tot obiecteze inobiectivități, s-a decis fără grămăluieli, fără parcimonie ca — în cazul acesta — să dea un festiv spectacol de auto-reabilitare și să-i acorde poetului, măcar acestui poet, întreaga sa gratitudine.

Deranja excesul de recunoașteri și onoruri de care s-a bucurat Alecsandri în viață. A incomodat lipsa de rușine a împăunărilor lui A. Toma, care constrîngea și accepta să se vorbească despre el atîta de elogios (între caraghioșii care s-au pretat la mascaradă numărîndu-se chiar și Călinescu). Dar nu se încruntă nimeni și nu pare nimănui ridicol să se vorbească interminabil (și în termeni înfricoșător de lipsiți de haz, de seriozitate și de spaimă critică) despre fenomenul și fericirea liricii, existenței liricii lui Nichita Stănescu în literatura română.

A dispărut simțul proporțiilor ? umorul ? măcar minima decență ?

Poate că nu, dar s-a eclipsat curajul opiniei și au dispărut locurile vacante în presă pentru condeiele care mai aveau puțină cultură, puțin gust artistic, puțin simț de răspundere, puțin antrenament al îndoielilor intelectuale, al instinctului dilemelor...

Nichita Stănescu este înțeles încă din viață, încă de la jumătatea vieții, încă dinainte chiar — sau poate — de jumătatea vieții. Și nu mă mir, că doar nu e greu, nu de lucrul acesta mă mir, ci de altul : că ușoara sa comprehensiune, incorporarea lui din mers, adaptarea la un atît de larg nivel de recepție, toate aceste semnificative date nu atrag atenția adulatorilor și apologeților poetului și nu-i jenează.

Cu LAUS PTOLEMAEI bunăoară (cînd poeții se epuizează ori — iată — ajung a se plictisi de glorie din fel de fel de motive), culegere în versuri de atitudini anti-cerc, anti-sferă și de cețoase războaie purtate ba științei, ba dogmelor și antidogmelor, ba cuvintelor și nu numai acestora, cu LAUS PTOLEMAEI poetul concede a oferi semenilor săi (compensativ ?) o serie de aforisme, prelecțiuni, „ochiri“, generalități, noțiuni și pledoarii atît de concurente în puterea lor de sugestie, încît măcar unele trebuiesc, fie chiar și la întîmplare, transcrise.

Ce spune Nichita Stănescu despre copaci ? Despre copaci, Nichita Stănescu spune :

... iar atunci cînd nu sînt
e ca și cum nici n-ar fi
fost etc.

Ce spune Nichita Stănescu despre viață și pești ? Despre viață și pești Nichita Stănescu spune :

Viața nu s-a născut din apă
Noi nu sîntem urmașii peștilor
pentru că pești nu există.

Ce spune Nichita Stănescu despre trecerea timpului ? spune că trecerea timpului se compune

cu tribulinda timpului —

ceea ce, veți recunoaște, e foarte clar, *laus Ptolemaei !*

Ce spune mai departe poetul despre claritate ? Spune :

Nu cred că am două mîini şi două picioare
Ar fi prea liberă vederea trupului.

Despre contradicție, umor și... economie :

Totul este bazat pe economie
Maximum de conținut,
Maximum de formă.

Cît priveşte forma, e clar. La conținut, însă, poetul ne induce în eroare — și m-aș îndoi că de rea credință. Mulți vor pînă la mie, dar pot numai pînă la sută. El „minte" numai pe jumătate, cu jumătatea cealaltă pare convins — și iată unde se evaporează umorul !

Ce spune Nichita Stănescu despre viaţa umană, vegetală și despre structura și diferenţierea lor, cu totul neobservate pînă acum ? Apoi, iată ce spune :

Omul este singur între om.
Pomul este singur între pom.
Atom nu se-aseamănă cu atom.
Fi-vom nu e tot una cu face-vom.

„Face-vom" cale întoarsă de la altitudinile unor atari eforturi de gîndire, asta face-vom. Ierte-ni-se. Însă timpul nu e de pierdut. Sau nu pentru oricine.

Despre stricăciunile minţii pe care le-a putut pricinui (o ! cît de rău înțeles...) Constantin Noica, ar fi de vorbit mai cu de-amănuntul. Dar leacul şi otrava se dezvoltă laolaltă în aceeaşi sămînţă, nu e fructul de vină, ci farmacistul. Tot astfel și-n exemplul ce urmează, extras fără îndemînare din autorul „rostirii" şi din alţii :

cu acel „sine" de carne și sînge,
cu acel „sine" de carne și sînge lăsat deodat
liber, faţă de — etc.

. . . .

Numai lacrima, numai ea
transportă sinele către sine
ridică sinele din sine
ia sinele din sine
prin simplă luare.

Acelaşi poet despre... ce sîntem, că altă soartă — se vede — nefericiţii de noi, n-am meritat :

Hymene ale cosmosului sîntem.

Despre destine şi tocană :

Ha, mîncam destine
mereu alte destine
destinul de lobodă
destinul de taur
destinul de porc — etc.

Despre libertate :

Libertatea este o formă.

Despre cum adoarme sau doarme Nichita Stănescu :

adorm în somn.

Despre piele :

piele acoperind piele,
acoperind pielea care acoperă piele
care acoperă piele.

Dacă scoatem un singur cuvînt din edificiul poemului, rănim opera de artă, măreţia — nu-i aşa ? — şi aspiraţia ei la eternitate ! **Lăsaţi totul întocmai cum aţi găsit, numai astfel veţi** rămîne înlăuntrul extazului. Dealtminteri, cine ar putea să strice oare ceva ? Artistul a luat cu anticipare toate măsurile ca orice intervenţie să se vădească de prisos şi a retras la timp iluzia reparabilului.

Ce spune Nichita Stănescu despre cer, pămînt, aer, foc şi cerc ? Spune atît : *Cerburg, Terburg, Aerburg, Focburg, Cerc-*

burg. Trebuia odată elucidată problema ! Va fi mai clar, de acum încolo.

Dar despre ou, că e o temă la modă ? Oului i se adresează cu vorbele :

Egg, Tu nu ești, Egg, nu exiști.

Rețineți prin urmare : *Egg*... Sună cu totul altfel. Dă cititorului un respect pentru cultură și pentru frecventarea culturii de către poet. Cînd zici Egg, termenul are o aură, un halo, un... *suspence*. De aici trecerea către motivul mărilor și al infinitului pare dintr-o dată firească, inclusă cogitației — și cîtă euforie cînd îți este oferit prilejul să auzi :

Declar că mările sînt ude
și infinitul, ud...

Nu e încă apogeul emoției artistice (poezia provoacă, nu-i așa ?, derutează și se declară în litigiu cu contingențele, ea convertește și deformează realitatea, e reflectare reflectată, după cum artistul e un creator creat etc., etc.,), însă ne apropiem de apogeu. Mai întîi să stabilim cum stăm cu viitorul. Răbdător cu noi ca un material didactic, poetul ne explică :

El e față de Cosmos, ceea ce e
ficatul meu față de trunchiul meu.

Cui oare ar scăpa rațiunea de subtilitate pentru care poetul n-ar fi putut să nu scrie aici *cosmos* altfel decît cu literă mare ? Dintr-odată profunditatea filozofică, altminteri riscînd să alunece pe alături, se relevă în întreaga sa statură. Dintr-odată. Majuscula e întotdeauna cu mister. Ea va permite și-o intimitate cu cititorii. Autorul va părăsi discreția lui caracteristică, destăinuindu-ne și cîteva lucruri despre sineși. Cu sfială, desigur :

O, am fost un om frumos
și subțire, foarte palid.
Trunchi avui de chiparos
și miros de crin noptatic.

Aproape ca o domnișoară.

Despre ce-ar spune şi lectorul, dacă ar mai avea cine să asculte la ce spun măcar unii lectori care au citit şi pînă la apariţia lui „Aleph la puterea Aleph“ cîte ceva în viaţa lor :

Ce bine, ce bine
că nu sînt ca tine
că nu eşti ca mine
azi și în vechime.

În sfîrșit, Nichita Stănescu despre idei în genere :

O, niciodată, niciodată, niciodată
nu mi-a fost dor de vreo idee.

Cititorul e rugat să remarce subtilitatea, însă, a ironiei (tare ironici sînt unii poeţi !) și să concludă că adevărul n-ar ţine de fapt decît de reversul afirmaţiei autorului, care ar musti adică de profunzime și intelect, fără să aibă nimic, absolut nimic de-a face cu noţiunile de farsă, vid, apă de ploaie ori impostură, impostura din niște versuri ca :

ha și ha
și ha și ha

sau :

hî și ha
și hî și ha

sau :

A,
E,
sunet pentru gura compusă cu gura mea
urmează.
Și apoi complimentarul lui A
și apoi anti A
ca să facem sfera, sfera, sfera,
sfera.

Sau :

dar dacă
el e, nu îndrăznesc să spun ce,
dar dacă
el e, el e, el e, el e...

Sau :

Las veniri de nave cereşti, de corăbii
strigînd la vederea noastră : UK ! UK !,
sau, Vef ! Vef !,
Dar, mai departe.

Ce spune Nichita Stănescu despre ce fac spiritele — şi nu oarecari, ci... spiritele stărilor de suflet :

Spiritele stărilor de suflet
se dau în leagăn.

Despre, de asemeni, o serie de personaje reale şi ireale, cu ce se ocupă poetul şi în sfîrşit, cu ce se ocupă ele, personajele menţionate :

Axios ! Axios !
El e demn, el e demn !
I se cuvine, i se cuvine !
El este ! El este !
El poartă valoarea în sine,
el are sămînţă !

El zice bine despre pătrat
deci este puternic

. . . .

Aleph la puterea Aleph nu e cu putinţă

. . . .

Frunză albă de pom lin
cuget iarăşi la Plotin

. . . .

Curcubeu — beu
— spaima lui Anteu

. . . .

Frunză neagră de pom ars
mă gîndesc la Anahars — etc., etc.

Cine socoteşte că toate acestea înseamnă a filozofa poetic ori a poetiza filozofic, acela — nici vorbă — a citit cam tot aşa

de mult ca şi bătrînul sau ca şi tînărul Nichita Stănescu. Adică, puţin. Dar de ce să citeşti ?

Şi vom adăuga, sare în ochii oricui mai are ochi, că nu numai LAUS PTOLEMAEI, ci mai fiecare din culegerile aceluiaşi poet oferă culant cam aceleaşi soiuri de agremente de lectură şi de exemple de artă poetică, de „gîndire“, de alintare deplasată. Stupefacţia n-ar domicilia însă aici. Stupefacţia stă în epidemia de entuziasm necontrolat, regretabilă mîine-poimîine, cu care o pletoră de condeie amice, sau altele intimidate de modă şi luate de curent, însă toate la un loc nebuloase, fără o reală sau fără o mare personalitate şi fără să convingă prin exemplele citatelor, se întrec de ani încoace să elogieze în termeni disproporţionaţi, cu insistenţe cel puţin convingătoare de superficialitate, un autor numai de valoare — să zicem — rezonabilă. (E drept însă că, pe cît de inegal, pe atîta de tare de ameţit de succese). Se mai comite pe deasupra şi eroarea că în casnele noastre de a înlesni traduceri din lirica românească în alte limbi ne prezentăm prea des la concursul competiţiilor doar cu Nichita Stănescu, Marin Sorescu sau Ion Alexandru, în timp ce poezia acestei zone spirituale i-a născut pe Emil Botta, Dimitrie Stelaru, Ştefan Aug. Doinaş şi pe alţii.

...Totuşi, hai să luăm viaţa în glumă, căci altminteri... Poeţii chiar şi cînd se împiedică, au haz...

Veţi spune că nu aşa se scrie despre o carte. Desigur. Dar, cu atît mai mult, nu aşa se scrie o carte... Vor ambiţiona să arate altfel cele viitoare ?

1968

*

Nu fac nici o promisiune : nici că am să-l mai citesc nici că nu-l voi mai citi de acum încolo vreodată pe Nichita Stănescu. De obicei pe străzile pe unde trecuseşi ai să mai treci, ştiind sau nu de ce. Pînă în viitor, mai este.

Să-mi destăinuiesc pentru moment doar că, la patru-cinci ani după rîndurile de mai sus, netipărite la naşterea lor, am parcurs cu creionul în mînă toată... MĂREŢIA FRIGULUI (1972). Cartea e considerată chiar de autorul ei drept „romanul unui sentiment“.

Al cărui sentiment, o să ne lămurim noi treptat. Și aproape complet.

La anumite molusce creierul se situează în picior și la anumite crustacee descoperi că ele au limba în coadă. Însă curiozitatea nu poate fi decît pentru noi, oamenii. Natura nu greșește. Legea naturii pentru acele molusce este aceea și pentru acele crustacee este aceea, nu alta.

Poezia, care pare foarte multora și ea o bizarerie are limbajul său, care nu este limbajul străzii, nici al catedrelor, nici al catedralelor, nici al vreunei discipline filozofice, științifice sau de altă natură. Înlăuntrul său există rigori și libertăți, alianțe şi divorţuri, convenții, degajamente, claruri, obscuritate, arhitectură și inform.

Primul obstacol de care dă în cale poetul este acela al intuirii, achiziției și formării limbajului, operă prin care el se retrage lumii și se constituie ca lume și-și constituie o lume din lăuntrul suveranității căreia tratează, delegă, instituie ambasade. Deci poetul întîi se creează și apoi creează. Că unii semeni au acces la lumea lui, pe cînd alţii n-au sau nu au acces decît cu oarecare întîrziere, cu oarecari dificultăţi, este ceea ce Nichita Stănescu surprinde fără a ezita și definește fără a greși :

Nu-l vede nimeni pe poet.
Unii nu-l văd pentru că nu au vedere.
Alții nu-l văd pentru că nu au inimă.
În fine restul nu-l văd pentru că nu sunt.

Toți însă spun în cor :
Poetul nu este de băut, deci nu-l înțelegem !
Poetul nu miroase cum floarea.
Cum putem să-l înțelegem
cum putem să luăm ceea ce nu miroase ca floarea drept floare ? !

(*Orfeu în vechea cetate*)

Paul Valéry spunea : „Le Langage du pays des Arts est troublé de toutes une métaphysique qui se mêle trop intimement aux pures notions du métier. Tandis que celles-ci sont nettes et

stables par elles-mêmes, et désignent des propriétés ou des procédés sensibles et comunicables, cette partie métaphysique dérive du sentiment, de divers *à peu-près* immémoriaux, de la mode, et de la contre-mode, et elle enfante ce genre du débats qui rien ne peut toucher. Il existe nombre de mots qui sont comme chargés de la transmission du vague, d'âge en âge..."

Dar ca să poată exista arta, ea trebuie şi transmisă, trebuie comunicată.

În trecerea de la arbitrar la necesar, constă al doilea obstacol întîmpinat de poet. Limbajul său trebuie să încorporeze virtual şi taina de a fi un limbaj receptabil, de a putea fi asimilat. O bună parte a harului e tocmai inventarea, capacitatea născocirii acelui cod comun al artistului cu vocaţia şi disponibilităţile pentru artă, pentru dialogul cu arta, ce există latente în omul care primeşte artă, care asimilează artă, căruia îi va reveni să se lase locuit de mesajele ei. Te înveţi *să-ţi spui* şi înveţi *să spui*. Aici intervine obligaţia din partea poetului a unui coeficient oarecare de inteligibilitate măcar vagă, măcar aproximativă, măcar intuitivă.

Tot Valéry mărturisea a fi auzit că, într-o anumită parte a regiunii Panama, indigenii dispun de cuvinte pentru felurimea fiecărei încreţiri, fiecărei cute a frunzelor după schimbarea orelor, feluritelor ore ale zilei şi toane ale vîntului şi că în acelaşi timp, numai pentru a numi variatele speţe de mişcări din cap ale aligatorului le stau la îndemînă nu mai puţin de 14 termeni. Fericiţi locuitori, ce nu vor mai da de furcă poeţilor pămînturilor acelea, ca să născocească ei un limbaj adecvat al supleţii, al corespondenţelor de nuanţă.

Cum suntem însă departe de Panama şi de privilegiul narat, la noi cazna creatorului de poezie, o strădanie continuă, este de a-şi îmbogăţi continuu vocabularul adecvării şi enunţului.

Ca punct de pornire, rezonabilă — prin urmare — tendinţa de alchimist, imensa desfăşurare de experimente, probele nenumărate la care Nichita Stănescu supune cuvintele pînă la a le dizolva şi preface în silabe, în sunete, în chiar mai puţin decît atît. Iei ciocanul şi le prefaci în praf. Iei vocabularul şi-l răstorni analitic într-o căldare unde amesteci mult şi bine, la foc iţit, iar apoi scoţi cu polonicul şi pui în farfurie. Desigur, o muncă. Respectabilă, ca oricare. Dar nu şi în arta rezultatelor.

Totuşi, nu raţiunii originare a acestei vrednicii şi ebuliţii i s-ar putea nega orice nobleţe, dimpotrivă, ci ignorării unui pos-

tulat elementar, pe care Ion Barbu o imputa lui Arghezi : acela de a nu-ţi publica în timpul vieţii şi biografia operei. Adică eboşele. Ciornele intermediare formei sale ultime. Nichita Stănescu neglijează că lucrurile de la bucătărie, operaţiile din laborator, experienţele din eprubetă nu se expun în vitrină — că este ruşine şi nu interesează decît dacă interesează — în starea lor de proces.

E greu să faci şi dulceaţă, darmite poezii !

Poate că dintre componenţii generaţiei sale, Nichita Stănescu să aibă într-adevăr cel mai mult talent, însă şi cea mai considerabilă capacitate de a şi-l batjocori, de a nu dovedi nimănui că ştie ce trebuie făcut cu el.

Sentimentul meu, ca mai nărăvit cititor de poezie şi universală şi românească, este acela că de cîţiva ani el a uitat robinetul deschis. Exemplele sale de inflaţie verbală abundă. Incontenenţă de vorbire, emisie neîntreruptă de produse mentale nediscernate şi uneori nediscernabile. Asemeni acelor firme de prestigiu cîndva, care — sub etichetele faimei stabilite — îşi îngăduie să pompeze însă la un moment dat mărfuri de calitate inferioară sau chiar deşeuri, atrase de sporitul număr de pieţe amatoare şi de aviditatea cîştigului. Însă pieţele se şi închid. Iar trucurile se amendează, primesc pedepse fatale.

Ce argument este acela că presa, cvasi-unanimitatea presei laudă această poezie ?

M-aş sfii pentru ei, întrucît *îi* şi *mă* priveşte, să-i socot măcar pe unii dintre adulatorii şi apologeţii lui Nichita Stănescu, în excursurile lor critice, egali cu nivelul inteligenţei de care dau dovadă în ele, spre a nu-i jigni. Prefer să-i consider mai degrabă victime ale amiciţiei, pripelii, modei şi complexelor de timiditate, cînd ei nu-s de-a dreptul — ca şi poetul — simpli negustori de confecţii false. Nu trebuie să fii musai ghicitor, ci doar să nu-ţi fi dispărut cu totul toată luciditatea, ca să-ţi dai seama ce profunde retuşuri va aduce viitorul, şi chiar viitorul apropiat zeloaselor elogii actuale. E adevărat că nici despre cine ştie cîte din peniţele critice de azi — care şi-au scornit artificial din el o eminenţă — n-o să se audă în viitor, dar chiar şi pînă atunci nu este cea mai măgulitoare atitudine aceea de a imagina, în locul movilelor, piramide semeţe ori de a merge prin pîclă părîndu-ni-se că suntem scăldaţi în efluvii de lumină.

Nu-mi voi ascunde naivitatea de a fi crezut şi eu o vreme că Nichita Stănescu oferă eşantioane de incorectitudine sau de for-

țare a limbii numai ca să se joace, un joc truculent, ori ca să se releve că se află și în ele, constructural, în mormanele de vorbe basculate la întîmplare, o estetică a hazardului, un ademenitor nimb al nudității termenilor, al contracțiilor musculare de care este capabil lexicul, cotidianul nostru aparat de stabilit legături și de transmis gînduri. Mai tîrziu — și mi-a fost oarecum rușine pentru mine cel de la început — am înțeles că poetul nu știe întotdeauna ortografie și gramatică ori că neglijîndu-le fie din manie, fie dintr-o sistematică deliberare, el întreține cu dezavantajoase, prea dezavantajoase cheltuieli de control, un inutil blocaj al vorbirii clare. Mă refer la o claritate poetică. Nu însă orice ignorare a legilor limbii, a alfabetului elementar ce-l pretinde și respectă o corectă dicțiune se poate chema licență poetică, după cum nu orice fel de licențe poetice, și nu oricînd, și nu oricîte pot numaidecît să fie trecute cu vederea. Nichita Stănescu scrie dezinvolt și imperturbabil :

E *iepurile* împușcat

. . . .

voi care ați căzut *din înșivă*

. . . .

E scaun pentru vorbă azi
oricare al meu dinte

. . . .

Deasupra mea păsările se ouă
zburîndu-se pentru întîia oară

. . . .

Cade-mi în gura mea căscată

. . . .

iar *îmi decade* de sub sprînceană

. . . .

Tăcere în mișcări ; *tăceți-vă*

. . . .

și să ling această rază
care *mă nechează*

. . . .

Pieile uscate ale maimuţelor au început
să miroase urît

. . . .

îţi vei decade irea în octavă

. . . .

nu pot braţul *care-l am* să-l ţin *pe sînul*
al pietrei muntelui

. . . .

gravidă de lumină, tu, *zîmbito*...

. . . .

căderea de din infinit

. . .   .

stare *cireşă* — etc.

El face fără scrupuluri parte din familia autorilor care dedică versuri. Poeme din MĂREŢIA FRIGULUI sînt închinate lui Sabin Bălaşa, Ion Drăgănoiu, Mircea Ivănescu, Dinu Tănase, Anghel Dumbrăveanu, Solomon Marcus, Grigore Hagiu.

Poet bun, însă nu uluitor, cum se afirmă, şi nici întotdeauna bun ; cunoscător în materie literară al instrucţiei militare, dar care nu ştie să se bată în război ; dispunînd din belşug de muniţie, dar nu şi de eroismul de a nu o irosi în batjocură ; cu multă glorie, dar mai puţin talent ; cu întinsă notorietate, dar mai restrînsă valoare ; prolix şi fără cunoştinţele complete ale mecanicii practicate ; pastişînd uşor spunerea arhaică, filozofică, matematică, folclorică, dar derutat ori de cîte ori trebuie să iasă din calamburul discursului străin şi să intre în propriu-i discurs ; neoriginal şi neconfigurat încă, dar amator de originalităţi şi de un tipar care să-l reprezinte expresiv, să-l adune din atîtea şi atîtea dispersări, cartea lui discutată se compune din — încă — destule divagaţii, absurdităţi, neglijenţe, pedanterii, surmenaje, scălîmbăieli, siluiri de vocabular, formulări aberante, pastişe după suprarealişti, după Miron Radu Paraschivescu, după Victor Valeriu Martinescu, după George Dan, după Gheorghe Coşbuc, după Marin Sorescu, după Geo Dumitrescu, după Geo Bogza, după Anton Pann, după Nina Cassian, eliberări de bufonerii ca sub euforia alcoolului, felurite concesii

perplexităţii sau de diferende cu limitele logicii, forme de delir lexical ş.a.m.d. :

scaun pen*tru tru*pul tău

. . . .

care *mă muşcă, mă* pierde

. . . .

şi chi*pul al*tui trup de-al meu

. . . .

La*să să* fie acest creier frumos

. . . .

ca acel fîlf de înger

. . . . . .

ca*lul acela*

. . . .

Dar are această etc.

. . . .

ciuper*ca gri*

. . . . . .

noroc *că*

. . . . . .

dec*ît atîta*

. . . . .

a*tît de*

. .

nic*i ce* bate

. . .

merg ca şi cum aş sta,
şi deşi sînt sătul de aer, respir.

. . . .

Dacă hotărăsc să fac ceva, fac

. . . .

E luminos soarele acesta luminos

. . . .

Nu scot limba la tine
Ca să nu crezi că vreau să te gust.
Îţi vorbesc numai.
E un fel de a scoate limba pe jumătate.

. . . .

Ca o rupere de oase, răcnind răsare steaua
În timp ce osul copilului, gelatinos
doarme foarte dus sub reaua
răsărire de rupere de os

. . . .

mirosul tău lung

. . . .

aripile fluturilor
care *zigzagau tîmpesc*

. . . .

ce peşte verde şi neapărat

. . . .

iar moartea mea ca şi moartea aramei
ţîţă îi este mamei

. . . .

oră de clipită

. . . .

capul fugitiv

. . . .

un tăiş superior

. . . .

iubita cea mai noptatică
m-a *ouat* şi-a murit

. . . .

mai bine sărează-mă tu cu tine

. . . .

secunda borțoasă cu altul

. . . .

Pune-mi piper în ochi
și adu-ne un bivol ca să-l bem

. . . .

I-am arătat un trifoi ca patru capre

. . . .

Ce alb, ce negru de alb

. . . .

Și rămînem roșii în sînge, în *foarte sînge*

. . . .

mă port de parcă aș fi cosmic

. . . .

Lasă-te tu pe tine gustat
binemirositorule !

. . . .

Am să-adorm pe botul sferic
verde, cel de mazăre

. . . .

și ne durem și ne durem în durere

. . . .

și devenim *numărabili*

. . . .

Voi pune strigătul meu la uscat
ca să avem cu ce da gust mîncării — etc., etc.

Cuvinte-necuvinte, limbajul de acum al lui Nichita Stănescu (care publică prea tot ce-i răsare pe buze) e un grîu mai mult rîșnit, decît fin măcinat.

Se pot însă mînca și boabele crude, a fost actualitatea pre-civilizației.

Nichita Stănescu tînjeşte după graiul nearticulat. Şi vrea să încerce să facă sofisme şi silogisme.

Dubioasele lui accese la filozofie nu trec însă peste nivelul mostrelor următoare, categoriilor următoare, mirărilor următoare, interogaţiilor următoare :

lucru stînd / fiindu-se

. . . .

Nevăzut văzîndu-se
mult înspăimîntîndu-se

. . . .

Eu sînt tu

. . . .

E o vedere care obligă
să fie ceea ce este

. . . .

de ce aţi vrut să vreţi

. . . .

Ca să fiu trebuie să afirm că sînt

. . . .

Am ajuns să vorbesc cu toate animalele ;

. . . .

Nimic nu este altceva

. . . .

Totul este totul
Iar eu sînt tu

. . . .

de fapt, cine ești tu, bestie ?
Cine să fiu ? Eu sunt da.

. . . .

și cînd mi-e bine eu visez că-mi este rău

. . . .

Miroase-te mirosule

. . . . .

Timpul există în sine —
sau este un martor fix ?

. . . . . .

Tu ai crescut pe sufletul meu
cum crește cîinele pe lătrătura sa

.

Nici prea mult nu putem să trăim
și nici prea frumos nu putem să trăim.
Altfel am putea să ne dezamăgim strămoșii.
Altfel am putea să ratăm șansa de a se naște
cei care nu s-au născut.

.

Mi-este foame de ce-i viu,
mi-e tîrziu de timpuriu

. . . .

O, frig o, tu, putere mare
a lui unu în nerepetare ! etc...

De aici pînă la marile îndrăzneli... mai va.

Sînt haine în occident — mai ales de către tineret luate la purtare, de un anume tineret — pe care le poate coase orice lăutar. Nu înseamnă totuși că scripcarii sunt croitori și că straiele acelea sunt haine, ci doar un fel de acoperitoare. Iar cît acoperă — și cum — este și asta o altă poveste...

Se cere mereu — vom utiliza termenii cei mai ușor accesibili — și mereu afirmăm cu toții că arta, că literatura ar trebui să aibă sau chiar și au, măcar între altele, și un rol educativ. S-ar cădea ca frumosul să fie ori să devină o categorie nu inabordabilă și nu o formă fără fond, cîteodată banală, desuetă, încîlcită, prețioasă, inagreabilă chiar și acea formă. Deseori poeții, unii poeți, iar Nichita Stănescu printre ei, își subliniază acordul cu această idee și pledează civic pentru ea, în articole epatante, publicate foarte la vedere, însă în care ei ori nu cred, ori le dau uitării înainte de ultima frază a lor. Căci altminteri nu se explică totala divergență dintre ceea ce se teoretizează și ceea ce

se scrie. Cităm de la pag. 24 a MĂREȚIEI FRIGULUI poemul *Strigăt :*

Numai pe tine te am
pe lumea aceasta !

Eu ? întreabă iarba
Eu ? întreabă căcănarul
Eu ? întreabă vulturul
Eu ? se forță piatra să vorbească
Eu ? întrebă întrebarea
Eu ? se schimonosi limba smulsă
Eu ? întrebă Eul
Eu ? nu cumva eu ?
Nu cumva eu ?
Nu cumva eu ?
Nu cumva eu ?
Nu cumva eu ?
Eu ?...
Eu ?

Este sigur că nici un cuvînt din această „poezie“ nu poate fi schimbat și că nici un om de rînd, însă foarte de rînd, nu poate aspira să ajungă să scrie şi el aşa ceva ? Cu asemenea producţii, premoniţia lui Lautréamont că într-o zi poezia o să parvină a fi scrisă de toți, chiar că nu mai este departe... Însă ce înțelegea el și ce a ieșit !

Trec la un alt exemplu din aceeaşi carte *(Dialog,* pag. 41), însă voi cita numai primele trei versuri, după care e pus punct. Iată-le :

Eu cred că pentru că sunt
și pentru că știu că sunt
și pentru că vreau să nu mai fiu.

Ce crede ? Ce o fi crezînd ? Și de aceea crede, fiindcă vrea să nu mai fie ? Să nu mai fie ce ? cînd ? Ne cam îndoim că Nichita Stănescu vrea să nu mai fie, dar explică-le copiilor la școală (fiindcă există în țara aceasta o mulțime de şcoli unde profesorilor li se recomandă să recomande pe marii poeţi actuali și ei îl recomandă, cu sau fără convingere, între cei dinţîi, pe Nichita

Stănescu), explică-le gramatică pe versurile reproduse. Sau pe altele, de pildă pe acestea, la care ca dascăl vei avea de arătat şi ce „idei" cuprind ele :

I-am mîncat zborul, nu osul, cum ziceţi !
Aurul din umbra norilor...
Voi care aţi căzut din înşivă —
clipelor, orelor

I-am lins ochiul cu limba, — nu vederea
El s-a făcut mai rotund, mai verde
Orbitelor, orelor,
timp cu dinţi care mă muşcă, mă pierde

Am mirosit-o, atît, numai atît
Am mirosit-o cu mirosul meu,
voi muţilor de nas şi cîrnilor,
voi robilor,
voi clipelor şi orelor
acestui mult de desperat de zeu.

Cînd e vorba de Nichita Stănescu, anticulturii sau inculturii i se spune adesea... rafinament. Hai să ne haidem.

Îngrijorarea nu e, prin urmare, atît cu el, cît cu ceea ce cred (oare într-adevăr, sau numai din ipocrizie, laşitate şi complex ?) criticii că face, gîndeşte, inventează el.

O, trebuie să fi citit prea numai din cînd în cînd şi lecturile să nu-ţi fi rafinat cine ştie cît sensibilitatea, să nu-ţi fi şlefuit prea dizolvator gusturile, să te fi păstrat călduţ în afara perfidei lor torturi, a fatalei lor nesiguranţe şi amăgiri, ca să devii din convingere apologetic, vasal, exclamativ şi fidel faţă de rezistenţa producţiilor literare ale lui Nichita Stănescu, duşman involuntar cîteodată el însuşi pe sine, pînă la obţinerea aproape a invizibilităţii propriului talent.

Dar nu numai criticii, desigur unii critici, intră în delir teoretic pe marginea poeziei sale, ci şi poetul teoretizează într-o notabilă tensiune poate :

Tot ceea ce nu înţelegeţi voi
este rudă cu mine

. . . .

Frumusețea trebuie apărată cu dinții

. . . .

Îmi pun tîmplele
între literă și hîrtie

. . . .

Ceea ce gîndesc eu nu este o rază,
ci este o pernă pentru iepuri

. . . .

Matematica s-o fi scriind cu cifre
dar poezia nu se scrie cu *cuvinte.*
Cucurigu !

Se pledează aici atașamentul ardent față de poezie, actul gratuit, retragerea din limbaj, adeziunea la impalpabil, punerea cuvintelor în stare pre-constitutivă, anarhică și liberă, distrugerea dinăuntru a legii și elementelor logice — e vorba de simulacrul de logică și de articulații al metaforei — în numele suficienței de a fi investit și al forței de a numi. Nu e dialectic, dimpotrivă, dar s-o luăm chiar și așa. Cine pretinde nucului pepeni ? Poezia se explică într-o viață și tot neexplicată o apucă viețile ce vin.

În accepția, așadar, a lui Nichita Stănescu, ce este frumusețea ?

Frumusețea e o formă a lipsei de curiozitate — spune autorul. Adică platitudinea ? banalul ? obișnuitul ? apatia ? acel *oricum* al naturii dintotdeauna indiferente ? stupida stare de echilibru a minții turtite ? a ochilor fără orizont ? a circumvoluțiunilor fără grai ? viața, societatea, lumea fără metamorfoze ?

Dar pentru numai atît e musai să nu mai scrii *cu cu*vinte și să strigi cucurigu ? Unde-i oare mai mult decît raza ? unde-i oare perna pentru iepuri ? Aflăm și că

Revelația este un fapt de jale

iar

lașitatea
este zidul cel falnic și de granit.

A cui laşitate ? Curajul de a spune ceva în cuvinte e oare mai neomologabil decît acela de a nu spune nimic în necuvinte ? Ei, dar depărtarea de la fereastra laşităţii la uşa fricii fiind mică, se comunică atenţiei cui vrea să fie atent că

Frica este forma nerealizată
a curiozităţii !
Clanc.

De observat că mai după fiecare definiţie (poate că şi din pricina efortului) aparatul respirator al poetului înregistrează nevoia unei exclamaţii : cucurigu, clanc şi aşa mai departe. Neamuzant. Nici ca formă de cabotinaj, cel puţin. Simpatic, însă, da.

Ce frumuseţe apără totuşi, „cu dinţii /.../ cu Suhardul, cu Mehedinţii“, aşa de înverşunat, Nichita Stănescu ?

— Pe Emil Botta, căruia îi dedică o poezie intitulată cu însuşi numele celui ce a scris ÎNTUNECATUL APRIL, pe Botta îl iubeşte fiindcă „e frumos ca o turmă de oi / în amurg“ şi „la fel de tăcut / ca un greier“, iar „Inima lui e şaua / lui Hamlet“. Care şa, treaba ei ! De investigat numai pînă unde comparaţia cu turma o fi convenind modelului portretizat...

— Iubeşte familia cuvîntului *a mugi* în variante ca :

înfăşurat într-un cort,
strîngînd în sine un cuget,
mi-e strigătul orb
lovit de un *muget*

. . . .

Dar *muge* umbra mea şi eu nu zic nimic.

Nici noi. Ar fi de prisos.

Piatra este iubită, pentru că :

Stă piatra ca proasta şi neîntrebată.
Vine calul şi o calcă în potcoave
şi-o balegă cu balega,
şi ea stă şi se toceşte
şi miroase a balegă
şi se lasă spălată de ploaie

... şi chiar tocită de priveliştea lunii
tot piatră rămîne,
fără s-o întrebe nimeni nimica...

Îngerul naturii-moarte din Goya îi declară :

— Eşti îndrăgostit, eşti mov, eşti
un porc de cîine !

iar poetul îi răspunde :

— *Taie-mă şi mănîncă-mă, i-am strigat,*
taie-mă şi mănîncă-mă şi satură-te
Taie-mă şi mănîncă-mă şi satură-te.
Satură-te pînă ţi se face greaţă şi verşi,
pînă mă verşi peste femeia
pe care o iubesc.

Foarte plastic. Măreţia frigului = puterea măreţiei de a-şi întrerupe talentul ?

Seriozitatea poetului e neseriozitatea.

Simplele probe de laborator sunt livrate ca produse finite. Pe portative de monotonie folclorică şi de cîntec de pahar se încearcă mici terori fără viitor, tifla se rosteşte cu ton marţial, trivialitatea e oferită în staniol ca o păpuşă, teribilistele ticuri recoltate ori de pe unde stimulează titluri curioase cu tot dinadinsul : *Plus unu mai puţin, Albastru de singur, Coasta rechină, Foarte cîine, Autoportret de sîmbătă seara, învăţarea de a fi capră, 5, 4, 3, 2, 1, 0, Despre starea de zbatere, Starea de a, Starea cîntecului lui, Stare cireşară, Pune-mi piper în ochi, Pietre de mîncare, Dezîngerirea, Nimic nu este altceva, Ce alb, ce negru de alb !* Vorbirea afectat romantică alternează cu cea lăutăresc-păsărească şi întreg „romanul unui sentiment" lasă regretul unui poet care se alimentează din spectacolele propriei lui anulări. El chiar n-o ştie ? Niciodată fantoma serenităţii cu care îşi demontează talentul şi-şi transferă ostentaţiile nu i-a şoptit-o ? Sau măcar altcineva ? Orgoliul, dacă nu are şi un scop antiseptic, e numai ridicol. Şi fracturează personalitatea, oricît de rudă ar fi el cu tine sau cu oricine.

Orgoliul se justifică doar cînd are pe ce fi. Şi încă !

Momentan, cum nu-i înzestrat cu atîta har încît să se dispenseze de cultură și nici cu atîta cultură încît să scrie cu ea, rezultatul erupțiilor lirice ale lui Nichita Stănescu e unul adesea hibrid, neconvingător, nervos. Poetul (de aceea ?) dă nu doar o dată impresia că scrie după ureche, sau din lecturile unui povestitor, sau cu sufleurul în preajmă. În afară de aceasta, el comite și greșeala de a publica fără încetinire, după cum spuneam, aproape tot ce elaborează. O critică ipocrită prin generozitate, malițioasă prin inconștiență și juvenilă prin elipticitatea răspunderii dispune discreționar de obișnuințele la triumf și de slăbiciunile lui de a se simți bine, de a se simți gîdilat, înclinîndu-l astfel să creadă că tot ce încredințează hîrtiei ar fi material nobil. Așa că poetul, avîntat, surîde fără complexe, plin de polenul amorului propriu, între mameloanele escavațiilor sale de toate soiurile, formele și izurile. El are în jur îngeri ; îngeri, îngere și păsări care îl ciugulesc, îl numără și-l inspiră. Privit însă la plural (fiecare carte a sa propune colecții de atari exemple), îngerul plus îngera acestui rege adesea gol nu par — cuplate — altceva decît o găină cu treponemoză.

...où sont les neiges d'antan ? Nu. Unde sînt marile întrebări ? ! Puritatea s-o lăsăm.

Dar se trăiește, dar se moare, dar se speră, dar se rup mușchi și nervi în spasme pentru viețuire, pentru supraviețuire, popoare întregi spînzură în cumpăna întrebării și noi... noi cărcălim despre coasta rechină și despre foarte cîine, foarte pasăre ori despre ochi în borcan, primim premii, aplauze, distincții, onorarii, în timp ce undeva — anonim, tragic, treaz — scriitorul adevărat va fi sculptînd epoca, fără să aștepte medalii. El o să rămînă fără alaiele noastre de recunoașteri, de cununi, de recompense. Noi, bîzîind în continuare cum bîzîim, vom dispărea. Și fusese unica noastră ocazie ! *

1970

---

* Singurul dintre criticii serioși care a atras de la un timp atenția asupra exagerărilor de a scoate din Nichita Stănescu mai mult decît o îngăduia cerul textelor autorului pare deocamdată Șerban Cioculescu — iar acest merit îl și cinstește. Șerban Cioculescu este însă un condei de o arborescentă cultură, pe cîtă vreme de neimpostura multora dintre imnificatorii poetului încă ne îndoim. Și, vrem să nu omitem a o consemna, Șerban Cioculescu este unicul în care Nichita Stănescu a avut și ar putea să aibă un prieten literar adevărat. Chiar dacă foarte incomod...

MASACRUL INOCENȚILOR

Iunie. Nu era așa de sărbătoare.

Drum scurt.

Oltul, cărînd anul trecut păsări și vite înecate, luase în locul durerii chipul narativ al unduirii fără nervi.

De la Rîmnicu-Vîlcea la Călimănești.

Cu o „Dacie".

Din loc în loc, spulberături de cireși copți, hîrjonindu-se în iuțeala mașinii, ațîțau vîntul.

Tocmai la vremea cînd noua prăsilă de vrăbii a anului, întîia, odată cu grîul înalt *(era-n spic ca vrabia, era-n pai ca trestia...)* ieșise la exercițiile sale de zbor.

Grîul dă curaj, iar păsările cîntă în virginitatea curajului.

Amestecați cu scamele plopilor, cu cărăbușii, cu propriile lor ciripituri care cad ca niște alune sau ca niște mari stropi de ploaie jur-împrejur, puii pirpirii — unii încă fără coadă, alții smălțuiți cu galben la cioc — aglomerau vipuștile verzi ale șanțurilor laterale, buruienișul mărunt, văzduhul de jos, ogoarele din apropiere și moderna cravată lată a șoselei. Pentru o sămînță sau pentru o părere, din joc ori din beția că își încep destinul, ne veneau înainte ca iluzia și rămași locului, ciripeau scăldați în rotunjimea luminii.

Să fugă ?

Nici gînd.

Instinctul de apărare la vîrsta lor e încă debil, reflexele n-au ajuns la toată agilitatea. Pare un fel de a doua ieșire din ou, din vis și din somn, scoborîrea aceasta fragedă din scutec pe crengi, din copac în iarbă, de la cuiburi în potecă. Or, ce-s altceva șoselele decît niște poteci mai mari și mai periculoase, pe care

în locul — odinioară — numai al melcului, al gîzei, al şarpelui sau al broaştei, umblă acum corespondenţii lor : oamenii *cu*, oamenii *şi* vehiculele.

Alte — prodigioase — tipuri de viteză, de violenţă, de pericol.

Adaptarea nu se face uşor şi nici dintr-odată.

Brusc, încă un pui. Şi... vai !

Da, de-abia după ce maşina în mers neaccelerat — intercalată în fluxul şi circulaţia celor două sensuri, cu accentele lor de rapiditate şi scop, care nu se încurcă în sentimentalism — căsăpise un pui bleguţ ca duioşia, de-abia atunci mi s-a deschis în faţa ochilor cartea carnagiului întreg.

M-am uitat în urmă. Şoferul nu-l putuse ocoli. Ocolise mai mulţi, în mai multe rînduri. Dar acum fusese imposibil. Din spate venea alt şofer. Din faţă, încă doi. Puiul nu fugise, fiindcă nu ştia că trebuie. Şi roţile îşi conjugaseră brutal forţele peste degetarul de carne şi pene.

Cîţiva centimetri de iluzie.

M-am uitat, spuneam, în urmă : pasărea sigilase cu sîngele ei un punct din larga potecă de asfalt care duce de la Rîmnicu-Vîlcea la Sibiu.

De-abia din clipa aceea am început să privesc într-adevăr atent şoseaua.

Mai bine să nu ştii ortografie !

Fericiţi autorii ignoraţi de ea...

Sau care o ignoră...

La distanţe mici unele de altele — fel de fel de puncte, virgule, semne de exclamări şi semne de întrebare.

Toate de sînge.

Mînjeau drumul.

De fapt, marii scriitori aşa scriu.

Pe un segment de şosea de nici douăzeci de kilometri, se resfira ciudat un poem de neprihană şi sînge, candoare tăvălită în moarte şi-n praf. Zeci de vrăbiuţe terciuite.

Habar n-aveau, habar n-avuseseră ce li se poate întîmpla.

Cu boldurile lor de ochi mici, cîrpiţi de cîtă lume, varietate şi peisaj putea pătrunde dintr-odată în ei ; cu ochii aceia înmuiaţi într-o uimire uriaşă, departe încă de scepticism, viclenie şi frică, aşteptaseră în proximitatea primejdiei şi muriseră striviţi sub fălcile ei, între pîrghiile dure ale civilizaţiei.

Un adevărat masacru al inocenţilor.

Grîul nu putuse interveni. Curajul său rămînea desproprietărit de cîntec.

Ştiu. Nu există nici un tribunal de apărat vrăbiile. Ele însă-s mature (cîte ajung la maturitate !) şi se apără singure. Dar măcar pentru puii lor de am putea face — mîine — ceva.

Altminteri, ortografia devine oripilantă.

1971

BACȘIȘ, CETĂȚENE !

Aleksandr Blok (în care Anna Ahmatova, la redactarea acelui *Poem fără erou*, văzuse un fel de geniu demonic, pe care îl descrie „îmbrăcat în țipătoarele dungi ale unei borne vopsite“ și-l caracterizează drept tenorul tragic al vremii sale“), a lăsat, precum se cunoaște, un stufos jurnal și cîteva carnete cu însemnări. Pagini foarte interesante fragmentar, ca majoritatea mărturisirilor pe care poeții le fac numai pentru ei, nereflectînd asupra destinului literar al celor scrise, însă din care posteritatea — cînd are norocul să dea peste ele — se va îngriji să-și alimenteze copios discursurile, anecdota, comentariul. Totdeauna.

Dreptatea era a lui Maiacovski : „Revoluția a început prin poezie“. Dar în deceniul al treilea revoluția are neșansa ca să piardă cel puțin cîțiva poeți mari, care în zorii săi o cîntaseră : pe Blok în 1921, pe Hlebnikov în 1922, pe Esenin în 1925 și pe Maiacovski în 1930. Blok scrisese *Cei doisprezece* (8—18 ianuarie 1918) și *Sciții* (30 ianuarie 1918). Hlebnikov — acea brutală *Percheziție de noapte*. Esenin dăduse (tot în 1918) *Inonia*. Cît despre Maiacovski, *Oda revoluției* lui apare încă din 1917. Erau zile aspre, cărțile se tipăreau pe hîrtie de ambalaj, în lipsă de alta mai bună. Dar Maiacovski descoperea — venit în revoluție cu tot ce învățase artistic din Verhaeren, Walt Whitman și futurism — niște ritmuri abrupte, ingenios adaptate suflului de răsturnări torențiale.

Se știe, în schimb, că Blok a avut asupra revoluției o viziune mistică : în *Cei doisprezece*, pe mateloții poemului său îi urmează un cîine și — ținînd în mîini o zdreanță roșie — îi precede Iisus.

Rusia prerevoluţionară, a icoanelor şi păduchilor — va spune el — trebuia (chiar şi în concepţia lui fascinată de viziuni biblice) să dispară : „Din tot trupul vostru, din toată conştiinţa voastră... ascultaţi Revoluţia“.

Descoperi însă în „jurnalul“ său acele indicii de instabilitate, transfer şi depresiune care vor opera mai tîrziu relevîndu-se în jumătăţile de măsură, în vîscozitatea, morbiditatea, inadaptarea şi patetismul paşilor săi de răscruce, cînd iluzoria-i morgă de profet se estompase considerabil, iar aprehensibilitatea cabotină nu se mai purta. Voi reproduce, de pildă, ca pe un preludiu, doar unele confesiuni :

„*(Sfîrşit de aprilie, 1904)* — Sunt neputincios, netalentat, slab. *Nimic* din toate acestea nu contează. Ea e totdeauna în stare să se manifesteze deasupra unui pisc colţuros. Romantica. Învăţ poezii pe dinafară ! Puşkin, Briusov, Lermontov, toţi cei buni.“

În căsătorie naufragiase, singurul său copil — Mitea — îi va muri doar la opt zile după naştere. Se afla în Italia şi scria :

„După ce am fost trezit la miezul nopţii de zgomotul vîntului şi al mării, de gînduri în legătură cu moartea lui Mitea, proaspătă încă în mintea mea, de ecouri din Tolstoi şi de-un fel de străveche linişte întoarsă, cuget cum vreme de trei sau patru ani am ajuns pe nesimţite a mă obişnui cu oameni străini mie, cu atmosfera de intrigă politică, bombasticism, urgenţă, Geschäftmacheism...“

L-aude pe Dionysos strigîndu-l să-i sporească alaiul cetelor însoţitoare, se risipeşte şi se spulberă în toate ademenirile, e speriat că nu mai scrie :

„Dumezeule ! Atîta vreme fără poezii ! Cum se va sfîrşi ? Simt ceva negru în suflet.

Ce mizerie !“

Sau : „Oameni frumoşi şi nefericiţi într-un bar“. Era el însuşi un astfel de om... Se uită înăuntru, în sineşi, ca într-un vas : „Demonul rîsului s-a retras din mine şi din gîndirea mea. Ce plăcere mi-ar face să-i izgonesc şi pe ceilalţi demoni“. În sfîrşit : „Mi-e teamă de moarte şi mi-e teamă de viaţă, ce-a fost mai scump decît orice nu mai e, locul sfînt din sufletul meu“.

Vorbea de femeia pierdută, prin cuvintele de mai sus, pierdută în ziua echinocţiului de toamnă al anului 1909.

Iar la 1 decembrie, același an, în drum către patrie : „Nu vreau nimic — n-am nevoie de nimic. Lungul culoar al trenului — la capătul lui arde o lumînare.

Spre dimineață ea se va stinge și sufletul meu va fi sleit de neliniște. Dar acum pur și simplu nu pot să adorm“ etc.

Într-una din acele nopți din timpul revoluției, în care, spunea Maiacovski

pe străzi
umblă
doar
poeții și hoții,

autorul celor *150.000.000* s-a întîlnit cu Aleksandr Blok. Autorul *Sciților,* soldat cu păr zbîrlit, i s-a confesat că undeva la țară i-au ars biblioteca. Maiacovski nu-l înțelege și-l ironizează :

Blok,
pironit,
stă cu ochii în pară,
și umbra-i
se-naltă
de jos,
și umbra,
și el,
parc-așteaptă
s-apară,
pe apă,
Christos.
Dar Christos
nu se vede
nici gînd.
Și o jale
în ochii lui Blok
licări.
Nu-i Christos
cine vine
cîntînd
după colț,
ci sînt oamenii
vii.

Celor veșnic uimiți de spectacolul auriu al unui „brav peștișor“, evidentă aluzie la Pușkin, Maiacovski le dă replica unui — cum ar fi spus Walt Whitman — cîntec despre el însuși :

să nu mă cînt, oare,
pe mine, cînd sînt
o nemaivăzută
minune,
cînd fiece gest
al meu e-un măreț
și inexplicabil miracol ?

Revoluția, ca și Ianus, privea în același timp cu o față spre trecut și cu cealaltă spre viitor. Electrizantele lui versuri au înregistrat această formă procesuală. Maiacovski devenise poet printr-un șoc produs de întîlnirea lui pentru prima oară cu electricitatea, cînd nu avea decît șapte ani : el descoperise dintr-o dată un tip de energie tulburătoare, capabil să modifice în gîndurile-i de copil întreaga vieții fereastră. Fiu de pădurar, se născuse în preajma copacilor, crescînd înalt ca ei, zguduit ca de-o furtună de contactul cu civilizația industrială, elogiind materia și angrenajul de performanțe al acesteia, izbind cu baroase uriașe în burghezie și satirizînd apoi excesele birocrației nou instalate. Este în așa de mare măsură absorbit de istorie și integrat ei, încît manipularea statuilor trecutului decurge de la distanța și disproporțiile cu care un gigant ar mînui insesizabile particule de rocă într-un degetar : lumea. Un exemplu :

Voi tîrî pe Napoleon după mine,
legat de funie ca o javră jigărită.

Imaginea e dură, strivitoare, derutantă. Calomnia devine lirism. Anterioritatea poeziei ascultă proferări și reducții :

La dracu Homerii și Ovizii cari n-au cunoscut
Oameni ca noi, stigmatizați de variola sudoarei.

Faptul de viață, munca, fizica înfuriată a actelor umane, trăirea, iar nu elaborarea mentală și nu sofismele sînt exclusiv îmbrățișate :

Ce-mi pasă de Faust alunecînd cu Mefisto
Pe-un parchet celest și între focuri de artificii,
Eu știu că gaura botinei mele este mai tragică
Decît fantezia acestui domn Goethe.

Unica sa reverență față de marele romancier al campaniei napoleoniene în Rusia e rezumată și ea la instigația din versurile :

Tîrăște-l pe Tolstoi afară :
e sub Biblie-ascuns !
Rupe-i picioarele slabe ! Să piară
Dă-l cu barba de piatră !

Război și pace, dar altfel citit...

„Ultimul poet al satului“, Serghei Esenin, prooroc și huligan în propria-i viziune, „cu capul ca o lampă de petrol“, care iubise caii, alcoolul, pe Isadora Duncan („o femeie de peste 40 de ani“, devenită soția sa) și mesteacănii, care fusese în țara lui „primul dezertor“, se întreba și el :

Tolstoi mai are vreun rost ?

Și i se părea că :

Dumnezeu s-a umflat ca o vacă.

Și totuși Esenin înțelesese :

Eu nu sînt omul nou !

Imaginea celui cu un picior în trecut și cu celălalt spre viitor (e colonizarea continuă din teritoriile himerei), gata să-și suflece pantalonii și să alerge după comsomoliști, însă nealergînd, e arhicunoscută. Ea simbolizează dilema și drama imposibilității unei optări totale, schema unei forme de agonie, îndoiala, deși mulțimii curioase ca să i se deslușească odată cine-i Lenin, el îi răspunde :

Lenin sînteți voi.

Ce or fi înţeles ţăranii ?
Nu asta contează. Treaba sociologilor...
Dar cîntase şi el forţa :

Crezul nostru e în putere

. . . .

Numai forţa e creatoare ;

urîse şi el războiul :

Războiul mi-a mîncat sufletul.

. . . .

Ce-am văzut eu ?
Război, numai război.
În loc de cîntece
Am ascultat tunuri ;

îi admirase şi el pe cei ancoraţi într-o credinţă :

Invidiez pe cei
Care şi-au petrecut viaţa-n lupte,
Pe cei ce-au apărat ideea mare.
Eu mi-am pierdut
Zadarnic tinereţea
Şi nici măcar o amintire n-am ;

dăduse şi el cu tifla burgheziei :

Şi acum poemele mele stropesc
Pe lustruiţii saloanelor
Cu urina iepei din Reazani ;

i se arătase şi lui prefacerea, însă a privit-o ca pe o religie succedînd cataclisme :

Am văzut alt Mesia.

O namilă de cărăuş, în poemul *Ana Sneghina,* după ce îl coboară pe Esenin la casa morarului din Radova, satul despre care dealtminteri se şi interesa, o să-l someze :

Vă rog, cetăţene, bacşiş !

Simplu.
Scurt.
Și nu se va mulțumi cu una, cu două. Nu, în orice caz, cu oricît.

Doar atît că în exact același an, 1925, însă un alt *cărăuș*, mai crîncen, și nu peste ierbile de stepă, turtite, ci peste apele Styxului, eterne, *îi lua bacșiș viața însăși.*

Strigase, îmbătat, răsturnărilor și vîntului :

Te salut, dimineață a vieții.

Dimineața a fost surdă. Era mai tînără decît el, de aceea.

Esenin dăduse (ar fi putut fi crezut !) asigurări juvenil de generoase :

Eu n-am să mor amice niciodată.

Cînd, mai repede decît presupusese, în același 1925, precum spuneam, a murit pentru ca să nu mai moară, Serghei Esenin avea totuși numai 30 de ani, ca și Urmuz, retras din scenă tot printr-o voită curmare a jocului de umbre și lumini. În anul următor, publicul Uniunii Sovietice asculta invectivele cu care Maiacovski îl certa postum că n-a jucat numai cu pionii albi, că a recurs la argumentul tăișului de oțel și al ștreangului, scriindu-și ultimul poem, pe ziduri, cu propriu-i sînge.

Poezia incinerează.

Oricît de exaltat, de ateu, de materialist și de revoluționar, oricît de atlet al cuvîntului, degeaba totuși, în final, oralitatea și bravadele asurzitorului Maiacovski :

Nici nu-mi pasă
c-am părăsit moșia
prințesei Poezia,
muierea mofturoasă.

I-a păsat.

„Iapa“ lui Esenin și „mofturoasa“ lui Maiacovski sînt surori. Nechează o dată.

I-a păsat...

Poezia nu se poate părăsi ca un geamantan, ca o casă comercială sau ca un ghișeu de bilete. Nici barem ca o vîrstă.

Sînt rigori în magistratura cărora a opera doar cu viteza cuvintelor, doar cu năpîrlirea și exaltarea lor (și există în acest „urs polar comunist“, cum singur își spune, o inflamație de temperatură și de incandescențe) nu conduce la nici un rezultat. Exercițiu van.

Ei, da, mofturoasa muiere de care pomenea „Eu, făcătorul minunilor“, dușmanul crunt al „apei din cană“, vociferantul invocator al zeului-om, muierea aceea iubește cu o dragoste care seamănă legămîntului de moarte.

Altfel, însăși poezia lui Maiacovski, pe care în realitate el n-a părăsit-o decît odată cu viața, n-ar fi electrizat pe nimeni. Cînd recitești poezia lui (dar să ne oprim la mai multe alambicuri și diagrame de flăcări !), poezia lui Maiacovski, de o dinamică și cruzime, de o nuditate și exasperare a limbajului care paralizează și dizolvă, ți se pare că de atunci încoace vorbele s-au puturoșit pînă la mormăială, peltea și dantelă. De aceea nici nu e de vreo mirare că ori de cîte ori îi mai zgîlțîie vreo voce nervoasă, vreun creier treaz, cîțiva critici somnoroși, condeie de cabinet și de vată, trăind din beneficiul nepriceperii confortabile, săr din eprubetă și se împleticesc în pițigăieli, cu pliscul foarte exclamativ și discută perplecși, convenționali, acomodanți, fără trecut, fără viitor, ceva ce nici ei nu înțeleg. Spun cotcodacuri, elaborează candori, în timp ce ființa de mutații și vase comunicante a poeziei rămîne privind surîzătoare către pijamaua și papucii anchilozei. De parcă între viață și artă n-ar exista osmoze, bombardamente, metabolisme. De parcă pe lume n-ar fi izbucnit niciodată aceste corosive prezențe cărora le spunem încă Rimbaud și Whitman, Lautréamont și Maiacovski, Ahmatova și Apollinaire ș.a.m.d.

Cum scria Maiacovski ? O destăinuie simplu :

„Umblu bălăbănindu-mi brațele și mormăind încetișor, aproape fără cuvinte încă și ba încetinesc pasul ca să nu tulbur mormăitul, ba încep să mormăi mai iute urmînd măsura pașilor. Astfel se șlefuiește și prinde formă ritmul, bază a oricărei opere poetice, ce o străbate ca un freamăt. Încetul cu încetul din acest freamăt începi să scoți cuvinte... Începi din nou să remodelezi toate cuvintele și această caznă sfîrșește prin a te duce într-o stare de exasperant delir. Ca și cum ți s-ar încerca de o sută de ori o coroană pe un dinte fără ca ea să vrea să se potrivească. În sfîrșit, după o sută de încercări, iată c-o apeși și treaba s-a făcut.“

Dacă poezia nu merge pînă la nervi, pînă la apogeu, ea e avortată.

Îi arde azi mai puțin lumii de literatură ? Îi arde, oare, mai puțin literaturii înseși de literatură ? Dar unde sînt scriitorii care să magnetizeze o omenire atît de hărțuită, solicitată și haotică, pe care propria ei divizare o slăbește și o divide și mai mult?

Nu, omenirii îi arde mai puțin, adică deloc, de minciuni ; de găteli goale ; ea caută adevăruri. Adevărurile pentru care strigă și curge sîngele său. (Niciodată cartea de poezie franceză nu s-a vîndut mai mult decît în timpul ocupației naziste, cînd o comuniune de idei și de durere o transmitea poporului care se simțea respirînd într-însa cu toate speciile aspirațiilor, țipetelor și cauțiunilor lui. Dar pe urmă ?)

Era izbitor și premonitoriu să întîlnești la Maiacovski laitmotivul morții, în ciuda preferințelor sale către declamație, vociferare, numere mari, volume și decoruri, zgomote și breșe pe care numai un vizionar le antrenează și dezlănțuie fără nici o altă prudență decît aceea — implicată — din care musculatura și logica imprudenței poetice fac totdeauna un avertisment și scot un farmec : riscul. El o și spune clar :

Mă tot gîndesc, noapte-ziuă,
n-ar fi mai bine pagina mea
cu punctu-unui glonț de-aș sfîrși-o ?

Sau :

astăzi voi da
un concert de adio.

Sau :

Gîtlejul visează un brici.

Sau :

La ușa iubitei, aici s-a-mpușcat — etc.

Avea obsesia vitalismului, dar și pe a sinuciderii, și a sfîrșit în obsesia din urmă, cu „trupul — bagaj obosit", rezolvînd la fel de puțin sau de mult ca orice „schilod din dragoste".

Dragostea aceea s-a chemat însă („mai presus de orice") poezie.

Toţi sîntem caraghioşii ei.

Uneori, superbi.

Uneori, tragici.

Venise cărăuşul nămoalelor : „Vă rog, cetăţene, bacşiş".

Peste apa din urmă nu se trece oricum...

Maiacovski îl dojenise pe Esenin.

Pe el, seducţia era prea puternică, nu l-a mai dojenit nimeni. Decît fascinaţia.

Ca într-o birjă de adultere, cum ar fi spus Apollinaire, cu unul de-a stînga şi celălalt de-a dreapta sînilor săi, de o contagioasă claritate, mofturoasa muiere îi ţine pe amîndoi, şi pe Esenin şi pe Maiacovski, deasupra Styxului. Iar din văile pămîntului — incorigibili, frumoşi, captivanţi — urcă spre fosforescenţa magică, spre gigantica himeră a laptelui de gheaţă, actorii naufragiilor de mîine şi de acum.

Acum e mîine. Mai totdeauna.

— *Bacşiş, cetăţene !*

E colonizarea continuă din teritoriile erorii.

SINGURA CAUZĂ PIERDUTĂ

— Eugen Jebeleanu —

Nu în fiecare zi cobori în Hades. La ce să ?

Despre HANIBAL de Eugen Jebelanu s-a scris mult, elogios și chiar apologetic.

Nu ne întrebăm din ce pricină și cu ce urmări bune sau rele asupra autorului, asupra cititorilor.

O culegere de aproape 150 de poeme, dintre care o parte antologice, memorabile în orice caz (*Geamul, Împrumutat vieții, De consumație, Argument final, Sugrumătorul, Aștept, Cînd nu vreau, Măsuri, Copiii veacului, Privighetorile, Insula, Perfectul acrobat, Măști, Hanibal, Apostolul, Raiul, Rugăciune, Semiramis, Satrapi, Ca prostul, Atît* etc.) și evident multe „furioase", grăbind pare-se consumarea unui lanț de introspecții.

O astfel de culegere, evident, implica datoria multor puncte de vedere.

Nu în fiecare zi vine cineva din Hades.

A o fi ocolit comentatorii, se săvîrșea împotrivă-i o nedreptate.

După cum de asemeni s-ar comite o altă injustețe, față de public (și de noi înșine), ezitînd să observăm că largul său succes este cu prioritate unul nu de artă poetică, există și ea, ci al circumstanțelor în care o franchețe reîntoarsă acasă a hotărît să existe civic.

Încolo, firește, cam așa trebuie și ar trebui să scrie poeții, cînd recurg la refuzul complicității cu întunericul.

De aceea mai important nu ne pare că *Hanibal* trece drept o carte bună, care strînge într-însa cîteva adevăruri ce s-au impus (chiar dacă nu prea devreme), ci faptul că o asemenea carte a putut să răspundă intențiilor din ea, să fie apreciată și nu

răstălmăcită, și să recheme în fața memoriei cetății obligația permanentă de a nu se adera la terfelirea artei.

Figura fostului cartaginez, general aliat cu Roma, care i-a înfrînt pe romani și apoi, a fost învins de ei, interesase și pe alți autori. De nu l-am cita decît — cu al său *Hannibals Zub über die Alpen* — pe Georg Maurer, originar dintr-un sat de lîngă Sibiu și plecat în Germania prin 1926, care l-a cunoscut pe Eugen Jebelanu și care tradusese din poetul român.

Iată versurile lui Maurer din *Marșul lui Hanibal peste Alpi* :

Vai, cumplitele semnale pe care
le trîmbițau elefanții-africani
de pe spinările muntelui Cenis,
cînd făr'de reazim picioarele boante
le lunecau în aburii turbatei răsuflări,
ca stîncile se prăbușesc, plumburii în hăuri,
zdrelindu-se-n colții muntelui, gloate urlînd
cum nu se mai văzuseră — pe cînd cioltarele cailor,
fălos țesute cu aurul din minele cu sclavi
ale Spaniei, rămîn spînzurate-n cioturi
de lariță — purpuriile steme-ale lui Hanibal !
Proptindu-se-n picioare, caii de catran ai Africii
se holbează la sloiurile de deasupra, zmucind frîul
din zdravăna strînsoare-a libianului înghețat.
Degetele picioarelor lui, vînjoase,
deprinse-a rîcîi-n fierbintele nisip al deșerturilor,
s-au umflat și-nnegrit acum, nu le mai vindecă nici o unsoare.
Cu toate-acestea căutătura ce oglindește încă-nghețatele piscuri,
asemeni unor fildeși rupți care spintecă zăpada,
spre vesele cîmpuri italice întinde brusc un șes.
Și negutătorii Cartaginei benchetuie cu vinuri spaniole,
cărate-n spinări de sclavi și pe cocoașele cămilelor,
serbează izbînzi de izbînzi — și hohotă la gîndul
că singurul elefant ce străpunsese Alpii,
cu trompa-n sus plimbată, putu ca să-nspăimînte
romanii — și-n dîrzele Cartaginei ziduri
hohotele tot răsunau — pînă cădea noaptea,
cînd dinspre mare un năier zări-n zorii zilei
o pleșuvă colină pămîntie sădită-n ruinele Cartaginei.

Ori să cităm vestitul catren al americanului Robert Frost, evocîndu-l pe cartaginez :

Existat-a cîndva o cauză prea pierdută,
Cîndva o cauză pierdută prea mult timp,

Sau care s-a arătat cu vremea prea zadarnică
Pentru generoasele lacrimi ale tinereții și-ale cîntecului ?*

Scrîşnite, puternice, folosind forţa şi pumnii cuvintelor, nu muzica, nu şoapta, supleţea sau îngîndurarea lor ; folosind imprecaţia, pamfletul, atletica retorică, — poemele de acum ale lui Eugen Jebeleanu au ridicat în faţa curiozităţii publicului dificultăţi de conectare la istorie, nu de aprehensiune artistică.

Iar ecoul ce l-au avut pleacă tocmai de la această delectabilă accesibilitate, niciodată de ignorat cînd e vorba de public.

Sînt texte politice, vitejii refulate, evocări, cîte o erotică, numeroase proteste, spectacole întrerupte la jumătatea actului întîi, mînii şi vituperări sociale.

Cum ne-am cam obișnuit să apreciem rapid și cu însetare aluzia, epigrama, „cheile“, anecdota sau ambiguitatea, pentru unii ele satisfăcînd integral şi hotărnicind înseşi exigenţele estetice, se elimină orice uimire că şi entuziasmul ce l-a creat *Hanibal* a fost sau ar fi putut fi altfel decît în elementul rațiunii sale.

Goana după fructe criptice ştie să se flateze.

Volumul n-a economisit cuvintele de oracol și de ocară, după cum nu și-a furnizat o rațiune de a le evita pe cele mai întîi venite, în chiar hainele lor de pe stradă, ori pe cele de la o vreme demonetizate, cuvinte care s-au decolorat.

Însă paradoxul bucuriei firești constă în aceea că — indiferent de limbaj — Eugen Jebeleanu află după atîta vreme calea, pînă de curînd aleatorie, de a-l convinge pe cititor că iată, în sfîrșit, pare a se și crede în cele scrise. Și atunci, dintr-o dată, nu cuvintele mai sînt cele ce atrag primele atenția, ci ideile.

Poetul încearcă miracolul de a restitui unor noțiuni părăsite de nădejde prezumția inconfortabilă a conținuturilor evacuate.

Abia după ce capeți senzația că-n jurul tău se trăiește, se acuză, se revendică ; abia după ce te fură discursul și mizele jocului, te întrebi şi ce acoperire au aceste noțiuni cu care se rulează întruna, pe care totuși le-ai mai auzit. Ba încă de cîte ori...

---

* *Was there ever a cause too lost,*
Ever a cause that was lost too long,
Or that showed with the lapse of time too vain
For the generous tears of youth and song ?

Așadar, cine trebuie să se facă oare că nu plouă ?

Și cine, totodată, consideră că are investitura de a veșteji cu deplină autoritate răul ?

O carte care se axează pe idei morale și pedagogice, chiar atunci cînd prundișul politic alcătuie osatura sa principală, cere din partea autorului — spre a i se acorda credit — fie completă rectitudine, fie niște zguduitoare profesiuni de credință.

Nu e ușor, cu oricîtă muniție verbală ai sosi pe platoul de filmat, să aperi cauze care nu te recunosc.

Altminteri, în grația harului se intră numai după confesiune, canon și asceză.

Eugen Jebelanu trăiește în același secol cu noi, care am văzut ca și el, iar unii au și simțit — adesea — că nu e „Nici o deosebire între icre și gloanțe".

Numai că după ce ai mîncat icre s-ar cuveni ca prea insistent să nu discuți despre gloanțe.

Bogată e paleta versurilor de efect rezultat din exercițiile, fabulistice adesea, pe sensuri ori pe concepte ca : libertate, memorie, tiranie, asasini ai luminii, cai caligulari, absurd, judecători, gîzi, martori, hoți de piei, dusul crucii, Sfînta Nerușine, Sfîntul Nimeninuștie, a doua înviere, zei patrupezi, transformatori de stele în cuțite, ucigași mulți ca nisipul mării, nimburi, procurori, cadavre, bestii, martiri, conștiință ș.a.m.d.

După moartea prematură a soției sale, pictorița Florica Cordescu, s-a produs progresiv în lirica lui Eugen Jebelanu o brutală confruntare cu sine și cu un grup măcar din opiniile ce-i alimentaseră, conducînd la rezultate de un fel sau de un altul, disciplina harfei. A fost o șansă, pare-se, pentru el că — neoprindu-se la primele halte — procesele-i de autoanaliză, lepădarea de fard, necesitatea confesiunii, incinerările radicale, deși separau anii unei vieți de viața unui spasm, a unei crize, au putut restitui literaturii noastre un poet în măsură, la peste 60 de ani, să exclame :

Nu sufăr
să fiu călcat în picioare.

De la sine înțeles că nimeni nu suferă așa ceva.
Și apare ideea sinuciderii.
Separat de aceea a morții.
De mai multe ori.
Ca o consecință a amintirii, închiriind coșmare :

nodul pe care blestemata memorie
mi-l suie în fiecare noapte în gît
cu iuțeala unui ascensor insuportabil.

Ca urmare a dispariției sensurilor din idealuri :

Acum e ora cînd eroul
alt merit neavînd decît
de-a fi-nfruntat singurătatea,
se strînge, singur, el, de gît.

O face fără întristare
și fără bucurie, doar
cu silă, fără resemnare,
că totul fost-a în zadar.

Ca ispășire a unei culpe obsedante, ce nu se mai vrea măcar declinată :

Azi-noapte m-am luat de gît —
din mîini făcîndu-mi un colier.

Nesimțindu-se încă *uns* (i-o spune un glas lăuntric), gestul e amînat însă pînă ce alții, toți, i-or oferi mai tîrziu hotărîrea, sprijinul și mînia necesare :

Cînd o să vină, poate, vremea,
adună mîini, dar de la toți,
grumazul tău să fie turnul
cuvintelor, de tine frînt.

Și fixația se va continua în *Aștept,* instrumentul stopării vieții devenind acum (dar ce mai contează ? !) o armă albă :

Aștept toporu-n fiecare noapte,
toporul care să-mi cresteze
o tîmplă — etc.

. . . . .

de-aceea capul mi-e un clopot ce se-ntoarce
în somn mereu și însetat așteaptă lovitura.

Sînt destui poeți care se joacă inabil cu vorbe mari, plăcîndu-le să și le audă. Ca pe scenă, actorii. Obsesia aceasta, cu sinuciderea, nefastă atît pentru autor cît și pentru poezie, rămîne la Eugen Jebeleanu simplă figură de stil în „văzduhul unui suflet drept“ ! Un modus dicendi. Poetul își va conserva viața.
Se știe că Hanibal s-a sinucis.
Se știe că Hanibal trădase o alianță.
E vorba, deci, de Hanibal — și gata.
Chiar dacă tema s-o fi conturînd mai energic decît altele în ansamblul volumului, alături și de stăruitorul recurs — recent în lirica sa — la un soi de transcendent naiv prin îngroșare :

Durerea spiritului e mult mai adîncă
decît a timpului.

. . . .

Mă doare sufletul. Sufletul care există

. . . .

Nu tot ce nu se vede e fantasmă.

. . . .

adevăr zic vouă

. . . .

O, Doamne, care ești în mine
Iată crucea. Ți-am adus-o
pentru că lemnul celeilalte
a putrezit.

. . . .

E greu să fii sănătos și greu să-ți duci crucea — etc.

Pentru ca din cucerirea de sine și de conștiință care a însemnat *Hanibal* să nu se mai piardă însă nimic și pentru ca revirimentului său să i se adauge o confirmare în plus ori propriu-zis confirmarea că văzul dintr-însa n-a fost iluzie, oare ce va putea conține următoarea carte a lui Eugen Jebeleanu? Orice, în principiu. De trebuit însă ar trebui ca ea să nu conțină decît

poezie. Căci, deși — în afară de dragoste — moartea și sinuciderea par teme tutelare în *Hanibal,* această carte n-a fost posibilă decît prin irepresibila dorință de a nu muri a unui poet. Vocea lui strigă absurdului : „nu cred în rînjetul ticăloșiei“, „nu cred în uitare“. Iar *lacrimile tinereții* și ale cîntecului (*v.* Frost) îi răspund : să știi că nici alții nu cred în uitare.

Ceea ce e stenic pentru un bărbat.

Fiindcă nicăieri „nu se termină totul“.

Și fiindcă singura cauză pierdută e doar acordul cu ticăloșia.

1977 — 1979

UN MINUT INFAM

N-a fost o lună firească, pe cer, în noaptea aceea în care laolaltă catastrofa și groaza au pactizat contra celui mai obosit subiect al creației : omul. Retrăgîndu-i pentru un minut prerogativele cardinale, umilindu-l și umilind în el alianțele sale cu taina, golind instantaneu noțiunile elementare ca și pe cele nobile de toate conținuturile lor, în absurdul postav al firmamentului din 4 martie 1977, ca sub toracele unei ființe suferitoare, profund lezate, au rămas înscrise cavernele osîndei definitive. Într-una din acele caverne, într-una din acele forme ale nimicului sau ale vidului, pentru totdeauna, cel puțin ipotetic, s-a închis brusc zodiacul Veronicăi Porumbacu, poetă care cel puțin într-a doua jumătate a activității ei literare ar fi meritat pe lîngă într-adevăr mai multă atenție, un cu totul alt respect : și de estimare, și de înțelegere, și mai ales de tratament. Însă cine s-a mai aplicat analizei textelor ei noi ? Nimeni. I le-au condamnat și disprețuit, printr-un boicot al tăcerii, în numele celor vechi. Tocmai atunci — ori iată bizareria ! — cînd ea se întorsese la conștiință și la artă, la îndoială și interogație, încercînd să îndrepte pe încetul, chinuitor, o estetică strîmbă, tocmai atunci cvasi-unanimitatea criticilor, iar unii (aceasta fără a mai fi totuși de mirare...) cam aceiași sau exact aceiași îndoielnici diagnosticieni care-i exaltaseră altădată o personalitate labilă, n-au mai scos o vorbă, înmulțindu-și astfel prima vinovăție cu o a doua.

Discurs fără cuvinte.

Trăia ca și cînd se *re*trăia : într-un viitor trecut, mobilînd simboluri cîteodată întrebătoare, totdeauna necotate la bursa pripelilor noi, gloriolelor proaspete. Într-un timp din afara timpului, așezată (ce lege a vrut s-o condamne încă din viață ?)

lîngă temple fictive, prea pline de imnuri ca să stea să asculte elegia recluziunii. Ea a fost preţuită cînd nu era decît „tovarăşa Veronica“ şi ignorată cînd a fost scriitoare. Iar noi ne numim, împreună, confraţii săi... Şi procedăm la fel în continuare.

*

Am cunoscut-o în redacţia ziarului *Ecoul*. Şi atunci, zilnic, dispăreau sub ruine oameni, se dărîmau case, au fost calamităţi şi idealuri minate, însă inima acestui copil-scînteie a trecut pe acolo o clipă. S-a uitat pe uşă cu toţi ochii ei de vesel fruct, a lăsat un manuscris, a făcut o piruetă şi n-aveam s-o mai întîlnesc decît *după*... După ce pagina doua a *Ecoului* intrase în istoria literară.

Cîţiva ani, şi pe urmă ne-am despărţit sever, îndelung. Mică de statură, o lăsasem undeva sus. Cînd m-am întors din închisoare, am găsit-o ca şi pe alţii ocupînd altă treaptă, de altitudini coborîte. Făcuse şi-şi făcuse, cîteodată vrînd, cîteodată nevrînd, aşa cum e cînd crezi prea mult într-un singur lucru, aşa cum e cînd prea adînca solidaritate cu ceva exclude în parte o parte din teritoriile raţiunii, făcuse şi rău şi bine. Binele n-a ajutat-o, că se uită repede, răul în schimb a urmărit-o.

În orice caz, veselia sa dispersată cu anii îngăduise meditaţiei să maturizeze prielnic un romantism în continuă peregrinare. Acest mic pachet de nervi care s-a numit Veronica Porumbacu a avut nevoie în permanenţă să adere. Şi a suferit ori de cîte ori i se refuza, în urechea zeilor săi inventaţi, auzul pentru rugăciunea sau pentru invocaţia de care era disponibilă.

Ea care a pomenit, încă din adolescenţă, de multe ori pînă la abuz, cuvîntul *dreptate*, s-a stins în condiţiile cele mai nedrepte, luptînd la propriu (şi încă nu ştim, nu vom mai şti niciodată cum...) cu întunericul, într-o noapte foarte luminoasă, batjocoritor de indiferentă, pe cînd sărbătorea — ce oare ? Nu mai contează acum. Sărbătorea derizoriul.

*

Anul trecut, pentru o duminecă de la mijloc de noiembrie, de noiembrie 1976, ne invitase *la ei*. A sunat cu cîteva zile înainte. Avea un glas melancolic. Lipsea din receptor vocea întreagă. Vorbea dintre valuri, ca o prezenţă retrasă. A sunat, însă chiar

atunci, noaptea, noi plecam din țară, călătorie de cîteva luni, așa că ne-am promis, amînînd-o, o întîlnire sigură la întoarcere.

— O să ne vedem... O să ne vedem...

— Dar bineînțeles !

Eroare.

Încă de pe atunci, amănunțit, sadicul cartograf al destinelor prepara în stomacul timpului o digerare macabră, un elixir sinistru. El a modificat „bineînțelesul" în altceva.

După cam o sută de zile, pe la douăzeci și ceva februarie, apoi chiar în ultima din serile aceleiași luni, era ajun de mărțișor, a zbîrnîit mai întîi telefonul Veronicăi, să repete invitația. Abia ne înapoiaserăm, totuși. Ba și gripați.

... iar apoi, după Veronica, determinativ, a chemat Milo, fiindcă din nou amînam.

Să venim vineri seara, *neapărat...*

— Neapărat, însă cum ? Și de ce, Milo, tocmai vineri și tocmai neapărat ? Sîntem cu febră, cu migrene, cu simptome.

— Păi ne grăbim, domnule, ne grăbim !

— Bine, tu, dar Veronica ?

— Mai ales Veronica !

Se grăbeau, deci.

Mai ales Veronica... Și ei erau cu simptome.

Se grăbeau să fie ai fatalității. Se grăbeau să bea din luna aceea de venin, care a alergat pe cerul nopții de 4 martie 1977 ca o scelerată pe sălile cosmosului. De ce am ezitat ? Nu era o lună firească, nu. Dar oare gripa să explice, ea, totul singură ? Era o expresie torențială de bufonerie macabră, dezmățata Selene... de cinism halucinant. Precedată, un număr nu tocmai mic de zile, de căldură, de călduri contrastînd suspect cu ceasul calendarului. Da, în acea fatidică noapte luna invadase pămîntul cu atîta lividă bolnăviciune, îl presa din atîtea direcții, încît el n-a mai fost în stare să-și reprime senzația de strangulare și a urlat ca un animal. Se declanșa informul. (Să fi fost răspunzătoare doar gripa că nu ne-am dus ?) Eliminînd catastrofe, înghițind părți din propria-i creație, fiara depărtării adîncurilor s-a apropiat în acea noapte de locuitorii Bucureștiului cu nu știu cîte guri de haos. Între fălcile ei au pîrîit scheletele caselor, copacilor și oamenilor. Ca un bob de legendă, ființa tragică a nervosului copil de acum 35 de ani s-a topit în cețuri și presupunere. Un bal în vid. Nici măcar falangă din degetele care auziseră cu desenul, care cîntaseră cu literele, care mîngîiaseră cu daruri pentru ini-

mile mici ale copiilor, pentru speranțele mari ale oamenilor, din degetele plimbate pe banda rulantă a idealurilor și care au așteptat, au așteptat, au așteptat, o ! nici măcar o falangă din acele degete n-a fost, ea, sortită să răsară printre ruine lîngă vreun inel ori lîngă un rest de mîngîiere. Materia și-a retras totul. Inclusiv greșelile. Lacrima a devenit spirit. Cu cît mai crudă, această moarte e — de aceea — undeva, integral înaltă, pură.

*

Părinții săi au avut două fete : o poetă și o pictoriță. Pe Veronica și pe Maria. Ei au dăruit României un dialog delicat al artelor. Fiecare din fetele lor s-a căsătorit cu cîte un critic — unul de poezie, celălalt pribeag prin muzeodromul artelor plastice. Și iată că una din perechile acestea dispare, înecată în lună.

Dăruim pămîntului copii, ca să-i facă himere.

1977

CUVÎNT FUNEBRU

Pioasă adunare,
Neconsolată familie,
Întristaţi prieteni, confraţi şi cunoscuţi ai mei şi ai celor pentru care lăcrimăm astăzi aici,

Nu sînt obişnuit să vorbesc şi nici nu ştiu să vorbesc la întîlniri. Nici senine nici triste. Această întîlnire a noastră, aici, e una tristă. Toţi ne gîndim la ce ne gîndim. Dar căruia dintre dumneavoastră nu-i era clar de ce o să ne aflăm în faţa acestei lespezi, a acestei plăci, aproape de care tremurăm emoţionaţi, spre care ne aruncăm cîte o privire cernită, în jur de care depunem una cîte una aducerile aminte ?

Dedesubtul ei — precum ştiţi — nu e nimeni.

Trupurile Veronicăi Porumbacu şi Mihail Petroveanu nu se găsesc sub această marmoră, aşezată aici şi sortită să devină un simbol.

Dispariţia lor a fost ca o dispariţie în legendă.

Ca o suire la cer, cu trup cu tot.

Aceia a căror pieire ne cheamă, iată, la reculegere, o poetă şi un critic de poezie, de fapt doi poeţi, de fapt două văpăi de la care s-au aprins multe lumini aflate sau poate neaflate printre noi, şi-au dedicat viaţa, în cea mai mare parte, himerelor literare şi speranţei de mai bine, de mai frumos, de mai logic. Cu toate acestea, ei au fost smulşi vieţii cu totul ilogic. Brutal.

Nu vă voi spune veşnica banalitate că scriitorii Veronica Porumbacu şi Mihail Petroveanu sînt vii de-a pururi pentru noi şi că niciodată ei nu vor pieri din sufletele noastre decise la o lungă, neclintită, acerbă fidelitate faţă de memoria lor. Noi sîntem oameni în toată firea, am trecut fiecare prin încercări grele şi am văzut multe lucruri, din care am rămas cu multe înţelesuri. Adevărul este că ei sînt morţi şi în faţa morţii cuvintele sînt nule, de o nedreaptă neputinţă, de o inegală forţă. Dar vă voi spune că eu încă nu mă pot cu totul despărţi de ei, că încă nu

mă pot convinge că nu-i mai am, și că n-o să-i mai întîlnesc și că n-o să ne mai vorbim.

Sînt zile în care mi se pare că-i zăresc pe străzi, grăbesc pasul, îmi vine să-i strig, uit ce s-a întîmplat, apoi îmi revin, mă trezesc și o mare mîhnire mi-acoperă sufletul.

Sînt seri în care simt impulsul de a le telefona, de a vorbi cu ei, de a le trimite o carte, de a le cere o alta, de a-i aștepta în vizită ori de a le scrie.

Pe urmă îmi revin, mă fur somnului și visului și uitării, îmi dau seama că ei nu sînt, că ei nu vor mai fi niciodată, și o apăsătoare umbră mi se lasă peste cuvinte, îmi întunecă umerii.

N-am să vă spun că ei nu sînt morți, că noi o să-i înviem, că mulțumită nouă chipurile lor de cordial patetism n-or să dispară niciodată din lume. Asemenea retorisme și platitudini le-ar umbri memoria.

Dar vă voi repeta că eu, eu personal, încă nu pot să mă despart de ei. Și am să vă rog pe dumneavoastră, cei de față, după ce, care încotro, ne vom răsfira azi de la porțile țintirimului, am să vă rog să încercați a vă obișnui și mîine, și poimîine, și în zilele următoare, și cît mai multe zile și nopți de acum înainte, a vă obișnui — vă spun — să vă gîndiți la Veronica și la Milo cu tot ce aveți mai senin în sufet și să nu vă despărțiți de ei. Amîndoi (și nu numai ei) au avut o moarte grea, înfricoșătoare. Mintea se sperie de a și-o imagina.

Să le fie călătoria în lumea de dincolo albastră și iertătoare ca dragostea pe care au avut-o amîndoi pentru poezie, pentru lumină și libertate.

1977

VERSURILE VERONICĂI PORUMBACU

Prima culegere postumă a Veronicăi Porumbacu, o antologie riguros întocmită pentru „Cartea Românească“ de Paul Georgescu, purtînd cel mai simplu titlu : VERSURI și însumînd șapte inedite, pe lîngă 50—60 de bucăți selectate din vreo douăzeci de volume care (bio-bibliografia ediției a fost întocmită de Paul Constantin) între 1947—1974 şi-au urmat unul altuia, prima... „re-întîlnire“ cu publicul are loc după un an de la definitiva despărţire și de public și de lume a autoarei ce-şi mărturisise : „Mormîntul meu e-n ceruri nu arare“.

Acolo unde, în cartierul cimitirelor bucureştene, pe una dintre aleile unuia dintre ţintirime, sub o placă de marmoră ca o filă de manuscris, peregrinul întîlnind săpat numele poetei ar încerca să așeze la balanţele și ceasul pietăţii ortografia unei lacrimi, el trebuie avertizat că ar plînge în cer : sub lespedea funerară nu doarme nimeni. Decît simbolul, care după bine știutu-i chibernetism, interoghează și-n somn, e o insomnie a semnificațiilor.

De cugetat mai ales la acea Veronică Porumbacu resemnată — zice îngrijitorul antologiei — „să fie ea însăși după ce vroise să fie toți“. Însă o asemenea resemnare nu echivalează cu însăși personalitatea ? Nefiind cine și ce ești, ce mai poți fi în poezie ? Doar gimnastică, rictus, caricatură, deșeu. Poezia nu e o artă de interpretare și comentariu, ca să intonezi partituri străine. Ea are nevoie de propriu-i sînge, nu de transfuzii. De aceea în avantajul poetei, chiar dacă se comit infidelități de istorie literară și chiar dacă — era și cazul — nu toate vîrstele evoluției sale compar, vor pleda mai convingător decît galopanţii

metri revoluţionari, cîntecele sau numai nostalgicele versuri de introspecţie (Paul Georgescu a procedat chirurgical şi stenic în alegerea şi a poeziilor şi a eliminărilor din poezii) :

Astăzi sînt singură ca un punct ;

. . . .

Astăzi, vorbesc violet ;

. . . .

De ce-a trebuit să-mi dai tocmai mie
formă de fată ? ;

. . . .

Au obosit florile în păr
şi-au coborît în lucruri ;

. . . .

Prin minte trece soarele ca printr-o frunză ;

. . . .

din glas
au căzut cuvintele ;

. . . .

Mi-e frică de cuvinte : ziua
le cariază pe toate.
Mi-e frică fără cuvinte. Doar ele
descîntă noaptea. (...)
Mi-e frică de noapte : să-mi cadă
bulgării de pămînt pe piept...

Ce impresionant cifru, ce avertisment pătat cu nelămurit şi-nmărmurire, ce desconsiderate mesaje precise dintr-o gramatică de dincolo de neguri, ce cod al secretelor terori stenografiate, ce instantanee conectînd misterul — să reauzi, după numai un an, premoniţiile din acele cuvinte pe alături de care nu doar literatura de referinţă, critica, dar deopotrivă amiciţia, deopotrivă lecturile celor fideli şi — adesea — sentimentali au trecut în fond o ! ca venind de la cine ce ştie ce club al miopilor, în ritm neutru, denşi de impecabile absenţe, fără organ de permeabilitate, sub marele indiferenţelor arc de triumf, de parcă n-ar fi fost vorba de nimic şi îndeosebi vorba de moarte.

Acum e însă tîrziu.
Pavilionul cu umbre își resemnează murmurul.
Umbrele reintră în eclesiaști, calmînd scrumul :

Cenușie, vorba, asfaltul,
leșia, ruinele, norii,
burnița toamnei
și eu.

Și totuși pînă a nu fi tîrziu, Veronica Porumbacu își cam transcrisese viitorul, făcuse punctajul, numărătoarea inversă și ordinea inversă, dubla contabilitate, radiografiase oarecum necunoscuturile.

Cu un de-a dreptul incredibil alfabet, nota :

Înainte, vid.
Îndărătul meu, vid.
Nici un pas posibil. (...)
— Hei, m-auziți ?

Sau :

o linie de fracție
între negru și negru ;
o sîrmă de echilibrist
pe care calc, cu capul în jos.

Sau :

Alunec peste ramele-oglinzii
ca peste o balustradă,
fără ca trupul căzînd
să se aprindă
în văzduh.

Sau :

De ce îmi zboară din preajmă lucrurile
ca niște păsări,
fulgerîndu-mi fereastra și pierzîndu-se-n cer ?

Paul Georgescu — în evocarea sa, ce succede unor texte critice de G. Călinescu, Maria Banuș, Nicolae Manolescu — remarcă reprimînd despletirile amintirii, somîndu-și durerea : „Ca mai toate ființele vitale era bîntuită de iminența morții, obsesie pe care prietenii o priveau cu ironie“.

Cînd poeții se resemnează de la retorism și costumație, devenind simpli ca prundul rîurilor, modești ca lucrurile de toate zilele, dispensați de sofisticării, prudenți cu alegoriile pînă la parcimonie ; cînd vanitatea de a-și narcotiza lectorii cu fasturi de limbaj îi părăsește în favoarea rigorii și maturității de expresie ; cînd jocul s-a convertit în destin și cuvîntul în exorcism ; cînd au abandonat figurația, ipostazierile și nu mai au ademenire pentru prestigiile nici unui alt rol ; cînd au și rămas (conciși aidoma axiomelor) doar ei fără de ei și ei cu ei, finali asemeni începuturilor, atunci emfază, labilitate au suferit de mult relegarea, înșelările-s de prisos, iar audiența de o speță sau de alta a profundei lor voci nu mai contează. Și cu atît mai puțin ambianțele pustiului. Ce să mai flateze ? În zgurile și ganga deșertului, răsunînd fără coincidență, față în față doar cu ceea ce este invizibil dar vede, imperisabil dar mereu destramă eoni, pod spre ceea ce nu mai acoperă, nu mai strălucește, nu mai înfrigurează și nu se mai asemuie cu nimic, atunci poeții dau seamă doar sensurilor. Și ei pot fi fantoșe amuzante ori împiedicate mersuri de care... se rîde. Cine rîde ?

În fond și grav, cine de cine ?

Impalpabilă, furtivă, morganatică, brutală, aparentă, agresivă, aeriană, poezia nu se naște pentru utilități.

Ei, da ! se poate ca unii să se facă bine cu libațiile sale.

Ea vindecă.

Ei, sigur ! se poate ca alții să moară din licoarea aceea. Ori mistuiți de sete lîngă fîntînă.

Ea îmbolnăvește.

Inconcludente însă — atît primul, cît și al doilea rezultat.

Crezuți sau nu, ironizați sau nu, luați ori ba în considerație, solitari, bătuți în cuie pe liră sau duși în alaie amăgelnice, fie înțeleși fie fluierați la scenă deschisă, — ce importanță să mai aibă, trecuți în supremul teritoriu, ceruți de tehnica jubilațiilor împietririi, pentru poeți, regia spectacolelor pierdute, melancolia trenurilor zvîrlite-n aer, configurarea, preludiul și pulverizările castelelor de nisip ori de nisip de iluzii? Acolo unde lecția operei

și destinului lor se confundă, radiațiile sale par mai mult decît elocvente : forează în fatalitate.

Și vor îmbogăți mecanismul interpretării interpretărilor.

Veronica Porumbacu primise aplauze cînd poezia se purta cu dînsa capricios și a putut fi ironizată (chiar și de către prieteni) cînd poezia avea s-o ia în serios.

Ea a sfîrșit însă sus.

În cel puțin două sensuri.

De aceea lacrima care ar plînge-o, o plînge și omagiază în cer, unde „nu arare“ și-a avut... nu mai completăm ce.

G. BACOVIA : OPERE
(Ediţie întocmită de Mihail Petroveanu)

Cu puţin timp înainte de a fi împlinit, bătuţi pe muche, 76 de ani, la 22 mai 1957, Bacovia murea. La adică aproape de două ori vîrsta lui Eminescu, ale cărui scrieri nu sînt încă — nici după o sută de ani — în întregime publicate, cu sau fără comentarii.

Dar să nu ne abatem, parcă aşa se zice...

După două decenii şi încă un an de la dispariţia poetului, prin grija criticului Mihail Petroveanu, care nici el nu mai este în viaţă (din acel 4 martie al ultimului catastrofal cutremur abătut peste ţara noastră), la Editura Minerva apare — atîta cîtă e — opera cunoscută a poetului sfîrşitului continuu, atît versurile (207 edite şi 64 inedite) cît şi proza (pe lîngă ştiutele *Bucăţi de noapte* şi *Dintr-un text comun,* 8 bucăţi din periodice, nişte postume *Impresii de roman,* diferite articole, recenzii, însemnări), atît interviurile (cele două din „Viaţa literară" acordate lui I. Valerian, cele obţinute apoi de Vasile Netea şi Eugen Jebeleanu) cît şi ultimele *Divagări utile,* 14 pagini, însă neaşternute pe hîrtie de el însuşi, ci doar — se ştie — „dictate soţiei şi fiului, pe măsura conceperii lor — la intervale neregulate, între anii 1952—1957". Acestora li s-au adăugat aproape 200 pagini de note şi variante, bibliografia operei, în fine indicele alfabetic al poeziilor după titlu şi după primul vers.

Laborioasa ediţie la care, prin stabiliri de texte şi variante, a contribuit sîrguincios şi Cornelia Botez, este o confirmare în plus (a cîta ?) privind forţa de pătrundere şi durabilitatea unui tip de a concepe, realiza, comunica şi institui poezia.

„S-ar putea spune, e de părere Mihail Petroveanu în prefaţa lui, că moartea... l-a surprins într-o mică apoteoză". În ce oportună proporţie ar fi sau nu de spus aşa ceva — noi nu ne

pronunțăm, însă cert este că din 1957 încoace, progresiv, Bacovia a devenit realmente prezent, mult mai prezent și-n străinătate și la el acasă, decît a fost pe cînd încă trăia între noi, așa cum știm sau cum nu știm că a trăit.

Dacă interesul pentru un scriitor și circulația lui încetează odată cu viața sa, acela nu a fost un scriitor sau n-a fost decît unul oarecare, o efemeridă. Și chiar de va fi strălucit el, cum deseori se și întîmplă, apoi strălucea conjunctural, eronat. Cu alte cuvinte, imita strălucirea cea ne-calpă. Existența cu adevărat puternică a unui artist începe, de aceea — și nu e nici un paradox — după moartea sa. Postum.

S-ar putea considera prin urmare (iar greșeala n-ar fi nicăieri) că proeminentele personalități ale artei se nasc ori se mai nasc o dată abia din clipa dispariției lor și-și măsoară durata cu posteritatea. E cazul foarte semnificativ al lui George Bacovia, cel care pronunța strivit : „Am fost caricatura vremurilor prin saloane... Nu vreau să-mi amintesc..."

Și iată replica timpului care preface timpul anterior într-o mai mustrătoare caricatură, pedepsindu-l să se ghemuie în cecitățile sale.

Întocmitorul acestei ediții critice comprimă în prefața OPERELOR lui Bacovia amplul său studiu din 1969, revăzut în 1972, despre poet și despre situarea literaturii sale. El adaugă și intuiții îmbucurătoare sau remanieri viziunii dintîi, cu toate că anunțate mai degrabă decît și explicite, însă care tind sau ar fi tins către convergența cu evoluțiile explicării de după sine a lui Bacovia.

Nu mică, de pildă, ne-a fost surpriza, să aflăm în comentariile de acum ideea supusului rebel, a... *eșecului* (în loc de sfîrșitul) *continuu* sau pe aceea, ca și primele două, dezvoltată de noi (deși cu aceleași premize, interpretul evoluează către concluzii ce diferă, însă, de noi în nuanțe) a preeminenței verbului „a fi".

Formularea lui Mihail Petroveanu, ca să exemplificăm, s-ar decide în cele din urmă la observația că profetul, cum ajunge să-i spună el Iovului analizelor sale, sau ardoarea profetului anunța „odată cu prăbușirea lui *a avea*, geneza lui *a fi*".

Nu ne coincid opiniile, concluziile nici atît, în pofida celor cîteva scurte întretăieri de drumuri prin gări în care, către o destinație comună, am așteptat fiecare alt tren, pe alt peron...

Totuși — ce interesant ar fi putut participa inteligența achizitiv discernatoare a regretatului nostru prieten și critic Mi-

hail Petroveanu la noile demersuri exegetice care investighează în continuare, părăsind fetişurile, domeniul Bacovia, el care era un pasionat peripatetician...

Să-i privim strădania ca pe o prefaţă la ceea ce va însemna travaliul de mîine al exegeţilor poetului şi să ne pregătim a-i aştepta.

Rezistă avantajos consideraţiile sale asupra sunetului şi culorii în poezia bacoviană, ca şi surprinderea personajului bacovian în psihodramatice ipostaze ce trimit la eroi de-ai lui Kafka, Beckett, Camus şi la unele din comportamentele acelora. În schimb nu vom tăgădui, fireşte, că se aşează încă, aici ca şi în paginile vechi ale amintitului său studiu, o prea fără de proporţii povară pe umerii societăţii somate să răspundă iar şi iar cu exagerare, în rol de mare acuzat, pentru distorsiunile, depresivitatea şi abuliile poetului, ofensat mai ales ereditar decît social. Sigur, fictiva culpă. Şi tare fără viitor literar, dacă e să nu-l tot subţiem şi simplificăm pe Bacovia prin periculoase topiri şi turnări în matriţe desfigurator uniformizante, aferente mecanicii sociale.

De asemeni atitudinea comentatorului, fidelul incurabil, şovăie să nu urmeze clasic încă şi încă o dată fără plauzibilitate, fără credit, traiectoriile desuetei păreri colportată zeci de ani de zeci de critici, că totuşi *(de ce ?)* „activitatea poetului din cea de a doua jumătate a vieţii nu atinge, global privită, greutatea celei dintîi". Dar parcă despre asta — chiar dacă nu se răspunde niciodată explicit, iar convingător cu atît mai puţin, la subliniatul nostru *de ce* — despre asta oare era vorba ? Sau, dimpotrivă, despre modul de a fi şi de a proceda al unei arte care a ştiut să prefacă fără seamăn lesturile, oboseala, extorsiunile, epuizarea, stressurile într-o tehnică literară, instituind verdictul metodelor homeopatice, sinuosul triumf al stării subminimale asupra congestivităţilor, asupra bunelor reflexe sanitare şi normalităţii limbajului ?

Neputerea sa e puterea lui.

Pentru omul oarecare, cuvintele lui Bacovia, multe sau în orice caz destule dintr-însele, sînt poate bolnave ori îmbolnăvitoare. Deşi nuanţa trebuie reţinută şi cugetată. Însă cu aceste feluri de cuvinte el face o artă sănătoasă, pentru că durabilă — şi iată că dintr-odată ele fug din patologie în estetică, năpîrlesc într-o mîntuire şi transfigurare incredibilă, devin brusc unităţi de măsură ale eternităţii.

În artă nimic nu este ca în viață, exact ca în viață, decît doar aparent. Iar incertitudinea, iar ambiguitățile, iar mefiența la fard, sfidarea obedienței, a docilității, a pedagogiilor curente riscă adesea o mai tonică — prin întortochiere — audiență decît siguranța, machiajul, sforăria, versatilitatea rudimentară sau cumințelele bîlbîieli ale moralei de doi bani.

În suspendata grădină a lucrării la care brodează muzele, drumul cel mai scurt dintre două puncte nu e niciodată linia dreaptă.

Arta lui Bacovia ține de o altă organizare a spațiului conceperii sale, nu de biografie sau medicină, și nu de apeductele care irigau corect sau defectuos o suprafață aparentă, un interior teren abulic, un teritoriu arid, propice — toate acestea — contestațiilor, dar unor contestații de o cu totul altă natură, cu care subtilitatea interpretării poeziei păstrează raporturi doar diferențiale, nu specifice.

Există mai multe spețe de energie și de putere. Aceea pe care o au poeții nu se alimentează din forță, din forța ca atare, oricît de musculoasă, după cum nu se consumă exclusiv în fizica naturii așa zise. Sînt etape într-o definire, într-o încercare de a defini ceva, care încetează de la o doză de eforturi în sus. Or, tocmai de acolo de unde par a fi încetat, ele se deschid mai artezian.

Totuși, definibile sau nu, tipurile de energie și de putere caracteristice poeților se deosebesc nu numai de celelalte accepții curente ale noțiunilor numite, însă nici ele între ele nu-și seamănă și nu se aseamănă.

Cînd în sală cînd pe scenă, cînd actor cînd spectator, vorbind singur sau vorbind cu întreaga trupă de fantoșe pe care le întruchipa, impresar fără voie (și fără să știe) dar nu mai puțin cronicarul repetițiilor aceluiași spectacol pe care l-a pregătit o viață, fără ca să-l dea niciodată, Bacovia a fost — el însuși o căruță cu maimuțe, un teatru în turneu — atît de mult opera sa, în sensul că s-a îmbrăcat în accentele ei și s-a artificializat ca și bucățile din care ea era compusă, încît mulți i-au confundat, înșelați, devenirile vieții cu devenirile operei, simulările operei cu represiunile, evaziunea și retractilitățile vieții — ceea ce a condus exact dincolo de literatură, în proasta literatură a literaturii. Prejudecată prelungită și azi, nu numai din partea celor mai aptere spirite. Sigur însă că într-o zi care se apropie suverană asemenea suprapuneri și intersectări vor intra în regimul

unor explicații grave și atunci nimic din simpluța, didactica, ieftina și pînă la urmă vulgara chiar exegeză de acest tip nu va mai ieși din depozitul trecutului. Dealtminteri, ea a și devenit în parte uitare și trecut. Expectînd-o minuțios, Mihail Petroveanu scrie la un moment dat : „Poezia bacoviană, privită în natura ei ultimă, e și ea o psiho-dramă, dar într-o manieră aparte, singulară. Figurată de poetul însuși în chip deschis patetic, ea se dispensează de orice alt mijloc derivat de sterilizare afară de acel al propriului chip sau, eventual, mască. E masca tragică a insului divizat, solicitat cu o forță inegală dar nu mai puțin activă, de atitudini opuse, bivalente. Bacovia se proiectează pe scena lui „provincială“, care ține loc de *teatrum mundi,* cînd ca un ecou docil al spaimei universale, cînd ca victimă mută și neputincioasă în fața tiraniei societății și a morții, cînd ca revoltat împotriva destinului, sau cel puțin ca spirit lucid, întîmpinîndu-și condiția cu o demnă resemnare. De aici dubla față a poetului.“

Bacovia procedează prin rarefiere, efecte de întrerupere, suspensiune, retragere, fracturare, prin masive deblocări și abandonuri de materie verbală, prin invazii de monotonie, de alb, de gol, de absență, prin jocuri de regie știutoare să mobilizeze ori să imobilizeze pasta lirică și materialele aduse în scenă de personajul sau ipostazele personajului său, care — frustrat — trăiește supliciul și care — frustrînd — degajează supliciu, dintr-un limbaj nepăsător pînă la agasare, demodat, ai zice că simplă improvizație de cîteva clipe și cîteva deschideri de buze, provocînd insolitul esteticii și provocînd la o estetică insolită pe care o implică, îi deșurubează în deriziune piesă cu piesă, dezgroapă într-însa predispoziții fantastice, vocații de atîtea ori imprevizibile, iar simultan corupe, surpă, derutează capitalul facultăților noastre de orientare tocmai în cotloanele celei mai cunoscute lumi din cele pe care le cunoaștem sau ne imaginăm a le cunoaște. Căci cînd consideri mai cu suficiență că te afli pe toate direcțiile în urmărirea lui Bacovia și că ai rezolvat cvasimajoritatea cifrurilor lui, abia atunci surprinzi că adevăratul urmăritor nu ești tu, ci este el, și că de fapt „vînatul“ tău devenit-a pedagogul tău și te conduce, ca la începuturi de gramatică, spre noțiunea predicat, spre vorba subiect. Firește, ai pătruns într-o lume reînvirginată, praful de pe lucruri e acum polenul de pe ele, acel „din ce în ce murind / Deși oriunde e o reînviere...“ Minunile ni se par fantastic de departe și de complicate

din pricină că ele-s prea aproape și noi, totdeauna, o omitem, căutînd în toate camerele casei pălăria pe care o avem pe cap.

Ceea ce se presupune cel mai tîrziu și cel mai greu, ori de cîte ori se purcede la un fenomen de comprehensiune, e adesea tocmai simplitatea — și de la ea nu plecăm decît rareori, din păcate, fiindcă ne-am prea sofisticat. Vrem ca lucrurile să fie musai complicate. Credem că dacă nu-s complicate, n-au profunzime sau cam așa ceva.

... A fost o vreme cînd pescuiam și mă prinsese primăvara aceea undeva pe valea Mureșului. Dimineața o porneam la îngînarea cu zorii, ajungeam sub niște sălcii de la un cot al rîului, aruncam undița, iar pînă răsărea bine soarele culegeam cîte un kilogram, două de mrene și cleni. Dar într-un rînd am uitat să-mi pregătesc de cu seară greierii, lăcustele, gîndacii sau rîmele trebuitoare și cînd m-am pomenit pe marginea apei a doua zi în revărsat, cutiile mele cu nadă : goale-goluțe. Iarba, udă. Roua, rouă — nu glumă. De unde să culegi cosași sau alte gîngănii ? Doar ca să mă amuz pînă se ridica soarele, am pus așa în cîrlig, la întîmplare, o capsulă de păpădie. Am aruncat, a ciupit, am tras și am scos. Era scobar. Operație repetată, apoi, în dimineața aceea, de vreo douăzeci de ori, cu tot atîta succes.

Așa am impresia că procedează și Bacovia, dintr-un instinct al poeziei mai puternic decît poezia lui, însă cu care obține artă. Peștele nu se prinde îndeobște cu capsule de păpădie sau în orice caz nu oricui i s-a întîmplat să-și umple traista cu scobari, folosind o astfel de nadă. Tot așa de neobișnuite la prima vedere se arată și procedeele tehnice ale lui Bacovia, care nu se bucură inițial de suspiciunea vreunei oricît de mici încrederi, însă el obține rezultate extraordinare.

Nu greutatea activității sale scade, ci cheful de a mai oferi de-a gata vizibilitate propriilor căi de procedură tehnică. Analiștii trebuie să le caute singuri.

„Lucrînd“ cu alte esențe, după o altă metodă, convertind materia lexicală — fără zgomot și exhibiție — la comportamente diferite și ferindu-se a releva ceva din procesul de geneză, din bibliografia operei (la urma urmelor, de ce ar fi făcut-o ? exegeților săi ce le-ar fi mai rămas, atunci, a face ?), abținîndu-se de la etalarea fazelor intermediare și succesive, el își pune în derută comentatorii ce se pomenesc unul după altul oaspeții

aceleiaşi capcane, emiţătorii aceloraşi pachete cenuşii de consideraţii, argumente, judecăţi, aprecieri necorespunzătoare, ce lunecă de pe miezul subiectului, nu-l cuprind, nu-l caracterizează şi nu-l scutesc de nedreptăţile concluziilor pripite, exterioare.

Dar iată că totuşi am insistat peste cît era necesar asupra trecutului tipului de interpretare aplicat lui Bacovia. Odată cu ediţia critică a OPERELOR sale, întocmită de Mihail Petroveanu, şi prin mijlocirea ei, un nou profil bacovian va lua tot mai insistent locul şi prestigiile celui de altădată, remodelîndu-i exegeza.

UN JURNAL DE MURIBUND

— Cătălin Bursaci —

Din doi părinţi actori (azi tatăl de 55 de ani, iar mama cu zece ani mai tînără, iar pe deasupra poetă) s-a născut, copil unic, un băiat plin de înzestrări artistice şi de nenoroc, pe care-l chema Cătălin Bursaci. El a murit la 17 ani, distrus de cea mai cumplită boală a secolului nostru, împotriva căreia luptă laboratoare din lumea întreagă şi oştiri de medici.

L-am cunoscut, mi-era drag de departe şi — văzut acolo pe litoralul mării, într-o vară şi-ntr-o lumină căreia nu i se puteau bănui complet vicleniile — le era drag tuturora : copii ca el sau mai mici, adulţi cu sau fără odrasle. Totuşi peste nu ştiu cîte luni sau peste doar un an apoi, după ce trecuse din spital în spital şi fusese prin Elveţia, chinuit în fel şi chip, băiatul acela care ne-a lăsat un jurnal teribil *(Prima carte Ultima carte)* n-a mai fost. Nouă, smuls — el, jefuit de viaţă. De... viaţa ca o pradă.

Literatura confesiunilor, memoriilor, a jurnalelor sporeşte an de an cu alte şi alte cărţi, ca treptele unui amfiteatru al trecutului, cu creştetul undeva sus în cer. Din ce în ce mai numeros e poporul umbrelor evocate, iar siluetele celor implicaţi în atari pagini se aşează pe bănci şi pe strapontine ocupînd zilnic alveolele închipuirii noastre despre ieri : oameni, artişti, moravuri, idei. S-au deshumat jurnalele lui Gala Galaction, Camil Petrescu, Octav Suluţiu, Anton Holban, profesori şi academicieni ca C. C. Giurescu şi Iorgu Iordan publică şi au publicat amintiri, nu altceva a făcut Saşa Pană buchisind prin colecţia sa de cărţi şi de prieteni adunaţi şi spulberaţi. Maria Banuş a pensulat cu cogitaţiuni ulterioare însemnări-jurnal de „sub camuflaj“, Cellei Serghi i-au putut urmări cititorii un itinerar „pe firul de paianjen al memoriei“ şi al eroticelor, l-am văzut pe Marin Preda situ-

îndu-se între sine și sine prin *Viața ca o pradă*. Dintre toți cei enumerați, fără a minimaliza prețioasele contribuții de savori, fantezie, relatare, confesiune, laconism, nostalgii, incisivitate, indiscreție ori tandrețe ale nici unuia, foarte autentic, uman-comunicativ, neartificializat mi s-a părut Maria Preda, mai ales că și strîns cu puternice chingi de dureri care încă mai dor, explicate sau inexplicabile, adică fiindcă filele lui sînt ale unui proces neterminat, ale unui must care mai fierbe, fără certitudinea că va deveni oțet, vin sau hidromel. Iar în afara cărții de fier incandescent a lui Marin Preda, un zguduitor document a adus anul 1977 printr-un volum (prefațat — rînduri dintre cele mai frumoase ale carierei sale literare ! — de Mircea Sîntimbreanu), scris de băiatul acesta evocat aici, un copil ca un reproș adresat creației înseși care se autodevoră, de Cătălin Bursaci, prea tînărul autor involuntar a vreo 300 de pagini de notițe, versuri, planuri, scrîșnete, fișe, compoziții doar începute, scrisori, bilețele, infernale stenograme dintr-o suferință imoral de crudă și de oarbă, desene, reproșuri, închipuiri de aur, mesaje trimise disperării, amintiri, exaltări pure, țipete S.O.S. De la „Azi îmi curge nasul“ sau „Dacă îl găsești, tată, dă-l, pe bilet, lui mama“ pînă la „Clipa de piatră trecu“ și „N-o să mai am niciodată puterea pe care am avut-o... dar nici nu vreau s-o mai am. Pot să rămîn fără putere, să rămîn galben ca acum, numai să n-am dureri“.

Din inconvertibilul punct de vedere ce o definește, nimic nu e amendabil în artă, dacă e artă : nici pudoarea nici impudoarea, nici morala nici imorala, nici toleranța nici intoleranța, nici teroarea nici blîndețea, nici ridicolul nici prestanța, nici urletul nici șoapta, nici densitatea nici imponderabilul, nici noroiul nici transparența, nici gura de sus nici gurile de jos — nimic ; nici sîngele nici transpirația, nici mireasma nici duhoarea, nici eroziunea nici aluviunea, nici ochiul nici unghia, nici nimbul nici puroiul, nici dracul nici îngerul, nici norul nici balta, nici noaptea nici ziua, nici lacrima nici scuipatul, nici asceza nici emfaza — nimic : nici măruntaiele cerului nici măruntaiele omului, nici virtuțile nici viciile, nici rațiunile nici instinctele, nici pletele nici cheliile, nici înjurătura nici rugăciunea, nici mefiența nici extazul, nici asceza nici desfrîul, nici smerenia nici orgoliul, nici straiele nici goliciunile, nici tăcerile nici întrebările — nimic Pentru că arta nu poate să facă decît fructele ei, nu pe ale mora-

lei, filozofiilor politicei, sistemelor pedagogice, istoriei, ideologiilor, religiilor, farmaciei, poliţiei ş.a.m.d.

Dar *Prima carte Ultima carte*, cu toate că fragedul ei autor năzuia și să scrie (după cum visase cinema, pictură, studii etc.), nu s-a născut nici din veleităţi nici din profesionalism. E un jurnal de muribund zgîriat ca în timpul bombardamentelor şi cutremurelor direct cu unghiile morţii și ale vieţii insultate. Ce s-a vorbit oare despre *ultima* și *prima ?* Cît a fost de mult comentată ? Mai nimic. Sau... condamnabil de puţin. Dar tîrziu de tot, cînd mari scadenţe își vor pronunţa concluziile şi lumea va fi obosit să se înflăcăreze de ultima trecătoare apariţie de scandal ori succes de-o zi, paginile acestea vor sta alături de ceea ce a scris Blecher, în firida înaltă a luminilor agoniei.

Prima carte Ultima carte, ca şi neuitatele *Intîmplări din irealitatea imediată*, sînt unicate într-o literatură.

CORESPONDENȚA LUI CĂLINESCU

A vorbi într-o scrisoare echivalează cu a vorbi, în teatru, „aparte“ — pentru un partener polivalent și ambiguu, care poate fi dublul conștiinței noastre, sau poate fi publicul, umbra, devenirea, ipostaza ori altă figurină de pe scenă ori de pe scena fanteziei noastre, abisurilor noastre, proiectărilor noastre în timp. În timpul de toate nuanțele. „Apartele“, alesul acela de taină căruia te adresezi, capătă brusc, de la tine, galanteria confidenței. Se cade ca şi el să fie vrednic de ofrandă. Ce i se cere, în fond ? Educaţia relegării limbuţiei. Atît. În orice caz, teatrul nu-l presupune decît așa : discret. „Apartele“ nu te denunță, nu-ți decepționează încrederea ce i-ai acorda-o, nu-ți va anula galopantul flux al acelei dăruiri totale pînă la imprudență, care este orice destăinuire. Dacă ne-am feri de aproapele nostru, dacă am bănui în el un Iago sau un agent secret, limbajul cu toate mrejele și mirajele lui ar ajunge să fie înlocuit de muțenie și instinctul sociabilităţii de paranoia izolării. „Apartele“ — această orală speţă de epistolă trimisă din trebuința de a lărgi lumea înțelesurilor — dublează farmecul teatrului și-i dă încă o conştiinţă a libertăţii, oglindindu-l în ceea ce el deja reflecta și cumulează.

Corespondența cu Al. Rosetti a lui G. Călinescu, pe care cel dintîi a considerat în toamna lui 1977 că are latitudinea și dreptul s-o încredințeze tiparului, cuprinde 71 de scrisori, de asemenea simili-„aparte“-uri, expediate vreme de 16 ani, între 1935—1951 şi odată publicată, ea a dus la cîteva (spre mirarea noastră, foarte puține totuși) controverse. Această corespondență...

Pentru că titlul care editorial i s-a dat lucrării, *Corespondența lui G. Călinescu* cu *Al. Rosetti,* evitase ca să evite un

anume naiv nume de pasăre şi tampona două vocale identice, fenomen lingvistic deranjant (să admitem că nu şi voit) cînd ne gîndim la măcar una din spitalizările autorului marei „Istorii a literaturii române de la origini pînă în prezent“ şi pentru că nici n-ar fi părut măgulitor foarte, cel puţin ca rezonanţă, să lăsăm cititorul sub obsesia acelui *„cu — cu* Rosetti“, deaceea nu l-am citat în forma sa exactă, elocventă şi echivocă...

Dar, acum, iată-ne în clar.

Incomod în viaţă, G. Călinescu n-a încetat să incomodeze şi după moarte. Apărat postum uneori de oameni care — chiar dacă fideli din complex de cultură, calcul, modă, prejudecată, candoare sau emfază — n-au ştiut, să-l iubească totuşi inteligent, iar abil nici atît (căci e o dovadă de contrariul agerimii şi de nici un fler să fi făcut dintr-însul un tabù, să-l fi ipostaziat ca divin, să te fi instituit aşa, ca din oficiu, scutierul său de mazăre sau de praz, postîndu-te nechemat la maşinăriile unei aberaţii : absolutismul imaculatei, infailibilei, „genialei“ lui valori), a stîrnit în ultimul deceniu şi unele tonice rezerve, nu vor fi ultimele, şi unele indicate obiecţii, şi unele de neevitat abrevieri de entuziasm, poate că — laolaltă — ele mai salutare chiar, fiindcă barem îl re-umanizau, avantajîndu-i de fapt o circulaţie mai neprogramată la urma urmelor, mai nedogmatică şi mai puţin artificială.

A stîrnit, spuneam. Şi — să nu fim pesimişti — credem că o să mai stîrnească.

El însuşi nedrept cu mulţi în multe circumstanţe (cine ştie dacă nu şi din secret copilărescul orgoliu al cîte unei mici victorii napoleonian obţinute, uitată apoi şi trimisă de urgenţă la consumul de voluptăţi habitudinale, pasagere, ale unui degustător livresc), a fost în schimb sincer, a fost mai totdeauna franc şi drept cu sine, adică la unison cu propriu-i temperament nu numai o dată catastrofal, contradictoriu sau cel puţin irascibil, aşezat sarcastic hm ! la însăşi intersecţia cu conflictele. Pe el nu s-a înşelat, cu sine eroarea s-a exclus : îşi era complet fidel.

Deşi autocontrolîndu-se asiduu, de cum îşi scăpa însă printre degete, Călinescu devenea sau putea să devină imprevizibil. Ceea ce i-a şi sporit numărul de inamici. Dar dacă năpastele din timpul vieţii singur şi le-a iscat şi singur le-a plătit, cum ar mai putea fi inculpat pentru ponoasele ce le trage după moarte, din calcule şi inabilităţi streine paternităţii sale ?

Să ne referim doar la cele de tot recente.

Crede cu adevărat cineva că, trăind încă, G. Călinescu şi-ar fi îngăduit ori că permitea cuiva să facă știute niște scrisori particulare, fiecare din ele elaborată în circumstanțe speciale şi toate cele 71 neredactate, ceea ce e vădit, în vederea nici unei, oricît de tîrzii, relevări publice ?

L-am cunoscut pe Călinescu și am lucrat cu dînsul în perioada apariției revistei săptămînale *Lumea* (1945—1946). El era, într-adevăr, un spirit ușor inflamabil, practica și exagerarea, a fost uneori excesiv și uneori prea caustic, îi plăcea să se audă, s-a dovedit cînd și cînd (însă momentele acelea au avut o limită) aproape irațional, greșea și a greșit (cine este infailibil ?), dar spiritul său — pentru care exista un tribunal moral sui generis — își revenea relativ iute și în orice caz nu a fost Călinescu un cinic, un filistin, un vulgar, un absurd și cu tot dinadinsul un necrofag ; nu se alimenta Călinescu nicidecum din stupida satisfacție sistematică de a-și înmulți victimele (chiar dacă ireproșabilă și deloc fără miopii nu s-ar zice că i-a fost plimbarea printre noi), de a juisa pe mormintele celor fără noroc sau în completă imposibilitate de replică. Impulsul său, măcar unul din ele, s-a relevat a fi acela de combativitate, peripatetism și polemică, îl tenta să argumenteze, agrea electrica înfruntare de idei, auditoriul fremătător, duelul cu scăpărări intelectuale, se și supăra, se și entuziasma, iar dacă era al voluptății critice pînă la exacerbări, cîștigul de cauză nu-l urmărea pînă-n ținuturi de-a dreptul funerare. Ba poate că unele ieșiri le-a regretat, văzînd la ce ajustări și consecințe pot conduce. Și (există exemple de oferit) s-a corectat. De nu l-am cita decît într-o circumstanță, cînd îi refuză lui Al. Rosetti (acesta îi solicitase așa ceva, și este o postură de neexplicat, pe lîngă aceea că și impardonabilă !) serviciul următor : să-l atace în scris pe Teofil Sauciuc-Săveanu, poreclit Cauciuc (după cum Caracostea era Cacaprostea, Dem. Teodorescu — „hiena“, Ion Petrovici — „Ionică filozofu“, Emil Gulian — Gulie-an, iar Ovidiu Papadima — Ou-vid Papadima), decan încă în toamna lui 1944 al Facultăţii de litere din Bucureşti, să-l atace spuneam ca incapabil, josnic, filo-german și altele : „Însă — pune moralizator Călinescu la punct lucrurile — deși sînt sigur *că* *Ca*uciuc e o canalie, cum pot eu afirma că individul nu poate vorbi în public, n-are prestigiu printre studenţi etc. ? Asta este calomnie, şi faptul trebuie dovedit. Cît despre chestia că felicita pe con-

ferenţiarii germani, se poate foarte uşor scuza cu politeţea şi oficialitatea. (...) În scurt, etica mea personală este a scrie din documentaţie proprie, pe întreaga mea răspundere. Am putut să te laud pe d-ta, nu pot să insult pe cineva fără motivări temeinice.“ Şi, legitim, în continuarea aceleiaşi teze, avertiza: „Egoismul exagerat periclitează propria noastră existenţă, fiindcă distrugem în aproapele nostru un apărător. Cine te va mai crede vreodată? Cine te va mai apăra *mîine*? Orice faptă cuprinde în sine sancţiunea ei şi eu n-am avut nevoie să mai lovesc indelicat nişte oameni prăbuşiţi ca Petrovici şi Caracostea, pierduţi prin propria lor lipsă de viziune şi de respect pentru valori.“

Nu, unui Călinescu în viaţă (dar de ce să-l judecăm numai după defecte, cînd ansamblul atributelor prin care el înfruntă vremile şi-şi menţine altitudinea este — în afară de covîrşitor — şi greu comparabil, de undeva mai departe, cu al oricărui alt contemporan?) i-ar fi repugnat ideea dezvăluirii scrisorilor sale particulare către oricine, *y compris*... Al Rosetti, pe care l-a preţuit, l-a flatat (e drept), însă l-a şi pus adesea la locul său.

Întrebarea pe care o ridică, în final, totuşi, lectura cărţii de care vorbim este aceasta: pînă unde se poate prevala posteritatea sau pînă unde are ea îndrituirea să uzeze şi să abuzeze de hîrtiile postume ale unui scriitor? „Aparte“-lui nostru îi e conferită (şi de cine?) sloboda încuviinţare să arunce în gura leilor, de pe o punte a suspinelor, cu materialul confidenţelor noastre, numai fiindcă nu i-a luat-o lui moartea înainte şi numai fiindcă dispune de ceea ce nouă nu ne-a prisosit? Avem (dar de către cine investiţi?) careva din noi dreptul, doar pentru că le posedăm, doar pentru că ne-au fost cîndva adresate, poate chiar în condiţii specioase şi ingrate, ori fiindcă ne-au căzut în mînă din întîmplare, sau fiindcă le-am colecţionat ghidaţi de o pasiune freudistă de la un punct încolo mai departe, avem — întreb — noi dreptul, oricine am fi sau am fi fost, ca să tipărim şi e oare normal să nu existe nici un fel de obstacol în calea divulgării fiecărui bileţel particular, a oricărei listuliţe mercuriale, a indiferent căror sintagme şi foneme or fi căzut cîndva, *par hasard*, din vîrful peniţei în evoluţie şi neatenţie a unui scriitor? Păi dacă da, atunci într-o bună dimineaţă o să ajungem să ne fie ruşine şi teamă şi că am învăţat buchile, o să simulăm analfabetismul, ne va fi frică să mai apropiem creionul de

hîrtie și să trimitem cuiva măcar o hiritisire de onomastica sa, fiindcă în definitiv cu oricine — de-și prelungește cumva zilele peste zilele noastre — te poți pomeni că o să te expună mîine-poimîine, fără apărare, în vitrina librăriilor, direct în pijama, sau mai știu eu cum !

Adică dacă blestemul te-a făcut scriitor, nu-ți mai e niciodată și nicicum permisă viața particulară decît în exclusiv această postură a îndeletnicirii ?

Ai îmbrăcat o uniformă și odată cu ea, odată cu talentul, circuli echipat într-o culpabilitate pe viață ?

Trebuie să știi chiar și cînd mergi la toaletă, că nu mergi decît în calitate oooo ! de scriitor și că oricare dintre gesturile tale se produce sub speța respectivă ?

Ești al unui polițism care te va seconda oriunde, sugrumător amical, în viață și-n moarte, la nesfîrșit, indiferent care ipostază intimă, delicată sau penibilă oferi în cutare clipă ?

Pînă și defecarea o să devină literară și literarizabilă ?

Pînă și ce scrii pe hîrtia higienică o să treacă la dosarul postumelor tale ?

Într-atîta ne-am falsificat și specializat în falsificare ?

Nici o eleganță, nici o pietate, nici o distincție, nici un bun simț, nici o pudoare, nici un respect, nici o decență nu mai are cuvîntul și — după dispariția noastră — nu mai e avizată să țină cont oare de nimic ?

Sîntem livrați haosului și neantului ?

Se poate întîmpla orice cu rămășițele noastre spirituale, cu memoria noastră, doar pentru că instinctul de croque-mort și de arhivar al cutărui semen supraviețuitor vrea să se etaleze prin noi, citîndu-ne fără să ne consulte măcar pulberea ?

De ce nu se afirmă altfel papirofilia și papirofagia, prin fructele eminenței personale, bunăoară ?

Lăsați morții liberi ! Lăsați morții liberi ! !

În ce Babilon s-ar transforma pămîntul, dacă într-o bună zi ne-am apuca, de pildă, să dăm publicității tot ce ni s-a scris mai mult sau mai puțin confidențial, presant, neglijent, glumeț, formal, nervos ori din cine știe ce obligație socială, ceremonioasă, politică, birocratică, financiară etc., etc., etc. ?

Orice indiscreție este abuzivă.

Văzută prea de aproape, Artemis l-a prefăcut pe Acteon (și cîinii lui însuși aveau să-l sfîșie) în cerb. Adică în pieire. Judecînd perspectiva...

Sînt mistere care trebuie să rămînă mistere și să nu fie denudate, dacă nu de altceva, măcar pentru suportabilitatea în continuare a vieții.

O existență fără nimic de taină e ca un pustiu al disperării.

Cînd vom fi deflorat complet misterele toate ale lumii (în cazul că am și presupune așa ceva de domeniul posibilului), atunci ne vom fi transformat complet în monștri sau în simple obiecte umane. Și *a fi* nu va mai însemna decît mobilitate vidă, flegmatică, formă înlemnită, exterior mecanic, univers tresăritor de moriști rabatabile, puse în priză, dezarticulare progresivă, moarte dusă la statistică, muzee de sîrmă și ceară.

Spectatorul modern (al teatrului, al muzicii, al cărții, al pînzei desenate) este însă insațiabil. Admirația lui a căptușit-o curiozitatea cea mai morbidă și orice curiozitate are pui, nărav dinastic, ea nu este una, ci o pleiadă. Cînd scena, fila de carte, sala de concert sau pereții încărcați ai expoziției încetează de a-i mai ajunge, atunci pasiunea spectatorului de azi cere atelierul de creație. Să vadă *acolo* (deși n-ar trebui) cum se „naște" arta. Cum este ea în stare de plămadă, înainte de aglutinare. Prearhetipală — pardon, de vorbă.

Iar de la pasiune la cupiditate și de la cupiditate la indiscreție, diferență doar de varietatea și intensitățile zvăpăielii sau de orientare a pulsațiilor investigative.

Orice indiscreție-i abuzivă, repet.

Odată pătruns în atelierul pictorului, în chilia scriitorului, în cabina actriței și în odaia cu vioară, flaut sau pian a făcătorului risipitor de cîntece, ochiul și gestul, pasul și pofta, nara și pliscul spiritului investigativ, „demistificator", va fi incomplet hrănit și se va cere curînd în ibric, în baie, în bucătărie sau în pat. Ca să-l privească pe creator *așa cum este el*. Iar după ce-l va privi, n-o să-i mai placă. Firește. Căci a privi nu înseamnă a vedea.

Cîte condensări, pînă...

Ce iese din alambic nu-i ce a intrat în alambic.

După ce îl va privi, va fi dezamăgit, ca un vas al dezgustului, și-și va blama idolul, nu impulsul ce l-a împins pînă-n imundia igrasiilor subsolului. Pentru că (nu-i așa ?) oameni suntem, pe noi ne iertăm întîi. Aproapele nostru e mai la îndemîna rechizitoriului — și ce material didactic splendid, spre a-l cheltui ca pe stridii, azvîrlind valvele ! Ba, cîteodată, chiar conținutul.

După ce îl va privi, verb care nu-i totuna cu a vedea, gata țevăriile fascinației, fiindcă și zeu de-ai fi, cînd rămîi numai... în statuia goală, chiar și sub un soare veșnic, dar care tot pentru veșnicie a abrogat penumbre și umbră, se termină foarte la iuțeală cu poezia zeului. Complet. Rămîne doar scheletul, epiderma, anatomia, formula chimică, rămîn compușii ori descompușii materiei, care este cam aceeași la fiecare. Liantul făcea minunea și enigmaticele alianțe ale sinoviilor care — iată — au dispărut cu funcții cu tot și cu rațiunea acelor funcții. Specifică. Pînă și-n reziduurile lor. Indefinibilă. Pînă și-n dezarticulațiile sale. Care nu supraviețuiește venirii vizibilității invizibilului. E o falsă venire, aceea a arătărilor. Nevăzutul (dar cu rezonabilă surdină) e cel cu cheia cheilor.

Din confuziile apetitului, așadar, de admirație și adorare cu care vehiculează spectatorul excesiv nasc uneori rezultate contrarii sentimentului de pornire, dacă nu hibride. Penibil risc.

La fundul oricărui dumnezeu, anticipîndu-și degresarea și sublimările, stă dracul. După ce zmulgi toate penele îngerului, dai de-o gaiță și te mai și superi pe ea, în loc să te iei singur la palme pentru cîtă inginerie (și de care calitate !) ai investit...

Gustați frumusețea de departe, nu vă duceți la ea în turn, la ea în buzunar, la ea în săpun, la ea în cratiță sau în gură, că nu e gumă de mestecat nici zahăr ars nici parfum-pudră.

În adîncul celei mai subtile fîntîni de cleștar e tot nămol.

Dacă pretinzi că diamantul fluid al apei ori al apelor intelectului și irizările lui te fascinează într-adevăr și nu cumva te minți singur, atunci de ce să cauți custodiile noroiului ?

Ca să-ți fie aproape uneori, pe artiști cunoaște-i de departe. Totdeauna. Altfel te vor sfîșia proprii tăi cîini...

O VORBĂ DESPRE PHILIPPIDE

Poet, eseist, prozator, traducător implicat în alchimii dificile, examenele sale au fost întotdeauna cîștigate sus, în templele de substanță grea pe care le închipuie albăstria îndoială de sine, blestemul peregrinării din izgonire în izgonire, din exil în exil, din abstracție în abstracție.

Poezia lui Philippide există sub semnul gîndirii și al exigenței.

O artă care nu gîndește, care nu-și asumă duelul cu eternitatea, chiar dacă îi e dat să cadă în duel, s-a născut moartă. Și face doar figurație muzeistică.

Limbajul artei lui Philippide este al unor spații atemporale, înlăuntrul cărora contabilitatea se cere dificilă. O astfel de artă depune cojile de lut în urmă și-și urcă menirea printre fulgere, ca stîncile. „Să socotim cu veacuri nu cu ani" — iată îndemnul, dar totodată solicitarea ce și-o adresează lui însuși poetul. Iar dacă vorbește la plural, dacă spune „să socotim", este pentru că toți poeții, nu numai el, au de răspuns în fața nu doar a orei care vine, ci a eternității care vine. Și cu care nu poți tranzacționa.

Ancorînd la depărtări austere, poezia lui Philippide dă aspirației o perpendicularitate spirituală, o răspundere totală.

Cel mai mare progres în cel mai scurt interval de timp inegalabil și inegalat, pe care l-a făcut vreodată ființa fizică și sufletească a acestui neam românesc, este apariția lui Eminescu. Dar e drept că în vederea spectacolului se pregătise optsprezece secole și jumătate... Mai mult decît prin el și decît cu el, sau mai mult decît sub lumina umbrei lui, noi nu mai pășisem pînă atunci și nici n-am izbutit încă a mai păși de atunci încoace,

niciodată, aşa de substanţial, cu deschideri de perspective atît de profunde şi iradiante, în doar atît de puţine ceasuri cosmice.

Philippide coboară şi dînsul din poetul *Glossei* şi glosează pe teme care vor îndepărta caducitatea, şabloneria, cecităţile :

Silită poezie-a vremii noastre
Într-adevăr prea mult a vremii noastre
Şi prea puţin a vremurilor toate,
Rugină nefolositoare
Sufletelor viitoare,
Te văd în timpuri foarte-apropiate
Zăcînd printre unelte demodate,
Maşină cu-ntrebuinţări uitate,
Mai nebăgată-n seamă în giulgiul tău de praf
Decît montgolfierii sau primul hidroscaf !

Ion Barbu îl apropia de Novalis şi prin Philippide se exprima deopotrivă pe sine, definind simultan o poetică de două ori solemnă, sustrasă vasalităţii la contingent şi hotărînd în patriile enigmei : „Fii ai unor părinţi eminescieni, făgăduiţi dulcelui vis germanic, prin taina ierbii de omăt şi a *florii albastre,* călcarăm cu hotărîre şi lepădarăm dubla trivialitate a unor rurali fără mister şi a unui modernism ce reuşise să-şi asimileze, din toată sforţarea occidentală doar formele galante ale traficului viu sau ale cupletului".

Într-un veac distorsionat, în care diluţia şi dezagregările au reuşit să prevaleze, arta materialelor care compun literar, a armoniilor care se dublează ca viziune filozofică şi care mîngîie întreguri, care se substituie şi se complinesc relevînd structuri arhetipale, închegînd monade, căptuşind conceptele cu limfa unui lirism viu, cald, supraestetic ; arta prin care se asigură atît imposibilitatea osificării ideistice, cît şi nesecarea simetriilor orfice, a ritmurilor înviorător strălucitoare şi care (precum spunea tot Ion Barbu despre Philippide) permută „chipuri în domeniul aceluiaşi grup" ; o astfel de artă a devenit mai rară.

Vîrsta de aproape un secol a decadentismului, cu compartimente, complicităţi şi succesiuni venite să-şi ilustreze un suflet obosit, eliptic, steril, sau alteori un dezgust inteligent şi nul, n-a favorizat publicitatea acelor puţini hyperioni în care sobrietatea permanenţelor, glasul clasicismului în sensul de echilibru între părţi şi de fortificare a ideii prin metaforă şi a metaforelor prin

intelect, această sobrietate și acest glas infirmau dispariția marii poezii. Scrisă cu majusculă ca numele de zeițe, ea îl însoțește pe Philippide în afara perisabilității sau dezvoltă în interogațiile lui teama de serie, dorul de absolut :

M-atîrn de tine, Poezie,
Ca un copil de poala mumii,
Să trec cu tine puntea lumii
Spre insula de veșnicie
La capătul de dincolo al lumii
Mă vei lăsa acolo singur
Alături de toți morții lumii ?

Opera completă a scriitorului Al. Philippide a început, începe să apară în librării mai tîrziu, din exigența — tocmai — de care pomeneam, decît aceea a lui Beniuc, Jebeleanu, Maria Banuș, Zaharia Stancu sau M. R. Paraschivescu. Dar... care aur nu e sterp, cînd socotești „cu veacuri nu cu ani“ ?

UN VIITOR ROMANCIER ?
(Nicolae Manolescu — „Teme 3“)

Orice text e un personaj. Orice critic, un regizor. Interpreții ? Publicul. *De aceea* unele spectacole cad, iar altele fac săli pline. Ce-nseamnă „de aceea“ ? Ei, asta am vrea s-o știm și noi, și publicul, și regizorul...

De peste cincisprezece ani, mai întîi la „Contemporanul“, apoi la „România literară“, aproape fără întrerupere, ceea ce — fiindcă nici unul din precursorii săi n-a rezistat — chiar că miră și devine de necrezut, Nicolae Manolescu semnează în fiecare săptămînă cîte o cronică literară. Din cînd în cînd supărătoare, din cînd în cînd impecabilă ca oportunitate, din cînd în cînd fără cel mai bun diagnostic, din cînd în cînd fără vreun greș chirurgical, din cînd în cînd prezumțioasă, partizană și cine știe dacă nu prea încălzită sau foarte permeabilă (este și explicabil, în definitiv, chiar prea explicabil) față de mesajul celor mai ales din generația sa și înclinat fără efort a-i descifra, pleda, inventa, avantaja, tolera și înțelege mult prea mult (da, îi cunoaște mai bine pe mulți dintr-înșii...), adesea în sfîrșit subiectiv în sensul subiectivității pe care o îmbrățișa cerînd-o cu vehemență de la critici, aplaudînd-o, Baudelaire, dar mai totdeauna incitantă, vie, scăpărătoare uneori prin claritate, pregnanță și concizie, presărată cu idei și dispunînd fie de scripeți fie de ancore ce feresc de capriciile hulei și de naufragiu o îndîrjire prosperă, un tumult fertil, o reală poftă de cultură și de cult al intelectului, un special tip de inconfortabilitate în investigații și cunoaștere. Nu este singurul critic pe care îl citim într-adevăr cu interes, dar este unul dintre puținii pe care îi citim întotdeauna așa, mereu într-o stare de curiozitate, mereu atenți, mereu în prezentul lecturii, ca lîngă avertismentele iminente. Ce contează (și totuși contează...) poziția pe care se află și care în

destule cazuri nu este și a noastră, dacă de ea convii că trebuie ținut cont ca de o formă de relief, mai cu seamă că tocmai lucrul acesta ne și situează în dialoguri potențiale, pe scări de argumente în contrast cînd și cînd și dă vieții literare (o, de-am dispune numai de asemenea cazuri !) o savoare indicibilă (există — precum s-a spus... — și nervi), un relevabil piper spiritual în climatul și limitele știute, care nu sărăcesc o cultură.

Cînd nestatornicia și incertitudinile par unica statornicie și certitudine, unicul raționament și ultima lege într-o lume literară expusă neîntrerupt, clătinată programatic și nesemnificativ, eliptică de repere solide, fără pivoți, în continuă și neglorioasă așezare, nedispusă a mai accepta dogme, tabù-uri, poncifuri, însă neopunîndu-le nimic substanțial, nimic riguros, nimic tulburător, refractară din principiu la principii și la noțiunile desigur de valoare, autoritate, competență, ordine, liber arbitru, perenitate, tradiție, sistem referențial, ca și la continuitatea de conștiință cu care, anterior, șirul de generații temerare au crezut și creat prin ele ; într-o lume a vîntului mai degrabă decît a avîntului, mai degrabă a valurilor, țipetelor și poruncilor haotice, a modei și emfazelor, a imixtiunii și încurcării criteriilor, din care ierarhiile au fost relegate iar haosul încă și le caută pe ale lui, e dificil să nu impresioneze ceea ce totuși supraviețuiește, ceea ce durează. Să referi aproximativ două decenii despre volume și autori care nu în totalitatea lor știu clar ce mare distanță e de la confecționarea de cărți la a fi scriitor înseamnă ceva în lupta cu apele și cu pietrele, cu praful și zgomotul. Informul participă la cultură numai prin retragerea prisosurilor de gol sau de mult, numai prin popularea sa cu simetrie și gîndire, cu proporții și imaginație.

La distanțe în timp rezonabile, într-o stufoasă disciplină a activității, Nicolae Manolescu adună, cu parcimonie, cîte ceva în volum, parcă autosuspectîndu-se, refuzînd pînă acum etalările prolixe, ample. La un loc, toate cele trei opuscule de „teme“ ale sale abia de egalează numărul de pagini al cîte unui singur tom semnat de cîte un alt critic. Majoritatea recenziilor și cronicilor lui rămîn prin file de reviste, ca un fel de epistole de taină între interpret și cei comentați. Că-l mulțumeau prea puțin, considerîndu-le întru cîtva ocazionale, expediate sau că temperamentul exigent, refractar revizuirilor, nu dorește a se bucura de două ori la o aceeași plăcere, oricare i-ar fi motivul (de fapt un motiv care nici n-are de ce să ne intereseze aici, desigur), ceea ce avem noi

de observat este că spre deosebire de alţi şi alţi confraţi tentaţia de a aduna în cărţi frunzişul cărţilor parcurse la cald, omologate, fişate şi privite cu creionul în mînă, o astfel de tentaţie i-a lipsit pînă acum.

Al treilea grup de **teme** însumează în nici 200 pagini 36 de articole apărute prin *România liberă, Romînia literară, Contemporanul, Steaua, Secolul 20* şi *Convorbiri literare*, unele despre străini, altele despre autori autohtoni ca Hortensia Papadat-Bengescu, Sadoveanu, Călinescu, I.M. Raşcu, I.L. Caragiale, C. Negruzzi, G. Sion, Alecsandri şi alţii încă. Ai fi ademenit să te opreşti la observaţii, caracterizări, extrase, analize adesea frapante, judicioase, inteligente sau chiar imprevizibile. Să dăm cîteva exemple :

„Negruzzi e, poate, întîiul nostru eseist, urmat de Russo, Kogălniceanu, Ghica, Haşdeu, Odobescu şi ceilalţi. Pînă la apariţia romanului, proza cea mai bună la noi a fost eseistică şi memorialistică (cele două ramuri principale : ce se găsesc unite într-un acelaşi trunchi de bază, adică la Negruzzi)."

„Alecsandri şi Negruzzi urmăresc să dezvăluie unele realităţi şi să educe. Ei sînt moralişti agreabili, în vreme ce Mérimée e un *jouisseur* şi un artist. (...) El e dealtfel autorul acestei fraze mirate care-mi place foarte mult : „Ce nebunie să călătoreşti iarna, pe viscol, printr-o pădure neîncălzită !"

„Alecsandri merge în pas cu secolul şi... spre bătrîneţe, el e întîiul nostru parnasian, mereu sensibil la schimbări, la noutate."

„Să notăm (*n.n.* e vorba de Caragiale) şi că majoritatea copiilor din „lumea bună" sînt, în schiţe, îmbrăcaţi în uniforme militare. (...) Aceşti copii teribili tiranizează pe toată lumea. Şi dacă lumea lor ar fi mai mare, ei s-ar chema cu siguranţă Caligula, Caracala sau Commodus, tiranii (aproape) copii ai romanilor... (...) Simbolic, răzbunarea e relatată în *Bubico* unde, am o bănuială, în căţelul din tren s-a vîrît sufletul unuia din aceşti copii teribili. Bubico are şi el uniforma lui : „funde şi panglici roşii şi albastre".

„G. Călinescu iubește jocul cu măști, spectacolul, extravaganța, amănuntul grotesc ori pitoresc, însă nu e un analist atent al sufletului femeii. O pune mai cu plăcere în situație ridicolă decît o înțelege. (...) *Șun* e un poem aforistic, cum sînt și *Creanga de aur* sau *Ostrovul lupilor*. Șun vorbește ca Breb sau ca Mehmet Caimacam din *Ostrovul lupilor,* e și el un Nastratin melancolic *ca ac*esta din urmă, împiedicînd cu vorba puterea sabiei. (...) Cititorilor prea tineri ori neavizați estetic, basmul acesta li s-ar părea desigur ușor pueril. Așa am judecat și eu cînd l-am citit prima oară, dar acum înțeleg mai bine că farmecul lui vine din înalta schematizare și din generalitatea exprimată sentențios, din ceremonia poetică, din amestecul proporționat de joc grav și de gravitate jucată."

„Scepticismul moral al lui Ibsen este la antipodul eticismului tolstoian. (...) Se pare că viața în piesele lui Ibsen e mai ușor de suportat în iluzie ; (...) eroinele lui Ibsen ascund o natură vrăjitorească ; (...) Femeia ibseniană are ambiția de a trăi o altă existență decît aceea reală : și obstinația de a-și obliga partenerul să fie la înălțimea unei idei. (...) Forța iluziei acestor femei e tragică. (...) Femeia e mereu agentul de fanatizare al bărbatului în piesele lui Ibsen. Bărbatul e slab sau naiv."

„Homo Faber *(n.n.* nu e vorba de conceptul bergsonian, ci de eroul lui Marx Frisch) reduce munca la utilitate, lipsind-o de scop... este esențial neliber... (...) Tema romanului lui Frisch ar fi deci conflictul dintre „viață" (într-un înțeles, dacă nu mistic, oricum religios, al vieții ca unitate cosmică) și „tehnică" (viață fără înțeles și care conduce la scindare și la pierderea identității). Omul este uman doar în raport cu destinul... destinul poate fi ignorat, dar nu ocolit."

Dar mai personale, mai pline de inițiativă, mai inventive, chiar dacă nu și proprii obiectului criticei, mai „literare", cu toate că discutabile, ni se par lecturile unor cărți străine de ieri sau de alaltăieri prin autori români de azi, unii cu totul neavizați în opera înaintașilor aceia, luați de-a dreptul pe nepregătitele, ca și cînd noi, urmașii, i-am fi precedat, iar nu invers. Ca

„modus dicendi“ procedeul promite să devină prodigios, e teatral, suculent, face fantezia să se simtă bine şi desfiinţează timpul. Numai în legătură cu lirica poetei Emily Dickinson, teatrul de păpuşi al criteriului asociaţionist îi convoacă la constituirea profilului poetei americane pe Dan Laurenţiu, Emil Botta, G. Călinescu, Magda Isanos şi Nichita Stănescu, părinţii devin copiii copiilor — de multe ori ai unor copii care nu-şi cunosc părinţii, deşi le seamănă ori le-or fi semănînd :

„Fluturi colosali înnegresc zarea, într-un zbor fastuos estetic, ca la Dan Laurenţiu.“

„Amestecul de serios şi de ironie ne duce cu gîndul la Emil Botta.“

„Insolitul voios şi livresc al imaginaţiei ni-l reaminteşte cîteodată pe G. Călinescu (...) sau, altădată, în chipul cel mai surprinzător, pe Nichita Stănescu.“

„Feminitatea ei, ca şi a Magdei Isanos, erotizează discret universul.“

Cîţi din cei citaţi vor fi citit-o pe Emily Dickinson ? Se propune familiaritatea în critică. Voi veniţi la noi, noi mergem pe la voi.

Poate că publicul este introdus, în felul acesta, pe căi ce-l dispensează de complexe, mai în intimitatea operei cîte unui scriitor universal (pe Ibsen îl referă la Caragiale şi la Camil Petrescu, deci cronologic tocmai pe de-a-ndoaselea), poate că publicului i se înlesneşte conversabilitatea cu textele de altădată, poate că răsfăţatul copil care este şi va rămîne pururi cititorul nu mai riscă atîta să se sperie şi nici să plîngă, dar mai ales imaginaţia demonstrează în atari substituiri, ea este la putere, mai ales mobilitatea plasării clişeelor şi combinaţiilor posibile şi supraposibile antrenează, iar dacă avem în gînd şi acele pastile pentru vom vedea noi ce viitoare proze abandonate, cărora N. Manolescu le spune aici şi acum, simplu, doar *Subiecte de nuvelă,* apoi destule din materialele ultimelor sale „teme“ pot fi estimate ca pînze pregătite pentru tablouri de pictat mîine, ca nişte antrenamente pentru intrarea în îndeletnicirile prozei. Probabil că într-o apropiată zi N. Manolescu va dărui (e prea lucid pentru poezie, poezie n-o să rişte) literelor româneşti cine ştie ce surprinzător

gen de roman. Va fi, nici o îndoială, ziua aceea o reuşită a îndrăznelii, un ceas al riscului. Desfăşurîndu-şi dealtminteri perspicacităţile în investigarea dosarului ce se leagă de *Scrinul negru*, criticului îi şi scapă aceste cuvinte care (de ce n-am spune-o ?) erau de aşteptat, în sensul observaţiei noastre : „E limpede că altcineva ar fi scos de aici un roman diferit. Putem, chiar, să ne jucăm o clipă cu ideea că ne-ar fi căzut nouă în mînă acele scrisori.“ Iată o tentaţie. Nu i-au căzut lui în mînă, dar nu-i displăcea gîndul de a i se fi întîmplat aşa ceva. Iată o tentaţie, literatura în locul discutării literaturii, creaţia în locul comentariului — iar ea a fost şi va rămîne a mai fiecărui critic. Fiindcă tot aşa cum — după ce predă credinţă — visul de taină al oricărui preot este să ajungă şi el să creadă, secreta ambiţie a oricărui critic — după ce dă note scriitorilor — este în cele din urmă (cei mai dificili pacienţi sunt, însă, medicii...) să devină scriitor. Tudor Vianu, N. Iorga, Ovid Densuşianu, G. Călinescu, Vladimir Streinu, I. Negoiţescu, Gheorghe Grigurcu şi alţii (dar nimeni, totuşi, nu va vorbi de un puternic poet cu careva din numele acestea, respectabile printre amatori) au încercat poezia, cu rezultate estetice variabile. Pe Ibrăileanu, Lovinescu, G. Călinescu (iarăşi), Octav Suluţiu, Al. Piru, Paul Georgescu, Ov.S. Crohmălniceanu, Georgeta Horodincă, Dana Dumitriu, i-a tentat proza şi spectacolul a atras, elasticizînd cu arborescenţe şi complexităţi, o literatură în formare, tînără încă şi risipită pe mările ispitei.

De către oricine trebuie încercată aventura mai multor genuri literare, chiar dacă în final izbutirile diferă, iar înfrîngerile nu-s imposibile. Pe lîngă aceea că numeroase. Dar nu numai ele, fiindcă nu numai eşec ori înfrîngere există, ci şi succese. Tot călătorind spre Indii, Cristofor Columb a descoperit la vremea sa (de unde să ştie că o mai descoperiseră şi alţii, că pentru destui din anteriorii lui ea existase de cu destulă vreme înainte ?) America. Şi lumea s-a lărgit. Ceea ce a fost mai bine. Indiile... şi aşa erau cert descoperite. Dacă eşti, eşti întîi scriitor — şi numai după aceea, în funcţie de ce chemare îţi vine, de ce predispoziţii ai, numai după aceea autor dramatic, romancier, poet, nuvelist ş.a.m.d.

Influenţa lui N. Manolescu nu lipseşte din formarea şi orientările unor condeie critice venite mai tîrziu, nu este absentă din compoziţia mentalităţii ce o au la ora actuală faţă de subiecţii în discuţie corifeii noilor valuri de critici. Aşa cum în paginile sale surprindem apropieri, trimiteri, filiaţii, descendenţe de, la, cu, din Călinescu, Vladimir Streinu, Paul Georgescu, Edgar Papu, Ov. S. Crohmălniceanu sau Negoiţescu, cei mai tineri îl citează adesea pe el sau citează pe Lucian Raicu şi Eugen Simion. Nu e preferabil ? Măcar uneori.

A DOUA PLECARE

— A. E. Baconsky —

Cele 64 de piese care alcătuiesc CORABIA LUI SEBASTIAN, volum postum al lui A.E. Baconsky, compus din „poezii și antipoezii“ (citînd 27 de cuvinte din Friedrich-Gottlieb von Waldheim, se arată proveniența titlului...), par însemnări pentru o carte care n-a mai apucat să fie scrisă. Ca stenogramă a unui anotimp interior, căruia nu-i mai poți aștepta maturizarea și deliciul fructelor, căruia îi amîni sorocul deplinătății pentru comunicare, limbajul său ferm ori de cîte ori știe ce are de scris (și tocmai completa edificare asupra propriului mesaj, tocmai aceste clarificări asupră-i și asupra celorlalți sau celorlalte, dacă-s lucruri, lucruri în sine, idei, raporturi sau situații, tocmai atari formulări bine întocmite, igienic asamblate, profilactice, sub un control — e drept — elevat, însă control totuși, aproape fără nici o lipsă de imixtiune a lucidității, din enunțuri logice, concludente, la obiect, tocmai el și ele amplifică proza antipoeziilor), impulsiunile sale de reportaj în pilule, de pamflet în pliante, apoi desele suspensii ale înțelesului (care trebuie completat din buzunar, buzunarul fanteziei sau experiențelor proprii), oralismul său, firescul în definitiv cu care își divulgă extenuarea, suprasolicitările, dar și bravadele cînd și cînd, pierderea cînd reală, cînd simulată a șirului frazei, epidemia ori metoda exprimărilor discontinue sau altădată a aglutinărilor, principiul enumerațiilor, tentația persiflării și renunțul — după aceea — la „cruzime“, la „greață“, la distanțe, la critică, fraternizarea cu victima, adițiunea acestor diversități ale urgenței solidifică, sporesc autenticitatea altminteri destul de artificialelor dandinări ale *Corăbiei lui Sebastian,* corabie neîmbătată, navă trează, sortită unor inspecții grele de răspundere, de morală, de concluzii, — și dau unui document al grabei, redactat parcă sub presiunea inexorabilului, o perspectivă, un relief, o personalitate supradidactică.

Bătrîn şi singur toamna umblînd prin oraş
bătrîn şi singur... femeia copilul cîinele...
femeia a îmbătrînit cu altcineva, cîinele
îmbătrînind a murit, copilul singur
nu s-a născut niciodată... pe străzi vîntul şi soarele
bătrîni şi singuri... flaşnetarul bătrîn cu un singur
picior... prostituata bătrînă şi singură...
cineva într-un cimitir cîntă o melodie
bătrînă şi singură... Capul se clatină gol
cu o singură amintire bătrînă, copacul
se clatină, idiotul din reclamă se clatină,
oraşul plin de lume se clatină... mulţi, mulţi
singuri... tineri bătrîni... toţi toate
bătrîni... bătrîni şi singuri...

(Bătrîn şi singur)

Obsedat să nu uite, cronicarul — fiindcă un soi de scurtă cronică realizează la un loc observaţiile din poeziile şi antipoeziile lui Baconsky — a subliniat cu multe linii multe mărunţişuri. Excursie care a trecut printre bazare eteroclite, printre groteşti varietăţi, printre dereglări manifeste, scotocind cifruri adesea inexistente, cu bănuiala molipsitoare şi ambiţioasă, incurabilă şi fără haz că ar fi exclus ca măcar ascunse, ele — codurile, cheile, serpentinele magice — să lipsească din ceva. Şi totuşi lipsesc. Şi lipseau... Nici misterul nu e chiar pe toate drumurile, nici sensurile nu palpită chiar sub stratul cutanat al oricărei noţiuni sau umbre. Există şi zei împăiaţi, şi anvelope sub care inflaţia dominantă e a tărîţelor şi ruginei : „A scrie cu tărîţe de lemn, a scrie cu fiare vechi“. Materiale care se pretează comentariului la fel de emulativ ca şi marmora, ca şi eterul :

Geniu administrat riguros... ierarhii castele umbre chineze...
cuvintele laminate se alungesc şi devin fluierături... altele sînt
expuse în lăzi de gunoaie printre care se-arată bătrîni goi şi hidoşi
ori fixate în cuie mari pe panouri laolaltă cu cîrpele... cuvinte semănînd
cu pantofii uzaţi ai colajelor, poeţi semănînd cu pantofii uzaţi ai colajelor
editori, profesori, mentori, redactori, admiratori... o, angoasă a pantofilor
uzaţi care se aud şoptind prin muzee că poetul cel mai de seamă
al Berlinului e măturătoarea nebună din Bundesallee
care vorbeşte cu frunzele moarte
şi nu scrie niciodată
nimic

(Ars Longa)

Cartea începe cu o imagine subterană : „Am intrat *pe sub pămînt* (s.n.) în Berlinul de West“. De ce scrie *vest* (ironie ?) cu dublu *v*, încă nu-mi explic, dar poate nici nu-i cazul sau nici nu e nimic de explicat. Corabia pe puntea căreia se pomenește e întîi superbă, ulterior mai puțin încîntătoare. Și indiferent, bineînțeles, de ruta ei, nu-și înavuțește echipajul decît — în final — tot cu ceea ce știa de acasă, dinaintea plecării, fiecare matelot. Cel care îl întîmpină sau îl așteaptă pe noul sosit, la fel de nou pe cît și de vechi, simplu număr între alte numere, mereu vin unii, mereu pleacă alții, e om, e principiu (al ospitalității) — nu se știe. După cum dificil e de stabilit pînă la urmă cît oare de inospitalieră a fost concomitent ospitalitatea aceea...

Cînd a ajuns în occident, A. E. Baconsky cam trecuse de jumătatea vieții în genere și de jumătatea vieții sale în mod sigur : „și tu între toate măsurîndu-ți viața / pe jumătate trecută“. El pătrundea acolo complexat și de orgolii, și de lacune, și de stupori — iar stingherelile se observă.

Ca destule dintre iluziile de departe, dintre accentele oraculare, admirațiile, ancorările sale estetice să se corecteze, transformîndu-se într-un criteriu selectiv, în ierarhii remaniate, să se diferențieze, trebuia timp — iar timpul trecuse. Trecuse tulbure, strîmb. În afară de aceasta, poetul nu pătrundea în intimitatea și pulsul specific, bătrîn, antrenat, statornic, în tezaurele de fond ale etniilor occidentului, ci doar la suprafața și periferiile lor, unde ceea ce vezi e cunoaștere aparentă, este impresie eronată, frugală și pasageră, e modă și circumstanță.

Revenind nu la întîia sau întîile sale întîlniri cu occidentul, care s-au răsfrînt sau în eseuri sau în relatări jurnalistice abundente, ce urmăreau cu pedagogie și descrieri inițierea publicului necălătorit într-un turism generos prin avertismente și preavize, ci înapoindu-ne la *arca* aventurii din obiectul comentariului nostru, contactul nocturn de acum cu Apusul în microcosm, cu *West*-Berlinul, produce adjective mari, aglomerate, mă tem că nu totdeauna cu subînțelesuri caustice, aluzive (deșănțat, ingenuu, libertin, irezistibil, euforic etc.) și incită la confecționarea unui amplu inventar de tipuri, varietăți, situații, acomodări, mostre ale straniului, morbidității, scrintelii, solitudinii și șablonărilor. Ca o etichetă, ca un țel, ca o aspirație peste

pachetul acestora, în legănările *corabiei,* o idee fixă, o sîrguinţă acerbă : „*Trebuie (s.n.)* să-mi ţin cu sfinţenie jurnalul de bord. Chiar dacă nu va fi citit niciodată."

De ce trebuie ?

Intenţia demonstrabilităţii inhibă libertatea alfabetelor vizitabile. Afectatul Baconsky, dezabuzatul distins, voiajorul cosmopolit pe meridianele crispării şi ale ispitei, cel la care *(v. Fluxul memoriei)* amintirile veniseră prematur, camufla stîngaci pe adolescentul încă pîlpîitor, care nu încetase să creadă în scris cu sfinţenie şi care se îngrijora simptomatic de soarta celor aşternute de el pe hîrtie ori de teama de a nu avea cititori. Altundeva, angoasat, va şi spune :

Singurătăţii voastre
i-am dat propriul meu chip dar poate că voi nu veţi ceti
niciodată aceste inscripţii şi va veni iarna etc.

Iarnă însemnînd liziera dincolo de care se întind imperiile lui *non possumus...*

De ce însă... acel „chiar dacă" ? Pentru că mai ales gîndul ignorării de către *ei,* al unei ignorări pe totdeauna, îl măcina, l-a derutat fără oprire, cu toate că în „jurnalul" său (un caiet al refluxului, din spaţiul căruia mai mult se retrag amintirile acum şi peste ale cărui file se lasă, în stoluri de păsări nezburătoare, uitarea...) nu era, nu e depistabil nimic de natură a-i fi obstaculat apariţia şi, deci, a-l fi sortit pe autor unei izolări permanente şi permanentei imposibilităţi de lectură. Din contră, numeroase indicii şi meditaţii asupra îmbătrînirii civilizaţiilor îmbuibate („...absurdul, / monotonia, pustiul... prea mult, totul pare prea mult, / isteria belşugului sguduie pieptul, pedeapsa / pluteşte în aer"), a căror debusolare este şi pare mai de plîns decît barbaria — uneori — a celor în ascensiune ; numeroase îndoieli asupra autenticităţii artei, revoltei, sentimentelor, gîndirii, trăirilor de care fac paradă mulţii tezişti, agenţi de propagandă, impiegaţi ai imposturii şi farseuri ai occidentului, referă despre un adevărat proces intentat celor cărora el, totuşi, *le-a dat propriul său chip.* Aşa încît soarta paginilor sale avea mai degrabă circumstanţe favorabile şi raţiune să apară, decît să i se obstaculeze apariţia. Pe cine ar fi putut inoportuna? Ba şi conveneau...

Dar s-a petrecut altceva.

A. E. Baconsky a sperat și dorit, legitim însă nu fără candori, ca literatura lui să aibă circulație universală, să fie cotată în vest, să intre și chiar să alerge pe banda rulantă a bunurilor de consum cultural de acolo, bunuri de consum a căror filozofie nu numai odată îl crispa. Și o mărturisise deschis : „Lucrurile agonisite îți cenzurează libertatea. Între tine și ele se creează un fel de promiscuitate sentimentală. Nu le mai ești stăpîn. Devii ruda lor. Nu le mai utilizezi, ci le întreții. *Și eu sînt prin excelență un consumator. Pînă și în artă*" ; /.../ „produsele-ncep să gîndească mai repede / decît cei ce le fac... produsele cîntă mai bine dansează / mai bine visează mai bine... produsele-ncep a uita și-ncep / a-și aduce aminte... produsele-ncep a ucide... produsele-ncep / a se crea singure unul pe altul frumoase desăvîrșite / îngrozitoare... și oamenii halucinează produse / și consumă întruna înnebuniți de spaimă, terorizați, urmăriți / de produsele lor" ; /.../ „poeme sortite consumului purtînd seria / anul și marca, *poeme perfect funcționale / care nu se citesc ci se consumă cotidian, / poeme abcdefghijklmnopq și așa mai departe, / poeme și-așa-mai-departe, poeme în U în O /din tablă galvanizată stînd pe suport tubular* / în timp ce mecanismul cinetic dozează efectul / consoanelor inoxidabile și schimbă direcția ritmului" etc.

Soluție suprasaturată, Occidentul însă, oricît ne-am iluzionat fiecare cîndva și cu oricîte fantezii ne-am alimenta încă, să ne fie clar, nu e primitor. Poți face mult pentru oricare din literaturile apusene (că faci ori nu faci, lor tot nu le trebuie, o merită, suficiența acolo tronează ca la dînsa acasă), ele tot nu se vor obosi niciodată cu nimic sau mai cu nimic pentru tine. E bine să știm acest lucru și e la fel de bine să nu-l uităm în niciuna din împrejurările în care ne lăsăm narcozei, în care peste noi se abate amețeala dulce a presupunerii că vom cuceri lumea cu arta scrisului nostru. Ca să rămîi în literaturile lumii, întoarce-te acasă și fii, pe țîțîna prispei tale, cineva. Cît de cît, cineva.

Că nici cu Baconsky nu s-au măgulit grozav, în ciuda micilor atenții, apele vestului sau că așa cum i s-au deschis de primitoare nu prea contează, — faptul se știe.

Cunosc un talentat condei care l-a tradus de invidiat în franceză pe Blaga și de peste un deceniu tot caută și nu găsește

încă la Paris un editor. Păcat. Pentru noi, pentru Blaga, pentru el. Dacă s-ar fi impus ca scriitor, era admis și traducătorul. Dar el, ca scriitor, acolo, n-a dat nimic și nici nu va da. E tîrziu. Și trist.

Am lucrat, ca să rămîn tot la Franța, aproape opt ani la cele 3 volume din *Antologia poeziei franceze de la Rimbaud pînă azi*, timp în care s-a produs o abundentă corespondență între mine și numeroși poeți francezi în viață. De asemeni am purtat dese discuții personale cu atîția și atîția dintre ei. Desigur că nu se vorbiseră între dînșii să-mi răspundă cu toții la fel, dar ori de cîte ori întrebîndu-mă unul sau altul asupra sumarului și eu destăinuindu-le că aș dori să figureze în cadrul său și Anne de Noailles, Hélène Vacaresco, Tzara, Voronca, Fondane, Claude Sernet, fiecare — mirat, sfiindu-se la auzul numelor pomenite — îmi răspundea cam cu aceste cuvinte ale politeții : „Firește, e de înțeles, din punct de vedere național, și explicabil sentimentul dumneavoastră tandru pentru cei citați, însă ei pentru noi nu contează ca poeți de adevărată importanță."

Simplu și definitiv.

Mă și întreb, într-o zi viitoare (dar situația este aceeași nu numai cu țara lui Descartes), dacă măcar numele unor Mircea Eliade, Eugène Ionesco, E. M. Cioran — azi apreciate și de circulație — vor mai conta mîine pe malurile Senei. Iar dacă, eventual, da — pentru cine ? cît ? cum ?

Unica — poate — excepție s-a întîmplat în Apus cu Paul Celan. Dar el s-a ivit cu forța originalității talentului său la foarte scurtă vreme după război, cînd marile vocații lipseau din poezia germană, așa că ivirea lui se petrecea dacă nu în pustiu, în orice caz într-un aer al penuriilor, foarte rarefiat. Am dat astfel poeziei germane de după 1945 pe cel mai însemnat poet al ei. N-o să se amintească însă cine știe cît de acum înainte că e român. Aproape că nici nu se mai spune. Și chiar Celan, care s-a impus, care fusese admis, — de cîte ori nu s-a văzut calomniat, pizmuit, nu s-a pomenit obiect al unor lucrături urîte, urîte... Nemaisuportînd Germania, se mută la Paris. Și nemaisuportînd Franța, se mută în nirvana. Va fi pescuit din valurile Senei...

Gazdă îndoielnică, prin urmare, occidentul acesta intens visat... El nu duce lipsă de talente, sigur că da, însă pentru a-și oferi pragul ori încăperile casei, oaspeților și pentru a-i accepta în familia sa spirituală, — puterea, harul, personalitatea proaspe-

ților veniți trebuie să fie de cîteva ori mai evidentă decît evidența, mai deasupra deasuprelor celorlalți. Cine are naivitatea să lase să-i scape din vedere o asemenea lege de aramă și fier va îngroșa gloata anonimilor, cimitirul talentelor lumii eșuate pe țărmii închipuirii.

Căci nu e greu numai să pătrunzi. Și mai dur va fi să rămîi.

A. E. Baconsky aparținea rîndurilor celor destul de inocenți spre a-și construi aripi de șindrilă și a crede că o să zboare cu ele peste săgețile gotice ale catedralelor, peste Turnul Eiffel și peste zgîrie-nori. Însă la aproape 50 de ani, cînd pornești la obîrșii de la versuri contra chiaburilor, ratezi un Sandburg, și anini de-o Italie, de-o Franță, de-o Germanie sau de orice altă țară cu cîte o bursă, două de studii pe cîteva luni anul acesta, pe alte cîteva luni anul viitor, cînd îți e peste mînă oricum să scrii în limba lor (nesuptă la sînul matern) și duci o viață inspectată, îngăduindu-ți anevoie spectacole, muzee, expoziții, voiajuri, cînd neintrodus în viața de familie, iar nu de orice familie și în comprehensiunea rădăcinilor unei națiuni abia perifericele ecouri ale adîncurilor ei ți-ating auzurile, cînd mediile de acces pentru tine alcătuite sînt („cu amestec de venetici și cuvinte germane") doar din fel de fel de alți alogeni, e îndoielnic foarte că te așteaptă sau că ți se va crea un loc în speranța literaturilor de aiurea. Alienarea, în schimb, e certă, chiar dacă enunțată la trecut : „Dintre toți cei ce au încercat să înnebunească / unii înnebuniră cu-adevărat".

Așa cum din numai o analiză n-ai cum să te edifici asupra integralității funcțiilor și disfuncțiilor unui organism, nici din această probă de sînge, fișă de temperatură, luare de mostre dintr-un oraș tăiat („Am intrat pe sub pămînt în Berlinul de West") nu-s de stabilit coordonate fundamentale nici asupra sociologiei, culturii, moravurilor fostei capitale, nici — cu atît mai puțin — asupra fundamentalelor trăsături germane de vest în totalitatea lor. De fapt, ar fi și inutil : însuși rostul poeziei este un altul, dacă o fi... Cum să cunoști un popor, fie și numai aproximativ, dintr-o cameră de hotel, dintr-o piață, din cîteva manifestări artistice sau cvasi-artistice, excentrice sau cvasi-excentrice, politice sau cvasi-politice, din cîteva localuri, din cîteva conferințe, biblioteci, ganguri, vizionări, audieri sau frecventări de cercuri strident cosmopolite, care în mod firesc nu alcătuie semnificația și temelia compozițiilor spirituale, a

murmurelor mult mai complexe, mai încîlcite, mai apăsătoare și tainice ale fiecărui ocean sau abis etnic în parte ?

Fie ușor excedat, speriat și de civilizație („Progresul nu iartă pe nimeni") și de cultură („totul e plin de stafii" ; „în sine se-ntoarce să moară fiecare cuvînt" ; „Să fii obosit de zbor fără zbor" ; „epigonul gravid își naște fără durere maestrul" ; „Cuvintele încep a fi de cultură" etc.), fie prezumțios, capabil de sarcasme și ironie, în genere poetul își cam simte locul, locul doare, nu mereu departe și nu totdeauna aproape de celelalte fantoșe, pretențiile sale se blazează repede, cunosc evaporări imediate, el pare un pasager cuminte și poate resemnat să așeze în firida istoriei file de anale disparate, în locul hazardării lirice. S-a dus vremea poeziei : „Sînt dintre geții ajunși la Roma tîrziu". Nu numai atît : sfîrtecată în fel și chip de anomalii interne, de haos și dezordine, de libertinism, excese, decădere, abulii și rătăcire, bolnava Romă alege disperarea și cheamă într-ajutor barbarii, să repună rînduială acolo, acasă la ea, între demențele și corupțiile sale. Plutitor pe corabia gravorului și eruditului Sebastian Brandt, o corabie a nebunilor (vas al aventurii ca o banderolă de care poetul își va degaja brațul la un moment dat, pe care-l va părăsi măcar cu intenția...), A. E. Baconsky se uită în gol ca într-o prevestire și nu are ce alege, nu are pentru cine opta.

Între două minciuni, între două culori, între două iluzii
am fost tineri ne-am maturizat am crezut unii
în minciunile altora ne-am vopsit unii în culorile
altora ne-am hrănit unii cu iluziile altora. Mereu
între două alternative înșelătoare iată ne-așteaptă acum
vîrsta de ghiață iar cei ce vin după noi vor întoarce
clepsidra. Ruinată și neagră crește moara de vînt
în care s-au cuibărit animale și păsări de noapte,
spada cade-n noroi, lîna de aur agățată de crengi
putrezește departe iar învingătorii cerșesc la porțile
celor învinși. Nu, nu vom mai face războaie —
fără luptă vom cădea învinși, fără luptă
ne vom învinge unii pe alții în false carnagii,
într-un imens măcel demagogic. Noul Jan Huss,
noul Savonarola, noul Luther vor apărea pe ecrane,
vor fi urmăriți, focurile vor fi întreținute cu ziare

și pe deasupra capetelor noastre umflate, mîini murdare
se vor strînge una pe alta pe-ascuns lăsîndu-ne
mereu între două, între două minciuni, între două culori,
între două iluzii...
(Perpetuum mobile)

Nefiind al celor ce pleacă, neaparținînd celor ce vin, curgător „spre același ideal *Nicăieri*", valurile îl umanizează dezumanizînd iluzia ce — ca un fel de suflet — va fi dusă, odată cu lumea care vrea nu știe nici ea singură ce, într-un balans terifiant, către permanența insatisfacției, către egalitatea cu nelocul și netimpul : „Și iată acum încep a mă întoarce. În mine însumi. În destinul meu. În steaua mea. Dar nu uitați că am fost unul din voi. Și că dintre sufletele mele unul rămîne cu voi plutind mai departe".

Blestemul său, steaua și destinul indeciziilor lui și imposibilității sale de decizie s-a chemat luciditate.

Întoarcerea era plecare. De fiu risipitor. A doua...

Iar limitele cărții sale postume dintr-amîndouă rezultă. Radical.

A fost unul, așadar, dintre *ei*. Sau dintre noi. Și credea că are mai multe suflete. Și „mareea consumului" i le-a decontat (contradicție ?) pe toate. În gravură, detaliul se așteaptă adăugat corăbiei *cu neputință de oprit...*

Baconsky a murit pe strada Bibliotecii.

STATUIA UNUI RÎU

— Geo Bogza —

Sub mîhnirea istoriei care privea barbaria, raptul şi iraţiunea proliferînd, ca o incomparabilă replică pe care un om, o bicicletă şi un creion hărăzite să nu moară o dădeau efemerităţii, s-a născut în tăcere şi revoltă, acum peste 30 de ani, CARTEA OLTULUI.

Retipărită anii trecuţi, izbitor pare că nici o ramură a ei nu s-a prăfuit, nici un simbol nu s-a demonetizat, nici o povestire nu s-a deszis.

Nu ştiu în ce fel va fi curs, pînă la întîlnirea lui Geo Bogza cu el, pentru fiecare din noi, Oltul. De la întîlnirea marelui poet cu marele rîu, pentru noi toţi, Oltul curge însă ca în Geo Bogza.

„Cînd, mînaţi de neastîmpăr şi mistuiţi de infinite aspiraţii, oamenii au născocit corăbii cu care s-au avîntat pe ocean, să-l cucerească, poate că nu prin mintea tuturora — scrie Bogza — a trecut gîndul, şi nici prin inimă fiorul, că, în realitate, oceanul e acela care i-a născocit pe ei, pentru a cuceri, prin ei, pămîntul. Cu ochiu-i planetar, mîngîios şi albastru, a privit îndelung, cu tristeţe de demiurg, ţărmurile pustii, — şi din această gravă preocupare a pornit totul. După un număr incalculabil de încercări, într-o zi, a izbutit să pună valurilor sale picioare, trimiţîndu-le pe uscat."

O parte din fiinţa oceanului, aşadar, umblă — cu picioarele Oltului — prin România...

Călătorind cu bicicleta lui Bunty, o rară aliată a autorului, ori călătorind pe jos, de la izvoarele pînă la vărsarea în Dunăre, a neliniştitei şi tragicei ape cîntată cîndva, dar altfel, şi de Octavian Goga, scriitorul paginilor de nu multă vreme reimprimate, nu ştia de prin 1939, scriindu-le, ce valoare de letopiseţ depo-

zitează în ele, și poate cu atît mai puțin le bănuia durata, le aproxima viitorul. Se pare că sînt file menite să trăiască mult, cine știe dacă nu chiar la fel de mult ca înseși viața tumultuoasei artere dintre munții de răsărit ai țării și vadul de la miază-zi al Istrului românesc.

România are trei coloane vertebrale sau trei sisteme nervoase : Carpații, apele și memoria. În ele se adună, se maturizează și cugetă spiritul pămîntului acesta în care dorm, cu sau fără urmă, înfrățite, oasele înaintașilor noștri alături de osemintele celor ce — trecînd pe aici — s-au alipit locurilor și n-au mai plecat. Ei bine, dintre aceste sisteme nervoase și coloane vertebrale, apele și — dintre ele — Oltul e ca un trimis al oceanului care ia la subsuoară România și pătrunde cu ea drept în cer, unde dînd la o parte norii, îi arată jos, pe hartă, ceva sclipitor : — *Vezi, acolo e flacăra în care am ars.*

Apele noastre ard.

Și CARTEA OLTULUI pare ivită, în întregime, din focul cel mai de la țîțînile limbii române. Căci ele, apele Oltului, înnoadă sub trupul de zguduitoare fulgere al Hășmașului Mare, acest „inimitabil diamant" — cum îl numește autorul — în creierii profunzi ai numitului munte, în abisalele lui măruntaie, înnoadă, ferecă, pre-cerne și adună ființa tricefală a României. Rîul sculptat de Bogza, căci — ca subtitlu, cartea lui se mai cheamă și *statuia unui rîu,* alătură astfel visătoarei Moldove (de la învecinatele glesne ale căreia îi purcede răcoarea), Ardealul substanțial, plin de ochi de fîntîni ori de iezere, și — scăpărător de vii — ținuturile Olteniei și Munteniei.

În noua ediție din CARTEA OLTULUI, orga de puternică tinerețe a acestei trinități izbucnește acum și cîntă așa cum rareori un popor are norocul să-și audă cîntînd gîndurile creatorilor lui.

Alături de DESCRIEREA MOLDOVEI și CÎNTAREA ROMÂNIEI, cartea aceasta pare să reîntemeieze rotund, falnic, treaz, trupul spiritului și puterea de farmec a unor tărîmuri podite cu veșnicie, tărîmuri de încercare, presimțiri și fructe.

Sînt scriitori care publică aproape zilnic și nu-i reții.

Pe Bogza, dimpotrivă. Discreția aduce artei mai multe servicii decît hipostazierea.

Sînt scriitori care, din simplă papirofagie, se exprimă în mai fiecare gen literar, și totuși nu-i ai în vedere.

Pe Bogza, edificat întotdeauna asupra propriei sale speţe de talent şi întîlnit doar pe cărarea menirii lui cardinale, îl reţii totdeauna.

Cine crede că, fără a fi dirijor, poate să cînte singur, deodată, şi bine, la o orchestră întreagă, acela forţează caricatura.

Sînt scriitori care, lamentabil specializaţi în îndemînarea doar de a irita pe toţi fără să spună nimic, oricum o dau şi oricum o întorc, se pomenesc autoritar scoşi, de asemeni, din amintire.

Lui Bogza, din contră, îi ies amintirile cititorilor înainte.

Gloria (care fuge de zgomot şi de braconieri) bate ea, în vreo circumstanţă, la geamul celor ce-i strigă : *Pe tine te-aştept ?* În nici una.

Sînt apoi şi acei scriitori care, cu cît vor (şi tare mai vor !) să etaleze cultură, cu atît îşi relevă, sub fard, mai cu familiaritate, incultura. Din Bogza, oriunde l-ai deschide, nu răsar la iveală, ca dintr-un infernal garderob, cheliile groteşti. Dar, în schimb, o densitate intelectuală plimbă elevaţia peste alfabetele baghetelor lui.

Şi mai sînt — suprem congestivi — scriitori care nu conving, tocmai fiindcă afişează prea la tot pasul excesive convingeri, dovedite goale la control.

Pe cîtă vreme nici atunci cînd n-are dreptate, căci nu poţi avea mereu dreptate, pe sine Geo Bogza nu se plasează mai niciodată în situaţii fără acoperire şi nu foloseşte material de echivoc, la confruntarea cu indiferent ce spectator. Da, el poate greşi, dar nu măsluieşte.

A altera adevărul este pentru Bogza ca şi cînd ai crede că poţi înşela cu sîngele cuvintelor, un sînge imposibil de scos la vreo curăţătorie chimică din lume.

Particularitatea cea mai pregnantă a lui Geo Bogza este că, dacă l-ai citit o dată, îl vei citi mereu. Deoarece între pulsaţiile autorului şi palpitaţia cuvintelor, a majorităţii cuvintelor sale, nu există catastrofale nesincronizări. Ce trist ar fi şi numai să le presupui posibile... Om şi cuvînt — la el — se confundă, respiră simultan, capătă credit. Iar creditul acesta conferă limbajului o nobleţe pierdută. Limbajului său. Redă respiraţiei libertate şi taină. Lasă nuanţa să fie.

Pentru literatura noastră, Bogza ar sugera ceva din ceea ce semnifică Exupéry pentru literatura franceză, din ceea ce va fi părut acum un secol Walt Whitman pentru literatura ameri-

cană, sau acum vreo șaizeci de ani Tagore pentru cea indiană : un poet al filozofiei miracolelor, un filozof al miracolelor poeziei, un interogativ corăbier de la intersecția gîndirii cu închipuirea.

Zălog la semnele sensului, el a pus în CARTEA OLTULUI sensul înțelepciunii oceanului : semn care se cheamă viață. Și a vorbi despre viață înseamnă a vorbi despre tot, ea fiind „necontenita alunecare a unui chip în altul".

Adică, necontenirea.

ÎNTRE IMBECILIZARE ȘI RĂSTIGNIRE
— Geo Bogza —

Întemeietorul revistei *Urmuz* (1928) e un oaspete scump, adică rar în librării, cărțile sale — de multă vreme și spre deosebire de ale multora — mai de grabă și mai ades căutîndu-se decît și găsindu-se de către cei ce le vor sau le-ar vrea. El nu face parte dintre poeții care să publice în fiecare zi cîte un volum, cu toate că în deloc scurta-i activitate literară (nu fără întreruperi, nu fără zone de nedumerire, nu fără tăceri) au fost și perioade în care a tipărit sau retipărit în fiecare săptămînă cîte o poezie. Noua sa culegere de versuri, ORION, cuprinzînd 134 de bucăți și de două ori pe atîtea pagini, tocmai de aceea, are ceva de sărbătoare sau de lucru puțin comun între destule lucruri foarte comune. La urma urmelor, cu sau fără intenție, orișice carte este prin ea însăși un spectacol. Idei, atitudini, sentimente, sugestii, cogitațiuni, feluri de a vedea și de a reflecta lumea sînt convocate la rampă și developîndu-se, cu conflictele lor cu tot, chircindu-se, cu discrețiile lor cu tot, ele țes penumbră și insecuritate, secretă speranțe și candoare, se comportă ca niște personaje, transmit tentații, intrigi, mesaje, complică, aliază și produc deznodăminte sau împietriri.

Noua carte a lui Geo Bogza nu numai că se abține să facă excepție de la regulă, dar înlocuind pompa cu simplitatea, accentuează pe rigorile acesteia impulsiv, cu un naiv integralism, între un portret pe care îl are din 1927 și o fotografie elaborată în 1977 (din care se detașează fixitatea, statura, vizionarismul, senectutea, inflexibila privire a unui bărbat semănînd simultan a revoluționar și a deținut, a prooroc și a obsedat, a preot păgîn și a corăbier din Cartagina antică, a copil mare și a exemplar de pămîntean, a sceptic și a subiect uman dintr-o rezervație) se

cuprinde o jumătate de veac de răfuieli cu poezia prozei și cu proza poeziei, de lupte cu îngerul și cu dracul, de rictus și scrîșnet, cincizeci de ani de insurecții și înfrîngeri (fiindcă totuși aici doarme un înfrînt), cincizeci de ani după al căror zbor nici munițiile nu s-au terminat complet, nici sîngele nu s-a scurs tot, nici vocabularul n-a renunțat la potențialele sale de explozie, însă de la închisoarea Văcărești autorul a trecut, desigur nu imediat, la Academie și de la manifest la parabolă, iar odată cu sine — în parte, cel puțin — și poezia lui. Din ORION, cu sau fără totală dreptate, autorul omite, pe lîngă alte contribuții lăsate prin periodice, textele primelor sale cărți : JURNAL DE SEX și POEMUL INVECTIVĂ. Iar în privința pieselor însumate și alese vine cu următoarele precizări : „Multe dintre poemele ce au intrat în prezenta culegere, fiind supuse unei priviri critice, în mod firesc mai severă odată cu trecerea anilor, au suferit modificări de grade diferite, unele apărînd sub o altă formă și sub alt titlu, decît în versiunile inițiale. Cîteva dintre ele au fost — pornind chiar de la o singură strofă — scrise din nou, semnatarul volumului urmărind să-i dea nu un caracter documentar, ci, pe cît posibil, un conținut lipsit de imperfecțiuni."

Pe cît posibil... priviri critice... conținut lipsit de imperfecțiuni... Există așa ceva ? Hai, despre operația cu pricina, deocamdată, să amînăm comentariile !

După Ion Vinea cel din ORA FÎNTÎNILOR și Adrian Maniu cel din ultima ediție de sub chiar grija sa, Geo Bogza e al treilea caz notabil de autor care, la o considerabilă distanță de la data apariției uneia sau alteia din poemele sale intervine în fondul și forma lor, înfățișîndu-se public altfel decît în haina verbelor dintîi. Desigur, marii poeți ai trecutului (de nu ne-am gîndi decît la Eminescu...) obișnuiau și ei să-și tot revadă, să-și tot îndrepte, să-și tot rîvnească desăvîrșirea poeziilor, producînd variante peste variante și neîncredințînd pînă la urmă tiparului decît versiunea finită, asupra căreia apoi nu mai reveneau. Fiindcă nici nu aveau de ce. Cu timpul, răbdării îndelungi i-a luat locul în mai recenta istorie literară nervoasa intrare cît mai repede în arenă a noilor cîntăreți sau obișnuința de a dezvălui cititorului întreg romanul unui poem, fază cu fază, edificînd mult peste cît ar fi fost necesar asupra evoluțiilor procesului de creație. Între altele, Ion Barbu îi reproșa (vă aduceți aminte) lui Arghezi păcatul de a-și fi publicat, nu-i așa ?, în timpul vieții și biografia

operei, deci odată cu varianta ultimă a unei bucăţi, adesea şi pe cele anterioare — indiciu de conştiinţă artistică nu foarte exigentă sau de nărav al etalărilor cu tot dinadinsul. Ei, dar nu era Ion Barbu, tocmai el, cel care să omită să exagereze... Oricît de asemănătoare unele, ulcioarele lui Arghezi nu-s la fel.

Cazul de faţă, acel al lui Geo Bogza (ca și cazurile lui Vinea și Adrian Maniu, pe care de asemeni nu le discutăm deocamdată) prezintă fiecare nuanţele, scrupulurile, temerile, motivările și raţiunea sau bizareriile sale, altele de la unul la altul. Pe poetul ORIONULUI l-a îndemnat la revizuiri încercarea bunăoară de a găsi o formulă conciliantă între două aspecte ale orientării și două vremi ale elaborării bineînţeles lirice : libertinismul și libertarismul, violenţele, sfidarea de altădată și vis-à-vis moralismele, parabola, temperanţele, esopismul, autoînduioşările ori sfătoşenia de azi. Ca să apere cvasi-totalitatea unei opere, poetul îmblînzește, explică ori face narativ tonul bucăţilor de ieri şi verticală ţinuta enunţurilor poematice de azi. Un fel de dublă rigiditate. Iar cu privire la a doua familie de preocupări, cînd accentul pe excepţionalitatea impedimentelor avute cu opacitatea mediului ambiant se îngroașă iar pronumele persoanei întîia singular capătă sarcini disproporţionate (*„Eu am ţinut socoteala tuturor corăbiilor lumii“* ; *„Toţi mă vînau. / Făcîndu-și pe seama mea tot felul de iluzii / mă vînau“* ; *„Cineva din mine, căruia nu i-a rămas străină nici o suferință / Are, de cînd mă știu, șapte mii de ani“* ; *„Mult mi-a pus mie viața bețe în roate“*; *„Mult am mai fost eu pus la colț, în genunchi“* etc.), atunci prin dilatarea cuvintelor, e paradoxal, li se împuţinează transparenţa, magiile, forța (deși ele tocmai pe forță mizaseră) și obţinerea efectului devine discutabilă.

Totuşi, nu un atare aspect, natural, este cel ce se impune cu prioritate. Dimpotrivă, deşi el strică. Să cităm această pagină antologică, intitulată *Sfaturile bătrînului fermier J. F. Williams către fiul său Tom :*

Tu, fiul meu, să ai grijă de fermă.
Acuși, unchi-tău John vine să mă ducă la spital,
De unde s-ar putea să nu mă mai întorc niciodată,
Ca și biata Mary, maică-ta, care timp de patruzeci de
 ani mi-a fost credincioasă soţie.

Tu, Tom, cît voi lipsi eu, să ai grijă de fermă,
Pe toate să le veghezi, nimic să nu-ţi scape din ochi.
Cînd fată vacile, ajută-le, fiindcă viţelul
E prost şi slăbănog — nevoie mare.
De-i cumva noapte, să duci în grajd un felinar,
Să ştie şi el că pe lumea asta vine la lumină.

Tu, fiul meu, de toate să ai grijă.
Vezi armăsarii, cît sînt ei de puternici,
De multe ori nu nimeresc să-şi semene prăsila.
Tu să-i ajuţi, cu multă blîndeţe, cum m-ai văzut că fac
eu şi unchi-tău John.

Iată-l, a tras în poartă şi aşteaptă să mă ducă la spital.
Tu, fiul meu, să ai grijă de fermă,

Din zori şi pînă-n noapte fii cu ochii-n patru
Iar noaptea să dormi cu urechea ciulită
Şi cu puşca la îndemînă.
De simţi ceva, să nu stai mult pe gînduri, să tragi din prima
clipă.

Uite, unchi-tău îmi face semn să vin.
Stai, John, că vin, să-i mai spun băiatului o vorbă
Despre scroafă.

Tu, Tom, cu scroafa să nu-ţi baţi capul,
Cînd va fi să se urce în copac,
Să ştii că se urcă !
Oricît ar fi de tînără şi de nătîngă,
Oricît de bătrînă şi de grea,
Şi oricît de înalt copacul,
Cînd va fi să se urce,
Să ştii că se urcă !

Stai, John, că vin !
Te las cu bine, Tom, şi ai grijă de fermă !

Optimistă prin amărăciunea-i robustă, iar uneori prin des-
gust ; puternică prin suportarea deziluziilor, iar uneori prin sfi-

dările absurdului ; tonică prin denunțarea abjecției, feloniilor, josniciei, rapacității, iar uneori prin sarcastic-imprecativele sale avertismente și intervenții de-a dreptul profetică ; reconfortantă prin stupoarea adevărurilor lăsate-n pielea goală și cîteodată lovite cu biciul, pentru ca din durerea ce țîșnește odată cu sîngele prin toți porii lor să răsară alți paznici de far, tineri ; morală prin experiență, stăpînire, simplitate, îndîrjire, îngrijorare și aducere aminte ; sănătoasă prin indicarea atîtor puncte sau surse de infecție descoperite în fiziologia altfel închipuită a noțiunilor de consecvență, ideal, demnitate, lumină, iubire, luptă, credință, greșeală, regret, a cuvintelor drept, liber, nobil, fratern, visător, firesc, treaz și altele ; îmbolnăvitor de trează (*„Murim ! Odată cu cei puși la zid, murim !“*), incredibil de spontană (deși de fapt elaborată, foarte elaborată), răsplătitor de frustă și de fragedă, urîtă cu urîtul însă frumoasă cu neliniștea care înfrumusețează și pe aventurieri și pe disperați, și pe cei cu și pe cei fără busolă, — poezia aceasta nu fără pete, nu în afara oricărui reproș, dar dintr-un aluat spiritual din ce în ce mai anevoie întîlnit azi, poezia aceasta restituie cetății delicatul drept la grație, fericirea de a nu-și fi pierdut complet privilegiul nebuniei celei mai inestimabile, luxul de jertfe, vocația optării între imbecilizare și răstignire.

PALAT AL SERTARELOR

— Passionaria Stoicescu —

Luînd vina poeziei ca pe „o durere fără crezămînt“, ca pe un furt („Fur și mă hrănesc din vină“) și depunînd „rîvnă ca totuși ceva să rămînă“, în tandrul paradis al ritmurilor sale, cu „lunecătoare sănii de cuvinte“, cuvintele îi par „surori de caritate“ și pe măsură ce Passionaria Stoicescu nu se poate smulge acelui și sacru și demonic blestem pe viață de care pomenea Arghezi („E datul meu s-alint orice cuvînt“), conștiința ei se împovărează cu orice nou... păcat :

pentru fiecare poem
mă simt mai vinovată decît înainte.

Iar de la alintarea cuvintelor („cuvintele rostesc făgăduințe“) și de la aburoasele impulsuri ale nuanțelor („Mirosea verde aerul a copilărie, / a plînsul lui de copac pedepsit“) pînă la tentația eterizărilor („Lecția despre urcuș / se învață stînd în genunchi“), distanța e a greșelii care înseamnă pentru artă cînd laț de spînzurătoare, cînd scară la cer :

De cîte ori am rîs și-am plîns
un lanț s-a rupt, un lanț s-a strîns.

Închisă-n cerul de sub geană
trec pe pămînt nepămînteană.

Cînd și de el mă plictisesc
mă-ntorc în lume și greșesc...

Lumina a trădat-o şi-i e străină, hăitaşii sînt „jigniți de lumină“, lumina vindecă, „lumina mă gonea din rai“, de lumină se apără, simte un „sînge înfrînt“ (însă care i se loveşte de soare), aerul se teme s-o-ncapă, insatisfacția creației incomplete îi completează cu contrarii elanurile („Joc de-a curajul înflorit de frică“), merge pe sincerități, spontaneitate, franchețe, temperament, abnegație, iar din copilărie, singurătate („munții Sufletsingur“ e o expresie fericită, „pămîntul de singurătate“ de asemeni), din vină şi dragoste, prin foarte necomplicate exerciții ludice, află efecte bizare, la care contribuie și nu știu ce fel de dadaism al majusculelor, de afectare a vorbirii în transă :

în cea Casă stă cel Drum,
în cea Flăcări stă cea Fum,
în cea Multă stă Nici una,
în cea Noapte stă cea Luna.

Cu toate acestea, vorba lui Marcel Schwob, „l'art marche et on nous prépare des nouveautés“.

REVERBERATA (Ed. Albatros, 1978) pare un titlu romantic și romanțios. Așa şi este. El îți lasă regretul pentru autoare de a nu fi descoperit îndemînarea prin care să spună şi mai mult. Însă propagă o vibrație ce caracterizează versurile Passionariei Stoicescu. Titlurile poemelor se compun, la rîndul lor, din aproape o sută de verbe, repetat este doar „a greși — greșeală“ și „a exista“, aşezate alfabetic (*alint, alunec, amurgesc, / binecuvînt, botez, bolesc, / caut colind, cunosc, culeg, / doresc, dispar, devin, descînt / exist exprim, exist, exult, / fărîmițez, formez, foșnesc, / greșesc, grăbesc, gîndesc, greșesc, / hoțesc, hrănesc, hotărnicesc, / iert, ispăşesc, iubesc, inund, / împac, împart, înalț, îngrop, / jindui, jertfesc, jelesc, jur, joc, / licăr, leg, laud, las, lovesc, / mir, mîngîi, mut, mărturisesc, / nasc, nărui, ning, nesocotesc, / ofer, omit, oficiez, / pierd, pătimesc, păzesc, păstrez, / rămîn, repet, rodesc răspund / sacrific, sîngerez, semnez, / șterg, șovăi, şerpuiesc, şoptesc, / triumf, trec, tai, tămăduiesc, / țes, țărmuiesc, țin, țip, țintesc / uit, umplu, umilesc, urmez, / vindec, visez, vestesc, veghez, / zoresc, zbor, zbucium, zămislesc*), în 24 de

grupuri cărora le premerge, ca o introducere, o... *P r e - z i c e r e*, edificînd sau nu îndeajuns asupra intențiilor unei poete evident cutezătoare, dacă remarci cîte accente sînt puse de patima ei pe dăruire („Sînt și a mea sau numai / a tot ce mă-nconjoară ?"), pe consecvență, ardoare, uimire („ochiul / ireversibil bolnav de mirare"), cavalerism, confesiune, risc, aspirație, ipostazieri imaculări („peste noroaie vă răspund c-un nufăr"), un fel de decepție, un fel de interogații, un fel de absolutism al candorii :

ZICERE
nespus adîncă
de-a călăul
și de-a prada...
Pînă cînd
ȘEHEREZADA ?

și care, apreciind consumul în incoruptibilitate mai cu cerbicie decît orice dialectică a metamorfozelor, „arde neștiind să se prefacă".

Arta este însă și viclenie, palat al sertarelor, tărîm de capcane, arenă de cumpene, rezultă și din aparențe ca Fata Morgana, e și urîtă așa după cum capătă pondere și din gratuitate („Joc simplu întîmplîndu-se lumește", însă nu totdeauna... chiar simplu), iar cîteodată cumpără taine de viață și de moarte cu covrigi de păpădie, cîteodată înșeală („naturalul este plictisitor", mărturisea Valéry), bravează, emite gloanțe oarbe ca să-și calmeze viitoarele victime în care apoi va ținti ucigător, cu plumb greu și adevărat, ori scoate scamatori din porumbei, nu porumbei din pălărie — și întoarce tot circul *pe dos.*

Nici nu fusese *pe față,* dacă era circ adevărat.

Și dacă era adevărat-adevărat, apoi avea cel puțin două fețe.

Iar cînd ai două, ai și trei. Deoarece, și chiar fără *deoarece,* cochetăria sa („un joc cu măști, obositor, ne cere") cunoaște îndemînaticele ambiguități prin care (simulînd că dă în vileag adevărate continente ale firii) își blindează firea cu și mai puternice sisteme de apărare, întrerupe comunicabilitatea vrută de celălalt și accesibilă, ca să stabilească ea o regie a jocului convenabilă esenței acestuia, obținută dintr-un material uneori echivoc, întotdeauna complicat, niciodată „logic", subiect și obiect,

contrarietate simultană („Eu, Meşterul eu, Ana Iubitoare / venind pe ploi și vînt să mă zidesc“), prilej de pulverizare și retragere în durată.

Același Marcel Schwob cerea totul, înseși instrumentele limbajului, ca să ofere cheia izvoarelor lui : *Donnez votre langue aux chats — et je vais vous révéler le mystère*. Dar nici așa, tot n-ar fi fost în măsură să-și onoreze făgăduiala, să livreze ceea ce oferea, adică *misterul,* fiindcă nu era al lui. Iar de data aceasta, aici, pe „fiindcă“, rudă cu „deoarece“, îl și las. Locul i se cuvine de drept.

CONFRUNTAREA CU INDIFERNȚA

— Daniela Crăsnaru —

Printre numele oarecum frecvent pronunțate la noi cînd se ia în discuție poezia scrisă de femei (Florența Albu, Maria-Banuș, Ana Blandiana, Constanța Buzea, Nina Cassian, Ileana Mălăncioiu, Veronica Porumbacu și doar alte cîteva) s-ar cuveni să figureze mai des de acum încolo și numele Lilianei Ursu, Gabrielei Negreanu, Stelei Vinițchi, Angelei Marinescu, Danielei Crăsnaru.

De ce puțin în viață (sau de ce mult...) poate să depindă aproape totdeauna destinul unui creator, evoluția sa ! O vorbă spusă la timp, un cine știe cît de nemeritat brînci chiar de pe buzele genunii, două mîini fratern întinse, cutare vorbă la poșta redacției ș.a.m.d.

Foarte puternic nu e nimeni. Oricine are nevoie de ajutor. Important este cine i-l dă și dacă i-l dă. De asemeni, *cum* i-l dă.

Să zicem că Eminescu nu-i întîlnea pe Iosif Vulcan și Titu Maiorescu niciodată. Ar fi avut aceeași evoluție ? Imposibil. Deși poeziile lui și le-a scris el, nu i le-au scris Maiorescu și Iosif Vulcan.

Să presupunem că lui Marin Sorescu, mai recent, în *Contemporanul*, G. Călinescu (opac la Brîncuși, de pildă...) nu i-ar fi făcut prezentarea ce știm că i-a făcut-o, ci căuta să-l persifleze. Ce ar fi urmat ? Aceeași încredere în sine ? Același zbor ? Improbabil. Deși la versurile, romanul, piesele de teatru, articolele sale n-a contribuit Călinescu, care murind curînd după aceea nici nu mai avea cum.

Un zîmbet, un sprijin, o încurajare, o recunoaștere venită la timp sînt ori pot fi egale cu un destin. Există izvoare prin preajma cărora nu trece însă niciodată ochiul de intuiții al toiagului fermecat...

Îmi vin aceste gînduri în minte pe marginea plachetei ARCAȘII ORBI de Daniela Crăsnaru, unul dintre cele mai de luat în considerație volume de versuri dintre cele publicate în 1978 de editura Cartea Românească, tocmai în momentul cînd

În toate școlile lumii
se înmulțesc orele de fizică-atomică
și scad simțitor orele de botanică.

Din bucățile de prin reviste ale Danielei Crăsnaru se observa uneori tematica evantaielor ocazionale, se distingeau alte dăți nostalgiile rămînerii lîngă legile poeziei, efortul epurării de aluviuni tulburi, de rezonanțe alogene, de jurnalisme, ceremonii habitudinale, reportaj, prestații etc. Cînd însă a fost să-și alcătuie o carte, balanța a înclinat (era și cazul, — și numai dacă mereu va proceda astfel și pe viitor ea va deveni din speranța de azi o certă afirmare mîine) spre relegarea elementelor de circumstanță și a efemerului.

Cum orice artist începe de la conflictul cu sine și cu lumea, sau de la acordul cu ele, referințele — pentru poet — la cuvînt, la materia cu care construiește, la argila olăriilor lui, de atîtea ori neascultătoare, vicleană, refractară, umilită sau rea, nesigură, insidioasă, gata să sfideze și să se ascundă, încăpățînată, mîndră, gata să-și refuze participările și să nu se destăinuiască, asemenea referințe cheamă de preferință atenția și relevă depărtarea de la aspirație la împlinire. Sau apropierea.

Întîlnim :

Cuvinte fără vocale
sfori de-ajuns în tavan

. . . .

Dresuri. Cuști pentru zvîcnet și flacără.

. . . .

Calorii pentru suflet și multe
iluzii la cub

. . . .

O expiere care păruse ușoară :
a respira, a rosti.
Și iarăși, de cîte vorbe te-ai lepădat !

. . . .

Asupra tăcerii, tîrziu
va mai rămîne să lumineze
doar leşul acestor cuvinte
mirosind a pămînt

. . . .

În secolul nostru aud
că Faust îşi vinde prea des
cuvintele (cu suflet cu tot).
Prin marea de foi
a cărţilor lui care-au ajuns
pîn' la cer
trec turme de bivoli încet

. . . .

Oh ! quatrocento
execuţii încete, prelungi
şi vorbele, vorbele, decapitate

. . . .

Ce glorie să fie aceasta
cînd nu poţi numi prin cuvînt
cele ce s-ar cere numite ?

. . . .

Cavaler al Himerei,
cîte cuvinte înghiţi
cîte răni ale văzduhului
în numele unei cruciade
fără flamuri şi glorie,
în numele stării pe loc.

Multe din versurile pînă aici alese din destule altele nu mai puţin interesante cheamă să întîrzii ori să revii asupra lor şi să nu ignori mustrarea făcută lui Faust, care poate fi un alter ego sau o ipostază a oricărui artist.

Cînd se tranzacţionează sufletul şi cuvintele, a încetat a fi vorba de artă, e vorba de sinuciderea artei.

Salutar lucru că Daniela Crăsnaru o ştie, că ea o spune, însă şi mai salutar va fi cîndva, în viitor, dacă versurile sale n-or să uite că s-au angajat la poezie, iar nu la tertipurile lui Mefisto. Fiindcă ştiu un poet care scria în tinereţe aşa : „Urăsc tot ce

amenință mersul amenințător al / omului spre libertate / Urăsc tot ce servește obstacolul acestei delirante /eliberări / Urăsc cuvintele care trădează revolta / Urăsc îngrozitoarea trădare a poeților", iar pe urmă și-a trădat el însuși, de numeroase dăți, poezia. Și cunosc de asemeni puzderii de foști oameni de talent care l-au chiar întrecut în vinovăție, în rușine sau nerușine pe autorul adineauri citat.

Daniela Crăsnaru *ne* și în același timp *își* promite :

> *Continentul desenat de venele mele*
> *nu va fi scos niciodată*
> *la licitație.*
> *Dacă seringi abstracte*
> *ar încerca să pătrundă-n adînc*
> *n-ar scoate decît imprecise*
> *probe de Grație.*

Ea invocă poezia („flacără putere... sîmbure") ca pe o rațiune de a fi, ca pe tot ce poate mai cu intensitate (acesta este curajul) să constituie lăuntric învelișul existenței. Poezia-i luminează palmele „pînă la scrum" — și surpriza nu constă atît în aceea că pe „cea numită", pe cea de bună voie cufundată în umilință pentru pasiunea de poezie, această ireductibilă sursă și emanare de dragoste, o consumă integral, carbonizînd-o, ci că autoarea găsește modalitățile grave de a o spune fără economie de franchețe pe scena confruntării artei și artelor cu indiferența, persiflarea, deriziunea care nu mai vin doar de la spectatori spre rampă, ci se degajă *(aibi grijă / pe ce-ai să mă vinzi* — își avertizează Daniela Crăsnaru filonul propriei voluptăți) din înseși frazele, gesturile, comportamentul, îndoiala de sine, suspiciunile și prudența creatorului.

Viața poate să înșele, să dea iluzii frenetice ori torturatoare, să deruteze, dar ochiului avertizat, bijutierului înăscut pentru pasiunea giuvaerurilor, nu-i poți înmîna, în loc de perle adevărate, mărgele de caseină. Lumea e populată cu străluciri de preț și cu false, grosolane ori nocive străluciri. Important este să o știi și în beatitudinea, și în pierderile intime ale actului creator:

> *Ce crezi că-i aievea și ce e părere*
> *sunt brațele furcii cu care întorci*
> *pămîntul din sera hrănind deopotrivă*
> *mărgăritare și turme de porci.*

Aduceți-vă aminte că și Fundoianu observase acest colțuros detaliu al compoziției existenței, cînd spunea că „viața e cu garduri și cu porci".

Privind în oglinda ultimelor zeci de ani, constatăm că tot mai cu insistență, de obicei, ca să nu fie obiect al ironiei, poetul ironizează și se ironizează. Ca să nu plutească asupră-i vreo suspiciune măcar vagă de sentimentalism, el afișează ipostaze cinice. Bravada este costumul său de stradă. Ca să nu-i fie depistate candoarea, pasiunile, atașamentul, ca să nu devină vulnerabil prin vreo romantică romanță, ca să nu i se interpreteze lirismul drept infirmitate într-o lume orgolioasă de a face să se afle de la început că ea nu mai crede în nimic și că desconsideră tot, infirmă tot, stupidă și nefericită lume, poetul se pastișează și pastișează orice : idei, convingeri, crezuri, dureri, teorii, conflicte etc. În loc să mai fie poet, el devine actor. În loc să-și mai scrie poezia, el și-o joacă. În loc să creeze, dă spectacole, interpretează. Textul nu mai este al său, aceasta vrea să lase el a se deduce, e un text străin sau ca și străin, i l-a șoptit suflerul. Ne jenăm să fim sinceri. Nu ni-i rușine să fim falși. Iată ce mănușă întoarsă pe dos... Mască ? Decadentism ? Criză ? Falsitate, în orice caz, complexe, eclipsă de pulsuri temerare, veac de celuloid și de mase plastice, de aparențe care joacă (însă joacă prost) cu dublùrile actorilor, în locul interpreților principali. Viață concepută prin mandatari și înlocuitori, evaziune morală, vreme tot mai lamentabil înclinată să destituie din vorbe conținutul, să facă să nu mai locuiască în fiecare vorbă un om, ci în nici o vorbă nici un om, să transforme cuvintele în pungi și pungulițe goale.

Cum să nu tresari, prin contrast, cînd în ciuda amenințărilor sub care stă și se intuiește poezia :

Mi-e teamă și nu mi-e, pot încă să strig
din conul de umbră din unghiul de frig.
Pot încă fugi, cum mai pot amîna
Marginea clipei care mă vrea.

Doar gîndul în care mă ții aplecată
sub toate securile lumii deodată —

în ciuda înticăloșirilor la care de atîtea ori pe minut asiști cum coboară foste vocații, ca și ambițioase talente abia în fașă, poți încă auzi o profesiune de credință de exemplul următoarei :

...refuz să accept că vorbele
ar fi cea mai ieftină
monedă de schimb !

Daniela Crăsnaru e deocamdată redactoare la o editură, muncă tot așa de capabilă în principiu să acrească, să adoarmă ori să ascută și conștiința și inteligența ca oricare alta, — însă cu cîte sacrificii !

Va fi ea oare destul de puternică ?

UN ROMAN DE CINCI RÎNDURI ȘI CINCI BUCURII

— Radu Cosașu —

„Doar poezia și mama te mai acceptă copil".

O, aceste cărți indefinibile...

Încet-încet, nimic nu se mai poate defini.

Atîtea idei frumoase au crăpat cu bine, preparînd primejdia dezgustului de entuziasme, profilaxiilor la candoare. Pînă și această soră a inocenței, privită ca o maladie : candoarea... „Sîntem prea fragili pentru a nu fi tenaci" — ni se șoptește, și ce ispititor pare. Dar sîntem și îndeajuns de tenaci, spre a nu ne surprinde prea fragili ?

O doamnă (doamna Daytona Beach, care aude cu dinții) „E trează / ca orice conștiință bolnavă". Doamna Daytona sîntem noi, care de multe ori n-auzim nici cu dinții. Urechile asurziseră mai de mult. Luate foarte în serios, gîndurile cele mai acute riscă să nu ne facă decît moștenitori ai nocivității lor și să le privim ca pe muște, cînd și cînd, apărîndu-ne de a fi asiduu vizitați de ele. Iar atunci, în locul evidenței, așezi copiii închipuirii. Închipuirea are cei mai mulți copii. „E / o vreme cînd — iubito, iubito — tot curajul / se ține într-un vîrf de creion". Asta zici, de pildă. Însă *tot* curajul („Cînd ziarele mor, oamenii nu se duc la cimitir") nu este niciodată cu precizie tot. Necunoscutul se bucură în noi de un potențial de elasticitate inevaluabil. Or cu măduvele și plămadele necunoscutului, ca dealtminteri cu germenii oricărui abis („să descoperi abisul în pis-pisul unei povești"...), nu o scoți la capăt grație numai aritmeticii. Operația e mai complexă, se știe.

Cu ce să asemeni mai întîi, „poveștile" lui Cosașu... *Povești pentru a-mi îmblînzi iubita ?* Tentațiile ar fi numeroase.

Poţi crede că ai de-a face cu un jurnal, dacă te ghidezi după cîte capricii, lejerităţi, copilării, nepăsări, incandescenţe, confesiuni şi indiscreţii afli presărate la tot pasul, într-o indiferenţă aproape naturală.

Dar e o naturaleţe elaborată. I se dă şi ei cu tifla.

Poţi lua volumul acesta ca pe un grup de tablete prin care defilează zeci, dacă nu sute de scriitori, de eroi, de idei, de pictori, de sportivi, de aviatori, de femei, de insomnii, de pofte şi aluzii.

Dar e o aluzie la obsesia de a nu rămîne singur. Absenţei de toţi, i se face biopsia de faţă cu toţi. Ce există nu există. Dar ce există ?

Poţi socoti exerciţiile lui, de inventat o iubită şi de îmblînzit o plăsmuire, ca pe fişele unui dicţionar al sentimentelor, optărilor, aperitivelor livreşti, ca pe o colecţie de ilustrate, ca pe o cronică a imprevizibilelor asociaţionisme, ca pe un tren de jucării, mofturi, exclamaţii şi stenahorie.

Dar trenul seamănă fantomaticelor nave din psalmii lui Dosoftei, care transportau minune peste abisale pîlpîiri. Ce de obiecte cumpărate şi cîte provizii din cîte domenii, în speranţa că ele vor deveni într-o zi personaje reale într-o viaţă reală, fiindcă mi se pare de la început firesc pentru Radu Cosaşu să scrie un teatru de calitate. Oricînd.

Curiozitatea neparadoxală a versurilor din băsmirile lui Radu Cosaşu este pînă la urmă aceea că unele dintre ele sînt chiar... versuri ! După cum altele, aforisme. Sau butade. Cînd însă nu poate fi vers un aforism sau o butadă ? Totul e vers. Dar totul, concomitent este in-vers şi *invers :* „Nu mă voi preface, / nu mă voi renega, nu am sînge pentru asemenea / hemoragii."

Indiferent ce se petrece în cabină, ce îndoieli se zvîrcolesc în culise, aparenţa generală e de vitalitate dezangajantă şi de amabilă blazare. Dar amîndouă formulele actorului prind.

Convins că „viaţa iubeşte pe cei care iubesc viaţa", Radu Cosaşu are entuziasmul de a avea entuziasm, naivitatea de a crede în naivitate, imprudenţa de a se mira şi de a se îndrăgosti chiar, — la modul... fie ce-o fi, ăsta sînt eu ! E sesizabil, însă,

că dragostea lui aleargă în prea multe părţi deodată, iar pasiunea împărţită excesiv se pulverizează. Ca să fie „iubire" adevărată, va trebui — într-o zi următoare — să opteze.

La ceasul plecării în pustiu, de-a pururi iminent, trebuie să fii „rău", să alegi, după ce tu însuţi ai fost ales de singurătate. Poate că este însuşi marele examen.

Greu să iubeşti totul şi pe toţi, în toate zilele, ba încă şi în mod egal şi să nu uiţi să dai fiecăruia cîte un mărţişor, cîte o bomboană, aşa... ca atenţie !

Pînă acum el face mai orişice bine. Trebuie să facă însă, la un moment dat, ceva extraordinar.

Ai spune că literatura sa gîlgîie de sincerităţi, deşi de fapt ea doar profesează (însă cu cîtă devoţiune...) maniera sincerităţii, spontaneismul, fiind în sine o telegrafie a artificiului şi digresiunii, o contagioasă profesie, profesie de credinţă şi retorică, incapabilă să supravieţuiască fără vastul ei arsenal de ticuri, de superbii, de amprente livreşti : „Cum de nu înţelegi că a citi înseamnă a trăi ?" Şi *a trăi* — ciudat infinitiv — înseamnă el însuşi o *ars poetica :* „Suprema subversivitate a fost întotdeauna viaţa".

Recursul repetat la repere din domeniul artei literare, plastice mai puţin, al cinematografiei, sportului („Dar poţi fi, noapte de noapte, toreador spaniol ?"), faptelor diverse, ştirilor curioase („O doamnă e antologată... pentru că strînge amprente de paşi pierduţi pe nisip / şi în păduri" ; „În pacea insomniacă / a lumii, noi, picadorii, putem fără morgă să / ne imaginăm cămile calme păşind din nufăr în / nufăr, din flutur în flutur, spre un estuar danez"), din domeniul muzicii, armatei, medicinei („o clinică / specializată în bolile de gînduri ziua şi noaptea"), bucătăriei, familiei, oamenilor de jos şi oamenilor de sus, al păsărilor, cîinilor, ferparelor („Dar crezi că morţii visează salate ?"), carităţii, gimnasticii, urbanisticii („niciodată nu / am trăit oraşul ca o vină"), recursul insistent la atîtea lateralităţi şi anexe din care să rezulte un echilibru este în felul său o biografie a solitudinii, o teamă de a rămîne prea îndelung doar el cu sine — mă feresc să spun cu sinele, deşi autorul se comportă ca un siamez cu Nichita Stănescu, storcătorul acestui *sine* pînă la fundul uscăciunii uscăciu-

nilor —, o evitare a bilanțurilor. Dar... mai bine să nu știi niciodată nimic, decît să știi prea exact prea devreme preainsuportabilul. Ca să nu mai discutăm și că viața conține un tip de ignoranță rezultat chiar din constatarea și contabilitatea suprapunerilor verbului *a ști — știre.*

Poetul, căci Radu Cosașu — acum care deghizament să-l mai scape ? — după ce s-a dat în vileag de-a lungul întregii lui cărți de povești că este mai mult poet și mai puțin păgubos, decît altceva, poetul nu ține în mînă, doar spre a brava și a-și ascunde propria-i teroare, un tip nou de revolver umplut cu ghemotoace de cîrpă, ci un pușcoci de soc plin de gloanțe adevărate, mergînd aproape fiecare din ele la o idee, de cele mai multe ori a lui măcar prin parafrazare, numai că în loc s-o ucidă, glonțul o învie, ca pe-o floare apa, îi programează forță, suflu, motricități, circulație. El trezește ideile din somn și din potențialitate și relegă somnul din idei, în așa fel încît n-avem nici un dubiu că dacă sub ochii noștri s-ar produce completa mumifiere a lumii ; dacă din tot ce a fost cîndva omul n-ar mai rămîne decît cu niscai reflexe condiționate la niscai stupide comenzi elementare, ce anihilează și ar anihila, usucă și ar usca totul ; dacă aproapele nostru ar trebui să caute prin arhive urme ale vremii cînd el avea și viață afectivă, apoi undeva într-un buzunar al timpului sau măcar într-un colț de propozițiune rămasă de la cei ca alde Cosașu, arheologii viitorului îndepărtat ar descoperi sigur cuvîntul suflet și cu el, cu el ar recolora lumea. Ajunge o picătură. Sufletul se înmulțește prin sine, ca bucuria.

Eu cred în
vorbele lui Jules, vulpea bătrînă : „tot adevărul care depășește cinci rînduri devine roman“. Ori eu nu vreau să scriu decît romane care nu depășesc cinci rînduri.

Dar cinci rînduri ca de mai multe ori cinci ori cinci bucurii. Din solilocviile lui, Cosașu distilează și ne strecoară în părțile încă permeabile și atente la stimuli și provocări ale ulceratei noastre ființe, cîteva astfel de picături de euforie, deși din spatele său, de după umerii lui transparenți sau nu, cineva care seamănă cu el, care este și nu este el, ne face semn, ca și cînd ne-ar spune : voi știți, ca și mine, că e vorba de altceva. Sau, cu

propriile lui cuvinte şi ca un halou bacovian : „Eu nu-s nebun, iubito. Nu te uita aşa la mine, /.../ Eu cred că totul / trebuie păstrat. Nimic nu e vînt. Şi pot păstra şi vîntul."

Dar crede ?

Şi poate ? Cu adevărat, poate ? Întrebare grosolană.

Toţi
copiii cred că pipa mea vorbeşte. Niciodată nu m-am
decis să le spun că-i mint. E o mare durere. O
accept. Culpa mea e fericirea lor. Înţelegi că am vrut
să-ţi spun altceva, azi-dimineaţă, dar n-am găsit tonul.

Undeva soldatul Cosaşu Radu (*Nu eram frumos. Nu eram inocent. Eram soldat* etc.) se ipostaziază devenind pentru a multa oară confesiv, ne destăinuie preocupările sale extramilitare : „Îmi curăţ *Biblia* — ca un cowboy puşca / ca un vagabond, murdăria dintre degetele picioarelor. / Doamne, ştiu că nu eşti decît o metaforă !" Îţi vine să-l întrebi (dar cum „Forţa răzgîndirii e incalculabilă", n-o faci) : ei, şi ce e mai real decît o metaforă ?

Nici pîinea. De multe ori, nici pîinea.

Aţi observat, se poartă acum o obişnuinţă a ceremoniilor, e moda cărţilor cu prieteni. Probabil că — altminteri amorul e limitat şi suspect — şi din oarecare criză de materie primă într-ale prieteniei ...Fănuş Neagu scrie şi a publicat una. Mircea Iorgulescu s-a ocupat într-alta intitulată *Scriitori tineri contemporani* de peste 150 de amici literari. Florin Mugur risipeşte mereu reveranţe fiecăruia şi te miri cui — prin reviste, prin volume, prin ziare, prin ochii lui de cordialitate melancolică. Hristu Cândroveanu îşi enumără *Prietenii mei scriitorii* în vederea tot a unei viitoare mape cu însemnări despre ei ş.a.m.d. Un gen al sezonului, va trece. Ca orice paradă şi ca orice carnaval. Simptomatica seriei.

După lectura biletelor sale închinate cui sînt ele închinate, închinate poeziei, primul gînd ce-ţi patrulează mintea nu este la fictiva dulcinee a autorului, nici măcar la gradul de efecte avute asupra sa, că se va mai fi „îmblînzit" sau nu, ci la nostalgia lui (şi este o nostalgie a noastră, a fiecăruia) după simplităţile pierdute cu armonia lor cu tot (vai de noi, modernii !), după o

terra incognita azi, după acea stare de echilibru și de echilibre relegate pentru totdeauna sau pentru cine știe cîtă vreme din compozițiile ființei noastre și care ne-a lăsat diminețile nocturne, iar inconsolarea diurnă. *Toate seninătățile rămîn doruri,* scrie Cosașu, *toate dor.* Sau : *Demult n-a mai apărut o carte intitulată NUVELE.* Sau : *Noi nu mai scriem așa. Nu mai îndrăznim să numim o noapte zguduitoare — o noapte zguduitoare.*

Sigur că noi nu mai scriem așa. Mă și întreb dacă trebuie neapărat să regretăm. Dar să fii într-atîta de plictisit încît să crezi că viața oricît de întoarsă pe dos și de absurdă — mai are un sens, un sens de care apoi să te înflăcărezi pînă la a-l hrăni, așa din plictiseală, cu întreg bugetul himerelor din tine și a-l preschimba în adevăr nu pare mai puțin un exercițiu de putere. Deloc. Fiindcă adevărul nu-i adesea decît starea de egalitate dintre cum este și cum vezi tu lumea. Decît ? Păi adverbul acesta, vreau să-i zic aici adverb, mi se pare colosal... O stare de egalitate numită conflict.

Ce va urma... vedea-vor cei care urmează. Deocamdată, în noi, modernii, totul e conflict. Și doctorii se bîlbîie. În loc să se îmblînzească, nici n-ar fi bine, poezia se-nsălbăticește. Vom trăi din nou, ca odinioară, din practicarea vînătoarei. Mai cert este că vînatul se împuținează. Azi ne vînăm pe noi, ne jupuim singuri și ne punem pe frigare în așteptarea mîngîierilor unui zeu incomunicabil și indefinibil. Zeii existau cînd aveam ce pune în ei. Azi ce să punem într-un zeu ? Iar pe deasupra, nu de ceea ce am pierdut avem nevoie, ci de ceea ce nu găsisem. Și nu vom găsi niciodată. Literatura trebuie înțeleasă ca o bolnăviciune superioară, prin al cărei intermediu, ca să nu murim, căpătăm puterea de a căuta mereu. Ce ? Totul. Dar puterea aceasta ne-o conferim. Agonizînd ? Ce-are a face... Și sănătoșii sînt bolnavi. Și bolnavii au sănătatea lor. De ne-am reaminti doar de acel medic vienez pomenit în *Moment muzical,* din a cărui pulbere și filozofie au ieșit versurile ce urmează :

> Fiindcă aud în prima dimineață a noului an un
> „moment muzical“ de Schubert cu care am trăit multe
> dimineți și mulți ani și-l cîntam de ajuns de bine,

ca acum, auzindu-l, să plîng ca și cum mi-aș fi lăsat
acolo viața, îți voi trimite o poezie din anii aceia
în care tu cîntai la pian printre bocale de farmacie,
nu știai ce-i amorul, un copil supus amîndurora, dar
Hitler venise la putere și Freud era ars în piață
împreună cu Thomas Mann și Zweig, ceea ce-l făcuse
pe psihiatrul care socotea amorul un semn sigur
de sănătate mintală, să spună că nemernicii îl fericesc
prin înalta companie în care-i ard scrierile, după cum
cînd hitleriștii îi devastară casa din Viena, luîndu-i
și 6 000 de șilingi, avusese și puterea să mediteze că nici
o consultație nu-i fusese plătită cu o asemenea sumă :
„Cînd naziștii au început să-i hăituiască pe comuniști,
am tăcut căci eu nu eram comunist.
Cînd naziștii au început să aresteze social-democrați,
n-am spus nimic, căci nu eram social-democrat.
Cînd a venit și rîndul catolicilor,
n-am protestat căci nu am fost niciodată catolic.
Cînd au venit în sfîrșit la mine,
nu mai era nimeni ca să protesteze."
Aceasta e poezia pe care ți-o scriu în „momentul muzical"
al lui Schubert. Dacă socotești că nu e o poezie de
dragoste, te invit la vals, fiecare an începe
cu valsuri de Johann Strauss, Strauss care ar fi
trebuit să treacă pe la Freud, conform intuiției mele,
om nevrotic, temător de moarte, călătorii și femei, cum
se descoperă azi cu uimire, ca și cum valsul ar fi putut
apare din altceva decît dintr-o însorită spaimă și disprețuire
a spaimei, vino să valsăm pentru a-ți șopti în timpul
piruetei că în acel an 1938, cu hitleriștii pe străzile
Vienei, Anna, fata sa, îi propune lui Freud să se sinucidă
împreună, să nu se lase uciși, iar bătrînul, în ultimul său
an de viață, cu un cancer al maxilarului, „iubitul meu
cancer bătrîn", cum îl denumea el, degajînd deja un miros
fetid, îi răspunde indignat și surîzător, „cum să ne
sinucidem,
pentru ce, cînd ei tocmai asta vor ?" — și continuă lectura
la *Pielea de sagri* a lui Balzac, ultima sa carte.

Radu Cosașu a rămas de pe vremea cînd scriitorii — ce curios ! — știau încă, asemeni flautelor descîntate sau cimpoierilor din evul de mijloc, să farmece. În curînd, cine știe dacă și vestigiile de teapa sa nu vor dispare. Și atunci, orfani încă o dată, vom semăna poate, barem prin detaliul acesta, lui Tolstoi vrîn-

du-și, invocîndu-și, ademenindu-și prin simulacre ființa mamei. Și vom fi înțeles că de fapt oricît ni se pare că ne-am dus de lîngă noi mai departe, departele nostru e în noi, așa încît nici o mirare în aceea că (de ce nu ?) „chiar după ce scrie *Moartea lui Ivan Ilici*, un om mai poate țipa după miacă-sa, la 78 de ani". Mai poate.

Nici autorul nici noi nu sîntem inocenți.

MAMĂ ȘI FIU

— Cristina Tacoi —

Copiii-s forma noastră supremă de ademenit eternitatea nealcătuită.

Nu știu ce am să spun durerii.

De atîtea ori a venit la mine și de atîtea ori mi-a fost frică să-i văd chipul.

Ba, nu.

I-l vedeam.

Întreg.

Dar niciodată nu i l-am reținut.

Îmi dam seama și de ce : l-am privit prea mult, pînă la confuzie, pînă la destrămare, pînă la pierderea identității lui, pînă am orbit.

Și de atîta văz, se orbește.

Cartea la care mă refer în rîndurile ce urmează e ca o rană ce nu va evolua poate niciodată în cicatrice, care va sîngera pînă la urmă. După sistemul inepuizabil, de rece țipăt, al cuielor eterne.

Nu putem programa cînd e „la urmă". Dar e tîrziu sau mult mai tîrziu decît speranța de a mai spera :

Sfărîmată e cumpăna minții. (...)

. . . .

Pentru totdeauna zorii potrivnici ție
se îndepărtează. (...)

. . . .

Atîta frumusețe în jur
și nimeni nu mai știe de tine...

căci „prea sus m-ai uitat".

Al treilea din ciclurile culegerii de versuri G E N Ț I A N E de Cristina Tacoi *(Caleidoscop, Inscripții, Prevestirile)* e închinat fiului său Cătălin, care nu mai este. Cătălin Bursaci, autorul postum al volumului *Prima carte, Ultima carte.* Un cuceritor cuget pe care, la șaptesprezece ani, l-a cucerit moartea, izbind în limpedea lui tinerețe. Era atras de literatură, de cinematograf, de artele plastice (desenul copertei *Gențianelor* îi aparține) și purta în ființa sa curiozitatea plăcută a prieteniei cu soarta, discreția atrăgătoare a luminii cu nuanța și neînjosirile riscului. Iar de riscat a riscat integral, ori pe nenorocul său sarcasmul demoniei a riscat integral. Carbonizîndu-l. Și a ars cu toate celulele mirării, ale nedreptății de a i se hărăzi nedreptate înlăuntrul unui templu neterminat, care-și îndepărta progresiv de el cupolele, care se instaura dincolo de rugăciune, de invocație, dincolo și de absurd și de limită, înlăuntrul vieții. Iar viața pleca... Tulbure. Printr-o rupere violentă. Mamă și fiu însă, din clipa zguduitoarei lui dispariții, de lîngă frigul timpului cel mare, au rămas mai de nedespărțit una decît și-au fost pînă atunci, au rămas și rămîn perechea de care cînd se va vorbi se cere întotdeauna vorbit la un loc. Numai la un loc :

Mă încredințez pămîntului și aștept
chemarea ta aproape de stele...
din veacuri
acolo ți-e sufletul, rătăcind,
și acolo
vom fi împreună ;
Frumosul meu fiu, copacul,
a crescut pînă la cer...
Nu-l mai pot legăna la sîn,
nu-i mai pot vorbi,
urechea mea rămîne surdă
la orice zbatere de frunză...
Prinos îi aduc doar semnele frînghiilor —
nevindecate răni pe glezne
Din ce necunoscută substanță
se alcătuiră cuvintele.
rostite de profeți ? (...)

. . . .

În fiecare hotărîre
își are și răul partea sa... (...)

. . . .

Greșeală copleșitoare
se-arată a fi fapta,
fuga nu duce nicăieri.

Aproape că nu mai știm ce o fi scris pînă acum, ce a scris în rest Cristina Tacoi, cu toate că — desigur — știm. Dar cum adevărata literatură începe mai totdeauna de acolo de unde a încetat literatura, avem impresia că aici, cu filele *Gențianelor,* a mers ea cel mai departe, aici a urcat ea cel mai sus. Și mai mult. Scriind un fel de psalmi și de lacrimi. Ea a întîlnit acum, prin durere, cu adevărat, arta. Și ceva în plus : îndoiala, captivitatea, amăgirea, tandrețea, ciudățenia, înstrăinarea, febra, răzvrătirea, claustrarea, ascunderea, făgăduința nehotărîrilor, teama, rarefierea, crepuscularul, plînsul, împuținarea, noaptea, amăgirea, pierderea, căderea. Adică — laolaltă — viața. Viața în care nu era, nu se conținea cum este și cum se conține acum. Rostim de atîtea ori cuvintele acestea, așa cum ne servim de niște haine, le îmbrăcăm și le dezbrăcăm uzual, și de cîte ori, pentru cîți dintre oameni, iar pentru unii o întreagă existență, ele nici măcar nu sînt noi, nici măcar n-au fost, nici nu se învechesc, nici n-au să trăiască vreodată vreun proces de metamorfoză, ci doar apar și trec, ne acoperă de formă, mai ales pe podiumul scenei, ne descoperă de formă, n-au însemnat mai nimic, nu înseamnă decît ambalaj care se aruncă după folosire. La garderobă sau nicăieri sau oriunde. Pînă cînd vine o descărcare fatală, o dramă, o interferență de încărcături electrice și de confruntări cu însuși sensul existenței, pînă ce se ivește marea frustrare. Cu fulgerătoare săbii. Ori secete. Ori surpări. Și atunci se modifică totul și hainele, cojile, ambalajul, obiectul limbajului încetează de a mai fi nimic, de a mai fi doar un convențional instrument pentru înlocuit acoperămîntul sau masca de rutină, doar o anvelopă cu conținut searbăd sau cu vid :

Ce farsă a timpului, nașterea !...
Vrajba dintre noi e fără sfîrșit,
îndepărtatul meu fiu,
nimic, nici un leac nu curmă durerea.

Cuvintele devin agenți ai ideii, devin ființe, determină destin. Este ceea ce („Vanitate, amarnic ești pedepsită" ; „Vînzare de fiu, sortit-a pădurea / celui mai frumos dintre fii / rămurosului domn") s-a întîmplat, în cazul Cristinei Tacoi, cu limbajul.

„Grație pentru ingratitudine, implorînd" — vorbele sale de acum, crispate și-mpovărătoare (prin porii cărora trece un sentiment al ascensiunii, mineralizării și otrăvii) vorbesc de o noapte invulnerabilă, în care capul — ca o magmă — arde și este o peșteră cu ecouri și sancțiuni bandajînd „asurzitoarea cădere în eternitate".

Din carnea acestor cuvinte „începe declinul cerului", înăuntrul plasmei lor „toate se dizolvă" sau „Cu disperare și cruzime / toate rostesc Epilogul". Undeva se cască, pîndește, așteaptă „mlaștina labirintică a unei lumi de asfalt" sau de dincolo de efortul diferențierii, de limitele limitei, suprimînd achizițiile vieților anterioare și ale cristalizării vieții, „bezna clocește / nemaiîmpărțind vremea / în zile și nopți..."

Nici ca om nici ca poet, nu-i e oricui dată forța să suporte — precum autoarea acestor bocete, elegii, amurguri, hibernale, numeroase coșmaruri și numeroase mustrări — atîta intoleranță a destinului, atîta strivire din partea nenorocului ce i-a pulverizat propriu-i copil, singurul, și concomitent (ceea ce și face din ea o dezafectată balanță într-un fără de oprire tic și dans), concomitent un atît de zvîrcolitor, de masiv reproș azvîrlit ireparabil în față de către acela pe care îl pierdea neiertînd-o, după ce o iubise pierzînd-o : „Mumă și Tată", îi aude ea ecoul :

Risipitori ați fost,
prea mult nechibzuiți.

Nu numai atît. Cine a citit. *Prima carte, Ultima carte* cunoaște restul...

N-am să-i spun Cristinei Tacoi, fiindcă la cîtă putere și-a dovedit ea ar fi s-o mint, ceea ce spunea Nietzsche, că „Din toate mijloacele de consolare, celor care au nevoie de consolare, nimic nu le face atît de bine ca afirmația că pentru cazul lor nu există consolare". Unica, pe care dealtminteri ea a și găsit-o, pare aceea a însuși felului cum scrie... Însă o vorbă de-a lui Nietzsche tot îi voi aminti și anume că „Omenirea — considera el — a confundat în toate timpurile forma activă cu cea pasivă, iar aceasta și este veșnica sa greșeală gramaticală".

De acum încolo, poeta *Gențianelor* va privi altfel și gramatica și cele două forme precursoare ale confuziei semnalate (ori nu numai), iar concomitent cu acestea distanța... distanța de la eroare la fiecare dintr-însele. Căci — dar cu cît preț — captivității sale i-a devent clar, în sfîrșit, neechilibrul între antiteze :

Clipa și timpul cel mare
se petrec fără mine
cu mine de față.

Fără și *cu*.
Dincoace și dincolo de forma activă și de forma pasivă.
Dincoace și dincolo de artă.
În bivalența căderii. Care poate recompune uneori o identitate.
Și poate însemna, altedăți, urcuș.

LA CURȚILE PREGĂTIRII PENTRU ARDERE

— Mihail Crama —

Şi dacă altădată
N-o fi niciodată ?

(Tudor Arghezi)

Ca să ajungă la un limbaj laconic, epurat, cum enunțurile din matematică şi formulele în chimie, cum diagnosticele medicilor buni, cum suculenţa interioară, constructurală, a proceselor verbale cu proprietate de termen şi de nuanţă a recomandărilor lui Stendhal, unde nu se risipeşte la întîmplare filologia nici imaginaţia, la un limbaj simplu, nerentier divagaţiilor, întîlnit la istoricii antichităţii, al căror stil nu se îndeletnicea cu onirismul, iniţial poezia sa a plecat — era şi o strategie a circumstanţelor — de la falsa trebuinţă şi preocupare de a se stabili într-o identitate, pe care simula că nu o are tocmai fiindcă optase pentru una, ca şi de la grija unei — derutantă grijă — situări a sale şi implicit a evenimentelor în timp şi spaţiu, fiind vorba de istorie şi de felia aceea de o mie de ani despre care perorau specialiştii metabolismului expansivităţilor teritoriale. Cu partitura — deci — de una mie ani, Crama a compus perspectiva în mod variat, situîndu-se cînd în trecutul, cînd privind cronicăreşte din viitorul destinelor acestei recuzite de spectacol:

peste cîmp sînt tălpile celor care au trecut
acum o mie de ani,
hainele lor miros ca un duh după ploaie

. . . .

Sub streaşini împănăm păsări de vînt
să ne ducă nostalgia departe ;
aseară una din ele şi-a luat sborul
îndărăt cu o mie de ani

. . . .

Am ieşit afară să privesc
dinspre apele Sudului, mari,
păsări sfîşiau continentul
încremenit pentru o mie de ani.

Continentul, Europa, era tranşat grabnic în tranşee, colonii penitenciare, lagăre ale exterminării, tîrguit, jucat la roata norocului, prefăcut în cîmp de experienţe :

Aştept cu caii tropotind
la porţile Europei —
deseară vom pătrunde-n Roma
măcelărind, cîntînd.

. . . . . .

In vie,
cîţiva ostaşi
(nu de plumb ca-n copilărie)
pîndeau, pe coate, Europa s-o sfîşie.

Fixarea autorului în personaj iar a personajului în timp se scontează cu zel, cit mai precis cu putinţă — ai crede. Dar „precizia" cu afectare urmărită nu se obţine (este tocmai efectul ricoşat al unei înşelătoare aglomerări de atenţii inatente, „făcute") niciodată. Şi atunci jocul se reia, cu ingeniozităţi virgine, reînoite. Costumat exterior şi moral în armură de cavaler, vociferînd prin lupte şi ani cărora nu le inventariază raţiunea, exactităţile şi steagul sub care se desfăşoară, cărora le încurcă naţionalitatea şi scopul, cantităţile de ridicol cu cele de tragic, persoana şi realitatea (*„greu cavaler de veacuri // ... // În stînga port blazonul familiei regale / şi-n dreapta atavismul cumplitei nebunii" ; „port pe piept blazoane şi steme-ntunecate" ; „pe săbiile de-alamă ducatele stau verzi — / De ce-am luptat aicea, ce rege-am apărat ?" ; „Am aşteptat aicea pe săli ca-ntr-o minune // ... // La ceasul nouă, singur, plinit într-o armură / zăcut de şapte veacuri ieşi un cavaler / / ... / / Din sarcofage stranii priveau toţi cavalerii, / Trei regi erau alături în trei sicrie lungi — " ; „Armurile ne dor înzăpezite, / ce iarnă grozavă !"; „în spate cavalerul de fum se irosise"* etc.), el n-are nici siguranţa (jocul o pretinde, rolul e bine servit) orei exacte, este prea

mare ceața, produc harababură vitezele („ — *Bine, seniore, dar s-ar putea să ne apuce Evul Mediu ! / — Da' de unde ! mai sînt încă cinci ani*"). Timpul sare ca o minge, încurcă orizontul, potul e mare, relansările și mai, putem fi oricînd, oriunde și nicăieri. Nicăieri, sigur. Se mizează. De pildă înaintea erei noastre putem fi, dacă miza este pe nori și fantezie :

Tăiam equatorul întors din alizee —
era prin anul rece, — nainte de Hristos
o mie șapte sute și tragic mă pîndea
ca un strigoi ciclonul din Mările de Jos.

Sau iată-ne chiar în zorii creștinismului, inaugurat peste noapte, pestriț :

Veneam din Dacia. Spre ziuă Maria născu pe Isus.

Regresiunea merge însă în mai adînc (poetul a devenit pîlnie, sită, clepsidră, „Prin mîna mea fierbinte trec secole de-a rîndul", vremea curge prin el în voie, din abundență și în orice direcție), așa că ne constatăm proiectați în preistorie :

Sîntem pe la-nceputul erei quaternare,
unde-i Omul de care se svonise atît ?

Adică... omul nou. Și, desigur, omul nou nu e. Ci doar omul șablon. Îndopat cu stupiditate, insensibil, serial. Invenție a găunoșeniei demagogice. Terifiant vis. Veacuri sau milenii, acum, și de aici înainte, tot la fel contează. Ca păsările care săr din loc în loc și se cocoață de pe o creangă pe alta, ne vom întîlni poetul în fel de fel de momente : „*o mie nouă sute ! / / ... / /* Am evadat din opera lui Goethe !" ; „Sîntem în Apus — înainte ! / *o mie trei sute și cît ?* / vezi, seniorul e-n frunte ? / brațele mă dor, mi-e urît". El ar părea să aibă marota și obiceiul caligrafilor de hrisoave, care înseamnă crîncen datele, soroacele fiecărui fenomen, ale fiecărei permutații. Dar alteori se întîmplă a se afla în incertitudine :

Un arbore mă strigă și-un cer mi-adună umbra
zăcută lîngă mlaștini din veacul nu știu care —

şi dezorientarea sa cheamă simpatii pentru atîta somnambulism ori comedie a exactităţii mimate şi minate, pe care o complică fluxul evenimenţial :

Ce secol suie-n sînge ?

. . . .

Ce veac o fi, ce lună, ce an de-asupra lumii ?

. . . .

Ce secol e la Roma ? Galerele sînt gata ?

Postură don-quijotescă rezultată, pusă ca să rezulte anume din disproporţia între avîntul fantasmagoric şi potenţialul real, prin care sînt dezbobinate şi silite să-şi vădească vidurile şi caraghioslîcul, stupiditatea violenţei ori violenţa stupidă militarismul totalitar, fascismele.

Departe însă de a se descifra, identitatea poetului — îngrămădind roluri peste roluri — se complică şi-l vedem cînd căpetenie de armie mongolă („m-am războit pe-aicea cu tunetul sau Viaţa / şi mă chema pe-atuneca *Tut-Sin pe cît se pare*“, iar alteori substituit lui Atila), cînd *„amiral albanez, / întunecat, mîndru şi sobru“* jucînd „în ghiocuri destinul Europei“, cînd amestecat revoluţionarilor de inflaţie sau gata-gata să sune de unul singur — chiar dacă gestul îi va fi confundat cu o hibridă-nscenare“ — momentul ieşirii pe baricade, cînd un clown, simplu clown „mut ca o stană / de-atîta scamatorie“, el pe sine din spontaneitate scuipîndu-se în faţă de bucuros (lasă că bucuros nici n-ar avea pentru ce fi !) şi de împleticit ce se simte într-un soi de regeşti straie cu ciucuri, cînd experimentînd „cu Newton pe munţii Himalaia“ ş.a.m.d. Cabotineria, farsa reuşesc a fi cu atît mai de efect, cu cît — circumstanţială — gravitatea invadează tiradele şi printre retorismul, bufoneriile, acutele, decrepitudinea discursului se preling (anima abscondita) presimţiri de adevăr şi traumatisme reale, timorări neireproşabil travestite, subversive mici proiectile de sensuri apte să sufoce, de sensuri înlăuntrul cărora paiaţa bravează prezumţios, măscăriciul plînge neconsolat, saltimbancul se dezbate, se scindează, se introspectează şi consimte la instrumentalismul devierilor, groazei, obsesiilor. Interpretarea derîderii devine natură ea însăşi. Natură şi motiv de reflecţie : *„Mai ceva decît în re-*

voluția franceză / cădeau capetele noastre, / ale mele, ale colegilor mei / ... / Era o decapitare albastră, o nebunie în alb, / nevinovată ca uciderea mielului pascal". Destinul încetează de a mai fi înăuntru și de a fi conținut, el este lîngă, expurgat, ca o haină în cuier, ca o alocație a blestemului, ca un carburant migrator și febrifug, un fel de altîncotro paralel, după ce „Uitată marea ghilotinare", după ce asumată singurătatea în urmărirea idealului, un ideal aleatoriu, excomunicat, singurătatea în hazard, în reprobabilitate și irezolvabil („Mîine va trebui să lupt pe străzi ca un anonim oarecare"), după aceea ardența, intempestivitatea se fac resemnare și lectură :

Copiii-adunați lîngă soartă
citesc din revoluția franceză.

Mihail Crama aparține unei generații căreia din comoditate, incultură și pripă, cu trimiteri desinformate la o formulă de-a Gertrudei Stein de un alt conținut, complet necomparabil, i s-a spus „pierdută", generație care a luat aproape totul în serios (familia, morala, istoria, libertatea, dreptul, boema, războiul, arta, iubirea, politica, societatea, prostia, umanismul, teologia, mizeria, humorul, disponibilitatea, arlechinadele, viața și moartea), în timp ce timpul pe ea o lua în derîdere, sfîșiind-o, umilind-o, punîndu-i pumnul în gură și țeava revolverului la tîmplă, obligînd-o la eforturi de rezistență și înțelegere supraomenești, la presiuni insuportabile și situații limită. Ca să păstreze, numai ca să păstreze în fel și chip un rest măcar de obraz demn din ceea ce fusese și este poate spiritualitatea românească în ansamblul său...

N-am să prea înțeleg niciodată, mai întîi firește pentru ea însăși, frivolitatea din păcate cu care cvasi-totalitatea criticii, asiduă ici-colo în a-și depăși o cultură deocamdată lacunară, critică sau de universitari sau de cripto-autodidacți, însă căreia nu chiar întotdeauna antenele îi moțăie ori comit obediențe nescuzabile, jenante, n-am să pot pricepe cum cvasi-totalitatea criticei acesteia bodogănește în continuare platitudini și se împiedică în propriile-i mărunțișuri, obscurități, deliruri, calcule amicale sau compromisuri și superficialități, în orice caz în deprinderi imputabile, limitative, eliptice de orizont și capacitate analitică, fără știință de diagnostic și interpretare la obiect, recurgînd la generalizări sterilizante, anoste, ce acuză și lipsa de

interes şi pe aceea îndeosebi de perspicacitate, cînd abordează literatura componenţilor acestei generaţii, care n-a participat nici la vechiul nici la noul proletcultism, o literatură îmbibată nu numai — şi încă ar fi mult, şi încă ar fi exemplar — de atitudini, nu numai de un tonus eroic al riscurilor uneori totale, rareori pentru estetică s-a mai riscat atîta în istorie, însă (ei ! şi cine măcar odată şi măcar în treacăt s-a oprit asupra problemei acesteia ?) densă uneori de cultura şi filozofiile timpului, iar cîteodată ale timpurilor. Poeţi — spre a vorbi doar de ei — ca Dimitrie Stelaru, Geo Dumitrescu, Ştefan Aug. Doinaş, C. T. Lituon, Radu Stanca, Mihail Crama, sau Tonegaru, sau Teohar Mihadaş, sau Marcel Gafton nu se pot cuprinzător, distinct, nici serios şi bine discuta fără să cunoşti, chiar dacă ei nu toţi au cunoscut la fel de profund ceea ce ideistic reflectă opera lor, în afară de multă poezie de la începuturile poeziei pînă azi, în afară de multă eseistică şi critică aflată şi dincolo de copertele meritoriului modest catalog de traduceri al Editurii Univers, şi cîţiva esenţiali filozofi idealişti, şi cîţiva alţi filozofi ai religiei, ori mistici, ori panteişti, şi ceva fenomenologie, marxism, existenţialism, împreună cu instinctul respectivelor, obligatoriilor distanţe de inteligenţă, suspiciune, elan ori lehamite pe care ajunge o metaforă inspirată, una doar, ca să le prefacă în aur, ca să le metamorfozeze în insomnie :

Fără noi ar fi fost iarnă şi munţii sluţi —
nu ne cunosc oamenii şi nici cetatea —
mai svîcnim odată, îngeri necunoscuţi,
cu partea aripei cu care-atingem eternitatea.

. . . .

Simţeam, subţire, sub picioare
mustind pămîntul de eroare

. . . .

Privesc înapoia acelui drum
care s-a chemat soartă

. . . .

uşoare lumi, puzderii lumi,
uitate lumi în jocul de afară...

. . . .

A lipsit intrarea în Ierusalim,
au lipsit toate intrările.

Poetul nu tăinuie că-l obsedează nişte armate care vin, au venit sau vor veni din nord, cum dinspre acelaşi punct cardinal cade penultima stea, coboară legendele Dacilor şi apar în jos trei vraci „cu ocheane și cărţi cît nebunia".

Traumatizarea instituind un regim special conştiinței şi lucidităţii, ce au să descifreze în propria lor lezare o apologie a recluziunii şi dezordinii, un oscilant gong va plasa de o parte și de alta a lumii şi lumii interioare spectrul demenţei care contaminează pomi, lucruri, zei : smochinii sînt înnebuniţi, bărăcile sînt „de nebunie", peste valuri „corăbii mari de aur ne poartă nebunia", desigur memoria îl redresează pe „Nebunul care bate marea cu bice", în culmea spaimei şi gol, actorul aventurii strigă nebun, — pe scurt și pe scurt :

Nu cred să mai fie vreun drum
pe care nebunia noastră să nu-l fi străbătut.

Această „nebunie" de fapt nu-i decît o capacitate de curaj, de înfruntare, un apogeu al disperării, divorţul din complicităţile cu o istorie vinovată, pe care o anturează delirul, crima (*„apele dracului toate / au pătruns în cetate" ; „Nu știu ce-şi aminteşte prostul că tresare prin vis — / Ah, uite, se mai văd și-acum urme de tancuri... / e drept, prin aceste ţinuturi devastate / ne-am dus cu toţii, cîndva, copilăria ca o povară"*), pe care o divulgă morbiditatea, cinismul, antilumina, arbitrariul, brutalitatea :

dintr-un capăt la altu-al Pămîntului
e un miros de mercur şi de fier

. . . .

milioane de oameni dorm pe burtă

. . . .

mărşăluiesc alături armate de-ntuneric
și sîngele prin șanțuri se tîrîe blestemat

. . . .

Miroase crud a Istorie —
cît mai e pîn'la-nceputul Evului Mediu, cît ?
Aseară-au trecut Gepizii hotarul
şi toată noaptea m-am plictisit de urît

. . . .

femei cu brațe cangrenate
opresc Istoria-n porți.

Bineînțeles că istoria n-a putut fi oprită în porți nici măcar de munții de cadavre, necum de cangrenele brațelor de femei și desigur că hotarul (mai precis : hotarele) au fost o dată și încă o dată și de încă nu mai numărăm cîte ori trecute încolo și încoace de fel de fel de gepizi, „timpul ne bătea din față", care au spulberat și țăndărit legenda scornită de „cartonatele glorii" că niscai splendori sau triumfuri ar decora porțile cuvîntului *istorie.* Dinamică noțiune cinică, iar uneori doar bleagă sfidare, istoria, între literele căreia galopează neconspirativ cimitire întregi, abatoare colective, reziduale universuri, viitorice anchiloze, îngrămădiri sociale, frîne și frînari, blocări de libertate, îmbrînceli, patologii și alarme. Într-o lume de noroi și frică, asociind lubricitățile materiei cu atentatul la speranță („Unde merg *căruțele* noastre, / *încărcate cu spaimă,* / și ce e *magma aceea* pe jos / *în care se-ngroapă copitele cailor ?"),* condiția umană s-a deplasat și declasat, ființă interferentă omul își recontrolează spontaneitățile, candoarea, luxul și potențialele aspirațiilor înnobilatoare și bilanțul său e deficitar : „strîmbi, pașii vor intra în Istorie ca-ntr-o cîrciumă joasă / și iluziile vor flutura la geam ca florile-n glastre. / Pe-atunci eram tineri și iubeam cum se iubește la douăzeci de ani — / nu-i așa că ți-e milă de mormintele noastre proaspete, seci ? / Cine ne-a pus să vînturăm continentele pentru ideal / cînd puteam rămîne acasă lîngă orașele noastre calde și reci ? // Pe-atunci eram tineri (explicabil și trist) / credeam că Istoria e cine știe ce poartă imens triumfală".

O poezie se cheamă *Frig,* alta se cheamă *Gerul.* Un frig propriu zis și un altul moral încordează nervii, subplanurile conștiinței, intoxică plămînii gîndirii, reduce mișcarea, crează psihoză :

de ani și ani *mi-e frig* și gem
și-amare viscole se cern

. . . .

Toată noaptea *a fost un frig mare*

. . . .

Un frig închide cîmpul de bozi și mărăcini

. . . .

probabil *e frig și pe-acolo*

. . . .

sub mine *continentele tremurau de frig*

. . . .

Și nu știu de ce toată noaptea-n odaie
a fost un frig ca-n mormînt

. . . .

Ce secol suie-n sînge ? *Mă-nchid înfrigurat.*

. . . .

E frig ?

. . . .

îl privesc și nu știu — *mi-e frig și prin vis*
mi-aud oasele clănțănind în ocean

. . . .

Era un frig pe-atuncea — îți mai aduci aminte ?

Lumea îngheață. Dîrdîie. Universul cvasi-congelat, igrasios, acceptă invazia nopții, a tîrziului, a trădării :

Noaptea se uită la noi
nerușinată-n pielea goală

. . . .

Noaptea ridica hățuri de-apocalips

. . . .

O, desigur, desigur ceasul este tîrziu

. . . .

Timpul era lepros

. . . .

A venit un timp care destramă.
Definitiv. Ce nedreptate !

. . . .

Timpul s-a terminat
fără apel, fără recurs.

. . . .

Nu se știe cine-a cîștigat, cine-a pierdut,
cine-au fost judecătorii, cine împricinații,
cine-a dus crucea, cine-a urcat dealul,
dacă a fost o cruce, dacă-au fost mai multe,
dacă a fost un fluviu, dacă a fost o mare,
dacă a fost un incendiu, dacă a fost o uitare.

Sîntem totuși departe *(a dicto secundum qui ad dictum simpliciter)* de vremea inocenței, cîte ceva tot se mai știe, iar cîteodată se știe și exact, ca dovadă (există însă și alte dovezi) întrebarea : „Cine mă vinde și la care preț, / la care noapte și la care roată // ... // La care noapte și la care zar ?" Nopțile, orice întuneric favorizează faptele întunericului, se ocupă cu aduceri aminte ; este investigat infernul, trecutul, sîngele care transportă beznă și plescăie („în sînge pretutindeni mi-s nopțile-necate", „Tată, / sîngele tău ast'-noapte la geamuri / a plescăit în băltoace / imens ca o lopată"), alfabetul și graiul se reacomodează confidenței, distanțelor dintre țipăt și anularea țipătului :

Strig în infern,
tac în infern...

.

Aceasta e poarta infernului, iată
ce poartă ciudată cu fața spre-apus...
Scrieți pe ea despre noi, încă o dată,
c-am trecut,
c-am vîslit, c-am ajuns.

Nu am ajuns. Nu mai înseamnă viață nici lumina. Ori am ajuns altundeva. Întîlnirea cu însăși uzina celei mai gigantice surse de lumină, Soarele, are loc pe „drumul care duce spre moarte", drum între popasurile căruia, antidot la veșnicie, sursa cealaltă a veșniciei, veșnicia înseși, antidot la Dumnezeu, *dumnezeu* e ținut într-o sticluță, pentru că deja s-a pătruns „în sectorul de

noapte-al Codului civil“ şi totul se cere întors la starea care va fi precedat obîrşiile totului, a începutului care o să trebuiască replămădit, reînceput, structurat şi numit încă o dată :

Va veni o noapte
mult mai profundă decît aceasta,
noaptea în care toate lucrurile se iau de la început
ca şi cum n-au fost vreodată.
Noaptea Bibliei şi-a Codului civil,
noaptea lui Abraham şi-a Salomeii.

Pomenisem verbul *a trebui,* dar cum etapa naivităţilor s-a evaporat, cînd „În Terra Nova cerul bolnav era de-albastru“, cum altul este cel ce rostise „Mi-aduc aminte vremuri albastre şi privesc uimit“, cum însăşi amăgitoarei durate a paradei, teatralismului, emfazei, declamaţiilor („Ieri, numai ieri a fost totul“ ; „Numai copilul meu ar rămîne mirat / c-am fost şi eu copil“) i s-au închis robinetele, ca un Salustiu economisindu-şi cuvintele, rece, pregătit, poetul conjugă la prezent — cu „versul ucis la jumătate“ — avatarurile lui *a trebui.* Trebuie ce ?

Trebuie o tipsie de aur sau de jăratec,
şi pe ea încă o dată capul lui Ioan Botezătorul.

În continuarea aceluiaşi verb suportînd nu unul, ci două tipuri de tratament afectiv, simpatia şi repulsia, ura şi dragostea, Mihai Crama e din generaţia tare necunoscută sau cunoscută fals încă, din păcate — repetăm — nu pentru ea, ci pentru exegeţii săi, a celor care au crezut fără a se împotmoli în dezonoare că „trebuia *ceva nou,* cu totul aparte, / ca la urnirea luminilor // ... // *ceva din categoria arderilor pe rug*“. Ca să comentezi atari lucruri se cade să nu fii lichea. Întîi. Numai condeiul critic, numai gustul artistic, numai rigorile teoretice, numai spiritul speculativ şi asepticismul ideologic rămîn insuficiente. *Eram* — ne spune el — *pregătit pentru ardere*“, şi cam lipsesc poeţii neconvieţuitori cu lamentarea, servilismul, carenţele de caracter care să-i stea numeric alături unei asemenea profesiuni de credinţă, peste care nici pete şi nici decrepitudine nu s-au aşternut.

Acelaşi poet expiind azi dedesubtul pîrghiilor unui univers funerar, ale unui paradis nefiresc („mi-i pasul *numai moarte* și soarele-i livid", *„E toamnă sau moarte,* nu știu — încerc / pe toate drumurile zăvoarele toate", „cu *steaua mea* întoarsă pe umeri *ca o moarte* / visez polare ţărmuri și zodii cît urgia", „și peste cîmp e *ceva tîrziu ca o moarte", „și moartea umblă* singură prin praguri și scotocește prin case"), poate gîlgîi mîine de viață, de mișcare, de freamăt *(„din viață-n viață moartea m-alungă cu minuni"),* poate protesta contra supremei absurdități („chiar dacă totul nu-i decît eroare, / oricum ar fi, pămîntul e promis. / Și nu e drept : cu unghiile, cu dinții ! / rămîneţi ape, frunze călătoare" ; „Amînaţi cu o zi, c-o oră măcar, / prăbuşirea acestei anatomii / irepetabile"), îşi poate reconstitui părinții înfășurați în idealuri, preţul zestrei de care ne despărţim („Satele şi oraşele sînt zidite cu trupuri de oameni"), valorile cuvintelor remaniindu-şi valoarea („Vesteşte-mă să-ncep încă o dată ! / Dar altfel. / Amin"), poate cu orgoliu să invoce în auzul tuturora Libertatea, să urmărească lucid cum bate în curte vîntul generaţiilor, imprimenitoare voce : *„Un singur cuvînt : Libertate — / şi-o proză mare : Curtea / cu vîntul ei de generaţii".* Există însă şi o libertate de ambalaj, pe ea scrie ce nu conţine, scrie zaharical și mincinos, dumnezeu va primi reproșuri, electoralism viciat nu i se admite nici divinității („pe-alături simt prezenţa solemnă a *Cuiva", „*Încerc clanţa la uşă *cu teamă — / cineva* stă afară ca-ntr-un ochean"), cîtă vreme anexează libertăţii plumb, mîndriei butuc şi aripilor fiare :

Ţi-am privit vulturii închiși în cușcă și leii
cu libertatea-n lanţuri şi plumb de picioare,
convinși că pentru gură-cască a mulțimii sînt
doar martirii unor fericiri viitoare.

Imputarea de căpetenie („A... b... c... Asta a fost odată, / m-aş ruga dar cui ?") constă însă în limitele dumnezeirii, căreia dacă-i amputezi tocmai nemărginirea în tot și-n toate, ai anulat-o pe ea însăși, coborînd-o printre oameni şi servituţi :

Dimineața învierii lui Lazăr —
penibilă demonstrație împotriva morții —
ce rău îmi pare că n-ai putut
decît atît.

Și omisiunea aceea teribilă
de-a ni se spune
ce-ai făcut cînd a murit Lazăr a doua oară,
definitiv ?

Philippe Soupault a susținut (o, teritoriu dintre a fi și a nu fi, unic loc al timpului și eter care — suportat — lasă mod posibilității, de aceea critica se și scrie greu, de a interpreta poezia!) că „Literatura există, dar în inima imbecililor", că e „absurd să împarți scriitorii în buni și răi", că de asemenea ea nu există și că inexistență e totul — etc. Dar de cîtă neseriozitate ai nevoie ca să iei în serios atîta glumă și de cît umor ca să iei în glumă atîta neseriozitate serioasă. Nu vă apropiați de poezie cu imprudență și decideți-vă comentînd-o, însă după ce ați învățat mult, să învățați și a părea că încă nu știți nimic, pentru că altfel ea vi se refuză, Soupault e un sincer — în ipocrizia sa — avertizator, el are șansa ca să aibă dreptate. *„De cînd respirăm pe lume, cîțiva leneși încercat-au* — zice el, dar chiar în revista *Littérature ! — a ne face să credem cum că arta ar exista. Noi, cei care-i și depășim în puturoșenie, azi noi strigăm :* Arta nu e nimic.

Nimic nu există. Cînd toți contemporanii noștri vor fi acceptat de bună voie sau cu de-a sila ceea ce le spunem noi, atunci repede au să dea uitării uriașa farsă ce poartă numele de artă.

Nimic nu există.

Niciodată n-a existat nimic.

Puteți voi oricît țipa și ne puteți azvîrli în cap cu tot ce veți găsi la îndemînă, o știți prea bine că avem dreptate.

Cine-mi va spune mie ce-i aceea Artă ?

Cine îndrăzni-va să pretindă că el cunoaște Frumusețea ?

Uite, țin la dispoziția auditorilor mei această definiție a Artei, a Frumuseții și a toate celelalte :

Arta și Frumusețea = NIMIC.

Firește, din nou o să țipați ori veți rîde poate.

Însă luați seama.

Într-o bună zi, trecut-au cîțiva ani de atunci, unul pe nume Isus Hristos tămăduia orbii și surzii. Nimeni nu-i da atenție. Medicii se neliniștiră și făcură adunări de medici. Apoi, unii dintr-înșii merseră a-i vorbi ministrului sănătății și suszisul Isus Hristos se pomeni decorat cu laurii academici.

La rîndul meu, vreau să vă deschid ochii mari și uite că voi rîdeți.

Nicidoată n-o să fiți serioși."

Ei, și dacă a vrut să fie cu prisosință serios Mihail Crama, nu tot s-a descoperit la un moment dat în situația de a se întreba : „Cine-a fixat legea — nemernica oră / a trecerii în neființă ?“ Nu tot a fost silit să-și țipe : „Ce fel de Dumnezeu este-acesta / care-mi încovoaie umerii, // ... // Între mine și El / mai puternic sînt eu care mor, / care trebuie să suport o moarte“. Și nu tot la sarcasm și autosarcasm a ajuns, deși dormitează în el un soi de Peguy fără catedrale, de catolic antiinchizițïonist, nu tot cu o dezarmantă stenogramă i se va sfîrși dialogul ? —

Bunule tată, ...
noi ? ce să facem :
stăm după cum vezi
și-așteptăm năvălirea barbarilor.

Cîndva au fost copilăria, părinții, orașul („inocent ca un pui de năpîrcă“), masca, „săgețile Geților fluierînd“, cartofii, nostalgia revoluției, civilizațiile tîrzii, civilizațiile apuse și „civilizația ciudată“ ; Cîndva au fost „clownul care înghițea flăcări și vînt“, judecătorii arzînd „de aureole“, oamenii tîrînd pe stradă „umbre nenaturale“, în amintirea dezastrului se vindeau documente și se citea baștina orașului Pompei, Papa cu „somnul de spini“, „pentru fiecare-un înger păzitor / obosit de-atîta pază“ ; cîndva au fost „soldații nemuritori ca poveștile“, „Carpații tatii, Carpați“, Moldova călcată în picioare, arsă coroana ei, Auschwitz-ul, „galoanele mizeriei“, imaginarul turneu scamatoresc din planetă în planetă, crîșmărița caldă cu „poala jumate“, femeile goale din vis, cele care intrau în bărbați sfîșiindu-le

„cearșafurile, cămășile, ochii", în sfîrșit femeile care „veneau din absurd, / luminate de lună" ; cîndva au fost agitația, camuflările, bătăliile care mai erau de pierdut, plictiseala (*„Eu mă plictiseam* și căscam", „E actul trei îmi pare — *m-am plictisit destul !*", *„de plictiseală* înfig bricege în portretele străbunilor", *„De plictiseală* ce puteam să fac ? / O chema Maria", „Pentru că era singur *Pămîntul / să nu se plitisească* se vede / se născu și cuvîntul") ; cîndva se presimțiseră năvălirile — a barbarilor, a necredinței, a deznădejdiei, a martorilor falsi, a muritorilor muți și a adevăratei, iremediabilei, catastrofalei pierderi de identitate și de comunicare între tine și tine, între tine și toți : *„Se va nega învierea // ... // Și la urmă se va nega și nașterea / și cea mai mare nenorocire / este că nici magii nu vor mai fi să depună mărturie / pentru cîte-au văzut"*. Nimeni n-a văzut nimic, nu-și amintește nimic. Obiectele sînt fără memorie, fără simțuri, fără afecte. Nimeni n-are de ce să aibă sentimente, regia lor costă exagerat, și de ce să aibă rude, idei, sînge, decît dacă și decît numai cît și cînd i se cere să aibă. S-a petrecut lepădarea de cuvinte, revărsarea în teritoriile de dincolo de cuvinte, îndepărtarea de ele, îndepărtarea lor în moarte (*„Și nu ajung nu mai ajung / pe rîul vorbei mele lung /* la steaua stelei"), marea muțenie („Tac : din pereți *nici un vîrf de cuvînt"),* stafia celei din urmă vorbe veghează cel din urmă om, ca să se împlinească ritualele unui calm ierbivor : „te păzește *ultimul cuvînt /* să pască liniștită turma". Destul de mioritic, pentru solitarul călăreț „aplecat puțin înainte / peste cuvinte, peste morminte".

Un caracter ferm, un poet care sculptează parcă în granit sau în dure, în severe mase de metal, acest încă necunoscut și pururi modest Mihail Crama, de departe mai durabil decît mulți dintre adulații, premiații, dilatații deceniilor în urmă și din urmă, despre care — spre a cui rușine, la ce să mai precizez ? — cîteva, doar cîteva cronici s-au scris în toată austera lui carieră, deși mai nimic din ceea ce a publicat nu conține gunoi, prisoase, lesturi ca în atîtea cazuri de la A. Toma la Mihai Beniuc. Nimenea nu roșește ? Roșul e folosit la pavoazări, doar ?

Simplu ca mustrarea, Mihail Crama destăinuie urechilor fără dopuri de ceară sau de cîlți și fără defecte de timpan (așa ar spune și Dumnezeu), cu decență :

Anii de muncă sînt singurii
în care cred.

Iar pe deasupra, crede cu adevărat și cu o dreaptă, cu o înaltă vertebralitate morală. Fapt neliniștitor. Față de poezie, nu prea poți fi pușlama : electivele ei seruri — dacă nu azi, mîine — te separă și elimină ca pe orice impuritate. Și dacă nu violent, atunci — fără îndoială — sigur. Însă în orice caz. Și oricine ar interveni. Nu se poate interveni la curțile destinului, nici ale harului, noțiuni în sine totale, neprelucrabile, care prelucrează ele lumina, echilibrul, durata. E un principiu de infailibilitate și sancțiune. Căci deși versurile-s doar „Aceste zăpezi, / mai ales aceste zăpezi, / ca niște femei în alb, înjunghiate, / tîrîndu-se, țipînd după-ajutor", nămeții lor cînd se adună și evaporarea imaculat fragedei lor namile cînd se topesc dizolvă noaptea, au un tîrîș purificator, o decizie invulnerabilă.

Titlurile celor vreo 260 de poeme ale lui Mihail Crama cuprinse în acest ultim tom și alcătuindu-se din volumele DECOR PENITENT — dedicat „domnului Vladimir Streinu" — ,DINCOLO DE CUVINTE, DETERMINĂRI — dedicat unui frate asistent medical „pentru mereu îngereasca lui aplecare asupra suferințelor umane" —, CODICE — dedicat și el „Fiului meu Radu" — și IANUARII, așadar titlurile celor în total, după 30—40 de ani de la debut, doar vreo 260 de poeme, în majoritate scurte, dintre care încă vreo douăzeci au de asemeni închinări către tată, soție, prieteni, medici, ingineri, actori, literatori (de la Nina Cassian și Nicolae-Paul Mihail la Virgil Duda, Tudor George și Ion Larian Postolache) observi că aproape totdeauna-s formate dintr-un singur cuvînt, mai niciodată articulat acel cuvînt și mai arare trecut la plural : *Altceva, Adolescență, Album, Biologie, Bocet, Comunism, Cenușă, Cămin, Dor, Fiul, Han, Isaiia, Loc, Melci, Navigație, Ochiul, Psihoză, Perspectivă, Pustiu, Retrăire, Silă, Șah, Tristețe, Tablou, Țăran, Vaiet* etc., etc. Multe, ca dealtminteri la destui poeți, se vor repeta, așa încît (pe lîngă 22 de *Elegii* să zicem simple și o *Elegie veche)* o să găsim în opt variante *Oul,* de opt ori *Poem,* de șase ori *Baladă,* de trei ori *Seară,* de cîte două ori *August, Ani* (și o dată *Ani de muncă), Amintiri, Beție, Corespondență, Dimineața, Dincolo, Era, Inscripții* (și o dată *Inscripție), Iarna, Întoarcere, Istorie, Nu, Pietate* (și o dată *Pietà), Rugă, Sus, Timp* (și o dată *Timpul), Unde* (și o dată *Unde sunt...), Vîrsta,* apoi *Amurg* și *Amurgul legendei, Atavism* și *Flux atavic, Ceas* și *Ceasul de seară, Cum*

și *Cum a fost, Iubire* și *Iubitei, Naștere* și *Nașterea, Poet* și *Poeți, Trecere* și *Treceri, Veacul, Veac obsedant* și *Veacuri.* Altele dintre titluri poartă nume de ani, evenimente, puncte topografice : *1457, 1939, 1941, 1942, 1944, 1945, Elba — 1945, 9 mai 1945* și în sfîrșit *21 iulie 1969* cînd, acum un deceniu, omul sau oamenii, aselenizau :

Armstrong, Aldrin, Collins
fantastica zi
de 21 iulie

Inima omului
a străpuns atunci,
cu o sută cincizeci și șase de bătăi pe minut
crusta dogmatică a lumii.

Nu știu dacă iubitei sau poeziei se adresează aceste versuri emoționante, nici dacă între poezie și iubită există vreo separabilitate ori sîngele ființei lor este același, însă chiar de nici un folos mi-ar fi s-o aflu :

Mă-ngrop în ochii tăi ca-ntr-un mormînt,
și cald va fi ca-n ceștile cu vin —
genunchii mei coboară-n începuturi ;
atîtea ierni cotropitoare vin...

Nu atîtea ierni, ci atîtea primăveri. Se va naște presupun, mugurii ei au germinat pare-se ici-colo, odată și odată, o critică stenică, tînără și studioasă în condei, care (Crama spune că „va veni un timp al pierzaniei“, însă acel timp a venit și a trecut, sau vine și trece mereu, eu cred că va să sosească timpul întoarcerii minții la cap și al minților de pe urmă), care critică n-o să-și mai lase spiritul în grija conjuncturilor cu numeroșii lor factori invarianți sau doar în voia sofismelor erorii și vitejiilor vasale, ci va risca — transluciditatea opalului nu e totuna cu aceea a laptelui și nici a laptelui totuna cu aceea a noroiului — să modalizeze după investigațiile ei proprii, amenințînd șabloanele delicvente, dinamitînd labila impostură, panamalele, așezînd în locul grimasei suficiente și prezumțioase, care de multe ori nu citește nici măcar în curmeziș cărțile despre care

se avîntă să refere, așezînd în locu-le furibundele greșeli — contradicție complementară — ale demnității care calomniază moartea. Fiindcă dacă în politică spunea Malraux, trebuie totdeauna să-ți alegi dușmanul, apoi în dușmănie (oare nu asta este poezia, o vrăjmașă a morții ?) nu se cade niciodată să-ți ignori aliații. Or primul poeziei aliat e viața și viața este eventualitate, iar eventualitatea nu și-a amanetat nici cheltuit complet încă semințele, se naște continuu, seamănă cu iarba, are timp și cîteodată haz. Chiar și în viața literară, ironic pîndită adese de figura struțului din metaforele nisipului și nisipurilor în ochi.

FABULOSUL RÎU

— Valeriu Bârgău —

Dacă tot s-a întîmplat să fiu cel care a propus editarea volumului FLOAREA SOARELUI la concursul din 1977 al editurii „Cartea românească", apoi un an mai tîrziu după lansarea lui și după ce cartea s-a numărat printre cele distinse cu premiul U.T.C., îngăduit să-mi fie a spune cîteva cuvinte privitoare la Valeriu Bârgău, autorul său.

Cu talentul, Bârgău vine de la sine de acasă, bineînțeles, n-am nici un merit altul eu decît acela că mi-a fost dat să-l întîlnesc printr-o întîmplare, la un moment dat, și să mă bucur de ea. Și de el.* Dacă, eventual, nu m-am înșelat.

Despre muncitori, despre poet și poezie, despre materie, despre pămînt și cetate, în sfîrșit (iar nu rar) despre „semințele oamenilor fără capăt" și „echilibrul nestatornic al lumii" aduce mărturie FLOAREA SOARELUI. După atîția îngeri de un sex ori altul (fiindcă nu mai e ca-n filozofii creștini de pe vremea căderii Constantinopolului, în zilele noastre poeții le-au dat și îngrășăminte ca să prolifereze și sex, îngerilor), după atîția voie-

---

* Cînd parcurgînd competent și cinstit un text bun te afli în prielnica situație de a recomanda expedierea de îndată în tipografie a respectivului manuscris, nu înseamnă altceva din parte-ți, dar nimic altceva în plus decît — să nu ne înșelăm și nici să nu înșelăm pe nimeni — că ți-ai făcut pur și simplu cu corectitudine, chit că e vorba de o muncă totuși gingașă, datoria. Munca ta liber aleasă și datoria. O conștiincios agilă datorie față de propria-ți conștiință, dacă o ai, față de cititori, și negreșit față de literatură, indiferent că e tînăr autorul și abia debutează acum ori că a mai scris, a mai publicat și a mai apărut sub investigatorii ochi ai opiniei publice. Dacă nu procedai astfel, atunci pentru ce oare te-ai fi aflat acolo ? Unde-i grozăvia ? ! Îmi scapă. Și dacă n-ai făcut sau nu faci asta, că doar pentru altceva nu ți-ai avea — Dumnezeule ! — rostul în treburile de care discutăm, atunci nu înseamnă oare că ocupi, fără a ți se cuveni, pe nedrept, funcția altuia ? Ba da. Tocmai asta în-

vozi care servesc de hîrtie creponată în pavoazarea poeziei decorative, şi atîtea retorice mioare, şi atîţi năzdrăvani cai desueţi, aproape că simţi ceva reconfortant (atunci cînd „noaptea la lumina lămpilor de carbid / trecem să spălăm piaţa publică de morminte...") să dai de muncitorii „cu două degete / în istorie" ai lui Bârgău, de minerii lui interogînd „aspra culoare-a mişcării", să priveşti odată cu el „degetele femeilor crăpate de sodă", ori pe truditorii de la Pietrele Doamnei care „tîrăsc după ei / cuţitele tocite de atîta tăiat la conserve", ori să-l asculţi confesîndu-se :

Am văzut noaptea la lumina neoanelor cum se-nfăşură
rădăcinile pe umerii muncitorilor
le sug materia incandescentă *din oase.*

Într-o descendenţă oarecare din Whitman, cu atît mai convingător cu cît relegă artificiile, dar nici înclinarea aceasta nu-i de transformat în program, fără complexe, Valeriu Bârgău comentează, descrie, divide în nuanţele ei destule, ascultă şi psihanalizează materia. Pe cea îngheţată, pe cea uscată ca pulberea, pe cea ursuză (a muntelui), pe cea din poem, pe cea neobosită, pe cea plină de băşici de rezervă, de motoare, de guri, care dă junghiuri în coaste, care stă în genunchi pe albiile fluviilor noi, care — umplută excedentar — se scutură

prin oraşe
pînă scapă de primejdia lunilor octombrie, noiembrie...

---

seamnă. Pot cu uşurinţă vedea oricînd lipsa, numai atît : lipsa de chemare, de mesaj, deci implicit iresponsabilitatea — ca să-i spunem chiar pe nume — a unui redactor care sau că e opac, sau că arată rea voinţă, sau fiindcă n-are suficient gust estetic respinge un autor. Însă nu mă voi putea niciodată îmbăta cu ideea vrunor neobişnuite merite ale aceluiaşi redactor pentru elementarul gest că a tipărit (o civilitate şi nimic mai mult) cu promptitudine, sau numai pentru că a tipărit un autor dotat. Unul sau mai mulţi. Nu aşa şi trebuia ? Nu pentru asta se cheamă că se găseşte în redacţie ? Altminteri ce rost ar mai avea prezenţa sa acolo ? Să doarmă ? Să capete lauri pentru că îşi îndeplineşte în breasla şi profesia lui ceea ce la vegetale îndeplinesc de veşnicii pomii rodind, la animale vietăţile negrăitoare îngrijindu-şi prăsila, vatmanul de tramvai conducînd conştiincios tramvaiul, medicul în spital, dascălul în şcoală, agricultorul pe ogor ?

Să ne obişnuim cu ideea că norocul este în primul rînd al literaturii şi al celui care descoperă un talent, iar nu al celui descoperit. Cel descoperit vine într-al doilea rînd pe lista norocului, deşi de fapt, din norocul existenţei sale se înfruptă primul, fiindcă fără a fi creatorul — de unde să-l descopere căutătorii de comori?

După cum, simultan, cine zice dumnezeu a zis și dracu, tot astfel zice și spirit cine a zis materie, nici nu se poate altcum, iar intuiția poetului merge la sigur atunci cînd formulează și observă cum permanent „materia cea nouă așează materia veche", nou și vechi fiind ceva mereu complementar, mereu aproximativ, o veșnicie remaniată cînd cu o viață cînd cu alta, un rîu necurmat scoțînd la soare meandre și varietăți temporale dintr-o călătorie eternă.

„A-ți întoarce fața, zice poetul, de la veselia muncitorilor / e o rugină așezată în ochi". Dar nu numai de la veselia, chiar și de la tristețea lor, că veselia nu-i o cămașă pe care să n-o mai lepezi, ea face vizite rare. Pentru Valeriu Bârgău (dar pentru cine, nu ?) viața are de adus argumente și dacă el a pariat pe artă, în schimb nu și-o hrănește cu ciripiturile vrăbiuțelor de pe gard, ci cu sensul — veșted sens... — al balasturilor niciodată cu totul absente din respirația existenței noastre cotidiene: „Au fost înhămate de poet cuvintele la sania vieții", un „tărîm ce arde idei în loc de gaze". Și ca să nu-și uzurpe menirea, să nu i se corupă *arderile,* să nu se instaleze într-o confortabilitate lîncedă, îngăduie spaimei să fie, să-l aibă și să-l locuiască, în timp ce se lasă expus vederii generale, în timp ce apucă oblu cărarea cea fără sinuozități :

se teme *poetul* și merge pe drumul cel mare

. . . .

umblă poetul prin sufletul nopții ca prin sufletul omului

. . . .

Dimineața în cetate poetul umblă ca în propria-i viață,

în sfîrșit

Poetul umblă ca un incendiu pe sub pămînt.

Într-o poezie a ne-dezertării exprese, a angajărilor, de care tocmai fiindcă nu ducem lipsă e tot mai dificil să te apropii fără sfiiciune, unde prestigioși înaintași au zidit cu vocație obstacole de demnitate anevoie escaladabile, într-o astfel de grădină a ispitelor, poetul se riscă jocului cu lucruri de mari poveri metaforice, atinge noțiuni intimidante, are curaj, putere

de formulare (sigur că o anume insistență pe calcaruri, patrie, zgură, strămoși, funii, mașini, sudoare îngroașă ici-colo sugestia, preschimbînd-o în enunț sau relatare), însă nu forța vocabularului său reține. A ajuns — mai tîrziu regretul o să repare, probabil, eroarea — un lucru comun să se pună prioritar accentul nu atît pe criterilie artistice, cît pe musculatura sau spectacolele limbajului, de dragul violenței de limbaj. Rețin și te impresionează intuițiile sale, într-unele cazuri de-a dreptul elevate.

Și cum, dintr-o sete de umană răcoare, de firesc, de insuportabilitate a toxinelor inutile și inutilelor confecții, naturalețea poeziei se simte bine în sufletul nostru, cînd și cînd, s-o și recunoaștem. Mai ales după ce, la un moment dat („fiecare popor își naște poeții pe față") s-a ajuns ca să se cam sufere de atîta abundență de poezie evazionistă, goluță, fără sînge și probleme, fără conținut sau conspectări, ca și cînd n-am trăi în secolul 20 și în geografia încă perfectibilă a neimpecabilităților. Prea deliberat stratosferică, prea netulburător „cerebralistă", din ce în ce mai desprinsă de bube, de noroi, măcar uneori obositoare — această poezie — în cazna ei de a vrea să nu vadă ambianțele și gata-gata să leșine sus, vai ! foarte sus, în mituri, abstracții, concepte ale numărului, estelui, stării, sinelui ș.a.m.d....

Sinele acesta a mai fost pe la noi, să nu ne amăgim iarăși, pe cît știu nu este el chiar un șarpe fără dinți, nu plutește el chiar în nori, sau nu totdeauna, ci voiajează cot la cot cu noi, agonic, realist, ne mai și îmbrîncește, împroșcă din verbele *a crăpa, a dudui, a fabrica, a scrîșni,* ca și din torentul de termeni foarte prozaici (asfalt, abur, aer greu, camioane și autocamioane, canale, cărbune, cazma, cazan, claxoane, cratere, cuptoare, excavatoare, explozii, fum, fiare vechi, galerii, gaze, grohotișuri, lopeți, lavă, lămpi de carbid, locomotivă, liant, muncitori uzi pînă la piele, muncitori „dezbrăcați de haine — înnebuniți de zgomot", magmă, minereu, mortar, macarale, marș forțat, magneți naturali, motoare, metale, mecanisme, oțel, oxizi, roți dințate, rigole, sodă, scripeți, șanțuri, șine, schele, tuburi de gaze, transpirație, var, uzine), din adîncimile căruia cîte un Valeriu Bârgău scotocește și scoate prospețimi într-adevăr comunicative, reîntorcînd poezia pe pămînt, fiindcă — are autorul nostru neezitarea s-o declare — „Marele echilibru începe întotdeauna de

la pămînt“. Întotdeauna sau neîntotdeauna, limpede este că netrebuință de echilibru nu va fi niciodată și nici n-a fost.

Același poet al FLORII SOARELUI exultă :

Să-ți pierzi echilibrul în munți e fantastic
model de a scrie poezia cu viața.

Și se inspectează tot el, ca nu cumva să fi eludat „căldura de care ai nevoie să scrii poemele“. E o căldură specială și specifică, pe care n-o dă minciuna.

Mai lesne-i bineînțeles, să fii poet decît artist, însă nici a scrie cu viața nu e de colea și nu-i e dat oricui să-i fie dat. I-o urăm (căci oare ce altă răstignire pentru poezie ar putea fi mai de admirat ?) din suflet, în schimb, lui Valeriu Bârgău, care deocamdată își imaginează poeții „aruncînd din limbă rîuri de adevăr“, sunt pe lume numeroase feluri de adevăr și de adevăruri, își păzește luciditățile de atentat și impurificare („Veghea ia locul somnului în cuvinte“, „cuvîntul e dus în spate pînă la fîntînă și / spălat de rănile fiecărui secol ca de pelagră“) și se imaginează pe el însuși templierul apelor acelui rîu care curge la deal, rîu de miracol, fabulosul rîu perturbător al logicilor poeziei, certată cu multe alte logici, al poeziei ce „te poate trage în sus și în jos“. Numai atît ? Ba, nu. Te poate chiar îneca. Apelor rîului acesta nu le lipsesc sertarele, nici bunăvoința ; nu letargia, nici extazul ; nu frauda, nici capcanele.

Mai totdeauna la început e frumos. Frumos și bine. Mai totdeauna dimineața e promițătoare. Un tînăr debutează în așteptările și atenția noastră comună, îl întîmpină recenziile favorabile, invitațiile ba la o colaborare, ba la alta, invitațiile la șezători, ispitele, cinurile, flatările, tentațiile, cîteodată premiile sau plecările în străinătate. Și în cîțiva ani, doar în cîțiva ani — dacă e slab la cuget, iar slabii de cuget sînt numeroși, înmulțind viul țintirim al deziluziilor — presupunerile roze, noua „speranță“, tînărul minunii ce-o așteptaserăm a încetat repede să mai citească, să mai lucreze pînă-n pînzele albe la materialul său, bate pasul pe loc sau îndărăt, pe proaspătul fost virtuos îl vezi deodată cum devine suficient, arogant, superior și nătîng, îl vezi cum își consumă viața la bodegă, la bîrfe, la trecutul trecutului și la ușa cui nu trebuie, cum dintr-o inteligență în mugure, dintr-o fragedă promisiune înaripată, dintr-un eventual

scriitor, devine o epavă apăsătoare și pe conștiința celor ce-l încurajaseră cîndva, și pe spatele instituțiilor de cultură, unde pretinde să fie cotat și după ce nu mai este în nici un fel, de mult, competitiv, nici capabil de vreo surpriză.

N-aș dori să se întîmple și cu Valeriu Bârgău, mîine, așa ceva.

Atîta cîtă e valoarea sa de azi ea depinde mai ales de valoarea lui de mîine, care se cucerește greu, zilnic, nesigur, treaz — într-o viață.

EXERCIȚII DE DESPOVĂRARE

— Platon Pardău —

Timpul se constată bolnav. Bolnav sau modificat. Sau... dat afară din timp. Nu fusese decît un simplu chiriaș sărac. Dar măcar fusese ? Tăceri numeroase.

Trecuturile toate se întorc de urgență din turneu, convocate la un singur timp supraviețuitor : prezentul. Nici viitorul nu este mai puternic decît el. Nimeni.

În principiu, ar putea începe orice oricînd. Lumea însăși.

La rîndul său, spațiul s-a pomenit orfan și tînjește. Omul dispune de el discreționar, mototolindu-l, desfășurîndu-l, strîngîndu-l, străpungîndu-i în fel și chip stofa, lărgindu-i pleurele. Înseși laboratoarele lui centrale metecăie, confundă amploarea și direcțiile, nici un aparat nu mai răspunde la comenzi, firește se vor cere inventate instrumente noi de măsură, care să funcționeze în metalegendă. Firește ? Dar aici normal e tocmai suprafirescul !

Ipotetic, Ulise poate fi oriunde. Ubicuitar, pare dincolo de tărîmul surprizelor că ivirea lui e posibilă de pretutindeni, mereu.

Ca fecioarele din biblie în așteptarea mirelui, trebuie să fii pregătit pentru orice eventualitate, pentru orice lovitură de teatru (or să te întîmpine chiar mai multe în total decît era trebuitor) la citirea *Minunatei povești a dragostei preafericiților regi Ulise și Penelopa* de Platon Pardău. Personajele înseși se pot aștepta la orice din partea autorului lor, care nu le acordă decît dreptul de a i se supune fără reproș, transformate în mingi, plase elastice, bureți, fluide, aburi și răspunzînd la comenzile cele mai hazardate. Cititorul e antrenat, captat, ținut, în ciuda risipelor de combinații hibride, fantaste, agere și chiar iritante, a aliajelor neîntrerupte de realitate și ficțiune, a continuelor deghizări, transferuri, obsesii, aluzii, pe care le întreține

musculatura unui optimism contaminant : optimismul imaginației lăsate să nu mai asculte, să fie liberă, să se scalde în propriile-i emulsiuni. Că se dilată ori se comprimă ca la porunca unui prestidigitator, fiecare erou (de fapt, se poate argumenta și că nu există nici un erou, ci doar o predispoziție inepuizabilă către ostroave de alegorii și barocherie, în șuvoiul clocotitor al cărora — ca pe gîtul unei pîlnii, ca într-o ecluză enormă — se surprind atrase și topite fabule, farse, ofense, parodii, imnuri, legende, limbuții, obiceiuri, gravități, concesii, premoniții), fiecare erou ia forma vasului în care este așezat și-n care nu va face rădăcini. Eroii aceștia ne antrenează și ne cheamă cu ei, ne alipesc peripețiilor prin care au de trecut la nesfîrșit nu prin derizoriile destine ce li se prescriu succesiv și li se schimbă adesea, ci printr-o disponibilitate incredibilă la orice, prin desfrîul lor de neîngrădire, de explozie epică, asemeni unor elemente bune conducătoare de orișice soi de electricitate inventată, existentă, simbolică, inventabilă sau presupusă.

O mascaradă cinematografică, un surplus de trucuri de regie teatrală, potențările absurdului și paralogicii, recursurile la buzunarul și cuptoarele alchimiei, excesivitățile de bazar, dexteritatea colajului de situații, de epoci, de concepții, fizionomii, temperaturi etice, comportamente, limbaje rezumă (dacă se mai admite vreun sens verbului *a rezuma*, în atari circumstanțe...) ceva din însăși firea ori spețele acestui la urma urmelor original totuși aluat supus frămîntărilor pînă la spumă și delectîndu-ne în și cu străvezimile clăbucului său, în și cu metronomia incontenentei sale emisii.

Cartea începe din toate părțile deodată și în loc să continue, începe iar. Ulise, asediat polițienește într-o cameră cu sumedenie de uși, în clipa cînd concentric și simultan toți dau năvală înăuntru să-l prindă, spre uimirea tuturora, a dispărut, nu e. De fapt, este. Însă e în fiecare din ei altfel. Ulise dispărutul s-a ascuns în detectivi, în investigatori, în variantele prodigioasei lui legende, cu interminabilu-i alai subaltern de anexe umane. „Cea mai bună cale de răspîndire a adevărului e adevărul însuși“ — considera el, deasemeni convins că „Tirania este o instituție care nu poate fi atacată dinafară“, că „Nu poți judeca un neam prin altul“, că într-o lume plină de cîntece și împușcături „O așteptare de douăzeci de ani devine o profesie, un regat“, cu toate că „Lumea e plină de naufragiați care n-au cui adresa o scrisoare“ și „Nimeni nu ține pentru el o declara-

ţie pentru altul. Declaraţiile sînt ca jokerii — le vine vremea". Venise vremea şi a despărţirii apelor onirice, şi ca să se edifice asupra mării pe care pluteşte sau a uscaturilor pe care a poposit : „aşa cum se întîmplă adesea, de la un moment dat Ulise înţelese că visează. Trebuia numai să se stăpînească, să despartă ce e vis de ce nu-i vis." Uşor de zis, greu de făcut — şi departajarea mereu rîvnită şi mereu amînată nu se va transforma niciodată în act, nu se va materializa. Vrem realitatea de care ne ferim, aşezînd între noi şi ea spaţii, distanţe, calcul şi ezitări. „În fiecare din noi e un rege de care trebuie să fugim. Eu încerc de multă vreme, dar nu izbutesc." Nu cumva regele acela se cheamă curiozitate ? Nu cumva tentaţie ? Nu cumva fascinaţie a monstruosului şi eşecului, dor de catastrofă? „Totdeauna cineva care nu există e mai bun decît cel care există. E mai comod." Cineva sau ceva... Misterul se cere scotocit, raclat, el pretinde risipă de strădanie, de fantezie, de muniţie investigativă : „Din pricină că regele nostru e un mare geograf, stă închis într-un turn printre hărţi şi se pregăteşte să descopere Lumea Nouă, a uitat să se însoare. — Nu cumva îl cheamă Henric Navigatorul ? — Nu ştiu, zise Clovis sorbind ce mai rămăsese din răcorosul chefir. Nimeni nu ştie cum îl cheamă pe regele nostru. I se atribuie diferite nume. Fără îndoială că imediat ce va termina de descoperit Lumea Nouă îi vom afla numele adevărat. Bineînţeles, dacă acest nume nu va fi secret." *Lumea Nouă* e un balon de săpun. Colorat mai mult sau mai puţin frumos, el nu conţine decît ceea ce va deveni : aer şi nimic, stropi de infimă răcoare sau părere — iar părerile se nasc şi se-nfulecă, apar şi mor, îşi succed, se atestă şi se neagă unele pe altele în viteză. Într-un tîrziu trebuie să te şi pui în gardă faţă de atîta „noutate" veche, perisabilă, inactuală : „Noi am intrat în închisoarea imaginaţiei noastre. Creîndu-l pe Ulise rătăcitorul, pe Ulise aşteptatul, pe Ulise cuceritorul, ne-am creat şi iluzia nevoii de a ne apăra." Ulise e de neînţeles, deşi el sîntem noi. Sau, eventual, tocmai de aceea : „Încercă să cuprindă înfăţişarea omului care rătăcea cînd undeva în apropiere, cînd departe foarte, captiv în plasa meridianelor şi paralelelor, zbătîndu-se inutil să scape din spaţiul care se prefăcuse în timp, Nu reuşi."

Nu se ştie dacă războiul Troiei a avut loc, nu se ştie dacă l-au determinat pricinile consemnate ici-colo sau cauze azi necunoscute şi necunoscute poate şi lui Homer, nu se ştie dacă Ulise a plecat în acel război sau în altă aventură, nu se ştie

exact cu cine s-a dus, nu se ştie dacă Penelopa l-a aşteptat sau nu l-a aşteptat, sau nu avea pe cine aştepta, nu se ştie dacă Ulise s-a mai întors sau se va mai întoarce, nici cînd, nici cum, nu se ştie pe cine a găsit la înapoiere, nu se ştie complet pe cine a lăsat, nu se ştie dacă Ulise e Ulise şi dacă Penelopa e Penelopa etc. Biografiile nu numai că nu coincid, plăsmuite după alte plăsmuiri şi ele, dar devin pretexte la comentarea şi inventarea diverselor evuri ale decadenţei, sfărîmăturilor, împrăfuirii, violenţei ş.a.m.d. Prin urmare ceva tot ajunge să se ştie ori să se sugereze : că toate aceste mai mult sau mai puţin diafan-spectrale întrupări şi situaţii n-or fi ele cum au fost, dar sînt ca şi cînd aşa ar fi putut fi şi dezvoltă gradul de elasticitate al imaginaţiei, puterea de asociaţionism, fluidizează pereţii realităţii, o aşează într-o postură îndoielnică (ea, realitatea, este sau nu este ?), corup rigorile, dau impulsuri şi nostalgie setei de libertate, fac o plămadă cvasi-magică din care pot ieşi (ba chiar şi ies) neaşteptate înfăţişări de gîndire, tipare de un hibrid fantastic, însă germinînd la rîndul lor fii, consecinţe, fabricate, iritabilităţi, eşantioane şi mai laxe, şi mai puţin previzibile, deci şi mai apte să incite fantezia, verva, magnetismele, ambianţa, contactul şi s-o pună în starea de febrilitate cea mai propice spectacolului. „— Eşti căsătorit ?“ este întrebat un călău care avea proprietatea neobişnuită de a sta pe aer. Şi gîdele răspunde calm, explicativ : „Desigur. Am şi-un copil. Este obligatoriu să las cuiva meseria. Deşi noi trăim mult, mai mult decît oricare dintre oameni, vine o vreme în care viaţa ni se termină. Nu te mai solicită, încetezi să fii simpatizat. Iar un călău nesimpatizat este un călău mort. Lăsăm locul urmaşului. Fiecare din noi este obligat să aibă un urmaş. Unul singur. N-am văzut călău cu mai mulţi urmaşi. Probabil fiindcă sînt inutili.“ Ceea ce uită să adauge autorul, poate numai din întîmplare, este — lege de fier — adevărul etern că totuşi nici un călău nu-şi cunoaşte cu certitudine urmaşul, umbra succesorului stă în noi ca o cutie în altă cutie. Nici nu-ţi dai seama că povestea, încropită sporovăitor din sute şi mii de amănunte epice derizorii, centrifugale, nu este o poveste, ci tocmai — dimpotrivă — nisipul, rumeguşul, firimiturile, cenuşa unei ipotetice, unei foste, unei îndoielnice poveşti. Eventual... *minunate*. Minunat este sigur, în schimb, întreg polenul nins de pe floarea dispărută, întreaga pulbere de aur şi de ecouri în care s-a transformat basmul strivit în atîtea feluri de atîtea şi atîtea copite. Cartea este un spectacol, un film

turnat fără economie de materiale, în care luxul de mijloace se ia prodigios la întrecere cu o disponibilitate spirituală de cel mai bun augur : „Tata (...) mă închină mănăstirii Angaton, un artist mă răpește, un neamț taie capul artistului, neamțul mă răpește, un turc taie capul neamțului, turcul mă răpește, un (nu știu cine exact, dar cineva a fost) taie capul turcului, un grec mă răpește, cineva taie capul grecului și mă vinde reginei..." etc. Nici vorbă, se vorbește enorm în această carte, e parcă o competiție a limbuției, a gargariselii, a oratoriei idiotizante prin monotonie, încît povestitorul e și obligat să ortografieze situația : „Multe boli mortale se datorează vorbitului — infarcturile, dar și anumite afecțiuni ale laringelui și faringelui." Cu încîntarea euforică pe care o simt copiii pentru întîia oară introduși, pomeniți, strecurați pe-ascuns în beciul sau în podul caselor bătrîne, unde s-au depozitat prisosurile, stricăciunile, rănile, uitarea, maladiile, putregaiul, somnul și desuetudinea obiectelor din cine știe cîte existențe, autorul descoperă o țară a minunilor, o planetă mirifică prin învelișurile și goliciunile căreia zburdă c-un teribil nesațiu, tot mai flămînd cu cît mai lacom înfulecă prin toate simțurile senzații unele mai năvalnice decît altele, persiflează rigorile stupide („Acolo — *n.n.* la Oficiul Artelor Publice — nu se poate face nici un pas fără număr și ștampilă. Dacă i-a ieșit un dinte copilului trebuie dovadă, cîntecul cocoșului este înregistrat și pus la arhivă, declarațiile de dragoste se lasă în copie") sau timorările simplificatoare, dogmatismul hilar, turnarea vieții în calapoade, stereotipii, boxe și moarte, fiindcă toate aceste imbecil riguroase încorsetări, fermoare și lacăte moarte includ : „De acum înainte vei avea zilnic procese. Procesele nu existau fiindcă nu avea cine să le facă. Faptele așteptau să se întoarcă regele, ca să se prefacă în procese. Acum regele s-a întors, tu i-ai luat locul la masa judecătorilor ; va trebui să judeci și să condamni." (...) „Fiind om liber, Elvețianul nu voia să se înrobească păcatului de a-și pedepsi semenii. Menirea aceasta o au numai regii sau sclavii. Celor dintîi le-au dat-o zeii. Ceilalați o iau din ignoranță și mentalitate de sclav care vede lumea împărțită doar în pedepsitori și pedepsiți."

*

Cu răbdare, din acest roman se pot alege însemnări, nuanțe, scripeți pentru scheletul unui jurnal de experiențe și de falsă

morală, se poate constitui o suită largă de aforisme, poate fi desprinsă scăpărarea unor metafore și fragmente nedeosebindu-se de cutari versuri notabile (de pildă : „Femeia aceea era fericită de ea și de lumea în care bătea ora unsprezece noaptea“; „Pînă la urmă, robii rămîn robi și regii regi“ ; „mă aflu la sfîrșitul unui șir de capete retezate“ ; „La mine găsești orice organizație clandestină dorești“ etc.), fragmente ce s-ar vădi la locul lor într-o culegere lirică ; tot cu răbdare (și nu cu o deranjantă răbdare) se fac reținute sarcastice observații, acuități, rosturi și nerosturi ale comportamentelor sociale, tipuri de gîndire sau de blocare a gîndirii, de spețe de a acționa, situate unele cu altele sau față de altele în raport contradictoriu („Ce-i interesa pe ei onoarea lui Menelaos ? Ce-i interesa onoarea în general ? Asta era o preocupare pentru mușchetari și alți duelgii“ ; „Vai de părintele care cheltuiește averea copilului său !“; „Încep să mă întreb dacă vom putea coborî într-un loc unde să se găsească și jos ceea ce vedem de sus“ etc.) ; ai de surprins și decupat dialoguri bine întrețesute, nu numai pentru că într-adevăr vii, dar cîteodată ambigue, dar adesea cu derive complicitare, și de înregistrat habitudini, capricii, confecții, stridențe, portrete îndemînatic smulse observației sau deduse din ansambluri, apoi dezasamblate („și, cum mă vedeau, strigau : „Uite-l pe ăla cu ploaia !“ Pînă la urmă s-a montat o cabală împotriva mea. Consiliul consistorial, în ședință extraordinară, m-a numit pericol public și m-a considerat principala sursă de întreținere a reumatismului în regiune. Era o vină suficientă ca să mă pună pe rug. Bineînțeles, n-am așteptat s-o facă. În dimineața cînd am observat că traversele de stejar din depozitul gării se cam împuținează, am dat bice înapoi spre oraș trăgînd după mine o ploaie de zile mari. Era ce-mi închipuisem : ăia pregăteau rugul și coiful de hîrtie pe care era scris textul articolului 120—412 în virtutea căruia mă condamnau. Din răzbunare i-am ținut cu ploaia în cap, pînă am fost convins că președintele consistoriului a făcut o dublă pneumonie și călăului principal i s-a pornit arterita care îi înțepenea mîinile și picioarele. Pînă la urmă m-am lăsat păgubaș. Am încărcat caii și birja într-un șlep și-am trecut pe partea cealaltă a mării“) ; poți zăbovi la descrieri care ți se impun prin culoare, proporții, eufonie și forță ; în sfîrșit, vezi cum literatura, teatrul, cinematograful, istoria, arheologia, pictura folosesc dezlănțuit, competiționar, mijloacele de care cu toatele dispun spre a fi agrea-

bile cititorului, chiar dacă prin supraofertă nu totdeauna o și reușesc la modul suprem.

Cum însă nimeni nu stă să-și specializeze răbdarea în alcătuiri de extrase pe genuri literare și artistice, oricît de atractive, în final ne vom resemna să nu ignorăm că romanul rezistă prin instinctul de a favoriza — în locul oricăror coerciţiuni, dogme, inhibări, scheme paralizante — sentimentul decomprimării, confortabilităţii, destinderii, dreptul de a fi în recreaţie și de a preţui gustul vocaţei, suculenţa inventivităţilor corelate, delectabile, tentaţia gratuitului, între dezgusturile și alergia la numeroase table de legi și legi de aramă cărora literatura le-a fost sortită ostatică : „Ajungînd la cheltuielile pentru procurarea brînzei Nasal, o combinaţie în stare să mute nasul din loc, însă foarte pe gustul lui Ulise, contabilul încercase o rotunjire a numărului bărbînţelor aduse în opt tranșe a cîte șapte samare pline purtate de măgăruși.

— Șaizeci de samare, zisese contabilul, închizînd ochii după ochelarii lui cu lentile atît de groase încît îi serveau la aprinsul ţigării de la soare.

— Opt ori șapte fac cincizeci și șase, corectase cîinele Xerxes, care, nelipsit din ședinţele de tron, dormita cu botul pe cizmele regelui.

Vorbitul cu animalele fusese considerat de Penelopa și de întreaga curte ca suprema viclenie a lui Ulise, din cauză că pînă la începerea războiului cu Troia, nimeni nu ajunsese să priceapă ce utilizare voia să dea regele tuturor acestor cai care recitau pe de rost articolele din codul lui Hamurabi, cîini matematicieni, tăurași din rasa „Pinzgau" în stare să povestească de la una pînă la cincizeci din cele zece munci ale lui Heracles, sau cocoșul care spunea, de trei ori pe zi, ora exactă, cu o abatere, în plus, de treizeci de secunde. Mai ales că, plecînd la război, Ulise nu-l luase cu el nici măcar pe cîinele Xerxes. Puternic, mare cît un viţel, cîinele era în stare să bage spaima în dușman prin simpla-i înfăţișare, cu atît mai mult dacă ar fi început să strige pe cîmpul de luptă :

— Opt ori opt fac șaizeci și patru !"

*

Mai demult, cînd n-avea decît trei ani, pentru întîia oară, am fost cu copilul meu în satul acela crispat și fără noroc, de unde cobor, împuţinat primăvară-toamnă, semestrial, de apele

Buzăului, însă sprijinit și din față și din spate, osos, de umerii a doua păduri. În clipa în care a ajuns acolo, printre pomi, înfloriri, cățel și lăcuste, brusc, am văzut-o pe Marta ridicînd brațele spre cer, spre soare, spre păsări și spunîndu-ne cu toate cuvintele luminii parcă într-o singură suflare : „Aici pot să țip cît vhrreau !“ Nu-și exprimase și nici nu-i cunoscusem niciodată vreo dorință în acest sens, pînă atunci, și nici n-o auzisem vreodată, măcar o dată, țipînd, însă în clipa aceea, spunînd-o, mi-am dat seama că descoperise ceva egal cu paradisul : adică libertatea. Libertatea de a nu mai fi numai între ziduri, într-o cutie cu capace verticale, pusă deasupra altor cutii în apartamentele de prin blocuri, în canoanele de prin blocuri, în orizontul, spațiul și convalescența morții de prin blocuri. Față în față doar cu natura, care e (dintr-o rațiune numai a sa) plină de zei anonimi și cunoscuți, vitregi sau favorabili, mari, mici și de toate dimensiunile puterii sau neputerii morale.

Ei bine, la lectura minunatei lui „povești“, cuprinzînd — *poate* — istoria lui Ulise și a Penelopei, romancierul Platon Pardău ni se prezintă pentru prima dată într-un exultant și prielnic teritoriu al descătușării, unde (așa cum nu era obișnuit nici el nici literatura lui) poate țipa cît vrea, poate sări, experimenta, fugi, bocăni, palpita și împodobi cît poftește și cu ce vrea, de mai multe ori (nici n-o evită !), pămîntul și cerul, apa și închipuirea, recurgînd la orice soi de exerciții de oratorie, mișcare, stil, avînt și despovărare.

E ca într-un acrobatic antrenament al învățării și re-învățării alfabetelor libertății.

ÎN PAS CU MIROSUL DE VÎNZARE

— Dorin Tudoran —

Cînd pescuiești un naufragiat, străduindu-te să-l aduci la viață prin exerciții de respirație artificială (așa se și cheamă cartea lui Dorin Tudoran despre care scriem: RESPIRAȚIE ARTIFICIALĂ), nu stai să te întrebi dacă subiectul asistenței îngrijorate căreia sau căruia i se administrează maxima atenție s-a avîntat pe valuri știind ori fără a ști să înoate. Stadiul e depășit, ceea ce urmărești este, și atît, salvarea sa cu orice preț. De obicei se îneacă mai mult și mai mulți înotători decît oameni care nu știu să înoate, căci ultimii îndoindu-se asupră-le și purtînd puterii ca și feloniilor sau șireteniilor largului o frică amestecată cu respect, o repudiere prevenită, nu se avîntă prea departe îndeobște, așa că economisesc — din cumințenie, limită și neputință — posibilitatea riscului. Unul dintre rarele — poate — cazuri în care prejudecățile (iar nu prejudecățile, mai de grabă prudența) par și ele salutare ori măcar înlătură surprizele neplăcute, dacă nu catastrofa însăși. Fapt însă care nu elimină în totalitate șansa ghinionului pentru toți profanii navigației cu brațele...

De la poezia pe care n-o ocoleau muzica și podoabele prozodice, a frăgezimii și intimității ; de la o poezie irigată exploziv sau tandru de principiile și sinuoasa generozitate a tinereții, luminii, interesului și curiozității pentru viață și pentru suculentele ei atribute, pentru viață și risipa de viață al căror spectacol izbutea să-l seducă integral, acest poet care își apără luciditatea și candorile, aspirațiile și aerul intelectului, soarele și luna, prietenii și prieteniile, visul și realitatea interioară cu un patos, cu o onestitate, cu un curaj, cu o decență, cu un romantism, cu o claritate, cu un elan, cu o frenezie într-adevăr demne de ceea ce legitimează ideal poeții în fața ultragiului, a trecut

către îngîndurare, interogaţie, retractilitate, îndoieli, scepticism, silă, indignare, suspiciune și imprecație, causticitate și persiflare, după un îndelung studiu de distanţă, de inadaptabilitate și inadaptare, de examen al inabilităților și teste asupra condiției umane, de conviețuire cu durerea, de observare a alarmantelor tipuri de disfuncţie în lume și în lumea din jur a legilor și mecanismelor normalului. Din ce în ce limbajul său („Limba — un ghem de sînge"; de-a lungul unor inospitaliere continente de frig absolut „În dreptul fiecărui cuvînt / se opreşte un paznic / aproape transparent / și de-o mărime reglabilă. / Ia capul cuvîntului / din mîinile acestuia, / îl șterge c-un burete auriu / și foarte uscat, / îl stropește c-un spray, / care are tocmai proprietatea / de-a împiedica / propagarea primului sunet. / Apoi, capul cuvîntului / este așezat pe-o bandă rulantă / ce străbate această / primă porțiune a sălii / cu liniștea unui animal / obișnuit cu marile adîncuri. // (...) // Din cînd în cînd, însă, / un fum roșietic și înecăcios / coboară — ca o pasăre / sleită — de-a-lungul imenselor oglinzi, / iar la picioarele fotoliilor / se strîng mici pete rubinii"), din ce în ce limbajul său s-a tulburat, și-a pus întrebări, s-a zvîrcolit (contractări, dilatări), a reluat și n-a mai putut relua instrumentele de odinioară ale cîntecului și cîntecelor, căci cîntecele nu mai reușeau a tresări și cîntecul avea laringită, poate chiar ceva mai grav, căci hîrîia, hîrîia agresiv, indignat, indispus. În stupoarea ciocnirii de un hilar fabricat care era doar ceea ce devenise metamorfozîndu-se omul și ceea ce mai rămăsese — desfigurat și articulîndu-se din falsuri, din măsluiri, din înșelare și decădere — din biata noțiune de om, din „bietul fenomen individual", — în fața crizei omului, a întunecării lui accelerate, fatale în condițiile date și urmate („Veselă carne, omul !"; „Anthropos : / urlînd, / alergînd ; / alcătuirea abjectă / căreia / apa nu-i poate reflecta / adevăratul chip ! / Anthropos : / nume tîrîtor, / nume zburător, / ucigînd, / plîngînd, / nume de necrezut !" ; „Cel ce vrea să nu m-atingă, / să poarte mănuși / din piele de om" ; „Dumneavoastră sunteți fructele / unei anume realități" ; „Ucidem — cum altfel ? — / spre a fi în pas cu viața" ; „*E un miros de vînzare :* / Miroase ; numai atît" ; „Cineva a supt de la sînul mamei sale / cenușă ca dintr-un vulcan nehotărît — / arde-doarme-urlă-cîntă-piezișorizontal / Cineva a scuipat pe sînul mamei sale / ca o mare biciuind malurile cu odgoane de sare / Cineva a mușcat sînul mamei sale / Cineva a însetat de ceunșă / Cineva mîngîie sînul

mamei sale / ca pe o bomboană cu neutroni / Cineva află de ce sa născut / Cineva s-a născut / Cineva ascultă toate acestea / ca pe huruitul dintre două ere geologice“ ; „Nu ! Acolo nu s-a născut / o emisferă de smoală. / Nu ! Acolo nu e, / nici măcar, / un întuneric trecător. / Acolo a crescut / prea mult jeg / pe sufletele oamenilor“), spiritul s-a crispat, revolta înșelatului spectator s-a prefăcut în avertisment, limbajul ca degradare și ofensă a tresărit profanat, o anvergură a rănii a scos exclamații, strigăte legitime și arătătorul demascator a indicat spre colacii brațelor hidrei monstruoase, iar repulsia luînd act de sine a luat — nu mai puțin — poziția de nolli me tangere, cortina-i căzută, uitați-vă în cabine și după cofraje (ce dacă-s de carton ?), dar mai ales nu vă apropiați, că țip :

O splendidă auroră
a adevărului,
tu nu vei întîrzia să te arăți :
„Sictir !“

Vremea poeților naivi s-a dus. Odată cu turnul de fildeș. Ei au fost invitați să fie treji, să pulseze între pulsurile cetății — iată-i, și iată cetatea. Ea trebuie apărată cu strășnicie de minciună și de demagogie, de teatralism ignar și de emfază, de înzorzonatele goluri și de mizeria dogmatică, de tabu-uri stupide și de împietrire, la ce să-i momești ochii cu flori sau intestinele cu alimente incomestibile, cînd se-aud lucrările, forfota, generalele metabolisme din incubatoarele viitorului ? Dar viitorul este ce ? O... aia sau oaia care nu se poate defini :

Sandwich cu flori
și nimic nu mai poate opri nimicul
să devină
Mai mult ca nimicul nimicului,
dacă asta folosește fie și numai
la decapitarea unei prejudecăți
cu briceagul altei prejudecăți.

De sigur, lingușirea se îmbracă la celebre case de modă și apare în stofe plăcute, însă cît și ceea ce acoperă nu este la fel de plăcut nici vederii nici înțelesului, oricît ar părea de impecabilă croitura sau de încîlcită vederea înțelesului. Prisosește

ceva în „impecabilitate", coeficientul ridicolului, ironia deci se va naște de la sine („poeți *desăvîrșiți* așterneau pe hîrtie poeme *nemuritoare"*). Salubritarii nedesăvîrșirii însă, destoinicii profilaxiilor, obișnuiții adevărurilor muritoare, dar muritoare în chinuri, nu de serviciu și de schimb însă, ci care — adevărurile — nu se modifică și nu merg la prăvălioarele de cosmetică ale literaturii de două parale și de două minute, marii simpli, chiar transformați în scrum, își deposedează de satisfacții executorii cărora le scapă, tocmai în clipa asasinatului le scapă natura, însăși natura victimei, compusă din impalpabilități și mobilitate stranie : „Pe masa mea de lucru, un pumn de cenușă, încă fierbinte, palpita ca inima smulsă din pieptul unei viețuitoare ce nu poate fi, totuși, ucisă, neavînd o formă exactă." Trucul este inclus în manșoanele sau tranșeele derutantei metafore, căci oricîte forme ai nimici, nu forma ci fondul se ucide ca să ucizi.

În obnubilarea produsă și răsfrîntă asupra sensurilor luminii și ale luminii rațiunii de a fi sens („împiedicînd apa / să se transforme în foc" ; „Pămîntul sună / ca o monedă uitată / într-un muzeu din care / au fost furate toate originalele / și toate copiile"), s-a petrecut o mutație, o modificare de noblețe și de gramatică a valorii, a conținuturilor nepervertite, în sfîrșit „ceva din marile trădări ale naturii : / un fulger / visa / să devină / topor !"

Cînd „Sigur : toate provinciile-s bătrîne" ; cînd esența fulgerelor înseși se convertește în crimă, se corupe, se ticăloșește ; cînd carabinele se vor piculine și se hițiie vomîndu-și însă în rafale balele veninoase ; cînd viața descoperi că nu ne aparține decît pînă la revelarea că nu este niciodată un pachețel de pulbere de foc, adică de praf de pușcă, totuna cu un pachețel de vată („tu, viață numai și numai a mea, / iată-te : / Două păsări gemene / te poartă în cioc, / ca pe o sfoară de uscat rufe, / ca pe un vierme de aur, / ca pe un nerv încă viu ; / zbătîndu-se adică !") și inventarul disperatei activități zilnice — cu anomalii, exerciții de imbecilizare, plictiseli, stări de dresaj, agonii, șovăieli în a privi lucrurile din față și lealitatea ori franchețea ca pe niște aristocrații în ele înseIe („Pasul lor — *n.n.* al traficanților de rîme, dacă oamenii rîme or fi ajuns — „nu era nici elastic, nici prea apăsat. *De privit nu prea priveau pe nimeni în ochi,* dar de asta ne-am dat seama abia după cele petrecute"), de la sine înțeles că „marea / simț pierdut", un soi de suflet

abisal, de vocaţie a infinitului, se agită în zadar, înstrăinarea s-a produs, oficiază văzduhul alienărilor, mici sau mari, îngrijorătoare sau cu impregnări de fatală apăsare, răspunsurile au fost date şi n-au fost date ca să serenizeze fiinţa :

nu ai nimic de aflat, linişteşte-te :
eu sînt Străinul.

Şi *străinul* e lumea. O lume căreia i se face respiraţie artificială. Învinsă ? Culpabilă ? În iresponsabilitate ? Victimă ? Călău ? Noţiunilor li se aplică bombardamente mărunte şi-s atrase într-o mişcare de conversiune, punitivă, sînt maculate şi supuse intimidărilor. În zdrobirea sistematică a mecanismului de gîndire şi de geneza gîndirii, în vastitatea laboratoarelor de treptată anulare a spasmelor, de impact, în scurta repercutare a fluxurilor refuzate, a elanurilor în lichidare, înfrîngerea se complică, forţa ideilor se deslocuieşte prin idei, doar prin idei de o şi mai concentrată forţă :

Cel ce vrea să mă-nvingă,
aştepte pînă-i va creşte în palmă
o armă transparentă, ucigătoare —
ca o idee.

Mda. Ar fi o cale... Aceasta. Mai există şi altele. Visul, de pildă :

fiule
şi tată,
broască
şi diamant,
lasă-te visului !

sau :

să nu te gîndeşti să nu te gîndeşi
nu te gîndi nu te gîndi
acum visezi :
că vînezi numai cu săgeţi de apă
că ridici o mînăstire pe locul unde s-a sinucis un izvor
că-ţi încredinţezi sufletul unei mări fără faimă
că bei laptele unui animal pe cale de dispariţie.

Și de pildă îmbrobodirea fățarnică, îmbobinarea, speculările bunei credințe, preluarea armelor celuilalt, și a moralei celuilalt, și a vieții celuilalt, și trimiterea partenerului de performanță, de competiție, într-un eșec perfid sau chiar în cel mai viclean dintre eșecurile capitale, în moarte :

Să ne împăcăm ! — strigați,
să ne împăcăm, chiar dacă
asta nu vă va fi de-ajuns,
iar mulți dintre voi
nu ne vor fi iertat. Să ne împăcăm !

. . . . . .

În vremea aceasta,
cei ce ceruseră împăcarea
au tras — cu o sabie — o linie
pe malul mării.
După fiecare val ce se retrăgea, pe albia săpată
cu vîrful armei
rămînea un fir de apă.
Unul din cei
care ceruseră împăcarea
ridica sabia asupra unuia
din cei care o acceptaseră.
Pînă ca omul acesta să moară,
nu mai avea timp decît
să întrebe : *„De ce mă ucizi ?“*
Cellalt n-avea răbdare
decît să-i răspundă :
*„Bine, dar nu locuiești
de partea cealaltă a apei ?“*
și-i arăta linia săpată de vîrful sabiei
în nisip.
Pe ultimii i-au cruțat,
i-au poftit în jurul focurilor
și i-au întrebat
dacă nu se află printre ei
cel care — într-o batistă de borangic —
păstrează inima de diamant
a pămîntului.
Tăgăduind cu toții,
au fost îngropați de vii
în nisip ; le-au lăsat numai
capetele afară
pentru a putea privi
cum ei, cei ce ceruseră împăcarea,
se îndreaptă spre
din nou înfloritoarele așezări.

Lîngă rezonanța de cristal a izvorului sinucis, folosind efectele limbajului șoc, instrumentele chirurgiei pe viu, poemele plachetei RESPIRAȚIE ARTIFICIALĂ s-au născut într-o și dintr-o stare de urgență, cînd vîntul tundea copacii, sigiliul unui sunet funerar parafa umerii toamnei, apa făcuse icter, se comporta „ca o fiară sătulă de stat în album“ și-n îngălbenitele ei unde se-auzea „horcăitul insalubru al orașului“, *oraș* (o antropologie ? o eră ? un corp de doctrine ?) invadat de născociții traficanți de rîme care „n-aveau nimic de vînzare — nu cumpărau nimic.“

Dincolo de suspendările și încetarea comerțului, în incapacitate funciară de orice ascensiune, amurgul efectuează declinuri, coboară, și „în cîrjile lui de sticlă“ se presimte „ștevia de pe partea nevăzută a Lunii“, farsele farmecului programat, mîndria dinților pisați.

Vorba acelui poet american : *Laughing to Keep from Crying* (Rîd ca să-mi țin plînsul...).

...ȘI DIN VIS CE-A MAI RĂMAS

— Dan Deșliu —

„Prin împlinire pierdem totdeauna / ceva din minunea posibilă" ne spune Dan Deșliu aparținînd acelui „noi care-am deschis cărarea". Dar prin... *neîmplinire ?* Prin neîmplinire minunea se pierde toată și ne surprindem în gînd ai libertății sau pedepsei de a vedea, reține, simți și discuta cu noi, doar cu noi înșine, despre „Marele zid străveziu / care ne împresoară", din pricină că

Mereu
o mașină mai mare decide
propria noastră mișcare.

Pe deoparte *lipsa de cîntec,* pe de alta... un *discurs în ceață,* auzind cum timpul își revarsă leșioasele valuri „din sine însuși întru sine însuși" și trăind pe un *vulcan flegmatic,* din ce se compune — în definitiv — mecanismul artei unui astfel de poet și ce este ea : mister ? evidență ? insatisfacție ? exces de limbuție ? sicriu ? lacăt ? profilaxie ? leac ? otravă ? Răspuns dificil : „Poemul este ce se vede / și nu se vede mai ales" — va mărturisi Dan Deșliu și tot el va pomeni de „liota vorbelor neisprăvite", observînd cum :

zi noapte
ne-ngropăm în cuvinte
pre noi înșine și
unul pre altul
cu gîndul că astfel
s-ar putea zămisli
ca firul de paianjen din paianjen

o fragedă punte
peste prăpastia
dintre sine și sine
Dă-mi mîna și taci
despre iarnă.

Această ars poetica, văzută ca prăpastie *dintre sine și sine,* se compune din frig și povață la tăcere.

Să fi rămas poetul doar... papagalul dintre flori ?

Acel Dan Deșliu al elanurilor clamate, al inflației de entuziasm, al retorismului în progresivă emisie a dispărut. Spre binele poeziei sale. Din sechelele lui, pe lîngă excepția Pegasului care-și arată copita de măgar, s-a păstrat însă luciditatea : „Ușor mi-a fost să mă dedau cu greul / ... / Rău mi-ar ședea să am o soartă bună."

El *martelează* rămășițe și ascultă, martor la o producție cazonă, cu „tufe de sîrmă ghimpată" și „constelații făcute", cum se derulează în vid, extorcate de sens, într-o nediferențiere cvasi-absolută, confundabilă cu absoluturile morții, umilitoare, „vorbele vorbele vorbele / panglică albă debordînd egal / din aparatele de conversație". Și în loc să mai locuiască în sine, se pomenește vis-à-vis, transferat „într-o cameră șuie / cufundată-n absență", unde are de desfășurat un interminabil joc absurd, obligatoriu și infernal, după un ritual de Kafka, supus la surîsuri de comandă, la artificii mutilatoare, distribuit — ca printr-o clepsidră, fir cu fir, strop cu strop, durere cu durere — obsesiilor, contradicțiilor, eșecurilor :

să rabd jucînd
răbdînd să joc mereu (...)

. . . .

un joc tăios
pe muche de cuțit
pe-o miză categoric inumană
și trezindu-mă să scrîșnesc
printre dinții-ncleștați
printre stropi de sudoare-nchegată
— Am vistat, cel puțin !

E un vis care, însă, nu mai satisface, o disperare, un coșmar *(„Așa eram cum eram / ... / sînt numai / cum sînt"),* dintre ale

cărui vîscozități, cenușiuri, tentacule, de sub ale cărui ferăstraie, rotoare și ventuze răzbate un strigăt pre-funerar :

Spuneți-mi cuvinte,
mai spuneți-mi cuvinte
mai
spuneți mai spuneți și mai
spuneți de ce mai înseamnă și ce
dincolo de cuvinte această
Zbatere surdă
Fără cuvinte...

Un exeget al pasiunilor psihanalitice și structuraliste ar insista sistematic asupra cîtorva termeni și noțiuni din poezia lui Dan Deșliu, poate că nu fără să ajungă la edificări, concluzii și orientări simptomatice : zîmbetul și rînjetul („ne-am dat tinerețea pe un *zîmbet parșiv*" ; „Și nu mai *rînji !* Crezi că-i pasă cuiva de *zîmbetul* tău *înghețat ?*" ; „încerc să *rînjesc* observînd / că umbli aiurea / ... / *să rînjesc* la ideea că astfel ne petrecem succesiv / din aer în aer absent / din aer în aer trădat / din lume de sticlă în lume / de sticlă sau de altceva"), visul și frigul sau zăpada, sau gheața („puștiul care *visează* / să știe / cum sînt / băieții și fetele / de pe strada vecină, / cum e peste gard, / la vecini, în grădină, / dar pe bulevard, / dar într-o țară străină / dar pe un altfel de Pămînt" ; „E ca o durere *în vis*" ; „Mai mult — poate-*am visat*" ; „totul e simplu și *rece*" ; *„vom îngheța* hotărît" ; „rictusul *damei ghețoase*" ; *„o floare / de gheață"* / veșted putrezitoare" ; *„teii de gheață"* ; *„zale de gheață"* ; *„săgețile de gheață"* ; *„Zăpada* ca un cîine mort / călcată de mașini pe stradă / nici nu mai seamănă-a *zăpadă..."),* focul și sticla, o ninsoare care ia foc, niște glaciale flăcări de sticlă („Dreaptă demnă severă / cu *ochi de foc sticlos* / scrutează *iarna* / nimicnicia celorlalte toate" ; „Au ierburile iz de fier / *Cu flăcări ninge* șuierînd / Făpturi ce n-au trăit nicicînd / ni se refuză și ne cer" ; „și cîntă cocoșul sălbatic / *pe-o creangă cu flori de jăratic"),* singurătatea, sihăstria și golul sau absența („Ce arde-n tine, *suflet sur ?* / O candelă de *sihăstrie"* ; „între coastele mele / *sufletul arde* cu vuiet" ; „Fata Pădurii, Vîntoasele, Ielele / Vin de la munte, din *slăvi singuratice"* ; „veșnica mea *sihăstrie* / *însingurînd-o* și mai mult" ; „iar eu rămîn doar *strigătul în gol* / de nimeni auzit / și de oricine..." ; „să joc la infinit de *solitar"),*

*

Ai fi, desigur, tentat — urmînd enunțului atîtora — a afirma că Dan Deșliu aparține acelei mulțimi de autori (ei se numără cu zecile) și vremii aceleia în care poezia fusese relegată, iar în numele său se practicau (rimate sau nu, ritmate sau ba) reportajul, articolul, cronica, denunțul, injuria, ovațiile, chiuitura electorală, elogiul calp, vindicațiunea, reclama, imnul, dresajul, sosurile și evident prisosurile unei oratorii goale, dacă parte măcar din obiceiurile de rău augur și durată a răurilor acelui timp și ale acelor mentalități, înmulțite cu metehne, servilisme și decepții noi, n-ar fi început să reînvie sub ochii noștri și mai întristător, fiindcă înseamnă că din dialectica nimicului, nici după 30 de ani de obnubilări și melancolii culturale, n-am învățat nimic sau mai nimic. Totuși cum să mai obiectezi ceva sau cine știe ce cutărui poet proletcultist măcar de-a lungul unor cărți (să nu-i spunem nici. A. Toma nici musai A. E. Baconsky, deoarece ei au fost — repetăm — cu zecile și pe prea puțini i-am văzut ulterior căindu-se, avînd elementarul cavalerism de a-și recunoaște public, în scris, rătăcirea, ca să nu dăm fenomenului alt nume decît eufumisticul *rătăcire),* cînd farseurii poeziei se numără și azi cu zecile, poate cu sutele, cînd se joacă șotron cu patria, se trafichează cu strămoșii, apar boite în acrobați noțiunile de omenie, demnitate, erou, caracter, socialism, popor, libertate și (fără talent, fără decență, fără cultură, fără întrerupere) se furnizează pieții literare o demagogie vulgară, o sub-literatură în progresivă creștere ?

Va veni, poate, într-o zi, un cititor neîmpătimit, situat mult de-asupra legilor de fier și aramă ale ochiului pentru ochi și ale dintelui pentru dinte, un salubru chirurg privitor în adîncul timpului, sau peste el, în marea durată, unde ceea ce există există necontingent, absolutul refuzînd scliviseala, un medic îndemînatec și radical în a depista cu discernămînt feluritele ipostaze și cazuri nu de simplă ocluzie intestinală, ci de încărcătură a firelor minții și a minților conștiinței, care să selecteze ce rezistă și ce a murit în scrierile poeților tipăriți, premiați, ninși de laude, onoruri, privilegii și demnități, între 1948—1964.

Nu se poate să nu vină.

Spre folosul deopotrivă al acelor autori, dar și al interioarei trebuințe ce o are literatura de a-și cunoaște zonele valide, imaginarul spițer din cine știe ce ungher al viitorului va bine-

merita pentru efortul — atunci — demonic sau dumnezeesc de a fi separat eventual partea curativă, lecuitoare, durabilă și benefică, de partea cealaltă, nocivă. De puroi și venin.

Criticul Eugen Simion îmi destăinuia, iar apoi a scris-o, că și-a adunat răbdarea, timpul, dăruirea și curajul de a citi mai verile trecute integral volumele, toate volumele de versuri ale lui Mihai Beniuc, parcă șaptezeci și ceva la număr, și mă asigura subliniat că există vreo sută de poezii într-adevăr bune, „sigur bune“ în acea neobișnuită, bineînțeles, cantitate (pe cale încă de a se îmbogăți în continuare) de lirice fructe a autorului *Cîntecelor de pierzanie*. Adică în fiecare volum cîte o poezie, două. Așa o fi.

Problema care, socot, ar merita un mai adînc interes pare alta : studiind numai fragmentar sau dimpotrivă studiind complet opera unui scriitor suntem în măsură într-adevăr a considera că ne-am format, că deținem asupra lui o vedere critică ? Fiindcă dacă este exclus a presupune că un literat înfruntă prin altceva posteritatea decît prin ceea ce are el desigur mai valoros, apoi tare dificil e de stabilit ce are mai valoros fără să întreprinzi procesul de analiză și de evaluare, de comparații și investigări al întregii sale opere. Cînd alegi din 70 de volume o sută — măcar de-ar fi ele o sută — de bucăți realizate artistic, îți incumbă obligația de a rosti judecăți de apreciere și asupra materialelor eliminate, după ce, firește, exigent, ai scos din ele minereul cel de preț. Iar lucrul acesta nu doar în cazul mai sus pomenit, al toboșarului vremurilor noi. Un poet care din 250 de poezii tipărite are 209 — să zicem — bune e totdeauna altceva decît unul căruia îi descoperi vreo sută de texte relevabile din 3 000 de piese scrise nestrălucit. Căci cantitatea de material steril contează și ea, ba încă foarte mult, într-o evaluare. Judeci porumbiștea nu numai după hlujani, ci și după știuleți.

Cu totul diferit se cer privite selecțiile pe care și le fac, suverani, din... propria-le operă autorii înșiși, îndeosebi cînd li-s giranți criteriul estetic, spiritul critic și exigența. De spirit critic însă nu este suspectabil zilnic oricine. Fapt care și explică, dealtfel, dacă reflectăm la cîte careva din culegerile de poezie originală apărute bunăoară în colecțiile „Biblioteca pentru toți“ și „Cele mai frumoase poezii“, ce puțin s-au avantajat ei înșiși, unii autori. Și nu ne referim, desigur, numai la aceia care nu ar fi avut în ruptul capului de unde alege și altceva.

În schimb, Dan Deşliu — în intenţia de a-şi alcătui acum, în ceasul cel mai tîrziu, sub titlul VISUL ŞI VEGHEA, un volum antologic — a procedat cu sine autoritar, eliminînd cu hotărîre şi măcar de data aceasta cu inspiraţie aproape complet acea vastă suprafaţă narativ-discursivă a producţiei lui literare ce i-a creat cîndva notorietatea. Într-o aşa de severă măsură şi-a aplicat neîndurarea examenului critic, încît lipsit (să presupunem) de orice fel de amănunt bibliografic asupra autorului, cititorul de azi, căruia singurul ghid orientativ i-ar fi materialele poetice cuprinse în volumul pomenit, cu dificultate ar concede că dintr-un acelaşi condei au emanat cîndva *Goarnele inimii, Minerii din Maramureş, Lazăr de la Rusca* şi în sfîrşit cîte altele, lucrări şi lucruri acum — nu pe nedrept şi nu spre surpriza cuiva — cel puţin demonetizate. Numeroase din bucăţile care au făcut faima, cîndva, a poetului nu se mai află în culegerea de azi ; altele încă puteau lipsi. Dar în cele mai multe dintre cele incluse am găsit măcar un vers ori un mănunchi de stihuri frumoase. Adesea mi se pare dealtminteri, cînd cu sfială şi încordare mă apropii de marea poezie a timpurilor, că de fapt nicăieri (dar cine ştie, m-oi fi înşelînd...), la nici un popor şi în nici o epocă, aproape niciodată nu s-au scris poeme indiferent de dimensiunea lor în întregime impecabile, ci numai versuri, uneori insule, arhipelaguri de versuri izbutite şi cîteodată ireproşabile, sublime, — excepţionale aş fi gata să zic, de nu mi-ar cam displace termenul.

N-are cum să poată fi socotit neglijabil un poet care plăsmuie metafore şi versuri ca următoarele :

Oameni, vieţile noastre ce sînt ?
Urme de fiare apuse

. . . .

Şi ce-i aceea — moarte ?
Materia se duce mai departe

. . . .

ciocîrlie,
Sfîntă Ioană a cîntecelor !

. . . .

să facem vorbire
despre porcul-privighetoare (...)

. . . .

cine
ce fel
cînd anume
săvîrşeşte fabulosul transfer
între şorici şi suflet

. . . .

Hai la durere, de vînzare !

. . . .

Prinde-te bine ! Vezi, să nu cazi
printre zăbrele — în altădată.

. . . .

Atît — şi nici măcar atît
ceva mai mult decît nimic
visam că aş fi vrut să zic
un cîntec foarte mohorît

. . . .

fiinţe ale nefiinţei

. . . .

Imposibil să beau
Am zis şi făcui
fărîme c-un gest inutil
pustiul propus contra setei.

Asistăm cu toate acestea, între altele, la o bizarerie : poetul este atacat azi, cînd nu mai scrie cum scria ieri, pentru vinovăţii ale poeziei sale din trecut, iar nu pentru structurile (ar fi şi complicat) aceleia de acum, altele, creindu-se înadins confuzie, pe trucul nedistincţiei între planuri, al suprapunerii unor timpi neidentici. Atacat — şi se rîde vesel, tare. Dar (vorba lui Aragon, care era numai fără consecvenţă, nu şi fără talent) — *on rit trop fort pour être gais.*

Într-o cultură şi aşa curent certată cu principiile, ce dezonorant şi lamentabil procedeu pentru cei ce-l adoptă.

Un adversar dispreţuit nu se combate cu argumente de teapa motivelor pentru care îl subestimezi, dacă eşti sau măcar vrei să pari din alt aluat spiritual decît el.

E lesne să negi un talent, însă e prostește.

Și apoi la ce să-l mai cerți pe cine se ceartă singur, cînd — spre deosebire de alții, de numeroși alții, nemeditativi asupra trecutului lor înșiși, care cultivă frecvent, chiar prea frecvent morala doar pentru uzul mediului ambiant, ca și cînd lor înșiși n-ar avea să-și spună nimic și ar locui concomitent în două identități, la două domicilii diferite — Dan Deșliu coboară în cămările adîncului, vine din căderea în altădată și se mustră sau are tendința de a se mustra, tendința de a face curat acolo unde li-i teamă atîtora să mai dea uneori cu mătura ?

Aș fi aflat, natural, soluții să exprim toate aceste păreri în termeni de — cum se zice — specialitate, într-un mai tehnic limbaj, dar în afară de faptul că așa ceva este la îndemîna și a unui nescriitor, că metoda îmi repugnă undeva asemeni stasurilor, ea mi s-a părut și nepotrivită în cazul dat. Niciodată nu mă voi bucura îndeajuns în fața unui om care își recapătă fie și doar parțial vederea, parvenind să furnizeze relații despre nelumina prin care a umblat, iar o atare mărturie de ce n-aș lăsa-o în chiar vesmîntul savorilor ei, fără să-i caut cu sîrguință tipare uscate ?

*

Cîți, mă întrebam totuși, din cei care-l hulesc azi pe Dan Deșliu (și ce e mai lesne decît să ridici piatra, fie și din presupunerea că pe drept ?) l-or mai fi citind cu lumina ochiului al treilea ? Le-ar folosi, însă. Căci ochiul de mîine, scăpărările ochiului al treilea, cel din viitor, va avea alte baremuri și desigur o să uite, atras de zările de atunci, modul diviziunilor gloriei de azi ori de ieri de după amiază. Le-ar folosi însă lectura acestui poet care a luat-o, într-un fel, din nou de la capăt și care se reinventează. Fiu risipitor, el este acum copilul nemulțumirii de sine, auzul sîmburelui care a însoțit-o la Pluto pe fiica Demetrei și care aduce, cînd mai urcă în soarele de pe lume, sfîșiata icoană a vînzolelilor din Tartar, înțelesurile sau poate limita înțelesurilor lumii de durere și greșeală, de rătăcire, de conflict între aspirație și confuzia soluțiilor către ceea ce visase. Folositoare le-ar fi multora lectura producțiilor lirice de acum ale lui Dan Deșliu, întîi pentru că ar descoperi cu mirare în ele altă peniță decît aceea care i-a creat legenda, a unui poet în stare să scrie bine, cîteodată mai bine chiar decît cei

cocoţaţi în graţia neprecupeţită a denigratorilor săi, iar după aceea pentru că li s-ar oferi prilejul (indiscutabil amar, dar şi benefic) de a gîndi măcar cu întîrziere asupra înşelăciunilor şi capcanelor succesului, după care — inepuizabile cum sunt — n-ar trebui în artă să alerge decît morţii ; — adică speţele de creatori în impas de personalitate, care îşi supraforţează prin impresariat realele lor dimensiuni modeste, căutînd a le impune abuziv. Cui, totuşi, la ce şi pentru cîtă vreme ?

Numai proştii sau improstiţii nu cred în deşertăciune.

Şi cît este ea de severă, de nuanţată !

Un adevărat om de artă ar trebui să fugă de lume, cînd îşi aude rostit numele. Ce beţie ieftină, aplauzele... Îndoieşte-te, vai ! de tine, cînd le auzi şi astupă-ţi, ca Ulise, urechile.

„Une fois par hasard, îşi propunea Aragon, regarde le soleil en face." Deşi nu este autorul *Mişcării perpetue* neapărat slăbiciunea orientării noastre, şi nici n-a fost vreodată, îndemnul său pare oportun măcar în cazul de faţă.

Poezia lui Dan Deşliu de azi, dar şi în genere, adică de azi şi de ieri, oferă — după cum spuneam — un util prilej de meditaţie atît pentru el, cît şi mai ales pentru noile serii de poeţi tineri. VISUL ŞI VEGHEA cuprinde o lecţie morală, e un tratat al înfrîngerii celor ce confundă şi au confundat, impardonabil adesea, poezia cu altceva — şi este un avertisment. Pentru că, atunci cînd părăseşti poezia pentru politică, trădezi poezia, iar cînd procedezi invers, abandonînd politica pentru poezie, omagiezi poezia. Sigur, numai dacă ai talent. Să nu se interpreteze eronat cuvintele noastre, înţelegîndu-se că — asta nicidecum — am refuza poetului miraculoasa pricepere şi de a obţine (dacă ştie taina de a ajunge cum să obţină) poezie din politică. S-a mai văzut. Iar poezia, aşa cum de atîtea ori notam, se poate face din orice, cu o singură condiţie capitală : poezie să faci, iar nu altceva.

*

Aşa cum trăim cu sau înconjuraţi lăuntric şi din afară de toate elementele pămîntului, deşi ni-i posibilă, foarte posibilă viaţa şi fără multe, fără simţitor de multe dintre ele, spuneam (cînd ? unde ?) că într-o anume accepţie scriem cu toţi poeţii lumii sau indubitabil cu destui din ei — şi cărui istoric literar

insistent, răbduriu, experimentat în migalnica întocmire a fișelor nu i-ar veni lesne totuși să se descurce în materialul didactic al bucăților care alcătuiesc VISUL ȘI VEGHEA lui Dan Deșliu, sistematizînd nici vorbă doveditor cît Arghezi, cît Pillat, cît Voiculescu, Minulescu, Esenin, Goga, Geo Dumitrescu, Mateiu Caragiale, Cincinat Pavelescu, Maiacovski, Sadoveanu, Topîrceanu, Bacovia, Eminescu, Francis Jammes, Hogaș, Neculce, Beniuc și (ironie a hazardelor !) chiar Crevedia pare să adie din plasma versurilor sale ? Numai că „dovezile" acestea ar trebui să convenim că nu relevă obligatoriu un tip de bucate preparate, fie și cu îndemînare, din alte treizeci de soiuri de bucate, ci prielnicia simetriilor unui climat, favorizarea poeziei.

Prin experiența, prin filtrele, prin incurabilele-i reverii (numai noțiunea de *vis* — o ! de cîte ori va invoca-o și o va diseca...), dacă forma, rezonanțele, tehnica, maniera, procedeele lui Dan Deșliu par ale mai multora, fondul — în compensație — este al său și poate fi considerat exemplar prin curajul onestității de a fi (la această retrospectivă) decepționat și de a ne și sugera din ce pricini : „de mult nu mi se-ntîmplă minuni de sărbători" ; „Țesum și noi stihare tîrfelor de mătase, / și ne-am dat tinerețea pe un zîmbet parșiv, / ... / Ne-am tocmit tinerețea la o cioară măiastră, / pe-un clondir de poșircă și-o felie de vis" ; „E cineva care poate preface / în ură — toată dragostea mea" ; „Timp asbent, / abolit, abrogat, / gol de mine, / ars odată cu mine — cu toate / că n-am fost acolo... / Asta se cheamă, cred, / trecutul mort. / Cine poate să moară / dacă n-a existat ? / Iată-ntrebarea, / iată răspunsul..." ; „Scrutez în urmă nopți și zile / pe unde săgetară, parcă, / superbe, suple, juvenile, / aceste aripi — astăzi inutile, / căci vîntul nu le mai încearcă" ; „sete de moarte, sete de nimic, / putință de a fi a tot ce detest, / putință de a detesta ce sînt, / mai rău decît un stîrv însuflețit / care-și batjocorește mama ! Mult / mai rău decît atît : mai rău ca tine".

Poetul e un apologet al inimii („A fost odată un băiat / și semăna cu mine... / ... / O, dragă, adă-l înapoi, / să-l mai revăd odată, / senin, sfios, așa — ca noi / odinioară !"), rapsodiind pe motivul acesta. Ca personaj al bătăliilor sale dinainte pierdute (azi o inimă sau două, ieri o balenă aproximativ nereglementară, poimîine un vis, ori un zîmbet, sau măcar niște subțire,

melancolică, albastră tinerețe), lui i s-ar putea spune *omul care și-a pierdut inima.* Iar cînd îți pierzi inima, n-o pierzi numai pe ea și nu pierzi numai atît. Între ceea ce simțim cu toate facultățile și ceea ce facem atît cu simțirile și cu facultățile noastre, orice fisură prejudiciază operei. Întocmai ca în *Acvariul defect* al lui Dan Deșliu : „Doar apa lipsește / Apa nu știu s-o fac." Unde mai pui, că nici nu e vorba de orice fel de apă !

Înșiși uriașii, solitarii, incomparabilii Sadoveanu și Arghezi, ca să nici nu mai pomenim de alții fără tot atîta forță, n-au mai convins (iar explicațiile sînt clare) exact bineînțeles din clipa în care convingerea plecase din ei.

Eram în 1947—1948 consilier literar la vechea editură „Cartea românească". Într-o zi mi se dă manuscrisul romanului *Păuna Mică* de Mihail Sadoveanu, să-l citesc și să refer. Foarte slabe file. Azi o știe și o spune toată lumea. Atunci însă, dacă o mai șopteau unul, doi în afară de mine. Trebuia totuși să fiu onest. Am opinat să nu se publice. Nu dintr-atîta naivitate încît să-mi fi închipuit măcar o clipă că voi avea cîștig de cauză, deși în cazul acela cîștigul meu de cauză ar fi echivalat cu însuși cîștigul autorului și — mai departe — al neîntrebatei literaturi române. Dar una e să pierzi în picioare, vertical și alta să nu-ți surîdă șansa, deși ai mers tîrîndu-te sau de-a dreptul cocoșat. Am pierdut, însă nu mi-a părut numai rău și a pierdut împreună cu mine autorul *Păunei Mici,* iar împreună cu amîndoi, tocmai la o răscruce a drumurilor sale, însăși literatura română, care n-avea cum trăi din aservire. Romanul, dacă roman o fi fost sau ce va fi fost, a apărut, se știe... A apărut și a folosit cui ?

Concluziile sînt nenumărate. Ele stau la îndemîna minții fiecăruia.

Dacă măcar de acum înainte ne-am da limpede seama la timp de cît de puțin timp dispunem, îndeosebi noi care am trăit și trăim pe vulcani, flegmatici sau neflegmatici, poate că ne-am decide odată să nu mai zvîrlim în continuare cu viețile în vid, ocupîndu-ne tocmai de ceea ce nu e vrednic a ne fi subiect de preocupări. Sau, ca să-l cităm tot pe Deșliu : „Parcă la ce bun / să pătimești frumos pentru zadarnic ?"

Metamorfoza inimii poetului își declanșează filmul cu o întîlnire sau — depinde unde și cum te situezi — cu un impact ; adolescent, el întîlnește ființa acelora care îl iau cu ei și drumul

său devine drumul lor. Din sentimentalism, irațiune, candoare, iluzie ? Investigații de fișat la trecut...

I-am salutat, sfios, ce-i drept,
și careva rosti agale :
— E un băiat acolo-n cale,
c-un pui de pasăre la piept...

. . . .

Să-l luăm cu noi, poate-o cînta
cum se îndreaptă mai spre soare
această țară truditoare...
Și-am mers din toată inima !

. . . .

M-am dus cu ei, pe drumuri lungi,
sub steaua muncii, fără scapăt,
să lupt, să cînt pînă la capăt,
cu-aceeași inimă de-atunci,

Dan Deșliu s-a dus, a cîntat — și toate celelalte.

Copil și adolescent, l-a descoperit în drum pe Irod.

Crunt, mînios din senin, violent, prefăcînd gratuitatea jocului în oroare, Irod abuza, deși la fel de fraged ca vîrstă și (de unul singur) dilata abuzul, în consternarea generală, în paralizia generală, în frigul moral extins peste suflarea întreagă:

Și frig mi se făcea
la prostul gînd
că jocul poate merge-nainte
ani de-a rînd
ca-n vise relele de-adevărat
din care nu te mai trezești vreodat
că magii
stratioții
poporul privitor
vor înlemni cu toții
pe locurile lor
și singur pururi
va urma să taie
să spînzure,

să bage la pîrnaie
iluzii
ecouri
strigoi
Irod
Un copil ca şi noi.

Tîrziu, în Memorialul Desuetudinii sau pe fundul unui cufăr (ca la — fiecare în altă ipostază — Ionel Teodoreanu şi Mircea Eliade), de printre hîrburi îi răsare în faţa ochilor inima de altădată, „ce-o purtasem cîndva-n adolescenţă" — ne spune el. Dintr-o necesitate egală cu închipuirea echilibrului regăsit, meditează, atletic gest, la reintegrarea ei în ansamblul dezafectat : „Ce-ar fi să-ncerc s-o pun la loc ? / În fond, / e-o piesă intimă, absolut personală ! / Poate mi se mai potriveşte încă, / poate n-aş fi ridicol cu ea / în diferite împrejurări... / Inima, Doamne iartă-mă, / nu ne rămîne mică, / aşa cum se-ntîmplă cu hainele, / cu bicicleta, cu cei trei muşchetari, / ba chiar cu felul de a gîndi..." Dar, eşec ! Vechea inimă ciuruită, boţită, îmbîcsită, fanată, fumată („un mărunţiş en vogue pe vremea bunicii") oferă fenomenul de respingere, poetul abandonează experimentul, spasmul încumetării se transformă în renunţ şi abandon, premiza în rictus, reînşurubarea nu mai e posibilă. Rectractil, comprimat ca o concluzie, restituit unor timpi revoluţi, anteriorităţii şi rudimentarului, el o ia „de-a buşilea îndărăt, / prin labirintul epocii de iască", o epocă psiho-geologică, a scrumului, a întoarcerii excluse şi evident „că schimbul în aceste condiţii, / nu schimbă nimic".

Mersul de-a buşilea ca şi cel tîrît vor mai apare, de pildă în *Coşmar domestic :* „Numai eu sînt în stare s-alerg / în salturi tîrîte / de-a buşilea pe brînci / pe tuspatru / făcîndu-mă că te pricep perfect" sau în forma acelor speţe de reptile năpîrlite care „făceau tot ce trebuie / pentru *zborul tîrît" ;* tot aşa, poate ca un simbol al extincţiei, sau al focului adormit, sau al calcinării, vom reîntîlni iasca dominînd secetoasele zone ale vieţii evacuate, sterilul timp, noimele refugiului din contingent : „Lîngă hotarele de iască / în teritoriul interzis". Refulările vor fi însă tot ale inimii şi de-aşijderi nostalgia care persistă :

La ora farfuriilor zburătoare
îţi recomand inima mea
această corabie cu pînze
din asfinţite vremi.

Altădată ea-i o rană pe cale de cicatrizare, e simplă, savantă, sălbatică, e „fără dovezi și fără argumente“, numără atîtea decenii etc. Pînă și într-o *Schiţă de urs*, rănitei namile a pădurii sîngele i se congelează în formă de inimă : „într-un *paradis de umbră* / de *frig interior* — pînă la zîmbet... / Sărmana fiară absolut blajină, / se pierde-n codrii / lumii *solitari,* cu sîngele-chegat în el *în chip* / *de inimă*“.

*

Nu ştiu cît rău sau cît bine a săvîrşit, prin poezia lui, Dan Deşliu. Sau, ca să nu fiu nesincer nici cu cititorii nici cu mine, amîn a şti... Azi, important pentru noi, sau nici măcar pentru noi, ci pentru literatură, este că în timp ce alţii îşi pierd caracterul şi odată cu el talentul, căci aşa se petrece întotdeauna, Dan Deşliu, pe al său, şi-l regăseşte. Mărturisiţi-mi despre cîţi se mai poate afirma acelaşi lucru ?

N-aş vrea să-l mai văd şchiopătînd niciodată. Şi nici retriumfînd pe falsităţi... Altminteri... „Il n'y a, scria Bourdelle, d'abandonnés éternels que ceux qui se quittent eux-mêmes...“

Nu *visul* — cît a fost, ci *veghea* — cîtă va fi, şi din vis ce a mai rămas.

Écrire c'est une prison, reflecta Louis Aragon — şi-l cităm pentru a treia oară, deşi lepădările lui de sineşi n-au fost numai trei...

TANGIBILITATE ȘI INTANGIBILITATE

— Nicolae Prelipceanu —

De neatins de neatins așa sună după titlu penultima din plachetele de versuri ale lui Nicolae Prelipceanu, autor și al romanului **Tunelul Norvegian**, unde — tocmai ca să confirme probabil ceea ce spune în acest „roman“, anume că „M-am rugat mereu, de fiecare dată altui Dumnezeu, altui trecător, altei întîmplări“ — încearcă anume inovații, experimentează.

De neatins de neatins — și fiecare din noi ne vom duce cu gîndul, imediat, la vestitul grec din Siracuza, care a slujit lui Hieron, care incendiase cu oglinzile lui corăbiile romanilor, însă care (în ciuda poruncilor generalului Marcellus) n-a mai putut fi salvat, n-a putut fi răpit morții.

Prostia, răutatea și ura nu înmulțesc frumusețea vieții, nici securitatea sa.

Autorul pleacă, în cartea lui de versuri (reproductibile într-o copleșitoare măsură) de la convingerea unei răspunderi interioare, a unui pericol ce ar amenința ființa de o „fizică“ și-un geometrism propriu a poeziei. El își asumă obligația de a o abate cu inteligență din drumul agresiunii și al prejudiciilor.

Într-adevăr, cînd și cînd poezia sa se surprinde aparent în situația speciilor dintr-o dată nobile prin raritate și dezorientare („luna cînd desparte marea de uscat / nu-i decît o frunză foarte rătăcită“), a speciilor a căror supraviețuire, împrăștiere pe scăfîrlia globului, al căror număr în îngrijorătoare descreștere solicită urgent autoritara protecție a omului. În cazul său particular, cei dintîi par a se alerta — desigur — poeții, care își declanșează starea de alarmă. Neliniștea acestora privește în asemenea ocazii soarta poeziei în genere, nu numai pe a propriei poezii. Și cel dintîi gest al lor este unul — atunci — de apărare și

ocrotire. Toate rudele celei amenințate sînt puse în alertă, în indiferent ce ipostaze, ce timp, ce cauză, ce spațiu s-ar afla.

Și poezia nu dispare, fiindcă datul ei este să fie fiind nu numai în acord, ci și (sau mai cu seamă) în opoziție cu sineși, contra sa, iar în același timp contra fiecărei, a orișicărei alte forme de existență.

Trăind și din negație și din afirmație, asediidu-și potrivnicii și dinlăuntru și din afară, implozie și explozie, repaos, pîndă, mișcare în fel de fel de nuanțe ale expansivității, ale controlului, reflexiilor, consimțirii, retractilului sau refractarismului, poezia se comportă ca eventualitățile și iminența, ca adorația, desfrîul, reveria, ascetismul, vitregiile și plenitudinea. Mamă, soră, pereche, amantă, copil, hetairă, vrăjitoare, sfîntă ori otreapă, poezia se instituie în conștiința cavalerilor ei ca o rațiune în sine de a fi, de a explica și justifica firea, de a suporta ceea ce se cheamă existență.

Pentru că totul era tangibil și Arhimede, ignorînd-o, a fost ucis.

O știu nisipul, soarele și geometria.

Există incomunicabilități eterne.

Ireparabile respingeri.

Ireconcilieri definitive.

Dar numele celui care l-a trecut prin sabie pe celebrul elin, ieftină ispravă, scapă istoriei. Căci, deși oarbă, ea-i neprevăzătoare și de mai multe soiuri, inclusiv unul sarcastic.

Ei ! tocmai în structurile soiului acela, tocmai în inimitatea lui domiciliază și dansează echivocurile.

Ea de la sine, istoria, distinge între cei cărora le e de folos numele („va veni chiar o zi / cînd nu vei avea decît numele tău") și cei pentru care el nu trebuie. Nici măcar nu trebuie... Și în consecință li-l elimină din memoria viitorului. Altminteri viitorul și-ar avea atît de încărcată memoria, încît ea ar dispare sub dărîmăturile propriilor sale fracturi.

Așa că — în fața noimelor peripeției lui Arhimede — rareori din catalogul falelor istoriei lizibilitatea păstrează altceva decît mai mult ca întunericul, mai mult ca urîtul sau mai mult ca rîsul.

De neatins de neatins disperă încă din titlu Nicolae Prelipceanu („eu însumi de neatins pentru mine").

Zadarnic, totuși.

Frunză, ploaie, om, soldat, cerc sau cercuri, lăuntruri sau înveliș — nu contează pentru spiritul anulării. Singura operă a

acestui spirit, o spune tot istoria, nu-i (în final) decît autoanularea. După cum singura armă a lui Arhimede e cuvîntul : *évrika ! évrika !* Sau un țipăt. Care nu se aude. Acel „dă-te la o parte“ sau „nu puneți mîna“, peste care însă brutalitatea trece surd și grosolan.

Cum să nu-i atingă nimeni cercurile ? ! I le și strivesc. Îl strivesc și pe el.

Dar nu geometria.

Geometria continuă.

Ea este ordinea.

Crima, dimpotrivă.

Abstracțiile nu pot fi decapitate.

Iar un ucis nu e totdeauna și nici nu e totuna cu un mort.

Arhimede nu moare.

Nici soarele, nici nisipul, ci dezordinea. Care e crudă, însă pasageră. Și nefirească. Neumană.

Mai mult decît un om, el — Arhimede — era o idee.

Repetînd eternități uitate, Prelipceanu și redeschide șansa ori șansele conceptului purității, predispoziția aspirației :

Ființele trebuie să rămînă în picioare
chiar cu prețul vieții lor
trebuie să ni se pară și nouă
că a continua să reziști e ușor.

Sigur că trebuie, că ar trebui.

Rampa își recapătă fantoșele, nădejdea sau nostalgia conceptului pomenit („caietul cu evidența speranțelor / din care lipsea chiar acest cuvînt“), recucerește luciditatea condiției umane, jindul solidarității dezirabile sau pe al resemnării în deriziune :

Sîntem membri aceleiași suferințe
sîntem membri aceleiași morți
sîntem un fel de același fel de ființe.

Încă o dată Don Quijote, Pasărea Phoenix și pasărea nebunului, omul de zăpadă inclus în federația lui mondială („Muncim la un om de zăpadă / o viață întreagă“), fragilă dar invincibilă, morile de vînt, cal-elefantul troian, femeia care nu există, Roland, candoarea ; încă o dată persoane, personaje, umbre, ecouri

metafizice, însuşi Mefisto şi însăşi Nevermore, impalpabilul, fantasticul, adverbialul, obsedantul, interogativul Nevermore (cu ginta sa întreagă) forţează cortinele şi vor acapara prim-planul scenei şi scenelor conştiinţei :

Cum se poate ajunge la poezie cu capul sus
fără să ţi-l pleci din motive sau fără motive
cum se poate trece prin dreptul unui om lapidat
între el şi cel ce aruncă pietrele (...)
cum se poate evita o capcană de lup
atunci cînd singurul drum trece prin ea
cum se mai pot face o mulţime de lucruri
atunci cînd o altă mulţime de lucruri spune că nu.

Întrebări cu răspunsul zidit în ele, ca miturile. Şi care se dispensează de serviciile poştaşilor...

Prelipceanu evoluează sub obsesia gîndului că e (şi chiar este, ca noi toţi, dealtminteri) locuit, că în sine conţine pe-un altul care de asemeni (la infinit, la infinit) se relevă drept lăcaşul cuiva, după cum evident şi acela sălăşluie, locuieşte la rîndul său într-un destin, într-o anvelopă, într-un înţeles, într-un corp sau într-o realitate mai mare, ascendent conţinută într-alta sau în altele şi mai vaste, înghiţită, instalată într-un pîntec sofisticat, din ce în ce mai cu complicaţii, mai simbolic :

Aşezat în genunchi
în mine în noroi

. . . .

în tine aşezat în genunchi

. .

aşezat în genunchi în lume
în moarte
Îngenuncheri suprapuse cuprinse
una în alta ;

. . . .

Mă uit cîteodată la omul ăsta
în care-s *închis mai demult*
mă uit cît de simplu se vede *de-afară ;*

. . . .

Nu va fi nimeni să-ți spună
nu va fi nimeni să-mi spună
cum poți ieși din acest animal

.   .

nu va fi nimeni să spună că noi
înăuntru sîntem
închiși de mult
de cine știe cînd
în nemișcarea lui interioară
unde nu e noapte nu e zi
și unde numai umbra lui coboară ;

.   .   .   .

La mare adîncime în interiorul corpului său
un trup mai mic imitîndu-l

.   .   .   .

Dacă gîndul e *trupul* mai mic *dinăuntru*
dacă e adevărată această poveste
ne putem întreba în continuare
în el cine este

.   .   .

Ar mai putea exista o părere, o altă părere
că trupul cel mic e cel mare
și că-n interiorul lui nemișcat
stă trupul vizibil mereu în mișcare ;

.   .

Cercul din care *nu va ieși*
nu începe și nu se sfîrșește

.   .   .   .   .   .

Ce bine e să fii în *interiorul lui*
și să te-nvîrți odată cu el

.   .   .

Ce bine e pe de altă parte
să știi că tot el îți este mormînt ;

.   .   .   .   .

s-a construit un elefant mai mare
constructorul lui *închis în el*
începu să răspundă la orice-ntrebare ;

. . . .

s-a răspîndit ca fulgerul vestea
că de-aici *va ieşi* cavalerul
şi cavalerul *nu mai ieşea ;*

. . . .

înăuntrul lui se coceau paiele îmbătrînea talaşul ;

. . . .

Cineva *a uitat să mai iasă* din el ;

. . . .

dar cavalerul rămînea *ascuns în elefant...* ;

. . . .

Cercul se strînge întruna
trebuie să răspunzi formei lui într-o zi ;

. . . .

Nu mai sînt vorbe de spus
nu mai are cine să le spună
sunetul lor *ne-a înghiţit şi ne păstrează*
într-un seif de-o oră sau de-o lună
Şi stăm într-un cuvînt *înghiţiţi* vreo zece ;

. . . .

rămăsese Don Quijote
în calul troian
şi *nu mai putea ieşi* de acolo — etc.

Ca prizonier al unei armate pe care o ia ostatecă alta, iar apoi altă armată, şi pe aceea una mult mai mare, pe urmă o şi mai şi mai şi mai mare armată, sortită la fel, continuu, la rîndul ei, din anterioritate în anterioritate, din clipă în clipă, din treaptă în treaptă, din succesiune în succesiune, sortită prizonieratului altei şi altor oştiri superioare şi afundîndu-se mereu, tot mereu într-o ilimitată captivitate neîntreruptă, poetul e predat automat, mecanic, dintr-un destin în altul, din sancţiune în sacţiune, exer-

cițiul și anxietatea acestor captivități succesive involuînd sau evoluînd ca alienările, ca diagramele și creindu-i un grav complex al transferului, al instabilității, o angoasă a trecerii care îl condiționează și-i solicită veghe extenuantă, o veghe a damnării, a obsesiei, a metamorfozei, veghea supravegheată și punitivă.

La cele dintîi zboruri în cosmos, din relatările piloților se reținea una. Îndeosebi. Aceea că — dacă e constantă — nu atît viteza, tipul de viteză oricît de mare se suportă cel mai dificil, cît trecerile, clipele de pasaj de la un soi de viteză la altul, oscilația, variabilitatea de viteză deci. Fiindcă omul are nevoie de certitudini, chiar dacă le ia în derîdere ades, măcar de o certitudine, iar constanța n-ar fi tocmai ea modelul cel mai vrednic de luat în desconsiderare.

Vom găsi la N. Prelipceanu (alături de ideea claustrării, a sicriului din sicrie) obsesia *trecerii*, a mutării dintr-o stare în alta, a osmozelor, a zidului care, oricît de ferm, de sever, se corupe, cedează, îngăduie prelingerea din încăpere în încăpere și din sensurile unei vieți în sensurile sau non-sensurile alteia :

să vezi astfel cum se înmoaie
rigida linie dintre cuvinte
și cum se trece blînd dintr-unu-ntr-altul
și dintr-o viață-n alta cum se trece.

Cîteodată metamorfozările, agitația aceasta prin labirint, prin *tunelurile* ce-or să reapară în romanul său, expedierea continuă dintr-un interior în altul, din hol în hol, din vîrstă în vîrstă, din incertitudine în incertitudine, din provizorat în provizorat, vor deposeda însăși irealitatea și fantasticul de prezumțiile ori bănuiala că-s irealitate pură sau fantastic pur :

Se stinge totul totul se aprinde
asemeni *înăuntru* și *afară ;*
Tot acel *du-te-vino*
se mutase în mine
dar nu era întru totul
adevărat.

Nimic nu mai e *întru totul* în nici un fel — indiferent starea și indiferent situarea lui *a fi*. Universul capătă înfățișările unui colosal cal troian, calul înfățișarea unui elefant (și el troian).

elefantul înfățișarea lui Don Quijote, „uneori apele vin fără să plouă“ și vorba lui Paul Éluard, peste ale cărui *proverbe* din 1925 s-au așezat peste 50 de ani de literatură și contraliteratură : „Les éléphants sont contagieux“. Nu se înșela, că de fapt ei au și fost, proliferînd. În a sa *Chasse à l'éléphant*, exoticul Blaise Cendrars anunța că „Noaptea / Sunt elefanți în plantații“ și se antrena să le descrie delicatețea (ca N. Manolescu, lui Prelipceanu, delicata ironie), amuzamentul, oscilația, trompele în toate chipurile dănțuind prin aer ale puternicelor pahiderme „dont la tête et tout le corps immens demeurent cachés“. „Grattons, grattons les éléphants“ — cerea și Benjamin Péret, care descoperise elefantul fără motor și care privea cum „o roată uriașă se-nvîrte într-un vid albastru, / iar trei elefanți pescuiesc rechini“. Despre alte îndeletniciri ale noctambulilor pescuitori de rechini în textele altor suprarealiști — să nu continuăm. „Simțind că și sîrma are limitele ei“, contagiunea se cuvine la rîndu-i să și le aibă (firește) pe ale sale.

Treaz, plantînd alături nervul somnului, „*într-o seară ovală ca lumea*“, Nicolae Prelipceanu (din care poți obosi citind) a restituit iluziei mirarea și principiului intangibilității puterea de a ne ajuta să observăm din nou ce departe rămîne — (două instrumente muzicale incompatibile) — sabia sancțiunii de tîmpla și gîtul, ca de ciudată vioară, al lui Arhimede. Pentru ce ? între altele, pentru că „Poetul nu este omul pe care-l vedeți“ și ale cărui vorbe sau tăceri se aud.

În realitate poetul stă retras
în spatele celui care vorbește.

O SATANICĂ PUTERE ÎNGEREASCĂ

— Dan Laurenţiu —

Dan Laurenţiu (a făcut bine ? a făcut rău ?) îşi însoţeşte versurile din ZODIA LEULUI de două fragmente de jurnal asupra artei poeziei, implicit asupra poeziei sale, dintre care unul precede şi celălalt urmează celor 51 de poeme dezbătînd o conştiinţă şi „povestindu-i" singurătatea, convulsiile, graţia, orgoliul, demonii şi riscurile. De obicei se proceda separat, jurnalul operei succeda acesteia, cîndva şi dacă. Lumină din trecut... Ne întrebăm ce fel de hotărîre, bună sau rea, în avantajul ori dezavantajul său a luat autorul recurgînd la înghesuirea vitezelor, la suspendarea etapelor şi la această concesie (nici o atare culanţă nu e răsplătită regeşte şi deci la niciuna poate că n-ar merita recurs), oferind o hartă, un cifru, scutindu-şi diagnosticienii de erori mari, înlesnindu-le a se edifica prin efort, nervi şi instincte proprii pe un straniu teren sofisticat al gingăşiilor veninului, „copil dubitînd între două sexe" şi între nu numai două epistemologii, unde florile muşcă, unde sub penele îngerilor are loc „promenada micilor demoni", unde pe chinuitorul drum de la moarte la viaţă şi de la viaţă la artă dai de ţinuturi în care „zboară porcul şi înfloreşte portocalul", întîlneşti „mesajul nopţii în care zboară cîinele", descifrezi în „soarele tropăind ca un diavol" o logică răsturnată jur împrejurul căreia — interminabilă ploaie, vinovată supuraţie, tragic dat — curge „nelinişte garnisită cu salată de spaimă", căci a fi e pentru a decodifica nefiinţa şi „cine se ocupă cu arta / se ocupă cu neantul". Jucînd cu cărţile pe faţă şi acordînd partenerului două puncte avans, adică odată cu poemele şi ceva din legenda gestaţiei lor, prin concesia lui către — în primul rînd — comentatori, cronicari, recenzenţi (cărora, din lectura interpretărilor de pînă acum re-

zultă și nu ar prea rezulta că ea le-a fost în mod optim de folos) și-a ajutat oare Dan Laurențiu, sieși, sau ba ?

Poeți fără nici o discuție relevabili sînt comentați fără acuitate, cum și de către cine se nimerește, ba uneori plevușca e săltată pe tronul unor epitete ce te proiectează de-a dreptul în sferele perplexității, sînt mozoliți și „studiați" alături de conținuturile, de sensurile, de aluziile lor, impersonal și mort, într-o deficiență de aprehensiune tot mai culpabilă, vecină cîteodată opacității, iar adesea nivelelor foarte de jos ale didacticismului, desuetudinii, gazetăriei sau după rețeta vreunui — nimerit sau mai adesea nelalocul său — model străin, vrînd să se arate că ne găsim în... cultură. Vai de o astfel de cultură, cînd cauți să îndeși într-o sticlă de aiurea, cu eticheta gata, sau chiar în mai multe butelii, un autor viu, original, dificil, cu capcane, pereți dubli, radiații și imprevizibilități, de la a cărui creație ai de învățat.

Personal, voi regreta întotdeauna că am tipărit cu măcar zece ani mai devreme *Interogarea magilor*. Acolo aproape fiecare vorbă e un personaj dintr-o comedie macabră (cu oasele, rațiunea, secrețiile și diligențele lui sinuoase, implicative, compoziționale), are un rol, are psihologie, naturalețe sau machiaj, are chei și se află angajat în conflict ; orice termen — cuvînt și om totodată — pe lîngă aceea că exprimă, orice termen și este. Acolo vocabulele-s concomitent organisme umane complexe și complete. Ele se comportă ca Hecuba, ca Iago, Tartuffe, Nora, Faust, Godot, Peer Gynt, Caligula, Pygmalion, Andromaca etc. Ele sînt epică și lirism, gîndire și faptă, monologhează, povestesc, provoacă, au indispoziții, peripatetisme, plictiseli, pleacă de acasă în pustiuri indefinibile, intervin vertiginos, își organizează partiturile în funcție de spectator, de autor și de ele însele, cu sau fără control. Cine le urmărește cu atenție intrările și ieșirile din scenă, apariția, „jocul", intriga, observă (dacă vrea și dacă nu-și radicalizează refuzul de a vrea), că în afară de dramele și ipostazele, filozofia, antinomiile propriu-zis ale limbajului, se petrece cu vorbele o aventură cvasi-omenească, iar între ele există ciocniri, infidelitate, incompatibilități de destin, întîmplări, farse, retrageri într-o eventualitate sau alta, pînde, respingeri, rațiuni, alianțe, în sfîrșit stări de război, de ambiguitate și de diplomație („cuvînt... vine — spunea Eminescu și o știm — de la *conventus*, adunare de oameni", orice dicționar e o umanitate, iar oamenii

înseamnă de toate), între ele există harțe, spectacole, concilieri, demersuri de coloratură temperamentală sau de tact și așa mai departe. Le-am făcut ființe, trimițîndu-le între mulțimi de ființe și — desigur — de ipoteze, particularități ori situații. De aceea — un fel de mură în gură — le și spun, le-am și spus, *personajele poemului*, considerînd așadar întreaga orchestrație a cărții un tot, o singură piesă, un fel de poem dramatic (între altele) al polivalenței vocabulelor și sintagmelor, sau și ale lor, altfel scris decît în literatura de pînă acum a genului. Dar cînd oferi pînă într-atîta interpretului critic și el tot nu se descurcă, tot continuă să bîiguie ceva ori nu se pricepe ce dintr-o penibilă școlărie ori vagabondare de cvasi-autodidact a sa, care nu are nimic de-a face și cu nimeni, sau în orice caz nu cu tine, atunci cum să nu fii dezamăgit, blazat vis-à-vis de acești preceptori sosiți cu lecția neînvățată (căci și cînd înțelegi pe dos tot ignoranță se cheamă) și instalați la catedră să dea note ? Nu e vorba de a fi tratat favorabil sau defavorabil de critic, nu, aceasta ar fi cu totul altă poveste, obiectivitatea și nu bunăvoința, și nu capriciul își cere de la sine prioritatea, ci de felul de a se trata pe ea înseși critica, de a-și dovedi sieși că nu este opacă, de a se supune eforturilor de supraviețuire, demonstrînd că știe să citească măcar sau că dacă îi arăți, îi sugerezi cum trebuie citit, ea pare în măsură să înțeleagă. Apoi, odată obișnuit exercițiul, că poate sau nu poate emite judecăți agreabile sau dezagreabile despre textele parcurse, o privește, judecăți întemeiate sau (n-aibă decît) cu totul în aer, chiar aberante, chiar capricioase ori cine știe mai cum, — aceasta ține de treapta a doua sau a treia a calităților comentatorului, ca să nu mai adăugăm evident că este și dreptul său (nu fără riscuri de o natură sau alta) de a avea opinii, de a se expune și de a recolta roadele de varii nuanțe ale acelor opinii. Dar măcar să știe să citească, să nu refuze să vrea să afle cum se întreprinde o lectură corectă, adecvată...

Mărturiseam părerea de rău ce mă încearcă de a mă fi grăbit cu aproape un deceniu să public, atmosfera nu era pregătită, *Interogarea magilor*, volum de semnificațiile căruia nu pretind că nu s-a apropiat nimeni, aș exagera, însă prin care — și nu pentru mine, că eu de bine, de rău, exist încă dincolo de critici și de critică, dar pentru ei și pentru ea, pentru stadiul de azi al unei atari magistraturi — prin care mi s-a dezvăluit odată mai mult că vorbim în pustiu, caravanele au rămas în urmă. Exegeții

comprehensivi de mai tîrziu, investigatorii din viitor nu-şi vor înţelege înaintaşii, nu şi-i vor explica, se vor plimba perplecşi în preajma umbrei și formulei lor de imobilism dialectic, speculativ, analitic, interpretativ.

Sînt aproape convins că azi un Paul Claudel n-ar mai scrie ceea ce cîndva a scris despre suprarealişti, dar ce folos... că a scris ! După mai bine de 50 de ani, văd şi orbii. E meritul timpului, nu al personalităţii, nu al minții. Nici al gustului. Chiar și despre mine, cît oi fi sau cît n-oi fi, păstrînd cu decență prin urmare proporțiile, vocabularul unor condeie nu mai îndrugă azi cele spuse acum zece, douăzeci, treizeci de ani, el a evoluat, însă un astfel de tip de evoluție nu are semnificație decît pentru modeștii (cînd nu mult prea întîrziații săi) funcționari. Într-o jumătate de viață, în loc să mai meargă pe jos, ei vin la serviciu cu bicicleta. Bravo, bicicletei ! Cît însă despre poezie, poeziei nu-i ajută. Dacă și cîtă vreme ea nu-şi descoperă, în materie de analiză și intuire, chimiștii săi contemporani, laboranții săi de specialitate, experţi, care s-o perceapă şi să-i „vadă“ compoziţia, structurile, meteorologia devenirii, apoi prea puțin contează creuzetul, eprubeta, ceșcuțele sau filtrul prin care e de colo-colo purtată, ca un precipitat impur, confuz. Lipsa cvasi-generală de aprehensiune și generala cvasi-indiferență sînt ca jungla care creşte întruna și întruna emană întuneric. Bineînțeles că și singur poetul tot își taie o potecă prin ea, tot o străbate şi tot introduce soare acolo unde soarelui nu i se dedicaseră teritorii, însă dacă șansa contribuie ca poetului să-i fie despicată trecerea de cuțitul, pătrunderile, intelectul, temperatura asociaţiilor rezonante, consonante ale unui bun critic, rezultatul poate fi diferit, arta — cel puţin uneori — cîştigă şi timpul se economiseşte nestupid. Sau măcar nu se pierde.

Cu întîmplătoare şi — vrednice de felicitat — puţine excepții, rămasă cam în afara epidermei literaturii, din păcate însă critica noastră nu ştie să citească poezie, după cum (dealtminteri e o normală rezultantă a stării de fapt, a stadiului său de evoluție întrebătoare) nu va ști nici să o prezinte cititorului. Foarte explicabil, de vreme ce înseși majoritatea criticilor — voi sublinia încă o dată că nu toți, ar fi un dezastru — se află alături de escarpenii doamnei, şi voi sublinia-o nu doar pentru că și așa destui dintr-înșii, mai irascibili, mai suspicioşi, mai subiectivi și mai complexați (au și pe ce ori pentru ce, dacă luăm

seama...) decît un batalion de poeți laolaltă sînt ori au fost supărați pe mine (pe ei înșiși parcă se supără mai rar sau deloc, deși în definitiv asta ar trebui, cu prioritate, s-o facă !), însă pentru că o precizare se cere în orice caz : din zecile, poate chiar sutele noastre de critici actuali, cîțiva își merită cu noblețe numele — prin probitate profesională, demers al seriozității, cultură, competență și certitudini. Acele rezonabile certitudini care împiedică un bijutier avizat să confunde piatra falsă de cea — firește — autentică. Nu întocmesc un catalog, ar fi imposibil să împaci unanim, nu voi cita decît unul, doi — de pildă (surprinzător, subtil, inteligent, interiorizat, capabil să încălzească și să amplifice criteriile receptării unei cărți) pe Lucian Raicu. Sau pe Ovid S. Crohmălniceanu cînd se confruntă cu autori care impun. În primăvara lui 1979 am citit o cronică a acestuia la *Corabia lui Sebastian* de A. E. Baconsky, adevărată scurtă capodoperă a genului, condensată, judicioasă, cuprinzătoare și cu nuanțe, stăpînă total pe ce știe (și știe respectabil de mult și de bine și de cu rafinament asimilat), avizată și asupra „științei" și asupra confecționatei științe a poetului, demnă de oferit ca exemplu oricărui critic de azi, de azi și de oricînd, care vrea să nu se ia și să nu fie luat în glumă, ci să edifice dinlăuntrul operei — cu tact, pricepere și cultură — valoarea ei, implicațiile, substratul, quiproquourile și limitele hazardărilor sale.

Lepădîndu-se de oricîte cuvinte mari, de oricîte referințe la izvoare de celebră autoritate, (îmbătări cu apă rece, artificii sub care se ascunde adesea evidenta neputință de a „citi" radiografia unui univers, de a risca un diagnostic, admițînd că *universul* există și că *medicul* există), fără vreo vană risipă de argutii, sofisme și sofisticări păgubitoare, pe scurt — un critic vrednic de a se chema ceea ce am spus are de lămurit cu fiecare carte cititorul dacă ea este sau nu bună, dacă se cade să-ți pierzi timpul cu răsfoirea sa și apoi de argumentat clar pentru ce : în ce anume constă valoarea respectivului autor, care e tipologia lui, dacă aduce sau ba ceva nou, care s-ar considera notele deosebitoare între el și alții, în ce chip i se relevă originalitatea, prin ce procedee, dacă față de sineși cel de altădată a mers întrucîtva mai departe sau viziunea sa (presupunîndu-i una) s-o fi mai adîncit, s-o fi mai rafinat, e mai complexă etc. Dacă nu face asta sau ceva barem din toate acestea — în indiferent ce stil, cu ce mijloace, pe care căi, apoi un critic nu face nimic, ține doar locul altuia. Sau nu se ocupă de critică propriu zis, ci de un fel de li-

teratură de alt gen, după niște bovarisme știute. Or, astfel stînd lucrurile, cam cîți critici sînt critici într-adevăr ? Din scrisul oare al cîtora deduci limpede pe ce teren te afli ? Odinioară lumea se plîngea de poeți, că nu-i poate înțelege, din pricina felului de a se exprima. Azi obscurantismul s-a extins : nu mai sînt de înțeles nici cîte unii, de fapt mulți, dintre critici.

Spuneam ori se înțelege din ceea ce am spus că doar cîțiva din zecile, din poate sutele de critici actuali se cade a fi considerați critici. Acestora li se cuvine însă un statornic și atent respect, chiar dacă uneori (fără greș nu e nimeni) ei pot greși. În principiu măcar, din parte-le, poți admite ori presupune că într-o zi oarecare, evoluînd în aprofundări și cunoaștere, e de așteptat ca să-și corecteze exagerările, eroarea, incompatibilitățile, gradul de... vizibilitate. Iar dacă o fac, și se mai întîmplă, literatura n-are decît să se felicite, însă cînd se petrec asemenea mutații, asemenea rectificări, valoarea lor se măsoară cu personalitatea celor care le operează, celor prin care ele se întîmplă. I-au trebuit bunăoară lui N. Manolescu vreo zece ani, dacă nu și mai mult, ca să recunoască public, într-un articol de răscruce și pentru el și pentru poet, dar totuși a recunoscut-o, că Nichita Stănescu nu este ori nu mai este (n-a fost niciodată) chiar așa de mare poet cum se afirmase și cum o pretinsese însuși N. Manolescu. E adevărat că materia, motivele, obiectul imputărilor (grave) făcute volumului *Epica magna* erau depotrivă de detectat (abundau) și în anterioarele — inegale deasemeni — cărți ale poetului, nu e vorba numai de inegalitate, sortite laudelor fără distincții și abținere de către același critic, dar aceasta e oarecum o altă problemă, importantă nici vorbă, asupra căreia nu insistăm totuși acum aici. Atît de categoric și determinant efect a avut pomenitul articol despre *Epica magna*, iar cu anii proporțiile efectului acesta se vor distinge și mai pregnant, încît nu numai că întregul cor al apărătorilor sinceri și nesinceri, naivi sau interesați ai poetului a rămas fără ecou, izolat, simplă încercare suspectă și ratată, cu cît mai reînnoită ; nu numai că pe măsură ce azi caută careva să-i reinstaleze statuia la înălțimile soclului dintîi nu reușește decît să i-o scape iar și iar prin tină și zloată, însă de li s-ar alătura celor de la restituiri și flatări efortul devoțiunii maxime a lui Manolescu însuși, concluzia n-ar mai fi de acum încolo și n-o să mai poată fi niciodată în maxima favoare a fostului Nichita Stănescu. Eroziunea adevărului este mai lentă, pururi, decît aceea — din metale amen-

date — a minciunii. Și adevărul a fost că după volumul incriminat au apărut *Operele imperfecte* care completează perfect imaginea unui poet de departe mai modest ca valoare decît se emisese.

Să revenim, totuși, abaterea noastră de la subiect a fost excesivă, la jurnalul însoțitor al versurilor lui Dan Laurențiu privind cum „în trandafirul din palma iubitei / stă la pîndă ariciul transcendental" și meditîndu-se, el cel născut din plîns („m-am născut din lacrimi") între incertitudini, pe un sol care fuge de sub picioare și de sub speranță, în statornicia instabilităților, fiindcă unica stabilitate pare tocmai molipsitoare prefacere și clătinare perpetuă, care macină, scufundă, inoculează teroare, consumă, dezagregă, presară crepuscul și noapte : „Oh cît de bătrîn am ajuns /merg spre casă sprijinindu-mă / într-un toiag / pe care mi l-a dăruit un păianjen" ; „Cît de bătrînă ești durere umană / ți-a crescut părul alb / și asemenea unei cocote / ți-l mai pui încă pe vesele bigudiuri".

Trăiește în firea oricărui poet setea comunicării cu oamenii (altminteri nimeni n-ar mai publica nimic, ar scrie pentru sine și ar distruge), trebuința ecoului stîrnit în jur, a unei gînditoare, adînci și receptive ape și limpidități în oglinzile căreia să se reflecte eul și cîntecul. Și să le audă mesajul. Dintr-o asemenea sete și trebuință, ca să se facă înțeles, transmis, receptat, ca să îmblînzească sălbătecia și să așeze în structura informului ierarhii, simetrie, proporții („Cîntecele lui Orfeu țineau la distanță universul sălbatic, amenințător, scrie el, ipostaziindu-l într-o armonie paradisiacă, armonie a cărei lege de onoare era iubirea, ca promisiune și scut al ordinei împotriva haosului și morții"), ca să fie înlăuntrul logosului și să asigure, iar pe de altă parte să întrețină plutirea, diseminarea cuvîntului pe deasupra apelor, conectînd stihiile iar din icnelile lor încercînd să extragă muzică, să distileze acorduri („mîna cu cele patru degete / ale pămîntului apei aerului și focului / îți astupă gura / iar tu o săruți cu sughițuri feroce"), dintr-un asemenea impuls și-a întovărășit Dan Laurențiu cartea poemelor cu două confesiuni, cu două schițe de eseu despre... sine. Aș fi putut spune despre iubire, eșec, moarte, credință, somn, desăvîrșire, ideal, disperare, limite și poezie. Spuneam mai mult ? Mai exact ? Mai sugestiv ?

Ca și Orfeu, căruia îndoiala — transformînd-o în impalpabilitate și părere — îi pulverizează iubita, și femeile certitudinii incarnate îi vor sfîșia trupul, înfrățind astfel în mit două destrămări și două moduri de a nu fi al vieții (în infern Orfeu refuzase necunoașterea, vrusese rațiunea, controlul prin simțuri, interogarea, fusese pămîntean și necredincios, iar la reîntoarcerea în lume, pe pămînt, va refuza cunoașterea, devenind nepămîntean), poetul e un dresor prin cîntec și intuiție, osîndit la o eternă trezie, la neodihna continuă. Singura lui șansă : aceea de a nu-și îngădui nici una, de a fi permanent pe ring, într-un conflict subtil și viu. Deși în ZODIA LEULUI revin adesea și substantivul „somn" și verbul „a adormi" sau „a dormi" („noaptea ar trebui să fii tu / *somnul* și arta și pacea lumii / visată de filosofii și amanții aceștia care surîd / ca o mică flacără la rădăcina unei flori" ; „Soarele *a adormit* liniștea începe / să te cucerească ești gata să mori" ; „tu *dormi* eu sînt soarele / care luminează în această noapte a tuturor" ; „cît de sumbră *dormi* / cu capul de două ori sub pămînt ; „e bine *să dormi* liniștit în copac"), condiția poetului e nesomnul, răul e încercat pînă la subțierea sa supremă, pînă la transparența contrariilor *(purificare / prin rău / mîntuire / prin păcat)*, așa cum adevărata substanță a întunericului ar fi albul din cale afară de intens, un alb care înnebunește, care dintr-o suprasarcină de lumină explodează și devine matitate, beznă, carbon. Cunoașterea, pentru el, se compune din asumarea tuturor criteriilor asumării, iar unul dintre aceste criterii îl reprezintă noaptea cu care își identifică iubita. Între „gura dogmei" și „oul de cenușă", între „frigul estetic" egal cu o moarte și voluptatea de a muri, între „petalele de foc" ale luminilor ochilor și filosoful grec de pe noptieră, cu „problema acelei peșteri infailibile", între bietul cățel (tot una cu, oare, acel cîine *extrem de negru* din vis ?) ce dă tîrcoale „copacului vast al cunoașterii", „copacului erudit al paradisului", „bazelor sacre ale grădinii antropologice", îngerilor zburînd „la joasă înălțime" și omul-patruped priponit la rădăcinile bradului, „ca un cîine / dînd ocol pămîntului mirosind umbra", ori șoarecele care chițcăie „în gura poetului" ; între tenebroasa lui Euridice, femeia ce-l caută în zori de zi din străfundurile infernului („Tu mă chemi tu știi că te-am iubit / tu din cea mai neliniștită lume a umbrelor / îmi dai un telefon dimineața") și el, expresie a numeroase „catastrofe private", el ce o privește „din tot uni-

versul / zguduit de hohote de rîs şi de plîns", sosit în proximitatea gurii infernului ca în proximităţile fatalului avertisment („în clipa fără prihană / nu privi înainte / nu privi înapoi / la fiecare pas ne aşteaptă mormîntul"), poetul are conştiinţa vicioasă, coruptibilă, ambivocă, pervertită, a luminii care nu-ţi este suficientă, care se surpă fiindcă nu se poate îndura, fiindcă nu-şi poate ascede pînă la sfîrşit condiţia. Cu toate că lucid în bivalenţa implicării („eu sînt soarele / care luminează în această noapte a tuturor" ; „soarele sînt eu noaptea este femeia mea" ; „eu te iubesc eu sînt soarele / ... / tu eşti veşnică tu eşti o fecioară" ; „gîndurile mele / te luminează ele sînt tot ce ai tu" etc.), liniştea nu i se restituie, nici femeia, nici sentimentul inculpabilităţii. Şi-i va fi evident pentru ce : „ştiu că umbră mi-e chipul". Ce soare ambiguu fusese soarele... Pe Euridice n-o mai însoţeşte nimeni, în afara propriei sale morţi, care devine însoţitoare a, de fapt *însoţitoarea* lui Orfeu. Ea nu i-a fost redată decît ca durere, decît ca rană, decît ca avertisment. Orfeu n-a primit-o pe Euridice. El a primit moartea. Moartea şi credinţa. Dar credinţa în altceva. Căci prin destrămarea femeii căutate în sertarele infernului, ale neantizării sale, lui i s-a redăruit cîntecul. S-au refăcut legămintele. Cîntecul care e pe viaţă şi viaţă care este moarte. Moartea. Ea (sau el) ne urmează pretutindeni. Măsură a tuturor lucrurilor, cum îl vrea Dan Laurenţiu, poetul s-a edificat. Acum el ştie ce a însemnat coborîrea în imperiul umbrelor şi cine pe cine dublase : „cel care m-a întovărăşit mereu cu teamă şi grijă eram eu însumi, zadarnic l-am ipostaziat în altceva, în altcineva". Dar în resemnarea sa, în blestemul său, în paralizanta lui solitudine şi lovire, în tripla-i moarte, a dragostei de două ori şi a eficienţelor liberului arbitru o dată, cînd ţi se ia pînă şi dreptul la îndoială, cînd îţi e sancţionată şi frica de a-ţi fi frică să te întrebi liber, cînd singurul viitor e doar dreptul de a-ţi anula iluziile, între bornele unui asemenea orizont existenţial, el îşi devine — părăsit de zei, înfiat de scepticism la adresa latifundiilor şi furorilor raţiunii *(raţiunea cu piciorușele ei scurte / ţopăie pe mormînt / batjocorindu-l cu astfel de vorbe / memento pulvis es et in pulverem reverteris)* ori privitor la mareele logicii, pe care o şi compătimeşte : „(vai logica !) în ştreangul / unui poet care iubeşte muzica" — el, spuneam, devine de la „murmurul... auroral al cuvîntului" pînă „în blîndul întuneric al cuvintelor", propriu-i etalon, limită

sieşi ca şi ilimitare, zeu lui însuşi : „Poetul îşi pierde astfel speranţa că va fi izbăvit de altceva, de altcineva, el va trăi fără iluzii căci pentru el nu mai există decît o singură lume şi aceasta este el însuşi. Din solitudine el nu mai trebuie să dovedească nimic şi nimănui, el este propria dovadă a solitudinii pentru care s-a creat din Sine.“

Din viciul cîntecului şi amintirea cojilor iubirii *(artă şi dragoste ca forme absolute de exorcizare a morţii)*, se va contura puterea — e o satanică putere îngerească — măsurării cu nemurirea, după ce încheiaseşi atît bilanţul tragicelor „coborîri“ cît şi lehamitele, cît şi greaţa fictivelor urcuşuri : „A încerca să vorbesc despre mine / înseamnă să vorbesc despre absolut.“ Infatuare ? Nu. Răspundere, maturitate — însă, cert. Pe umerii lui aparent slabi nu apasă, ci se sprijină cerul, convertit în umbrelă.

Umbrela transcendentă a poetului.

TRISTEȚEA M-A CHEMAT LA TELEFON

— Georgeta Horodincă —

Ceea ce — în BASTARZII — fură, ceea ce iau, ceea ce retrag îndeosebi tații acestor copii progeniturilor apărute prin ei la rampă și de ei trimise implicit pe scena, după aceea, a orice se cheamă impropriu sau firesc viață, nu este atît sau nu este numai prezența lor înșile (cu tot ceea ce implica și-ar fi implicat ea, în primul rînd rolul și răspunderea de ghid, în primul rînd încredințarea completă și complet deslușită a cifrului, a cheilor ghicitorii, în cazul în care există într-adevăr ghicitoare și cifru, de nu e totul infamie, non-sens, ignoranță, haos), cît dreptul de a visa li-l suprimă ori li-l îmbolnăvesc iremediabil, dreptul de a visa, de a ști, de a înțelege, de a-și explica și obscurul actelor noastre și pe acela vai ! al actelor lumii mai ales, căci lumea în întregul său ce-i decît un bastard ?, dreptul de a se depăși, de a-și preveni culpele, de a cunoaște ce e vinovăția și care vinovăție atîrnă mai greu, și de ce, și cum se poate absolvi (sau nu) păcatul, hazardîndu-ne pe panta că păcat ar fi, și dacă prin penitență (sau prin ce ?) iertarea finală se capătă ori ba, de nu cumva însăși înșelarea aceasta e de trecut la abjecții.

În cele patru nuvele ale Georgetei Horodincă nu odraslele își pierd părinții (se întîmplă și asta, desigur, știm), ci tații sau (în perspectiva celor ce-s de dedus de la Dostoievski încoace) Tatăl și-a pierdut copiii. Numai fiindcă ei l-au tăgăduit, fiindcă nu l-au mai recunoscut ? Numai fiindcă (și cine ar pretinde că nu-i de-ajuns !) l-au ucis ? Ar fi să vorbim de efecte fără cauză, or așa ceva nu există, jignim pe Dumnezeu într-un atribut al său.

Tatăl, într-o accepție sau alta, e mort, cu toate că „moartea tatălui meu — spune autoarea — este o întîmplare a mea, nu a

lui..." Totuşi, el e mort sau iresponsabil, absent, dus, în sfîrșit cel mult, cîteodată, întîrziat.

În *Marină* răsună prin glasul copilului întrebarea cea mai legitimă, de fapt unica la care ar trebui să se răspundă : „— Bunico, ce face tata acolo, chiar are atîta treabă că... — Sigur, şi nu mai întreba atîta." Adică nu i se răspunde. *Acolo,* adverbul „acolo" devine explicaţie în sine, raţiune raţională prin simplul ei enunţ, laoparte cu întrebările, e greu şi pentru bunica. Iar „sigur" e mai mult... nesigur. Cine să se culce pe urechea încrederii aşa de succint formulate şi de anulator ?

Condiţia de tată, în nuvela *Bastarzii,* îi apare lui Emil cvasi-incredibilă. Cum să şi-o asume şi cum să se considere răspunzător (chiar aşa : răspunzător), cînd — himeric — are senzaţia că „nu este el eroul" întîmplării consumate „pentru că el este autorul, întotdeauna numai interpretul, intermediarul, masca." Ipostazierea se substituie realităţii, viaţa în loc să fie se joacă pe sineşi, hrănindu-se din impresia că adevărat e jocul, glosarea faptelor, nu faptele. Cînd interzisul tată rosteşte cuvintele „Tu eşti fiul meu", o face cu conştiinţa unei paternităţi aproximative, părelnice, suspendate şi autoarea ne încredinţează că într-adevăr aceasta „spuse Emil, dar nimeni, şi nici el însuşi, n-ar fi putut spune dacă se miră, dacă întreabă sau face pur şi simplu o constatare."

Venirea pe lume ca taţi a unor astfel de fiinţe dătătoare de fiinţă e mai consternantă pentru ei înşişi decît venirea pe lume a prăsilei lor.

În *Călăuza pierdută,* tatăl pretinde răzbunare, din lumea de dincolo : „Povestea lui Hamlet, scrie Georgeta Horodincă, a trăit-o cred oricine. Tatăl se arată întotdeauna după moarte în visul copiilor pentru ca ei să caute ce este putred. Trebuie să caut, toţi trebuie să căutăm. Fantoma tatălui meu apare în grădină pe sub ramurile merilor bătrîni. Tată, atît mi-ai lăsat, o grădină, grădina în care citeai *Călăuza stuparului ;* albinele sînt, numai cartea nu este. Cartea trebuie scrisă. Orice moarte cere răzbunare. Răzbună-l pe tatăl tău ca pe tine însuţi. Puterile mele sînt slabe şi nici un ucigaş nu ţi-a turnat otravă în ureche. Ai fost un om blînd şi modest în viaţă, de unde acum setea asta de răzbunare ? Am fost un rege, nu un simplu slujbaş. Te-ai născut tu rege acolo la tine în sat, feciorul mătuşii Marghioala? De ce îmi dai mie o povară pe care tu n-ai purtat-o ? Povară ? Eu sînt fantoma tatălui tău, fantomele nu există. Dar regele

Hamlet, tatăl prinţului Hamlet ? Vorbe. Deci asta ai citit în carte, vorbe ? N-am citit nimic, cartea trebuie scrisă. Cartea lui Hamlet, *Călăuza stuparului*, trebuie scrisă. Bine, trebuie scrisă, dar cine s-o scrie ? Remuşcarea."

Copilăria se identifică jindului de paradis. Ea va fi pentru toţi un rai pierdut. *Grădina.* Grădina creată fiicei de către tatăl. Anexa casei. Baştinei. Nu există călăuză care să ne mai întoarcă vreodată acolo, în copilărie. Prin nici o ispăşire. Dar pe de altă parte, nimic din ceea ce am trăit, aşadar nici copilăria, cu atît mai puţin ea, nu ni se mai poate lua înapoi. Ducem cu noi, în memorie, nebulos („în trecut e întotdeauna linişte", parfumul edenului, al unui eden imaginat cam cum se întîmplă de fiecare ins în fiecare sechelă de vis. Căci sîntem într-o atît de accentuată măsură ai capacităţii de a ne ipostazia, de a ne zmulge din incongruienţele, banalitatea şi platitudinile cotidiene, din carapacele dezumanizante ale condiţiei noastre umane („te afunzi uneori în realitate ca într-un sac fără fund") încît fără vis n-am avea aer şi definiţie, cu toate „pretenţiile sîcîitoare ale unui prezent, care încearcă în zadar să existe". Pentru bunica dinspre tată, visînd cu ochii deschişi, „existenţa omului pe pămînt este un nesfîrşit prilej de uimire. (...) Şi face totul neîncetînd să se minuneze înfiorată de curiozitate, de încîntare şi de spaimă nelămurită că într-o zi va descoperi, Doamne fereşte, cine ştie, poate chiar taina vieţii."

Ca să-i inventeze un trecut, o origine, o biografie „normală", un loc magic al beatitudinii, tatăl caută să-i agonisească urmaşei sale o vatră, casa în care însă copila — fiindcă era un sălaş ce nu fusese de la început, de reparaţie de destin, formal, în care nu avea să zburde, să evoluieze, să crească — se va simţi străină, de care nu se va lipi, adică o soluţie duioasă, însă ratată, o formă fără fond. „Era casa mea părintească în care n-am locuit propriu-zis niciodată. În ea locuiau nişte oameni care îşi vedeau de treburile lor, fără să ne bage în seamă, pregătindu-şi în linişte mîncarea ori întinzînd rufele la uscat. Totuşi casa aceea în care nu-mi petreceam copilăria, în care alţi copii au văzut lumina zilei şi-au încrustat primele amintiri şi pe care în cele din urmă au părăsit-o poate cu regret, poate cu nerăbdare, ca să se împrăştie fiecare pe la rosturile lor, era casa noastră, era singurul loc în care ar fi trebuit să fim acasă, dar pentru mine casa părintească n-a coincis niciodată cu locul în care ea ar fi trebuit să fie. M-am născut într-o gară în care părinţii

mei purtați de soarta lor călătoare au locuit un singur an și pe care n-am mai revăzut-o după aceea nici eu, nici ei. Poate că tata voia să suprapună copilăriei mele reale și pribege un imaginar spațiu afectiv, dîndu-mi *iluzia unei rădăcini* care dacă nu era naturală, trebuia în orice caz să-mi apară ca necesară. Trebuia să fiu și eu de undeva.

Dar de unde ? Dacă îmi punea cineva această grea întrebare, după o scurtă șovăire indicam satul natal al tatălui."

Știm patria părinților (poate și fiindcă ne interesează mai puțin direct, sau deloc, sau altfel), știm locul lor de obîrșie, dar pe-al nostru — nu. Identitatea noastră ne dă incertitudini : „Unii aveau trăsură sau chiar mașină la scară, noi aveam tren. Cu trenul mergeam la plimbare, la rude, la școală, în vacanță, la doctor, după cumpărături și chiar la piață... Zilele, nopțile și anotimpurile, toate veneau cu trenul, un fochist *mai negru* decît un coșar arunca mereu cărbuni în tenderul locomotivei care ne căra neobosită pe drumul de fier al destinului. Și uneori ne pierdea pe drum, așa cum m-a pierdut o dată pe mine de tata. De unde și îndoiala mea că eu sînt eu." Îndoiala revine privindu-se într-o fotografie : „Poate sînt fată, poate băiat." Și nu numai în privința sa. Vedenia de la mansardă amatoare a face pe copistul ni-i descrisă astfel : „Ochii *negri* sînt aproape imobili pe un chip ușor încremenit ca o mască asexuată. Poate este un bărbat deghizat. Are o voce groasă dar strangulată, ambiguă, între femeie și bărbat." Aceeași indistincție, același echivoc, aceeași imposibilitate a delimitării nete, a descoperirii de filoane clare, pare (există puritate ? există neamestec ? există absolutul absolutului ?) la piciul de Tudorel care „Se gîndi că nu e clar unde se află el, în interiorul luminii care răzbate prin desișul crengilor, în interiorul umbrei care foarfecă fără încetare voalul strălucitor al zilei ?" Pentru ca totuși, la sfîrșitul marelui său ocol și drum, la sfîrșitul aventurii, cunoașterii lui, după pierderea și de către sine a călăuzei (să fie, să fi fost vreodată vreo călăuză care să știe într-adevăr drumul adevărat și drumul întreg ?), unica tulbure constatare ce i se impune pare să fie evidența devierii noastre de la cardinalele firescului, ale normalității, dacă va fi existînd vreun fel de satisfăcătoare definiție a ceea ce este și ceea ce nu este firesc. Se lăsa noaptea peste experiențele, înțelesurile și limitele condiției lui umane, elasticităților ei, care-l săturaseră și de curiozitatea întrebărilor

și de întrebările curiozității : „Văzînd cum cresc umbrele confuze ale serii, simți că lumina nu era decît o pojghiță subțire prin care avea să răzbată curînd întunericul, adevăratul, invincibilul miez de întuneric al lumii. Nu se întreba, ca dimineață, dacă se află în interiorul umbrei sau al luminii și nu se mai gîndea la punctul acela străveziu, imaterial, insesizabil, care era punctul de trecere. Dacă era. Simțea numai în mod foarte nelămurit că este prins într-un fel de nebuloasă care face să devieze traiectoria normală a tuturor lucrurilor și că din această nebuloasă n-are cum ieși."

Un posedat rezonabil, Emil, căptușit de vise și proiecții halucinante, cuprins și el în nebuloasă, doar că nu se pomenește — sub magnetismele aceluiași punct străveziu — căzînd în golul închipuirii, în abise, deși convins la început că trăiește real : „aud cum trec eu însumi" — și soția îl corectează : „Cred că auzi cum trece autobuzul 55, care iar și-a schimbat traseul."

Tudorel recoltează fantasme prin hiperimaginația vîrstei și-și confundă proiecțiile năzăririlor cu — desigur — concretitatea realității celei mai concrete :

„Se uită cu ochii larg deschiși la nimbul acela alb de pe raftul din fața lui, ascultînd cavalcada îndepărtată, din ce în ce mai îndepărtată, a ploii.

Nimbul cu conturul confuz stărui îndelung în întunericul care nu reușea să absoarbă intensitatea acelui alb pur, concret, ca un fragment indestructibil de materie care nu reflectă ci conține în ea însăși lumina. Intensitatea albului crescu și ea pe măsură ce întunericul deveni mai dens și, încet, își schimbă forma. Semăna acum cu un porumbel desenat de un copil neîndemînatec, așa cum desenase și el atîția, uitînd chiar să puncteze mărgica ochiului. Vîslind ușor din aripi, cu o mișcare lentă, abia simțită, porumbelul se ridică de pe raft, făcu legănîndu-se ca o foaie purtată de vînt, ocolul camerei și ieși încet pe geamul deschis în noaptea de afară. Copilul se ridică în capul oaselor și prin dreptunghiul ferestrei îl văzu îndepărtîndu-se foarte încet în profunzimea întunericului. Deși știa că e un porumbel adevărat, era în același timp convins că el îl desenase pe o hîrtie albă, strălucitoare, atît de albă încît întunericul nu putea stinge vibrația ei luminoasă, și îl privea cum se îndepărtează în puțul fără fund al nopții, micșorîndu-se treptat, devenind o linie frîntă, apoi un punct și în cele din urmă, o simplă amintire."

Copilul din *Marină* surîde ca în vis legănării unei unde pe „albastrul pal al peretelui" ; era apa „nu prea curată" ce rămăsese în ligheanul de pe balcon cine știe de cînd... și colindă pînă la istovire orașul să găsească un sediu viselor lui, să pună vaporașul-jucărie în stare proprie de funcționare și evoluție. Nu găsește. Cu himera subsuoară, epuizat, odihnindu-se la tot mai dese halte, scurgîndu-i-se progresiv puterile și speranța, năpădit imaginar de presimțirile cele mai sumbre („Nu mai avea nici o îndoială, ca și Nina, tatăl său îl părăsise"), el se înscrie seara, ca un simbol, pe drumul către paradisul pierdut a mía oară. Casa-i un veșnic liman : „Așa cum era, flămînd, murdar și însetat, cu șosetele căzute și genunchii zgîriați, părea un soldat obosit care se întoarce încărcat de experiență dintr-o bătălie pierdută. Ce-ar fi putut afla mai mult într-o viață lungă, trăită pînă la adînci bătrînețe ?"

Unde fusese prematurul soldat ? Ce văzuse ? ce înțelesese ? cum avea să-și refacă parțial sau pe de-a-ntregul capacitatea de a se mai iluziona iar, după concluziile trase ? Merită visele, merită vreun vis investițiile de abnegație, devoțiune, eroică fidelitate, cerbicie cu care frămîntăm aluatul miliardar, pe care le turnăm în plămadele încumetării fatale, cînd nu-i știm visului, nici unui vis încă, pretențiile de jaf ce le exercită asupră-ne bomboana cunoașterii, amara euforie, cînd ignorăm, încă ignorăm cît sacrificiu pretinde, naivii de noi înfățișîndu-ne gata să i-l și punem frumușel la dispoziție și să și emitem polițe semnate în alb ? Nici un răspuns. Dacă omul n-ar fi fost să fie izgonit din paradis, cine știe dacă nu s-ar fi săturat (o grădină a tatălui nostru nu-i întotdeauna și o grădină a noastră) de la sine, ca dovadă că nici n-a ezitat altminteri de a comite — înnăscutul gust al delicvenței — exact ceea ce se cerea ca să forțeze izgonirea. Plictisit încă de atunci, amator de remanieri de soarte, l-a transformat pe Dumnezeu într-un părinte culpabil, care-și lua nervos vacanță, o înnebunitor de lungă vacanță de la marea-i răspundere, iar totodată, bineînțeles, de la progenitura care nu-i ceruse s-o nască. Prima bastardă : lumea. Suntem fiecare egali cu suma tuturora minus unul insului nostru. Și acel minus, minus unul, rămîne etern indefinibil. Și atunci visăm. În paradisul nostru, e pentru fiecare paradisul altfel. Seara, doar, ea singură va fi aceeași.

Culoarea fatalității apasă peste oameni și timp, fără nuanțe : „Mîna bunicii mele, o mînă mică și uscată, cu *negru pe sub*

unghii" — etc. Despre stăpîna moșiei Făräoana aflăm că „Doamna venea primăvara și pleca toamna", ca Persephona, însă inversînd solia vizitei cu poveri sensibile : primăvara ea aducea toamnă, fiori, distanță, iar toamna ucidea speranța de a se mai împrimăvăra curînd : „Era o apariție bizară așa cum umbla înfășurată într-o *pelerină neagră* foarte veche, cu nasul coroiat și cu mîinile mari, butucănoase, nepotrivite pentru făptura ei mică și, privită din spate, aproape delicată." Însă cîtă vreme poți privi moartea (căci trăsăturile unuia din profilurile ei ni se creionează aici) numai din spate, cînd ea te scrutează din față ? Continuarea vizitelor *Doamnei ?* Și mai elocventă : „În cursul verii o zăream mereu de departe mînînd prin praful auriu al cîmpiei caii șaretei. Părea că plutește deasupra lanurilor, ivindu-se mereu în cele mai neașteptate puncte și *pelerina cea neagră* flutura larg pe orizontul incins." Necunoscuta care vrea să ne „scrie" viața, să ne-o copieze pe curat, ea însăși o dublură, o copie, dublura și copia *Scribului* egiptean, ambigua nălucă ivită la mansardă, și ea : „Purta un *palton negru,* strîns pe talie, cu *guler* de blană *tot negru,* puțin cam ros, iar pe cap avea *o pălărie neagră,* bine trasă pe urechi" etc. O poză executată la nimereală și risc, după întoarcerea tatei din prizonierat, arată și chipul mătușei Valentina. Ce fel de chip ? mătușa Valentina este „pieptănată ca Alida Vali și are buzele fardate în roșu sîngeriu care pe fotografia în sepia a ieșit *aproape negru"*. Culoarea domină ca leit-motivele. Aceeași culoare. Această culoare. Dăm în cancelarie de „doamna directoare, o doamnă în *rochie neagră* cu *guler alb"* etc. Altundeva *„ochii negri* cu gene lungi *(n.n.* ai copilului) semănau cu două pietricele de bazalt văzute prin pînza subțire a unei ape". La trupul țărăncii „vînos și bont" se evocă *„sfîrcurile negre* ale sînilor căzuți". La portretul dintr-o fotografie al mamei „Părul este *foarte negru* și fața *foarte albă"*. Extreme bacoviene, cele două intensități ale poverei și derutei, ale interogației și setei de compensație, de pansare a rănilor, apar și-ntr-o altă formă. Cînd grupul familial trece prin imediata apropiere a palatului regal, copil și maturi observă că „Pe o porțiune banală de trotuar cu grilaj e *mereu lumină,* în jur e *întuneric"*. Post ultrasensibil de emisie-recepție, privirea identificată cu lumina decerne presupunerii izolaților noștri speranța că totuși cineva *„ne vede prin întuneric* și ne avertizează că sîntem observați." Și semnificațiile contrastului obținut prin mistere și atracții secrete, albie a oricărei

mezalianțe nepovestite și reverberație a oricărei obscurități incerte, accede la semnificația morală : „ca să se purifice, viața trebuie să treacă prin apa slinoasă în care s-au spălat vasele". E o întîmplare a apei sau este o întîmplare a vaselor ? Nu, e o întîmplare a omului și un sens al trecerii. Poate singurul. Poate doar unul dintre cele esențiale, — și verigile lanțului se repetă. Spațiile ramificării noastre în soartă și în lume țin de legi, dar țin și de suspensia legilor, de haos, care nu se omologhează și nu mai are ierarhie : „nu avem copiii pe care-i dorim ci pe aceia pe care îi naștem, nu rareori cu totul diferiți de ce-au crezut și au sperat părinții". Ne atrage ideea. Idee care derivă din credințele că de fapt copiii, călătorind spre noi din timpul nelumii, își aleg ei părinții, iar nu invers, ca să se împlinească fie o măreție fie o ticăloșie în plus din cele purtate — ca brelocurile — în cosița sau la coapsa eternității candide.

Evenimentele vieții, cu vîrsta, își schimbă (și întrebarea este de ce ?) importanța ce le-o acordasem cîndva și-și iau unele altora înainte, cele mai șterse dintr-însele (nu totdeauna și nu toate) apar în față dintr-un întuneric mare, domină, inversează legile timpului și ale cauzalității, se retrag și apoi năvălesc din nou, ceva tulbure le și ne guvernează prin ele. Tînjim după oameni, după ceva din oameni care (că a fost sau n-a fost) nouă ni se pare că era într-un fel și tînjim după noi, după ceva din noi semănat, pur, aninat într-înșii, lipit de ei, ceva care ne-a vizitat sau ne-a lipsit într-un anume fel, așezînd între noi și noi, între noi și ei o țară a nimănui, un vid, o frică, o senzație de ocol și îndepărtare stereotipă, un traiect imutabil, ce ne situează în chiar substanța indeterminării : „Căci noi aveam impresia că viața ne dă ocol fără să ne cuprindă în albia ei, ca un fluviu care lasă în curgerea lui un inexplicabil vîrtej de apă mereu stătătoare. Aveam impresia că viața trece ireversibil pe lîngă noi și prin noi, la o distanță destul de mică, de numai șapte kilometri cît erau pînă la cel mai apropiat sat, dar iremediabilă, *distanță fatală,* căci nimic nu o putea reduce și cu atît mai puțin anula ; ea măsura necontenit în inimile noastre discrepanța derizorie dar ireductibilă dintre realitate și ideal."

Prețul ieșirii din nesemnificant și neformulabil, al evadării dintr-o viață ca fără organe, care ne-a retras realitatea și tinde a ne preface în devenire magmatică, în moarte ambulatorie, într-o îndeletnicire de manej ambulant, sub supravegherea teroarei, a suspiciunii, a iminenței primejdiei, primejdiei per-

petue, prețul acestei reintrări în identitate ajunge să fie oricare, inevaluabil, aberativ, disperat și egal cu anularea înseși : „Ba în sinea noastră, de multe ori, doream chiar să se întîmple în sfîrșit ceva, fie și o catastrofă, căci singurul mijloc să scăpăm de teamă ar fi fost tocmai acesta."

La bătrînețe, „vîrsta aducerilor aminte", cînd nu se mai poate relua comedia existenței, marea farsă a lumii, *tatăl* căuta vieții lui un sens, trecutului acestei vieți o greșeală din a cărei pricină ceva din structura destinului său ricoșase, apucase altă orbită care a dus unde ? în insatisfacția de acum, un acum al lui atunci, la ferma convingere că a rămas ceva (numai ceva ?) neîmplinit, sinuos, și că din pricina incompletitudinii aceleia viața nu se poate încheia cum trebuie. Dar oare... cum trebuie ? Cum trebuia ? Nici asta n-ai știut-o, „nu-ți amintești decît că nu-ți amintești", n-o știi încă. Atîta doar ți se pare evident : „că omul a greșit, altfel nu i s-ar lua bunul cel mai de preț, viața". Vremea dinăuntru și din afară se lămurește a fi o vreme a bastarzilor, fără filiație și paternitate, veșnic plutitoare, decurgătoare, de-o imundă și murdăritoare imponderabilitate, nici bălăceală nici zbor, o vreme a corcirii, confuziilor, amestecurilor obscure. Lucrurile se enunță, se provoacă, nu se lămuresc (de fapt : la ce ? și e oare sigur că s-ar putea lămuri ? lămuri totul sau partea?), nu se justifică (pentru că n-are cui ? și în ce scop? cînd nimeni nu e ce este...), nu-și propun (poate că nici nu au) o urmare. Viața e un șir de situații (găsim scuze albinelor mereu leneșe și așteptăm de la ele zahărul pe care li-l dăm noi, tot noi și am vrea — stupari bastarzi, neîndemînateci pierzători de îngeri și de cărări — să nu li-l mai dăm), un șir de prospecte, ipoteze, ipostaze, un șir de circumstanțe fără termen de bilanț, unde nimeni nu absolvă nimic și pe nimeni, fără concluzii, fără dosare, dosare ce se cazează, ori se rezolvă, cărora li se măsluiesc datele, ori încap sub fascicolele de lumină (?) ale unui înțeles fără înțeles, ș.a.m.d.

*

Forțînd în noi un respect intelectual fără precedent, obținut cu viteză și neîndurare, o admirație tiranică, o invidie inclementă, un atletic efort de înălțare spre abstracțiuni menite înseși intimidării, dacă nu chiar completelor anulări, criticii,

care sînt profesorii noştri cei mai de dimineaţă în descifrarea punct cu punct, virgulă cu virgulă a mecanismelor artei, complexîndu-ne, şi ca să ne îngheţe suflarea, despre cîţi prozatori (și de cîtă vreme încoace !) ne asigură doctoral, subliniat, pe spaţii întinse, cu trimiteri şi citate abundente, cu marţialitate, suficienţă şi subtilităţi uneori după înţelesul adevărat al cărora poţi umbla semestre întregi şi ani în şir, ne asigură că autorii studiaţi de dînşii au — şi poate că or fi şi avînd, unii — viziuni, concepţii, probleme, idei, orizont și orizonturi și orizontalitate, iar concomitent sau pe de altă parte verticalitate (pe care desigur o poartă și o ţin în altă poziţie), ambiguitate, nuditate, tipicitate, modernitate, organicitate, substanţialitate, evazivitate, esenţialitate, originalitate, solemnitate, porozitate, diafanitate, compactitate, figuri, structură, sistem, geometrism, constructivism, simetrism, structuralism, suspens, Weltanschauung, psihologie, fiziologie, acribie, autoscopie, deschidere tehnică, subtext ludic, ton melopeic etc., etc. Verdictul criticilor, sancţiunile pronunţate, biopsia estetică a investigaţiilor întreprinse de ei conţin ceva dezarmant și cîteodată perplex, nu știi de ce obiectul interesului lor trebuie așa de mult și de fără explicaţie lăsat pe mîna comentariilor radicale, musai savante şi de se cere și de nu, al căror sens nu-l relegăm în sine și de-a rîndul, fără discernăminte, iar de contestat nici atît, firește, însă care e ceva (dacă și cînd poate fi) de ulterioritate, ceva căruia îi stă bine (și numai pînă la un punct bine) abia după ce îţi convingi lectorii că pledezi pentru un scriitor cu siguranţă dotat. Arat-o convingător că te ocupi cu competenţă de un creator de vocaţie și pe urmă (dar... pe urmă !) dezvoltă cît vrei, cît vrei — și cît poţi de inteligent, cu arborescenţele celor mai erudite asociaţii, celei mai imbatabile culturi sau analize, constatarea transformată de tine într-o evidenţă. Dar... numai pe urmă.

Revenind la *Bastarzii* autoarei noastre, că și ea o fi dispunînd oarecum sau nu de careva din atributele ce pretind (în ironie sau în serios) unii din criticii noştri a le fi descoperit (vai, certitudinile...) cu certitudine la diverşi prozatori acum în ascensiune sau chiar notorii, de mult notorii alţii, găsesc a nu fi chemarea noastră, aici, să stabilim. Din nepricepere mai ales şi inadaptare. E o problemă care, să recunoaştem, ne și depășește, ca dealtcum și intimidanţii săi termeni, cîteodată parcă, anume pregătiţi pentru arheologii de cutii de conserve ai viitorului.

Însuşirile nerezultate defel din convulsii, nedecurgînd nicidecum din hipersudaţii, care ni se par însă că nici nu se pot cu bună credinţă (cum ? !) nega nuvelelor sale şi de savoarea cărora nici n-ar avea în ce fel demonstra cineva — argumentat — că îi este eliptic scrisul, acum cînd debutează în proză, aşadar evidentele ei însuşiri sunt (am spune) talentul, umorul, inteligenţa, cultura, naturaleţea şi curajul.

Considerăm că Georgeta Horodincă are talent, căci — fără a povesti propriu zis mai nimic — ea spune o sumă de lucruri şi de poveşti care deşi mărunte, modeste, aproape inobservabile, nu-ţi îndepărtează interesul pentru urmărirea în şi în continuare a „naraţiunii", ci-l amplifică şi „te înşeală", uiţi de unde, şi de ce, şi încotro s-a pornit, colinzi prin realităţi şi vis şi le confunzi odihnitor agreabil, iar pe deasupra ba observaţii, ba detalii, ba aluzii, ba reflecţii sau stîngăcii încep să ţi se pară nestîngace şi doar ca ale tale sau ca ale oricui, obişnuite deşi necomune, similare deşi neidentice, elocvente cu toate că vag misterioase, încerci amăgirea că şi tu le-ai gîndi ori le-ai fi putut gîndi, fie tu fie aproapele tău, familiar dar necunoscut, nedistant însă străin, că ele au ceva (şi din nou ciudăţenia te învăluie) comunicativ, uman, firesc, solid şi insidios ţesut cu aţă bună, că te provoacă ademenindu-ţi şovăielile şi abandonîndu-te lor.

Considerăm că Georgeta Horodincă are umor, pentru că ştie face pe neaşteptate să lunece, să se furişeze ori să cadă un atribut, o caracteristică, o frază („Într-adevăr, sandalele stăteau cu faţa în jos dinaintea televizorului, parcă erau pedepsite" ; „papucii... aşteptau nehotărîţi la marginea patului, unul parcă se ducea, altul parcă venea" ; „întorşi pe dos — *n.n.* anexa inferioară a pijamalei, pantalonii — luaseră pe podea forma unei perechi de ochelari"), face să cadă un segment oarecare de raţiune din lumea lui gravă în incertă neseriozitate, din logică în paralogică, din particular în general, din universul mare în lumea mică ori să recapituleze, ori să releve, ori să trimită brusc minţii noastre, limbajului nostru şablonat, grabei noastre găunoase (şi de cîte dăţi năuce...), stimuli, constatări, enunţuri de atît bun simţ încît par prin însăşi perfecta lor simplitate paradoxale, cu un deget ieşite din clişeu („Publicul s-a mai rărit, chelnerii s-au mai calmat. Tata se sprijină pe speteaza scaunului cu un aer nesigur, ne-am distrat ori nu ne-am distrat ?"), aşa cum ne uluieşte din cînd în cînd nu absurdul ajuns canti-

tate, ci — dimpotrivă — contrariul său, firescul situat în postură de excepție, pentru că disparent, și deasemeni în postură (ce porc de cîine, grotescul și tragismul vieții!), rizibilă. Iar apoi afectarea bufă, catastrofalul exagerat cu o involuntar comică sinceritate, catifelarea autocompătimirii echivoce, barocheriile plînsului care e gata să dea nu în rîs, ci în acel *sîc, tu, că te-am păcălit* sau *ce milă mi-e de noi amîndoi*, după care urmează (de-a adevăratelea, vezi finalul ultimei nuvele!) tremurul bărbiei și un alegro ma non forte de lacrimi cu sughiț, de scînceli cu mutră de iepure văzîndu-și urechile-n oglindă : „Avea să regrete ea Nina, că l-a adus pînă aici și apoi l-a lăsat să se întoarcă singur, pe jos, ca să se îmbolnăvească, să facă temperatură și pe urmă să vină doctorul și tata să vină (*n.n.* el, însă, tata nu vine...) și să umble toți speriați, «Ce-a pățit copilul ?» să zică și să nu mai știe ce să-i facă."

Socotim că Georgeta Horodincă are inteligență fiindcă înmoaie contururile ca și cînd cu dexteritate ar broda reverie peste lemn și metale, extirpă tentația stridenței (la... alfabetizare — tentativă dealtminteri eșuată — bunica, în loc de am uitat ce literă, „face o hieroglifă", apoi „face o gînganie" și gata, renunțarea renunțărilor — amin!), netezește, fără să simuleze efort însă și fără să dea impresia că ar fi sau i-ar fi lesne, delurozități, colțuri de sticlă și de piatră, repudiază vitriolurile deliberat sau le acoperă cu o blazare ce farmecă, medicamente cu venin în alveole și glazură de zaharină, află în clipe acute o îndemînare a ponderării dezgustului, marasmelor, intuiește virtuțile volatilității vorbelor și oportunitatea lor, de parcă și-ar scoate o haină într-un spațiu al tainelor, într-o maternitate a tăcerii sau ar peria o pălărie creoșetată din praf de stele cu andrele de gheață, flanelînd antitezele.

Considerăm că Georgeta Horodincă are cultură tocmai fiindcă nu pomenește de ea niciodată (a știut și Freud ăla cîte ceva...) — așa cum nu definești măduva cuvîntului prin derivatele de familie ale acelui cuvînt — și totuși amprentele ei, culturii, se surprind în teritoriile și ale ideației, și ale filologiei, și ale ștrengăriilor dense, elevate, cu tribulații, ștrengăriilor contradictorii dintre dînsele, dintre toate acestea, ceea ce seamănă cu performanța, iar alte dăți cu filozofia reveriei, coborînd șovăielnic din conștiință la conștiința și meditarea despre perseverență în memorie : „Un tren cu pistoanele mereu în funcțiune apare la fiecare cotitură a memoriei umplînd cu abur și

fum ecranul amintirilor" ; „toată lumea e o imensă rețea de cale ferată" etc. Nici nu mai știi cine merge în jurul cui : lumea în jurul trenului sau trenul în jurul ei, al lumii ? Omul înaintea soartei ori soarta înaintea omului ? Se merge împreună, ca mingea cu aerul din minge și cu cel din jurul mingii. Spectatori la autospectacol. Vroim „pur și simplu" și noi să vedem „ce se mai întîmplă". Și se întîmplă ce s-a mai întîmplat : nimic. Dar, în variante !

Socotim că Georgeta Horodincă are naturalețe, deoarece de la plăcintele cvasi-incomestibile ale bunicii Marghiolița pînă la „nipisul" unei gîgîlici din parc ; de pe pîntecul animalic, butucănos, inconștient ca mîlurile, însă fertil, al unei femei de plăcere, de noapte și de instinct pînă la porcul obscur și neîmpăcat ce doarme și nu prea doarme în „nea Aurică" ; de la dulăul *din* sau *de* stei, simplu bolovan cioplit, pînă la cîinele viu și bleg de printre ostrețe, să convenim că Robert, cu care copilul improvizează filozofie compasională și comparativă („Cîinele asculta privindu-l cu ochi mari și buni, de înțelept care cunoaște insuficiența cuvintelor și zădărnicia zbuciumului") ; de la pantalonașii pijamalei unei sfîrleze de băiat pînă la nevricalele, indiscreția, foiala de insectă și concupiscențele cu sectoristul ale unei intrigante care piere de apoplexie, congestie cerebrală sau de altceva, lăsînd neconsolată cartea de imobil și „fișele" colocatarilor încondeiați, — nimic nu e trimis și nimic nu este retras din scenă ca și cînd nici n-ar trebui, ci totul vine bine acolo unde se află și cum este așezat : pe etajeră, pe tăblia patului sau a fanteziei, afară, în pod, pe raft, pe jos, anapoda sau cu dichis bătut în cuiul sau cuișorul sau ținta sa, cusut cu crîmpeiul lui de ață, de lînă, de rafie, de imponderabil sau de paianjen, ață dintre cele ce i s-au sortit și sortat cu iscusință.

În sfîrșit, considerăm că Georgeta Horodincă are curaj pentru că... o ! dar aici ar fi mai multe drăcovenii de spus, cum să nu, are curaj, s-o scurtăm, pentru că a pătrunde întîia oară în literatură, vrem să spunem în proză (doar înainte vreme ea n-a scris, precum se știe, decît critică, ori critica este sau trebuie să fie comentariu al literaturii, și cînd uită să rămînă ceea ce ar trebui să fie se... bastardizează) cu niște eroi pe care-i cheamă Luța, Marghioala, Ionel, Goguță, Aurică, Mirciulică (recte Mirtchulika), Tudorel, Mielușor, Tanța, Rață, Enăchiță, Broscaru și așa mai departe și a reuși să le atești fiecăruia o stare civilă in-

confundabilă, o plauzibilitate, să-i acreditezi socialmente și literar, cu amprente cu tot, să-i dovedești (iar Georgeta Horodincă a putut-o ilustra pînă la stupoarea celor sceptici) lui, cititorului, că din aceste hibride personaje fără părinți sau fără cîte una din toartele girului părintesc nici unul nu e avortat, cu filamentele, horoscopul, conflictul, situația critică și întîmplările lui, cu rațiunea sa, cu rolul său, ca nasturii la o cămașă, ca motorul și roata la un vehicul, ca buza la gură, ca balamalele la poartă, apoi acesta e un formidabil curaj. Auzi : Goguță, Tanța (nu, nu, nu ! altă Tanță...), Mielușor, Ionel, Rață, Marghiolița, Aurică etc. și totuși să nu fii ridicol ! Așa ceva, mai ales chiar de la debut, nu prea fac scriitorii mici. Sau cînd o riscă, se lasă adese cu fracturi mari de coloana șirii spinării.

Iar cele de pînă aici fiind zise, negreșit că se oferă ispitei eseistice — după lectura celor patru nuvele — și teme (din belșug și din organicitatea compoziției cărții) ca morfologia amintirilor, copia vieții, tatăl celălalt, civilizația sensibiltății inteligenței, un joc de fotografii suprapuse, mișcate sau producîndu-se în mers, și-n răsturnare, înlocuitorul, ce-i realitatea ?, complexul vinovăției, casa necopilăriei, biografia nedestinului, despre o tomografie a măștilor, cu visul subsuoară, dreptul himerei la existență sau al existenței la himeră, ambiguitatea planurilor, sexelor și sensurilor sau — luate din însăși scriitura Georgetei Horodincă — distanța fatală, iluzia unei rădăcini, derizoria discrepanță, somnul continuă veghe, lumea imensă rețea de cale ferată, o dictare din afară sau dinăuntru, cartea despre remușcare, orice destin e o deviere și cîte altele, arhisuficiente pentru teoretizări, sofisticări și digresiuni oricît de abstractizante.

Ne este dat privilegiul în aceste proze de a descoperi într-o așa de masivă proporție personaje care au realitate și obiecte, ambianțe, stări ce se comportă, în fluxul aprehensiv al sensibilității noastre, ca niște — la rîndul lor — personaje, încît simpla lor enumerare e capabilă să intensifice și să dea amplori asociative oricărui spirit critic asociativ. Căci rareori într-un volum de dimensiuni atît de reticente au mai fost în stare să vorbească într-o varietate așa de net conturată la fel de multe ființe și lucruri ca în paginile acestei *Călăuze pierdute* (care e un fel de nostalgie spulberată a edenului, înșelător sau mai cine știe cum eden...) : tatăl (unic, simplu, inconfundabil, stoic și înțelept, pă-

gubos și măreț ; naiv și resemnat, himeric și realist, avertisment în sine, mustrare pură, călăuză de neregăsit) ; mama (Luța), modestă, hărțuită, apăsată, cu tăceri ce-o complică și concluzii făcute asupra vieții, mama despre al cărei păr frumos cîndva și lung va ajunge să se spună că „de mult nu mai are nici o culoare" ; bunicile — bunica Marghioala, dinspre tată, vitală, insistentă, cu ambasade culturale în lumea ei rurală care trebuie să se ridice și ea prin învățătură, curioasă de oameni, întîmplări și sensuri, în așteptarea cine știe cărei peripeții revelatorii despre noimele existenței, și cealaltă bunică, distantă, ambiguă, rămasă la niște fixații și obsesii din tinerețe, despre care e dificil să deduci dacă participă și cît anume de lucid la universul ambiant, cu tot ce vede, cu tot ce i se spune, cu tot ceea ce ar putea înțelege singură ; cele două surori ale mamei, îndrăgită însă mult, cel mai mult mezina ; acarii (acarul Mitroi și nevastă-sa cea bolnavă, dar pe care la doctor n-ar duce-o nici la povața sfinților din calendar, acarul Ilie care-l trage afară și vine cu el din măruntaiele satului pe leneșul, pe lunganul, pe mincinosul și prefăcutul de Ionel impegatul (impegățelul și pușlămăluța va deveni inginer la căile ferate) ; vechilul moșiei Faraoana ; Doamna moșiereasă în pelerina ei neagră, în trăsura ei nebună, autoritară, în autoritatea ei izolatoare, masculină, statuară ; portarul restaurantului ; un picolo, o copilă de doi ani, pierdută odată cu războiul, „vara Anicuța" ; și apoi maică-sa, împușcată într-o gară, de un neamț dintr-un tren cărînd captivi civili, prinși la grămadă ; Mătușa Valentina cea fără copii, cu îmbrăcăminte mai așa, de..., cu bijuterii, cu pantofi neobișnuiți, figură între figurile provinciei ; un chelner șmecher de nesimțit, insultător de ordinar, luîndu-i la vale — pe tată și fiică — și înghesuindu-i la o biată masă de lîngă ușa spre bucătărie, într-un foarte oropsit colț al menuului („Vrăbioarele sînt cam tari, vinul e cald. Comandăm și cîte o prăjitură, are gust de săpun, dar, în sfîrșit, s-a făcut tîrziu.") ; cîntăreața Luminița Calomfir „membră de partid" cîntînd „Kalinka, Kalinka, Kalinka maia" și „Iu-iu-iu pe dealul gol" ; mansarda și vizitatoarea în negru (ce se va identifica mai tîrziu scribului egiptean sau locțiitorului morții) ; internatul, directoarea internatului, fetele lui Modrescu, trei, la care mergea Ionel impegatul ; Țuca de la Cîmpulung (la care tot el mergea, pretextînd că

la U.T.C. ar avea niscai cele treburi...) ; satul de nostalgii, trenul și trenurile, complexul și complexele vinovăției ; cei 20 de lei dați tatălui povestitoarei de către bunica Marghiolița, la plecarea lui de acasă, în lume, la școală, „din care trebuia să-și plătească taxele, cărțile, gazda și în general să trăiască pînă la (*n.n.* sosirea clipei cînd o să-și ia) primul salariu" ; fotografia *Scribului șezînd* (scrie sau nu scrie ? nu scrie, obsedează) ; alte fotografii, mișcate, suprapuse, amăgelnice, echivoce ; spațiul despărțirilor, casa, grădina, telefonul, *Călăuza stuparului*, copia ori copiile vieții, visul, vizitele obsesiei, distanța ; *Statuia* din viața ca teatru sau agonia sau moartea ca teatru ; albinele puturoase, puturoase ca și Ionel ; satul din depărtare, fumul și aburii cazanului de aramă în care se prepara magiun, pîndă cu dichis și viclenie blîndă ; sala de așteptare a gării ; scări, culoare, vîntul, frica, zvonurile, lupii, telegraful ; Dumnezeu care în crepuscul iartă sau nu iartă, fără să dea prea clare lămuriri pentru ce te-a iertat, cînd și dacă ți-a concedat iertarea ; plăcintele ca lemnul de țepene ale bunicii, emoționante pe cît de tradiționale ; rochiile, costumele personajelor, părul din grădină altoit și însălbătecindu-se apoi ; în sfîrșit naratoarea noastră, copilul sau copila nuvelei (unul din... bastarzi), simțindu-se ca un înlocuitor, ca „un substitut al celui ce ar fi trebuit să fiu și n-am putut să fiu" ; și în continuare... în continuare, trecînd la înseși nuvela ce dă titlul volumului și după aceea la ultimele două, *Corabia perechilor* și *Marină*, alte ființe, metafore stări și lucruri, personaje deopotrivă de conturate, se întrec să ocupe și să preocupe prim-planurile atenției, ca într-un poem baroc înviind frustări colorate, vise ce nu se terminaseră, colțuri cețoase de realitate, baloane sparte și zmeie căzute mai jos decît jos. Iat-o, în continuarea filmului, defilînd panoramic, lumea narațiunii false din care Georgeta Horodincă recoltează efecte autentice : Emil tot potrivindu-și nodul cravatei ca și cînd l-ar strînge gulerul și sprîncenele lui Emil cel care „aude foarte bine cum se scurge timpul nostru limitat" ; Ștefania a cărei arteră de sub bărbie trebuie statornic temperată în zvîcnetele ce-o activează și tactul Stefaniei ce-l „scutură ușurel de mînecă, parcă ar fi vrut să-l trezească din somn" ; țigănușul cu ochi albaștri din prag și cu uitătura „ușor pervertită", jucîndu-se cu o cutie de *Nivea ;* șoferul guraliv și mucalit „Se lasă cu un aeroport

cumva ?") ; Mama Speranța infirmiera bătrînă care se ocupa între altele cu ștersul podelelor de sînge „Ai să ai copii, maică, nu te necăji...") ; sau doctorița cea brutală („...și ce dacă-i mort, trebuie să bocești ? Lasă, că ți-a reparat fabrica !...") ; sau vînjoasa țărancă din fundul Bărăganului, „cu grumaz scurt și nas lătăreț", învinsă, răzbită și îndestulată în acuplare de vlăstarul deportat al unei foste boierii naufragiate ; „mutra de copil gras a lui Aurică Decuseară" ce-și tot mîngîie pîntecele popesc, și tot rîde, și tot spurcă și tot mișcă și mișcă două luntrii cu o singură parte — la fel de pepenoasă — a corpului, șef de delegație oficială și de limbaj în verif, specializat la îmbobinarea celor dați lui în custodie, acest jupîn-alifie mai mult cumpără decît vinde, o mînă la taraba lui spală mereu pe alta și cînd n-o sau nu se mai spală, ele se iau la palme și după aceea se pupă ori se ocărăsc, tot așa de aferate și de cu ușurință, ca firescul cel mai firesc și monumental ; tînărul Mircea Alexiu (analitic pînă la artificiu și schematism, intransigent pînă la imprudență, cam naiv și opac altminteri la subtilitatea detaliilor, compartimentînd în căsuțe, fișe, fraze, rubrici, sertare și pătrățele — intelectualicește — viața, dar și el, silitorul, nepoțel într-ascuns al cuiva care-l plasează într-o favoare, într-un privilegiu, într-o șansă („Păi ce fel de umaniști mai sîntem noi dacă nici de propria noastră familie nu avem grijă ?") ; profesorul ceh Jan Novak și tînărul Jan însoțitorul său, de care se desparte, zveltul Pragăi student „cu brațele ridicate ca pentru o invocație sau ca pentru zbor" ; femeia regăsirii, femeia cu pîinea sub braț și plodul în prag, întrupare a fantomei și coșmarurilor, iar nu doar farsa lor, statuia nemincinoasă, tuciurie, vulgară, însă neînduplecată ca un dur mecanism al răbdării însăși („Am venit cu copilul... M-a învățat cineva că trebuie să-mi plătiți") ; o fundătură, teii, frunzele, sîrma de rufe, gardul, fereastra, semnalul aoà-aoà-aoàa-à ; jumătatea nu „cea mai neglijabilă" a doamnei Enăchiță și tonul și ochii ei în inspecția incontenentă („Ești un *element*, asta ești, și nimic altceva !") și soțul său „mic și pirpiriu", cu obrazul smochinit, mai apoi lacrimogen, speriat, un microb nefericit ; Ilarie șoferul — „bariton în echipa artistică a întreprinderii" ; Tanța invalida, incapabilă să-și termine frazele, căreia îi ricoșează întruna vocea și gîndurile (puține, dealtminteri) ; divorțata doamnă Scărlătescu ;

dulăul roşcat din spatele casei „cu gard înalt de fier" ; băieţelul minusculei basculante sau minuscula basculantă a sisificului Goguţă cugetător („Nipisul nu-i nimic") ; ploaia, iluziile optice, moartea, nedumerirea, fetiţa de la balustrada şi fereastra vecină, *vaţia,* vechiul caet de desen şi nălucile cu care-l populează, reflexele apei liniştite odihnind în ligheanul de pe balcon, tăblia patului copilului, pantalonii săi „de la pijama" şi pantalonii cei scurţi ; cealaltă bunică, nervoasă la capitolul educaţiei (dar care nu ştie totuşi cum se taie cornurile pentru un copil obişnuit să mănînce de-a-npicioarele, după ce că mai şi „moştenise impulsivitatea şi dezordinea afectelor de la cealaltă ramură a familiei") ; sandalele care şi-ascund identitatea şi locul întocmai al fabricatelor de pe raftul cu jucării (nişte „mecanisme de libertate") al magazinului ; în sfîrşit albul vaporaş nu fără catarg, porumbelul salvat potopului şi înecului, parcul, bazinele, lacul ; paznicul („Ce, facem comentarii în grădină ? !"), Dîmboviţa, o voce piţigăiată „Alo, tovarăşu' miliţian, e un copil acilea...") ; ochelaristul, portarul galonat, Nina — studenta de la arhitectură căreia prichindelul nu se mai sătura cîndva a-i mîngîia părul, acea coamă „fluidă, cu o strălucire minerală", pentru că „Mamă, da' cum s-o iubesc"... altfel) ; cîinele de piatră străjuind „lumea cu ochii lui fără pupile", mama care (în *Corabia perechilor* şi *Marină)* e mereu la lucru şi totuşi de-o prezenţă continuă etc.

*

Din cele patru nuvele cîte numără întîia carte epică a Georgetei Horodincă, nouă prozatoare *(Călăuza pierdută, Bastarzii, Corabia perechilor* şi *Marină),* prima nu se compară, ca valoare, mai ales că nuvele se scriu rar, cu nimic din ceea ce s-a tipărit la noi în ultimii ani şi va merita să se traducă în orice limbă străină ; a doua dă titlul volumului şi conţine o simbolică de implicaţii sociale, un cod ale cărui valenţe se răsfrîng avantajos şi molipsitor, înflorindu-i firmamentul, completînd ecluzele, asupra întregii cărţi ; iar ultimele două întreprind în psihologia copilului o expediţie a alterităţilor, fulgurantă şi combinativă, cu recolte a căror suculenţă îmbogăţeşte (pe lîngă literatura genului) regretul zăbavelor de care n-au timp totdeauna nici pedagogii, nici medicii, nici gînditorii şi teatrologii,

nici introspecțiile noastre, slujnice ale oxidării care ne povestește orelor și hepatismelor.

Cînd am vrut — căci nu numai pleoapele, zăvoarele, stagiunile și canalele maritime se închid — să închid cartea, această carte în care pulsează niște conștiință artistică, se revărsa de ziuă și tristețea m-a sunat la telefon. Am ridicat, era o voce ambiguă (nesomnul, m-am întrebat, nesomnul sau remușcarea ?) — și le-am invitat să stea dimpreună lîngă mine, tot plecasem... La celălalt capăt al firului, înlocuitorul a răspuns : *greșeală*. M-am uitat la dînsul : eram eu. Nu-i bine să fii singur pe drum. Și-am format încă o dată numărul.

VIGILENTUL MELANCOLIC

— Virgil Mazilescu —

Despre Virgil Mazilescu nu s-a scris mult (nici el n-a prea asaltat librăriile), iar postfaţatorul recentului său volum, **va fi linişte va fi seară,** Eugen Negrici, consideră că nici nu s-a scris cum trebuie, nici nu s-a scris ce se potrivea, între altele pentru că şi pentru că... Pentru că ei, referenţii dintru început, „Cei mai mulţi vedeau, întîi de toate, suprarealismul de reţetar, dispersia sintagmatică, dicteul şi colajul, exprimarea voit antipoetică, indiferenţa ortografică şi prozodică. Se recomanda, evident, renunţarea la poză, la confesie, la artificiul estetizant şi, mai ales, la ambiţia reabilitării «trucurilor» avangardiste“. Eugen Negrici denunţă chiar, nici mai mult nici mai puţin decît „flecărelile“ recenzenţilor, glosatorilor şi cronicarilor anteriori. Mai serios, deci, decît debaterii de pînă acum (ei se cheamă Valeriu Cristea, Mihail Petroveanu, Ion Caraion, Laurenţiu Ulici, Nicolae Manolescu, Şerban Foarţă, Dan Cristea, Dan Laurenţiu, Victor Felea, Mircea Iorgulescu, poate şi altcum, există un *etc.*, dar numai aceştia sînt menţionaţi la... „menţiuni critice“), Eugen Negrici trece la remanierea cazului şi realizează un desen corect (dacă şi avantajos, dacă şi convingător, ni-i deocamdată greu să ne pronunţăm) al compoziţiei interioare şi tipului de discurs urmat de poezia lui Mazilescu. Vom relua ideea. Dar pînă atunci, ne întrebăm de unde să poată şti precis un critic, oricît ar fi el de dotat şi anticipativ, la cartea primului bună-dimineaţa a unui poet, cam cum o să arate a treia sau a şaptea lui carte ? Şi cum o să-i reproşezi, fără a lăsa senzaţia nefirescului, ori pentru ce, criticului, că n-a ştiut exact, mai ales dacă e vorba de poeţi cărora le mai trece prin cap să şi evolueze, chiar dacă lent, că n-a ştiut cu precizie secretul de a fi profet ? Cu Virgil Mazilescu s-a întîmplat contrariul a ceea ce

se întîmpla cu Minulescu : el este de-a adevărat — o recunoaște și postfațatorul — ceea ce părea a fi. Adică nu un amator de cutare și cutare tehnică, truc, procedeu, ipostază, poză, nu un veleitar, nu un armurier cu mintea plină de panoplii de odinioară, cărora să le dea cîte un amical bobîrnac ori să le fure fidelități teatrale, ci un autentic, o structură. Cu atît mai bine. Ce fel de structură ? E adevărat că, rezumînd în felul său anteriorități și arheologii, precursori și poate idoli (aclamați, repudiați, aruncați) din care și-a stilizat un profil, cu care și-o fi simțit o afinitate, în care și-o fi descoperit cine știe ce ancestralitate, ce chip, ce ipostază, ce devenire de ale căror detalii ne vom vedea vizitați mîine, ținuta sa rememorează profiluri ce ne-au mai ieșit în cale. Dar parcă pentru un poet arhitectura exterioară contează, maniera sau manierele în care își organizează și „dezorganizează" (aparent coerent și aparent incoerent) materialul ? Nu. Contează ce și cît are el de la el de spus și îndeosebi cum va mobila cu ideile sale, în indiferent ce raport de forme și ce formă, acele idei. În afară de împrejurarea (și nu este cazul) în care un mesaj de spectaculară forță își inventează, peste școli și curente, peste experiențe și tradiții, peste obstacole și modele, prin sine, tipare noi, limbaj nou, orizonturi noi, pe măsura unor irepresibile erupții și combustii interioare. Nici Eugen Negrici nu consideră oportun să fie original cu orice preț în comentarea poeziei lui Virgil Mazilescu, pe care am remarcat că o consideră insuficient și impropriu abordată de înaintașii săi. „Noua" lui interpretare însă, o va și mărturisi cu cavalerism, preia adîncindu-le, e drept, măcar unele din vechile aproximări și merge cam tot pe urma „vinovăției" lor, merge mai departe în cifrăraia labirintului, însă nu era și de așteptat după zece, de fapt unsprezece ani de la debutul poetului ? „Iată însă, că, la zece ani de la volumul de debut, scrie Negrici, această nouă, cuprinzătoare carte de versuri semnate de Virgil Mazilescu relevă aceeași abolire a punctuației, aceeași dispunere tipografică, semnele, aceleași, ale destrămării logicii discursului, *aceeași inconsecvență* a imaginilor. Este o *consecvență* care alungă bănuiala unui amatorism al înnoirilor, schimbă, oarecum, datele problemei (situației) și ne interzice flecărelile în jurul „onirismului" și suprarealismului — ca extravaganță juvenilă. Cu toate acestea, analizei noastre tot bizareria planului formal îi poate fi utilă, oferindu-i puncte de acroș". Cu indiferent ce procedee, consecvență în inconsecvență, cu ce bizarerie

(nici n-o prea constatăm) ce artificii, actuale acum 50 de ani sau acum 200 de ani, folosite cîndva sau în folosință de cînd e lumea, la realizarea unui edificu literar, în propulsarea lui, importanța cea mai mare va avea-o, pe lîngă înfățișare, soliditatea edificului respectiv, criteriile de durată incluse în construcția sa, pe scurt abila soluție de a crea scrisului tău șansa ori șansele supraviețuirii.

În întregime citabile ni se par, din ultima culegere a lui Virgil Mazilescu, poemele : *copilăria lui franz kafka, a doua poveste pentru ștefana, miere pe limbă, visul, mîncau la o masă lungă și bogată, sub acest cuvînt suferă beethoven, copilul vînzîndu-și jucăriile și în depărtare un cor, ea vine întotdeauna aici, credeam între o sabie și cealaltă, vai și amar, vei spune, eu de sus de pe deal nu știu cum privii pentru totdeauna.*

O culoare a minusului existențial, a dispersiei în noaptea ce se apropie invizibil, înăbușitor, își plimbă vedenia peste versurile celui ce, rimbaldian, declară tăcerilor lumii : „pentru totdeauna oricine aș fi sînt celălalt". E poate dominanta, în orice caz e singura obsesivă dintre culori și spectrul său umple (pe plan sonor îi va corespunde urletul : „picioarele ei / ca două lungi strigăte ale nopții pe nisip", „pleacă și lasă-mă într-un urlet într-o pace fără de margini", „acolo unde lumina este ca întunericul și urletul devine încetul cu încetul o pedeapsă de care vor atîrna cîteva lanțuri sfinte", „ihihi ei vin spre tine prăsiți din toată / pînda de pisici a lumii / ohoho și te iau azvîrlindu-te / într-o mașină glorioasă încărcată cu urlete"), spectrul său umple — spuneam — încăperile spiritului cu o lipsă de sînge, de elan, de manifestare, cu o absență revenită, ofensivă, pernicioasă — „întoarcerea absenței în ambalaje (inimă ochi) de aur" —, cu ezitări și epuizare ca „în *palida* groapă cu resturi", cu anemierile și pulverizarea, cu apăsările și strangularea, cu descojirea și enervațiile nădejdiei, practic o deznădejde, care va regresa pînă la criză și monstruos. E vorba de culoarea galben, acest agent al palorii, disfuncțiilor hepatice, spaimei, pătrunderilor în crepuscul și în anorganic : „oribilă este speranța / oribilă este / sub cerul / *mai galben* ca frunza ca floarea", „respirația cavalerului printre cavaleri e *cea mai galbenă*", „despre *galbenul irascibil*", „mă desfrunzesc la *vremea galbenă* a lunii", „m-aș fi lovit groaznic de un cuvînt uitat / acolo lîngă cuier pe o bucată de *piele galbenă*", „după această magazie vopsită în *galben* / se sfîrșește încă un oraș". Nu încă un oraș,

ci încă o viață. Și nu încă o viață, ci viața. Picurînd și auzindu-se cît mai în surdină, departe „într-un timp / care de mult nu mai era al nostru". Invazia galbenului s-a produs printr-o dereglare în serie, culminînd în frică și dezgust, în oboseală și uitare, în sarcasm și rictus : „dacă privesc — haina mea este chiar frica", „laba echilibrului peste ceafă : bum", „nu încape îndoială sîntem fericiți ca trestiile", „și sucește-ne nouă viață gîturile noastre", „am rîs și (astfel) / am plîns : după natura împrejurărilor. am vrut / să trec neobservat. sacru. nădăjduisem o clipă", „oboseala / mi-o simte paianjenul blond pe tavan", „oboseala cu lumînarea ei", „mi-am uitat casa și numele e obositor / să-ți știi mereu numele pe de rost (...) am uitat / am avut vreme destulă să uit din creier pînă în degete". Autosugestia („vorbeai de ani de zile cu umbra / nefericirii tale") își suspectează propriile-i impulsuri prin conjuncții și prepoziții (un *și*, un *totuși*) devitalizante : „și hai să credem că mai are / importanță doar faptul / că cineva luminează totuși în largul nopții". Suprema putere a poetului este să-și nască sămînța continuității cîntecului, să se născocească și să se vaporizeze înlăuntru semnificației pe care o decide, în care se consumă integral, murind într-o urmare semnificantă : „și după ce am inventat poezia într-o încăpere clandestină din adîncul pămînturilor sterpe — curajul și puterea (omenească) s-au topit ca aburul", „sînt singur am inventat poezia și nu mai am inimă". În această deposedare cvasi-totală de vigori și funcții, de îndrăzneală și reacție („o vorbă mică mică și îmi recapăt curajul"), de voință și forță, de cursivitate și ripostă, în această mărturisită însărăcire, accentuată deprimare („mi se spunea : vei învinge, cînd te vei supune / m-am supus și am găsit cenușa / mi se spunea : vei învinge cînd vei iubi / am iubit și am găsit cenușa / mi se spunea: vei învinge cînd vei lăsa astă viață / am lăsat-o și am găsit cenușa"), în acest efort la luciditate („pe toate căile viața mă previne mă avertizează") și duel între logos și acțiune („în stînga am cuvintele în dreapta puterea"), în această conștiință ultragiată, pulsînd ca evidențele și ca resemnarea („ascultă — noi nu mai avem nimic de anunțat, au murit acei oameni care s-au născut odată cu începutul"), ca bilanțurile și iminența, ca surpriza și catastrofele („știu că toamna e deajuns să privești / distanța dintre copac și dispariție / după o oră inventez acel cuvînt verde / ca ochiul tău verde în trei mări deodată"), sedimentează un melancolic vigilent („rămășițe ale pă-

rului tău, melancolie“), conectat la cifrurile semnificației, treziei, evaluărilor exacte, un avertizat pentru care gura iubitei îndeplinește rol (voluptuos?) de „semnal rătăcit“ și căruia impactele ravagiilor, naufragiile esențelor, esențele denunțării și degradatelor contacte cu realitatea îi transmit sensurile neintermitente ale situării în lume și nelume : „i se năzărea dintr-o dată că vede strălucirea apuselor zile deschizîndu-se în fața lui ca o rană sau ca o pîlnie de obuz în care i-ar fi murit rînd pe rînd toți prietenii. Dacă se întorcea noaptea acasă vedea cu jale cum năvălesc asinii și boii din vis peste o vegetație arsă — numai scrum și aduceri aminte și cu toate acestea urechile lui în flăcări captau fără întrerupere semnalul.“

Umorul, parafrazarea, pastișa, ironia, quiproquo-urile, causticitatea (și cititorul va da cu frecvență peste întorsături de cuvinte de soiul „bunica noastră cea de toate zilele“, „ca lucrul pre lucruri călcînd“, „oamenii cu toții / ai bunului dumnezeu fără îndoială“, „albele / pietre peste albele pietre“, „înger / prin fața ușii precum îngerul prin fața ușii“ etc.) vor fi doar cîteva din armele poetului care „ca să-și poată aminti mai bine el trebuie să învețe să uite“, care parcurgînd stridențele acelui „anotimp incisiv ca un lătrat“, întrebîndu-se afectat și perplex „cît o fi acum ceasul în patrie“, privind cu depeizare cum „hip hop de la o vreme întîmplările decad ca peștii“ și... „și cu tunet cădem fiecare în sufletul altcuiva“, în sfîrșit înecat de admirație („cîtă limpiditate — lațul / momentul potrivit și gîtul“), uitase „cum se întinde o mînă și cum se retrage“.

Dar Eugen Negrici pomenește la el (nouă, Mazilescu ni s-a părut în **va fi liniște va fi seară,** destul de adesea un elegiac rezonabil, care și în stare de agitație — își iubește morții familiei, își invocă mama, „ecou a doi părinți onești“ — acceptă măsura, argumentele unei perceptibilități oarecari, largi, temperanțele, dealtminteri cu — de cele mai multe ori — reacții ca ale dumitale și ca ale mele, adică nu neobișnuite sau teribiliste), de o „adevărată stilistică a eschivei“ și-și dezvoltă examinarea textelor prin subtilități notabile : „De o inexplicabilă pudoare, el caută mai întîi să-și «avarieze emițătorul», să-și ruineze, pe cît posibil, conturul pregnant al eului său creator despre care ne face să credem — într-o încercare de scoatere a lui din cauză și de depersonalizare a poeziei — că e detașat, nevolnic dezlegat de responsabilitate, nepăsător de ce reprezintă și ce poate schimba. Înstrăinată

se arată a fi ființa de gest și de rostire și o altă gură spune povestea. Cum un început de comunicare ar fi posibil chiar și în aceste condiții, pentru ca sintaxa să nu încerce cumva tentația coerenței, Virgil Mazilescu distruge, la vreme, punțile, destramă tendințele de închegare, sparge și risipește cioburile unor cristalizări, ne dispersează atenția prin sîcîitoare alunecări, recurge la colaje disonante, voit artificiale, ne împinge în neașteptate coridoare labirintice, deschide diversiuni parantetice aparent spontane. (...) Cîteva emanații sufletești apucă să treacă o clipă înaintea căderii stăvilarelor și, dacă am aduna cu insistență ceea ce reușește să răzbată la noi, am descoperi că e vorba de neîmplinire, de nostalgie, de amărăciune, de singurătate, de deșertăciune și, în poeziile mai noi ale volumului, de exasperare și sarcasm disperat și fără obiect. Adică, oricum, de ceva cu totul neobișnuit în aria poeziei. Însă faptul că autorul interzice sentimentului să capete durată, că închide subit aburul liric pe cale să figureze o stare și, mai ales, că sîntem în măsură să observăm toate aceste manevre adîncește efectul și întărește credința noastră într-o tensiune de nesuportat a trăirii și retrăirii, ca și în posibilitatea ființării unui ținut neasemuit al spiritului care se cere protejat.“ Însă tot ce susține Eugen Negrici că ar face și poate chiar face Virgil Mazilescu (deși nu chiar tot și mai puțin de asemeni în felul în care ni se expune) nu se întîmplă, să fim atenți, doar cu el în peisaj, nu e cîtuși de puțin cu totul neobișnuit și nici de nesuportat ca tensiune în peisajul poeziei noastre contemporane, și nici încercat pentru întîia dată și nici la un mod neasemuit al spiritului, sau incomparabil, sau inimitabil, sau așa de pregnant original încît să-l singularizeze inaccesibil de sus. În fond, nici nu pare a fi aceasta întrebarea, centrala problemă, ci o alta : cu ce rezultate se sfîrșește, artistic, procedeul analizat și inventariat în numeroase din nuanțele sale, de către Eugen Negrici ? Ce fel de versuri creezi cu trusa de scule alese și cîte rămîn ? Cîte din ele au șansa posterității ? E mai în avantaj arta cu tine, decît cu altul ? Mai cîștigat cititorul ? Mai conturat poetul ? Este, cu tine, sărbătoare în literatură ? Sărbătoarea de care pomenește Virgil Mazilescu s-a tapetat interior cu un calm întunecat, egalitar și deficient, subit umilitor, care pervertește conținuturile : „în sfîrșit pe străzi în canale sărbătoarea împăcării cu animalele“. Coruperea, înticăloșirea, pervertirea se extind, învăluie și destituie din prestigiile lor potențialele supreme ale unor noțiuni așijderea, noțiuni terifiante :

„spectacol de zidire a obrazului. martorii înghit promisiuni dulci — însă în adînc fulgerul nu face nici o mișcare. doar uneltele cad cad cad cad. și poetul ? un stîlp de sare. după un an cine îl va recunoaște ?“

Acel Sartre spunînd : „il n'y a de non-être qu' à la surface de l'être“... Acel Gabriel Péri strigînd în fața plutonului de execuție : Imbéciles ! c'est pour vous que je meurs !“... Acel William Blake prins în plase de mătasă, strangulîndu-se în cuști de aur „He caught me in his silken net, / And shut me in his golden cage“), izbucnind și rostogolindu-se în lume, în heleștaiele lumii ca un demon ascuns într-un mag „Like a fiend hid in a clond“), rotunjind contradicția complementară (expresie aparținînd lui André Frénaud...)

Virgil Mazilescu ilustrează deocamdată principiul alterității. Undeva saturarea și protestul : „ei au lumea lor și lumea asta a lor îmi face greață / și chiar cu o cutie goală de conserve în gură sînt gata să urlu / și chiar cu o bombă în măduva șirei spinării sînt gata să urlu / că au lumea lor și că lumea asta a lor îmi face greață“. Altundeva impactul : „mîine și mai departe demența“.

Că la jumătatea drumului, sau la capătul său va fi sau nu liniște și seară — cine ar garanta-o ? Și ce fel de seară și ce soi de liniște fi-va, dacă o să fie, pentru cine și cînd ? Dar dacă va fi poezie, restul și așa se repartizează la cauțiunile de sacrificiu, e cenușă de la ghișeele de cenușă ale unei mistici a deșeurilor și cosmeticei. Poate că nu „orice stomac inventează flori“, dar orice floare sărbătorește o ieșire teribilă din împăcările cu împăcarea.

DERUTANTA BLÎNDEȚE

— D. Micu —

Între Apollo și Dionysos, titlu sonor, de către laboriosul critic D. Micu, este situat, într-o nouă prezentare amplă despre el, G. Călinescu, această contradictorie personalitate care — prin erudiția, prin vastitatea ambițiilor de a aborda toate genurile literare, prin enciclopedica-i foame de cunoaștere („Puțin consecvent în alte idei, Călinescu a fost, toată viața, un fanatic al ideii de construcție" ; „A face de toate a fost ambiția lui precoce"), de cunoaștere și manifestare, prin deasemeni insațietățile sale culturale — pare să se potrivească mai mult și în mai multe privințe secolului al nouăsprezecelea, decît veacului nostru, cu ale cărui vicii, teorii, lacune, anomalii, mizerii morale, inconsecvențe („Ne confruntăm cu Călinescu în permanență"), labilități și crize și oportunisme și confuzii se înrudește pe de altă parte și-și amestecă aluatul structurii, limitele adaptărilor, asimilismele.

Cel puțin parțial, orice temă livrată analizei impune interpretului un anume stil, conținut ei. Piramidele, pagodele Chinei, templele eline, grădinile suspendate, catedralele gotice, arhitectura barocă, zgîrîie-norii cer fiecare un alt model de limbaj, un alt sistem de gîndire, de simetrii sintactice și ideistice, de formulare. Laconismul va implica expresia austeră, onirismul pe cea discontinuă, diluția dintr-o operă — obstacol pentru destui scriitori anevoie evitabil — cheamă, pînă la un punct, și nici nu-ți dai seama cum, diluția. Or Călinescu, fără a se reduce bineînțeles doar la atît, a fost, e adesea diluat. Sau altfel spus, concentrația s-ar enumera printre ultimele sale mari calități, nu printre primele, ca dealtminteri de cele mai multe ori la cei mai mulți profesori, — în sine pedagogia incluzînd abundente

digresiuni, dădăceli, repetiţii, reveniri, punctări suplimentare, cusături duble în zona concluziilor.

Cu belşuguri de spumozitate şi divagaţii tentante, în această privinţă, a expunerii pletorice, D. Micu se apără neînarmat contra subiectului şi a firii sale, iar pînă la urmă, neconvins el însuşi de reuşită, abandonează şi ajunge, va fi din pricina rigorilor demonstraţiei şi a exemplificărilor, la aproape 1000 de pagini de carte format obişnuit, scrise cu devoţiune, prudenţă, respect asiduu şi un şi mai asiduu control, cu căldură (uneori temperatura lor este chiar prea ridicată), admiraţie, raţiune, abilă ceremonie şi nu numai o dată cu sinuozităţi adjectivale, chinezerii şi tact. Căci oare cum altfel s-ar putea numi însuşirea suplă de a expune, fără să trezească irascibilitate, într-un sensibil teren foarte minat altminteri, evidenţe care în alte cazuri altădată au pus în alertă un lanţ întreg de sonerii, de susceptibilităţi, de panici şi compoziţii ale speriatei închipuiri ? Cîteva citate şi exemple : „Examinînd cu minuţie opiniile critice călinesciene, constatăm — se consternează D. Micu — un fapt uluitor. Între gustul şi conştiinţa estetică a criticului consonanţa e departe de a fi perfectă. Călinescu nu aderă întotdeauna, intim, la judecăţile pe care le formulează“ ; „Extravertit, scriitorul a fost disimulat, în acelaşi timp“ ; exegetul apoi relevă „cam prea marea supleţe a propriilor idei, vehicularea noţiunilor fără delimitarea strictă a sferei şi conţinutului fiecăreia, întrebuinţarea termenilor cînd într-o accepţie, cînd în alta, diferite, adesea, de cea curentă, ca şi, în genere, instabilitatea teoretic-atitudinală, schimbarea opiniilor, fără procese de conştiinţă“. Omul ca şi scriitorul intră în liniile unui portret nu prea zeiesc, limpezit pe dinăuntru de oxizi aspri. Iată comportamentul temperamental care prejudicia criticului : „Voia opinii personale. Dar nici să fie contrazis nu admitea ! Era de ajuns să citească într-o revistă o judecată de valoare diferită de cea pe care o dăduse el, pentru ca să devină Jupiter tonans. Ceea ce, bineînţeles, nu-l împiedica, să-şi schimbe, uneori, după un timp, opinia şi chiar să o persifleze, atribuind-o însă altora. Iar tonul său e la fel de apodictic şi autoritar de ambele dăţi : şi cînd «decretează» că o carte este excelentă, pronunţînd cu anticipaţie sentinţa de exterminare a celor de altă opinie şi cînd califică aceeaşi carte drept mizerabilă, şi bubuie împotriva celor ce îi dăduseră gir“. Iată şi comportamentul studiat la rece care nu avantaja omul : „Perfect conştient şi de valoarea şi de natura tuturor actelor

sale, el nu le comitea spontan, fără a-i păsa de efecte ; și le orienta, deliberat, astfel încît să fie cît mai ieșite din comun. În vorbire, utiliza paradoxul (...) fiindcă știa că asta face senzație".

Comentatorul își venerează subiectul, față de care se dovedește, iar pe deasupra va și izbuti, cu sau fără voia noastră, cărora nu ni se rezervă decît concluziile și surpriza, să fie un mic perfid. Știind (o asemenea pricepere cere totuși inteligență, muncă, subțirime, oarecare salutar iezuitism, temeinica stăpînire a materialului, o cît de cît judicioasă înțelegere a lui, ceva alexandrinism, edificări asupra aprensibilităților mediului în care elaborezi și-ți vei lansa elaborările, variabile strategii și ipoteze de formulare nuanțate, nuanțate de asemeni registre și planuri de împresurare a suprafețelor subiectului, — așadar știind să-și aleagă tonul, spețele de apologie (fiindcă în final, disimulată și nu, ambiguă în orișice caz, tot o apologie o să se releve a fi și această muncită, a lui D. Micu, lucrare), ca și spețele de reticent și mărturisit neentuziasm, atît criticele avansînd retractil cît și rezervele — uneori — ce provin din parte-i și se rostesc învăluite în miere pot supăra mai puțin decît supăraseră acelea din partea Ilenei Vrancea, sau deloc, ba ele chiar plac și satisfac, sugerează atitudine echidistantă, atitudinea cumpănirii argumentelor și prevenitoarelor etichetări, degajînd o senzație supraliniștitoare, ținuta academică și elevată chipurile prin tocmai aparenta lor lipsă de inflamabilitate, prin impresia că interpretul nu va ocoli niciodată drumul de mijloc, ponderea, deși adesea ele nu spun cîtuși de puțin altceva, ba uneori catifelata lor cumințenie, temperanță, detașare, condescendență, echilibrata ferire de virulențe și de corosivitate investighează și mai profund alteratele zone indezirabile, de litigiu, expuse, ale temei, par să constate fără urmă de patimă carii și carențe indefensibile. Dar constată, și ceea ce contează în amplul studiu, plin de multe bemolizante virgule, al lui D. Micu, e tocmai acest lucru, restul rămîne pe seama cititorului, care o fi el — vorba lui Baudelaire — ipocrit, însă nu și totdeauna somnolent, lesne de aflat eliptic de rațiune, iar prost niciodată. Făcîndu-se că doar înregistrează ca orice aparat de măsurători exacte, că doar expune constant rezultatele descoperite, că își apără autorul exegezei pe care a întreprins-o (însă prea arare atari apărători nu provin la origine ei înșiși din rîndul procurorilor măcar refulați), că de fiece dată îl scapă de analizele, de obiecțiile, de invectivele, de acuzele neîndurătoare ale cîte cuiva

real sau prezumtiv și că-l ajută să se disperseze deasupra, cît mai deasupra imputărilor prea-prea deranjante, amarnic de dificil de trecut complet cu vederea, făcîndu-se culant că iartă, politicos că a omis accentul de gravitate cel mai exact, lapsusurile ori excesul de netrebuință și disparitatea, îndatoritor ca un curtean, echivoc și protocolar ca un ambasador al cauzelor amenințate, ipotetic și fluid cum un îndemînatec al savorilor instabilului ca stil și sugestiilor ca scop, comentatorul este alte dăți inclement și metoda derutantelor sale blîndeți, favoruri și privilegii (depistabilă cînd și cum, ba de multe ori vădind un manifest, înduioșător, stîngaci și reproșabil partizanat), metoda numită își atinge țelul mai totdeauna. Un țel precis. Aproape cu mlădieri de virtual artist, căci îți trebuie și o înzestrare specială ca — făcînd pe distratul, pe logoreicul, pe caligraful virgulelor — să nu omiți adevărul și pronunțînd verdicte, să pară că plecaseși doar la cules fragi și că ți-ai pierdut și tu așa vremea alergînd prin soare după cîte un fluture colorat.

Călinescu a scris și tipărit versuri cînd era tînăr și încă nu prea știa spre care gen literar, fără surpriza eșecului, să se îndrepte mai întîi, ceea ce l-a și determinat să încerce de toate, să abordeze totul și să și reușească în diverse direcții, creind o operă durabilă prin fragmente sporadice sau prin substanțiale și întinse porțiuni ; și a mai publicat versuri scrise fie de-a lungul anilor, dar tăinuite, există și pudori, fie improvizate (se ducea el la poezie, nu poezia venea la el) într-o zodie interioară și exterioară a dispariției exigențelor, cînd greii, marii, adevărații, prestigioșii, realii poeți nu mai circulau, din varii motive, ori produceau mai degrabă subliteratură. Semnate Cristescu, Dobrescu, Folescu, Vasilescu sau altfel, desigur că versurile sale — aceleași, nu altele — ar fi însemnat altceva, poate n-ar fi însemnat mai nimic sau poate întîmpinau chiar și dificultăți de apariție. Explicabile, dealtfel. Ele nu se pot judeca în sine — afirmă D. Micu, din rațiuni de consecvență cu propriile orientări în argumentație, de coerență analitică —, trebuiesc estimate, așa cum procedează el, în cadrul întregii personalități a autorului lor („Călinescu trebuie citit în întregime"), un autor capricios și ciclopic, despre care același adorator ne asigură în

repetate rînduri, nu fără onctuozitate, că e „cel mai pătrunzător (nu și cel mai drept) critic“ etc. Preocuparea ar fi, așadar, cea poetică, desigur, de domeniul curiozităților la el, al savorii, ca și de acela mai delicat al salvării atributelor întregului, al protejării subsidiarelor mecanisme ale ornamentalei ierarhii.

Ca să-i caracterizeze efuziunile de lirism, ca să definească poezia lui Călinescu, amator de a figura la loc de cinste — am spus-o — și în acest domeniu, ori mai cu seamă în acesta, D. Micu citează în cincizeci de pagini mari peste 700 de versuri, nu exagerăm, va pomeni de tributurile autorului *Laudei lucrurilor* față de Vasile Alecsandri, Grigore Alexandrescu, Michel Angelo, Tudor Arghezi, Ion Barbu, Lucian Blaga, Cîntarea Cîntărilor, Costache Conachi, Cotruș, Dante, Eminescu, Sf. Francisc de Assisi, Pitarul Hristache, Gongora, Hoffman, Hogaș, Horațiu, Francis Jammes, François Mauriac, Mallarmé, Marino, Minulescu, Odiseea, Anton Pann, M. R. Paraschivescu, Petrarca, poezia populară, Ion Pillat, Camil Petrescu, pre-rafaeliți, I. M. Rașcu, Topîrceanu, Urmuz, poeții Văcărești, Paul Valéry, Virgiliu, Vechiul Testament, V. Voiculescu ș.a., o să arate că parodiile, pastișele, prelucrările, umorul serafic și umorul de alte spețe, copilăreștile, curiozitățile, „rafinatele jocuri“, „ingenioasele drăcii“, didacticele, arhive de ipostaze lirice ale prodigiosului „publicist volubil“, „rememorările bufe“ și programaticele elaborări în versuri se mențin undeva la suprafață, eliptice de profunzime („nota definitorie nu este adîncimea sufletească“ va accepta Micu) și că după numeroase așezări ale producțiilor acelea sub avertismente sau formulări, ca „manieră argheziană“, „penel arghezian“, „cum ar zice Blaga“, „dulceață franciscană... situată pe clape blagiene“, „asemenea lui Ion Barbu“, „suavități voiculesciene“, „vag minulescianizant“, „aducînd pe Marinetti la diapazonul lui Gh. Topîrceanu“, „mijloace picturale asiatice“, „indiscutabilă mască angheliano-pillatiană“ etc., concluzia bilanțului nu laurează tocmai un ales printre aleși. Pe de o parte cităm, „A susține că toate, absolut toate efectele de umor, toate stîngăciile și inadvertențele sînt provocate lucid, ar fi, fără îndoială, naiv. Există și comicării involuntare, natural, puține“, iar pe de altă parte fiindcă, tot citat, se pune pînă la urmă radicala întrebare : „Este Călinescu un mare poet ?“ Și iarăși D. Micu se resemnează a recunoaște melancolic: „Mare nu, dar autentic fără îndoială“. Pentru ca nu tîrziu apoi, și nu mult mai departe, să se completeze : „Mai mare poet de-

cît în versuri este G. Călinescu — asemenea lui N. Iorga — în proză". Ei, e totuși altceva ! Dar nu strică o precizare niciodată.

Pe viitor demonstrațiile sale vor solicita, reluate, spre cimentarea caracterizărilor de acum și a celor nu mai puțin elocvente, care-și așteaptă rîndul mîine, un cu mult mai redus, bineînțeles, număr de pagini din partea exegeților ce-i vor succede lui Micu și vor spori eforturile acestui ceremonios indiscret și timid insidios, care fiind ultimul dintre cei ce ne dau încă un studiu despre G. Călinescu, este abia primul dintre cei hotărîți să-i cerceteze cvasi-complet personalitatea.

Acum peste 40 de ani, într-o carte *(Notes sur la poésie)* semnată împreună cu André Breton de Paul Eluard, amîndoi remarcau în dreptul destinului cărților, cu sinceritate, acest vai! rece adevăr : „Les livres ont les mêmes amis que l'homme : le feu, l'humide, les bêtes, le temps ; et leur propre contenu". Pe a lui D. Micu nu o va paște, fatalitate a limitelor, altă soartă. Însă indiferent cîte calități i se vor descoperi (le și are), cîte contradicții și lipsuri i se vor imputa (nu-i lipsesc), sigur este că vasta lui depoziție promite cititorilor din viitor apariția unor mai netimorați și mai drepți martori decît pînă acum despre adevăratul — divin sau doar terestru — G. Călinescu. În acest sens, D. Micu se recomandă și ca un temerar temperat.

EUROPA N-A MERS CA LA BUCUREȘTI
— N. Carandino —

Nu știm anticipat ce ne rezervă viața sau moartea, decît dacă pe cea din urmă ne-o dăm noi singuri. De aceea ar trebui să ne străduim a pune zilnic, în paharele, în talerele și opaițele orelor existenței noastre un strop, o legumă, o lumină, un mugur, o cîtime de înțeles și de rost, spre a nu se chema că am trecut chiar fără nici o noimă prin această gară a lumii și a prilejului de a fi venit pe lume, oaspeți firavi, nedumeriți, creduli și repede puși pe ducă, fiindcă tare e scurtă viața și cînd e ceva mai lungă...

Străbătînd paginile cărții lui N. Carandino (pe care l-am cunoscut prin Ovidiu Constantinescu și prin care l-am cunoscut pe Ion Vinea), m-am reîntors fără să vreau și fără să pot să nu vreau cu gîndul prin cîte și cîte din redacțiile care astăzi nu mai sînt, populate cu figuri, inteligențe, siluete și entuziasme care de asemeni astăzi nu mai sînt. Și pe de o parte i-am mai avut încă o dată alături pe numeroși dintre cei care au dat la vremea lor altitudine şi înţeles, demnitate şi culoare vieţii literelor, iar pe de altă parte, reflectînd la autorul paginilor parcurse, la destinul condeiului său, un fel de regret m-a încercat să văd că — pentru a contura niște mărturisiri, destul de pregnante, vivace și tandre unele, pentru a reînvia zeci și zeci de profiluri de rude, amici, colegi, dascăli de școală secundară și universitari, pictori, actori, ofițeri pedagogi, gazetari și oameni politici, poeți, romancieri, filozofi, polemiști, cîntărețe, aventurieri, boemi etc., etc. — el a sacrificat nu știu cîte romane. Le va mai scrie ? Nu, probabil că nu.

Am avut în liceu un distins profesor de istorie (preda nu la clasa mea, la altele, dar îmi invidiam colegii cărora le preda), pe nume Dimitrie Ionescu, nu știu dacă azi mai trăiește, l-oi fi

mai văzut ultima oară poate că acum vreo patruzeci de ani, care ar fi putut onora oriunde o catedră universitară, intelectual de o ţinută ce stîrnea respect şi admiraţie, care ţinînd cu nu-mi prea mai conturez precis ce ocazie o conferinţă despre folosul şi semnificaţia în viaţă a şcolii şi profesorilor, ne-a spus cîndva aproximativ următoarele despre foştii săi învăţători din tot cursul cursurilor primar, liceal şi universitar : *de la unii am învăţat mai mult ori mai multe, sigur, de la alţii mai puţin şi mai puţine, risipind cu anii şi din sacul celor multe şi din traista celor puţine, dar adevărul este că de la fiecare — dăruite cu abnegaţie — m-am ales cu cîteva cunoştinţe şi am învăţat cîte ceva de neuitat.* Acest „cîte ceva de neuitat" umple şi filele cărţii lui N. Carandino, file care încep cu copilăria lui şi cu imaginile părinţilor. Mai fierbinte şi-a iubit (şi-şi iubeşte încă) tatăl, poreclit la vremea sa (de ce ?) „Otravă", medic pare-se cu pricepere incontestabilă şi conştiinţă reală, ştiutor de literatură (Victor Hugo, Musset, Verlaine, Moréas, Rimbaud) şi filozofie (îi da să citească pe Plutarh — „Pentru tata cultura greacă era atunci ceea ce peste cincizeci de ani avea să devină pentru mine"), mergînd la orice oră din zi şi noapte, fără murmur, fără precupeţire, acasă la bolnavi şi adesea refuzînd onorariul, ba de multe ori plătind el, din buzunarul său, reţetele pacienţilor : „Tata va muri odată cu mine". Pe mamă şi-o explică mai bine după groasa — abia — anilor perindare şi apăsătorul timpului crepuscul, însă o consideră inumană prin severitate şi rectitudine, deşi graţie inflexibilităţilor ei, „defectelor" sale, care „erau în realitate calităţi", familia avea să poată dura mai tîrziu, la ananghie.

Cîte profiluri nu răsar pe scena acestei cărţi, îşi rostesc replica, îşi profilează rolul mai simplu sau mai complicat şi apoi dispar ca într-o piesă de teatru cu prea numeroase conflicte, pentru ca memoria să mai salveze limpede vreunul. E salvată numai atmosfera pură sau impură a zăpezilor de odinioară, nu toate albe. Undeva, în casa părinţilor lui Mihail Polihroniade („El urma să devină, în mod paradoxal, ziarist legionar, şef de publicaţie, parcurgînd tot drumul de la *Vremea,* săptămînal eclectic, pînă la *Buna vestire,* ziar de extremă dreaptă") întîlnindu-se cu Barbu Brezianu, Petru Comarnescu, Vasile Marin, Haig Acterian, Toma Vlădescu, Petre Pandrea („ne uluia prin multilateralitatea surselor sale de informare, prin uşurinţa cu care se descurca în englezeşte, în nemţeşte, în franţuzeşte, în italie-

nește"), Mircea Elidae, N. N. Matheescu, Victor Vojen, Petrișor Viforeanu ș.a. Ca să urmeze înnourata exclamație așa de uman tragică, așa de elocvent exemplară pentru cîți și pentru cei cărora le e hărăzit răgazul de a mai și medita : „Deseori, peste ani și ani, m-am gîndit cum ar fi fost primită de înfierbîntata noastră tinerețe o ipotetică vrăjitoare care, pătrunzînd în casă, ar fi întrerupt entuziasme și veselii, ca să ne spună viitorul : tu vei muri la Majadahonda, tu — în munții Caucazului ! Tu te vei sinucide ! Tu vei face zece ani de închisoare, iar tu cincisprezece. Tu vei fi profesor de filozofia religiilor la Chicago, tu vei fi asasinat de Carol în închisoarea din Rîmnic".) Iar în legătură cu același rege discreționar, care într-o bună zi (era vinovată salteaua) a pus ca să se dărîme o cafenea, numai spre a reuși să împrăștie pe limbuții deconvenabili ce se tot adunau pîlc la una din mese și-l cleveteau bineînțeles pe drept, indignarea — știa el ce spune — marelui Titulescu, odată debarcat: „Sînt criminali, izbucnește el. Nu-și dau seama. Judecă și tu ! Are țara bani să fabrice un nou Titulescu ? Nu pun problema de valoare personală. Admit că au găsit unul la fel, dacă nu unul mai bun. Dar ca să-l faci cunoscut, ca să-i faci presă, ca să-i faci relații, ca să-i creezi un piedestal, trebuie mulți ani și multe milioane. Dar ce știu ei ? Cred că Europa merge ca la București". Europa n-a mers ca la București și Bucureștiul s-a împiedicat în fel și chip, de era mai gata să-și rupă gîtul, să-și sfarme capul. Cu nasul julit, el a ieșit din război fără nenumărate din valorile ce nu se mai puteau înlocui și care n-au fost nici măcar ultimele sacrificate. E patetic să-l auzi pe Carandino strigîndu-i, de peste apele Styxului, pe cei pieriți : „O prietenii mei dispăruți ! Trăind, am impresia, ca și Montaigne, că vă fur partea voastră de viață. Sînt întîmplări pe care nu mai am *cu cine* să le evoc, sînt confidențe pe care nu mai am *cui* le face". Printre dispăruți figurează Ion Vinea („De la el învățau toți citindu-l" ; „Alții aveau, poate, mai multă glorie, Vinea avea mai mult talent" ; „Puțini au știut să ghicească, sub farmecul omului de lume, stofa unui om de stat. Fiindcă Ion Vinea nu era numai adoratul femeilor de gust, ci, în același timp, consilierul unor oameni de o înaltă răspundere, ca N. Titulescu, Virgil Madgearu, Armand Călinescu..." ; „Ori de cîte ori consimțea să practice meseria, era strălucit" ; „Numai Vinea avea o bizară presimțire cu privire la soarta legionarilor. Ne spunea adeseori: Priviți-i. Ei nu-și dau seama. Sînt senini, sînt fericiți ! În reali-

tate, niște morți în concediu ! Toți vor pieri. Toți vor fi asasinați. Burghezia nu le va ierta trădarea."), figurează N. D. Cocea („El a deschis largi ferestrele către ziaristica europeană a timpului" ; „Nici un aspect al fenomenului cultural românesc nu-i era străin, socotindu-se parcă investit cu datoria — nu numai cu dreptul — de a semnala și de a da alarma"), figurează E. Lovinescu (cel care „știa tot fără să se deplaseze", „nu mergea niciodată la cinematograf și foarte rar la teatru", „Lăsa impresia că se născuse bătrîn", „Avea încredere în oameni și prețuia talentul mult prea sus ca scăderile «prea omenești» ale omului respectiv să-l afecteze"), figurează sculptorul George Anghel („Da. Sînt artiști care n-au decît o singură finalitate : opera. Așa cum sînt femei care n-au alt mister decît al maternității"), figurează Victor Eftimiu („ultimul, după opinia evocatorului, nu și a noastră, mare scriitor al generației apuse"... „jucat la Teatrul Tațional și adorat de regine"... „cu cap furat lui Apolon", care „plăcea marelui public și nedumerea pe esteți", pe care „nimeni nu îl întrecea cînd își citea pisele"... „Autor a două sute de mii de versuri, dintre care poate o mie de sonete"), figurează Toma Vlădescu („Am discutat în contradictoriu o jumătate de secol, pe străzile Parisului sau pe cele bucureștene, fără să ne înțelegem — și în privința aceasta cu nuanțe — decît relativ la Camil Petrescu"... „el a intrat în toate polemicile timpului, risipind pasiune, cultură, talent cu o flacără care însă numai rareori lumina. Era o flacără, vai, neagră"), figurează Aristide Blank (de față cu Vintilă Brătianu, Virgil Madgearu, C. Argetoianu, Grigore Iunian și cu alți fruntași ai vieții politice urma să dezbată la sala „Fundațiilor" aspecte ale stabilizării monetare, cînd studenții de extremă dreapta, brutal, îl opresc să vorbească, provoacă vacarm, se dedau la vandalisme, huiduie, evacuează și bruschează asistența compusă din profesori, directori de bănci, mari economiști și politicieni, notorietăți, bărbați de stat. Printre două vii șiruri de scandalagii dedați la violențe, care goleau cu înjurături și pumni sala, — „Unul singur a trecut drept, cu capul sus, cu mîna dreaptă în șold, cu stînga în buzunar — Aristide Blank. Atitudinea lui a impus huliganilor ; dintre toți, el a fost cel mai puțin bruscat. Chiar invectivele erau rostite mai încet și cu rușine"), figurează Camil Petrescu (malițios caracterizat drept „cel surd și absurd"), Bebe Ștefănescu-Goangă (în copilăria sa „rău la joc, nedrept și

cîrcotaș"), Mihail Sebastian („era atacat de toată lumea, de la dreapta, ca și de la stînga. Evreii își dădeau mîna cu neoortodocșii, ca să lapideze pe acela care, în cel mai rău caz, nu păcătuise decît prin exces de omenie și de liberalism"), Sandu Tudor (pe care „Femeile îl priveau cu interes, semidocții cu admirație și capitaliștii cu oarecare spaimă", despre care desenatorul Ion Anestin, caricaturist faimos, rostise cu duh că „a compromis... pînă și șantajul"), Istrate Micescu („purta în ființa lui melancolia falnicelor apusuri", „citea grecește și latinește *pe carte deschisă*", „la tribuna universitară încheia o epocă", „înainte de a fi savant, era artist", căruia „elocința îi era ciceroniană", iar „ca om politic nu se compromisese încă"), Alice Voinescu („incontestabil o femie urîtă, dar cînd vorbea despre teatru, figura ei era luminată dinăuntru și de sus"), Cezar Petrescu (revoltat pe F. R. N. — „Ăștia au impresia că e de-ajuns să le tipărim poza în uniformă, ca să ne crească tirajul !", altminteri — „Cine l-ar fi bănuit, după scris, timid și tăcut ?"... „întrunea fizicul cel mai burghez din lume cu firea cea mai boemă. Literatura lui — inegală — falsifica în ochii celor care nu îl cunoșteau o personalitate de artist dăruit în variate domenii, de cititor infatigabil, de scriitor, de grafician. Nu ieșea de sub robia peniței decît pentru a merge la cîrciumă sau la cazino, căutînd sensurile întortocheate ale vieții și ale morții"), figurează Theodor Pallady (cu care „nu era ușor să găsești un teren de neutralitate comunicantă, dacă nu de înțelegere. Prindea orice ocazie ca să fie dezagreabil și chiar grosolan. Fermecător era numai cu prietenii..."), figurează peste o sută — cine să stea a le întocmi exacta numărătoare ? — de agitați, talentați, ratați, sentimentali, idealiști, norocoși, contradictorii, glorioși, competenți, triumfători, înfrînți, uciși, nedreptățiți, logoreici, farseuri, taciturni, știuți și uitați *oameni care au fost.*

N. Carandino, desigur, nu scrie aici critică și nu i se poate reproșa neobiectivitate, el scrie amintiri pe care le-a deshumat **de la o zi la alta** unele mai vii în gînd, altele mai palide, subiective cu toatele, așa cum și cere savoarea genului, încît a-l mustra că este (și este) exagerat cu Eftimiu, nedrept cu Camil Petrescu, dur cu umbra propriei sale mame, negalant întotdeauna și chiar puțin înțelegător uneori cu femeile, consternant cînd mărturisește pur și simplu cum scuipa în căciula de samur a profesorului său de engleză (adăugînd și că alții dintre foștii săi colegi de școală îl întreceau cu mult în dexteritatea aceasta),

nostalgic la amintirea crepuscularei cîntăreţe Hariclea Darclée (despre care a scris un senzaţional val de reportaje devenite apoi carte), fulgerător cu partea regretabil omenească, de umbră și umbre, a lui Octavian Goga și N. Iorga, cărturari și artiști amestecaţi cum nu trebuie și cum nu trebuia în maţele vieţii politice; a-l dori mai parcimonios într-unele expuneri sau mai puţin zgîrcit cu detaliile în altele (cîţi din cei — spuneam — peste o sută de cunoscuţi, prieteni, artiști, scriitori, profesori, juriști, miniștri, gazetari pe care-i evocă N. Carandino nu ne-ar fi stîrnit o și mai amănunţită curiozitate şi pe cîţi nu i-am fi vrut și mai cu pregnanţă zugrăviţi !?), aceste obiecţii şi insatisfacţii, sau altele ca ele, ar fi cu totul de prisos, ba cine știe dacă nu chiar și nepotrivite, cîtă vreme ne aflăm în faţa unui autor care (multe a înţeles și multe a iertat) își caligrafiază trecutul și propune semne despre trecutul altora după — doar — bătăile inimii, printre pauzele cărora și căreia sînt lucruri ce s-au păstrat mai fidel decît altele și lucruri pe care timpul și patologia timpului le-au desfigurat, le-au ros, le-au prefăcut în ceva indefinibil ? „Era — scrie Carandino — un timp cînd lumea asculta vorbirea morţilor" și el incearcă (poate că numai pentru sine, dar ce contează !) reînvierea datinei acelei clipe care a zburat, a acelui *era* care nu mai este. Ceea ce-și promite („Cartea de faţă pregătește pe cele ce vor urma. Nu știu cînd se va opri desfășurarea filmului") e mai important și cu prioritate mai important pentru noi, nu pentru el, căci n-au mai rămas chiar exagerat de mulţi dintre cei din partea cărora ar trebui să facem totul, cu delicateţe și grijă, spre a obţine cît mai numeroase icoane, mărturii, documente, adevăruri, impresii ș.a.m.d. Cu ei se pierde o comoară inevaluabilă, şi pentru totdeauna. Nu e păcat ?

RARITATEA DE A FI FERICIT

— Gheorghe Bălan —

Un volum, fără discuţie, realizat, care merita în cvasi-totalitatea lui a fi tipărit, și a și fost, comparabil fără nici o speculație și fără eforturi cu mai oricare dintre cele cinci-zece cărți de versuri într-adevăr demne de remarcat care apar, să zicem, de-a lungul unui an. Șovăielile firești la numeroși începători, iar o pildă ilustră a fost însuși Eminescu, casna de a-și descoperi propria-le voce, de a nu divaga searbăd între două lucruri bine scrise, întîrzierile obositoare ale atîtora și atîtora care — din prag în prag și din fîntînă în fîntînă — se adapă hipnotizaţi cînd la flăcările talentului unuia, cînd la farurile îndrăznelii altuia, atari ipostaze și reculuri lipsesc din FERIGI-le lui Gheorghe Bălan, asupra apariției cărora mi-a fost mie dat să refer favorabil. El sosește la examen după ce a trecut în singurătate, exigenţă și introspecție, de orbecăitoarele faze ale începutului. Așa cum îl întîlnim aici, ar fi cu neputinţă să ne imaginăm fără vreun detaliu biografic la îndemînă că ne vizitează un autodidact. Paradoxal sau nu, la prima lectură el pare — însă nu este — mai degrabă un livresc. *Cuvîntul-înainte* pe care-l semnează Doinaș conține și el considerații învecinate, citabile ca o parţială completare la părerea ce ne-am făcut-o noi înșine, minus natural detaliul cu... replica, unde pe autorul OMULUI CU COMPAS și al recentului volum HESPERIA îl cam imponderabilizează entuziasmele părăsindu-l reticenţa, chiar dacă i s-a petrecut sau produs „de la început" ceea ce el ne destăinuie că i s-a petrecut, însă fără unele căderi în ispită nici nu se putea scăpa teafăr din capcanele și plasele poetice ale *ferigilor* — și minus de asemeni prezumțiile lăuntricei... maturităţi, acolo unde mai degrabă stîngaciul mers în picioare al cuvintelor („presimțirea *că ce*va măreţ se întîmplă")

de o frăgezime care, deși loc totuși comun, mai întotdeauna cade bine debutanților, mai degrabă o copilărie refulată și o copilărie fără control, ceea ce uneori nici nu strică, vin să explice bogățiile de corn al abundenței, să semneze rațiunile atîtor miresme dîndu-se în scrînciob, atîția fluturi, atîta suavitate, atîtea plete, vise, zvîcnete, culori, flori, arome, dulciuri, în sfîrșit vinul de viață lungă, „zurgălăii sevelor", „cascade-le de sulfină", elemente neobstaculînd la urma urmelor nici primul pas al unui tînăr bărbat să zicem, deși pe o fată poetă ar fi prins-o mai mult sau mai firesc. Să-l ascultăm însă pe prefațator : „această poezie — spune prefațatorul — dă impresia unei arte consumate, a unei vîrste poetice mature. Gheorghe Bălan nu m-a făcut nici o clipă să cred că mă aflu în fața unui debutant și, mai ales, a unui autodidact. Poate că această impresie mi s-a produs de la început, datorită faptului că a treia poezie *(n.n.* dedicată lui Gabriel Liiceanu, așa cum întregul volum îi este închinat, „cu recunoștință și dragoste", doctorului Tiberiu-Mircea) a culegerii sale, intitulată *Penelopa se destăinuie,* pare *(n.n.* nu pare deloc, să fim serioși !) o replică la *Lumea ca meditație* a lui Wallace Stevens, un excelent și faimos poem ce are un motto din George Enescu. Nu știu dacă autorul a avut o cunoaștere directă sau indirectă a poeziei lui Stevens. Cred *(n.n.* și noi la fel) că, mai curînd, este o întîlnire cu totul inexplicabilă, din care nu se degajează, dealtfel, decît un singur lucru : maturitatea interioară a poetului român." La maturitate, semnul întrebării. Dublu. În ciuda bărbii sale frumos desenate, prin care poetul spune că-i curge un rîu și-n care află că și-a încurcat coarnele un cerb, Gheorghe Bălan e un copil mare („din degetele picioarelor mele iese copilăria"), picat în posesia exultanței și freneziilor pentru natură („viaductul este ultima formă a tristeții mele" — civilizația materială, tehnica, amenajările sau intervențiile aduse de om îl vor cam indispune și îndepărta de om), lirica sa dispune chiar de prea multă natură, îndeosebi de un excedent de vegetație, de senzorialism, de directități, o euforie a simțurilor, a senzațiilor îi tutelează emisiunile nu fără decorațiuni abundente și barocherie, la el o fermentație și competiție a simțurilor îndeasă cu lăcomie metafore peste metafore pe spații luate pînă la refuz în arendă (singur își va nota că „există un freamăt al frunzelor pîndit de capcana exuberanței" — și există), așa că — predomină *eu* și *al meu* cu variațiile

lor — suficient s-ar spune de mulţumit cu şi de sine, „în balonul roşu al unei fetiţe poetul scrie poezii“, vorba acelui precursor al său care constata că „de pe cer cad stele / că n-are ce să cadă.“

Eventual ar putea inhiba, pe oricine are, tardiv, de referit asupra *ferigilor* lui Gheorghe Bălan, asupra versurilor sale pe care întîmplarea n-a vrut să ni le aducă în faţa ochilor decît după ce fragmentar biografia autorului şi o altă parte, o altă manifestare a personalităţii lui, grafica, premerseseră poetul. Gheorghe Bălan face, prin urmare, şi pictură, şi ceea ce nu se întîmplă uneori cu artişti afirmaţi, cu uriași artişti, ori se întîmplă doar la cîte un deceniu o dată, sau şi mai rar, iată că s-a petrecut cu dînsul : prima-i expoziţie, deschisă la Măgurele, în careva din holurile Facultăţii de fizică atomică, prin strădaniile concretate ale unor deosebiţi oameni de suflet, s-a putut bucura de ecouri ce — unele — ies din comun, în sensul că timp de vreo două săptămîni cele mai importante reviste săptămînale de la noi *(Contemporanul* mai întîi, apoi *Luceafărul* şi *România literară)*, au scris cu înflăcărare, cu dragoste şi elevaţie despre pictor și poet, iar cronicile sau articolele apărute au purtat semnături de adevărat prestigiu, altitudine și competenţă — Radu Bogdan, Andrei Pleşu, Gabriel Liiceanu. Mai toate exponatele, piesele, tablourile (ceea ce se cheamă, fără să ne căutăm termenii cine știe cît, și succes de public) din întîia şi pînă acum singura expoziţie a lui Gheorghe Bălan, pe cît se spune, s-au vîndut. Așa ceva, dacă nu cumva e o eroare de informaţie, știm că nu se întîmplă în fiecare zi nici cu marii maeștri, în cazul că om fi mai avînd cumva maeştri... ai picturii noastre, și nu numai pentru că ei vînd scump. Prin urmare este nu dificil doar, ci aproape cu totul peste mînă să ne amintim la repezeală cînd oare în trecut niște asemenea comentatori s-au mai unit așa de grabnic — rar buchet — să pledeze, plini de fervoare și aproape concomitent, pentru desenele, pînzele, culorile, producțiile plastice ale cuiva şi cînd oare ecoul glasului lor s-a mai soldat cu un asemenea succes comercial. De-o fi fost... Sigur este că autoportretul din FERIGI ca şi cele cîteva ilustrații din volum au figurat „în cadrul primei sale expoziții personale“. Încolo, repetăm, nici chiar uleiurile, goașele, colajele, acuarelele, combinaţiile grafice ale cîte unor pictori lansaţi şi recunoscuţi pe drept ca mari oameni de artă nu au cunoscut şi nu cunosc ori-

cînd aceleași expresii de dragoste, de interes analitic și de... curaj de investiție din partea publicului, cum i s-au sorocit lui Gheorghe Bălan. De unde, probabil, și stinghereala de care pomeneam, de a-l aborda exegetic. Căci la urma urmelor, ce să aplauzi mai întîi : consensul fericit al vocii interpreților, minți fără îndoială foarte subțiri, cu gusturi de o exigență imprevizibilă, măsurate sever și destul de discontinuu entuziasmîndu-se în fața publicului sau norocul, bucuria, succesul unui debutant primit cu atîta căldură de la început ? Nu discutăm în ce măsură talentul evident al lui Gheorghe Bălan o și merită, căci — fără îndoială — o merită, însă parcă el este cel dintîi căruia i se cuvenea recunoașterea valorii în formare ? Și totuși alții au fost lipsiți de o atare șansă, experiența oricărui soi de artă fiind în genere, prin ea înseși, incomodă și incomodantă.

Vream să subliniem, doar atît, în lumina acestor fericite întîmplări, pentru ce oarecare intimidare poate încerca pe indiferent care lector al poemelor lui Gheorghe Bălan, autor deja notoriu în mod brusc, notoriu și... celebru, măcar într-o măsură, dinainte chiar de a publica. De a publica și de a se enumera printre laureații, în 1978, ai „Cărții românești".

Ei, dar depășind atmosfera festivă creeată cu prilejul triumfalei sale lansări, să rostim cîteva cuvinte în legătură propriu zis cu poetul.

Ca entitate lirică — am spus-o — el pare de la început format, împlinit, personal, distinct și egal cu mulți dintre autorii afirmați, pe care periodicele și editurile ni-i oferă. Dar cazul nu e fără precedent. Ba, mai mult, numeroși, din ce în ce mai numeroși vor fi pe viitor tocmai debutanții bine conturați, cu o personalitate pronunțată sau altfel spus foarte puțini dintre ceilalți au să se mai înfrupte din șansele competitivității ; talentele se înmulțesc.

De încă o dedicație (și cu asta, basta ! la capitolul dedicații) se bucură Carmen Dumitrescu, iar poemul omagiu sau ofrandă, *Ulise și Nausicaa pe țărmul mării,* atestă o mai convingătoare ținută literară de data aceasta, deși pletora cuvintilistică de efect imediat, sigur, abundența de prospețimi aglomerate, densitatea generoasă de meduze, ancore, cochilii, bărci, coji, găoci, stele, glezne, cirezi de vite, lemne ude și putrede, spume, lanuri de grîu, frunze și foi, ciulini, fluturi, flori (nuferi, crini, trandafiri), izuri, pomi (duzi, castani, salcîmi, chiparoși, măslini), miresme și

fructe (struguri, tufe de mure, zmeură) nici de aici nu lipsește, feluritele astupări și destupări, închideri și deschideri, tranșări, incizii, chirurgii, disecții succedîndu-se ceremonios ca într-un galant spațiu de simetrii și conglomerări solare.

Că și-a găst sau nu un adecvat nume elaborărilor sale poetice șovăim a ne pronunța, însă este evident că intitulîndu-și cartea FERIGI, autorul nostru s-a oprit la unul dintre cele două titluri (al doilea-i *Herghelie de flori)* care definesc și fericit și mai cuprinzător decît oricare poemele lui. Osmoza dintre stihii și regnuri, interferența dintre sfere (atmosferă, pirosferă, biosferă, hidrosferă etc.) și eteruri, rețeaua de vase comunicante dintre ceea ce e lucru și ceea ce e ființă sau dintre forme amorfe și neființe tulburătoare, osmoză din care izbucnește și adie poezia lui Gheorghe Bălan, ajunge pînă la conștiința de ea (și prin urmare de sine a autorului) care-și divulgă taina cu inocență și dezarmare :

nu mai pot face deosebire
între un cal și un copac
între o piatră și un cîine
între lună și plop
între mine și tine
mă îndepărtez
într-un aer cu ferigi
numai pe ele le recunosc
numai pe ele
o ferigi cum vă respir
ferigi pe care dorm
ferigi din care s-a născut
pămîntul
ferigi din care curg rîurile
din care curg eu.

Iar ca o completare de „program“, urmează destăinuirea stării sale de ostatec la flori (dar ce flori, că-s cai !), se avansează referințe la „gustul unui avion venind din adîncimea zmeurei“ la fel cum — iată-ne uzufructuari a tot soiul de destăinuiri — „glasul meu hrănește, ne-o va mărturisi poetul, o bufniță de zmeură“ și stării de captiv la simțuri, căci dezlănțuirea pornește

egal de la miros, văz, gust, auz, palpare și așa mai departe, dacă și cît există un mai departe al departelui :

florile mă lovesc cu copitele
sînt trîntit la pămînt
și nu pot să mă apăr
o herghelie de flori
trece pe spinarea mea
potcoavele lor sînt de aur
parcă soarele se varsă
în sîngele meu
pietrele de calcar sînt frumoase
îmi amintesc
o dar florile mă lovesc
mă lovesc *acum*
cu mirosul lor
ca și cum cineva m-ar lovi
cu funii gros împletite
o florile.

Și *un mai departe al departelui* există, orice entitate se poate (candoare candoare !) converti în corp al florii, în structură de fruct : „oricînd un pește se poate transforma în floare / există pești care învață să ia for*ma me*relor / eu aș vrea să fie pești care să ia forma salcîmilor în floare.“ Vom fi martorii unor hemoragii de culoare, miresme, arome, înfloriri și scăldări ale papilelor gustative în deliciu, dînd de confesii, urări, invitații, alegorii, întîlni-vom pe „a bea“ și „a mînca“ (*„oasele macilor / să-ți fie dulci la gust, lasă umărul tău dulce să se topească dimineața / în ceașca mea cu ceai, eu am mîncat sunetele pentru că erau dulci“*, deasemeni : *merele dulci, dulce cubul mării, placheurile dulci din memorie, orizonturi noi și dulci, avioane supersonice și dulci* etc. Apoi : *o limuzină de miresme, baloane de miresme, miresmele-n armuri, mireasma lăsată de roțile carului, simțim o mireasmă de avioane, mireasma și ceața albăstruie au capete de aur, împingeam miresme spre încheieturile mîinilor tale, mari fiind ne jucăm cu baloane și ne mai plac miresmele, dacă seara este arămie o așez pe un butuc de salcie / și o bat cu un ciocan înmiresmat de lemn* etc.). Este, după aceea, rîndul izurilor aromate, ne vor întîmpina *cuie aromate, aroma cojilor de portocală, amfiteatrul aromat, călcîiul din lemn aromat, coaja moale*

și aromitoare, după cum *barca are aromă de catifea* sau — ne spune vitalistul degustător de „corespondențe" — *în nodul batistei îngrop aroma pîinii de sub brațul unei femei.* Totul înflorește, e colorat, chiar multicolor, ochii se confundă cu fructele („ochiul tău de cireașă"), paianjenii la fel („paianjenul ăsta seamănă cu o portocală"), fluturii-s o invazie, o agresiune, o armă, cineva „bea fluturi din sticlă", „triremele sînt incendiate de fluturi", Ulise răsare în proiecțiile onirice ale Penelopei încins cu un pumnal de fluturi (altădată și al altcuiva, pumnalului i se permite să fie de trandafir și să fie însîngerat, întocmai cum de trandafir sînt și monezile, și Cartagina, sau în loc de petale trandafirul purta-va sintagme : „o / ce trandafir de cuvinte"). Iar fiindcă sîntem la roșu, culoarea intensității și aliajelor, enumerabile-s : *crabii de purpură, corabia de purpură, un cal albastru și purpuriu, fîșiile roșii de nori, craniul unui mac, țiglele roșii, balonul roșu, pietrele roșii, niște roșii pești, un soare roșu.* Imbătării policrome și odorifere, îi succede îmbătarea filologică : „parfumul săpunului ca o liană a cuprins fiecare literă". Asemeni unei legume cu sucuri de ispită, altă dată cuvîntul e întins — natură moartă sau pretext culinar de îndemînări inabil savante — pe masă și supus ca un pacient sub anestezie disecției : „cuvînt pe masă printre cești linguri și farfurii... mai bine îi scot sîmburele pentru că este o cireașă... este o piersică mare coaptă zemoasă". Deasupra laboratoarelor autopsierii coborîndu-se întunericul, bezna vrea să miroasă bine, se arată cochetă ca femeile : „pe ambalajul nopții-i scris lavandă". Defilează verdele, liliachiul, movul, verzuiul, albul, galbenul, argintiul, albastrul : *înveliș verde, cer verde, un cal verde, claviculă verde, căldură verde, verde ca o ferigă, osul verde al aerului, dorul verde și pătrat, arcuri verzi, mîini verzi, mări verzi, oi verzi, clipe verzi, potcoave verzi, solzi verzi, solzi verzui, apă verzuie, pernă verzuie, stradă verzuie ; — lac liliachiu, umăr liliachiu, trenuri liliachii, nuc mov, aer mov, lună mov, lagună mov ; — inscripția cu alb pe violet, dinții albi, casele albe, stîncile albe, dîra albă, norii albi, ghiocelul întinde albul peste lume, fereastra este ca varul cu care mama / spoia casa, deasupra zorilor pătați cu alb de cretă ; — lemn gălbui, drumuri galbene, stînjenei galbeni, roți de ceai cu lămîie, soarele era un burete galben, arama orelor, luna arămie, luna aurită, pernă portocalie, frunzișul avea marginile tivite cu aur ; — fire de argint, cal argintiu, alunecări de argint, ora de sidef, cerul de fil-*

deş ; — o zînă gri-albastră, luna albastră, marea albastră, umerii albaştri, cerul albastru, mîinile albastre, în stomacul meu nici o coroană de dud nu este / altfel decît albastră, seară albăstrie, fete albăstrii, albăstrele, albăstruiul dintre rămurele, și trandafiriul pielii, și *cenușiul scaieților,* și *verdele pădurii* cu *trunchiurile străvezii,* și *duritatea viorelelor* — căci în pofida atîtor despletiri de lumină pensulată (este un pictor cel care scrie!), penelurile lui Bălan au verb exploziv, au forţă, tinereţe, sîrmă, tăiş, potenţialitate („florile au importanţă numai dacă sînt privite pe întuneric", proclamă el, seniorul vegetaţiei care aude cum „miezul nopții plezneşte lîngă o floare" și vede nu numai bulgării de lumină sau că „orice descompunere-i strivită de miraculosul pantof al primăverii", ci și „leproasele înfloriri", avizat: „aripile noastre din greșeală se spune că mai sînt prinse la mașina de tocat carne". Așa e cu fluturii, dar carnea lor nu se mănîncă („nota de plată o achiți cu fluturi", cînd „fluturele ar dori să arunce pe fereastră / exilul din camera aceasta").

Viguros și stăpîn pe vocabular ca și pe improvizările cu el, construind amplu (formal, în chipul în care o făcea dar cu rafinament Saint-John Perse, în felul în care ne-au relevat-o versetele biblice sau marile acolade ritmice ale epopeelor, la evocarea celui ce ne-a lăsat *Odiseia* și *Iliada,* el singur va conveni că „după trei mii de ani gardurile din lemn de prin acele ținuturi / sînt lire la care trebuie să mai cîntăm"), știind să implice sensuri, lecturi și sugestii ale căror ecouri se răsfrîng departe, în profundele straturi ale ființei, pe scurt : greșind frumos prin păduri de imagini frapante sau tulburătoare adevăruri, nimic nu ar putea argumenta desinteresul față de FERIGILE sale, totuși monotone. Însă de un lucru trebuie să țină cont autorul acesta, firește dotat : că în felul în care sînt pe hîrtie așternute poemele-i de acum nu se poate scrie decît o singură carte. În cam același stil, o a doua sau a treia sau a patra ar fi tot atîtea ratări. El are în urma sa o experiență şi experienţa lui, un limbaj. A nu și-l schimba, măcar prin evoluţie şi epurare, a nu şi-l transfigura, la următorul sau următoarele volume, ar echivala cu propria-i uzurpare. De ce ? Fiindcă, totuși, nivelul său de acum ţine considerabil de o stare de elevaţie şi salinitate îndeosebi a limbajului, de un mod al spunerii mai degrabă decît de unul al înţelegerii cunoaşterii. Pînă acolo, ni se pare că mai este și din dezvoltarea expunerii noastre a reieşit sau va reieși cu limpezime de ce. Iar dacă

ne înşelăm, chiar şi în cazul acela o schimbare de registru nu-i poate fi, pe viitor, decît utilă. Şi cititorilor, agreabilă.

Lîngă *paianjenul de foc* al vieţii şi al morţii, cu o fantastică predispoziţie spre colosal, cu un gust rar al gigantescului, poetul se desfăşoară în largurile fără de fund ale peşterii (dar ale peşterii !) verbelor a mînca, a bea, a cînta, a simţi, a scuipa, a pipăi, a striga, iar între rîme — „bineînţeles rîmele trebuie să fie vii" — şi vocile oamenilor aşează semnul egalităţii : „*eu* intru noaptea în oraş / şi *scuip* porumbei / peste trupurile voastre" (*n.n.* ca nourii grindină, ca o furtună gloanţele stropilor de ploaie), „*eu am mîncat* sunetele pentru că erau dulci" (*n.n.* ca savarinele, bomboanele, rodiile), „*eu merg şi cînt / cînt*" ; „*eu îi spun ei* din inima ta vine cerul", „*umplu un pahar* cu clătinarea ierburilor uscate / şi a scaieţilor pe lujer înalt / *şi-l beau* pînă la fund dintr-o singură înghiţitură", „*vom bea* această oră / dintr-o cupă de pasăre" ; „*strigătul meu* de iubire / *este cişmeaua din care nebunul / bea păsări* şi vapoare" ; „eram atît de înalt / că arborii / abia ne ajungeau / pînă la glezne / cu degetele / *pipăiam* / aroma stelelor / *aşa cum pipăi* lemnul / de mobilă nouă / bătînd rar din aripi / planetele se aşezau / pe umerii noştri".

Dacă supradimesionate florile trec în faună, dau din copite şi se constituie în herghelii, apoi lanurile (cai şi ele) „scuturau coamele se săltau în două picioare sau alergau / şi le vedeam potcoavele verzi". Fel de fel de spectacole vor da caii, aceste nobile şi literaturizate animale, prin intermediul cărora poetul, un temperamental „gîndind" cu simţirea, formulînd cu decorul şi profilîndu-se din reminiscenţe, îşi desenează aerul, perspectiva şi orbitele libertăţii : „cîteodată despletesc coama unui cal" ; „caii îmi aleargă pe suflet", „azi dimineaţă / *am mîncat* un cal", „caii *mănîncă* marea", universul curge „amestecat cu stele şi nechezat de cai", „copitele cailor *cîntă* la vioară printre trandafiri", pe seninul cer al nopţii nu aştri răsar, „ci potcoavele unui cal foarte înfrunzit", „cînd caii răsar sonor se deschid spicele (...) şi potcoavele pot să pască iarbă", nucul mov este scuturat „să cadă trandafiri şi cai", ploaia „cade murind într-un cal alergînd prin pajişte", pentru a te contacta infinitului e de venit în atingere cu columna infinită a lui Brâncuşi a cărei înfiorare ţi se transmite cînd îi palpezi crusta, ea însăşi abia comparabilă cu fiorii ce ţi i-ar stîrni contactarea unei crupe de cal : „ai pus vreodată mîna pe crupa calului / dacă da atunci pune mîna şi pe pielea coloanei / vei simţi zvîcnind infinitul". Pentru Gheorghe Bălan, calul pare

un *per me si va nella*... În pasiunea cu care i se atașează, el va brava orice sfruntare din partea oricui : „șuvițele părului tău m-au socotit nebun cînd am presărat cai / pe umerii tăi fermentați în lungul sărut“, durerea iubitei „este calul ce se desprinde dintr-un basorelief“, plantele, florile, ceramica emană cai („din trestii ies cai și spun că amiaza-i o buruiană / din care curg atîtea mere peste oameni“, „și crinii din amfore îmi toarnă cai în ureche cu nechezate / lungi“). Altădată ei sunt pompați ca sîngele, ca apa sau ca aerul („clavicula ta pătrată / are gust de măr / eu am gustat-o / eu am gustat-o / e o sistolă / a acestui aer ventricular / care-mi pompează cai“), urmele lor îi apar în pat („profilul tău desenat de-un copil / cu cretă / pe peretele casei / este urma unei copite de cal / pe cearșaful meu / sau pe perna mea“), calul îi devine patinoar și impulsiune sportivă („patinez pe un măr / pe un cal în alergare / patinez pe-un cal alb / și răsfățat / pe-un cal verde / înfrunzit“). În sfîrșit verbul „a mînca“ revine în legătură tot cu imaginea bidiviului tivit cu lună : „să fii tătar dar să nu ai carne de cal sub șa / ci luna / și cînd ți-e foame să scoți o halcă de lună / și *s-o mănînci*“ privind cum „prin nările calului zboară lilieci“.

Ai crede că nici Esenin Serghei n-a iubit mai straşnic mînjii, iepele și armăsarii din Reazani ori că însuși paradisului, cu fisuri și el, cel mai mult i-a lipsit un mit hohotitor în legătură cu frumoasa vietate în burta căreia vicleșugurile abilului Ulise au strecurat mai tîrziu — ca pe un ou al nenorocirii — pieirea Troiei și strămoșiile tancului.

Gesturile mari, o declamație a dilatărilor, predilecția pentru enormitate și gigantism, grandilocvența și retorismul specific psihologiei infantile sau juvenile, care descriu totul amplificat peste măsură, căci așa văd ele, inoculînd candoare realității supradimensionate, familiarizînd închipuirea cu irealitatea (în poveste ce nu-i posibil și în poezie ce nu e poveste sau fantasmă ?), acestea toate conturează arta poetului nostru și atrag spre ea prin fanfaronada inocent somptuoasă, prin agravarea seriozităţii sub care citești o inconsistență de colosală fragilitate, bravade ale celui slab ce se vrea teribil, pînă cînd simpaticilor iepuri scoşi din pălărie nu li se împrăștie fumul. De la mic la mare și invers, legile contractării și dilatării funcționează literar cu savori. Macrocosmul constrîns la comportamentele microcosmosului obţine versuri precum : „munţii săreau ca greierii / în calea noastră“, „patinez pe suprafaţa lucie / și albă / a unui ou“ sau

„coloana este scoica în care se odihnește cerul". Reversul e mai amuzant, mai divers, mai guliveric și mai obsedant : „boabele de rouă sînt aici cît dovlecii", „o ferigi / pe lîngă voi / oceanul e nimic / o ferigi", „scot cutia cu chibrituri / și-mi aprind un plop / pe care-l fumez", „poetul are un plop crescut în orbita unui ochi", „nausica are orașul prins cu o agrafă în păr", „cu fereastra ca o minge / jucam fotbal pe cîmp", „un bătrîn scoate dintr-o crăpătură / a palmei / un tei", „blocurile turn luminează / și eu aș putea să mă îmbrac în ele", „luna aurită... am mototolit-o / și-am aruncat-o într-un colț al camerei", „jupoi luna de coaja moale și aromitoare / din care fac apoi un șal / cu care te-nvelesc", „luna este un cui pe care îl pun la osie", „atît de mult îmi place cerul albastru / încît intenționez să-mi leg pantofii cu el", „o fată subțire aveam legată la un nasture", „ea a rupt marea așa cum rupi o creangă de cais înflorită", „îți dau să guști o bucată de barcă" — sau acea dionisiacă speță de Orfeu conceput ca o huidumă și sfidare trimisă de veșnicie pe pămînt și printre oameni, ca să le releve mai pregnant neînsemnătatea, insignifianța : „prin preajmă-mi vin nimfe și bacante dar eu le pun / să-mi scoată bălegarul de sub unghiile de la picioare / rămas de cînd umblam desculț cu euridice prin satele din vale / și-apoi le-azvîrl orașele din botul cărora curg balele desfrînării", (...), „la mine am doar lira / într-una din coarde dorm sălbăticiunile pădurii / dintr-o altă coardă răsare luna / în celelalte coarde euridice îmi spală rufele / și cînd le stoarce curge eternitatea amestecată cu clăbuci". Lira aceasta cu somn de sălbăteciune și rufe curate ca timpul prearhetipal în vîrful corzilor e foarte avidă și de cîntec („am dus pădurea la ceasornicar și i-am spus / vezi fă ceva / în așa fel ca niciodată pădurea să nu se mai oprească / din foșnet"), și de vis („toarnă-mi luna *mai în pahar*"), și de puritate („florile de salcîm au conștiința pătată de înfloriri"), și de viață trăită, rămasă de trăit, relegată prin amintiri : „chipul mamei este găleata legată de oiște", „eu am lovit cu paleta locomotive de maci / locomotive de liliac înflorit", „o bicicletă aveam la treisprezece ani și plecam cu ea pînă aproape / de gamba lui spartacus" etc.

Nefericite și dificil de înțeles, în schimb, stupefacte, absurde și veștejitoare, facilități ca : „se scurg anii în pantofii mei ca și cum m-aș urina", „fac yoga în paharul gol", „nici o beție nu-i mai amară ca beția produsă de tava pe care am înghițit-o / fără pădurea în freamăt", „îndrăzneala de a fi singur se spală pe pi-

cioare cu o chitară", „*din din*tele de aur al unui băutor curge o balegă" ş.a. Ba chiar inutil vulgare.

Rezumînd, *Ferigile* lui Gheorghe Bălan (care nu trebuie să se lase erorii de a scrie cu vopsele şi nici de a picta cu versuri, decît după ce poezia şi pictura vor înceta să mai — dacă într-adevăr au să înceteze — să mai prezinte pentru el taine, iar stîngăciile, extravaganţa, incidentalele teribilisme de acum se vor chema la un loc libertate, libertatea de a plămădi lumea din nou, plăzmuind-o oricum, chiar şi cu susul în jos, dar oricum viabil, pentru că demonstraţia făuririi clasice, a indiscutabilei plauzibilităţi a promovat-o cu excelenţă — şi acea clipă de pisc, şi acel *decît după* noi i le dorim !), rezumînd aşadar e de afirmat că *Ferigile* sale apar la ora la care tocmai li se şi cuvenea : aceea a primei plinătăţi. Pînă la maturitate, pînă la consolidarea pe cît ar trebui a osului, pînă la completa stare autocefală a acestei arte plutind în copioase promisiuni, drum şi efort rămîne încă. „*Spiritul,* spunea Octavio Paz, *e o născocire a trupului / Trupul / e o născocire a lumii / Lumea / e o născocire a spiritului*" — şi paradoxul cercului vicios, a doar aparentului cerc vicios constă în (tocmai) lipsa de viciu a sa. Orice ce ne-ar spune autorul, raritatea de a fi fericit lui, deocamdată, i-a fost dată. Cît obligă minunea acestui întîmplător privilegiu delicat ? Cît însăşi, invenţie mai ambiguă, nefericirea de a fi fost fericit şi de a fi scriitor. Dacă noi am şti pînă unde el vrea şi deci simte că poate sau ar putea să meargă... Dacă măcar el ar şti pînă unde a vrut. Unii boxeuri au meciul în mînă. Alţii sunt pururi în şi pe mîna mînuitorilor de mîini de meciuri. Am cunoscut pe cineva tare bolnav, acum treizeci de ani. După ce trecuse fără noroc omul pragul multor doctori, a ajuns în fine şi la cea mai mare somitate. L-a examinat somitatea şi i-a spus, după un milion patru sute de mii de întrebări, cu ridicări din umăr zvîcnite, că trebuie să se resemneze, moartea este şi ea fatală, nu-i scapă nimeni dintre noi, aşa că... aşa că... pe scurt, ce mai ! curînd va muri. Prietenul meu, pacientul, ieşind vesel de la ilustrul acela doctor, m-a luat cu efuziune în braţe şi mi-a spus consternîndu-mă : „— Ceilalţi ca (de !...) ceilalţi, dar ăsta mi se pare, dragul meu, cu adevărat un indefalcabil imbecil. — De ce ? l-am întrebat. — Întreabă-mă nu acum, ci peste şapte ani." Peste exact şapte ani, somitatea aceea murea de exact diagnosticul întocmit amicului meu, care trăieşte şi azi. Ne cunoaştem bine, aşa cum bine îl cunosc pe copilul tri-

mis de Ogden Nash, într-o poezie de a sa, ca să cumpere de la farmacistul cel mai din apropriere ceva amar de pus pe limbă (ori pe degete ?) pentru ca un băiețel neascultător să nu-și mai vîre curiozitatea în dulceață sau (mi se pare) mîna în gură și cum de neuitat îmi pare Isabell, fetița care l-a vindecat de guturai, cu ascuțimea îndrăznelii, pe doctorul bîjbîielii chemat la căpătîiul ei.

Poeții de talia lui Gheorghe Bălan ar fi bine însă și este preferabil să nu se ia după doctorii cronicilor literare. Nici după mine, care sînt și cel mai incredul într-ale medicinei acesteia. Și poate că va trăi (sînt profilaxii și profilaxii...) destul. Cum, de fapt, și trăiește. Nici păsările n-au decît un cîntec și-l cîntă de cînd e lumea și nu plictisesc. Dar îl au.

BOCCACCIO : VIAȚA LUI DANTE

Cu mici implicații de eseu, scurtul portret biografic și omagial pe care — el însuși florentin — la aproximativ patru decenii de la moartea ilustrului său înaintaș, autorul *Decameronului* i-l închină lui Dante, ca pe un mic tratat de laudă și admirație, în afară de faptul că inaugurează cronologic seria de „vieți" și de manuale ori studii scrise de-a lungul secolelor despre exilatul de la Ravenna, respiră totodată acea tulburătoare dragoste fără de care nu s-ar fi născut vreodată nici mărturiile despre Rodin ale lui Rilke, nici cele despre Shakespeare ale lui Victor Hugo, sau despre Cervantes ale lui Unamuno, sau despre Baudelaire ale lui Sartre, sau despre Eminescu ale lui Arghezi. Desigur, în nici unul din aceste opuscule unice și grave nu ne vor impresiona cu prioritate excesele de amănunte istorice, nici spiritul critic, și unele și altele devenite în timp apanajul lăudabil al unor alte soiuri de cercetări și de cercetători. Dar temperatura la care sînt scrise fac din ele niște insule de aur în largul oceanelor literare.

Fiindcă de-abia în ultimii vreo douăzeci de ani culturii noastre i-a fost aminte cu adevărat, la capitolul : traduceri, să înceapă a însemna ceea ce-și zicea că este, n-o să ne mai mirăm că paginile lui Boccaccio despre acela căruia i-au rămas „oasele îngropate în pămînt străin și urmașii risipiți prin casele altora" apar așa de tîrziu. Tălmăcirea, cuvîntul introductiv și aparatura critică sînt ale lui Ștefan Crudu și mărturisesc, pe lîngă virtuozități, seriozitate. Notele din josul paginilor (în număr suficient — pentru a explica, rezonabil — pentru a nu obosi) intervin aproape de fiecare dată numai acolo unde era oportun să întregească o idee, un sens și numai în proporția în care plasma lor servește corect rigoarea.

Şi pe vremea lui Boccaccio oamenii se lăsau adesea tentaţi de îndeletnicirile cu rezultate imediat avantajoase pentru ei, motiv care-l îndeamnă să sublinieze că — spre deosebire de contemporanii lui „şi dispreţuind bogăţiile trecătoare" — Dante „nu s-a aplecat către studiile lucrative", ci a căutat deliciile preocupărilor de spirit, găsindu-şi mulţumire în frecventarea sublimelor altitudini ale acestora. Însă, in direcţia aleasă, el a stăruit cu o voinţă neobişnuită („Nici frămîntările pricinuite de iubire, nici lacrimile îndurerate, nici grija de casă, nici ispititoarea glorie a slujbelor publice, nici exilul nenorocit şi nici sărăcia de neîndurat nu au fost vreodată în stare să-l îndepărteze, cu puterea lor, pe Dante al nostru de cel mai de seamă scop al său, adică de sfintele studii"), impresionînd deopotrivă prieteni şi adversari, denigratori şi minţi ce-l admirau, ştiindu-l şi spunîndu-i nu fără o egală naturaleţe — poet, filozof sau teolog. Ceea ce-l obsedează pe tînărul biograf, care la moartea lui Dante n-avea decît opt ani, este un fel de *nu cîte-au fost îmi vin în minte, ci cîte-ar fi putut să fie*. Adică treapta de strălucire a inteligenţei şi vastitatea operei la care ar fi putut să urce un astfel de geniu, care în condiţii nefavorabile, ingrate — persecutat şi stingherit — a reuşit să lase totuşi patriei sale şi lumii o zestre inegalabilă, dacă în locul blidului cu fiere i s-ar fi întins mîna ce-o merita.

Confundată cu viaţa sa, conştiinţa lui Dante capătă în ochii urmaşului înţelesuri grave şi călătoria lui Alighieri prin paradis, prin infern, prin purgatoriu, căreia Boccaccio i-a zis cel dintîi *divină*, se încarcă în perspectivă istorică de simboluri şi de avertismente neliniştitoare, lîngă acele cuvinte-flăcări : *Dacă mă duc, cine rămîne ? Dacă rămîn, cine se duce ?* Spuse ori numai atribuite lui, în orice caz neucise de timp, fie că le laşi — fie că le scoţi din anecdota lor, prin statornicie ori prin transferuri, ele ilustrează un exemplar mod de fuziune între om şi operă, iar rezultatul e însăşi această colosală personalitate care n-a epuizat încă uimirea posterităţii : Dante.

GIORDANO BRUNO
SAU
RISCUL DE A RĂMÎNE LUCID

Dintre cîte fapte au înfiorat paginile istoriei, puţine tragedii se pot asemui cu arderea pe rug a lui Giordano Bruno.

Această strălucitoare minte şi această victimă a Inchiziţiei primise, în cadrul ordinului dominicanilor, o educaţie rigidă cu care libertarul său spirit neliniştit nu s-a putut împăca. Iar în locul numelui de Filipo, cu care venise de acasă, i se dase ca să-l poarte pe acela de Giordano, care avea să devină o spaimă pentru naşii lui şi o glorie pentru religia inteligenţei.

Odată intervenit divorţul dintre el şi biserică, la diferenţă de forţe şi de mijloace, fireşte, a trebuit să ia de tînăr drumul refugiului. Drum de un deceniu şi jumătate, spre a se pune la adăpost de ameninţările şi de consecinţele unui proces care-l va urmări ani în şir, exterminîndu-l în cele din urmă.

Şi iată-l, după un relativ scurt timp de la plecarea dintre zidurile ca de cazarmă ale mănăstirii Sf. Dominic din Neapoli, poposind la Geneva. La data aceea Geneva era calvină, iar catolicismul — acolo — inoperant. Dar nu inoperantă şi ignoranţa. Aşa că... folosul nu se dovedea de folos.

Temperament neteatral, cu plurale aprehensiuni către multe din complexele atribute de mai tîrziu ale omului modern, spontan în gîndire şi-n formulări, coagulînd cu agerime şi nepreocupat — de dragul exaltării cu care-şi trăia libertatea convingerilor — să menajeze pe nimeni şi cu atît mai puţin lenea creierului, Giordano Bruno ajunge repede la concluzia că adevărata şi adînca semnificaţie a creştinismului se vădea la fel de inaccesibilă minţilor (protestante sau catolice) de pe amîndouă versantele Alpilor şi că prostia domneşte fără patrie pretu-

tindeni, îngrășată cu propriile-i nemărginiri. Sau mărginiri. Ca să nu mai adăugăm că noile studii astronomice, naturaliste și de tot felul, cu care — ca filosof și om de știință — Bruno se familiarizase, lărgindu-le chiar conținuturile, se potriveau prea puțin și atît de anapoda cu *Summa teologiae*... încît la Geneva s-a afurisit cu calvinii, la Toulouse n-a izbutit să stea mai mult de doi ani, la Paris intră în discordie atît cu studenții cît și cu autoritatea academică, în postură de potrivnic al dogmelor și al scolasticei ruginite. Iar în momentul cînd — pentru opera sa de mnemotehnică *Umbre ale ideilor,* dedicată lui Henric al III-lea — urma să i se discearnă una din înaltele distincții ale Sorbonei, protejat al ambasadorului francez pe lîngă curtea londoneză, el trece în Anglia. Noul mediu i se pare foarte propice o vreme și mîna oblăduitoare a reginei Elisabeta se plimbă pe deasupra capului său. Dar ochiului ascuțit al meridionalului înclinat spre anatomie socială, causticitate și discernămînt feroce, tocmai cînd căpătase îngăduința de a preda la Oxford și prinsese a cîștiga adepți, tocmai cînd reușise a-și tipări două din trilogiile *Dialogurilor italiene,* precumpănitoare în ansamblul valoric al personalității lui, îi căşună să observe unele metehne stingheritoare existente în sînul societății engleze și după doi ani face obligatoriu drum întors, peste Canalul Mînecii, către țărmurile continentului, revenind în Franța.

Sîntem în 1586.

Tîrziu de Renaștere.

Europa trăia febra ce a urmat marilor descoperiri de tot felul și descătușării spiritului uman de bezna evului de mijloc. De la Columb la Magellan, de la Gutenberg la Copernic și de la Dante la Leonardo da Vinci — tot atîtea circuite de înaltă tensiune, care au dus la tipul de om dinamic, multiavid, plural și independent pînă la splendoare : omul Renaşterii.

Sîntem în 1586 și ne aflăm în saloanele lui Bataille, rectorul Sorbonei. Scurtă discuție fictivă între acesta și Giordano Bruno, închipuită ca teatru — cîndva — în singurătate :

BATAILLE : Fii binevenit în casa mea, Giordano Bruno ! Niciodată nu mă simt mai satisfăcut ca atunci cînd pot schimba cîteva păreri cu cei ce știu gîndi. Trecură ani de cînd nu te-am mai văzut, iar de atunci... la nici un îmbelșugat ospăț al intelectului n-am mai participat. Fii binevenit, îți zic.

BRUNO : Adică de la ultima noastră întrevedere...

BATAILLE : Ți-ai îmbogățit, nu mă îndoiesc, tezaurul cunoașterii, luînd contact cu cele mai înalte piscuri ale Europei gînditoare.

BRUNO : Uneori mai mult se poate învăța de la oamenii simpli, decît de la filosofi, pentru că oamenii simpli merg pe cărările naturale ale bunului simț ; pe cînd filosofia, cînd ea falsifică...

BATAILLE : Știu continuarea frazei. Dar nu știu în ce măsură avem dreptul să fim noi procurorii spiritului european.

BRUNO : Omenirea, de mii de ani, a vărsat mult sînge, pe toate paginile istoriei sale pentru libertate. Și poate că va trebui să mai verse. Oricine are dreptul ca, în numele libertății de gîndire, să devină procurorul secolului său.

BATAILLE : Totdeauna ți-am admirat spada minții. Am îmbătrînit însă într-o concepție căreia i-am fost credincios o viață întreagă, iar scaunul pe care-l ocup în ierarhia valorilor din Sorbona mă oprește a păși alături de tine.

BRUNO : Spune mai bine că ți-e teamă să nu pierzi eticheta de rector magnificus. Cu cît eroarea ce cu tiranie te-a stăpînit a fost mai îndelungată și mai profundă, cu atît mai mare ar fi meritul smulgerii din ea.

BATAILLE : Dacă nu s-ar opune, însă, canoanele bisericii...

BRUNO : Da, canoanele... Dar oare ele au învățat omul să gîndească ? Sigiliile, botnița și canoanele posomorîte ale Bibliei n-au săltat mintea și n-au scos lumea din țîțîni, ci au încovoiat tîmpla frunții umane. Iar atunci cînd omul nu s-a prosternat îndeajuns, iezuiții, cei mai dibaci ambasadori ai întunericului, au avut grijă să-l strivească ei, să-l terciuie. Cunoşti o singură minte ascuțită pe urmele pașilor căreia să nu se fi tîrît iscoadele Inchiziției ? Iar cînd pașii acestor minți bătură poteci mai îndrăznețe, ambasadorii întunericului au inventat rugul. Ha... Ha... spre veșnica laudă a Domnului ! A Domnului, nu ?

BATAILLE : E bine că discuția aceasta se desfășoară numai între patru pereți și între două perechi de ochi. Urechile delatorilor lipsesc.

BRUNO : *(după o scurtă pauză)* Lipsesc, spui... Văd însă pe masa ta caraghioasele hărți ale lui Ptolemeu. Le protejezi în cea mai înaltă instituție de cultură din lume. Azi, după ce ochii lui Columb s-au deschis mirați peste zări virgine ; azi,

după ce pașii lui Sebastian Cabot au călcat pe țărîna Americii ; azi, după ce Vasco da Gama a desenat potecă spre Indii, iar Magellan a tras primul meridian viu pe obrazul globului.

BATAILLE : Poate că adevărurile mari se impun mai anevoie. Ia reflectează !

BRUNO : Pentru cine judecă, adevărul nu trebuie să tremure de frig la ușă timp de secole. Copernic a dărîmat barierele universului mincinos preconizat de Biblie. Dacă universul e cuibărit între limite, peste gardul acestor limite ar trebui să fie un spațiu gol, care, la rîndul lui nu poate fi decît tot mărginit. Logica omenească trebuie să tragă în mod normal concluzia că peste toate aceste granițe e firesc să ființeze alt spațiu. De aici concluziile se țin lanț : că există mai multe planete, mai multe sisteme solare, mai multe lumi, fiecare din ele cu propriul său cer aparent, contopit în „oceanul stelelor". Cerul nu-i decît o iluzie optică, nicidecum lăcaș al zeilor. Dumnezeu nu se poate cocoloși ca sub cloșcă decît în harta lui Ptolemeu, care — observ — odihnește sub privirile proteguitoare ale rectorului Sorbonei.

BATAILLE : Acum patru ani, după prelegerile tale asupra regulelor de memorare, am fost atît de entuziasmat încît am cerut majestății sale Henric al III-lea să-mi aprobe a-ți înmîna cea mai înaltă distincție a Sorbonei. Prin grija ce poartă marilor valori, majestatea sa te-a recomandat ambasadorului său la Londra, Michael de Castelnan. Însă te-ai grăbit să treci Canalul Mînecii, fără ca eu să fi apucat a-ți mai oferi acea înaltă distincție. Oricînd senatul universității ar fi fost dispus să-ți acorde titlul amintit, însă am convingerea că dacă te auzea vorbind în această seară, senatul și-ar fi pierdut bunăvoința. În cazul cînd reapari totuși la catedră, astfel de discuții rezervă-le numai discreției mele, te rog.

BRUNO : Giordano Bruno e același în catedrala universității din Oxford, față în față cu prințul polon Laski, același în salonul lui Bataille, același pe catedra Sorbonei. Lașitățile încep de la cuvîntul prudență. Și dacă îmi pui astfel de condiții, niciodată nu voi mai păși la catedra Sorbonei, rugîndu-te să comunici onoratului senat că Bruno respinge orice cunună care îl obligă să se calce în picioare pe sineși.

BATAILLE : Asta mă determină să-ți spun că drumurile noastre s-au separat definitiv. Iar dacă îmi retrag mîna de deasupra creștetului tău, nimeni din Franța nu poate asigura această frunte că într-o zi ea nu va fi spintecată de secure.

BRUNO : Prefer un cap care merită securea tiraniei decît o tigvă laureată de ignoranță. Iar în clipa aceasta, cînd trec îndărăt pragul casei tale, pășesc pentru totdeauna peste granițele Franței. Noapte bună, rector magnificus ! Noapte bună !

Într-adevăr, Giordano Bruno nu s-a mai întors niciodată în Franța. După cum nu s-a mai întors la catolicism niciodată.

Ulițarnic și fugar din nou, ca altă dată François Villon prin dragoste și poezie, exigent cu sine și cu alții ori de cîte ori era în joc ideea de adevăr și de libertate, era continuu incomod prin coeficientul de inedit și îndrăzneală al vederilor sale științifice, filosofice și chiar poetice, nu se poate statornici nicăieri.

Wittenberg, Hemstädt, Frankfurt, Praga îl primesc și-l alungă succesiv.

Deranja.

Mediocritatea se simte din te miri ce lezată.

Îl exaltase pe Luther ca reformator și proferase la adresa tiraniei romane, nepăsător că Roma avea brațe lungi și că oriunde — ca spadasin al rațiunii — peregrinau pașii săi, agenții inchiziției îl vegheau de aproape, în amintirea și din setea procesului deschis încă din tinerețe.

Ca și consistoriul calvin din Geneva de altă dată, la rîndul lor luteranii însă îl excomunică.

Proscris pentru a cîtea oară ? după un deceniu și jumătate de hărțuieli, de nostalgii, de nopți și de zile bîntuite, naiv ca majoritatea oamenilor de creație, se abandonează cursei întinse de un nobil venețian, pe nume Mucenigo, care trimisese după el în Germania doi librari : să-l tenteze, adulîndu-l, a se întoarce în Italia, la Veneția, în casa lui Mucenigo, care-l invita ca maestru, afișînd față de dînsul o supremă (dar ipocrită) admirație.

Stratagema reușește.

Giordano Bruno vine în Italia. I se acrise printre străini. E găzduit cu fast în casa nobilului și improvizatului său mecena și provocat la discuții.

Atît Mucenigo cît și soția lui, fiecare în felul său, ajung în scurtă vreme stăpîni pe intimitățile filosofului.

Amfitrionul solicita lecții de mnemotehnică.

Amfitrioana, spontan transformată în atee, va fi mai solicitat și alte lucruri...

Curînd însă, totuși ireparabil de tîrziu pentru întreg restul zilelor acestei osaturi de savant exaltat, care va sfîrși deopotrivă de tragic și de eroic, gazdele își dau arama pe față. Curînd.

Giordano Bruno e denunțat Consiliului Celor Zece.

Și într-o bună dimineață, după ce anticipat i se sustrăseseră anumite manuscrise și cărți imprimate în Anglia, Franța și Germania, paznicii galantului nobil îl înhață fără explicații și-l închid la început, sub veghea lor — a slugilor și a cîinilor — în beciul palatului. Mai apoi, Bruno e transferat la închisoarea *Dei Piombi*, al cărei acoperiș de plumb bătea iarna piroane de ger în țurloaiele întemnițaților, iar vara le fierbea viscerele.

În vremea aceea, Veneția era cîrmuită de un consiliu al „celor zece“, format — așa cum avea să spună poetul Balbo mai tîrziu — din cei mai burtoși cetățeni ai orașului.

La poarta consiliului se găsea instalată o cutie de piatră, care se mai poate vedea și astăzi, cu deschizătura roasă de nenumăratele denunțuri strecurate prin ea.

Adeseori, în urma unei simple anonime, a cărei temeinicie nu se lua în cercetare, puteai fi trecut peste „puntea suspinelor“.

Este ceea ce se întîmplă cu Giordano Bruno, pîrît că ar fi atacat minunile, rostul slujbelor bisericești, clerul, transsubstanțializarea pîinii și a vinului, apologeții, dogmele.

Era deja prea mult pentru sfînta inchiziție.

Mucenigo își însoțise denunțul de un manuscris al pîrîtului, de mărturia celor doi librari și de trei dintre cărțile învinuitului, căruia la vîrsta de patruzecișitrei de ani i se redeschidea procesul intentat pe cînd nu avea decît douăzecișiopt și reușise să le fugă superiorilor de sub nas.

Ferecat în lanțuri, Bruno e de șase ani în închisoarea *Dei Piombi* și înțelege mai bine decît oricînd ceea ce — neînțeles încă de forurile Sorbonei — cu aproape o jumătate de veac înainte, spusese Rabelais : „Știința fără conștiință nu e decît ruina sufletului“. Și el nu poate renunța la conștiință.

Bruno tace zile în șir, sau vorbește singur, sau primește din cînd în cînd vizita ucenicului său Ventimilia. Uneori vin să-l

vadă soli ai reginei Elisabeta, ori trimiși ai altor țări și eminențe. Cel puțin așa spun ei. Cine știe ? El nu-i cunoaște. Nu știe care-s iscoade ori care intră la dînsul fără ascunzișuri.

Nici nu-l interesează.

De dosit n-are ce dosi.

Aceleași lucruri despre infinitatea spațiului, aceeași neclintită încredere în concepția heliocentrică a lui Copernic, același panteism opus dualismului religios constituie cuprinsul discuțiilor cu oricine.

Pe căi ocolite, vorbele lui pleacă spre urechile înalților părinți polițienești.

Uneori, tumefiat de durerea nedreptății și strangulat de limitele celulei, el care pipăia infiniturile și aproximase portretele superbe ale dezmărginirii, uneori se pomenea bolborosindu-și fragmente de viață și schițînd confesii de credință în fața vreunei închipuite curți inchizitoriale, cu severe chipuri de iezuiți.

Îl privegheau temnicerii rigizi și temnicerii mai omenoși. Rar, cîte unul, îi vorbea, cînd era sigur însă că nu e văzut de alții. Măcinat de frig și de zăpușeală, după anotimp, Giordano monologa, neluîndu-i în seamă, atent numai la pojghițele de var cojit de pe ziduri, care căpătau înfățișări de monștri, de coșmar și de groază.

(Se aud chei, zăvoare.)

BRUNO : Nu am decît o singură dorință : să rămîn lucid pînă în clipa din urmă.

PAZNICUL : Domnule Bruno, te păzesc de șase ani aici, în temnița asta de plumb și de șase ani mă întreb ce minune te mai ține în viață.

BRUNO : *(ca și cînd n-ar fi auzit)* Vreau să rămîn lucid... să rămîn lucid... să rămîn lucid... Să nu pierd nici unul din detaliile crimei !

PAZNICUL : Domnule Bruno, într-un fel fac și eu închisoare, ca și dumneata. Unul după o ușă, altul după cealaltă ușă. Plumbul ăsta nu glumește cu nimeni. Nici cu dumneata, nici cu mine.

BRUNO : Nu te cunosc.

PAZNICUL : Ba mă cunoști. Și, după ale mele puteri, pare-mi că te cunosc și eu. De-atîta vreme de cînd te am sub ochi,

mi-am dat seama că ești mai cumsecade ca toți oamenii liberi. Înfulecă repede ce ți-am adus în pachețelul ăsta. Peste un ceas, plec. Ferește-te ca schimbul care vine să descopere vreo urmă, că n-am poftă să vin lîngă dumneata, deși nu mi-ar fi rușine. Dar eu sînt un om simplu și pe deasupra, am și plozi. Azi părintele Fidelio îi cuminecă pe deținuți și din vinul adus, am șterpelit jumătatea asta de kilogram. Înghite-l, că spală plumbul din oase.

BRUNO : Lasă-mă singur ! Nu-mi trebuie nimic.

PAZNICUL : De ce ești neîncrezător ? Știi ceva, domnule Bruno ? Zi ca ei și ieși afară. Spovedește-te, dacă asta-ți cer. Sau... ce îți cer ei ? Pe dinăuntru, crede-mă, nu te vede nimeni. Parcă eu mă mărturisesc altfel decît numai de ochii lor ?

BRUNO *(nervos)* : Ce vrei ?

PAZNICUL : În fiecare zi mi se frînge inima, cînd te văd tot aici. Îmi dau seama că însemni ceva, că ești cineva, dar ce... eu nu deslușesc. Ce pot eu pricepe ? Și cînd te aud vorbind singur, îmi vine să plîng. Rostești lucruri așa de înmărmuritoare... Ghicesc, adulmec. Am învățat multe de la dumneata, însă ca să explic și altuia, n-aș fi în măsură. Adineauri... adineauri te-am întrerupt. Ce vor cu dumneata ? Îi aud pronunțîndu-ți numele ori cu sfială, ori cu ură.

BRUNO : Și mereu îmi dau tîrcoale, așa e ?

PAZNICUL : Toată lumea vorbește despre dumneata. Dă-le ce vor și ascunde ce trebuie ascuns !

BRUNO : Nimic nu trebuie ascuns. Ei tocmai asta ar dori.

PAZNICUL : Da... dar ai îmbătrînit grozav.

BRUNO : E ceva care nu va îmbătrîni niciodată : adevărul.

PAZNICUL : Cînd vorbiți, semănați cu izvoarele din sat de la mine. Și eu rămîn zăpăcit.

BRUNO *(ca pentru sine)* : Pe vremea cînd și eu pășteam caprele satului pe mal de izvoare...

PAZNICUL : Caprele ? Dumneavoastră ? Cînd ?

BRUNO : Azi nu știu cine sînt. Nu știu decît cine voi fi. Dar m-am născut la Nola, o provincie a Neapolului, din mamă spălătoreasă și tată croitor, înainte cu aproape doi ani de jumătatea secolului acesta al XVI-lea. În 1565, la șaisprezece ani, am intrat ca novice în mănăstirea San Domenico Maggiore din Neapoli. Am studiat, și am cunoscut setea de

cugetare, şi am întîlnit îndoiala. La douăzecişipatru de ani eram preot, la douăzecişişapte — doctor în teologie. Vream să sugerez omului dimensiunile lui reale. Mă chinuia imposibilitatea de a accepta gîndirea şi mai ales de a primi adevărul ca pe o mîncare gata servită, fără a şti nici din ce este făcută, nici cum şi la ce foloseşte. Ori pînă unde e de folos. Nu mă înţelegi.

PAZNICUL : Nu înţeleg, dar e minunat.

BRUNO : Am dorit să aduc împăcarea clipei cu eternitatea, a credinţelor cu ştiinţa, a adevărului de acum cu marele curs al adevărului universal raţional, mereu în devenire şi conţinător de optimism şi de perspectiva personalităţii.

PAZNICUL *(perplex)* : Dddda...

BRUNO *(Mai departe, ca pentru sine)* : Îl consider pe Dumnezeu contopit cu întregul, incorporat acestuia şi creind dinlăuntrul său, căci universul întreg şi pe de-a-ntregul este însufleţit. Materia trăieşte şi naşte forme al căror număr n-are limită, după cum ilimitat este şi spaţiul şi lumile risipite într-însul. E atîta frumuseţe în pîntecul viitorului, ce nu aşteaptă decît minţile care s-o descopere, decît ochii care s-o cerceteze. *(Revenindu-şi brusc, pentru o clipă)* Iar divaghez.

PAZNICUL : De ce aţi tăcut ? Ascultîndu-vă, parcă am mai multe simţuri, mai multe mîini. Vorbiţi ! Vă rog !

BRUNO *(blînd, mai cu căldură)* : Presimţirea celor cîte le spun m-a neliniştit de tînăr. Din nopţile şi zilele şi din biblioteca mănăstirii Sf. Dominic. Încă de atunci îmi întindeau curse, mi-ascundeau cărţile, nu se puteau împrieteni cu ideile mele. Ei nu aveau nici unele. Sau aproape nici o idee. Şi trîndăveau. M-au duşmănit. Şi m-au provocat. Erau fricoşi, docili, perfizi, laşi, înguşti la creier, violenţi în numele blîndeţii, mincinoşi în numele adevărului. Ei urau adevărul şi-l urăsc şi se temeau de dînsul, creînd un simulacru de adevăr şi de viaţă, păzit cu o poliţie căreia îi zic sfîntă şi cu ruguri. Ce trebuinţă are cerul de asemenea pază ? De asemenea zgarde ?

PAZNICUL : O, dacă aţi şti de cîte ori mi-i scîrbă de meseria pe care o fac...

BRUNO *(absent, departe)* : Şi totuşi e ceea ce m-aşteaptă : scrumul. Pe rug, trupul mi se va preface în cenuşă. Nu însă

și concepțiile. Ei se străduie, simulează a mă disprețui, ca să mă doboare și să mă lipsească de încrederea în mine. Au în mînă puterea. Și totuși, de puterea judecății mele se tem cel mai mult cohortele de judecători care judecă atît de ușor și condamnă, cu lesniciune, atît de definitiv. Insulte, insinuări, loviri, zvonuri calomniatoare, tortură — ce n-au folosit, ce nu folosesc ? *(schimbare de ton)* Dumneata mă vezi de-atîta timp. Sînt singur, cu agonia și rănile pe care mi le provoacă. Dar singurătatea din preajma lor și din ei, să știi, este mai fantastică și crește cu cît vor să îndepărteze de mine pe mai mulți. Au scornit pe seamă-mi gogorițe și ticăloșii. Că nu m-ar fi ghidat decît spiritul de aventură și decît vocația de curtezan în tot ce am cutezat. Că m-am complăcut să fiu curteanul cîtora și tuturora, scoțînd rînd pe rînd, ca măscăricii, limba la fiecare.

PAZNICUL : Foarte multe lucruri din cele ce spuneți trec pe lîngă mine ca stolurile de păsări. Nici nu știu de care fel sunt, cum le-au fost penele, dar zboară într-un chip de neuitat. Așa de amețitor, de drept...

BRUNO : Într-adevăr, de unde n-am plecat ? Din ce loc nu m-am retras, egal de scîrbit de o egală impotență a fiecăruia — catolici, protestanți, atei — de a suporta contradicția, curajul, valoarea criticii, ironia, umorul ? Cînd n-ai nici orgoliu, nici neastîmpăr, nici sete de evaziune și nici curiozitate, ce mai ai atunci ? Și ce mai însemni ? Lucrurile acestea ți se par la celălalt ofense ori piedici, pentru că din tine lipsește libertatea, iar pe aceea a aproapelui tău n-o suferi. Libertatea lui ți se pare sarcastică. Și fiindcă orizontul ți-i strîmt (iar asta o știi !) vrei nici să nu-ți fie amenințat cu nimic. Preferi, în locul neliniștii, somnul, o altfel de moarte. Dormi. Dormi, alarmat doar de grija că n-ai îndopat cu moțăială existențele toate din jur, ca să nu-ți mai clatine înșelările niciodată. Hm... Da, m-am retras de pretutindeni, cu cîte o iluzie mai puțin. Urmărit de invidii, admirat cu perfidie, hăituit însă pururi, rîvnit unde încă n-ajunsesem, visat de unde plecasem, perturbator al Europei și al acestor decenii care s-au julit de rațiunile mele ca de un agitat mărăcine de sînge. Omenirea e înconjurată cu

ziduri de frică. De aceea este meschină, măruntă și trădătoare.

PAZNICUL : Cînd ați ieșit din mînăstire ?

BRUNO : Ieșit ? A trebuit să fug din Neapole. Procesul a început de mult. La douăzecișiopt de ani m-am despărţit de ceea ce-mi era urît : de ipocrizie şi de călugări, de superiori şi făţărnicie, de o conştiinţă siluită. Îmi preparaseră o culpă imaginară. Ticluită cu savantlîc. Știu să însceneze. Conștiința pentru ei nu-i decît o troacă împodobită cu vorbe mari. Dar mă socoteau eretic și soarta mea urma să fie soarta oricăruia dintre eretici. În timp ce mi se pregătea purificarea prin foc, adică... asasinatul „fără vărsare de sînge", le-am scăpat printre degete şi am ajuns totuși la Roma. De unde iarăşi a trebuit să dispar, ca să nu fiu vîrît într-un alt proces, de omucidere, cu care aveam de-a face cît ai dumneata de-a face cu manșetele reginei Elisabeta a Angliei.

PAZNICUL : Eu ? !

BRUNO *(nu-l aude)* : Și a urmat cerul fără de acoperiş. Mereu luna era alta. Coarnele ei mereu se schimbau.

Și au urmat peregrinările

Liguria, Turin, drumuri de-a lungul Padului, Veneţia, Bergen, Savoia, și apoi cealaltă Romă, a calvinilor : Geneva.

Iată-i, dau cu bice şi pietre în principiile ştiinţei mele : mă iau pe mine şi pe ea în derîdere ; din bietele noduri ale trupului meu, numai hîrb și sfrijeală, încearcă să împletească un năvod cu care să mă înece, după ce mă vor fi îngenunchiat și prefăcut în propriu-mi strigoi. Dar nu... Vreau să rămîn lucid pînă la urmă, la urmă... fără momîi... fără... *(declamă)* Un timp risipeşte, un timp adună ; unul ridică, altul năruie ; plînge unul, celălalt rîde..

PAZNICUL *(din ce în ce mai tare, după ce a încercat zadarnic de cîteva ori să-l întrerupă)* : Domnule Giordano ! Domnule Giordano ! Nu mai m-aude... Domnule Giordano ! *(Trînteşte uşa. Ceva mai tîrziu e lăsat să intre Ventimilia, ucenicul filozofului).*

VENTIMILIA : Maestre, sunt eu, Ventimilia. Am fost la Praga, Paris și Londra. Peste tot ești venerat. Mai toate numele mari ale Europei gînditoare și-au aşternut semnătura pe

memoriul meu. Laolaltă, glasurile lor îţi cer libertatea. Toate universităţile s-ar simţi onorate să le urci catedrele.

BRUNO : Am urcat şi am coborît de pe acele podiumuri. Hulit. Le cunosc. Se arată mărinimoase acum, cînd e prea tîrziu. Prea multă ipocrizie, ca să nu-ţi vină să rîzi.

VENTIMILIA : Dar fiara Romei e mai tare decît orice şi ea nu rîde !

BRUNO : Cine nu rîde a murit, chiar dacă nu ştie că e mort.

VENTIMILIA : Nu încă, deocamdată. Nu. Roma n-a expiat, ea mai distribuie moartea. Ascultaţi-mă : în fiecare noapte zidurile universităţilor din Padua și Paris sînt acoperite de caligrafia cuvintelor acestea : „Trăiască Giordano Bruno !“ Și în fiecare dimineaţă iezuiţii trec în inspecție, cu cîrpe ude, să șteargă slovele acestea.

BRUNO : Este nevoie pe lume de tot felul de şomoioage şi de ștersături...

VOCI DE PAZNICI : Toți deținuții în genunchi ! Începe ora rugăciunii de mulțumire Domnului.

TRIMISUL CONSILIULUI CELOR ZECE : Filipo Bruno ! Filipo Bruno zis Giordano, din Nola Neapolului !

UN PAZNIC : Aici, aici...

TRIMISUL : Filipo Bruno ! Ascultă ordinul emis de Consiliul Celor Zece : „Senatul Serenissimei Republici Veneția, avînd în vedere urmărirea pentru erezie a nolanului Filipo Bruno Giordano, dată în 1576 de către Sfîntul Oficiu și ținînd seamă că susnumitul nu e cetățean al republicii noastre, hotărăşte să fie trimis la Roma, la închisoarea Sfîntului Oficiu, sub pază grea, pentru ispăşirea păcatelor sale. Drept care va pleca deîndată. Dat de noi, Senatul Republicii Veneția“.

BRUNO : M-au cerut, cîinii... Nu s-au lăsat.

TRIMISUL : Toate vorbele-ţi defăimătoare se vor întoarce împotriva ta. Ia-ţi boarfele și gata. Desfă-i lanţul, temnicer !

VENTIMILIA : Nu mi-a mai rămas decît să vă răpesc. Aşteaptă afară o ceată de studenți, cu pumnalele gata. Pînă se vor desmetici călăii, noi vom fi departe de fierea și de fiarele lor.

BRUNO : Nu, Ventimilia. Nu, dragul meu, nici nu vreau să aud... Credința în credinţă o nimicesc ei. Ce justiție omenească mi-ar putea condamna ideile ?

VENTIMILIA *(disperat)* : Dar e vorba de luptat cu justiția... „divină", nu vă dați seama ? *(Zgomot de lanțuri ce se depărtează).*

VOCI DE PAZNICI : Toți deținuții în genunchi ! Mai repede, moșule ! Începe ora rugăciunii de mulțumire Domnului. Mai repede ! Mai repede ! Mai re...

Așa cum fusese altă dată scos din beciurile, păzite de argați și de cîini, ale casei lui Mucenigo și dus între zidurile sălbaticei închisori *Dei Piombi* din Veneția, tot așa — la dispoziția Vaticanului — Giordano Bruno e de data aceasta mutat la Roma, în temnița Sfîntului Oficiu. El zace acolo, în așteptarea procesului, timp de doi ani, din cînd în cînd anchetat de inchizitori, supus din cînd în cînd supliciilor sau expediind memorii redactate caustic, sfidător, prin frazele cărora — în loc să se disculpe — strecura ironii usturătoare ce n-aveau să i se ierte decît dacă ar fi abzis.

Ceea ce n-a făcut.

Cîteodată recitînd cu glas tare, de învolburări patetice, auzea în singurătatea așteptării mute, versuri cu substrat și simboluri, din ale sale EXALTĂRI EROICE, care reinterpretau pe grătarele propriei biografii *mitul lui Acteon* :

Neprevăzînd a sorții lui tristețe
la miez de codru-Acteon își sloboade
dulăii și ogarii ca-n balade
pe urma udă-a fiarei pădurețe.

Cînd ochii săi (minunilor izvoade)
văd, iată-n rîu-acelei diminețe
zeiescul boiu sub purpure mărețe
și, vînător vînat, atuncea cade.

Un cerb acum, spre bungete... aiure...
cu salturi lungi, gonind în adîncime,
l-ajung zăvozii,-l sfîșie-n pădure.

Domnească pradă, nu mă știe nime,
mi-i sol de taină gîndul ori mi-i coardă —
cînd vin spre el, el vine să mă piardă.

Ori versuri care se aplecau, cu inflexiuni aluziv dramatice, asupra vechei legende a *păsării Phoenix* :

Ai ani cîți are-n cîrcă-a lumii stîncă,
O ! pasăre gingașă, una-n soare ;
Ca molcomele-Arabiei, culmi clare,
Tu ești ce-ai fost, eu-s cel ce nu fu încă.

Eu-s cel din care dragostea mănîncă,
Seninu-n tine scutură splendoare.
Cînd arzi în locu-aiest, eu ard în toate.
Cînd Phoebus chemi, eu Cupido strig — poate.

Ți-s, mai demult, hotarele departe
Întinse, mie-amurgul mi-i aproape.
Abrupt amurg brusc dus de mii de ape.

De ce-o să am, de ce avut-am parte,
Vai, nu știu !... Oarba soartă mă tot cară,
Ci tu te-ntorci lumina să-ți vezi iară.

În alte celule, tot atunci și tot acolo, stăteau închiși Tomaso Campanella din Calabria (care pentru avansatele sale idei privitoare la o nouă societate, expuse în vestita-i CETATE A SOARELUI, a făcut 27 de ani de detenție) și Lucilio Vanini, a cărui ardere pe rug avea să urmeze la numai cîteva zile după aceea a lui Bruno.

Data de 9 februarie 1600, cînd s-a judecat procesul neînduplecatului totuși Giordano Bruno, rămîne una dintre cele mai rușinoase zile din istoria universală.

Și dintre cele mai pătate.

Se recapitulau învinuiri tendențioase, erau fals interpretate momente din trecutul fostului monah dominican și se ocolea cu meschină bună știință adevărata accepție a celor scrise, gîndite și pronunțate de-a lungul anilor, de temerarul om de știință, care se apropia de un sfîrșit de martir.

Începe procesul.

SAN SAVARINA : Eu, San Savarina, în numele justiției divine, jurisconsult al Vaticanului și conducător al Sfîntului Oficiu, deschid procesul ereticului Giordano Bruno, avînd ca apără-

tor pe fratele întru Domnul, cardinalul Paolo Serpi și acuzator pe fratele întru Domnul, cardinalul Pio. Interogatoriul va fi făcut de către acuzator. Are cuvîntul prea sfinţitul cardinal Pio.

PIO : Terminăm astăzi un proces care, în scriptele noastre, se dezbate de un sfert de veac. Cerem iertare justiţiei divine că am tărăgănat definitivarea acestui act istoric. Acuzaţiile noastre se bazează pe propria noastră cunoaştere, de pe cînd acuzatul își îndopa mintea cu erezii filosofice în mînăstirea San Domenico Maggiore din Neapole. L-am surprins citindu-i pe Erasmus din Rotterdam, pe Nicolae Cusanus, pe Roger Bacon, pe Bernardino Telesio. Pereţii chiliei lui expuneau, scrijilate cu cărbune, cifre necurate, cu calcule astronomice și linii care despart sufletul în felii, ca de exemplu : voinţă, cunoaștere, emoţie.

BRUNO : Ignoranţi... Ipocrizie organizată !

PIO : Știm că și Sf. Augustin fusese un rătăcit, ajungînd după aceea una din cele mai preţioase oi din staulul Domnului.

BRUNO : La atît vi se mărginește orizontul : la oi și la staule, păstorilor.

PIO *(mai tare, să-l acopere) :* Am încercat să-i vorbim, ne-a răspuns...

BRUNO : Ai fost totdeauna o iscoadă.

PIO *(şi mai tare) :* Ne-a răspuns : „Vedeţi, teologia are adevărurile ei, desigur, însă care nu consună cu știinţa ; care nu pot fi gîndite, explicate... ci se cer doar crezute și atît. Musai". Îţi aduci aminte ?

BRUNO : Ca și cel ce mă întreabă.

PIO : Și a adăugat : „Dacă a avut dreptate (și cum să nu fi avut ? !) Copernic polonezul..., dacă pămîntul nu e centrul universului, al creaţiei, ci o stea și el ca atîtea altele, care se învîrtește în jurul soarelui... și dacă mai există și alţi sori, cu alte lumi ce se învîrt în jurul lor, la fel ca noi, apoi adevărul ăsta e demonstrat de știinţă și de raţiune și este demonstrabil, el diferind de adevărul biblic în care noi am crezut și în care eu nu mai cred".

BRUNO : Ai notat exact.

PIO : Era de datoria noastră.

BRUNO : Infamă datorie !

SAN SAVARINO : Nu te-am întrebat.
PIO : Crezi astăzi altfel ?
BRUNO : Nu te-am întrebat.
PIO : *(după o ezitare)* : Avem apoi aici și declarațiile unuia dintre cei mai de vază credincioși, fratele Mucenigo, întărite de cuvîntul librarilor Cito și Bertano, care l-au invitat pe eretic din Germania la Veneția. Dar chiar și fără acestea, cărțile și manuscrisele acuzatului sînt suficiente pentru Sfîntul Oficiu. Dacă mărturiile vii le-ar nega, slova scrisă de însăși mîna lui păcătoasă nu le-ar putea dezminți, decît renegîndu-se din rătăcire. Răspunde, acuzat Giordano, la prima întrebare : ai scris lucruri care contrazic religia ?
BRUNO : Am scris filosofie și știință. Nu e vina mea, dacă religia se contrazice cu adevărurile științei.
PIO : Întrucît știința acuzatului este o erezie, să ne spună acuzatul dacă Iosua a poruncit soarelui ori pămîntului să se oprească pe loc ?
BRUNO : Universul, care în concepția dumneavoastră este numit „motorul divin", nu funcționează așa după cum au relatat vechii scriitori ai Bibliei. Pămîntul nu e buricul universului. Iar „motorul divin" a intrat la depănare și n-o să se mai întoarcă niciodată de sub dărîmăturile istoriei.
PIO : E adevărat, acuzat, că ai proslăvit pe regina Elisabeta și pe ducele de Braunschweig, care sînt protestanți ?
BRUNO : Adevărat. Nu i-am elogiat însă pentru că sînt protestanți, ci pentru faptul că nicăieri în orizonturile lumii libertatea omului nu e atît de respectată ca în țara lor. Sau așa, cel puțin, mi s-a părut mie o vreme.
PIO : Ți se mai pare încă ?
BRUNO : Să luăm evidența drept judecător unic al adevărului ; și dacă evidența ne lipsește, să știm a ne îndoi.
PIO : Sofistule ! Înșelarea a fost arma îndeletnicirii tale.
BRUNO : Neînțelegătorilor și încuiaților ! Vreau să fac binele și nu-mi este îngăduit ; soarele meu nu e cu mine, măcar că eu sînt cu el : și pentru a fi cu el nu mai sînt cu mine, ci cu atît mai departe de mine, cu cît mai aproape-s de el.
PIO : Taci, spurcatule ! Ți s-a adus crucifixul să-l săruți, să te închini și să i te pleci, iar tu ai întors capul. Recunoști ?

BRUNO : Îţi răspund ca şi altădată, cînd apăreai în mănăstirea San Dominico Maggiore, să mă provoci : singurul lucru divin ce-l am este gîndirea mea și la văzduhul ei slobod nu renunț de bunăvoie.

PIO : Te-ai depărtat de credință și de cunoașterea lui Dumnezeu.

BRUNO : Dimpotrivă, eu m-am apropiat de această cunoaștere, de care voi vreţi să mă depărtaţi, datorită închistării ce vă definește. Căci pe cînd concepţia mea se acordă cu dogmele, a voastră — nu.

PIO : Sfruntîndu-ne, ca igrasia care macină, ca molia care roade, sapi la temelia creştinismului.

BRUNO : Nu e adevărat. Eu mă căznesc doar să-i întîrzii moartea pe care voi, cu scolastica voastră, cu practicile voastre, i-o grăbiţi.

PIO : E adevărat că, fiind călugăr, ai călcat în picioare canoanele dominicane ?

BRUNO : Consimţit nu m-am supus nici unei norme de viață, dacă ea nu a coincis cu logica minţii mele, chiar dacă secole întregi norma aceea va fi dus omenirea de căpăstru.

PIO : Ai uneltit contra temeliei legilor divine, vorbind despre facerea lumii ca despre o simplă afacere a materiei ; da sau nu ?

BRUNO : Nu există nici o fiinţă care să se fi născut înainte de lume.

PIO : De ce ai alunecat pe povîrnișul acestor atît de primejdioase nebunii ?

BRUNO : Am urmat pilda mitologicului Acteon, care sub imboldul dorinţei de a cunoaște, a îndrăznit s-o privească despuiată, pe Diana, cu riscul de a fi sfîșiat de colţii cîinilor ei.

PIO : Spune dacă alegi libertatea prin pocăință sau blestemul și condamnarea noastră.

BRUNO : Aleg libertatea minții.

SAN SAVARINA : Sfîntul Oficiu, în numele justiţiei divine, găsește pe Giordano Bruno vinovat de tot ce a fost învinuit.

Și acum, condamnatul să îngenunche pentru a asculta sentința.

Auzi, Bruno ?

Așează-te în genunchi !

BRUNO : N-am îngenunchiat în faţa iluziilor, și erau frumoase. Cu atît mai mult nu voi îngenunchia să ascult o sentință care

nu poate fi altceva decît o capodoperă de monstruozitate. Cel mult.

SAN SAVARINA : Paznici, puneți mîna pe osîndit și încovoiați-i spinarea ! *(Zgomote)* Așa. Mai tare ! Mai ! ! Mai mult ! ! ! Pînă cînd genunchii îi vor atinge lespedea și-au să se zgîrie de ea. Așa ! Așa ! Bine. În numele prea-fericitului Părinte Clement al VIII-lea, în numele infailibilei justiții divine, Sfîntul Oficiu, pentru erezii ce nu pot fi bănuite și iertate, condamnă pe Giordano Bruno la pedeapsa capitală. Autoritățile civile se însărcinează cu aducerea la îndeplinire a acestei sentințe, fără vărsare de sînge.

PIO : Rugul, rugul îl așteaptă.

PAOLO SARPI : Eu, cardinalul Paolo Sarpi, apărător al Sfîntului Oficiu, mai cer un răgaz de încă opt zile. Dacă nici în timpul acesta condamnatul nu face renegare publică și nu dă dovadă de totală îndreptare, ca să fie iertat și adus între creștini, atunci să-l mistuie flăcările rugului și ale iadului.

BRUNO : Voi proclamați condamnarea mea cu mai multă spaimă decît mi-o ascult eu.

În ziua de 17 februarie 1600, în piața ce purta drăgălașul nume de „Cîmpul florilor“ din Roma, călugării se înghesuiau cu brațele pline de vreascuri, să le îngrămădească pe postament. Înainte ca Bruno să fie dus către altarul jertfei sale, Pio și San Savarina au intrat în celula lui.

SAN SAVARINA : Gîndește-te bine, Bruno. Revino în rîndurile noastre.

BRUNO : Pentru a mă bucura odată, plîng adesea ; căutînd veselia, îmi pricinuiesc întristare ; pentru că văd prea departe, sînt așa de orb ; spre a-mi cîștiga binele, mă pierd pe mine însumi. Întru amară desfătare și dulce mîhnire, ca plumbul greu sînt între ai mei și de cer mă sprijin ; nevoia mă ține, bunătatea mă mînă.

SAN SAVARINA : Revino, îți zic, în rîndurile noastre ! E ceasul al doisprezecelea.

BRUNO : Ha... ha... ha... Soarta mă cufundă, chibzuința mă înalță ; dorința mă îmbie și mă înfrînă teama : grija mă ațîță și, zăbavnic, dă naștere primejdiilor. Ce drum drept ori ce drum greșit îmi va da pace și mă va cruța de zbucium, dat fiind că unul atîta mă hăituie, iar celălalt mă ademenește atîta ?

SAN SAVARINA : A înnebunit... M-ai auzit ce spun, Bruno ?

BRUNO : De opt ani, de cînd port lanțuri de mîini și de picioare, mă tot gîndesc și-ntreb : cine e nebunul ? Mi-e dragă viața, iar luciditatea mi-a rămas. Astă-noapte, însă... astă noapte am ațipit și iezii copilăriei mele zburdau în vis ca pe răzoarele din Nola.

SAN SAVARINA : Lasă iezii !

BRUNO (*continuînd*) : Mînăstirea San Domenico Maggiore își transformase turnurile în brațe lungi, deși picioarele minciunii sînt scurte. Cu brațele acelea înșfăca, de cornițe, iedele, ducîndu-le drept jertfă pe altare. Gloata urla de bucurie. Numai sub o streașină pustie, mama mea... își ștergea lacrimile care nu mai conteneau.

PIO : Mamă-ta a murit acum cîteva ore, în piață, cînd a auzit despre crimele tale. A pierit și ea, blestemîndu-te.

BRUNO : Blestemîndu-vă pe voi.

SAN SAVARINA : Ei, te pocăiești ? N-am vreme de pierdut și de ascultat vise.

BRUNO : Refuz pașaportul oficial către sînul Paradisului. Decît să stau sub binecuvîntarea voastră, mai bine mă duc lîngă „blestemul" mamei.

SAN SAVARINA : Paznic, desfă veriga lanțului din perete și du-l către locul osîndei !

Ca și în atîtea alte rînduri mai tîrziu, iezuiții au adunat o mulțime de gură-cască, pleava plevelor, spre a asista la spectacol.

Printre fețele înlăcrimate ale oamenilor de rînd, se deslușea posomorîtă și aceea a paznicului cel bun din închisoarea *Dei Piombi*, care furase vin din cuminecătură pentru osînditul drag de sub custodia lui.

Paznicul vorbea singur, cu fostul ostatec : „Te-am rugat, domnule Bruno, te-am rugat ca pe Dumnezeu, să zici cum vor ei — și nu m-ai luat în seamă. Azi-mîine, ai fi fost liber. Veneai la mine acasă, pînă îți făceai un rost acolo. Nevastă-mea, de trei luni, îngrașă o gîscă. Să mă ia pe mine naiba, dacă n-o tăiam în cinstea salvării ! Te-am rugat..."

Printre chipurile crispate ale oamenilor simpli, adunați pe Cîmpul Florilor, se distingea rînjetul de fiară îmbuibată al nobililor și mulțumirea întipărită pe obrajii rumeni ai preoților care, ca la orice slujbă de soi, au cusut cruci arătoase pe rochia catolică.

Preoţii îngînau o slujbă solemnă, în timp ce din sute de cădelniţe piosul fum de tămîie îşi răsfira miresmele. Pe prima treaptă a postamentului, Bruno s-a oprit, l-a privit adînc în ochi pe Ventimilia, ucenicul ideilor lui, care avea să-i urmeze pilda, apoi, cu o înfricoşătoare linişte şi seninătate, a urcat ultima treaptă a postamentului şi a dramei, întinzîndu-şi singur mîinile pentru a-i fi legate de stîlp.

Şi Pio a rostit : „În numele prea-fericitului părinte Clement al VIII-lea, în numele infailibilei justiţii divine, Sfîntul Oficiu, pentru erezii ce nu pot fi bănuite şi iertate, a condamnat pe Giordano Bruno la arderea pe rug“ *(Ecouri de cîntece bisericeşti)*

BRUNO : Pe mine mă puteţi arde, însă adevărul spuselor mele nu-l puteţi nimici. Veacurile următoare mă vor înţelege şi mă vor preţui.

PIO : În cinstea Domnului, să arzi ! Călău, aprinde vreascurile ! *(Pîrîituri de vreascuri, ecouri de cîntece religioase, vălmăşag de voci.)*

Poezia aceea a lui Blaga, intitulată *Giordano Bruno cîntă*, înviind la ferestre... Ce-s, dacă nu ferestre, gîndurile ? O succesiune de guri către azur. Văzduhul primeşte — scandate ori tulburi — discursuri care nu se aud. Decît cu conştiinţa. Ca o rezonanţă :

E acelaşi, nu-s aceleaşi.
E acelaşi unic soare
răsărit din munte, gînd.
Să se întrupeze-n vale
alte umbre sunt la rînd.

E acelaşi, nu-s aceleaşi,
E acelaşi unic soare
albul inului sorbind.
Să întindă pînza-n iarbă
fete, alte sunt la rînd.

E acelaşi, nu-s aceleaşi,
E acelaşi unic soare,
tîlc suav învederînd.
Ca să coloreze ceasul
fluturi — alţii sunt la rînd.

E același, nu-s aceleași.
E același unic soare
ce-nfierbîntă rouă, vînt.
Să îndure moartea-n-vară
alte spice sunt la rînd.

E același, nu-s aceleași.
E același unic soare,
inimă prin lumi bătînd.
Să îngîne-n vreme rugul
alte-amurguri sunt la rînd.

Cu 270 de ani înainte, un alt glas înfiorase paginile istoriei : „Aprindeți rugul ! Să nu credeți că mi-e mai teamă de el, decît de viața de cîrtiță pe care mi-o pregătiți". Și glasul acela fusese al Ioanei d'Arc. Iar la cîteva zile după amarul sfîrșit al lui Bruno, „inimă prin lumi bătînd", semeț, Vanini le striga călăilor : „Aprindeți mai repede focul ! Ard de nerăbdarea de a arde pentru dreptate și adevăr".

După două veacuri și jumătate de la arderea lui pe rug, omenirea recunoscătoare a ridicat la Roma, în Piața din Cîmpul Florilor, chiar pe locul fostului și rușinosului rug, statuia lui Giordano Bruno. De un prestigiu mai puternic decît al papalității.

UN CHIOȘC OFERIT PĂSĂRILOR
— Jules Gilles —

Cu plachetele CANTIQUES și DANS LE JARDIN DU PÈRE, amîndouă apărute în colecția de poezie a Societății Scriitorilor Belgieni, Jules Gilles ajunge la a noua culegere de poeme. Citadin refugiat în natură, transportat de magica sete de cîntec ce i-o naște conversația cu simplitățile, îndrăgostit de coafura și îmbrăcămintea planetei sale, îndrăgostit de intensitate și vegetal, de permanențe și ceritudini, Gilles privește pămîntul de jos, nu din helicopter. El se entuziasmează ori își oferă împăcări, aglomerat de senzații — lucru care explică însăși personalitatea sa laborioasă, ce a îmbogățit în numai cinci ani, din 1961 în 1966, o literatură cu precursori de talia lui Verhaeren și Maeterlinck. În ordinea ivirii lor în librării, cele șapte volumașe dintîi se cheamă SIMPLICITATE, COȘUL CU MERE, FOCUL DE FRUNZE MOARTE, PÎINEA DE SECARĂ, DIES IRAE, PREFERINȚE și MÎNI ÎNLĂNȚUITE.

Tonul imnic, popular cîteodată — nu fără înfiorări cvasi-mistice — al lui Jules Gilles amestecă delicate acuarele erotice cu imagini de peisaj campestru, fragmente de rugă, de evocare și de slavă cu pofta de întoarcere la elemente și la candori, cu nostalgia după mult hrănitoarele „nourritures terrestres“ ale lui Gide. În atari ipostaze, ușoare cogitațiuni aburesc abia în treacăt un suflet invadat progresiv de glasurile plantelor, fructelor, cîmpiei, pădurii și strămoșilor :

Strămoșii mei, Doamne, n-au fost în cruciade,
Ei erau niște țărani taciturni.
Nu și-au încărcat conștiința cu visuri de nomazi,
Niște pași greoi pașii lor fură.

Străbunii mei sînt desțelinitorii ăștia de pămînt
Ieșiți la revărsatul zorilor în anotimp.
Ei nu și-au părăsit, disprețuitori ai unui alt orizont,
Niciodată cercul de lumină.

Străbunii mei sînt arborii de pe pripoare
Și aceste simple cîmpuri de toamnă trase de boii lor.
Sînt stîncile acelea dure pe care le-a înăsprit așteptarea –
Blazoanele le strălucesc în ochii mei.

Sînt. Sînt acest fiu al țarinei eterne,
Saboții mi-i simt înnobilați
Și merg spre voi legîndu-mi snopii,
Cu pumnii încleștați pe smocul spicelor voastre.

E un exces de natură în această poezie, care se împărtășește din dragostea pentru priveliștea rurală a lui Francis Jammes (al cărui bunic venea să coboare pe pămîntul Franței tocmai din Guadelupa) și din smereniile subtil stilizate ale aceluiași patriarh cu pipă și aforisme de la Orthez.

Nu și același umor, nu însă și aceeași fuziune generoasă între lucruri, vietăți și gîndire, nu și aceeași înțeleaptă resemnare care concilia duios — acolo — contrariile ne vor întîmpina în cazul de față.

Jules Gilles scrie cu o jumătate de veac mai tîrziu și scrie în Belgia.

Lipsesc din bucățile sale viespile și trandafirii, asinul, cățeaua „cu sînii grei de lapte“, vițelul zbătîndu-se în drum spre abator ; lipsesc Virgiliu, copilandrele aplecate asupra almanahului și altele.

Dar în schimb întîlnim foarte mulți ciobani și foarte adesea ; apoi nalbe și boi *(Grands boeufs, pères des nos récoltes / lentes marches, à lentes voltes)*, azur și ierburi, ne răsar în drum mioare și grădini, fînețe, măcieși, păduri, lacuri ; umblă peste cuvinte o „pace care nume n-are“, e răspîndită prin pagini o lume care se populează cu oieri ; dăm de multă viță de vie, de multe ovăzuri, năvălesc păsări, arături, cătune, arome de grîu și de alte cereale, arome. Dealtminteri, pînă și domiciliul dumnezeului poetizat de Jules Gilles pare a fi definitiv fixat undeva într-un mediu din afara orașului, între păstori, țărani, crengi și cîntece, care con-

servă — şi mai ales arborii îşi asumă această delicată îndeletnicire ! — conservă naivitatea, miresmele şi psalmii :

Pe povîrnişul crestelor au crescut arborii,
Împiedicînd monotonia,
Ei adăposturi dăruiau omului şi fiarei ;
Ci tu hotărîşi, deasupră-le, limpezimile.

Între vrăjmaşi, între om şi stejar,
S-au întreţesut legături puternice.
Omul admiră forţa şi înălţîndu-se din cîmpie
Miezul avuturilor sale e arborele.

Copacul rămîne un sprijin pentru colinele unduitoare,
Un chioşc oferit păsărilor,
Un vis pentru inimile noastre, ce-şi urmează potecile.
Din crengile sale ne vorbeşte Dumnezeu.

Arborilor, ce primiţi defilarea anilor,
Vă ascult glasul, arbori —
Sînteţi bătrînii vechiului nostru sat,
Vorbim acelaşi grai.

La protectoarea căldură a acestor pahidermi vegetali, a acestor chioşcuri cu crengi, a vînjoşilor arbori bătrîni, omul îşi consumă cu evlavie mierea sentimentului şi emoţia licorilor seminale : *Care lapte nu e un cîntec de dragoste ?* se întreabă poetul.

Şi din depărtările trecutului la care se simte ostatec, năpădit de obsesiile unor „alte dăţi" inubliabile, el călătoreşte către o iubită comparată cu neonul (iar cu această ocazie, poate că e unica oară cînd recurge la comparaţii şi din afara repertoriului rural), „degetele de copil" ale dulcineii sale palpînd atunci un azur „venit din noaptea vîrstelor".

Faţă de experienţele abstracţioniste, de cele ale noului realism, de ale „novissimilor" şi de multe-multe altele, Jules Gilles e la o depărtare astrală. Sau faţă de compatriotul său Hugo Claus. Ai putea să-l socoţi cu lesniciune fiul altui veac sau chiar al unei ţări încă pastorale, încă agricole. Seamănă cu mulţi din tradiţionaliştii români. O astfel de poziţie aproape insulară în forfota şi ritmul de pe meridianele capitaliste, detaşarea aceasta şi de teh-

nică, și de industrie, și de timp, tehnică, industrie și timp care au învățat ceea ce știu tot de la natură (prima constructoare de mașini) ; dar nu și detașarea de sveltețe și de ingenuități, o temperată desprindere numai de achizițiile angoasante, indică nu numai sensul predilecției, al unei predilecții, nici numai situarea dincolo de ecouri și de contingent, ci și o țandără de paradox ; poate care degustă ostentativ reproșul paradiselor pierdute.

Cîteva filamente dintr-o astfel de originalitate, voiajul prin teme etern nedesmințite — ca vegetația, ca anotimpurile, ca astrele — alintă blîndele absențe celelalte.

La sine acasă, refugiul lui Jules Gilles are ceva constrastant, virginal și unic, de rîu purces la o voioșie cosmică, disponibil, bine dispus, gata să oglindească senin două ceruri : pe cel din slăvi și pe cel din abisurile memoriei umane :

Îmi vii din țara fabulelor
Mi-i așa de frică să nu te mîhnesc,
Soare al meu urcînd pe masă
Și strachină a mea plină de cafea neagră.

Sau :

Viața și măcieșul și umbra frunzișurilor
Și primele flori de liliac
Alunecă și parcă un sat întreg
Dănțuie sub tălpile tale.

Propunîndu-ne, de dragul exercițiului, o comparație a registrului și preferințelor tematice cu unele condeie de la noi, anatomia poeziei acesteia am asemuit-o, după cum spuneam, cu a tradiționaliștilor români de după primul război mondial, cărora exclamația și interjecțiile, chiar chiuitura, nu le erau complet indiferente, cîtorva cel puțin, iar din misticism — cînd și cînd — au făcut leit-motive și habitudine zilnică.

La Gilles, sub evantaie vesperale, iubirea transfigurează. Crepusculul — își spun amanții poemelor lui — crepusculul

Dă soartelor noastre blajinătatea mioarelor
Și a dimineților copilăriei.
Dragostea noastră are, în seara aceasta,
Un gust de rai, care sfințește liniștea.

Apoi Jules Gilles folosește — ceea ce ieșise, în general și de la un timp, din obișnuința multor lirici contemporani — folosește ritm și strofă, apreciază cadența, rigoarea și vocativele, practică din plin alegoria și are (aici puteau interveni parcimoniile), pentru cumințenie, o permeabilitate galantă.

Ne vom afla însă într-un cu totul alt atelier și sistem de relații între cuvinte, savori, libertăți de expresie și primejdii tentante, atunci cînd vom pomeni (poate că nu tot în această carte) de compatriotul său Hugo Claus, din care am și tradus în *Tribuna,* prea puțin cunoscut la noi, însă foarte notoriu în Belgia, unde Jules Gilles e amintit rar.

CE COMPLICATĂ E SIMPLITATEA...

— René Char —

Prin cîți poeți — m-am întrebat după ce încheiasem de citit RETOUR AMONT — pămîntul încetează de a mai muri ?

La noi — unde se obișnuiește, de la semănătorism încoace, ca fiecare poet să fie al cîte cuiva — nu știu al cui poet este, sau o fi, sau ar putea să fie și să zicem că este Char. Am văzut bunăoară într-o zi — pentru că Mitif era poetul florilor, pentru că băiatul popii Coșbuc din Hordou fusese al țărănimii — că lui Ion Vinea (citit parcă în dușmănie, în parte și de mîntuială) i se retează cerurile, i se îmbrîncesc șevaletele și diversitatea de evantai a nuanțelor, căci ne-am trezit cu el planificat la sau că i se planificaseră — de către nu mai spun cine — raionul suspinelor. El era poet peste ori detașat la secția suspine. Bietul Vinea... Încet-încet, fiecărui poet i se va da, astfel, toți urmînd a se declara satisfăcuți, cîte o tartină și fiecare va fi decent, rațional, ostășește poetul tartinei sale. E mai ușor pentru critică, mai ales cînd e bătrînă cam de prin adolescență și pentru școlari — pînă cînd s-or face, poate, profesori. Ce frumos, atunci !

„Nebunia se coafează cu lungi trandafiri țepoși", scrie undeva René Char și cel mai scurt dintre poemele sale, *Slujnica,* se reduce doar la următoarele cîteva linii :

> *Ești încă o dată lumînarea în care se sting întunericurile dimprejurul unui nou răzvrătit, cea împotriva căreia — înfuriat pe seninătatea-ți ce plînge — un bici se ridică.*

Iar cît privește o anume „foame", și ea aiurea *(folle),* care a pierit cu degetul la gură într-o interdicție a efuziunii, acesteia îi spune dureros de direct :

Erai atît de frumoasă încît nimeni nu-și dădea seama de moartea ta.
Mai tîrziu, căzuse noaptea, o pornişi cu mine la drum.

În aceeaşi plachetă (treizeci de poeme fac toată cartea aceasta a lui Char !) figurà sau figurează o imnică pagină închinată sculptorului Giacometti, care în aprilie 1964 i-o arată („bătrîn vultur despot") pe Caroline — modelul acelui dublu amurg : deoarece peste nici doi ani Alberto Giacometti avea să moară, cuprins de braţele şi sărutat de buzele serii secunde.

Secunde sau primordiale ?

E totuna...

Intens, concis, vibrînd, René Char stăruie în ipostaza nostalgicului care visase ca

Să poată merge, fără a înşela pasărea din
inima copacului pînă la extazul din roade.

Cu o putere pe care o au numai alcoolurile extrem de subtile (şi de tari) ale lucidităţii ; cu o concentrare vrednică de educaţia şi neprevăzutul formulelor magice ; cu un gust al radiaţiilor caracteristice (de totdeauna) focarelor şi intensităţii ; irefutabilă pledoarie pentru chintesenţe, — poetul se roagă în numele apei care nu seacă, al continuităţii de miracol care nu se curmă, sacralizează lăuntrice devastări şi devine bogat în numele celor ce, pierzînd orice, au recăpătat harica stare a recompletării, a regăsirii întregului ; a celor care — eventual — redevin devenire continuă, poate cu temelii de înfrîngere (dar cu văzduh de rugă în schimb), într-un univers al tuturor corespondenţelor şi reversibilităţilor. Pentru René Char, oamenii cunosc, avizează şi pot redobîndi vederea, evitînd abandonul sau teritoriile sisifice, dedalice, procustiene, reconstruind mirarea, dacă li se înapoiază facultatea de a dobîndi încă o dată vedere şi văz :

Înapoiaţi-le ceea ce nu mai e prezent în ei
Or să revadă bobul holdei închizîndu-se în spic şi tremurînd pe iarbă
De la cădere la zbor, învăţaţi-i cele douăsprezece luni ale chipului lor.
Îşi vor îndrăgi golul inimii pînă la dorinţa care urmează ;
Fiindcă nimic nu se îneacă ori nu prieşte cenuşilor ;

Şi pe cine ştie să vadă pămîntul rostogolindu-se pînă-n pîrga roadelor,
Înfrîngerea nu-l mişcă defel, deşi a pierdut totul.

O, ce complicată e simplitatea şi ce consum implică simularea ei ! Arta modernă trăieşte din această dramă.

André Frénaud, de-o aceeaşi vîrstă cu Char (născuţi în 1907), crede că nu există paradis. Mai grav ar fi fost să creadă că există.

René Char nu crede însă că nici n-ar putea exista.

Frénaud e socotit un ateu mistic.

Char e un rege mag al tentativei întoarcerii din disperare, din crepuscul („Mă plimb pe ţărmul nebuniei", „Pămînteasca noastră înfăţişare nu-i decît al doilea terţ dintr-o urmărire continuă, un punct, amontele", „Vinul libertăţii se oţeteşte repede dacă, pe jumătate băut, nu e azvîrlit îndărăt — în butucii podgoriei", „Polenul spiritului veghea partea lui de exil" — etc.).

De acum un veac, Baudelaire ştiuse că „În artă, ca şi în mecanică, nu există hazard..."

Judecat pentru *Doamna Bovary* (în timp ce lui Béranger — ironie ! ironie ! — i se făceau onoruri naţionale), Flaubert era convins că „Nici un mare geniu n-a pus concluzii şi nici o carte mare de asemenea, pentru că umanitatea ea însăşi e veşnic în mers şi nu pune concluzii".

Proust îi căta lui Flaubert model de comparaţie doar pe Kant, conjugînd admiraţie pentru înfrîngerea vechilor tipare de către întîiul în arta literară, iar de către celălalt în filosofie şi vedea în ei pietre unghiulare. Dar — ca orice luptători — nici Proust ori Baudelaire, nici Flaubert sau Kant nu se nasc în fiecare zi. *Luptătorii* lui Char (şi însăşi concluzia aceasta nu-i decît o decolare în viitorul poeziei sale sună astfel :

În cerul oamenilor, pîinea stelelor îmi apăru
întunecoasă şi tare, dar în strîmtele lor mîini,
acestor stele chemînd altele, le citii întrecerea ;
încă visătoare emigrante ale podului ; adunai auria
sudoare şi prin mine pămîntul încetă să mai moară.

Prin cîţi poeţi pămîntul încetează de a mai muri ?
Şi doar altă chemare poeziei nu i se cunoaşte...

APĂRAREA DE UMBRĂ

— Angèle Vannier —

Orb, Milton și-a scris (a cîta parte din PARADISE ?) cu vederea și mîinile fiicelor sale, care vedeau totuși mai puțin departe decît el.

Și ea oarbă, Angèle Vannier își cuprinde singură, în LA FILLE AVEUGLE, propria-i dramă. Iar versurile acestui poem, ca și versurile altora, prefăcute în cîntec de Philippe Gérard, s-au editat încă de mult la „Maison Enoch“ din Paris :

Fata ce-și pierduse ochii
Își tîra inima, își tîra durerea
Sub nămeții de soare ai Bunului Dumnezeu
Ea nu mai avea chip omenesc
Și pe îndrăgostiți asta-i alunga
Căci cum să iubești o fată
Care și-a pierdut ochii ?

Ceea ce însă ochii poetei încetaseră de a mai percepe nu obligă și celelalte facultăți la un același evazionism. Iar cu cît sensibilitatea, finețea, sevele unui lirism (discret în viață, exuberant în carte : *Qui pleure au village, / Pendant que je ris ?)* fac mai largi investigații în solitudinea acestei vocații, cu atît mai puțin scade setea de împlinire și de comunicare, așa încît vocalele dragostei au ajuns într-o dimineață și la fereastra sa. *El* nu era un Pierrot, ci un Pierre — și careva din plachetele Angèlei Vannier se și cheamă CHANSONS POUR PIERRE. Cu mîinile, cu durerea, cu gura, cu jarul difuz al întregului tot, lumina atît de îndepărtată ce somnola — „taină albastră“ — în străfundul ochilor săi a fost în zorii dimineții aceleia descifrată și, ca orice fenomen accelerator, iubirea și-a cunoscut regii :

Ils ont joué aux amoreux
Pendant plus de trent'six semaines
Et puis ils ont pleuré sur eux

Et puis...

Pe urmă au intervenit bemolii, sincopele.

A intervenit viaţa.

Şi pe urmă — pasageră şi ea — resemnarea. Cu înţelesurile, cu crispările... Căci, cum prea multe lucruri de o supremă şi inextricabilă claritate nu conţine existenţa nimănui, nişte înţelesuri (oricît de tulburi, de convulsive) tot are pînă la sfîrşit fiecare dintre gesturile şi trăirile noastre.

De o detaşare silită, de o obiectivitate auto-maliţioasă, ca despre partenerii unui cuplu străin din cine ştie ce baladă rămasă prin besactelele veacurilor, în legătură cu ea şi cu iubitul celor treizeci şi şase de săptămîni, Angèle Vannier va referi amar.

Episod sarcastic, însoţit în final poate că de o lacrimă dedicată piedicii dintîi, crispantului *non-possumus*

Ah, cum vrei să iubeşti
Fără să te uiţi ochi în ochi ?

Dar cîtă generozitate vor transporta în schimb — deschise ca nişte receptacole către continentele lăuntrice — delicateţea şi dialogul poetei cu sineşi, cu timpul, cu ideile, cu năzbîtiile !

Ea ştie că are de întreprins o călătorie lungă, esenţială — şi că restul ţine de recuzita drumului, de costumaţia întîmplărilor mai mult sau mai puţin prevăzute, inerente, mai mult sau mai puţin cu anticipaţie contabilizate şi puse în rucsac încă de cu zori, în vederea scadenţei iminente :

Am trăit de o sută de ori pentru apă pentru vînt
Pentru carnea fructelor pentru binecuvîntatul
Cîntec al păstorilor serii
Şi pentru catifeaua pisicii din patul meu

căci

Toate fetele au o oglindă
Cu care îşi îmblînzesc visele.

Și există o perpetuă teamă de care perpetuu trebuie fugit : aceea că *Lucrurile moarte amenință să se așeze la fundul sîngelui nostru.*

Ultimele două secole au înmulțit și adus pe scena literaturii multor popoare numeroase condeie feminine, îndeosebi condeie de poete, cu toate că nici în proză surorile Bronté, Virginia Woolf, Gertrude Stein, Simone de Beauvoir, Elsa Triolet, Selma Lagerlöff și o puzderie de alte nume nu au ilustrat cu virtuți mai puțin remarcabile ori mai puțin vrednice de luat în discuție — literatura. Nici vorbă că temele predilecte, în care îndeobște și strălucesc poetele, continuă să fie însă cele de ordin afectiv și sentimental, fără să știrbim cu nimic prin elementaritatea acestei observații virtuala gravitate a problemelor adiacente domeniilor amintite. Și totuși un sentiment de respectabilitate umană, care-și hotărăște din ce în ce mai categoric temerarii la setea de a li se spori rîndurile, cuprinde și lirica feminină de pe diverse meridiane și continente, sortind întrebările, neliniștea ori căutarea celor mai exigente examene de conștiință. Iar dacă stilourile mîinii fragile, de logodnică și mamă, de soră și iubită, de singuratecă ori luptătoare, nu sînt învățate să converseze ideal cu fulgere și cu torenți, nici să lase inscripții eterne pe mînere de săbii, pe alama goarnelor sau pe paturi de pușcă, apoi nu e mai puțin adevărat că — ori de cîte ori ele rămîn la vocile autenticității inițiale — descoperă alfabetul filoanelor de durere și ridică sufletul mirării pe culmi într-adevăr vibrante, vehiculînd într-adevăr cu emoții elevate. Atunci, dintr-odată, în versurile lor năvălește ceva din sentimentul copleșitoarei solidarități cosmice, al acelei solidarități trîmbițate de Walt Whitman (cînd vorbea de familia planetei noastre) și exaltate de Antoine de Saint-Éxupéry (cînd beduinului ce-i salvase viața în Sahara îi sculpta în TERRE DES HOMMES statuie de prototip al speței, relevînd în el doar omul și atît, însă omul proiectat în soarele moralei viitoare și-al dragostei de dînsa). Apartenența aceasta lucidă, iar nobilă cu atît mai mult, la destinele rasei umane, se surprinde — sub lupa cercetării chiar numai fragile — în opera mai fiecărei autoare lirice din ultima sută de ani, de la Emily Dickinson la Gabriela Mistral, de la Anna Ahmatova la Magda Isanos și — dacă vrem — de la Amy Lowell la Ana Blandiana.

Volumul de poeme strînse din mai multe plachete și încărcat de aripi nedeplin deschise totdeauna, dar pe deplin fidele totdeauna tumultului lacom de ipostaze dintr-însele, volum pe care

cunoscuta editură pariziană Seghers i l-a alcătuit Angèlei Vannier, o dovedește o dată în plus :

Dar cum pădurea era roșcată-n acea seară
Dar cum păsările în penele lor erau calde
Dar cum copiii erau regi în propriii ochi
Dar cum iubirea noastră se îmbibase de ploaie
Și toamna îi împrumuta povîrnișu-i domol
Și toamna îi împrumuta o mască de catifele
Nu ne-am scrijilat numele pe platan
Căci în fiecare zi noi avem de salvat lumea.

Poeta aceasta care ne spune că inima ei „doarme sub fluturi transparenți“ și că „toți sîntem proprii noștri Barbă-Albastră“ ; care cochetează cu tinerețea și necunoscutul, cu tentația și senzualitățile, cu așteptarea și neașteptarea, bravînd în zeitate ieșită din matricea mării ; care „încearcă să violeze noaptea“, ori pomenește de „îngeri exterminatori“, de fecioare „cu ochi de căprioară“, și de tîrfe „cu ochi de plumb“ ; care-și țipă o serie de legitimități și-și dezmiardă — refulată, exultînd, calină, tonică — altă serie de fulgurații spirituale ; care are nu ceea ce a vrut și lansată în expertize de faună și floră celestă ascultă simultan cum „toată noaptea iarba a urcat ca o apă verde“ spre ferestrele sale ; poeta aceasta pronunță uneori gînduri de o solemnitate necomună :

Voi intra, prin urmare, în necuprinsul tăcerii
Așa cum se intră în religie.

Cînd Paul Éluard, cu peste un sfert de veac în urmă, i-a prefațat L'ARBRE À FEU, scria : „Soarele și auzul, fructele, gîndurile, chipul oamenilor, efortul și rîsul acestora, dragostea și grijile lor, domolul spasm al mărilor și rugina continentelor, Angèle Vannier pe toate le apără de umbră. Fermecător“.

Nume care începe să-și facă loc in antologii, dar cu sau fără „gloria“ aceasta realul ei talent tot rămîne, Angèle Vannier stă de pază la izvoare bogate, pîndită doar de riscul propriilor sale merite : talentul, dexteritatea, succesul. Dar pe asemenea „vinovății“, cînd strică să riști ?

ZORI LAPIDAȚI DE PARABOLE

— Pascal Pontremoli —

Pascal Pontremoli s-a născut la Paris, în în 1944, cînd soarta armelor înceta de a mai fi ironică pentru Franța și, într-o nouă noblețe, Franța se lepăda de durere, urcîndu-i concluziile ultime și aureola.

Vivacele autor al unei cărțulii de vreo sută de file, însă foarte divers și ager întocmită, LAPIDAIRE, editată la Grasset, este, prin urmare, de o vîrstă cu eliberarea Parisului.

Dacă vrem să-l apropiem însă de o altă istorie : aceea a țării bunicului său (căci Pascal Pontremoli — rudă de sînge și de talent — e nepotul poetului român V. Voiculescu, căruia îi și dedică volumul și din care citează în traducere o serie de versuri), atunci vom spune că Pascal Pontremoli este de o vîrstă și cu ieșirea — nu oare de sub cleștele aceluiași fascism ? — României din război. El are anii *lumii de după* și aspirațiile și grația și zîmbetul legitimității acesteia.

Aparținînd generației care, din fericire, n-a cunoscut războiul, lagărele, maquis-ul și colaboraționiștii (sau a cunoscut anatomia durelor înțelesuri ale acestora doar din lecturi, filme, procese, declarații orale și fizionomii de-ale supraviețuitorilor), presa franceză a îmbrățișat în suplețea acestui talent, repede cufundat apoi în tăcere și în tăceri, poate că atîta i-a fost respirația, un spirit permeabil la sîngele intelectual al gîndirii lui Bergson, Victor Segalen, Max Jacob, Gaston Bachelard.

L A P I D A I R E implică firesc două tinereți : una de etate și cealaltă de viziune, amîndouă ilustrînd însă noțiunea pînă la limitele fericirii, ocrotirii sale, pînă la riscul de a nu se transforma în propria ei metodă. Căci tinerețea devenită metodă de

tinerețe e dogmă și e cancer. Pascal Pontremoli rămîne cu consecvență un scriitor, nu un interpret al actului de creație. Această a doua îndeletnicire, de a interpreta, este misiunea criticului. Și continua-va să fie a lui. Pontremoli n-o uzurpă. El știe să existe și să se ofere comentariului, nu să se comenteze. El face artă, în limitele vocației sale, nu confecționează rețete de distilat arta și nici formule de a o înțelege. Mobilizează senzații, perspicacitate, pasiune și reflecție despre pietre și despre devenirea pietrelor, despre poezie și hazardele și reverberațiile acesteia, despre aventurile, trucul și metamorfoza metalelor, despre alfabete, libelule, civilizații, stele, despre arhitectură, fauni și statui, despre temple și androgini, despre oglinzi, tablouri, palingeneză, nisipuri, contemplație, despre Fenicia, Egipt și Mexic. În LAPIDAIRE (carte în care — la distanțe calme — apar strofele *Îngerului din odaie*, sau versuri din ÎNTREZĂRIRI, sau eșantioane din ULTIMELE SONETE ale lui V. Voiculescu) domină apetitul de cultură în aceeași proporție în care spontaneitatea a germinat alegorii, stăpînesc reflecții sau mariaje de idei.

Capitolul despre *Coloana infinită* însă — unde întîlnim un dens portret doar de cîteva rînduri al orașului Tg. Jiu — poartă mențiunea că s-a născut ca să fie un omagiu adus artei marelui Brâncuși. Dealtminteri, altundeva, Pascal Pontremoli va stărui asupra genezei *Cocoșului,* după cum — iarăși — vom întîlni într-un loc descrisă, așa cum arătase ea odinioară, mina de la Slănicul Moldovei. Adică, la suprafață, prevestită de niște „tufe de cucută cu coama resfirată“, ce înălțau în văzduh „sfeșnice de flori neliniștitoare, veninoase prin înseși forma lor, țîșnind din trei sau patru liane hrănite de-o singură rădăcină, și încoronate cu bășici ca degetul unui ciumat“.

Pascal Pontremoli creează personaje din pietre, psihologii din culori, experiențe din obiecte, acțiuni din idei. Reflexele unei roci, ondulările unei brize, sclipirea de aripi a unei libelule, un dans, un fir de iarbă, cîteva arome, sarea, agata, cristalul, mozaicurile, templele, statuile, Brâncuși (căruia îi rezervă pagini întregi de imn și de meditație), literele alfabetului, notele muzicale, stalactitele, formele fantastice pe care le capătă sub acțiunea agenților de eroziune munții, reminiscențele de lectură, unele asimilări fertile de cunoștințe științifice sau cvasi-

științifice, germinînd la rîndu-le în metafore elevate, unele escale în mitologii din care pînă la noi n-au mai ajuns decît rudimentele și decît pulberea — sînt leit-motivele acestui caiet cu note de excursie luate din fuga visului și așezate lîngă artă, lîngă istorie, lîngă fantezie. În „Le figaro littéraire" sau „Les lettres françaises", în „Arts et Loisirs" sau „L'express" ciudatul opuscul care a deschis cu atît de dense promisiuni cariera literară a lui Pascal Pontremoli a fost luat în discuție ca poem, ca jurnal, ca eseu, ca suită de povestiri ș.a.m.d. Firește, criterii de astfel de caracterizări există pentru fiecare din criticii săi, LAPIDAIRE înscriindu-se însă ca o carte dificil de atribuit în exclusivitate și cu certitudine unui anume gen literar. Dealtminteri, a devenit de mult plictisitor, o ! foarte plictisitor și foarte demodat, pentru scriitori, să mai asculte de canoanele și de limitele rigide ale compartimentărilor pe genuri, iar pentru lectori să mai parcurgă fără indispoziție asemenea împărțeli, frumoase poate în templul și la vremea vremii lor. Didacticelor definiții din manuale li-i hărăzit să pună din ce în ce într-o mai echivocă postură pe dascălii de rigori și la un mai greu examen puterea de discernămînt a școlarilor. Azi teatrul împrumută de la roman și de la poezie ; poezia se scrie aproape numai în vers alb și liber, cu sau fără ritm, e monolog, e dialog, forțează fabula, balada, imprecația, discursul și elegia, determinîndu-le să se împace în ori sub coaja aceluiași text ; romanul folosește procedee și cupoane de reportaj, de poem, de jurnal, de scenariu ș.a.m.d.

Deși, glumind cu sine și cu exegeții săi, Pascal Pontremoli își asigură publicul că nu e „un tînăr la modă" ; și deși, pe de altă parte titlul schițelor sale de vis și senzație, de reflecții și reculegere îi îndeamnă pe cîte unii din recenzenții parizieni să-i aprecieze paginile drept „o stranie meditație asupra pietrelor". LAPIDAIRE — fără a se opri numai la atît — folosește un ghid liric de-a lungul mai multor regnuri. Plante, metale, oameni, astre și idei își dispută dreptul de cetate la fel de ispititor în această carte, în care ceea ce izbește în primul rînd (și iată ceva ce scapă obișnuitelor înclinări ale vîrstei) este tocmai o remarcabilă rezervă față de șuvoaiele cuvintelor frumoase, sonore, colorate și un instinct al conciziei prevestitor (voi fi un fals profet ?) de înalte deveniri. Culoarea și savorile se obțin, în cazul

său, prin savanta înduplecare a cuvîntului de a releva funcţii noi, de a introduce surprize mîngîind cu alt descîntec permanenţele, de a doza idei călătorind fără itinerar în timp şi în piatră. Căci Pascal Pontremoli e, la propriu şi la figurat (el a străbătut Italia, România, URSS, Jugoslavia etc., etc.), un călător al patimii de a călători, bagheta sa de detectat lumea, sensurile, uimirea şi crepusculul fiind ochiul : ochiul serveşte de aparat fotografic, piatra fiind „un operator de imagini" şi oglinzile nişte „maşini de calculat pentru primitivi". Numai că, oricît de fericită metafora, oricît de rară, ea nu e despletită niciodată, nu devine detaliu sau viciu retoric. Nimic diluat. Aurul se cade să rămînă rar. Autorul trece mai departe.

În LAPIDAIRE imaginile vizuale vor abunda. Poetul (sau reporterul regnurilor) contemplă. O face pînă la confundarea cu obiectul contemplat. Pînă la transformarea lui însuşi în obiect. Pentru el — „gîndirea se înhumează" în obiect. Oare nu „fiecare tufiş e o bătălie ?" se întreabă Pascal Pontremoli, asemuind cu stiletele nişte frunze de cucută. Iar cînd pătrunde într-o salină, prizonier al uriaşului corp străin căruia îi desluşeşte pulsaţiile ricoşate din perete în perete, se consideră radiologul înghiţit de pacient şi notează sec : „Mă aflu în schelet".

Şi această stăpînită frenezie, ceea ce îmbărbătează tiparele unui stil elegant coborîtor din Claudel şi Exupéry ; şi aceste filtrate aspiraţii către o poetică setoasă de sublimări, către un cod al simbolurilor, care merge cîteodată cu economia de retorism pînă la expresia eliptică, pînă la desen ; şi aceste difuze înnourări meditative ori boarea dulceagă a zorilor lapidaţi de parabole ; ori luciditatea care ştie răsfăţul de a simula că se ignoră, alimentîndu-se simultan din extaze subtile, din fugi grave, — iată ceea ce dăruie volumului, nervos fracţionat, al lui Pascal Pontremoli, ceva din însăşi temperatura de nelinişte, de căutare şi primejdii a generaţiei sale. Vom ilustra cu un citat, acela despre faun, factura şi timbrul cărţii :

Un faun. Cu desăvîrşire gol, cu picioarele depărtate
se priveşte în oglindă.
Liniştit aşezate de-a lungul coapselor,
braţele îl lungesc şi mai mult.
Se admiră.

Pe orizontală, un hotar îi împarte trupul în două.
El trece prin buric.
Sub mijloc, un fulg de aur vibrează la orişice mişcare,
s-ar zice jupuirea unui pui de leu.
Ca şi la pisicile negre cu plastron foarte alb uneori,
ca şi la pinguinii totdeauna în ţinută de seară,
un trunghi foarte roşcat
îi pecetluieşte partea de jos a pîntecelui ;
El accentuează adîncimea a două cute cu care,
ascuţindu-i-l,
trunchiul i se sfîrşeşte. Aproape ca un vîrf.
Torsul său este atît de lung încît s-ar crede că niciodată
n-o să-i zăreşti sfîrşitul ;
cînd se învîrte, întinsă, pielea
i se împestriţează cu mici crăpături, asemenea unor lovituri
de daltă scrise brutal în blocul de marmoră.
Sub sînul drept, puţin căscată,
o cicatrice : aproape o gură.

Clănţănea — culcat cît era de lung — din dinţi, din pricina febrei.
Era înfăşurat într-o velinţă, pe care o ţinea de margini cu mîna crispată.
Fruntea — asemenea unei statui îndelung expuse la soarele elin : răsfrîngere, schiţă a unei aureole.
Fiecare mişcare îi slăbea încleştarea degetelor :
se dezvelea încetinel.
Piciorul-i drept, îndoit, atinse pămîntul ;
pătat de umbra coapselor, apăru torsul.
Un arheolog dezgropa cu grijă un idol păgîn,
metalul lucea pe fondul de argilă.

L-am văzut, deunăzi, deghizat în zeul hotarelor. La picioare, trupul i se încadra — încins de viţă

sălbatecă — în dreptunghiul ferestrei care forma un fel de firidă întunecată.
Şi-l subţia umbra şi mai mult,
şi frunzele roşii îi împodobeau partea de jos a pîntecelui
ascuzîndu-i goliciunile.
El se admira în privirea mea.
Iată-l între două oglinzi. Repetat la nesfîrşit, din ce în ce mai mic,
surîzînd de descoperirea propriei lui frumuseţi :
o oştire de divinităţi, aşezată în ordine,
zugrăvită cu humă colorată pe un cuptor antic.
O pietricică.
O ţandără, o firimitură infimă.
Cîteva grame de mineral au învins un batalion de zei.
Aruncată cu putere, pietricica a pătruns în oglindă — exact dedesubtul sînului drept :
— oglinzi în mii de ţăndări
— avalanşe de sticlă ascuţită...
Într-un ciob rămas pe loc, am avut vreme să zăresc un ochi.

Într-o gîndire despre fragilitate, iluzie şi joc, un joc în care însăşi gîndirea e severă (dar nu vei constata-o decît abia la sfîrşitul cîntecului, care-l învecinează pe Pascal Pontremoli cu singurătatea altor stadii de experienţă decît peroanele celor numai douăzeci şi doi de ani la care a debutat), într-o astfel de gîndire — asociaţionisme, curiozităţi, îndrăzneli şi jinduri par la primele pagini mai mult decît prieteneşti : ele tentează, ele invită.

Ca zmeul şi ca fluturii.
Ca ondulările hipnozei.

Dar dedesubtul învelişului acesta de ademeniri, veghează senzaţii inconvertibile în gratuitate şi domină inteligenţa unui filozof „en herbe“, a unui poet de concepte, de introspecţii, de refracţie a culturii. Dealtminteri citarea lui Victor Segalen nu e din hazard şi cu atît mai puţin din capriciu.

Tînărul Pascal Pontremoli continuă în patria unor tradiţii mănoase pasiunea superioară a liricei de vase comunicante cu civilizaţiile, de confluenţă cu mitologiile, de contact cu livrescul,

infiltrări care nu sărăcesc niciodată, ci amplifică și dau totdeauna tonicitate operelor izvorîte din cultură, omagiind-o, oficiind pentru ea și reîntorcîndu-se în cultură ca niște împliniri, ca niște solemnități.

Dacă Pascal Pontremoli e porcimonios, el a ajuns să fie deoarece cunoaște ce valoare are concentrarea și fiindcă există o artă care începe de unde știi să renunți : iar adevăratele talente de la această artă se reclamă. Dacă nu obosesc prematur.

FLUTURII CUVINTELOR ȘI CUSTODIA VÎNTULUI

— P. K. Iavorov —

Bulgaria nu e tocmai departe și totuși despre P.K. Iavorov, născut în 1848 și anii trecuţi publicat pe românește prima oară, în tălmăcirea (însoțită și de un medalion literar) a lui Alexandru Ivănescu, puţini cred c-or fi ştiut ceva la noi, pînă mai adineauri.

Nimic, în 64 de ani... Căci cam atîţia se împlineau rotunzi, în toamna trecută, de la data cînd, pe la mijloc de octombrie, în 1914, poetul se stingea la Sofia, întregind cu revolverul ceea ce nu desăvîrșise prin otravă și urmînd fatalului gest al soției sale, Lora Karavelova, ce-și încheiase doar cu unsprezece luni mai înainte conturile cu viața, ajungîndu-și (vorba lui Topîrceanu) din urmă viitorul.

Deci, după aproape dublul vîrstei la care succesele și eșecurile, elanurile lui revoluționare și întrebările de prisos încetaseră pentru sine de tot, de la numai cîteva aruncături de băț de București, de peste legănatul drum fără pulbere al Dunării, ne sosește (nou) un poet vechi. Un fel de a zice, fiindcă în îndeletnicirea aceasta de „lacrimi întru cîntecele lumii“, cum își definește Iavorov poezia, talentul nu îmbătrînește niciodată, numai impostura. Or, nu e cazul.

Poetul bulgar și vecin a fost un hărăzit și eforturile traducătorului o relevă, relevînd simultan vocaţia și dăruirea de care e capabil un confrate cînd poezia înseamnă pentru el natură, pasiune, travaliu și speranță. Dealtminteri despre Alexandru Ivănescu (autor original totodată, al unor stihuri abia înregistrate pe cîte undeva şi al unora de manifestă condensare și autenticitate, pe cale de apariţie) se va şti, sperăm, într-o zi mai mult. Versiunea din 1972 în rusește a poeziilor lui Bacovia a

fost o contribuție a sa la circulația liricii noastre peste hotare — și una de neignorat.

Participant la răscoala din 1903 a lui Goțe Delcev contra stăpînirii otomane și ocupîndu-se de soarta ziarului *Libertate sau moarte*, scos clandestin în Macedonia, tînărul Iavorov a gustat chinina înfrîngerii acelei încumetări. Apoi a luat drumul străinătății. Parisul începutului de secol, amețitor de spumos, adevărată alegorie a fermenților, i-a relevat o poezie care — după ce invocase cu Baudelaire și Rimbaud — culmina din ecou în ecou cu Mallarmé și lărgise imprevizibil estuarele viitorului.

S-a căsătorit cu o femeie avută, al cărei tată era și un puternic om politic.

A vrut să transforme în talismane cicatricele trecutului, să deschidă un Sesam incert, iar în ultimă esență refractar, însă cum aparențele la el mascau neîndemînatec eroziunea interioară, cum nu era făcut pentru sfidare (iar idealul din sine nu uita), într-o bună zi edificiul a cedat. Complet.

Oricît ar fi să încerce, poeții nu pot minți, fără să moară ori la propriu ori la figurat, sau într-amîndouă modurile.

Exemplele prisosesc.

Iavorov își va mărturisi în felurite romantice chipuri fidelitățile înflăcărării, conflictul cu autoritatea, absurdul, injustiția, forța și abuzul, neputința adaptării la contrariile firii sale, dar și procesul navigării între limite, rigorile structurii proprii, insatisfacția de sine :

Eu nu trăiesc, eu ard,
Bolnav mi-e duhul,
Zidul de gheață — sub el m-am născut,
Vai suflete, vai ție, rămas de viu în agonie,
De mine însumi, mamă, sînt întristat de moarte.

În refugiații armeni scăpați masacrului din 1894 al aceleiași violente dominații otomane deslușește o „frîntură dintr-un popor martir, / mereu viteaz și fără noroc printre popoare".

Către el, cel ros de *amintirile încleștării*, cel plin de complexe, cel cu care arta, femeia, lupta și regretele făceau experiențe ; către el, cel însingurat și fără de iertare din partea nimănui ; către el și peste umbra lui în care, încă din pîntecul matern, pretindea, blestemul își are pereche destinul sau este în-

suși destin, privi-va (ca într-o strofă de Serghei Esenin) luna. Recunoașteți metafora :

Luna bolnavă-și înalță
nasul posac în văzduh.

Și nasul ei adulmecă sensurile momentului de criză.

Imaginea foștilor căuzași, prieteni de insurecție și nenoroc, reduși la o docilitate silită, adînciți în deprimări, e dominată elegiac de culorile sumbrului ; prin acea imagine, Iavorov pare a interoga lumea întreagă, oamenii toți : *„pe mine mă vor pricepe cînd ?“* La asemenea întrebări nu se răspunde. Fiindcă... nu e cum ! *„Țaru-i țar, dar nu pentru vecie“* — strigă poetul complice la eșuata răzmeriță și care va identifica poporul, „popor Sisif“, cu un interminabil monom de osîndiți la pîndă :

E-acoperit de sînge și sudoare : semn
că bietul e aproape de culmea pantei sale !

Vis continuu, alături de alte vise...

În orice caz, pare azi așa de departe cîștigul semilunei asupra lui Goțe Delcev ! La 1903 a fost, oare, aceasta ? Azi știm de Iavorov și de haiduceștile cîntece pe care el i le-a dedicat răsculatului. Dar cine anume au fost vitejii care l-au învins și înăbușit pe Delcev, istoria (tip de neglijențe eterne...) a uitat. Verba volant ? Nu cuvintele zboară, ci potrivnicii lor — care-s mai trecători decît silabele. (E adevărat, ale lui Iavorov, nu numai volatile, ci și așternute pe hîrtie... Dar nu de aceea supraviețuitoare, că se înfioară ca fluturii și aspiră la imponderabilitate, ci pentru spețа lor de miez.) Ei, ostilii cuvintelor, zboară, după ce se pomenesc pulbere.

Că toate pulberile, cînd vine vremea lor, trec în custodia vîntului. Bizar bilanț...

Și vîntul nu-și schimbă meseria. Niciodată.

DOAMNA BRUNĂ DIN SONETE

— Andrei Ion Deleanu —

La spectacolul fiecărei noi tălmăciri participă în principiu autorul şi textul său, toţi traducătorii trecutului, multă erudiţie, conştiinţă artistică, adoraţie, un soi special de talent şi inteligenţă, de abilitate, plus uneori (de multe ori) întîmplarea. Toate la un loc, fac destinul aventurii. De multe ori pleci spre India şi ajungi în America de Sud. Dar şi-acolo e bine. Ai călătorit. Iar pe deasupra, surpriza, ea însăşi, este egală cu o curiozitate răsplătită.

După versiunile în româneşte ale — mai sînt şi altele, capricioase, prin reviste — *Sonetelor* lui Shakespeare întreprinse de Ion Frunzetti, Teodor Boşca, Dorin Tudor (a acestuia din urmă aflată încă în manuscris), iată că sub frumosul titlu simplu pe care-l dă cărţii sale, Andrei Ion Deleanu îmbogăţeşte patrimoniul variantelor din „cel mai mare autor dramatic al civilizaţiei noastre“ cu 28 de încercări într-o „formulă proprie de traducere“ : e vorba de sonetele 127—154.

Într-o introducere explicativă, dar nu mai puţin interesantă ca nuanţe, delimitări şi sugestii, introducere care se cerea neapărat (şi caracterul special de lucru al noului traducător şi biografia versiunii sale se înfruptă laolaltă din temperatele lor lumini), încercatul zel şi consecventa pasiune de traducător ale lui Andrei Ion Deleanu — căruia îi mai datorăm pagini din Priestley, Faulkner, Thomas Mann, Joseph Conrad, Salinger, Céline şi James Joyce — acesta ne asigură că, în locul *poeticu-*

lui și *frumosului*, a preferat să exprime adevărul, claritatea, complexitățile originalului în ansamblul lor, modernismul sui generis al textului luat în antrepriză, nuanțele proprii ale termenilor, sfera acestora. În două rînduri, el mărturisește franc: „Am hotărît să renunț cu totul la orice efort de a re-crea poeticul, forma în versuri, pentru a putea respecta cu religiozitate textul în toată bogăția lui". (...) „Redarea frumosului în formă rămîne pe seama altora, mai buni decît mine".

De aceea, cu modestie ironică și tact în luarea distanțelor, Andrei Ion Deleanu a evitat interpretarea, s-a temut de jocurile inefabilului, s-a străduit să nu sacrifice, să nu deformeze, să nu recurgă la falsuri. Astfel procedînd (cu toate că procedeul a fost din dragoste, din exigență, din scrupulozitate, din prudență, din bun simț, din ambiție, din teamă, din ceea ce conștiinciozitatea așează în jurul travaliului și speranța în jurul presupunerii că orice act de cultură are un sens plus cîteva urmări), astfel procedînd, ne găsim în fața unei traduceri — să spunem așa — tehniciste. Numărul filelor care explică modul și modurile de traducere e de aproape patru ori mai mare decît numărul de foi ocupat de versiunea propriu zisă a celor 28 de sonete prezentate împreună cu originalul, acesta în susul, iar traducerea în josul paginii. Ca urmare a renunțului la — cel puțin aparent — orice vanitate poetică, a resemnării de a îngădui altora șansa descoperirii frumosului și strălucirilor formale, atențiile sale s-au concentrat asupra dezlegării unor noduri, a unor încîlceli de termeni și de expresie, asupra îndepărtării cît mai depline a cețurilor și sensurilor obscure, litigioase, îndoielnice din preajma cutărei sau cutărei vorbe aflate în calea apelor vremii și capriciilor gloriei.

„De aceea — ne și spune el — am început a comenta *cuvintele-problemă*".

Este cuvînt-problemă, în primul rînd, „orice cuvînt cu pondere în text, care conduce la mai multe înțelesuri posibile sau probabile, nu rareori unele dintre ele concomitente". Și s-a pomenit astfel „urmărind (...) semnificația unui termen în fiecare caz în care el apare, precizîndu-i sfera, nuanțele".

Mai îndrăzneț în comentarii decît în traducere, adesea — ca să înțelegi bine sau măcar întrucîtva mai mult nuanța soluției la care s-a oprit — e obligatoriu să treci de la tîlmăcire alături, în fișierul cu explicații minuțioase, cu trimiteri multiple, al

adnotărilor, unde izvoarele citate, comparațiile făcute, variantele propuse, adăugirile și nuanțele ce însoțesc o preferință sau alta elasticizează și dilată sensul, creind într-adevăr iluzia că tu însuți participi la Shakespeare, un Shakespeare ce re-naște, că participi la cina de taină a muzicii lui de idei și demoni, de suspiciuni, alerte, jigniri, indispoziții, revanșe, măreții, reflecții și imprecații sau... directități.

Poezia e un drog, și cu atît mai mult Shakespeare. Cînd te lași furtișagurilor ei, cînd viciul poeziei sau licoarea maladiilor sale încep să dispună de tine, chiar dacă nu prea ești la înălțimea tuturor exigențelor iubitei, pați ceea ce pate Andrei Ion Deleanu și, odată cu el, cititorii săi : ajungi un templier de care începe să-i fie frică pînă și vocabularului, despodobit brusc de o seamă de pudori, livrat propriei sale insecurități, șovăieli sau fervori. Andrei Ion Deleanu este în stare, ca un detectiv al fantomelor și imponderabilului ori ca un arheolog al filologiei, să transforme în statistică misterul, să-l preschimbe în fatalitate, în disciplină și să-l dea apoi pe mîna întîmplării, care e femeia cea mai cheltuitoare. El îți poate divulga despre cuvintele lui Shakespeare situații care cine știe dacă însuși autorului lor nu-i scăpau. Uneori, măcar. Uneori. De pildă, că unor cuvinte — efemeride, chei sau meteori — nu le descoperim prezența în *Sonete* decît o singură dată.

„*insufficiency*... termenul nu apare în Sonete decît aici“ (s. 150, v. 2) ;

„*hied* — este unica prezență a termenului în Sonete“ (s. 153, v. 12) ;

„*transferred* — apare în Sonete numai o dată, aici“ (s. 137, v. 14) ;

„*discourse*... în Sonete termenul nu apare decît aici“ (s. 147, v. 11) ;

„*except*... este unica apariție a termenului în Sonete“ (s. 147, v. 8) ;

„În Sonete *w h o l e* apare numai aici“ (s. 134, v. 14) ;

„*tyranny* apare o dată (s. 115, v. 9), iar *tyrant* de trei ori“ ;

„În Sonete termenul *rigour* apare numai aici“ (s. 133, v. 12).

Alte cuvinte au cîte două prezențe în cuprinsul celor 154 de sonete, bunăoară — *quest* apare în s. 129, v. 10 și s. 46, v. 10 ; *to shun* depistabil doar în s. 129, v. 14 și s. 118, v. 4 ; *pine* și el de găsit numai în s. 146, v. 3 și s. 75, v. 13 ; în sfîrșit „*a dream* —

oricît ar părea de ciudat, acest *dream* — visul, hrana poeţilor (*n.n.* prezent în s. 129, v. 12) — mai apare în Sonete numai o singură dată (s. 87, v. 13) ;

De trei ori ni se aduce la cunoştinţă că ar fi prezent cuvîntul *proof* (s. 110, v. 11 ; s. 117, v. 1 ; s. 129, v. 11) ;

„*terms*... apare în Sonete numai aici (s. 146, v. 11) la plural, mai apare o dată la singular (s. 92, v. 2) şi altădată ca verb" (s. 17, v. 11) ;

„*Damask* figurează, ca adjectiv atributiv de patru ori, iar ca substantiv adjectival de două ori" ;

„*bossom* figurează de patru ori în Sonete" ;

„*waste*... apare de şapte ori în Sonete" ;

„*hell*... apare în Sonete de opt ori, de trei ori în primele 126 şi de cinci ori în restul de 28" ;

„*woe* are 12 prezenţe în Sonete" ;

„Dacă *before* apare în Sonete de 15 ori, *behind* numai de patru ori".

Şi tot aşa descoperim odată cu pasionatul nostru ghid şi de cîte ori şi unde apar *worms* (viermi), *approve* (a simţi pe pielea ta), *defect* (cusur), *deeds* (dezmăţuri), *aniss* (greşeală), *gross* (impur), *flesh* (carne), *catch* (a prinde), *note* (văd) etc., etc.

Desigur Andrei Ion Deleanu nu ne anunţă continente noi peste care a dat el cel dintîi, defrişînd pe un atlas cu totul străin celorlalţi păduri de miracole, în exclusivitate. Vom întîlni citaţi (vai ! întotdeauna precursorii...) peste douăzeci de autori de glosare, biografi, eseişti, exegeţi, critici, editori cărora autorul din Stratford-upon Avon, născut în 23 aprilie 1564 şi mort în aceeaşi zi de 23 aprilie 1616, le-a creat insomnii, de la Samuel Butler la A. L. Rowae, de la Ingram şi Redpath, T. W. Baldwin, Leon Kellner la Alexander Schmidt, Marvin Spevack, Bliss Edward Reed, de la Eric Partridge la Murray Krieger ş.a.m.d.

Aparţine însă explorărilor sale habotnice (o, habotnicie ! cum poţi fi uneori frumoasă, cînd cultura este cea care te face sălbatic de neînduplecată...) curiozitatea şi fanatismul cu care descifrează şi istoriseşte (într-un ev ce a relegat punctuaţia nu nu numai din literatură, ci şi din conduită) povestea cîte unui semn ortografic. Iar atunci copilăreasca lui seriozitate e adorabilă, de parcă ar scutura întîiul fir de praf de pe aripa ultimului înger.

Cînd, spre exemplu, dă în sonetul 129 de expresia *in quest to have, extreme*, el scrie : „Mare problemă între comentatori. În ediția originală lipsește virgula după *have*“. Dar, odată pusă, totul devine curgător. Și rostind-o ca pe o parolă cu care a venit de-a dreptul de la Maraton (de fapt hamalîcul acesta la care s-a înhămat el o speță de maraton este...), pleacă mai departe, reîntremat, zîmbitor, complice cu o taină în desuetudine : a artei de a adora. Mare artă.

Față în față cu sonetul 148, notează : „Primele două versuri (n. n. — le cităm : *O me ! what eves hath love put in my head, / Which have no corresponce with true sight)* pun o problemă de punctuație. După *sight* din versul 2, ediția originală pune o virgulă. Unii comentatori au preferat un semn de exclamație, alții punct și virgulă și, în fine, mai recent, s-a propus un semn de întrebare, catrenul devenind o pereche — foarte clară, e drept — de întrebări. Aceste spuse, noi rămînem la virgula din ediția originală“ etc. Mai-mai ca-n teribilele luminișuri de incoruptibilitate și atletism moral din *Viețile paralele...* Rămînem, a spus — și nimic nu mai e de încercat. Cauza unei virgule (cine, însă, o mai știe ? cine, însă, o mai gîndește ?) poate fi una cu însuși destinul tău. Cînd alergi după cartofi și după tramvai, de atîtea ori, uiți însă cîtă însemnătate vine pe lume ori pleacă din lume cu o virgulă. Suntem vinovați față de virgule ca față de înșiși copiii noștri, nespurcați de dezordinea ucigașilor de virgule sau măsluitorilor de puncte.

În sfîrșit, poposind în sonetul 151, v. 7 la cuvîntul *may*, fiindcă n-am terminat încă, Andrei Ion Deleanu consideră binevenită ocazia de a preciza : „Ediția originală — va indica el — are o virgulă după acest *may*, virgulă pe care nu o mențin toți comentatorii și despre care Alden spune că e o problemă mai dificilă decît chiar subtilul punct și virgulă de la s. 148, v. 8 asupra căruia ne-am oprit la timpul cuvenit. Dificultatea persistă și în românește, pentru că păstrarea virgulei face textul greoi“.

Spre a-și argumenta fiecare din alegerile preferate, spre a demonstra volumul de dubii și conținutul fiecărei hotărîri în fiecare cuvînt-problemă, traducătorul celor 28 de sonete de azi recurge la autoritatea prin comparație și opțiune a multor modele românești (le-am citat), franceze (Jean Fuzier, François-Victor Hugo, Pierre Jean Jouve, Jean Rousselot, Henri Thomas,

Dikran Garabedian), germane (Stefan George, Gottlob Regis, Gustav Wolff). O asemenea trudă lăudabilă, greu de răsplătit de către cei care-i vor folosi de acum pînă în viitor roadele, susceptibilă bineînțeles de și mai ambițioase completări (ne-am gîndi la extinderea analizei, pentru a cunoaște ce rezolvări au putut oferi la rîndul lor rușii, Pasternak în primul rînd, apoi desigur italienii, spaniolii și sud-americanii, polonezii, ungurii ş.a.m.d.) se cuvine să precedeze într-o cultură traducerile propriu-zis artistice. Deoarece oricît i-am elogia aporturile lui Andrei Ion Deleanu, încă inapreciabile, totuși altceva parcă este a-l citi pe Shakespeare tradus poetic — chiar și dacă se mai sacrifică din el, din pricină că, vorba sa, altfel „Nu totdeauna se poate".

După opinia noastră, nu metoda de traducere interesează în ultima analiză, ci rezultatul traducerii. Toate metodele sînt bune, în principiu, dacă rezolvă cît mai artistic dificultățile originalului și dacă îmbogățesc literatura în care apar cu fructe sănătoase, mature, de incontestabilă ținută estetică. Orice confruntator conştiincios, chiar fără să-și exagereze răspunderea profesională, îi poate sau îi putea respinge lui Arghezi fabulele lui Krîlov, ca şi pe cele din La Fontaine, pe motiv că nu respectă originalul. Ei, da ! Nu-l respecta, însă din autorul rus el a făcut un autor genial (ceea ce nu fusese în limba sa de acasă), iar bijuteriile scoase din ilustrul poet francez au înmulțit capodoperele lumii, căci — măcar unele — sînt niște capodopere...

Pentru ceea ce este (parcă așa se zice) nemuritor într-o literatură, problema primordială nu presupunem, deci, că ar consta atît în descoperirea sau adoptarea unei metode impecabile de traducere, cît în șansa de a-și afla prețuitori și pasionați printre creatorii într-adevăr incomparabili, într-adevăr puternici ai altor literaturi. Căci oricît ar modifica, omite, despersonaliza, în sfîrșit oricît ar „trăda" un mare traducător, dar numai cu condiția de a fi mare, concomitent el personalizează, inventă, produce similitudini, corespondențe, greșeli, surprize care înșeală poezia pentru poezie, iubirea pentru iubire, aparența pentru aparențe.

Ceea ce a obţinut Eminescu în *Foaie veştedă* din poemul lui Lenau, oricîte versiuni poate mult mai fidele se vor fi produs între timp, şi după cît ştim s-au şi ivit alte traduceri, destule

chiar, nici după un veac aproape de la dispariţia lui Eminescu vreuna dintr-însele n-a egalat ceea ce izbutise poetul *Luceafărului.* Pentru ce ? Pentru că desfăşurarea aplicată a mijloacelor magistrale folosite de Eminescu a reuşit să distileze, ba poate chiar să rescrie un poem care trecut în româneşte din limba germană însumează o valoare artistică la fel de elevată. A pierdut Lenau prin — eventual — abaterile, renunţurile, modificările mai mari sau mai mici intervenite în traducerea eminesciană ? Indemonstrabil. Sau : ce greu ar fi să ne poată convinge argumentele chiar foarte profesorale, mai ales profesorale, emise de oricare comparatist.

Ca să se cheme că eşti un traducător mare, ţi se cere un fel anume de talent, pe care uneori poeţi de seamă nu îl posedă. Aşa, bunăoară, Blaga. Traducerile lui Blaga rămîn departe, prin resemnata lor valoare, oricît l-am iubi ca poet (sau tocmai de aceea), de altitudinea valorică a poeziilor sale originale. Desigur că admiratorii săi recenţi, subit fanatici şi exaltaţi, deşi altădată unii dintr-înşii echivoci în adorare sau de-a dreptul reticenţi şi opaci, s-ar enerva să audă (fiindcă de cercetat cu competenţă, la niveluri de intensitate culturală respectabile, cine mai cercetează ?) că traducerea primei părţi din *Faust* riscată de un poet uitat şi minor ca de pildă I.U. Soricu este, pe alocuri, superioară aceleia a lui Blaga. Dar să nu ne îndepărtăm.

Darul ce-l face literaturii noastre Andrei Ion Deleanu ar putea fi, vreodată cîndva, într-un singur chip răsplătit poate : prin ivirea unui poet care ţinînd cu scrupulozitate cont de comentariul şi adnotările sale, în care zace investită o parte din viaţa sa, cine ştie, să fie în măsură de a aduce laboriosului său înaintaş răsplata unei versiuni artistice excepţionale şi în acelaşi timp riguroase.

CEEA CE EXISTĂ PRETUTINDENI

— André Malraux —

Cel dintîi roman al lui André Malraux, LES CONQUÉRANTS, a apărut în 1928. Autorul se născuse în 1901. Traducerea sa în românește apare după 50 de ani, încumetată de Ion Mihăileanu, cu o prefață și un tabel cronologic semnate și ele tot de traducător. În aceste condiții, să ai — adică — abia după o jumătate de veac în limba ta răsunătoarea carte a unui autor foarte influent în epocă și definitoriu pentru ea, pe lîngă aceea că incomod și controversat, care (era și vîrsta lui, asemănătoare prin tinerețe cu a împăratului) ataca napoleonian, folosind toate efectivele dintr-o dată, orice comentariu, este pe lîngă tardiv, și jenant.

Cu siguranță, acum 30—35 de ani aș fi scris despre această carte altfel. Azi, însă... Și nu fiindcă ar fi dispărut categoriile descrise de Malraux — revoluționarul de profesie, care exportă și domină concepția, *Borodin* *, tacticianul rece, specimenul care dozează acțiunile, scrupulurile sau lipsa de scrupuluri, intensi-

---

* „Garine se întoarce furios de la Borodin.

— Nu zic că n-are dreptate să folosească moartea lui Klein, cum ar folosi orice altceva. Ceea ce mi s-a părut idiot, ceea ce m-a scos din sărite, e pretenția pe care a avut-o să mă oblige să vorbesc eu, la mormîntul lui. Oratorii sînt numeroși. Dar nu ! E din nou stăpînit de insuportabila mentalitate bolșevică, de o exaltare stupidă a disciplinei. Asta îl privește !

Pretext. Nu aceasta e adevărata cauză a rupturii.

Exista mai întîi o alta : Borodin a dispus executarea lui Hong. Garine, cred, voia să-l salveze. În pofida asasinării ostatecilor (care, dealtfel, se pare că nu a fost hotărîtă de el). Pentru că socotea că Hong, orice s-ar fi întîmplat, putea fi folosit ; pentru că între Garine și ai lui există un soi de legătură feudală. Poate și pentru că era încredințat că Hong va

tățile, violența, timpul și puterea în a cărei posesie a ajuns, așa cum ai parcela un teren arabil ; revoluționarul de temperament, impulsiv, orgolios, pe care-l domină concepția, *Garine* **, și o idealizează, care practică exclusivism în numele ei, incapabil poate nu de acțiune, dar incapabil de anumite acțiuni, efervescent, romantic într-o măsură, măsura aventurii, pentru care inteligența face prea multe treburi, eliptic de „socialism științific", dar care problematizează, în disonanță cu sine și cu societatea, o crede absurdă și refuză orice tip de societate, vrînd puterea pentru putere, ca pe-o femeie sau chiar ca pe două deodată, dintre cele mai îndemînatece, fiind al obsesiei

---

sfîrși alături de el, dacă ar fi fost cazul — împotriva lui Borodin. Ceea ce pare să fi fost și părerea acestuia...

Garine nu crede decît în energie. Nu e antimarxist, dar marxismul nu e nicidecum pentru el un *socialism științific;* e o metodă de organizare a pasiunilor muncitorești, un mijloc de a recruta trupe de șoc printre muncitori. Borodin, răbdător, clădește parterul unui edificiu comunist. Îl învinuiește pe Garine că nu are perspectivă, că nu știe încotro se îndreaptă, că nu obține decît victorii întîmplătoare — oricît de strălucitoare, oricît de neapărat necesare ar fi ele. Chiar și astăzi, în ochii lui, Garine e un om al trecutului.

Garine admite că Borodin muncește în perspectivă, dar că ea e falsă, că obsesia comunistă îl va duce la unirea împotriva lui a unui Gomindan de dreapta mult mai puternic în comparație cu acel al lui Ceng Dai, și la zdrobirea de către acesta a milițiilor muncitorești.

Și descoperă (e destul de tîrziu...) că, îndată ce el, Garine, nu va mai fi absolut necesar, Borodin, în numele disciplinei, nu va șovăi să-l înlocuiască prin cineva mai puțin eficace, poate, dar mai supus."

** „Acțiunea mea mă face abulic față de tot ce nu este ea : începînd cu rezultatele ei. Dacă m-am legat atît de ușor de revoluție, e pentru că rezultate ei sînt depărtate și mereu schimbătoare. În fond, sînt un jucător. Ca toți jucătorii, nu mă gîndesc decît la jocul meu, cu încăpățînare și cu forță. Joc astăzi o partidă mai însemnată decît altădată, și am învățat să joc : e însă mereu același joc. Și-l cunosc bine ; în viața mea există un anume ritm, o fatalitate personală dacă vrei, de care nu scap. Mă atașez de tot ce-i dă forță..."

. . . .

„Nu există compasiune profundă față de cei pentru care viața n-are sens. Vieți zidite. Lumea se reflectă în ele strîmbîndu-se, ca într-o oglindă deformantă. Poate că în felul ăsta își arată adevărata ei înfățișare ; puțin contează : această înfățișare, nimeni, nimeni, auzi tu ! nu poate s-o suporte. Se poate trăi acceptînd absurdul, nu se poate trăi în absurd. Oamenii care vor să *părăsească pămîntul* își dau seama că e lipit de degetele lor. Nici nu fugi de el, nici nu-l găsești în mod intenționat..."

. . . .

„Nu trăiești după cum îți gîndești viața..."

pentru mînuirea forței așa cum sînt drogații ai obsesiei pentru viciu sau viciații jocurilor de noroc pentru soarta cărților și ruletei lor, avînd comun cu revoluția numai lupta nu și organizarea victoriei (de atîtea dăți pînă la urmă organizată prost și anume tocmai de către cei ce nici n-au fost în luptă), cerînd mult sau mult prea mult de la existență ; informatorul revoluției, genovezul *Rebecci,* viață ratată, devenit așa ceva din pricina tulburărilor continue și a însărăcirii sale tot mai accentuate, însă condiționîndu-și aportul și prestația aduse în Serviciul Informațiilor Generale de o clauză : că „nu va trebui să spioneze pe nimeni", *moașa lui Hong,* căsătorit cu o chinezoaică atentă să nu-l vadă încercînd niscai experiențe deocheate cu copilele și codanele pe care le aduna la taifasuri și povești, agitat cîndva, dinamic într-un sens, în orice caz cu un anumit prurit cvasi-ideologic, de un soi de cultură și de un fel de experiență umană, sceptic apoi, resemnat, convins că el cu Jean Grave și cu alții n-aveau dreptate, prudent, înțelepțit („Ce e greu, e să știi ce vrei" spune el sau „Cînd ai numai o singură viață, nu încerci să schimbi starea socială"), care trebăluiește în micul său bazar cu mărunțișuri orientale, observă, dezleagă limbile ori cel puțin nu le pune frîu, filozofează la nivelul nivelelor sale și trăiește din interpretările-i nu totdeauna conforme sau coincidente cu ale dirigenților lui ; fostul agent al Ohranei, prin care s-au arestat altădată, în ilegalitate, sub țarism, „numeroși militanți", *Nicolaev,* prezumtiv asasin al propriei soții, o „teroristă sinceră și respectată", de la care se aproviziona cu informații fatale și le făcea să curgă în traista poliției țariste, josnic delator devenit — psihologie răsturnată, însă lichelism consecvent — șeful Siguranței revoluționare, deși cu dosar la Ceka, bestial, cinic, obez, arborînd „un surîs de moșneag gras, excitat cînd privește o fetiță goală" și pe care, ca pe orice brută, îl desfată frica, „lașitatea", chinurile victimelor în anchetă („Da, totul se află", considera el), fiindcă Nicolaev anchetează, terfelește, distruge tot, lucrează pe oricine și... are glas de popă ; organizatorul grevei, germanul *Klein* („în această față largă și netedă, în acest gît masiv, e ceva de boxer, de dog și de măcelar"), în care Malraux adună trăsătură cu trăsătură detaliile fizionomice și de comportament sau de vocabular ale unei adevărate („și el se exprimă cu întregul trup" ca și Ceng Dai) mici societăți a națiunilor (Anglia, Belgia, Franța, Germania, Pe-

ninsula Scandinavă), îndrăgostit de o albă, care Klein (el „era însă troţkist“) cade în mîinile forţelor represive, e torturat, mutilat, asasinat, i se taie pleoapele („Sărmanul... Spunea adesea : viaţa nu e ceea ce credem... Viaţa nu e niciodată ceea ce credem ! Niciodată !“), în fine cînd soseşte Garine în atelierul pustiu unde, ţepene, cu al fostului organizator de greve laolaltă, cadavrele a patru exterminaţi „au fost rezemate de perete, ca nişte pari“, acesta „apropie două degete, depărtate ca nişte foarfeci, de ochi — nişte ochi albi. Mîna sa cade la loc. — Cred că i-au tăiat pleoapele...“ şi ca o altă, însă — aici — hilară, Marie Magdalenă, femeia cea albă se prosternă — dintre cei patru — lîngă *Iisusul* ei, lîngă bărbatul ei, Klein, lîngă răzvrătitul ei *(„Deodată, ea cade în genunchi. Nu se roagă. Mîinile, cu degetele desfăcute, se agaţă de trupurile lor şi rămîn înţepenite în dreptul şoldurilor. S-ar zice că a îngenuncheat în faţa torturilor întruchipate de toate aceste răni şi de gura aceasta pe care o priveşte, despicată pînă la bărbie de o sabie sau de un brici... Sînt sigur că nu se roagă. Tot trupul ei tremură... Şi, deodată, aşa cum a căzut în genunchi adineaori, cuprinde trupul cu braţele ; îmbrăţişarea e spasmodică ; îşi clatină capul cu o mişcare neînchipuit de dureroasă a întregului bust... Cu o nemaipomenită gingăşie, sălbatic, fără un suspin, îşi freacă obrazul de pînza pătată de sînge, de răni...“)* ; anarhisto-teroristul *Hong*, ascultător la început faţă de Rebecci care-l învăţa franceza, engleza o va învăţa singur, însă „de sub aparenta sa cultură... iese din nou la iveală chinezul ce nu ştie să citească alfabetul şi începe să-l domine pe cel ce citeşte cărţile franţuzeşti şi englezeşti“, cu figură de jivină inteligentă, căruia oricît i se va spune, după cum i se şi spune, că „moartea nu se mînuieşte ca o mătură“, va fi absolut în zadar, fiindcă pentru nimic în lume el „Nu vrea ca lucrurile să fie aranjate“, ba dimpotrivă, ţepos, crud, cu „mîinile prea mari, ca nişte stropitori“, părînd cînd vorbeşte că muşcă şi „că taie cu fălcile cuvintele în silabe“, de „un curaj rar, o tărie deosebită în faţa morţii şi, mai ales, un fanatism ce-l intriga“ pe genovez, determinîndu-l să-i prezică : *„Tu, de n-ai să fii ucis de mic, o să faci treabă bună...“*, un fanatic lucid că din viaţa lui profund marcată de mizerie, mizeria — singura sa experienţă completă, „nu va mai putea şterge niciodată nimic“, pentru care „nu există decît două neamuri : săra-cii şi ceilalţi“ (iar convingerea lui neagră constă în aceea că

un sărac nu se poate stima), din cale afară de grăbit să termine odată cu toți nesăracii, un excesiv care lansează manifeste incendiare, incită la lichidarea misionarilor, asasinează negustori, magistrați, patroni, pe Sia Cen bogătașul care susținea bănește revoluția, pe oricine i se pare lui că se respectă (nu *dezgustul față de respectabilitate* este în primul rînd cel ce l-a momit să devină revoluționar ?), care săvîrșește numai ceea ce-l taie pe el capul (pe braț, „într-adins în engleză", o frază ce-ar fi fost rostită — se presupune — de Lenin : „*Vom apuca oare o lume ce nu va fi sîngerat pînă la capăt ?*") și care vrînd să suspende etapele, tehnica, veșnicele codeli, știe una și bună : că, pînă ce nu ne luăm prea aprins cu vorba și cu altele, „Totdeauna trebuie să începem prin a-l ghilotina pe rege", așa încît meseria lui scurtează radical teoriile, după cum îi scurtează și viața, căci din ordinele lui Borodin e dispusă executarea sa ; abilul *Mao Ling-wu,* vîrstnic, „unul din cei mai buni oratori ai Gomindanului", bine ales ca să replice lui Hong, extremist și exterminator, vorbitorul Mao Ling-wu care în fața unei săli cu trei estrade și 400—500 de oameni toți ostili, compacți, necunoscuți, printr-o cumplită intuiție aliată cu o nu mai puțin cumplită îndemînare, scăpărător, speculează un moment psihologic al publicului și de unde monotoniza, fără să înalțe o iotă glasul, trece cu imprevizibilă bruschețe la efectele vocii puternice, ale gesticulației energice, ale discursului mitralieră (însă în care fiecare cuvînt e distinct ca un glonte), seceră sala cu brațul și dintr-o dată „*Mao nu mai are împotriva lui sala, ci pe dușmanii lui*", desigur mult mai lesne de înfruntat, mai cu seamă că-i și cunoaște, iar strategiile sale retorice intuiesc la repezeală pe ce trăgaci să apese : „Voi cei fără adăpost, *voi cei fără orez*, voi toți" — se lansează el și ceea ce urmează va contamina, agitîndu-i brațele și capetele, hidra auditoriului, îi va divide zvîrcolirile, secreția, urletele și pofta de violență ; în sfîrșit (și n-o să mai continuăm, fiindcă n-ar fi cazul), față în față cu toți acești francezi, ruși, germani, italieni, evrei, mongoli și ce vor fi mai fiind, iviți să determine China să cunoască „ideile care duc către acțiune", voiajori ahtiați să nu-și investească la limită zelul spre a revoluționa la ei acasă, ci tocmai în China eliptică în optica lor de un viciu puțin cunoscut acolo, „ce se numește curaj", în China prefăcută pentru intempestivitățile și oboselile lor într-o materie primă, într-un spectacol, într-un cîmp de experiență, față în față cu toți acești amatori de exercițiul pu-

terii, arhitecți ai grevei de la Hong Kong, care dispun de poliția politică și de sindicate, artificieri ai exploziilor unui incendiu care să ardă odată cu imperiala bogăție a Angliei și prestigiul ei („Toți doresc să ia parte la năruirea simbolului Angliei"), față în față cu fermenții aceștia ai unui teribil alcool ce o să se distileze cine știe cum și cînd mai tîrziu și care socot că „Scheletul, aici, sîntem noi", fără ei toate orașele chinezești nefiind estimate altcum decît „moi ca meduzele", edificați că „Grevele bolnave *(n.n.* peste o sută de mii de muncitori încetaseră lucrul) nu pot fi tratate decît cu victorii" și hotărîți să biruie pe un teren de luptă care nu le aparține sau nu aparținea unei profunde cunoașteri de către ei a valențelor, vechimilor și legităților locale, singur, demn și obosit, Ceng Dai, șef spiritual peste întreaga aripă dreaptă a Gomindanului (partid ce se alcătuia din reprezentanți ai tuturor claselor societății), folosit ca paravan de reacțiune, paznic al Revoluției, dar opunîndu-se prestigios („Numai el, dintre toți membrii influienți ai partidului, nu are mașină") celor mai temerare inițiative ale revoluționarilor, în stare de a-și fi înstrăinat aproape complet averea (și fusese bogat !), de a-și fi înstrăinat pînă și casa familială din Canton, spre a veni în ajutorul expulzaților și a clădi un spital nou pentru membrii partidului excluși din celelalte spitale, dar boicotînd concomitent revoluția sau ceea ce aprecia drept excesele ei, poet (însă căruia „îi e teamă de violență, de enervare, semne ale vulgarității"), care e convins și le vorbește conducătorilor grevei, poliției politice, sindicatelor de „fanatismul care a sosit aici odată cu dumneavoastră", obstrucționist în numele tradiției, moderat în numele libertății, autoritar în numele rigorii de a nu experimenta cu viața și viețile poporului său, reținut în contul moralei pe care vrea s-o zidească în testamentele ce le va transmite bătrînei Chine, de o măreție *care a îmbătrînit odată cu el* ***, în ochii lui Garine doar o „Nobilă figură de vic-

*** „Întreaga lui viață e un protest moral, iar speranța lui de a învinge prin dreptate nu exprimă nimic altceva decît cea mai mare forță cu care se poate apăra slăbiciunea profundă, iremediabilă, atît de răspîndită în rasa lui."

. . . .

„Dar apărînd și conducînd un popor de asupriți, a căror cauză era neîndoielnic justă, el a căpătat, fără să-și dea seama, obișnuința rolului său și s-a descoperit, într-o zi, preferînd acest rol biruinței celor pe care-i apără."

timă care are grijă de biografia sa“, însă victima Ceng Dai, făcîndu-l pe acelaşi Garine să exclame „Dumnezeule, Doamne ! scapă-ne de sfinţi“, viitoarea victimă Ceng Dai (va pieri asasinat de Hong, substituit lui Dumnezeu cu revolverul) are modul său de a gîndi (pentru el *„China e China, iar restul lumii e restul lumii“)* şi în numele concepţiei pe care ştie că o reprezintă, al temperatei sale concepţii, cu profundă amărăciune, protestează : „China i-a supus — proclamă el — întotdeauna pe învingătorii ei. Încet, e adevărat. Însă întotdeauna... Domnule Garine, dacă China trebuie să devină altceva decît China dreptăţii, cea la care — cu modestie — am muncit s-o clădesc ; dacă ea trebuie să fie asemănătoare... (O pauză.) Nu văd necesitatea existenţei ei. Să rămînă din ea o mare amintire. Cu toate abuzurile dinastiei manciuriene, istoria Chinei e demnă de respect...“ „Cincizeci de secole de istorie nu trec fără cîteva pagini foarte triste, domnule Garine, mai triste însă decît cele de care vorbiţi nu vor fi niciodată, fără îndoială ; dar cel puţin nu eu sînt cel ce le-a scris...“

Nu fiindcă ar fi dispărut, spuneam, categoriile descrise de Malraux azi nu mai pot scrie despre întîiul său roman aşa cum aş fi făcut-o sigur acum 30—35 de ani, cînd n-am putut fi însă lăsat să scriu, deşi ori tocmai pentru că atunci gustam împătimit şi în curmezişul vremii această carte şi semănam, ori mi se părea mie că semăn cîte puţin cu fiecare din personajele sale, mai precis cu cîte ceva din ideile fiecărui personaj, nu pentru aceea, ci pentru că — în ciuda similitudinilor, echivalenţelor sau dublùrilor acelor categorii depistabile încă din lumea timpului nostru, totuşi altele-s azi (şi izvorîtoare din alte concepte) problemele, orientările şi dezorientările, concluziile şi indeciziile, mizele forţelor în joc ; altele — mai catastrofale poate — dilemele omului, acum... post festum.

Desfigurarea lumii s-a produs. Refigurarea sa încă nu. Lumea e obosită şi dezgustată (indiferent cine a obosit mai întîi sau mai pe urmă, toţi sînt istoviţi în proximitatea, în iminen-

---

„E mult mai legat de protestul lui decît hotărît să învingă ; îi convine să fie sufletul şi expresia unui popor asuprit.“

. . . .

„...această singurătate în viaţă şi în moarte îl obsedează. Moştenirea gloriei sale o va lăsa Chinei înălţate. Vai !... El, care a fost bogat, va muri aproape sărac, iar măreţia acestei morţi se va răspîndi asupra a milioane de oameni. Ultima singurătate...“

țele... vai, de ne-am înșela ! celui de al treilea apocalips), dezgustată și trăiește ori își simulează trăirea în frică, în scepticism, în deriziune, în absurd. Absurdul sau, cum (îl numea Albert Camus, le „péché sans Dieu") n-a dispărut, o ! nu, el s-a generalizat. Ori Garine vroise, vroia ca să se angajeze tocmai împotriva absurdului, deși încă de atunci i s-a părut că luptă cu o beznă lipicioasă, debordantă, care nu e de îngenunchiat, veșnic predispusă la anexări și expansiune : „E, constată el, bizar : după procesul meu, mă încerca — însă foarte puternic — sentimentul de zădărnicie al oricărei vieți, al unei omeniri condusă de forțe absurde. Acum acest lucru revine... E o tîmpenie, boala... Și totuși, mi se pare că lupt împotriva absurdului uman, făcînd ce fac aici... Absurdul își recapătă drepturile..."

Nu numai că, în aproape șaizeci de ani, și le-a „recăpătat", cum formulează Malraux, complet, însă — mai mult ! — și le-a extins într-atîta încît el a exclus de la drepturi restul aspirațiilor firii umane. Noua stare a lumii, literatura singură n-o mai poate zugrăvi, a trebuit (încă de ieri) inventată contraliteratura și poftim ! nici contraliteratura, cu oricîte antimemorii și contranote, nu a mai fost, nu mai e în stare să exprime, să analizeze, să cuprindă procesul în curs al descompunerii, stridenței, forțelor, perplexităților, paralogicii, depresiunii. La ce se va recurge ?

Acum o jumătate de secol optarea nu era, desigur, lesnicioasă. Azi însă alegerea este covîrșitor de grea, imposibilă aproape. Una înseamnă să nu te poți ori să nu prea știi *cum* să te poți decide în favoarea sau defavoarea unei idei sau a alteia, idei care există, și altceva să nu mai știi în favoarea sau defavoarea cui să te hotărăști, fiindcă totul s-a transformat în ceva indefinibil, confuz, corosiv, de-o permanentă nocivitate, într-o bragă ridicolă și sălcie. Iar drama nu e încă desăvîrșită, nici apogeul atins.

„Orice om... răsculat față de creștinism", lăsa Malraux să se spună, teoretic descinzînd bineînțeles din Dostoievski, „e un bun revoluționar." Ei, și ! mai departe ? ! Ești revoluționar, bun sau rău, prin antiteză. O omenire cu toți componenții revoluționari nu mai este (căci față de ce ? de cine ?) revoluționară. Și după aceea ?

Cîndva se spera în eliberarea de dispreț. Azi ar trebui nădăjduit (însă cine mai nădăjduiește într-atîta cvasi-existență, cvasi-

inexistență ?) în inventarea unor sau a unei rețete cel puțin care să promită eliberarea de auto-dispreț.

Și dacă a lupta cu cel de alături sau de peste drum (fiindcă și Iacob și îngerii au dispărut) implica numeroase dificultăți, a lupta cu tine însuți, azi fracționat și centrifugal, cu cît mai apăsător este ! Deși, pe de altă parte, nu există infern, altul, mai concentrat decît acela din noi înșine...

Totuși oprindu-te numai la paginile romanului, — ce cuceresc, te întrebi la sfîrșit, sau ce au cucerit ei, acești... *cuceritori* ? Cel mult, moartea. Fiindcă, și nu e bizar, sînt forțați și tind să forțeze limitele, toți eroii lui Malraux frapează prin aceea că deși sînt atît de spasmodic vii, ei se relevă simultan așa de rigid morți. Despre Ceng Dai, privit cu atenție, nu ni se relatează că dintr-odată „Chipul său, ca al multor bătrîni literați, *te duce cu gîndul la un cap de mort*“ ? Despre cei din sala în care compar în retori Hong și Mao Ling-wu nu ni se dau detalii asemănătoare : „Nici brațe încrucișate, nici coate pe genunchi, nici bărbii sprijinite în mîini ; trupuri rigide, verticale, *moarte, fețe pasionante,* cu fălcile ce scot mereu, sacadat, aceste aprobări, lătrături“ ? Se pare că Malraux procedînd prin exces de acțiune, prin tensiuni peste parametrii suportabilității, își extenuează personajele metamorfozîndu-le în fantoșe pe care — figurine de ceară, măști funerare, scheme de panopticum — le așează nu intr-un muzeu imaginar, ci într-un mauzoleu al eșecurilor. O lume anormală nu se poate însănătoși, la orice metode ar și s-ar recurge, inclusiv crima, prin operații pe care le exercită oameni tot așa de îndoielnic normali. Și-atunci, simpla rocadă a balamucurilor amestecă doar locatarii sau îi substituie pe unii altora, dar ce conține ea curativ, reparator ? Ce cuceresc temerarii noștri și pentru cine ? Acești *cuceritori* cel mult moartea, așa spuneam, o recoltează. Căci Klein moare, Hong moare, Ceng Dai moare, mulți alții de asemeni, Garine („Boala i-a scobit în așa măsură fața, încît nu trebuie să depun nici un efort *pentru a mi-l închipui mort*“) va muri, Borodin e bolnav, iar Nicolaev continuă să ancheteze și să se îngrașe. Maladia însă domiciliază în toți. Deci, care-i cîștigul tuturor acestor congestivi bărbați, căci femeile lipsesc din acțiune, la sfîrșitul spectacolului, spectacol în definitiv poate că fără de sfîrșit ? Cel mult viteza, repetăm, cu care aleargă să ajungă fiecare înaintea celuilalt, căci e o competiție parcă, mai repede la a conferi ori a primi moartea. Sau cel puțin atrocitatea, suferința. Suferința

care, meditează Garine, „întărește absurditatea vieții, nu o atacă ; ea o face derizorie." E acesta un scop ? „Nu te aperi decît creînd, recunoaște Garine (care pleacă la sfîrșit în Anglia, fiindcă i se pare că și-a îmbogățit cunoștințele cu o descoperire : „*Acum știu ce înseamnă imperiul. O violență îndîrjită, constantă. A conduce. A determina. A constrînge. Asta-i viața...*" Da — serios vorbind, asta-i... oare viața ?). „Borodin spune că nu poate dăinui ceea ce oameni ca mine clădesc singuri. Ca și cum ceea ce clădesc oameni ca el... Ah ! cum aș vrea să văd această Chină, peste cinci ani ! A dăinui ! Despre asta e vorba !"

Cu excepția lui Rebecci, care închiriază păsări mecanice, nici unul dintre „cuceritori" nu are — sarcasm — familie (revoluția și arta se dezvoltă impropriu înlăuntrul familiei), doar Klein o iubită. Așa stînd lucrurile, se și poate muri mai nerațional, mai neproblematic, mai ușor. Dar și mai semnificativ ? Și mai exemplar ? Nu interesează.

Ca însuși Malraux, ei toți sînt niște seducători seduși, niște gîzi ai propriilor existențe, niște „călăi" care-și caută călăii. Nu se iubesc între dînșii, ci iubesc o idee care este în ultimă analiză și ea ficțiune, însă pe care o consideră realitate și în contul căreia, cu voioșie, calcul, ură, lașitate, frică („N-am, declară Garine, încredere în metodele Internaționalei, însă să mai vedem..."), ucid ori se lasă uciși, victime fie ale adversarilor fie ale comparșilor, de către care sînt suspectați și pe care la rîndu-le îi suspectează că ar iubi sau prea puțin sau prea puțin bine himera revoluției și căreia laolaltă îi aduc jertfă pe cei mai apropiați sau se aduc pe ei înșiși, aproape cu resemnare. „Ar fi într-adevăr prea tîmpit să mori ca un colonist oarecare. Dacă oameni ca mine nu sînt asasinați, atunci cine va fi ?" — rezumă același Garine. Noțiunile cele mai frecvent lansate, cele mai supuse la solicitări fiind, în cuprinsul CUCERITORILOR, două : acelea de *forță* și *acțiune*... Totuși, ce te faci cînd zeii nu se reduc numai la doi ?

Încîlceala semințelor cade în seama timpului care, el doar, pentru sine și atît, nu e niciodată în criză de timp.

Paradox al paradoxelor, adesea în viață vedem că e mai comod să fii victimă decît călău, dar „călăii" aceștia refuză tocmai comoditatea. Pe a lor și pe-a altora. Comoditatea și concepțiile ei.

Se supraviețuiește, natural, prin nuanțe. Între mîinile lui Hong bunăoară („lungimea brațelor lui, acea lungime apropiată

de a maimuţelor") şi mîinile lui Ceng Dai, tot ieşind şi intrînd din şi în mîneci, tot apropiindu-se şi îndepărtîndu-se ca nişte ritualuri, e o deosebire care se măsoară în sute, poate în mii de ani. Şi cu toate acestea Hong îl asasinează pe bătrînul poet şi filozof. Era mai aproape care din ei de viitor ? În orice caz, cel mai departe se afla de incomoditate respectabilul cărturar generos şi moderaţionist. El intrase în legendă încă de viu şi nu dorea să le părăsească, nici existenţa nici legenda.

„Ce-am făcut din viaţa mea, eu ?" se întreabă undeva Garine, pentru care a sluji fusese ceva destinat din totdeauna urii sale şi exclusiv acesteia. Ceilalţi nici măcar atîta nu se, totuşi, întreabă. Sînt mai fericiţi, negreşit. Şi-şi răspunde : „Am mai învăţat că o viaţă nu valorează nimic, dar că nimic nu are valoarea unei vieţi..." Şi altcîndva : „Există totuşi un lucru care are preţ în viaţă : să nu fii învins..." Se poate însă bizui pe ceva din afară sau dinlăuntru Garine (despre care *„Nu e comunist, asta-i"* — va rosti Nicolaev, şeful Siguranţei revoluţionare), spre a trece măcar el şi măcar în propriii lui ochi drept un biruitor ? Dar ceilalţi ? „Nimic pentru mine, nimic pentru ceilalţi" — iată, în chiar formularea sa, bilanţul rezumat al tuturor actelor lor, ale lor şi ale sale.

Disputa din *Les Conquérants,* fără a-şi fi găsit rezolvarea, se încheie (dacă şi aceasta este, a fost o încheiere) sub cinicele complicaţii ale necunoscutului, instabilului, interogativului, ca orice proces în continuare deschis.

Redusă la esenţial asemenea unui raport concis, limpede şi sugestiv, aidoma reportajelor nervoase şi extrem de corosive, cartea nu se închide apoteotic, n-are învinşi nici învingători, fiindcă e o luptă indecisă, o neterminată cronică rulînd sub semne de întrebare, sub furtună. Poate că fiecăruia dintre aceşti eroi pe care-i reclamă frica, eşecul şi nehotărîrea de a împlini, de a rezolva, de a trage concluziile premizelor puse, de a face bilanţul unor împliniri (care împliniri ?), poate că fiecăruia îi lipseşte exact acea dimensiune-cheie : a cuceririi, care implică şi organizarea a ceea ce ai cucerit şi poate că autorul nu i-a numit aşa pe actorii săi, *les conquérants,* decît numai din sarcasm, ca să pună la încercare elasticitatea dialecticei sensurilor răsturnate, să se amuze grotesc, să releve răzbunarea pe care o practică limitele faţă de cei ce le forţează. Căci, rînd pe rînd, ei se feresc — declanşînd focul — să înlăture din calea focului ceea

ce n-ar trebui prefăcut în scrum și se declară satisfăcuți doar cu spectacolul incendiului, doar cu estetica lui Hirostrate, estetica ravagiilor.

Piesa n-are (și Malraux nu vrea să o lase ca să aibă) concluzii, final, rezolvare. Personajele lui evită să finalizeze, împing autoscopia pînă la a-și anula prerogativele funcțiilor. Dar de ce ? Pentru că intuiesc, raportată la capitolul de investiții, o deficiență a rezultatelor ? Pentru că nici ei nu mizează sută la sută pe ei înșiși ori pe ideile la care își au mobilizate energiile ? Pentru că rolurile și în același timp viziunile lor s-au rezumat la premize și se acceptă numai în demolatori, nu și în responsabili ai construcției ? Inhibare ? Vexație ? Impotență ? Complexe ? Indiferentism ? Blocaj de voință ? Ambiții minate, subteran, de astm ? Abulie ?

Medici imaginari sau doar niște bolnavi închipuiți, medicii lui Malraux nu vindecă pe nimeni și nu se vindecă nici pe ei înșiși, ci diseminează maladii, cască plăgi, dau pacienților avertismente, ci doar amînă boala, dintr-o incompletă încredere în terapia medicamentelor folosite de ei, care de fapt (asta este !) nu-s curative. Sub coaja curajului acestor „temerari" zace foarte multă lipsă de ipoteze îndepărtate, și o anihilatoare depresiune. Ce straniu, să afli despre dînșii ori să-i auzi ferindu-se ei singuri de victoria lor, ei singuri de propriile lor scopuri, ei singuri de eventualitatea realizării conceptelor servite, puse ca bombele să proiecteze în aer și în mii de țăndări edificiul vechi. Edificiul explodează, dar... ?

Hong — „Nu vrea ca lucrurile să fie aranjate".

Ceng Dai — „E mult mai legat de protestul lui decît hotărît să învingă".

Revoluția pentru Nicolaev — „e o axă numai atîta timp cît n-a fost înfăptuită".

Organizatorul grevei, Klein, măsoară ca paralizat intervalele dintre realitățile vieții și ficțiunea ei poetizată, ajungînd la convingerea că „Viața nu e niciodată ceea ce credem ! Niciodată".

Garine se dezavuează, dezarmîndu-ne : „Dacă m-am legat atît de ușor de revoluție, e pentru că roadele ei sînt îndepărtate și mereu schimbătoare".

Iar Borodin pare gata oricînd să-l înlocuiască pe Garine „prin cineva mai puțin eficace poate, dar mai supus", deci oricine ar fi să fie acel cineva, prin el se va submina revoluția, galopurile

sale mari, el va încetini (mai puțin eficace arătîndu-se) pulsurile revoluției și va îndepărta ziua roadelor (sau poate pe a scadenței) sale.

Că tocmai prin asprele lor îndoieli toți acești „cuceritori“ ar fi mai umani ? Speculație lesnicioasă, nu-i de alunecat pe toboganele ispitelor ei.

Întrebarea-i alta, mai degrabă : dacă, în propriul lor scop, nici unul dintr-înșii nu poate crede pînă în pînzele albe, atunci în ce — totuși — cred ei, cuceritorii, cu adevărat sau ce vor... cuceri ei, cînd pînă și propria-le speranță o au de-abia de-acum încolo *de cucerit complet* ? Sau... cine știe... *de pierdut complet*.

Oțelul călit nu s-a călit. Ziua a doua n-a fost încă. Bernanos undeva zice : *Plus j'approche du but, moins je souhaite le connaître*. Cea mai dureroasă fire este firea umană. Și cea mai sucită.

Ca personaj care nu apare tocmai în prim plan, care nu prea vorbește, un personaj dedus, Borodin domină de departe totul și pe toți. Aproape fiecare din ceilalți se definește prin raportarea la el. Și tot prin el (cu cîtă supărare) de către Garine (care știe că deși nimic nu urîse mai în permanență decît ideea de a sluji, totuși se putea mira singur : „Aici cine a slujit mai mult decît mine, și mai bine ?...“) pare interogat destinul revoluției : „E din nou (*n.n.* Borodin) stăpînit de insuportabila mentalitate bolșevică, de o exaltare stupidă a disciplinei. Asta îl privește ! Dar n-am abandonat Europa, ca pe un sac de zdrențe într-un colț, cu riscul de a sfîrși ca un Rebecci oarecare, pentru a propovădui aici cuvîntul supunere, nici pentru a-l învăța. *Nu există jumătăți de măsură în fața revoluției*. Ehei ! Există jumătăți de măsură pretutindeni unde se află oameni, și nu mașini... Vrea să fabrice revoluționari cum Ford fabrică automobile ! Asta se va sfîrși rău, și nu peste mult timp. În capul său de mongol pletos, bolșevicul luptă împotriva evreului : dacă învinge bolșevicul, cu atît mai rău pentru Internațională...“

Altceva :

Cînd prin Garine, apropos de romancierii ruși, Malraux — care pătrunde cu toate personajele deodată pe scenă — spune : „Scriitorii aceștia au cu toții cusurul de a nu fi ucis pe nimeni“, el seamănă cu eroul filozofic din *Mythe de Sisiph* al lui Camus, care considera drept cea mai de esență problemă a filozofiei atitudinea față de sinucidere. Așa și începea eseul acela, cu faimoasele cuvinte : *„Il n'y a qu'un problème philo-*

sophique vraiment sérieux : c'est le suicide." Atîta doar că „personajul" de care discutăm aici (contra-contraliteratură sau contra-contraviață ?) amplasează uciderea în locul sinuciderii. Umbratecă rocadă.

Fără să pui un sens chiar și în ceea ce arunci, nimic nu se poate, pe de-a-ntregul, abandona. Mai cu seamă nu, intercalate oricîte crematorii, nuanțele... O, de-ar fi să se reînceapă de la ele ! (Vorbesc nu de crematorii, ci de nuanțe.) De-ar fi să se reînceapă măcar de la jumătățile de măsură care *„există pretutindeni"* și în care, fiară la pîndă, totdeauna doarme eventualitatea. De-am admite că eventualitatea doarme vreodată...

De aceea *Uman, prea uman,* cum zice despre el Borodin, nu va fi, bineînțeles, Garine decît abia după ce nu va mai fi — poate. Iar din clipa cînd o pornește înspre imperiu și abis, deslipindu-se involuntar de actele lui ca de propria-i piele, deslipindu-se de acțiune și forță, din clipa în care — fratern — crepusculele pun posesie pe el, cu gravitate, cu disperare, cu gustul a „tot ce este acum zadarnic", ai și senzația că el începe să fie, tocmai fiindcă încetează de a nu mai fi inuman. Dar... ce folos ? A și trecut în custodia trecutului, intr-o *moarte prezentă,* a lui de data aceasta, și prin el a cîtorva semnificații.

Îi reproșez lui Malraux de a nu-și fi păstrat nici un personaj în culise. Azi am fi avut nevoie de el. Și nu numai pentru noi, ci pentru însăși posteritatea lui Malraux.

UN PERSONAJ COMPLEX: MALCOM LOWRY

Nefericitul Malcolm Lowry, pe care istoria literaturii contemporane puțin lipsea ca să nu-l aibă, a dus o viață dezordonată (pe lîngă expresia comportamentelor sale, termenul dezordonat e însă aproape... aproape eufemistic), îndeosebi din pricina unei eredități apăsătoare și a alcoolului (bea năpraznic încă din adolescență), iar cu timpul tema propriei disoluții i-a servit și ca să se trișeze pe el, și ca să deconcerteze pe alții, prejudiciind astfel tuturora, dar îndeosebi artei — singurul medicament care a ajutat și a spus totdeauna ceva pateticei sale existențe.

Intens aprovizionat și sprijinit de Margerie, ultima dintre (a nu se crede însă, de aici, că Lowry fusese vreun viril...) dintre soțiile autorului *Vulcanului,* intens într-adevăr și multilateral secondat în investigații și lansări de ipostaze, Douglas Day a obosit zdravăn spre a face să apară despre Malcolm Lowry, în 1973 (iar după numai doi ani franțuzii o și traduceau), *A Biography* — carte controlată, studiată, încărcată, elaborată, însă și spontană, și îndrăzneață, semănînd parcă unei arhiîncăpătoare clădiri cu fel de fel de panouri culisante, fiecare dintr-însele cu cîte un alt instantaneu din viața cunoscută, necunoscută, peticită, elastică și simulată a lui Lowry, din spatele fiecăruia din acele panouri năvălind agasante, morbide, preventive, dezaprobatoare, subite, sinuoase, deșucheate, vulnerabile, agresive, difidente, spectrale, cu schime, paravane, calcule, consternări și naufragii, ca figuranți ai aceleeași existențe, și substituindu-l, și îngînîndu-l, și amuzîndu-se de el prin el, de sine prin sine, alți și alți spiriduși, demoni, strigoi, alte și alte lemurii de-ale propriului său eu, etalînd hîrtioare, destăinuiri, frag-

mente, pagini de carnete părăsite ori uitate *, scrisori, ciorne, resturi de nuvele, de reportaj, de roman, de scenarii, de jurnal, de nebunie, de scîncet şi scandal, iar din ele toate expunînd vederii o plagă umană care degajă seducţii şi repulsie, contactînd interesul ca pentru orice laborant al aplicaţiunilor şi observaţiei orice proaspătă cultură de microbi dezvoltaţi florid pe musculatura fantomei ; deci conturînd un fel de viaţă a autorului *Vulcanului,* Day transcrie şi aceste rînduri descoperite printre filele supravieţuitoare, ale nesupravieţuitorului, rînduri într-adevăr confesive : „Psihologia de oroarea tremurului. Adevărata oroare e în mîini. Toată otrava să-ţi coboare în mîini, mentală şi fizică. Teamă de a intra în sufragerie cu acest tremur, în special de faţă cu căpitanul." Consulul, personajul principal din *Under the Volcans,* care dîrdîie şi bîţîie incontenent ca rufele-n vînt, ca un lac în clătinare neoprită, e clar că are de unde să descindă şi că are cui semăna. Pare-se că în ultimii doi ani ai vieţii, cînd Lowry ajunsese o tremurătură continuă, („His penis cannot stand, nu-l menajează Gass, and he likewise falls down in the street") cînd soţia îi aprindea ea ţigările şi tot ea i le şi ţinea, cînd o îngrijora acut lipsa lui de orice activitate, în acei ani — într-un soi grotesc de regresiune — el îşi amesteca tragedia cu dexterităţile teatrale, maliţia cu şiretenia, dedicîndu-se jocului derutelor pure. Căci partenera sa de viaţă, iar viaţa cu el, alături de el n-a fost uşoară, la un moment dat, observă : „Geniul său este intact".

Era ? Margerie îl iubeşte şi de aceea, între altele, o spune. Are motivele ei psihologice, intime, orgolioase. Dar William A. Gass căruia sigur că-i lipseşte raţiunea pentru care să se lase irigat, fie şi numai pasager, de unda aceloraşi sentimente, la modul cel mai obiectiv rece, deşi îşi adoră subiectul, va constata că „pe măsură ce vina lui sporea, iar spaimele i se înmulţeau, pe măsură ce mîinile lui — *n.n.* pagini memorabile creionează acelaşi eseist pe motivul mîinilor şi le vom evoca — refuzau să scrie, iar capul său ameţit cădea tot mai mult spre genunchi, el devenea tot mai dependent de Margerie, nu doar pentru îngrijiri şi mici corectări, ci chiar şi pentru trăiri în sine, din moment ce ei mergeau pretutindeni împreună, sufereau totul îm-

* „Se pare că Marjorie Lowry, spune-va curînd talentatul şi prozator şi esesit William H. Gass, adună un alt teanc de piese mai scurte, iar viaţa lui Lowry ca autor mort va fi în curînd mai lungă, după cum e deja mai productivă, decît cea desfăşurată ca autor în viaţă."

preună, hotărau să înceapă împreună un nou dig, o nouă colibă, o nouă călătorie, o nouă carte, o nouă viață, cu paharul care otrăvea toate aceste planuri, deși el bea singur din pahar, ustensilul fiind ținut cu mîinile împreunate ; astfel încît era vina lui Margerie că el era un asemenea bețiv, asta i se părea lui, și vedea cum puterile ce fuseseră ale sale treceau încet-încet în stăpînirea ei ; avea nevoie de ea pentru a-i ortografia proza, avea nevoie de ea pentru a-i netezi asperitățile stilului, avea nevoie de călăuzirea și de notele ei ; avea să aibă nevoie de ea pentru a-i publica operele postume. Mai mult, el trăia în prezența — literalmente sub privirea — persoanei pe care o rănise cel mai mult, în fața căreia nu mai era posibil să-și pună un suflet nou cum ți-ai pune un costum pentru duminică — persoanei care îi cunoștea neputințele, temerile, atîtea dintre taine, care știa deasemeni cîte și cîte dintre minciunile lui erau minciuni." Numai atît ? Și numai pentru că o rănise, într-adevăr, cel mai crud ? Biograful Douglas Day califică drept „foarte posibil unică în istoria corespondenței erotice" o tentativă de-a scriitorului pe lîngă o femeie, tînără, întîlnită în America, de care dă cînd merge să-l viziteze pe Conrad Aiken * și căreia îi scrie sfîrșit, animalic, dement, căci „Lowry loves her as he wants to be loved" (William H. Gass), despre chipul în care ea contează pentru viața și pentru cerul și gunoaiele vieții lui și pentru bolnavul său tip de atașament : „Nu pot săruta pe nimeni altcineva fără a-mi șterge gura după aceea. Nu există decît tu, pe veci și pe veci numai tu : în baruri și în afara lor, pe cîmpuri și dincolo de ele, pe vase și în exteriorul vaselor... nu simt decît dragoste și tandrețe pentru tot ce e legătură cu tine, intrările și plecările noastre mai departe, aș folosi mai curînd peria

* „...ei bine, va scrie Gass, el absorbea cărțile lui Conrad Aiken, îi jefuia fără jenă conversațiile, îi copia modul de viață, slujea și asalta în același timp persoana acestuia, concura la femeile lui, îi ocupa locuința, împrumuta de la el figura unui tată. Lowry era suficient de conștient de acest nărav pentru a-și nega adesea orice originalitate și simțea că i-ar fi furat sau exploatat pe alții chiar și cînd nu era cazul. Cei familiarizați cu Aiken îi pot simți într-adevăr prezența în cărțile lui Lowry. Cei doi autori se întretaie permanent, căci evident Lowry figurează în biografia autofictivă a lui Aiken, *Ushant*, și e modelul unui personaj numit Hambo din romanul autofaptic al lui Aiken, *A heart for the Gods of Mexico* (O inimă pentru zeii Mexicului). Ei se împrumută unul de la altul ca niște colegi de cameră care își fură cămășile pentru a ieși seara, dar totuși trupurile care le poartă rămîn distincte, iar cămășile sînt înapoiate după folosire."

ta de dinți decît pe a mea : aş vrea ca atunci cînd ne aflăm pe o navă ție să-ți fie rău numai pentru ca eu să te pot alinta. Şi nu ascund în asta nici măcar o urmă de critică. Nu-mi ascund în inimă repulsia fizică, nemărturisită sieşi fără menajamente, ce există de obicei în masculul scîrbos. Te-aş iubi la fel dacă ai avea o singură ureche, ori un singur ochi : dacă ai fi cheală sau mută : dacă ai avea sifilis, aş fi acelaşi ; dragostea este aceea ce are, ca multiplu sau complement, un simbol algebric mai puternic... şi ea nu poate vieţui fără celălalt."

Există ceva oarecum asemănător, însă la el a intervenit bineînţeles transfigurarea, iar încovoierea nu merge pînă la autoanulare, între ineditele lui Ion Vinea, acel *Abecedar* în care femeia-i un fel de epicentru al principiilor vieţii, sorgintea luminii, farmecului, limitei limitelor, obîrşia stihiilor şi anotimpurilor, în sfîrşit a totului aproape şi în orice caz a echilibrului şi raţiunilor masculului :

Ziua sfîrşeşte în ochi tăi.
Ziua izvorăşte din ochii tăi.
Apa izvorăşte din gura ta,
Florile seamănă cu gingiile tale.
Aerul e tînăr în glasul tău.
Primăvara vine din rochia ta.
Păsările le-ai făcut cu mîinile tale.
Umbra se ascunde în unghiul trupului tău.
Lacrimile sînt lumini pentru dinţii tăi.
Seara e o vrajă a părului tău.
Somnul e o clipă din sînul tău.

Întorcîndu-ne la Margerie, este nu de presupus, ci sigur că asemenea declaraţii totale, capitulante, asemenea predări senzuale fără nici o condiţie vor fi ascultat — numeroase — urechile, palpitaţiile inimii, instinctele şi agerimile sale, cu atît mai mult cu cît aprehensibilitatea în cazul ei se producea nu pentru o femeie oarecare, ci pentru o fiinţă în felul ei unică, prin capacitatea formidabilă de a îndura mai orice şi de a-şi sublima prigoanele şi masochismele într-un soi de autoconfesiune, de fidelitate şi pioşenie spirituală, de rugăciune a memoriei şi de ritual testamentar. Însă că auzul şi simţurile ei se vor fi înfruptat lacom şi blestemat, pervers şi extatic din atari hemoragii de

sinceritate, că vor fi ascultat asemenea revărsări de adorație și autoscopii, că Margerie are motivele sale, rațiunea ei sentimentală să i se dedice cu exaltare fidelă, declarînd sus și tare inalterabilitatea facultăților de creație potențială ale celui care o torturase, jurînd pe geniul său, și chiar pe intactitatea acelui geniu ; că slăbiciunile, mizeriile sau dimpotrivă tăria sa psihologică îi explică afirmația și destăinuirile, explicația o privește și o scuză sau o acuză pe ea doar. Douglas Day cunoaște reticența, iar comentatorul acestuia și nu numai al său, Gass, delimitează cu și mai decisă pregnanță bunele de rele, etaloanele valorii de îngalonările artificiilor : „Lowry e autorul unei unice cărți, toată lumea o știe, iar excelența acestei cărți e accidentală, căci el n-a învățat niciodată să scrie ; începea și se oprea întruna, pornea și abandona, încîlcit într-o nemărginită proliferare de planuri, încît pe măsură ce devenea mai evident că nu avea să-și termine niciodată marea operă, proiectele lui căpătau dimensiuni cu atît mai importante : tot ce scria găsea loc în ele, un unic voiaj de mari proporții, lung cît viața lui, tot atît de deconcertant, tot atît de adînc, cu suișuri și coborîșuri demne de a rivaliza cu Dante ; totuși era în întregime absorbit de el însuși și în consecință nu putea crea nici măcar un alter ego capabil să-și pună ciorapii înaintea încălțării pantofilor ; la destuparea unei sticle aluneca în lungi dizertații plicticoase despre forțele și tulburările alcoolului ; își dezbătea temele cu obstinația unui furios pe cuiul pe care-l bate, dar totuși își ungea pîinea pe ambele părți și de jur împrejur ; apoi, ca și cînd ar fi fost decis să distrugă chiar ceea ce avea mai multă importanță, își lăsa manuscrisele pe unde se nimerea ca pe niște sandvișuri aruncate pe jumătate și o golea pe Margerie de absolut totul în afară de cutia în care venea.

Oricum, cînd stai să te gîndești la soiul obișnuit de scriitori frugali și subserioși ale căror opere ne zăngăne în cap acum așijderi unor clopote lăsate-n voia vîntului, e mai lesne să-l ierți pe Lowry pentru pretențioasa lui seriozitate, ambițiile demodate, planurile proustiene, dorința de a pompa în fiecare propozițiune semnificații pe măsura celor încifrate de un Shelley, sau de-un Shakespeare, de a împreuna pe pagină, cum ți-ai strînge degetele pumn, simțul, senzația, impusul, nevoia și sentimentul, iar în cele din urmă de a înlocui complet conștiința cititorului cu cea a unuia cu veleități de magician — a unui bețiv — a unui impostor — cu a sa.

Ca scriitor, Lowry nu-şi dorea glorie sau bani. Îşi dorea pur şi simplu capodopere. Nu avea, în mod special, opinii politice, nu avea o religie, o moralitate pretenţioasă în cele observate cu superfluă ostentaţie, o metafizică aptă de a ticlui pentru el o lume care să aibă mai multă valoare şi ordine decît un raft de cărţi ieftine expuse pentru vînzare. E greu de crezut că ar fi crezut în multe, deşi îi citea pe Goethe şi pe Dante, scormonea în ale ocultismului şi folosea Cabbala drept schemă simbolică (chiar dacă era o idee venită mai tîrziu coregrafia acesteia), iar pentru început a imaginat o intrigă politică pentru marea sa carte, întinzînd-o ca un covor peste care a aşternut apoi un munte. Atitudini avea, dar atitudinile nu înseamnă filosofie. Mîntuirea prin artă era adevăratul său crez. Era prea avid să utilizeze ceea ce citea pentru a fi serios în privinţa celor citite şi, asemeni lui Joyce, reporta la cărţile lui orice licăr de idee peste care dădea, cam în felul în care îţi ciugulesc stăncuţele nasturii strălucitori de pe rufe. Nu poseda nici o cunoaştere profundă a literaturii, dar era iute de mînă la presărat nume : Marlowe, Maitland ori Cervantes. Opera lui e, de asemenea, cu siguranţă contemporană prin faptul că se aşteaptă ca pînă şi cele mai tăcute creaturi ale interpretării vrute de autorul ei să răsune de pe buzele tuturor. Şi din nou, asemeni lui Joyce, şi lui Rilke, Lowry idolatriza anumiţi scandinavi obscuri." De alte identităţi sau comparaţii cu Joyce (şi ascuţişurile inteligenţei lui Gass au de ce să se simtă la ele acasă, odată antamată cărarea acestor laborioase disjuncţii...) îl apără însă, pe bună dreptate, ferindu-i şi prevenindu-i de erorile aparenţei pe destui precipitaţi, a căror situare nu se află înlăuntrul subiectului, ci alături de miezurile lui : „Viermuitoarea — zice el — omniprezenţă a semnului le aminteşte multora de *Ulysses*, dar similitudinea e înşelătoare, căci felul de a simţi lumea al lui Lowry nu e nicidecum asemănător celui al lui Joyce, cum asemănătoare nu e nici îndemînarea literară, deşi calambururi fac amîndoi. Pentru Stephen Dedalus, plimbîndu-se pe faleza Sandymount, lumea e o serie de cuvinte care îşi află conexiunile finale în minte, dar pentru Lowry nu e vorba pur şi simplu de faptul că vreun mare maestru mută fiecare fragment de viaţă într-o singură propoziţie, ci că fiecare fragment are propriii lui plămîni şi propriile lui picioare, iar un semn e, de pildă, afişul publicitar BOX ! care îl urmăreşte pe Consul ca un spiriduş ce se dă singur în vileag. (...) Lowry nu

putea inventa la nivelul limbii, ci doar la nivelul vieții, astfel încît odată adusă *(n.n.* viața) prin minciună într-o condiție adecvată ficțiunii, el o putea înregistra cu fidelitate și veridicitate. Nu-i de mirare că se simțea prins într-însa. Nu-i de asemeni, de mirare, că trebuia să reviziteze pentru a revizui ; să repete același paragraf dificil al existenței pentru a plonja mai adînc în el, spre a săvîrși necesarele modificări, spre a corecta ; iar aceasta nu însemna decît, prea adesea, că trebuia să se reîntoarcă iar și iar la nebunie prin băutură, să revadă ceea ce trebuia să fie scris din nou : să cadă într-o rigolă, să găsească vulturi cocoțați prin chiuvetă, să se îndoaie în cîte un colț asemeni unei perechi de pantaloni azvîrliți ori să-și învinețească tigva capului între ciuvetă și closet prin cine știe ce anonimă și murdară toaletă."

Problema nu e atît, natural, de analizat existența sau inexistența geniului la Malcolm Lowry, după cum nici cazna de a decide în ce proporție el îi rămînea intact, vorbă de femeie, ci de convenit asupra naturii tipului său de dotare, de privit în structura acestei controversate personalități de care dispuneau și harul și viciul, și blestemul și iluminarea, și convulsiile și istovirea.

„Cînd școala freudiană avansează părerea că orice artist, prin latura lui auto-erotică, posedă o personalitate nedezvoltată (va susține C. G. Jung, profund convins că sănătatea psihică, iar nu capriciul aberațiilor contează în delicatele mașinării ale procesului artistic), verdictul se poate aplica doar artistului ca om, nu însă și creatorului ce sălășluie în sine. Deoarece ultimul nu-i nici auto-erotic, nici hetero-erotic, nici erotic pur și simplu, ci — la cel mai altitudinal mod — obiectiv, impersonal, inuman ori chiar suprauman : el, ca artist, este doar ceea ce opera sa e, nicidecum un om." Și adaugă : „Esența unei opere de artă nu rezidă în idiosincraziile personale infiltrate într-însa, practic ea-i cu atît mai puțin operă de artă cu cît le conține, ci în măsura în care prin ceea ce derivă din spiritul și inima artistului, ea se poate ridica pînă la inima și spiritul umanității. Aspectul individual al artei e limitare, dacă nu viciu. Arta care nu-i decît individuală, sau de o individuală predominanță, se cuvine tratată ca o nevroză."

Reușitele artistice, însă, ale lui Malcolm Lowry depășesc totuși avariile nevrozelor lui, cu tot bagajul de servituți anexe — iar prin această forță el își umilește umilințele și umple de conținut o semnificație a duratei.

Din cîte înfrîngeri, la urma urmelor, e făcut un om ? „De ce n-am murit în pîntecele mamei mele ?“ se întreba Iov. Biblicul Iov. Căci undeva Malcolm Lowry e un fel de Iov. Așa se întrebase, prin urmare, cel despre care — cugetînd zăvoarele și telepatiile Vechiului Testament — C. G. Jung spunea că în fața nedreptății sau poate chiar a nelegiuirii lui Iahve, tace. Dar tăcerea lui Iov e plină de reprimări, de reproșuri încă mute, deși tragice, de sonerii și prevestire. „Tăcerea lui Iov, o spune însuși Jung, îl anunță deja pe Christ.“

În cazul similitudinilor lui Malcolm Lowry cu destinul anteriorului său personaj, nu. Tăcerea acestui agonic și damnat, pentru care — subliniază analitic Douglas Day — „A nu scrie echivala cu moartea“, anunță doar moartea lui Christ. Doar ideea care n-a fost să fie. Care vagabondează într-un blestem al ei și al incompletitudinii. Care viețuie din frică (*„trăiesc zgîlțîit de-o spaimă, prin comparație, mondială“)*, din sfîșiere și febre în măsură să obțină orișice deshidratare fizică și nu numai din „fiece matelot“ văzut ca „un Ulise în zdrențe“. Un astfel de simpatic și insuportabil, de deplorabil și bîntuit Ulise al tenebrelor a fost Malcolm Lowry, rătăcind spre accident și viciu, exaltat, copilăros, dependent, himeric, depresiv și fără busolă („În cele din urmă, trupul nu face față“ — William H. Gass), adunînd în sine și împrăștiind în jur grijă, nenoroc, panică, admirație, regret și stinghereală. „Coșmarurile și nebunia zboară în sus și în jos ca niște umbre. De pe ziduri ies la iveală tot felul de figuri : funcționari vamali, codoși, șoferi de autobuz, neveste, polițiști. Spaima — înțelege Gass, și ce condensată este imaginea surprizei lui : — mărește aripile păsărilor rele. Ce-i sperma asta ce ne curge din nas ? pata aceasta fierbinte pe cearceaf ? această bucată roșie de pîine ? E-un cuib de furnici zgomotoase în cutia de bomboane. Neliniștea, asemenea luminii, se prelinge — pic, pic — dintr-o țeavă. Pic, pic, pic. Florile aplatizate pe tapet se umflă ca niște vipere, însă au guri de orchidee și cel puțin avem cu cine sta de vorbă ; cineva care înțelege pronumele inițial al vorbirii noastre așa cum o frază frumoasă împlinește scopul celui

ce o scrie." În convulsiile lui de om al țărmurilor îndoielii, incapabil să-și mai domine destrămarea și destrămîndu-se mai departe din iluzia că va ajunge a se domina prin dezvoltări succesive („Alcoolul era în parte cauza, dar și remediul" — observă biografii), în fuga lui bîntuită și de o ereditate — spuneam — complicată, culpabilă, dar și de cohorte sarcastic-țiuitoare de demoni, Lowry se lamentează, cade în plasele unui plîns ce îmbracă deșertăciunea tragediei lui în tragedia lumii deșertăciunilor, dar printre lacrimi vede încă, evoluează totuși, aspiră în felul său, mustră pe cineva, își mustră ticăloșia retragerilor din speranță, se cramponează, disperă, minte și imploră :

Milă pentru omul țărmurilor care nu mai poate
să-și scrie numele
Care va asuda pînă cînd s-o ivi
Ultimul Administrator
Milă orbului, milă schilodului
Milă pentru cel ce nu-și mai poate scrie numele

*
*   *

Vîntul rațiunii trage-n țeapă inimile
Pînă-ntr-atît că umflat de nebunie spiritul crapă
Și-o ia într-aiurea, o petală
Zmulsă copacului și unde să se ducă
Dacă nu în cel mai din urmă-ntuneric
Voi pe care nici un prielnic vînt nu vă apără
Voi psalmiști ai disperării —
Rămîne rațiunea chiar dacă o tăgăduiți
Păsări albe zboară cu fața către furtună.

... Și din cîte căderi, suferințe, măcelăriri morale, umilințe fiziologice, limite și vexațiuni trimise peste el, peste om, să-l terfelească și să-l macine, se poate ridica, iar și iar, un om ? Același Iov se întreba : „La ce să mai nădăjduiesc, cînd nu mai pot ?" Și nădăjduia înainte. Mai putea. Totuși. Căci a deznădăjdui mereu înseamnă a nădăjdui cîteodată. Și fiindcă nimeni, dacă nu-i decît făcătură și ființă pămînteană, nu are anticipat știință de cît, de cum, de pînă unde e în stare să poată. Sau :

„La ce să mai aştept, cînd sfîrşitul se ştie ?“ — *Iov*. Însă nu se ştia. Căci sfîrşitul nu se ştie niciodată, — iar viaţa, o cacialma, cu asta ne şi înşeală. O înşelăciune la care e Dumnezeu însuşi părtaş, dimpreună cu Lucifer.

Dar nu, aici nu Lucifer interesează cel mai mult.

În ciuda aparenţelor.

Cu el, cu Lowry povestea e alta.

Aici, în primul rînd, interesează (şi cum !) Iahve. Căci de la Iov încoace, nimeni nu mai e sigur că Dumnezeu nu emite monedă fără acoperire, că e fără prihană, fără patimi oarbe, fără ilogică şi că nu va falimenta. Absurdul s-a stabilit în divinitate, o cariază, o pune să pactizeze cu negativul ei, să-şi asume crahul. Dumnezeu începe să se comporte contradictoriu, ba chiar deplorabil. Coruptibilitatea divinităţii.

Undeva Malcolm Lowry, indiferent că *„rămîne raţiunea chiar dacă...“*, e un fel de Iov care încearcă să se ridice din ofensa ontologică şi derivaţiile sale, din boicotul ce se practică împotrivă-i (e drept : alimentat cu propriile-i lacune, extenuări, răuri, neputinţe şi izgoniri), dar fiecare nou efort înfiinţează în stuporile sale o altă şi altă ţară de întrebări pustii, de perplexităţi faţă de structura lui Dumnezeu care se neagă pe sineşi : „Dacă n-are (zice Iov) încredere Dumnezeu nici în slujitorii Săi, — dacă găseşte El greşeli chiar la îngerii Săi, — cu atît mai mult la cei ce locuiesc în case de lut, care îşi trag obîrşia din ţărînă, — şi pot fi zdrobiţi ca un vierme !“ Şi el, Malcolm Lowry, şi casa lui Malcolm Lowry, de lut erau, iar cît priveşte zdrobirea, *viermele* agoniilor sale nu că o să fie terciuit se teme, nu pentru asta suferă el cumplit, cel mai cumplit şi mai fără de lumină, ca în intimitatea moleculelor infernului, ci că ar putea întîmpina fără luciditate suferinţa, iar luciditatea l-a abandonat, că meritîndu-şi sau nu zdrobirea, însă navigînd spre ea, ar fi posibil să nu şi-o poată privi în faţă, să nu şi-o trăiască treaz, dar chiar retrăindu-şi prin criză şi ipostaziere descompunerea, autoflagelările şi augmentîndu-şi cu alcool favorizarea viitoarei şi viitoarelor crize, conştiinţa autodistrugerii i se prelinge pe degete : „Uneori nu putea ţine în mînă tocul sau creionul, nici măcar spre a se iscăli, iar mîinile — *n.n.* spuneam că i le vom evoca, reproducînd din Gass —, care-i erau atît de misterios pătate, nu de sîngele crimei ca mîinile Lady-ei Mac-

beth ori ca ale lui Orlac, ci — naiba știe ?! — de masturbarea sticlei (falusul de cristal, cum spune Berryman), aceste mîini pe care și le așeza cu palmele în sus deasupra biroului său, cu toată greutatea lăsată să apese asupră-le, în timp ce-i dicta lui Margerie, cîteodată ore în șir și zi de zi desigur, pînă cînd încheieturile degetelor i s-au umplut de umflături ca ale unei maimuțe *(n.n.* eseistul american o spune după spusele din *A Memory of Malcom Lowry,* articol publicat de Dr. C. G. McNeil în *American Review),* iar venele picioarelor i s-au bubosat pînă-ntr-atîta, încît se și internă în spital pentru a-i fi operate. Le avea umflate, — încheieturile degetelor — de parcă ar fi avut deja cîțiva copii, deși nu zămislise pînă atunci decît *Ultramarine,* iar *Vulcano* se afla încă in utero.

Aceste butucănoase și neîndemînatece mîini pe care el le ura și pe care și le ascundea căci ele îi trădau condiția de fapt așa cum pare-mi-se ar face-o, îmi amintesc a se fi presupus, cearcănele din jurul ochilor, și care-i tremurau indiferent că beat era sau era treaz, adesea cu bîțîieli incontrolabile, erau niște mîini de o voință proprie și rea. În vreme ce distrate ele mîngîiau iepurașul unui prieten, aceleași degete îi și frîngeau cumva gîtul, iar timp de două zile după aceea Lowry poartă cadavrul după sine, într-o valijoară, întrebîndu-se ce are de făcut cu mortăciunea. *«Iată ce se întîmplă cînd încerc să ating ceva frumos»*, găsește cu cale să se plîngă proprietarului, cu o autocompătimire perfect nelalocul ei.

Totuși Lowry nu e un Lenny *(Oameni și șoareci)* ai cărui șoareci nu-s în măsură să reziste, să supraviețuiască dezmierdărilor sale. Pe de altă parte dragostea lui Lowry e la fel de ucigătoare totuși, ca și aceea a redusului mintal. Totuși..."

Aparținuse convingerilor lui Malcolm Lowry ideea că „Viața unui om (...) e o ficțiune pe care el o inventă pe măsură ce progresează". Dar și ficțiunea și inventarea ei, în ceea ce l-a privit, nu și-au permis a emite la nesfîrșit ipostaze, roluri, costume de scenă. Exercițiul ar fi fost și ultraobositor. Toate au limită.

Într-o noapte de iulie, acum 22 de ani, după încă o furioasă ceartă cu Margerie Bonner, cea de a doua soție a lui, Malcolm Lowry înghite 50 de somnifere și-și asigură odihna deplină, el care fusese așa de bîntuit aproape întreaga viață, încît scrisese : „în miezul tuturor acestor dușmănii, cu neputință somnului să prindă rădăcini". Totuși somnul, mai viclean și mai

bătrîn, Lowry n-avea decît 48 de ani (1909—1957) — şi e de mirare, cu existenţa lui, că reuşise să numere şi atît ; încă o dată, somnul — versatil prin subtilitate, infidel prin complicităţi, hotărîtor prin posesii de feude misterioase — îşi luase, demonstrativ şi tutelar, in primire suveranitatea şi diplomaţia. Rădăcinile sale, de atunci, respiră — zîmbitoare neclintire — peste Lowry, care mai încercase în două-trei rînduri gestul sinuciderii, căci ideea l-a urmărit obsesiv.

Istoria literaturii contemporane îl are întîmplător pe Malcolm Lowry, care a sedus şi captivează îndeosebi printr-o carte: *Under the Volcano,* pe care vor cunoaşte-o, au şi început s-o cunoască pînă şi cititorii din România. Nu este unica pe care el a scris-o nici singura pe care a publicat-o, se ştie, iar bibliografia progresează postum fără obstacole, este însă cea care îi aduce gloria literară şi în care a investit vreo douăzeci de ani de travaliu, rescriind-o de patru ori.

Cînd reflectezi însă că primul său roman, *Ultramarine,* acceptat în septembrie 1932 de editura Chatto and Windus, dispare din pricina unui redactor neglijent, care pierde manuscrisul aflător într-un singur exemplar ;

cînd iei în considerare (v. *Ushant)* destăinuirile lui Conrad Aiken, că s-ar fi volatilizat fără urmă o a doua versiune a romanului *Under the Volcano,* cunoscută poetului american încă din 1940, dată calendaristică la care Malcolm Lowry se afla la Cuernavaca în Mexic, împreună cu Juan, prima soţie, o spaniolă recomandată lui Lowry chiar de către Aikeen în 1932 ;

cînd ţii cont că în 1944, pe plaja de la Dolarton, într-o reamenajată colibă de pescari unde se retrăsese de trei ani (locuinţă în chiar mijlocul naturii) i se distruge *In ballast to the White Sea,* lucrare de 2000 pagini, mistuită de flăcări şi că spaima de foc se instalează ca o teroare în el, după ce — sărind să-şi scape manuscrisul — se alesese cu numeroase arsuri, dar fără nici o victorie ;

cînd nu omiţi că a fost închis, desconsiderat, bătut, redus duşmănos la spectacolul propriilor reducţii, făcut să-şi piardă încrederea în sine şi identitatea ;

cînd faci pachetul atitor spitale prin care (la Wimbledon, la New York, la Paris, la Roma etc., etc.) s-a perindat fie pentru dezintoxicări, fie ca să-şi cîrpească oasele rupte într-o cădere sau alta, fie măcar spre a întrerupe fluxul fatalităţii ;

cînd nu ignori nici că treisprezece editori i-au putut respinge rînd pe rînd romanul prin care avea să rămînă în conștiința epocii noastre ;

— atunci, încă odată, simți impulsul de a repeta că pe Malcolm Lowry istoria literaturii contemporane îl are doar întîmplător.

Pentru el, au spus criticii, și noi i-am tot citat, *„a nu putea scrie echivala cu moartea"*. Este, la urma urmelor, ceea ce se cere, în acest domeniu, fiecărui creator autentic : să nu scrie decît dacă simte că, nefăcînd-o, ar muri. Dar oare altceva recomanda Rilke tînărului Franz Xaver Kappus, care-l întrebase (candidă, copilărească, gravă, stupidă întrebare) dacă versurile lui sînt bune și dacă mai este cazul să scrie sau nu ?

„Malcolm — va mărturisi Margerie, pe care încercase s-o sugrume — era un personaj complex, plin de contradicții și cu neputință să i se schițeze un portret". Poate că Margerie Bonner a știut ce spunea... Cu toate acestea Gass încearcă o schiță care nu e deloc neinteresantă, fără vocație sau de lepădat, iar pe deasupra și lămuritoare, ea aprinde nu opaițe ci policandre în grotă : „La doi sau trei sau patru ani, el *(n.n.* Lowry) pretinde că ar fi fost molestat de dădace. Are cinci ani cînd fratele lui îl duce la un muzeu anatomic din Liverpol (pe, inevitabil, Paradise Street) unde vede mulaje de ghips de paloarea varului înfățișînd ravagiile bolilor venerice. În casa tatălui său nu se fuma. La șase ani cade de pe o bicicletă și rămîne cu o cicatrice crestată, rană despre care avea să spună mai tîrziu că o căpătase cînd vasul lui fusese prins într-un război Tong (societate secretă chineză — *n.n.)* de-a lungurile coastei Chinei. Un pahar de porto de Crăciun însemna destul răsfăț. La șapte ani se plînge că ar fi fost terorizat de ceilalați cercetași. Dar cu băi reci se devine bărbat — se devine englez — mușchii se întăresc, nervii se vor căli. Și tot așa cu tenis, rugby, tir, înot, golf, biserică, lungi plimbări obositoare. Iar Malcolm iată că deveni bun la toate acestea. Totuși îl mai chinuie încă *the size of his penis.* Plecat la Caldicote School, are acum nouă ani, e lovit la ochi pe cînd bătea mingea. Rana e neglijată și se iveşte o infecție de pe urma căreia, timp de patru ani, rămîne parțial orb. Sau cel puțin așa preferă el să creadă. Își imaginează deasemeni că mamă-sa, neputînd suporta înfățișarea fiului ei chior, refuză

ca să-i îngăduie a veni în vacanțe acasă și că toată lumea l-a părăsit. Însă devine tot mai mult un nu-mă-atinge."

Portretul lui Lowry și l-a cioplit în lemn crîncen, totuși, cel mai bine, doar el însuși. Din ce se compune ? Din portretele personajelor sale, care-s el, și din cvasi-totalitatea proceselor de dezagregare ale acestora. Numai ele nu i-au îngăduit înșelarea. Fiindcă îl cunoșteau din cabină și locuiseră în culise, la un loc, bineînțeles, cu el. În propriile-i buzunare. Înainte de machiaj. Dar și de final... Care dacă ar fi putut fi altul, apoi Lowry n-ar mai fi interesat atît. Sau nici atît.

CELE ŞAPTE MU'ALLAQATE
— Grete Tartler —

O cunoaştem, din cărţi şi din reviste, pe Grete Tartler ca poet.

O cunoşteau de asemeni cititorii, din cronicile şi incursiunile sale de... specialitate, ca pe unul din comentatorii atenţi, nervoşi, rafinaţi şi obiectivi pe cît e omeneşte, ai vieţii muzicale.

Dintr-odată iată-ne însă în faţa unui mic arheolog, dintr-odată avem de-a face c-un exeget, c-un specialist şi c-un ambasador de toată seriozitatea, care îmbinînd competenţa cu pasiunea, cunoaşterea cu travaliul, eforturile cu elanul, reveria şi măsura, dăruie — fiindcă trebuie să recunoaştem în gestul ei într-adevăr un dar — literaturii noastre o comoară şi cîteva ambiţii. În colecţia „Poesis“ a Editurii Univers au văzut pentru prima oară lumina tiparului, traduse poetic într-o limbă europeană, direct din original, CELE ŞAPTE MU' ALLAQATE arabe din secolul al şaselea, în tipare nedepărtate inadmisibil de forma, structurile, sensul, figurile de stil şi — ori de cîte ori s-a putut sau pe cît s-a putut mai avantajos — ritmul de la ele de acasă, acea caracteristică „sonoritate monotonă“ din textele de obîrşie, precum şi monorima, această ultimă rigoare de formă avută pînă într-atît în vedere, încît (ne spune tălmăcitoarea) „rimei originalului în *-ali* i-a corespus românescul *-ale,* celei în *-ína — ine*“ etc.

Să venim cu exemple. Întîiul :

Am pătruns într-o zi-n litiera Ghunáyzei
speriind cugetările ei virginale

Mergi fără grijă, frîul slăbește, și
nu-mi opri fructul grației tale.
Am făcut eu pe una să uite de pruncul
ce-l alăpta, cu-ntîlniri nupțiale.
Cînd plîngea, îndrepta către el jumătate,
neclintind-o pe cea a iubirii totale.

Și al doilea :

Dar iată, ți-arată iubita păzită
de ochii ascunselor pînde haine
lungi brațe cum gîtul cel zvelt al gazelei
preaalbe, ce n-a purtat pui încă în sine ;
și pieptul ca mici, line vase de fildeș
ce nu-l pot ajunge atingeri străine ;
și-un spate mlădiu ce-nălțat se lungește
și-l cercuie grelele coapse vecine ;
și susul zidirii cu poarta prea-ngustă,
și talia strînsă spre a-nnebuni-ne ;
și două coloane de fildeș ori marmuri
sunînd de podoabe cu clinchete line.

Mai adineauri, pe la începutul acestei însemnări, am pomenit vorba *dintr-o dată*. La urma urmelor, e greșită. Greșită, pentru că poeta Greta Tartler nu s-a trezit chiar așa, brusc, zilele trecute, apărînd în vitrine cu o contribuție de substanțialitatea și valoarea cu totul notabile ale acestei traduceri. Ea a absolvit o facultate, știe — între puțini alții — călătorì în araba veche, nu-i străină de ponderea altor limbi orientale, a întreprins mai mult sau mai puțin amănunțite cercetări, a lucrat lacom și dacă transcrie acum cu rare îndemînări artistice în românește *mu'allaqate*-le poeților, Imru-l Qays, Tarafa, Zuhayr, Lábid, 'Amr ibn Kulthum, 'Antara, Al-Harith ibn Hilliza, după ce și-a însușit esențialul comentariilor despre aceste producții (supranumite și „poemele suspendate") faimoase de peste o mie de ani, analizate și de critici și de savanți, și de filologi și filozofi, mirarea stă în picioare doar atîta timp cît încă n-ai aflat aceste cîteva detalii privind biografia autoarei și geneza operei sale de arbitru al

echivalențelor. După aceea se spulberă, locul ei luîndu-l înțelegerea, edificarea, punerea în temă.

Indiscutabil, defrișării unor păduri de obstacole ce-au stat în calea întreprinderii ei temerare, i-au trebuit suplimentare strădanii ca să reușească. Izbutirile, triumfurile, invențiile verbale, suculentul recurs la arhaisme, descoperirea fericită a atîtor și atîtor echivalențe (căci găsim : *vindecarea-i o lacrimă, burduf de grijuri ; luciri sidefale ; prețnice prăzi ; înrudirea-i sfat bun pentru neam ; oșteni se-nzvăpaie* ș.a.) alcătuie un opulent capitol, dar întîlnim și forțări, prozaisme, facilități explicabile măcar unele prin înseși piedicile, numeroasele piedici care se cereau învinse *(o face să-nceate ; spre a cerceta-mă ; pentru a-ndestula-mă ; spre-apăra-mă ; pe unii degrabă-nlăcrămă ; spre-a vedea-se ; pentru-a vîna-se ; spre-a-nturna-se ; a-ncontra-se* etc.) Atari impasuri, în ansamblu, sînt însă puține. Suprema îndîrjire cu care a muncit Grete Tartler, remarcabilă poetă prin har și cultură, e răsplătită și de ceea ce ea constată că i-a „răspuns" în esență demersurilor întreprinse și de — îndeosebi — satisfacția sărbătorească a unor împliniri din care oricine trăiește în și pentru poezie are cum se înfrupta. Cîte exemple n-ar fi de adus... Ne oprim doar la unele :

Cu-o astfel de iute cămilă, cînd munții
dansează-n miraj, cînd sclipesc nebuloase
mă-ncumet spre țintă — și nu mă abate
nici teama — și nici vreo mustrare ispas i-e.

. . . .

O luncă în care se-aude cum gîza
își zumzăie ca un bețiv o cîntare
frecîndu-și ca lemnele unul de altul
s-aprindă un foc, două fine picioare.

. . . .

Ca pacea să dăinuie, ochii-i închidem :
deși ne închidem sub pleoape gunoaie ;
și voi nevrînd liniște, credeți că teama
ne-mpinge ; dar nu ne știți faima ce stea e ?

. . . .

Mai lasă poeții vreo țesere oare ?
Mai știi al iubitei popas a-l aflare ?

Considerăm versiunea *mu'allaqate*-lor în interpretarea Gretei Tartler o frumoasă carte ce merită a fi nu numai gustată, ci și prefăcută în obiect de studiu. Căci ai ce studia în acest colier de giuvarele aruncate pe masa bunei noastre poezii. Cu îndemînare și prevenitoare prefăcătorie.

„CÎND UNUL FACE DRAGOSTE CU ZERO“

— Raymond Queneau —

Am acordat o singură dată în viață, lui Adrian Păunescu un interviu (care n-a apărut nici ușor nici tot) — și n-aș dori să nu fie aceea și ultima dată. Nu-mi place să vorbesc despre mine, întrebat. Iar neîntrebat...

Și cu toate acestea, uneori mi s-au mai adresat asemenea solicitări sau mi se mai cer atari lucruri. Bunăoară întrebarea ce mi s-a pus cîndva ținea să afle ce fel de prietenie ar fi existat între mine și Raymond Queneau. Anunțasem de o manieră oarecare apariția unei culegeri de poeme din lirica sa și probabil... În sfîrșit, oamenii deduc multe („Après avoir mangé on jeûne“), iar premizele false le întrec pe celelalte.

O prietenie, am reflectat, se face din lucruri știute și neștiute, înțelese ori neînțelese, importante sau mărunte, sau intime, sau copilărești (în ochii semenilor noștri, care nu mai sînt copii, — de ce să fie ?) — și din ceva de ordinul misterului : o ceață, o cordialitate, un instinct al curiozității, o sete comună de joc superior, de magnetism, de alintare. De alintare gravă, intelectuală, prestantă cu decență, ozonificată.

Orice prietenie e, de aceea, și o formă anume de aventură. Dacă admitem aventurii sensul de cunoaștere...

Ca o corabie în care urci spre a călători în direcția hazardului și a freneziei de a afla ori de a înțelege prin ochii celuilalt, și împreună cu el, ținuturi abia imaginate.

În fiecare din noi se ascunde un arheolog, dar nu fiecărui arheolog din noi este sigur că-i vor da vreodată mugurii.

Venim plini de cetăți nedezgropate și plecăm adăugați lor, cel mai adesea, zid peste zid, fum peste fum, îndărăt, în muțenia

din care abia ne desprinsesem, care ne așteaptă, resemnată că nici prin noi n-a putut vorbi, n-a izbutit să spună...

Pe urmă, haosul trimite pe alții.

Frunzișul crește, așternut peste așterneri.

Ștafeta nu se curmă...

Celle de l'homme seul qui pousse et passe et pince et pisse et pense (...) et la cendre universelle où nous embrassons nos origines.

Cînd poți cu adevărat rosti că te „descoperi", însă, prieten cu cineva ?

Eu n-am fost, socot, prieten cu Raymond Queneau.

Poate numai atunci ai putea-o spune, cînd ești sigur, absolut sigur că și celălalt, partenerul consumării de iluzii și de drum, în orice împrejurare s-ar găsi el, n-ar ezita a spune singur și de la sine despre tine, firesc și dintr-o dată : „prietenul meu".

De aceea (adică... și de aceea) n-am fost, cred, ceea ce se cheamă prieten cu Raymond Queneau, în accepția mai sus creionată, însă ne-am cunoscut...

Ne-a „făcut cunoștință", într-o bună zi, cu totul pe neașteptate, Brâncuși, alături de atelierul căruia (11, Impasse Ronsin) Queneau locuise cîndva.

Cum, Brâncuși ?

Dacă l-am mai apucat eu încă, pe Brâncuși, în viață ?

O, s-ar fi putut chiar și asta, să-l mai apuc în viață. Să ne vorbim. Să ne fi vorbit, desigur. Aveam 34 de ani la data morții sale, dar nu despre așa ceva este deocamdată vorba. Pe atunci, de la noi nu se călătorea. Iar eu eram în altă parte — aveam undeva niscai treburi...

Tenebre.

Cînd, așadar, prin Brâncuși, acum vreo zece ani și mai bine, pe autorul lui ZAZIE DANS LE MÉTRO și al acelei CENT MILLE MILLIARDS DE POÈMES a fost a-l întîlni, iată ceea ce vreau aici să explic, de fapt, pregăteam o antologie de texte dedicate marelui sculptor român de poeți din toată lumea. Printr-o scrisoare, atunci, m-am adresat în acest sens și lui Queneau. Solicitîndu-i, deci, o colaborare inedită la sărbătorescul simposion de metafore pe care-l organizam în cinstea unui mare artist al ideii, al dălții și modernității.

Antologia cu pricina a apărut în 1970, în elevate condiţii tehnice, prezentînd fiecare colaborare, dacă era vorba de versuri, atît în limba originalului, cît şi în versiunea românească.

Astăzi cartea aceea este intruvabilă, a devenit un fel de piesă bibliofilă.

Plin de solicitudine şi tresăriri, Queneau mi-a răspuns destul de curînd şi mi-a răspuns favorabil : el a scris în mod special şi ca întîmpinare la iniţiativa ce o luasem deci pentru Brâncuşi (iar dacă vreţi şi... pentru mine sau, şi mai degrabă, şi mai cu justeţe formulat : pentru România) acele emoţionante cuvinte ce alcătuie poemul *L'atelier de Brancusi*.

După aceea, fireşte, voi fi continuat a-i scrie.

Da. Ba încă de multe ori.

Şi am, cum se obişnuieşte, unele din cărţile lui cu dedicaţie. Avea de asemeni, în parte, cărţile mele.

Ştia — din cercuri frecventate între cele două războaie : Tzara, Fondane, Voronca, Marcel Ianco, Victor Brauner, Claude Sernet — cîteva zeci de cuvinte româneşti. Parte dintr-însele : mai plastice, mai truculente... Şi-l amuzau sonor. Întîlnite, unele sau altele ici-colo, le sublinia pe pagina românească a plachetelor mele : căci la cel mai mic bobîrnac, ele îi şi gîdilau urechea.

Iar apoi ne-am văzut în chilia sa din 5, rue Sébastien-Bottin. Cînd spun eu *a sa*, înţeleg de fapt a editurii Gallimard.

Se ştie (o vom şi reaminti) că în cadrul atît de puternicei case de editură franceze, situată la Paris în al şaptelea arondisment, pe strada Sébastien-Bottin nr. 5, îngrijitorul discret al colecţiei *Pléiade* era, a fost Raymond Queneau. Biroul său aflat undeva sus, la etaj, într-o cămăruţă ca de student, cerea să urci acolo pe o scară în melc, foarte îngustă şi chiar uşor incomodă. Ei, biroului acela cît un capac de nucă de cocos, îi spun eu, şi azi, chilia lui Queneau.

Acum el e destinat altcuiva sau la altceva.

În viaţă, desigur, am văzut fel de fel de mici şi mari autorităţi, directori, administratori, unii chiar foarte tineri, unii chiar foarte aroganţi, energici, închipuiţi, emfatici, dispunînd de spaţii somptuoase, de forţă, cu inventar menit seducţiilor şi efectelor, cu subalterni, cu mobilă de preţ, cu lumină multă, cu lux mult, cu sfidare şi morgă iarăşi multă. Puţini însă m-au impresionat şi în orice caz nici unul mai radical decît Raymond Queneau,

acolo, în odăiţa lui modestă de la etaj, aproape monahală, unde întreg mobilierul se rezuma la cîteva rafturi, o masă, un telefon, două-trei scaune oarecari, o scrumieră și parcă un dulap după ușa căruia, cînd era uitată deschisă, locatarul dispărea.

Și toate îngrămădite pe un spaţiu minim.

Din dosul mesei vedeai un domn cu ochelari, palid în lumina filtrată, puţin melancolic, puţin adus de spate, puţin sceptic, puţin tandru, puţin absent și totuși afabil, comunicativ, suculent, amical și locvace, curios și cu un glas care dintr-o vagă flexiune, doar prin atît, reușea să pară ca din două camere în același timp. Cum, necum, dar printre pauzele dialogului, ca printre spiţele unei căruţe în fugă, aveai impresia că pierde intenţionat ideea, părţile, cuvintele, silabele unor poeme neconturate încă, ale unor poeme născîndu-se acolo, sub ninsoarea de scîntei a momentului, ca din mers, conform celui mai firesc ritual — să zicem — săvîrșit undeva la cîmp, cînd răsare soarele, de către un ţăran ce aruncă spre cele patru puncte cardinale sămînţa marilor recolte viitoare şi care, tocmai cînd îl clasaseşi vizual, o ia subit peste brazdele răsturnate şi începe să-și adune grăunţii aruncaţi îndărăt, să le murmure ceva omis, chemînd peste ei — magic — adiere de har, de legănări ciudate, anatemă sau deriziune.

Greșeam ?

De la început mi s-a părut că — deși pe alt registru al perspectivelor, perspicacităţii și mașinăriilor tehnice — întîmplarea îmi scosese în faţă un fel de Arghezi.

Mă întrebaţi în ce fel ?

Era, desigur, sau ar fi necesară o explicaţie.

Un alt Arghezi în sensul că, lucru rar întîlnit la mînuitorii de condei, Queneau vorbea așa cum scria, adică direct pentru tipar.

Iar de scris, scria luîndu-și foarte în serios glumele şi foarte în glumă seriozităţile.

Punea la încercare capacitatea limbajului şi chiar metalimbajului de a fi cu sineşi concomitent grav și ironic, sobru şi flecar, violent și rățoit, academic și clownesc, bosumflat și sociabil, racinean și pestriț, zgîrcit și discursiv, caustic şi elegiac, turmentat și vertical, ștrengăresc și nostalgic, sever și lax, insituabil și precis. Atunci cînd părea că se împiedică — deoarece numai *părea* — sau că divaghează, emisiunea sa încetinită, cu

îngînată rezonanță, poemul său spațializat, discursul electronicii lui combinatorii se comporta din intenție astfel, producea exerciții de stil — nimic mai mult. Ce ar fi trebuit oare mai mult ? Și cui ? Căci (subteran) cadențele fluxului său liric respirau limpede și audibil.

De o elasticitate fantastică, flexibilitate pură, într-o neîntreruptă elaborare sui generis, Queneau era un fenomen viu al artei literare, așa cum — repet — a fost la noi Tudor Arghezi, o emanație continuă și un instigator la inteligență. Puteai să-l înregistrezi pe o bandă ca pe suflul vîntului, ca pe-un cîntec de pasăre, ca pe o agonie sau ca pe un murmur de ape : fără să modifici nimic.

Mi se mai păstrează în minte ultima întîlnire cu el. Întîmplător ? Nu. Sau da. Sau... „Que la memoire est dificile !“ În orice caz aceasta a fost în 1974, toamna. Aproape... adineauri. Era o zi acidă și plumburie, către ora 12, oră la care toată Franța guvernamentală și neguvernamentală, catolică și laică, mănîncă. Sfînt ! Eu mă duceam undeva cu o floare și nu prea știam bine adresa către care mă îndrept. O să mă orientez, mi-am spus. Voi mai consulta vreun pieton. De sus, burniță mărunt : „ces maisons qui crachent vers le ciel“... Grăbeam pasul pe Rue de Longchamp, arteră pustie la ora aceea, în ziua aceea. Prin apropiere stătuse cîndva, pînă să eșueze în apele Senei, Paul Celan... Deci lunecam prin ploaie, cu ea deodată, și (mi-aminteam : *Mort est la Seine / Mort est Paris)* și Parisul întreg se comporta ca un mare obiect lunecător și mirabil. Cînd, aruncîndu-mi ochii pe trotuarul de vis-à-vis, pe cine am zărit, spre surpriza mea ? Pe cel ce, prin LE CHIEN À LA MANDOLINE, mă captivase la întîiul contact palpabil al meu cu Parisul, pe Queneau, vizitat în ajun la el în chilie. Cam ca un bătrînel pensionar de la noi, ușor gîrbov prin picurii pînzei de apă și de vînt, venea din direcție contrară, cu o „baghetă“ în pungă. Pîinea umaniza o tîmplă de tensiuni și asfalt. Încă de la patruzeci de ani scrisese :

Ma jeunesse este finie,
Ma jeunesse est partie
Je reste sur le cul
avec quarante ans d'âge
Ah quand j'étais jeune homme
que j'étais heureux ! comme

un lézard au soleil
les blondes étaient blondes
ainsi malgré les ans
la ride et l'urinal
le bide et l'emphysème
la toux et un moral
tant soit que nostalgie
filosophiquement
je viellis essaiant
de jouïr de mon reste — etc.

De mult blondele nu mai erau blonde... Parisul plutea ca un mare obiect fluvial și rătăcitor. Ne zăriserăm aproape în același timp. Pașii noștri înaintau în sensul ochilor noștri. Și cum tot se întîmpla să fie necirculată strada, am pornit-o așa unul spre altul și ne-am întîlnit în gestul acoladei, la mijloc de drum (așa ceva într-un burg german, Doamne ferește, nu s-ar fi putut întîmpla !), ca să facem apoi niște pași împreună. M-a condus pînă la adresa pe care o căutam, eu — cu floarea, el — cu pîinea, vorbindu-mi emoționat însă trist despre soția sa, dispărută cu o vreme înainte. „Nul n-a besoin de cimetière / Pas même dans un carnaval" și totuși „les vivants et les morts / change de passeports". Am remarcat imediat că-i ducea greu lipsa : ca fără o parte din însăși rădăcina lui. Uitaserăm de precipitație. Vîntul venea după noi ca un cîine ori ca berbecul lui Bourdelle, amușinînd și gudurîndu-se în dreapta și în stînga. Iar cînd ne-am despărțit, am făcut-o fără a bănui nici unul că pentru totdeauna. După întoarcerea mea la București, nu prea tîrziu, el pleca prin alte ploi și toamne, să-și întîlnească fosta-i tovarășă de viață. Poate... Moartea e atît : moarte. Uneori. Și uneori, ce încă ? —

Misère de ma vie ô ma misère...

. . . .

une ombre est cette vie et seule la misère
est solide et sans ombre un cristal de lumière
lumière de misère et lumière la vie — etc.

Captiv al altor preocupări pasionante sau vagante, se săturase, cine știe, să-și tot cumpere el singur „bagheta" zilnică și să asiste la... evoluția limonadei. Expresie ce-i aparține. Am

aflat de apropiatul său deces îndată **după**, printr-o scrisoare a poetului André Frénaud.

Pe urmă a început istoria literară cea mai obiectivă şi mai nesfîrşită

...à
la
posterité
j'y dis merde et remerde
et reremerde.

La o selecție de poeme din el reflectasem (se împlinește anul de cînd, tradusă în fapt, acum ea capătă şi semnificaţia pietăţii...) la urma urmelor mai de mult. Discutaserăm. În cîteva rînduri. De cîteva ori cu detalii și antrenaţi. M-a rugat să prefer texte inserate în ultimele sale trei volume : COURIR LES RUES, BATTRE LA CAMPAGNE şi FENDRE LES FLOTS. Ceea ce am şi făcut, într-un „choix" care a fost la mijlocul verii lui 1979 pe piaţă.

N-aş fi îndrăznit, m-aţi ascultat mărturisind-o, să mă numesc totuşi prietenul său, însă îmi este cu neputinţă să ascund — azi — că am fost şi rămîn unul din mulţii prieteni fideli ai poeziei sale.

Ea, poezia, este *(persecuté-persecuteur)* un asasin al stupidităţii. Ea, poezia-i o imprudenţă căptuşită cu porţelan, o conspiraţie mov la geamul absenţei : *mes rêves durent des années...* Ea, poezia-i un du-te-vino al corpurilor lichide, solide, fictive şi gazoase, adesea corpuri de umbră :

ombre est l'ennui après le choc
ombre est l'amour abandonné
ombre la vie ombre la mort
ombre le jour qui t-a vu né
ombre la nuit qui te voit mort
ombre le jour ombre la nuit
ombre la nuit ombre le jour
ombre est l'ombre de toujours
ombre est tout être qui s'enfuit etc.

Adesea, părere :

Personne ne crie personne ne parle et rien ne chante,
ni souffle ni murmure, ni fracas,
mais quelque part il y a tant de bruit
tant de hurlements, tant de bavardages, et qu'on n'entend pas
etc.

Ea, poezia-i o complice a bucuriei. Forţă. Ea, poezia-i un ştrengar scărpinîndu-se de barba istoriei, ascunzîndu-i nucile şi crucile, coclind civilizaţii, — o bucătăreasă cu miros de rîndunică şi de moarte, scripetele însă în care spînzură speranţa. Viteză. Şi mînie. Ea, poezia, e-o contrabandistă care strecoară-n puşcă gălăgii de turnesol, bomboane de chinină, funii de nisip şi fotografii deochiate. Ea, poezia, este un scandal : terorizează urechile măgarilor. Leneşa. Lasciva. Intriganta. Laborioasa. Inepuizanta. Foarfecă de tocat răscruci. Ea, poezia, este un spectacol de sîrmă ghimpată în care sfîrîie sîngele inteligenţei şi maţele unui sinucigaş adolescent. Complot *(mais déjà tout conspire / mais déjà tout fini)* şi epilog. Ea, poezia-i bagheta magică sub ale cărei vibraţii incertitudinea reintră (căci absolut sigur nu e nimic pe lume) în posesia înaltelor sale prestigii interogative şi corupe moralele cocoţîndu-se pe principii, pe dogme, pe chipie ca pe nişte tinichele : cutiile se răstoarnă la pămînt — sosuri, prafuri, uscături, compoturi, bulioane — şi dau *(il y a une tombe pour tout à condition d'attendre)* toată piramida socială cu josul în sus. Dezechilibru sanitar. Căci ea, poezia, nu gustă conservele, ci numai glumele şi legumele proaspete, matinale, grave, acute. Maladie ? Maladie. Dar nu mai puţin vraci, nu mai puţin medic — dacă vreţi.

La vie este un songe, dit-on,
mais deux c'est trop pour mon âge.

Ea, poezia-i un bar, o broască muzicală, un rang hipnagogic, arlechinul care melancolizează *„Quand Un fit l'amour avec Zéro"*.

Şi aşa mai departe... Indefiniţie.

On a droit d'aller en sabots
Quand la campagne a son air vache.

Minunea limbajului ține de eternitatea agerimii cerebrale: *Puis un jour il fallut payer.* Inima lui Queneau domiciliază în creier. Dar circumvoluțiunile creierului său freamătă, zbîrnîie de un potop de inimi, cu toate ventricolele și auriculele în funcțiune maximă — cîmp de explozii care nu se termină și nu se va sătura de imprevizibilitate niciodată. O germinație continuă *(creșteți și vă înmulțiți și stăpîniți pămîntul),* un hormon special, un inconstant itinerar de fluturi prin și cu care înoată pozne, contradicții, cifruri, șoapte, venin și muzică. Pescărușii rutelor derutelor, volutele și electricele descărcări ale asociaționismelor cele mai perplexe, mai senzaționale, mai elaborate, mai prodigioase, mai laconice, mai spontane. Senzualitate și filologie. Limbajul e femeia experiențelor lui Queneau. Și este savoare. Ca și păcatul. Ca și ruga. Dar... fără popi ! Sfinții nu-ți fac nimic dacă întinzi praștia spre fantasma lor, cel mult scot și ei limba la tine. Într-o bazilică a himerelor.

De la Queneau decurge (nu așa îl spunea Yvon Belaval ?)... *kenogonia !* Joc de cuvinte, kenogonia aceasta. Însă — la ce complicități conducînd... la ce mariaje ! — nu numai joc. Memorați : nu numai. Joc de dileme și de psihiatrie. Prea, nu prea, dar cam. Totuși zbenguială dramatică — sub, după, înăuntrul unui obraz de neclintire. De simbol. Convertire superioară pentru un biliard al umorilor și umorului. În jurul mesei verzi, al postavului amortizator, cu fiecare intervenție, bilele și tacurile încarcă și descarcă arme care trag la mari distanțe. Năpraznic. De-aproape, îndeletnicirea pare una oarecare. Ca multe simulacre. Dar totul e minat. Și mimat. Poate exploda. În lanț. Și gestul, gestul este noimă. Sau avertisment.

„Din fericire, stăruie Yvon Belaval, există Queneau ! El poate să-i trezească pe poeții noștri din *somnul sîngelui* lor, al *morții, nopților, stelelor,* al *sînilor goi,* vreau adică să spun : din această adormitoare încîlceală a limbajului în care semnul se preschimbă în semnal și unde asociația vine să înlocuiască adevărata gîndire activă."

Da, și din fericire există poezie. Iar în poezie, gîndire ; și există în gîndire un piper de întreținerea tonusului, a focarelor, ori această gîndire activă (care n-are de a face cu nici un elixir înșelător, cu nici o excrocherie sau farsă, cu nici o feerie artifi-

cială, cu nici o fumigaţie şi nici un drog euforic, dar care descoperind artificialitatea fiecărei şi fiecărui comportament, reacţii, articulări, lipituri, confecţii, staze şi stări, convenţionalisme, forme şi formule de tipar) reinventează prin Queneau, prin radiologul Queneau, prin avertizatul Queneau, el care nu crede în imaculări, fecioria cuvintelor, obrăznicia lor de a fi ca la baie sau ca la creşă, destinse, netede, spumoase, prezumtive, demontabile, concupiscente, iubeţe, perplexe, de a se cola şi de-a se strica, de a trece la noi utilităţi, ambasade şi demersuri, printr-un furtişag de poveri metafizice, de risc şi candoare, ca jucăriile şi ca viaţa. Jucării de oţel topit. Paiaţe tragice. Brumă, păpădii, polen, contururi de-a nimica toată. Obiecte colorate, sonore sau mute. Zgrunţuri pietroşi, păsări ameninţătoare, ace, trocuri, păpuşi bosumflate, în sfîrşit pridide incontinentă — cuvintele-s pentru el aceşti copii de rîvnă şi de veghe, de naninani sau de na-na-na, din flori, de la orfelinat sau de pe esplanadele familiei, pe care Queneau îi lasă goi, naturali, sîsîiţi, să se ducă la gîrlă ori s-alerge spre portocala sînului matern; să umble cu degetele peste tot (însă şi în cer), să combine fantasmagoric (nu există licenţiozitate, sîntem în paradis, paradisul regăsit, ori în telepatie) şi să scoată din valuri gene de fată morgană, amfore în cioburi, femure melodice, fierăstraie de crab, diogenice hîrburi de felinar (pe cine să cauţi ? costă efortul de a fi descoperit ca om... toţi ştiu morala şi evită impactul, e mai puţin păgubitor, filozoful anchetei poate fi de la comisariat !), tichii de-ale lui Buch-Oglindă, copite de Mefisto ori Narcişi demonetizaţi, pe care poetul îi recolorează la soare — dezlănţuit amestec, trucaj savant, eminentă alchimie —, şi pe sub mustăţile unei pensule nevăzute, caruselul continuă, poveste a poveştilor, alimentat cu altă clientelă şi cu alte miraje, martor la duelurile sferelor, potolind primejdios, esopic, bombănitor, eclatant, curios, didactic sau — cu meticulozitate de spiţer — dozînd aţîţări, improvizaţii, oratorii, răsucituri de sensuri şi stîrniri, sub rafalele atîtor silogisme reprimate ori proverbe în zămislire, care — însă — folosesc desperecheat şi paralogic matriţe, clişee, fracturi de proverbe zaharisite peste noapte. Se întîmplă. Nu toate veşniciile sînt veşnice. După cum... „Une fois n'est coutume“.

Mecanismele gîndirii pomenite la balul vivacității și surprizelor scîrțîie ruginit, accelerează și pocnesc, prin exces de senectute, învîrtire și uz. Queneau o știe. Știe că ajunge o singură draperie căzută, ca să fii proiectat nu numai (așa ceva ar mai merge cumva, naiba știe !) în alt spațiu scenic, ci de-a dreptul într-o cu totul altă și străină existență, chiar dacă nu teatrală, unde codul nostru însă își suspendă brusc aplicațiile ori începe a funcționa de-a-ndoaselea. Ei ! dar tocmai acea draperie Queneau, intenționat, o face să cadă, întotdeauna să cadă — și dintr-o dată, stingheriți, ne surprindem luînd-o lung de-a bușilea prin istorie, înapoi, și prin neprevăzut. Pentru că dincolo de gravitatea noastră, de mizeria noastră, de salariul nostru, de tradițiile noastre, dincolo de precauțiile, strămoșii, cașcavalurile, frecările, cravata, seriozitățile, umbrelele și viitorul nostru trecut sau trecutul nostru viitor e ceva de care trebuie (dar trebuie) să se rîdă continuu. Omul — ființă caraghioasă, plictisitoare și plictisită *(je suis si mort déja que je puis rire aux larmes)*, ciocănește în propria-i fabulă ca într-un ou plin de spectacole. Iar de dincolo de coaja dogmaticului, flegmaticului, semanticului ou *(Personne n'est jamais contant)*, spiridușii își etalează fulgii la vedere, pantalonașii la zbicit și chicotesc. Poetul, distrat, le-a dat drumul în lume... Chicotesc : „pas de papier pas de plume / plus de poème / me voici en face de rien / de rien du tout / du néant". Zboară. *„Noaptea : o silabă"* — spune Queneau. Zboară ca fluturii hi-hii-urile, logica se dă huța și iar se aude, se-aude ancestralul scîrțîit al angrenajelor, al rocilor, al epocilor cu cocă lignificată. Și iar vine de se așează musca ori buburuza drept pe nasul, drept pe ochelarii, drept pe manșeta civilizației, sau religiei, sau filozofiei. Prăfăraie. Țînțari. Ce nu este perisabil ? Totul. „Il faut de tout pour faire un monde..." Totul — și, de asemeni, limbajul. De aceea limbajul trebuie creat mereu, creat din nou, creat în fiecare zi, în fiecare clipă. Cuvintele trebuie să-și schimbe costumele ca și actorii, legate c-o sfoară de limba sufleurului, cu alta de buzele actorilor, cu încă una de capriciile regizorului și c-un cordon ombilical de autor, care le are în marsupiu, care le inventă soarele, hrana, evoluția. Trebuie să-și schimbe costumele ca și actorii — și mai ales rolurile. Continuu. Asta este cu puzderia de cuvinte. Continuu majore, personale, afurisite, capricioase și des, ades cinice.

Asemeni fiinţelor. Şi cu destine de care ele au a răspunde. He-he... Dar să nu filozofăm :

C'est bien vrai qu'il faut dire il neige quand il neige
c'est comme ça que l'on se fait comprendre
c'est en disant qu'il neige quand il neige que
c'est agréable de faire la conversation avec de gens
qui disent que
c'est le temps qui veut ça qu'il neige quand il neige
c'est comme ça qu'on vit en societé sans difficultés
aucune et
c'est comme ça qu'on se fait des amis et
c'est si facile de dire qu'il neige quand il neige
plutôt que de dire il pleut
en effet
c'est prétencieux de dire qu'il pleut s'il neige
mais où la poésie va-t-elle se nicher dans tout ça ?
dans un flocon
dans un flocon de neige
arrosé de marsala
un jour d'été sur la grève
d'une plage au Sahara
où si l'on dit : „tiens... mais il neige..."
c'est un peu au hasard...
comme ça...

(De l'information nulle à une certaine espèce de poésie)

Atunci cînd începi să te înşeli ori — din contra — să te edifici asupra materiei realităţii şi a materiilor părerii ; atunci cînd pari să încurci ori — din contra — să distingi formele palpabile, de substanţă şi contur, cu fiinţele informe ale închipuirii ; cînd, în loc să te alimentezi cu ce e-n mînă nu-i minciună, consideri că tot ce zboară se mănîncă, însă nu mănînci (fiindcă o constatare a umorilor fanteziei nu se mănîncă şi o gîndire se poate schimba pe alta ori amîndouă pe o întrebare) ; atunci cînd pui la îndoială prioritatea simţurilor ; asuprirea sau infailibilităţile lor şi simţi (ca pe o unghie care creşte sub vechea unghie, ca pe un dermic ţesut ce împrospătează pe dedesubt fostul pielii înveliş) tonica — în schimb — tutelă sinuoasă a ambiguităţii ; cînd relativizezi şi nuanţezi pentru a institui o prelungire prin supleţe a obiectelor şi ideilor lumii imediate ; cînd

metamorfoza, devenirea continuă, mişcarea fără încetare, filmul mereu născîndu-se al fenomenului vieţii şi vieţii supozabile, cînd cursurile imaginarei dileme *to be or not to be* ocupă cîmpul existenţei cu preocupări ce oxigenează mintea şi o predispun la o triumfătoare (de ce nu ?) gimnastică, atunci frontierele dintre noţiuni se înmoaie şi se înceţoşează, vase comunicante, unifică veridicitatea cu eroarea, dau plămadei amîndorura inocenţele incertitudinii, nobleţea presupunerii, plastica indeciziei şi blazonul — blazonul imponderabilităţii. Orice lucru, atunci, e de toate. Orice lucru e — atunci — şi contrariul său :

Les oiseaux bleus dans l'air sont verts dans la prairie
qui les entend voit qui le voit les entend
. . . .
nuages qui vivants assument tour à tour
la forme d'une idée et puis l'idée adverse
. . . .
ils volent à travers la sublime excellence
des principes divins scellés sur l'horizon.

Fiindcă orice definiţie prin libertate retensionează poezia şi-i revarsă pletele însămînţate peste zăgazurile gramaticei, logicilor şi codurilor de indiferent care tip.

A fost suprarealist.
Pe urmă n-a mai fost.
S-a născut la Havre, acum 77 de ani, dintr-un negustor de mărunţişuri :

Je naquis au Havre un vingt et un février
en mille neuf trois.
Ma mère était mercière et mon père mercier.

Licenţiat în filologie, nu fără atenţii intelectuale faţă de ştiinţele religioase (în afară de cursurile despre Hegel, predate de Kojève, le-a urmat pe acelea despre gnosticism, manicheism etc. ale lui Puech), cu pasiuni pentru psihanaliză, „nalt demnitar al colegiului de patafizică", dînd prin corosiva lui fantezie drept de cetate umorului negru şi discreţionare priorităţi jocului de cuvinte şi de sensuri, ce submina limbajul, Queneau totuşi a tăgăduit moartea, a luat în derîdere hidoşenia, agramatismul,

morga, zaharisellile și a putut să acorde zonelor supreme ale ființei umane facultatea misterioasă de a se alia în el ca să-l păstreze fără întrerupere inocent, hîtru, candid, pur. Desigur, în artă : *je suis toujours enfant*. Chiar și în maliție...

Despărțirea „copilului“ Raymond Queneau de André Breton și de mișcarea acestuia are loc în 1929, acum peste o jumătate de secol, dar ca numeroși alți suprarealiști (mă gîndesc la Éluard, Aragon, Char), abia după trecerea în apostazie și diasporă, silueta sa de scriitor — luîndu-și distanțele de rigoare, căci de suprarealism te lași, dar suprarealismul nu se lasă de tine — prinde să se profileze din ce în ce mai insistent pe firmamentul literelor franceze :

l'éspèce humaine m'a donné
ses trois facultés
le sentiment l'intelligence et a volonté
chaque chose de façon moderée

. . . . . .

trente-deux dents un coeur un foie
d'autres viscères et dix doigts etc.

E, dintre foștii insurecți suprarealiști, incomparabilul, fanaticul, unicul mușchetar în privința amalgamărilor, transformărilor, paradoxelor limbii, sucind-o și plăsmuind-o cum n-a mai izbutit nimeni dintre contemporanii, comparșii sau rivalii săi, nimeni dintre abnegații metehnei lui, cu sadism și savoare, cu pricepere savantă și dragoste umilă, vicioasă, incurabilă, ca un soi de sfînt al tăgadelor, de pofticios al torturii, de docher în așteptarea corăbiei care să aducă miraculoasa formulă a preschimbării spurcăciunilor în aur. Apa s-a retras de sub vas, de sub copilărie, de sub lumină. Conflict cu vizibilitatea :

je vecus mon enfance écrasé de terreurs
et d'anxiétés étranges (...)
à la faveur du soir.

În 1934 îi apare GUEULE DE PIERRE. Nu e un debut. Va debuta în 1937 cu CHÊNE ET CHIEN. A redactat multă vreme o cronică zilnică la *L'Intransigent*, intitulată „Connaissez-vous

Paris". E de la sine înțeles că volumele sale din anii 1967, 1968, 1969 sînt și rodul tîrziu al antrenamentelor jurnalistice din timpul cînd *L'Intransigent* îl avea colaborator. În 1951 devine membru al Academiei Goncourt. Ani la rînd a condus la Gallimard colecția „Pléiade", unde (gest egal cu o lecție sau cu o parabolă) abia postum i se vor publica și lui poemele.

În afara celor citate, volumele sale de versuri sînt : LES ZIAUX (1943), BUCOLIQUES (1947), L'INSTANT FATAL (1948), PETITE COSMOGONIE PORTATIVE (1950), SI TU T'IMAGINES (1952), CENT MILLE MILLIARDS DE POÈMES (1961), LE CHIEN À LA MANDOLINE (1965), COURIR LES RUES (1967), BATTRE LA CAMPAGNE (1968), FENDRE LES ELOTS (1969).

Deși atît proza (v. LE CHIENDENT — 1932, EXERCISES DE STYLE — 1947, ZAZIE DANS LE MÉTRO — 1959 etc.) cît și poeziile sale, unele, pastișează modelele pe care și le aleg (firește că nu se mărginea numai la asta !), dezumflînd seriozitatea neserioasă, zeflemisind fotogeniile academismului vid, ridicolele bățoșenii, mucavalele habitudinilor și instituțiilor profund cariate, stilul, nestilul, gramatica, remanențele, ignoranța, excesul de falsă morală și dulceagul „bun" comportament al sentimentelor, al exprimării, al gesticei, al piruetelor, modelor sociale și — o ! de cîte ori !... — burgheze ori doar subinteligente, *contraliteratura sa a devenit literatură iar literatura lui un model.* Un model căruia cine știe ce spiritual Gavroche *(pour récompenser l'arlequin ?)* îi va da mîine cu tifla, substituindu-i altă schismă ori dogmă, cu alte prestigii. Imprevizibile... Ca destinul.

A fost suprarealist. Pe urmă *(evoluția limonadei)* n-a mai fost :

Infirme est toute la nature
Infirmes sont bêtes et rocs
Infirme est la caricature
Infirme l'idiot qui débloque

Mais qui voit ? qui entend ? qui parle ?

Viața devenise mai suprarealistă ca poezia...

Și mai poți oare profera la adresa cabaretelor, mișcărilor, insurecțiilor, manifestelor dadaisto-suprarealiste, cînd pentru

aceasta *(à l'heure où dorment les imbéciles)* ar trebui să proferezi împotriva vieții ?

Criticii pot, cei care au pierdut gramatica vitezei și trenul, să facă pipi în literatură : nu ei fac literatura. Dar poeții n-au dreptul. Nici măcar din avion. Ba chiar vai de ei, cînd își permit. Căci nimeni nu te întreabă *cum* și nici *unde* ai scris : pe genunchiul piciorului, pe un cozoroc de șapcă, lîngă păduchii tranșeielor, în gînd, în grădina publică, la toaletă sau în biblioteca institutului de literatură. Toți te întreabă *ce* ai scris.

Raymond Queneau a scris ceea ce credea că este viața lui („ce que je croyais être ma vie") și iată că ea — contraliteratură sau altceva — se confundă cu poezia, evoluează contra limonadei...

DINCOLO DE DINCOLO

— Ward Ruyslinck —

La cei 50 de ani ai săi, prozatorul olandez Ward Ruyslinck e tradus pînă acum în treisprezece limbi, numele lui continuînd să solicite atenția tot mai multor oameni de litere de pretutindeni.

Dintre multele-i nuvele, povestiri și romane, poate că REZERVAȚIA, carte care în 1979 a văzut pentru întîia oară lumina tiparului în limba română, ar fi de considerat cea mai semnificativă, atît pentru ideile în litigiu pe care le aruncă în arenă, ca pe-un pachet de tauri și toreadori, cît și pentru intensitatea cu care își portretizează eroul, folosind spre punerea lui cît mai în evidență și mai în contrast cu o lume dereglată, care nu se mai descoperă în acord cu sine și nu-și mai poate masca desfigurările, folosind spre relevarea subtilelor, amenințatelor, fatalelor lui fragilități un material cum nu se poate mai stenic, mai dur. Tip de inteligență a contrastelor, cu care arta modernă operează tot mai des...

Spuneam e r o u l, iar nu altcum, și ar fi mai greu, dacă nu chiar cu neputință, de spus nereticent *eroii,* fiindcă fără Basile Ionas ceilalți, celelalte personaje, n-ar exista. Doamna Simons (o „mumie cochetă“ semănînd cu Nefertiti) și fiica ei Martha, directorul general al Concernului Epp și președintele Camerei de Comerț Drexeler, judecătorul de instrucție Galle și fiica lui Elvira, directorul de școală Walfisch, ministrul de finanțe „mon ami Julien“, doctorul tipolog Faes, asesorii Vasalis și Opdael, președintele comisiei de anchetă, Blana-de-Pisică (doamna Neefs), monstrul de Stichler — acum ciung — din marea colecție a lui Hitler, desemnat cîndva să organizeze faimoasa *Colonie de ameliorare a Reichului,* pedagogul Pudding, gelatinosul Stubbe, violonista Baert, canonicul Lemaire, magistrați, polițiști, profesori,

artiști, preoți, portari-spioni, medici, paznici, metrese, foști naziști, asesori, bucătărese, infirmieri, funcționari, dactilografi — cu toții (planșe dialectice) sînt anexele lui Basile Ionas, al cărui predestinat nume (faceți legătura cu legendarul chit și biblicul personaj care ajunge în pîntecul chitului și reflectați la toată literatura legată în fel și chip de acest mit mereu reîncarnat și mereu stors de semnificații), a cărui identitate nominală se salvează de la eșec prin supra-doparea cu un soi de organicitate estetică, de compactă solicitare și demonstrație a liniilor de forță. Destinul aparent pe care îl umple, în pielea căruia se produce, pe care ar părea că-l simulează, că-l joacă, pe care-l spune și îl trăiește Basile Ionas e gol de șanse, acela clachează, vine să se înscrie în sumbre deficituri, înseamnă înfrîngere, este (după cît îngăduie circumstanțele a se sugera) pierdere, strivire, eșec. Dar pe lîngă aceea că nu un astfel de destin e destinul său adevărat, ci unul mult mai profund, radiind ulterior și departe, unul subteran și inatacabil, însuși numele ce se dă speței de eșec mai sus descrise, acela de Iona, numele nuanței acesteia de situații dramatice, al fabulei acesteia kafkiene, al competiției acesteia de orori și năpaste înmagazinate într-un om pe care și după ce îl abandonează toți și toate încă nu renunță — singur în fața complotului unanim sau a nesimțirii unanime — la convingerea că individul și nunațele trebuiesc apărate în continuare, *dincolo de dincolo*, peste crimă, disperare și moarte, chiar și după ce nu va mai fi sau nici nu mai este nimic de făcut (măcar din instinctul că orice fel de conjugare la forma negativă a verbului *a fi*, o spune bunul simț, n-are nimic de-a face, nimic esențial de-a face cu viața însăși, mai creatoare de perplexități, suplețe și surprize decît filmul tuturor cuvintelor sale, nimic de-a face cu adevărata viață care nu se termină cum și nici unde i se termină vorbele) — ei, bine ! cumintele nume ce se dă soiului acesta revoltător, anonim, cinic de eșec, acela de Iona sau Ionas, el, nu este eșecul decît în aparență. El e avertismentul. Dimpotrivă, deci. Sau aproape.

Ionas — fără paradox — biruie. Din moarte. Labirinticul Iona. El va multiplica incertitudinea învingătorilor, incompletitudinile violenței. Și violența este consum, și ea obosește.

Nu pentru — dar ce contează ? — nu pentru acum biruie Ionas, desigur. Dar, în schimb, pentru totdeauna. Indiferent că este, că a fost, că va fi ucis. Din străfundul rîpelor fatale, din

genunea lui de mai multe ori subcutană. În schimb — şi în ce fel încă ! — *pentru acum* avertizează. Indiferent că împăiat, rezervat muzeului tipurilor depăşite, clinicii sau coloniei penitenciare, prefăcut în obiect de studiu pentru biologi, antropologi, sociologi, psihologi sau alte speţe de ologi.

Nici o glorie durată pe crimă nu durează şi nu este glorie.

Moartea pe care o trimite altul spre tine îl omoară mai înainte pe el. Totdeauna.

Numai că oamenii uită sau n-au învăţat îndeajuns ce este viaţa şi ce e moartea.

Din frica de a-l şti în replică, de a-i suporta eventualitatea şi de a ţi-o suporta ţie însuţi, de a parà anticipat periplul argumentelor celuilalt, i se ia partenerului la duel ultimul cuvînt, mereu, dar tocmai prin acest abuz (ceea ce nu înseamnă că metoda ar fi de aplaudat şi propus) i se dă de fapt ultimul cuvînt. Fără voie. Simultan, însă. Căci nu-i mai poţi lua nimic unui om căruia de fapt i-ai luat totul, însă tocmai pentru că nu i-ai mai lăsat nimic, el reintră pe-o altă cale în posesia întregului şi începe, liber, a te locui pe tine cel care, rob la limite, îl deslocuiseşi — hm ! şi credeai că pentru totdeauna. Pe tine te deslocuiseşi... în fond.

De multe ori a merge înseamnă a sta. Şi invers.

Ori pentru că pe tine cel astfel nou şi altul nu te mai poţi — acum — da afară din tine, iată că nu mai eşti tu, ai încetat, eşti el. Celălalt. Avertismentul. Şi începuturile. Şah cu multe rocade.

Dacă adesea e mai tare cel care primeşte o palmă decît cel care o dă, apoi cu cît mai teribilă poate fi puterea celui care acceptă moartea fără să moară — pentru că misterul existenţei este să izvorăşti viaţă şi simboluri, să aplici fiecărei respiraţii forţa de a fi în continuare semnificaţie, proces.

Basile Ionas e dispreţuit, ironizat, sfidat ; va fi tras pe sfoară, etichetat de fantast, prevenit că-l aşteaptă morile de vînt ; e supus suspiciunii, se foloseşte nepriceperea lui de a se apăra, fiindcă n-avea de ce să se apere, şi din această nepricepere sînt scoase concluzii false, neobiective, dezavantajoase, învinuitoare ; împotriva lui se minte, se insinuează, se mistifică, vor fi confecţionate acuze drăcesc ticluite, abominabile, din sfera incredibilităţii ; dar şi a vulgarului ; în absenţa sa de acasă i se fac percheziţii, i se umblă în hîrtii, i se sustrag unele cărţi imprimate înainte şi de război şi înainte şi de falsificarea sau tăierea a

diverse pasaje neconvenabile din ele (de pildă, *Faust* de Goethe, partea întîia), ajunge în fața tribunalului, a comisiilor de anchetă, răspunde la un interogatoriu aberant, sau mai precis nu știe să răspundă, împotriva lui se administrează cu acel prilej documente obținute prin presiunea banului și opresiunile forței, ascultă martori înfricoșați, echivoci, care abdică de la onoare și de la prestigiile propriului lor trecut, e condamnat, pus în urmărire, hărțuit cu aluzii și întrebări, înregistrat la microfon fără să-și dea seama, zvîrlit ca o bilă de colo-colo,, psihanalizat, fișat, repartizat precum obiectele și dus drept piesă de colecție („Îl zidiseră de viu într-o singurătate de moarte" — „bun rămas, libertate oxidată !") într-o rezervație : un fel de închisoare, de muzeu și cimitir, Paalberg, de unde niciodată nu se va mai întoarce, deși i se spusese : „Aici nu sînteți închis, aici sînteți *primit" ;* cugetele cele mai impure, buze pronunțînd cele mai ordinare înșelăciuni, fățărnicii, amenințări, calomniile cele mai mîrșave, cele mai ticăloase și mai venale practici, elementele sociale cele mai fără de scrupul, sfidarea, corupția, cinismele, răstălmăcirea, intimidarea, sperjurul, ticăloșia, pînă la urmă crima însăși se coalizează contra lui, oripilate la presupunerea că ar putea fi date în vileag, lăsate vederii în plenitudinea propriei lor abjecții, nerușinări, ilarități, hidoșenii.

Din pîntecele chitului, Basile Ionas e trimis în disperare și moarte.

Divorțul dintre gîndire și acțiune, dintre forță și intelect, dintre filozofiile nuanței și filozofia deciziilor.

Cel care creează, se complace în sau admiră creația (și răspunde în viitor) față în față cu cel care ordonă, conduce, promulgă, organizează, ține la administrarea autoritară a prezentului, față în față cu cel care are puterea și vrea nu numai s-o exercite, ci să determine prin ea la supunere și să și-o sporească nelimitat.

De o parte cugetătorul, cărturarul, artistul obișnuit cu argumentele, cu dialogul, cu ascuțita suplețe și fluiditate a îndoielii, cu dilemele, replica, ezitarea, interiorizările și de cealaltă parte brutele Monstrului Sacru (statul) : bancheri, oameni politici, tehnocrați care s-au dezumanizat, obedienți, iscoade mărunte, colportori, întreg alaiul ordurii sociale ; de la amanta cu ambiții mari, pe deasupra și mamă, trecută prin curiozitatea și paturile tuturor ramurilor listei profesiunilor (un chirurg der-

matolog, un consul, un funcționar superior, directorul administrativ al unui mare magazin și în sfîrșit directorul celălalt, al Concernului Epp și al Camerei de Comerț) care-și vinde sau își împrumută propria-i fiică, pînă la mizerabilul medic de casă al pistruiatei doamne Simons, care eliberează la cerere — cererea mamei și cererea amantului mamei — un fals certificat cum că fiica „doamnei", inocentă încă și opunîndu-se mocirlei generale, și-ar fi pierdut virginitatea, sedusă de Basile Ionas, tocmai de cel care încerca totul (dar încerca naiv, cu armele bunei credințe, cu franchețe, cu neîndemînarea adevăraților oameni ireproșabili) s-o salveze înainte încă de a fi tîrziu.

Basile Ionas s-a născut și trăiește în Țările de Jos, este profesor, poet și iubește muzica (vioara), libertatea, adevărul, curățenia morală și fizică, ideile, dreptatea, adică tot nimicuri și arheologii care în lumea galopantă, modernă, blazată, au fost recuzate, incomodează, nu mai trebuiesc.

Cu atît mai rău pentru el.

Va ajunge în conflict cu falsitățile, versatilitatea, machiajele, josnicia, panamalele, în conflict cu familia care nu mai e familie, cu biserica și școala care nu mai sînt biserică și școală, cu justiția coruptă și abuzivă, cu medicina repartizată poliției, cu societatea, cu statul. Va ajunge în conflict cu instituțiile capitalului (sînt multe) și cu vasalii acestora și acestuia.

Și va fi zdrobit.

Însă ce victorie fără noblețe, fără speranță, fără văz...

Pe toți pereții, ca un nou profet al Occidentului, fotografia Cobrei. Un fost lăptar.

Profesorul Basile Ionas a văzut lumina (sau întunericul ?) zilei în Occident și viețuiește (mai degrabă agonizează) acolo, deși — franc și de aceea repede suspectat — i se va sugera de către primul său inchizitor, Walfisch, directorul școlii, care-l și consideră nedisciplinat, că dacă nu-i place, n-are decît („Puteți obține fără prea multă greutate o viză") să plece în Uniunea Sovietică. Simplu ! De aceea Ionas, fiecăruia părîndu-i-se mai rău la el acasă decît la alții, de aceea — și în definitiv, sînt rațiunile lui, știe singur de ce ! — nu va iubi occidentul. Occidentul sufletelor deteriorate, al lui Goethe în conservă, al mumiilor cochete, occidentul cu tancuri defilînd „liber", cu complexe de bîtlan, cu criptocatolici depravînd minore, cu rezervații umane specializate și sub supravegherea unor foști kreisleiteri hitleriști, plin de slogane și broșuri propagandistice ca *Adevărul*

despre comunism, unde există o inflaţie a esenţialelor noţiuni demonetizate, ajunse caricatură : „speranţa fără valoare, drepturile individuale fără valoare, libertatea fără valoare şi adevărul fără valoare".

Este Basile Ionas un exagerat, un subiectiv ?

În loc să dăm un răspuns, ar fi să ne întrebăm cît anume cunoaşte el cu precizie despre rest sau cu cît încă nedescoperită i-a rămas lumea, cîte „Indii" lipsesc hărţii sale existenţiale. Ca să vorbească, prin comparaţie, în cunoscător.

Iona este doar un novice, el n-a coborît încă în infern.

Basile Ionas viază ca un fruct într-o parabolă semănînd maşinilor de stors sucuri. Toată seva poftei de viaţă din el va fi extrasă metodic, rece, definitiv, iar maşina îl va oferi în chip de exemplar împăiat, *homo mollis*, la Paalberg, experienţei din urmă. Un material didactic. „Deodată Basile (*n.n.* căci privirea lui află pe toate zidurile, mereu, chipul de fost lăptar al Cobrei) se gîndi la faptul că în urmă cu trei ani omul acesta mai stătea în faţa unei maşini de înfundat sticle şi în aceeaşi mînă cu care acum punea pietre de temelie, tăia panglici şi semna condamnări la moarte, aşezase pe atunci sticlele cu lapte abia închise pe banda transportoare, controlîndu-le." Fostele sale sticle au devenit oamenii acum, pe care el îi înfundă, îi capsează, îi zvîrle pe banda rulantă a consumului de creiere şi destine, fasonaţi în piese de comandă şi numere.

De panica de a se automatiza, de a se standardiza, de a se dresa, de a muri înainte de moarte, ajungînd doar un instrument inanimat, doar o grămăjoară de resturi şi rotiţe, doar un buton, de ea se teme eroul nostru, acest erou al candorii, pe cît de vulnerabil pe atît de pur : „Eu am o inimă, rosti Basile. O maşină n-are inimă. Eu nu pot deveni niciodată o maşină."

El avea o inimă şi n-a devenit, evident, niciodată o maşină, dar... n-a mai trebuit. Societăţii sale îi era de prisos. Şi a fost lichidat.

Făcea parte din remanenţele unei lumi gata să apună, împuţinată, pusă la izolator, pregătită de mîini versate să mobileze muzeele viitorului şi să mobileze împotrivă-i — spre completa sa extirpare — tot trustul de forţe ale plafonării, imbecilizării, turtirii, anulării oricărei abateri de la şabloane. „Mai există oare în lume o ţară — se întreabă el disperat — unde poţi trăi liniştit şi singur, unde un om care n-a comis nimic rău să nu

riște să fie condamnat și expulzat ? O țară fără liste negre, fără microfoane ascunse, fără comisii de anchetă, consilii de teste, o țară fără adevăruri broșate în ediții de milioane de exemplare, fără mașini care înșfacă individul și-l strivesc ? O țară în care libertățile democratice nu-s privilegiul clasei dominante al Drexelerilor și al judecătorilor de instrucție și al oportuniștilor politici ?“ În principiu ar putea exista o asemenea țară oriunde sau oricare dintre cele știute ar putea să devină, reedificată, o asemenea țară, — la ce să o cauți prin geografii himerice ? Ar putea, dar numai că nu poate...

Sensibil, corect, fire de artist, singuratec, timid (iar de aceea alte dăți pînă la irațiune de îndrăzneț), emotiv, dezarmat („O serie de oameni din jurul meu vor, fără îndoială, să-mi facă rău, Dumnezeu știe de ce, că eu niciodată nu m-am legat de nimeni“), demn, stîngaci, slab, onest, sincer, aliat cu ideile de la antipozii minciunii și nedreptății, căutător de libertate, în conflict cu grobianismul, turpitudinea, pușlamalîcul, putrefacțiile, cu formele fără fond și fără valoare, iluzionist, asemănat cavalerului tristei figuri, iertător și bun, din multă, prea multă delicatețǎ („Se vede, îi spune Martha, că dumneavoastră găsiți pentru orice josnicie omenească o scuză. Sînteți nu numai prea curajos, ci și prea nobil“), refractar la constrîngere, la lozincile stupide și sloganurile broșate, la convenționalisme, la ipocrizie, circumspect cu sineși din repulsia de a nu părea ori de a nu deveni ridicol, sătul *de* și alergic *la* intervenționisme, corupție, falsificare, dar înfricoșat iar apoi pradă terorii că vorbele, că intențiile, că gesturile și însuși gîndul îi sînt răstălmăcite, și-i erau ; un om totuși cu limitele lui, care în fața năpastei cît de cît ar mai putea, mai poate acționa cu careva din atributele sale umane, cu rezervele sale de verticalitate și educație, dar în fața ticăloșiei devine brusc perplex, bîiguitor, absolut dezorientat („Eroismul meu nu mergea călare ; el lua dimineața și seara autobuzul, se așeza de trei ori pe zi la masa de bucătărie și se chinuia cu hexametri și cu cadențe beethoviene ; ghiorăitul stomacului este tînguirea trupului flămînd ; eroismul meu era ghiorăitul unui suflet flămînd“) ; suspectat și apoi învinuit de simpatii pentru comunism, de trădare de patrie („Simpatii pentru comunism, pentru că scrisesem odată o poezie profetică despre sinuciderea spirituală a Occidentului, și trădare de patrie pentru că aș fi lezat tabù-urile naționale, vrînd să fiu un

elefant alb în turma cenușie“), în opoziție cu mecanismele desfigurant-strangulatoare ale statului, acest Monstru Sacru, trăind complexul vinovăției într-o lume ea însăși vinovată *, un om pentru care conștiința există **, de o bravură cotidiană statornic relevabilă, în dezacord cu uitarea culpabililor invadatori („... după război germanii deveniseră fără excepție oameni cumsecade, aliați demni în lupta sfîntă împotriva barbarilor roșii“), în dezacord cu standardizarea ființei umane, cu înarmările pașnice, împotrivindu-se dresajului***, obturărilor personalității, stereotipiei, abuzurilor clasei dominante care a monopolizat în scop egoist privilegiile civilizației și principiile parlamentarismului, împotrivindu-se rutinelor, servilismului, „problemelor“ care nu conțin nimic („Ce este o problemă ? Un simplu cuvînt de umputură, marele cuvînt de umplutură al epocii noastre. În ziua de azi lucrurile cele mai simple sînt umflate, ajungînd probleme : problema sugarilor, problema alimentației, problema transportului, problema locuințelor“), — Basile Ionas, profesor de vreo 14 ani la o școală de fete, moare pentru că — schematizînd la maximum — a scris niște versuri de nostalgic înfrînt sau de un fel de rănit idealism, pe care din imprudență, entuziasm, lipsă de tact pedagogic, reverie, indignare disimulată sau un simplu capriciu comite greșeala de a le citi în fața clasei. O elevă insolentă, însă fiică a judecătorului de instrucție, care sosise la curs mai tîrziu de ora începerii și nici nu considerase trebuitor fie măcar să nu sfideze fie să dea vreo

* „Mă simțeam din nou vinovat. Ca un burete, senzația de vinovăție — această indestructibilă senzație de vinovăție a nebunului nevinovat într-o lume vinovată — sugea cuvintele lui Stubbe.“

** „Treptat încep să pricep că am greșit dînd ascultare conștiinței. Mă mir că ea încă n-a fost declarată în mod oficial o stavilă. Căci ea nu este constructivă, nu este progresistă. Dimpotrivă. Constituie o piedică în calea dezvoltării tehnice.“

*** „La o măsuță, în linie oblică îndărătul judecătorului de instrucție, stătea un tînăr palid cu spinarea înaltă în fața unei mașini de scris electronice. Mașina și omul care o deservea formau laolaltă unul din acele automate nesățioase care apucă individul vulnerabil îl strivesc și-l scuipă din nou afară sub forma unui act.

Cu ajutorul unei invizibile bande rulante judecătorul de instrucție mă împinse către automat ; tînărul palid mă vîrî în mașină și-mi înregistră datele personale. După această procedură, așa zisa înregistrare a datelor personale, automatul mă împinse din nou către judecătorul de instrucție și interogatoriul propriu zis începu. Funcționarul intransigent mă înhăță. Nu era un început rău. Mai bine să mă înhațe un funcționar, decît aliatul lui Drexeler sau tatăl Elvirei.“

explicaţie oarecare, înfumurată la culme, pusă totuşi magistral de elegant la punct prin abilitatea modestului ei dascăl, se pomeneşte fără să se aştepte în postura de a se declara vinovată, ceea ce grozav o irită, aşa încît îşi ofensează profesorul, iar apoi — suplimentară jignire — tot ea iese din clasă *, fără a-şi cere voie, pentru ca ulterior să se plîngă tatălui său, dar nu de faptul că vine tîrziu la şcoală şi că pe deasupra este obraznică, nu, ci de tipul de educaţie şi preocupări din afara programei analitice al profesorului. El e marele culpabil. Judecătorul de instrucţie se plînge directorului şcolii. Directorul („un bărbat cu concepţii neînduplecate, un produs intelectual al congelării la temperaturi joase") provoacă o inspecţie inopinată şi-l cheamă pe Basile Ionas la ordine. Inspecţia decoperă pe tablă citate din cartea (interzisă) a lui Thomas B. Oswald, unul din emulii lui Bertrand Russel, citate ca — de pildă — următorul : „Civilizaţia — un magazin de export de uniforme pentru negrii subalimentaţi şi un magazin de import de şorţuri pentru albii bine hrăniţi".

Suspiciune de filocomunism.

Avertizat brutal, Basile Ionas mai are şi ghinionul — cu scrupulozitatea, buna-credinţă şi dezarmanta sa încredere în ideea de bine şi de apărare a sensibilităţilor molestate — să fie rugat peste o zi, două tocmai de eleva care şi-a păstrat într-o mai mare măsură puritatea, disponibilităţile pentru radicalele şi înaltele sensuri ale fiinţei umane, tocmai de şcolăriţa cea mai permeabilă şi la o normală educaţie, şi la poezie, şi la o notabilă distincţie sufletească, Martha Simons, să fie rugat de Martha Simons (rămasă fără tată, care a plecat cîndva în America de Sud şi a şi murit acolo, dar fata încă nu ştie...), rugat s-o apere de maică-sa care, încurcată cu un puternic magnat şi experimentînd pentru avantaje materiale, anterior, alţi amanţi, se căzneşte acum s-o „treacă" senină, cu voioşie, cupidităţii noului ei acroşat, Johan Drexeler, ori să se arate că nu înţelege tocmai clar capriciile bipolare ale bogatului său protector şi că de fapt e vorba de altceva. Fata se îngrozeşte să mai dea ochii cu Drexeler. La poarta şcolii este aşteptată de el cu limuzina,

* Elvira Galle „era produsul unei pseudo-culturi de douăzeci de secole şi chiar dacă aş fi vrut să ridic mănuşa împotrivă-i mi-ar fi lipsit curajul. Era o luptă inegală, de fapt aş fi fost nevoit să mă războiesc cu sutele de generaţii care o produseseră. Şi aşa ceva ar fi depăşit puterile unui om. *În lupta celor morţi, cei vii sînt totdeauna învinşi.*"

acasă o așteaptă el, spre moșie (moșia lui) o duce el, prin cadouri vrea s-o îngenunche el, la violență recurge el.

Ajunge să-i fie frică. De singurătatea ei, de întrebările ei, de viitorul ei. Și recurge la singurul profesor în care totuși crede, cerîndu-i s-o sprijine. S-o ajute să nu trebuiască a mai merge acasă, a o mai întîlni pe maică-sa. Are nevoie de un refugiu, cel puțin deocamdată, solicită acest refugiu.

Naiv și impresionat, repede gata să reintroducă în lume sublimul, Basile Ionas cedează, fără a-și medita gestul. Îi vine mai întîi ideea s-o adăpostească la Isa Baert, o bătrînă fostă violonistă, celebră cîndva, care dăduse înainte și imediat după război concerte prin Balcani, Polonia, Ungaria. Se deduce că, scăpată ca prin urechile acului de naziști, nu mai scapă de cripto-neonaziști, că a avut inubliabil, însă nu pînă la consecința fatală, de suferit pentru acele concerte în acea parte a atlaselor interdicției sau alianței cu primejdia, iar învățămintele decurse (acum e urîtă și i-a căzut părul...) o fac foarte reticentă, glacială, temătoare, ezitantă și înțeleaptă. Îndeosebi cînd este vorba de Drexeler. Nu numai că ea se dispensează de propunerea ce i se face, unicu-i efort fiind să-i îndrepte pe profesor și pe eleva sa spre canonicul Lemaire, dar din clipa aceea îl și previne pe noul Don Quijotte, că subestimează „societatea modernă, care nu recunoaște altceva decît turma“ și-l avertizează : „O să facă din dumneata un laș, așa cum a făcut și din mine. Un laș sau un paria. Pentru oameni ca noi nu există linie secundară.“

Isa Baert are amintiri.

Are coșmare.

Duce cu ea obsesii, ulcere, sindroame, nefericire și carii.

E colosal de greu să înduri, într-adevăr, și numai o răstignire. Una singură. Pe a doua n-ar fi în măsură s-o suporte cu aceleași rezultate, cred, ori cu aceleași înțelesuri, nici Hristos. În orice caz, enciclopedia nu include spețа, nu prevede tentativele acestei fenomenale exemplarități. Ar fi fost și prea retoric...

Dar cum profesorul nostru n-a cunoscut încă alternativa piroanelor și a crucificării, cum el este înainte de jertfă, în spectaculoasa — momentan — sală a dilemelor, cum încă experimentează neștiutor, îi va răspunde pe jumătate sceptic de ea, de ea care-și pierduse iluziile, — și ce poetizat răspuns : „Probabil că aveți dreptate, însă nu trebuie să dezarmăm niciodată. Noi reprezentăm conștiința lumii. Sîntem ariergarda. Ne-am

face vinovați de crime împotriva omenirii, dacă am vrea să înălțăm steagul alb."

Mare vorbă : conștiința lumii.

Deși poate că Ionas nici nu exagera. Deși.

Deși Ward Ruyslinck îl zidește în vorbele lui, cu inclemență, ca pe-o inscripție. Îl va lăsa (de aceea, precum spuneam, restul personajelor cărții nu totalizează decît suma anexelor sale dialectice) să meargă pînă la capăt. Însă deocamdată drumul său e mai scurt. Mult mai scurt.

Împreună cu mica sa protejată, inabil primită în custodia ocrotirilor lui, împreună cu Martha Simons, merge spre adresa ce le-o dase violonista. Avea să se întîlnească pînă acolo, vor ști-o mai tîrziu, cu nenorocirea sub forma unei doamne acre, docte și cu doi cîini. Cînd sună la canonicul Lemaire, altădată chinuit prin China pentru credință, la auzul numelui aceluiași Drexeler, și el — canonicul — se va abține să le fie de folos. Cu observația disculpativă, deși reală, că „În prezent, biserica nu dispune de mai multă libertate decît proprietarul unui bordel", că „drumul spre Christos trece prin capitalism", iar „instrucțiile privitoare la slujba religioasă și prostituția sînt tratate în același articol de lege". Replica lui Basile Ionas e neclementă, este însă nu a unui om care se întoarce din infern, ci a unuia care de-abia merge — cu riscuri cu tot — către el, care încă n-a întîlnit cu oasele și carnea lui torționarii, oase și carne din care cînd și cînd spiritul se mai și evacuează ori — în cazuri extreme — pleacă să se ascundă după ușă, ca o pisică, între coada măturii și coada dracului : „Dacă înțeleg eu bine, ați scăpat din temnițele chinezești pentru a vă cufunda în catacombele occidentale."

În sfîrșit, soluția ultimă, cea mai neinspirată dealtminteri, a inocentului cavaler fără pavăză e să-și adăpostească eleva speriată sub propriu-i acoperiș. Riscînd, firește, am spus-o. Dar în drum spre Lemaire, cum veneau seara de la Isa Baert, profesor și elevă, sînt zăriți de o colegă a lui din corpul didactic, de către profesoara și doamna Neefs care ieșise să-și plimbe cîinii și care-l va pîrî a doua zi directorului. Acesta o anunță de urgență pe mama fetei. Ceea ce mai urmează, și urmează un lanț lung de complicități ale josniciei, lovitură după lovitură, una de la alta, din umilire în umilire, dintr-un vid în altul, din absurd în absurd, pe toboganul aberațiilor, totul, toate îl împing spre eliminarea lui din societate, din logică și din viață.

La Paalberg, în cinismul său, doctorul Faes, care conduce rezervaţia de unde Ionas nu va mai ieşi, o să i se adreseze explicativ, potolitor şi... ştiinţific : „Aveţi despre instituţia noastră o concepţie nu prea măgulitoare, remarcă directorul cu un zîmbet îngăduitor. Dar vă iert cu plăcere ; ştiu că despre Paalberg circulă dincolo de zidurile noastre zvonurile cele mai cumplite. (...) Dar Paalberg nu este o închisoare, nu este o instituţie de educare, domnule Ionas, nici nu este ceea ce se mai crede în afară de aceasta. Ar fi cel mai nimerit să fie denumit un adăpost de stat pentru indivizi ameninţaţi. Vreau să vă explic lucrul acesta mai îndeaproape.

În urma rapidei dezvoltări sociale şi tehnice din ultimii douăzeci, treizeci de ani, o serie de tipuri sociale au ajuns să fie asuprite, tipuri de supravieţuitori, cum le spunem noi. Aceşti oameni cu personalitatea lor intens determinată şi cu impetuoasa lor dorinţă de afirmare individuală, nu se pot adapta ritmului modern de viaţă, nu pot face faţă exigenţelor vremurilor noi şi constituie deci o stavilă în calea construirii logice şi armonioase a societăţii progresiste, aşa cum şi-o închipuie omul modern. Atari tipuri depăşite, în majoritatea cazurilor idealişti şi utopişti, se opun cu îndărătnicie integrării în această societate, se simt profund nenorociţi într-o lume care recunoaşte numai drepturile masei ; ei îşi creează lor înşişi ca şi celor din jur greutăţi deosebit de mari şi consecinţa acestei situaţii este că sînt ameninţaţi cu exterminarea, căci masa care este în mod firesc mai tare decît individul izolat, înghite individul ; aşa a fost întotdeauna. Din fericire, statul a înţeles la timp această primejşi, pentru a apăra individul de el însuşi ca şi de colectivitate, a luat hotărîrea de a înfiinţa această colonie, în care tipurile de supravieţuitori — sau cel puţin unii din reprezentanţii celor mai importante categorii — sînt adunaţi, ca să-şi petreacă restul vieţii pe cheltuiala statului într-o libertate limitată, fără a fi ameninţaţi, îndeajuns de apăraţi de presiunea fatală a unei societăţi cu care nu se potrivesc şi care nu reprezintă pentru ei decît un examen insuportabil. Acest gînd umanitar stă la baza înfiinţării coloniei de stat Paalberg, prima şi deocamdată singura instituţie de acest fel în Europa occidentală. Se înţelege de la sine că prin această iniţiativă statul vine să-i facă şi ştiinţei un serviciu enorm. Căci el împiedică exterminarea unor anumite tipuri de oameni care pentru biologul, antropologul, sociologul şi psihologul viitorului reprezintă un material indis-

pensabil de studiu. Sau, cu alte cuvinte, domnule Ionas : șederea dumneavoastră la Paalberg contribuie într-o măsură apreciabilă la o extindere a cunoștințelor istoriei moderne a culturii."

Mai ciudat să zicem că nu, dar totuși elocvent pînă la premoniție ni se pare ceea ce în final îi va spune același medic șef lui Johan Drexeler, de fapt autorul moral și material din a cărui pricină — chiar dacă nu anume asta a vrut — Ionas va putrezi în pîntecul de balenă și iad modern al rezervației din Paalberg. Magnatul (după ce-i devenise tutore și amant) e vizitat, în panica sa că Martha Simons ar putea muri în urma șocului vizionării a ceea ce vizionase și că el ar trebui să răspundă juridic, sau măcar public, presa e ceva cu care nu se știe niciodată cum o scoți la capăt, dacă o scoți, *e vizitat* spuneam de o umbră de mustrare și vrea să știe dacă Basile Ionas într-adevăr s-a sinucis ori a pierit de *altă* moarte. La fel de conținut în sineși, la fel de limpede și de... științific, același netulburat, țăranos, robust doctor Faes exclamă : „Sinucidere ! Exclus ! Musafirii noștri sînt supuși unui tratament special. Li se injectează în mod regulat un produs modern pe bază de *atarax.* Acesta are un efect extraordinar de calmant. Nostalgia lor după lumea exterioară se atrofiază treptat, dorințele lor ațipesc, chiar și cele erotice... Ei devin fosile, cum spune doctorul Ryckhoven. Fosilele nu se sinucid, domnule Drexeler." Și va adăuga : *„De fapt și dumneavoastră ați putea face parte din colecția noastră."*

Căci stomacul rezervației este imens, ca însăși noaptea, ca înseși nopțile dictaturii...

Iar balamucul : general.

„Paalberg — va înțelege-o în ultimul ceas chiar și președintele temut al Camerei de Comerț — nu era o Fata Morgana."

Păcat, doar, că e prea tîrziu, cînd o realizează. Și nici măcar nu știm, iar de presupus cu atît mai puțin, în ce se va transforma — pentru sine și pentru sistemele Cobrei — înțelegerea lui. Tardiva lui înțelegere.

Cît despre eroul nostru sau propriu zis al lui Ward Ruyslinck, ceea ce avea să extragă din H. Miller in jurnalul său de claustrat, la 14 februarie din anul morții, ajunge totuși pentru o înviere : *„Dacă nu visez,* transcrie el, *sînt nebun."*

Iar ei îl considerau nebun tocmai pentru că visa !

Basile Ionas a dispărut teafăr, însă. La minte. Ce folos, cu toate acestea, că într-o lume care asasinează visul, depășind orice fantezie geografică ?!

A dispărut Basile Ionas, spusesem ?

Nu.

El e singurul care trăiește.

Toți ceilalți sînt morți. Adevărații morți. Chiar dacă se mișcă.

Înaintea, cu cîtva timp înaintea fosilizării lui, a asasinării sale, de mult el nu mai era el, era *noi*. Eventualitatea. Trecuse în filozofia imprevizibilului.

Căci ideile sînt sinuoase și *există numai în aparență discontinuu.*

Pe cîtă vreme Drexeler *tremură continuu în realitate,* el neputînd fi niciodată, nicăieri, nicicum tutorele purității, al conștiinței care din sineși naște și se naște neîntrerupt, ci dinastia caricaturii — ori că triumfă, ori că naufragiază. Viața nu-i ia în serios tribulațiile, sămînța, ulterioritatea și spectacolul, fiindcă nu este al ei, ci al morții celei fără semnificație.

Drexeler a fost și va rămîne eliptic de viitor.

O LECȚIE A RĂDĂCINILOR
— Brâncuși —

Faruri din loc în loc punctînd infinitul, pămîntul gîndirii unui popor emană prin geniile sale, care seamănă munților. Și care leagă asemeni fatalității, ireversibil.

Întîia întîlnire cu sculptura a mea (întîlnirea, nu sculptura) a fost — printre versuri și umbre — datorită lui Brâncuși, la Buzău. Grilaje de țintirim puneau între veghi, geometrie. Iar între lacrimi, pauze. Altitudine. În după amiezi de liceu furate copilăriei, o porneam către Crîng. La marginea dinspre munte a Buzăului, opusă direcției rîului, cu alei care ar fi plăcut simbolismului, se afla o pădure de stejari și poveste, căreia locuitorii — frumoasă încă — îi spun Crîng. Sau îi spuneau. Iar prin apropiere, ca o pană pierdută din aripa (mai voinică și mai în vîrstă) a pădurii, se afla un cimitir : Dumbrava. În cimitirul acela, Dumbrava, mă duceam să văd *Rugăciunea* lui Brâncuși. Lîngă soclul ei (căci soclurile, ca și prefețele cataloagelor, și le născocea el singur), ca lîngă marile coperte ale unei cărți, întîrziam citind, mă uitam în mine și-n ființa neființei aceleia, mă străbătea fără să-l percep tremurul nescris al unei muzici care se pierde. Și plecam sub anotimp, ca într-o corabie.

Cînd m-am dus ca să-l văd (el nu mai era) în Muzeul de Artă Modernă care îi păstrează la Paris o parte din operă și o parte a fostului atelier, atelierul de pe Impasse Ronsin nr. 11, nu soseam acolo chiar ca un străin de ceea ce el știuse despre cîtă agonie, măciniș, lehamite, oroare și mărăcine duce în fiziologia și în sufletul său umanitatea.

Să-ți imaginezi că prin artă și geniu vei vindeca lumea ! Lumea de azi. Lumea de ieri. Sau lumea, vai ! de cînd este ea lume și are cîte sertare are.

Brâncuși, el, și-a imaginat-o...

Pentru asta a și fost așa de puternic.

Așa de interiorizat.

Și tot pentru asta a dăruit oamenilor bucurie, considerîndu-i pe cei în măsură a-i descifra înțelesul lucrărilor drept cei mai aproape de Dumnezeu. Fiindcă în concepția lui, el răspundea ca și zeii de oameni și de lumina dintr-înșii. Pe care le-o vroia reflexivă, matură, necontenită. „La ce bun să tai munții, ca să faci cadavre din pietrele lor și biftecuri în sînge ?“ — iată o întrebare solară, prin care (într-o epocă tulburată, ce demitiza totul, ca apoi să-și declame cenușile) intrau în sculptură gustul absolutului, redistribuirea în conștiințe a nostalgiei de mituri, imponderabilul.

La întrebarea lui Brâncuși, brutală, avea să răspundă în istoria artelor o nouă epocă.

Viziunea se răstrunase. Lumea reîncepea. Cu alt ciclu. Inaugurat de un român. El, lasă că nici nu a dorit-o în vreun chip, nu putea și nu ar fi putut fi altceva și altcineva decît... el. Nimic emfatic în rigoarea aceasta.

Face singur tot — exclamase Paul Morand.

S-a dus la Paris și a rămas ceea ce fusese. Un țăran. Însă un țăran unic. Un țăran care făcea singur totul, făcînd totul românește, însă la modul universal și în accepție eternă. Cine a admirat-o pe Domnișoara Pogany, trebuia să-i admire și să-i admită, lui Brâncuși, simultan, carnea friptă pe grătar, varza murată, mămăliga, țuica.

„Mesele lui sînt celebre“ — mărturisea Otilia Cosmuția Bölöni. Și ca fosta secretară a lui Anatole France, cîți încă.

Dar celebre au ajuns deopotrivă frînghiile împletite cu mîinile sale, „scaunele“ pe care își poftea vizitatorii, patul tare pe care dormea ca un monah, velințele, luleaua și barba sa patriarhală (despre care s-au scris versuri), și ochii lui încărcați de țîșnete de veveriță și de ascuțiș de burghie, și cîinele. Cîinele Polar. Un ciobănesc, pare-se, cu care cobora direct din Miorița. Dar pentru ca să meargă în altă parte, mai departe... Avea direcțiile lui. Drastice.

. S-a dus în Germania, în America, în India, în Corsica, în Anglia, în Egipt și a fost acolo el însuși, continuu. Și continuu al Hobiței. Un zeu născut în Hobița. Acum 100 și ceva de ani ? Nu. Odată cu poporul român, în grava copilărie („cînd nu mai sîntem copii, am și murit") a legendei.

Toate geniile unui popor se nasc odată cu poporul acela, viază latente într-însul, chiar dacă își au la intervale diferite intrarea în scenă, din motive care țin de regiile tainei.

Tolstoi n-ar fi putut fi italian.

Shakespeare nu poate fi rus.

Nici Goethe turc.

Nici Platon sau Diogene evrei.

Nici apostolul Pavel dac.

Brîncuși a aparținut (*Profond, profond Brâncuși !* — vorba lui Jean Cassou...) orizonturilor noastre omenoase, profunde, line, echilibrate, care fug de haos din instinct și relegă stridențele din naturalețe ori agerime, care ordonează ritmul sufletelor cu ritmurile astrelor și extrag evenimentelor sensuri de căpătîi, în legănarea grîului, în foșnetele de amfiteatru ale pădurii, în succesiunea ivirii vieții, ivirii iubirii și ivirii morții.

O ștafetă magică.

Dar el a interpretat aceste orizonturi. Și interpretarea a fost inimitabilă.

Îl cunoșteau lutul, metalul, pietrele, culoarea, forma, lemnul, dîrzenia și răbdările ; cunoștea la rîndul său navigatoarele aerului și-ale apei, liniștea, soarele, ecoul, porțile și fîntînile ; fuziona cu veghea, s-a îndoit cu adevărurile, răspundea la bucurie, a mizat pe eradicarea chinului și din prozodia semețiilor legitime n-a ignorat ritmuri fundamentale. Era — pe scurt — ierarhul, familiarul, cunoscutul a „tot ce mișcă-n țara asta". Mișcau multe.

El putea fi săgeată, instigator, înțelepciune, somn treaz ori așteptare.

La urma urmelor, a și fost. De toate.

Ceea ce deasemeni a mai fost ar fi, cred, să se cheme unduire, netezime, dezmierd — ori fulger, ori vis, ori osîndă.

Pietrele sale...

Pietrele sale ascund foc.

Mătasea marmorelor, bronzurilor, oțelurilor, onixurilor, arămurilor lui (căci dacă îi mîngîi operele, mîngîi mătase) taie ca fierăstraiele văpăii, înțeapă ca lama ideii.

Sînt, în beatitudinea lor, incizii.

Sînt, în radiația lor, acizi. Ard rece. Dar un rece frenetic. Încălzesc abstract. Dar un abstract cotropitor. Destăinuie armonios pînă la seducție.

Orice artist ce este, însă, dacă nu — și cu prioritate — un seducător ? Prin frumusețe etică și estetică. „Frumusețea este echitatea absolută“ *(Brâncuși).*

Acum vreo zece ani tipăream o antologie cu texte omagiale, majoritatea inedite, închinată lui Brâncuși de peste cincizeci de autori din vreo cincisprezece țări și două continente, pe care îi invitasem să-și spună asupra lui gîndul cel mai de taină și mai de curaj. După tipărirea, în 1970, a acelui „simposion de metafore la Brâncuși“, care s-a prezentat publicului sub titlul de MASA TĂCERII, multe au fost vocile care au continuat ici-colo pe hartă a gîndi despre el în versuri.

În R.F.G., la München, Gisbert Kranz a editat și el în 1975 o antologie (GEDICHTE AUF BILDER) cuprinzînd 173 de texte sub semnăturile a 141 autori despre diferite celebre opere de artă. Sînt reproduse în lucrarea lui Kranz acele piese din MASA TĂCERII, din simposionul de metafore la Brâncuși, care au gravitat liric în jurul *Sărutului* brâncușian și pe care le-au semnalat Karel Jonckheere, Ernst Jandl, Eugène Guillevic, Guy de Bosschère, Max Alhau, Georg Scherg. E reprodus în versiune germană și poemul meu, *Pietre,* miniatura aceea în doar trei versuri, iscată cîndva din contemplarea unuia din materialele cu care Brâncuși a mers pînă la confluența cu eternitatea :

Ca natura — frumoasă fără să știe —
dormeau la umbră și la soare
oasele pămîntului...

În Brazilia apărea în 1972, sub semnătura Stellei Leonardos, poemul *Ida e volta de Brancusi.* Sculptorul este evocat între Carpați și zei.

În Austria, Ernst Jandl, folosind experiența și claviaturile poeziei concrete, a adăugat „sărutului" o pasăre în spațiu, cu silueta următoare :

```
   b                         r
a                  n
   c                            u
                          s
            i


-  -  -  -  -  -  -  -  -  -  -  -

-  -  -  -  -  -  -  -  -  -  -  -

-  -  -  -  -  -  -  -  -  -  -  -

-  -  -  -  -  -  -  -  -  -  -  -
-  -  -  -  -  -  -  -  -  -  -  -


-  b -  -  -  -  -  -  r -  -  -
a  -  -  -  -  -  -  n  -  -  -  -
-  -  c  -  -  -  -  -  -   -  -u

-  -  -  -  -  -  -  -  -  - s-  -

-  -  -  -  -  -  -  - i -  - -  -
```

În Canada, alt pelerin și peregrin al poeziei concrete, Jirí Kolár a închipuit sugestiv imaginea altei păsări brâncușiene, concepută ca lăncile cu vîrful în sus și ca fîntînile arteziene, un real decupaj în absolut. Cititorul o are alături :

b
b.
bi
bı
br.
bra
bra
bra
bra.
bran
bran
bran.
branc
branc
branc
brancu
brancu
rancu
rancu
rancu.
rancus
rancus
rancus
rancus
rancus
rancus
rancus
rancus
rancus
rancus
rancus
rancus
rancus
rancus
rancus
rancus
rancus
rancus
rancus
rancus
rancu
rancu
rancu
rancu
ranc
ranc
ranc
ranc
ranc
ran
ran
car
car
ca
ca
ra

brancusi
brancusi
brancusi
brancusi
brancusi

În Bulgaria, pe Nikolai Zidarov — poet tradus la noi — l-a solicitat *Masa tăcerii* veghind în peisajul toamnei de la Tg. Jiu, ca o cupă de adunat soare și aur, taine și înțelesuri, viață și bucurie sacră. În traducerea lui Valentin Deșliu, ultima strofă sună ca un monolog interior al materiei :

El știa, ciocanul, ca părtaș la taină :
Dalta cînd și-o stinge asprul zăngănit,
Masa ta de piatră, ca pe-o sfîntă haină,
Va-mbrăca tăcerea fără de sfîrșit.

În sfîrșit, *sărutul, masa tăcerii* și *cumințenia pămîntului* (trei nume ca trei parabole, trei parabole ca trei proverbe) i-au prilejuit lui Iurii Kojevnikov, poet sovietic, o corolă de alegorii și meditații. Iată-le în versiunea riscată de noi înșine :

SĂRUTUL

Buze către buze —
De-a pururi
Trup lîngă trup —
De-a pururi
Căci prelungirea și tîlcul
Vieții stă-ntr-asta
Urnit-ai pietre eterne
Să-nchipui o atare vecie
Și însuți nemurirea ți-ai menit
Prin sărutul etern.

MASA TĂCERII

Coborît-a cerul parcă
Stelele și luna
Și pe lume-alcătuit-au
        Masa tăcerii
De parcă *Masa tăcerii* în cer a urcat
Și-acolo-nghețară cum luna, cum stelele.

Piatra are-n sine seminţele
Ce duc în ele tot ce-i viu
Dînd viaţă totului
Care trăieşte-ntr-însele.

Dacă-l ascultai ; dacă-l desluşeşti ; dacă rămîi scrutîndu-i volumele ; dacă-i auzi muzica simetriilor — toate în el vorbesc româneşte la temperatură universală.

Minunea la Brâncuşi a fost că el a schimbat fără să se schimbe şi că a introdus, poate pentru totdeauna, autoritar, în fluxul şi ordinea abstracţiilor, tipul culturii de proverbe şi parabole, interferînd zbor, semne, seminţe, mister, număr, libertate şi rugăciune. Adică primenind şi dilatînd dintr-o dată atîta concretitate şi atîtea impalpabilităţi ! Căci rezonanţă de parabolă şi proverb au, după numele ce le-au primit, numeroase din lucrările lui. Brâncuşi, printr-însele, propunea exegezei moderne o lecţie a rădăcinilor. El a determinat sculptura să gîndească şi a implicat-o („Viaţa mea n-a fost decît o succesiune de miracole" — spusese) în filozofia uimirii. *Aşa sînt eu !* păruse a fi comunicat lumii, iar lumea a convenit că se poate fi aşa, ca Brâncuşi, la modul într-adevăr genial. Adică simplu. Simplu fără trudă. Ca-n oul originar. Ca-n Dumnezeu. Simplu în consens cu trupul şi esenţa lăuntrului real pe care îl au, jur împrejurul nostru, lucrurile. În consens cu starea obiectelor materiale şi cu realul celor imateriale. În consens cu absolutul.

Ne ivim pe lume într-o neîntreruptă izvorîre de simboluri, cifruri şi enigme. Devenim bogaţi pe măsură ce căile de acces către ele se înmulţesc pentru noi şi se nuanţează, pe măsură ce corespondenţele noastre cu universul se petrec sub zodia unor coduri mereu sporite ca număr, ca subtilitate, ca intuiţe, ca spectacol. Înavuţirea se întîmplă prin vizionari, prin creatori, prin acei sublimi şi tragici nebuni spirituali a căror savantă logică este să ne înmîneze cîte încă un lanţ de chei, formule sau legi. Chei, formule şi legi cu care — prin efort, prin voinţă, prin pasiune — pătrundem („Să crezi ca un zeu, să porunceşti ca un rege, să lucrezi ca un sclav") în intimitatea fenomenelor şi a sensului lor.

Cînd cunoști puțin, poți vorbi mult și viața poate părea o ghicitoare cu scop eventual îndoielnic : trebuie sau nu trebuie ? Și la ce ?

Cînd cunoști însă mai mult, viața este un rost în sine. Ca rațiunea. Sclav, rege și zeu — atunci vine o clipă cînd pentru tine și pentru alții ai de ales limpede între ceea ce se vede și ceea ce este aparent ascuns. Pasărea se vede. Zborul, nu. Sînt două fețe ale realității. Fără cea de a doua, iar semnificația o are ea, prima nici nu s-ar putea defini.

Ca să sprijine cerul pe o coloană și să-l umple cu o pasăre în neîntreruptă proiecție, Brâncuși a gîndit *fără-de-sfîrșitul.*

Poporul nostru, de mai înainte, fusese el însuși — între vrăjmășii — versiunea alegoriei acesteia. Și cu ce preț !

Plimbîndu-și prin răcoare „mîna care caută să înlăture moartea“ (căci așa spunea despre el poetul Jean-Claude Renard) și făcînd cu neputință obscuritatea, precum din inelele fîntînii ecoul scoate — gătită în aur — fantasma lunii, așa a scos Brâncuși la iveală ideea fără-de-sfîrșitului. Din cînd în cînd, așa ceva și pare necesar.

De atunci, recunoaște convingerea lui Heinz Ohff, dar nu numai a lui, „Brâncuși e pretutindeni“.

Trebuie mai mult ?

ÎNCEPUTURILE POETULUI ȘI TRADUCĂTORULUI

— Paul Celan —

Paul Celan a îmbogățit literatura germană cu traduceri din poeți ruși (Block, Mandelstamm, Esenin), francezi (Valéry, Supervielle, Michaux, André du Bouchet), italieni (Giuseppe Ungaretti). El n-a tradus însă nimic din românește. Surpriză ? Poate mîhnire, numai. Regretele au dreptul să fie întotdeauna frumoase.

Dar să încep cu altceva.

În mai 1947 făceam să apară la București revista internațională de artă și literatură, mai exact de eseu și poezie, AGORA, în care (280 pagini format „Nouvelle revue française") a debutat în limba germană Paul Celan cu poemele *Das Gastmahl, Das Geheimnis der Farne* și *Ein wasserfarbenes Wild.* Aproape un an mai înainte în revista „Contemporanul" îi apăruseră însă în românește versurile poemului tipărit mai tîrziu, în placheta MOHN UND GEDÄCHTNIS, sub titlul *Todesfuge.* Cele trei poeme din AGORA, fără modificări, au figurat ulterior în primele sale culegeri de versuri. Astfel, volumul DER SAND AUS DEN URNEN (Viena 1948) cuprindea *Das Gastmahl,* iar volumul MOHN UND GEDÄCHTNIS pe celelalte două. Atîta doar că *Ein wasserfarbenes Wild* și-a schimbat titlul în *Die letzte Fahne.* Unele din versurile celor două volume amintite circulaseră și în românește, apoi paralel în cele două limbi (română și germană), pînă ce cu timpul ipostazele, versiunile românești s-au retras toate în uitare, deplin părăsite hazardului. *Cîntec de dragoste,* găsit grație norocului printre hîrtiile poetului Pe-

tre Solomon, prieten cu Celan, ca și scrisorile reproduse de către același prieten prin mi-am uitat ce revistă, „Viața românească“ poate, își pledau rostul și ca să ilustreze grafic acea perioadă. În revista „Viața românească“ din iulie 1970, și lucrul acesta e sigur, Petre Solomon relevă, în afara *Cîntecului de dragoste,* încă trei poeme în românește *(Regăsire, Tristețe, Cîntec pentru umbra Mariannei),* cine știe dacă nu și ele prelucrate ulterior în germană. Firește, salvarea după decenii și a altor texte care or mai fi existînd răspîndite prin sertarele unuia sau altuia dintre cei care l-au cunoscut pe Celan ar cere o extraordinară consecvență de fidelitate, pasiune, investigație și efort. Presupunînd că într-o zi temerarul acestor înmănunchiate virtuți se va și ivi, răsplata lui va consta în aceea că se va fi deschis la exegeza poeziei lui Celan încă o fereastră. Personal, făgăduisem, la dispariția poetului din 1970, într-un articol, copleșit la aflarea teribilei știri, că am să caut să tipăresc într-o bună zi, cu oricîte dificultăți, ca pe o restituire, traduse în limba română, *toate* poemele sale germane. Trudesc la lucrarea aceasta de cîțiva buni ani. Nu știu în ce număr de zile, sau de sute de zile, de acum încolo, ea se va apropia de sfîrșit și nici dacă absolut sută în sută îmi voi respecta cuvîntul durerii. Dar și dacă aproape da, vor interveni însă, după aceea, complicațiile unui editor dispus ca să se angajeze a tipări întreaga poezie originală a lui Paul Celan. Dar... nothing is certain but the unforesen ! Vom vedea.

Ceea ce voiam să spun este însă că, adeseori, în decursul minuțioasei stabiliri de echivalări și corespondențe, m-am gîndit cu cît mai avantajoasă ar fi fost pentru exegeții și biografii autorului „descoperirea“ a unora din înseși manuscrisele sale în românește, document care ar fi supus analizelor dacă nu dilema *alegerii între* măcar *cochetarea cu* două cetățenii literare. Mi se pare azi că, vag măcar, cîndva am contribuit la asumarea din partea lui a unei hotărîri luate — pînă în clipa aceea — nu încă pe de-a-ntregul... Desigur, greul consistentei contribuții în această completă optare pentru o limbă sau alta nu mie, ci altcuiva a revenit : lui Alfred Margul-Sperber.

Cine era Sperber, ca să spun așa ?

Precum e știut, Celan a dedicat foarte puține dintre bucățile sale lirice, dar în afara acelui *In memoriam Paul Eluard,* în afară de *Argumentum e silentio* pe care îl închina lui René Char, sau de *Zürich, zum Storchen* — „für Nelly Sachs“, există

și o poezie omagiu adresată lui Alfred Margul-Sperber. Ea se intitulează *Der Pheil der Artemis,* e scrisă în 1944 și deschide volumul GEDICHTE, *Eine Auswal,* tipărit în 1962 la S. Fischer (Frankfurt pe Main).

Deci, încă o dată : cine, desigur nu fac istorie literară, a fost pentru el Sperber ?

Un poet român (n. 1898 — m. 1967) de expresie germană din aceeași provincie cu Celan, bucovinean așadar, avînd asupra acestuia ascendentul unor bogate relații literare și — suplimentar— pe acela al vîrstei, un idealist în sensul său alimentat încă din 1917 la ideile revoluţiei din octombrie, apoi temperîndu-se peste ani și ani, cu studii neterminate, fragmentare, la Viena, Paris și New York, autor al unei cărți în Statele Unite încă din 1932 și al cîtorva în România dintre cele două războaie, abia smuls deportării în 1941 de către poeții Ion Pillat și V. Voiculescu, prieten în vreo cîteva puncte cardinale ale lumii cîtorva spirite progresiste (unele încă avîntate, altele sub apăsarea a grele deziluzii), decepţionat el însuși de miraje care nu-i știuseră satisface deplin foamea și nici toată setea, cu doi copii dintr-o primă căsătorie în America, indecis poate cu sine, dar foarte lucid cu soarta ce se pregătea altora, Sperber avea peste 1.90 m înălțime, un pumn greu ca fierul, spuneți ca plumbul (dacă vreți), însă de care nu s-a folosit niciodată, argumente pe care le colora disperarea, dar și destulă putere de convingere și avertisment ca să-l determine pe Celan a-și încerca neșovăilenic talentul într-o limbă de circulație universală. Iar Celan a primit sfatul, a încercat și a reușit. Nu dintr-o dată, însă exemplar.

Scăpat din ghetou și din lagăre de muncă forțată, fără părinți (părinții i se număraseră printre victimele naziste), întors din întîmplări traumatizante, Paul Celan venea la sfîrșitul războiului în București. Era plin de talent, părea că și de idealuri, ura și iubea, credea în comunism, fără ieșiri militante, abia vizitase Uniunea Sovietică (1945), știa aproape cu precizie încotro se orientează vindicațiunile din el, însă știa mai cu parcimonie, așa cum se întîmplă întotdeauna, ceea ce iubește într-adevăr, și pînă unde, cam pînă unde, și de ce... de ce anume.

De iubit iubea ceva cețos.

Ceața aceea s-a instalat nociv într-însul, și-a adus derutele, insistența și despotismele sale, a început să-l macine.

Curînd, Paul Antschel (pe atunci așa îi spuneau prietenii, Celan provenind mai tîrziu — cînd a fost să i se tipărească întîiele versuri — din răsturnarea sonoră a lui Antschel), curînd a ajuns la convingerea (dreaptă ? nedreaptă ?) că împotriva sa ca individ, ca particulă dintr-o comunitate, ca evreu, ca și împotriva comunității în care el se includea, deci a tuturor particulelor acelui întreg, există continuu o coaliție a persecuțiilor și intoleranțelor, un rău ocult, ireversibil, difident și progresiv instilat și instalat, care oricum s-ar manifesta, subtil sau brutal, împiedică viața să mai fie, libertatea să mai spere și sensurile amîndurora să mai funcționeze. Însăși limba aleasă spre a-și scrie versurile și pe care, în afară de cea română, o poseda remarcabil, aparținea unui popor — cel german — în mijlocul căruia, cînd a încercat să trăiască, i s-a părut că nu poate și nu va putea viețui : unii din fiii lui îi uciseseră părinții... și uciseseră o parte din el însuși...

Însă a fost în România, unde se și născuse, și i s-a părut că nu poate trăi nici printre români ; a fost în Israel, unde primirea făcută l-a emoționat, și în 1969 mi-a mărturisit că nicidecum n-ar putea trăi acolo ; s-a stabilit în Franța, al cărei spirit e atît de ospitalier (aparent) pentru gîndire și artă, și în 1970 s-a aruncat în Sena.

Insecuritatea sa era una metafizică.

Nu-l dureau numai amintirile ori societatea ; nu-l durea numai timpul și spațiul ; îl durea lumea, îl durea omul. Ceva în el devenise țipăt continuu — și m-am întrebat odată dacă nu cumva terenul crizei fusese pregătit încă din copilărie. Căci iată o reacție : prin 1945, cînd încă nu-l cunoșteam pe Celan, se întîmplase ca să traduc și să public în românește acel puternic poem al lui Henri Michaux care se cheamă *Cris* și care începe cu versurile : „Guerre de nerfs / de Terre, de rang, de race“ etc., ca să se termine apocaliptic :

Ils meurent, Lazare
ils meurent
et pas de linceul
pas de Marthe ni de Marie
souvent même plus le cadavre

Comme un fou qui pèle une huitre, rit
je crie
je crie
je crie stupide vers toi
Si quelque chose tu as appris
à ton tour maintenant
à ton tour, Lazare !

Într-o zi, prin Sperber, primesc (și atunci am auzit de Antschel întîia oară) acest bilet : „Eram eu, tu și Michaux... Și fiindcă te-am citit, te îmbrățișez". Poate că îmbrățișa de fapt, în acea întîmplare, însuși rîsul și biografia țipătului, presimțite în propriii săi nervi, însuși rîndul mereu amînat al lui Lazăr și-al parabolelor lui Lazăr, pentru totdeauna în deriziune, pentru totdeauna răsturnate în viziunea lui Celan.

De un revelion, am auzit că fusesem amîndoi, fără să știm, în casa unei fete, profesoară de vază mai tîrziu, cu foarte mulți invitați (artiști, scriitori, pictori, dansatoare, compozitori), dar că nu-i venise nimănui ideea să ne prezinte pe unul altuia. Se presupusese că nu ne sîntem străini. Ceea ce, într-un fel, putea fi și adevărat. Mi-aduc aminte că în seara aceea numeroasă un băiat măsliniu la față, cu ochi parcă migdalați, febril deși trist în ardoarea sa, captivant deși contrariind prin melancolia lui, a recitat în rusă versuri de Alexandru Block și însăila apoi în românește sensuri de-ale lor. Tocmai adaptasem și eu pe atunci din Esenin trei poezii, publicate apoi în AGORA. Una din ele, *Cîntă armonică,* făcea oarecare efect și am rostit-o la rîndu-mi acolo, în auzul... grupului literar. Alții au intervenit cu Eluard și Aragon, cu Breton și Desnos. Era în ordinea lucrurilor. Ca decomprimările după mari, aberante încărcături nervoase. Total în ordinea lucrurilor. Că doar lirica franceză și cea rusă se bucuraseră în România, decenii și decenii la rînd, de un regim preferențial ! Ne-am despărțit spre ziuă, ca să ne întîlnim în paginile AGOREI, cu prilejul tipăririi acelui caiet internațional de literatură și artă. Ori de eseu și poezie. „Caietul" cuprindea texte în cinci limbi (română, franceză, germană, italiană și rusă), inedite sau traduse. Le-a fost dat, în paginile sale, pentru prima oară în România de după război, să se surprindă alături,

unor nume cardinale în poezia ultimilor 50—60 de ani, unor personalități care aveau să se numere mai apoi printre laureații Premiului Nobel ori unor poeți pe care naziștii îi exterminaseră în lagăre : Rainer Maria Rilke, Christian Morgenstern, André Breton, Eugenio Montale, Carl Sandburg, Henri Michaux, Umberto Saba, Salvatore Quasimodo, Robert Desnos, Benjamin Fondane. Dintre cei de mult consacrați sau dispăruți, figurau acolo : Cervantes, Pușkin, Jules Laforgue, Esenin. Doi profesori francezi la București, amîndoi de-o elegantă acuitate intelectuală, Charles Singevin și Robert Regnier, contribuiau la ținuta revistei, după cum tînărul — la acea dată — critic Giancarlo Vigorelli și compatriotul său, profesorul Paolo Biffis, aduceau din partea Italiei o contribuție de fină suculență. Marii poeți români dintre cele două războaie : Tudor Arghezi, Ion Barbu și Lucian Blaga (iar lîngă ei Al. Philippide, traducătorul cel mai apreciat al lui Baudelaire, Novalis și Rilke în românește, iar în 1970 traducător și al lui Celan) participau la prestigiul publicației alături de o serie de autori mai tineri sau chiar foarte tineri în 1946—1947. Dintre aceștia, unii au trecut, temporar, de printre zăbrelele vieții în anotimpurile și paralogica infernului : Dinu Albulescu, Ion Caraion, G. Tomaziu, ca și veteranul pînă mai de curînd Zoltan Franyo. Alții sînt astăzi duși din țară sau morți (iar unii morți de vii) și zac fie în pămîntul României, fie prin alte străine pămînturi : George Dan, Virgil Ierunca, Despina Levent, Petru Comarnescu, Paul Celan, Anda Lascăr, Alfred Sperber, Dragoș Vrînceanu, Dimitrie Stelaru, George Lesnea. Cîțiva s-au sinucis : Emil Ivănescu, Dinu Albulescu, Paul Celan. În sfîrșit, în felurite sensuri, se află încă în viață, au abandonat sau mai practică artele, ceilalți colaboratori : Valentina Bardu, Mihai Beniuc, Geo Bogza, Radu Boureanu, Victor Kernbach, Ruxandra Oteteleșanu, T. Ștefănescu-Priboi, Sașa Wolkonski.

AGORA se născuse înaintea începuturilor proletcultismului și acuzată de cosmopolitisme, a fost obligată să-și înceteze apariția chiar după întîiul său număr. Următorul, ajuns în corectura a doua, cu inedite de la Sartre și Camus, a fost oprit să mai iasă la lumina zilei de Al. I. Ștefănescu, pe atunci puternic la cenzură și prompt. Ziarul *Scînteia,* oficiosul partidului comunist român, prin semnătura de Nestor Ignat, semnătură care

n-a făcut carieră în nici o altitudine a culturii, cerea într-un articol de ridicolă violență, pripit cu toate că foarte lung, suprimarea publicației și linșarea principalilor săi inițiatori. Cînd s-a terminat cu jdanovismul, iar lăzile de gunoi ale timpului au avut grijă a-l înghiți cît mai adînc, episodul acela (de dogmatism opac, de lipsă de umor, de miopie ideologică și total nefolos, care condusese la suprimarea uneia dintre cele mai emancipate și occidentale publicații din cîte existaseră în România) a devenit obiectul acuzelor oficiale, iar literaturii i s-a sugerat să nu-și mai aducă aminte cu plăcere de erorile epocii. Nu și-a mai adus... Însă AGORA este azi o piesă intruvabilă, vînată de bibliofili. În paginile sale, spuneam, și-a văzut publicate Paul Celan primele trei poezii : *Das Gastmahl, Das Geheimnis der Farne, Ein wasserfarbenes Wild.* În versiune germană, împreună cu altele (din care am ales pe atunci), mi le adusese Alfred Margul-Sperber. Dar prin Despina Levent (astăzi Despina Mladoveanu) și nu mult apoi prin Lia F. am primit și o frumoasă versiune românească a textelor, a acelorași texte. De ce, totuși, am preferat varianta germană ? Vrusesem să imprim AGOREI un caracter internațional și să propun colaboratorilor ei din orice colț al pămîntului, indiferent în ce limbă ar fi scris, plăcerea de a se simți oricînd în paginile sale ca la ei acasă, adică foarte confortabil. Ori, cum pentru întîiul număr al revistei mă și aflam în posesia unui prea bogat rezervor de texte românești, însă nu-mi prisoseau cele în limbi străine, varianta germană a lui Celan mă avantaja, venea tocmai la timp.

Din clipa aceea nu numai eu alesesem, iată, ci și el.

Și pentru totdeauna.

N-avea să mai scrie deloc sau aproape deloc în limba română.

În orice caz, n-avea să mai publice niciodată versuri în limba de la Cernăuți sau de la București.

Un destin fusese, astfel, hotărît.

Poezia lui, șansele de afirmare ale poeziei sale n-au avut — bineînțeles — decît de cîștigat.

Însă literatura română a pierdut, din acel moment, un poet. Și cu vinovăția mea ? Și cu. Poate.

În decembrie 1947, Celan părăsea România.

Pentru mai marea familie a omenirii și a artei lumii, n-avea să fie însă o pierdere.

Dacă ar fi apucat să publice în românește și fructele succesului inițial să-i placă atît de mult încît să se lase narcotizat de ele, renunțînd încetul cu încetul a mai scrie în limba în care acum își are opera, istoria literară n-ar fi ajuns să cunoască pe unul dintre cei mai interesanți poeți de limbă germană de după război. Vitregia unei limbi care nu este de circulație universală ar fi operat nefast și asupra destinului său literar, condamnîndu-l anonimatului, așa cum a condamnat și condamnă pe atîția poeți români — unii, cîteodată, la fel de valoroși (pentru cine îi cunoaște) ca și Paul Celan.

Căci oricîtă subtilitate și studiu ar depune, comentariile interpreților săi riscă să nu fie nici suficient de nuanțate nici fără impasuri de profunzime și aprehensiune, cîtă vreme criticii de aiurea nu cunosc (și din păcate ei nu cunosc mai deloc) teritoriile și punctele de maximă încărcătură ale poeziei românești dintre cele două războaie. Celan descinde dintr-însa, are multe lucruri comune cu ea, a învățat (deși deslipit și apoi afirmat într-o altă literatură) de la o serie de inițiați ai orizonturilor sale stilistice, se comportă parțial ca orice astru de pe orbita acestei modalități spirituale, din care inițial și purcede. Asemeni unei foarte sensibile cutii de rezonanță, el răspunde sugestiv la atingerea celor mai infime butoane ori sîrmulițe și o face, într-o măsură și pînă la un nivel al biografiei sale lirice, exact cu mijloacele structurilor caracteristice liricii românești. Adăugate voiajurile de competență, pasiune, curiozitate, forare și examene Roentgen în straturile și substraturile poeziei ruse, engleze, germane, franceze și italiene, voiajuri de durată, însă netrecute încă pe sub lupele experților, neanalizate în complexitatea lor, va rezulta cu evidență că exegezele grave la poezia lui Celan sînt de așteptat de abia în viitor.

Prin 1944—1947 decizia sa între a scrie în românește sau în germană nu era însă luată. În acei ani el nu numai că scria, dar a și tradus (e adevărat că lucruri fără importanță literară) în limba română, îndeosebi din rusește, fiind și redactor la editura Cartea Rusă, ce luase ființă la București după august 1944. Munca editorială conta însă, e de înțeles, mai puțin decît aceea poetică și dacă într-o noapte, parcă de Anul Nou, fără să-l cunosc, l-am auzit așa cum spuneam declamînd din Alexandru Block, apoi nu mult după aceea a trecut la Esenin. Și pe unul și

pe altul îi încerca în românește. Ulterior i-a publicat, e drept, în traducere germană. Însă ce contează ? Selecția lui corespunde în covîrșitoare proporție gustului și selecției acelor poeți români care se ocupaseră anticipat de transcrierea în românește a unora din versurile lui Block ori Esenin, iar cîteodată întîrziaseră exact la aceleași bucăți. Caracteristic este mai ales cazul Esenin. Poetul rus o sfîrșise cu viața la 30 de ani, tăindu-și arterele și apoi spînzurîndu-se, după ce ultimul poem și-l cărcălise pe ziduri cu propriu-i sînge. Gestul sinuciderii lui Esenin a fost aspru înfierat de compatriotul său Vladimir Maiacovski, care — grotesc paradox — cinci ani mai tîrziu, îi urma exemplul. Deși nimeni mai bine decît el n-a cîntat revoluția, adaptarea la revoluție nu se produsese nici pentru Maiacovski. Avea s-o mărturisească în poemul de adio. Dar ce folos ? Dintre ei doi, Esenin înregistrase totuși cel mai pregnant inadaptabilitatea. Poate că din pricina aceasta și fiindcă — țăran prin proveniență și viziune — putea fi mai cu căldură înțeles de poeții români, mulți dintre ei de origine țărănească, Serghei Esenin se bucurase în România între cele două războaie de o largă audiență și înrîurire. Apăruseră două culegeri de traduceri din poezia lui, pe care le semnau Zaharia Stancu (28 bucăți) și George Lesnea (42 bucăți). Chiar și după 1944, interesul față de poetul rus n-a dispărut complet. Zaharia Stancu a continuat să traducă din el, alte poeme i-au atras pe Ioanichie Olteanu, Victor Tulbure, Sorana Gurian, Victor Kernbach, Madeleine Fortunescu, eu însumi am încercat adaptarea a trei poezii, printre care și acea *Cîntă armonică* rostită, spuneam, în auzul prietenilor și al lui Antschel, într-o noapte de revelion. Cînd Paul Celan, paisprezece ani mai tîrziu de la apariția unicului număr din AGORA, tipărea într-o plachetă la S. Fischer Verlag (Frankfurt pe Main), „alese și traduse“ în limba germană, 31 de poeme de Serghei Esenin, coincidența voia ca aproape jumătate din ele să fie tocmai acele bucăți „alese“ de poeți din România cu mult înainte și care circulaseră — ba unele chiar cîteva decenii la rînd — în românește. Așa, de pildă, Zaharia Stancu tradusese : *In meiner Heimat lebe ich nicht mehr gern* (Mi s-a urît trăind), *Der Abend denkt versonnen nach der Weg* (Prin seara roșcovană), *Herbst* (Toamna), *Keine Halme mehr* (Luceafărul roșu), *Inonien* (Inonia), *Fort ging ich* (Am părăsit casa părintească),

Kein Lied nach meinem mehr (Sînt ultimul poet). Ultimele două bucăți cunoscuseră și versiuni de George Lesnea, care la rîndul său mai tălmăcise : *Bei den gelben Nesseln* (Garduri vechi, urzici îngălbenite), *Wind, tatst gut daran zu wehen* (Nu-n zadar suflat-ai vînt), *Du Land, dem Regen lieb* (Tu, țara mea, de ploi neocolită), *Der Frühlingsregen weint* (Potopul ploii s-a topit în sine), *Keine klage mehr* (Nu regret, nu mă jelesc, nu strig), *Abendbraue* (Sprînceana serii și-a închis tristețea), *Fall nicht, Stern* (Nu cădea, tu, steaua mea subțire). În sfîrșit, eu adaptasem ceea ce Celan a tradus apoi în nemțește cu titlul *Verström, Harmonika.* Iată așadar că din 31 de poezii „alese și traduse" de Paul Celan în germană, numai 16 nu cunoscuseră pînă în 1947 și versiuni românești — și anume : *Dort über Teich, Blaue Himmelsschüssel, Dahinsingt die Fuhre, Rätselhaftes, Ihr Äcker, nicht zu zählen, Die schwere Seele trämt von Himmeln, Die Stuten, die Schiffe, Ein für allemal, Wir entfernen uns, Goldnes Gehölz, Ballade von den sechsundzwanzig, Chorassan, Traumgesichte, Hörsts, Diese Nacht, Freund, leb wohl.* Dar pentru cine este familiarizat atît cu limba rusă cît și cu cea germană, valențele artistice de înaltă vibrație ale traducerii lui Celan se impun cu autoritate și evidență. Autorului îi era așa de intim imagismul eseninian, încît echivalențele sale atestă — în afară de rigurozitate și pertinență — aproape un ispirat recurs la formulele și termenii de cea mai densă iradiere lirică. Iar dacă nu vom neglija să acordăm prozodiei lui Esenin toată importanța ei dificilă în efectul pe care-l exercită imaginile, adesea insolite și brutalizînd prin viteza cu care se năpustesc în cîmpul versului, apoi vom înțelege nu numai cît de exigent a putut fi travaliul artistic, dar și cu cît mai de estimat devin reușitele lui Celan. Nu e deloc ușor a reda în nici o limbă (cu atît mai strașnic în literaturi peste care au trecut eliberatoare expresionismul și suprarealismul) strofe cu rimă și ritm, emise de un poet *scandalagiu* de talia lui Esenin, care umbla „Cu capul ca o lampă de petrol pe umeri" și căruia îi venea să poarte pe brațe, ca pe trena unei rochi de nuntă, „coada fiecărui cal".

* *
*

Dispariția lui Celan a prilejuit lui Michaux gestul delicat de a-i dedica un poem, al cărui autograf îmi este dat să se afle

printre hîrtiile mele dragi. Autorul lui *Plume* a avut emoţionanta idee să mi-l trimită spre a-l reproduce în cadrul *Antologiei franceze de la Rimbaud pînă azi,* lucrare în 3 volume, azi epuizată. Unde nu l-am putut reproduce.

Am pus aici, însă, la dispoziţia cititorilor, în autograf, acel poem dedicat de Henri Michaux lui Paul Celan.

LE JOUR, LES JOURS, LA FIN DES JOURS (1)

. . . .

Sans qu'ils parlent, lapidé par leurs paroles

Encore un peu de mauvaise humeur. Gestes sans ombres
À quel siècle pourrait se pencher pour s'y retrouver ?

Fougères, fusains [illegible] ses serpents, parlant de serpents
le vent éparpille les feuilles détachées

Force des [illegible] : [illegible]
déjà [illegible], peu pris. pour souffler

Le jour, [illegible] déjà en est paré
quantité de périls

Jour où le vent s'engouffre
jour aux ventres insoutenables
je vois les hommes immobiles
couchés dans des [illegible]

Périr
se taire pour partir
le long écoulement du flot de l'eau arrête la parole

Henri Michaux

1. à la mémoire de Paul Celan.

Şi făcînd-o, mi-au revenit în memorie cuvintele pierdutului (o, cîte pierderi în viaţa mea !) nervos bilet de acum treizeci de ani : „Eram eu, tu şi Michaux..."

Este ca şi atunci. Pare-mi-se. Dar... *e altfel.*

ROST ȘI SEMN

Am rămas, de-a lungul vieții, fără multe din manuscrisele mele. Ireparabilă rană. De însăși durata existenței. Și care nu mi se va cicatriza niciodată.

În zorii autorului acestor rînduri, mă înșel a o crede mereu, unele (vorbesc de manuscrise) erau și mi-au părut într-atîta de importante (într-o predispoziție irepetabilă, elaborarea lor ceruse și mi-a cheltuit ani întregi, anii cei mai tineri, de concentrare, abnegații, elan ori iluzii), încît psihologia, memoria, obsesiile mele nu pot, nu vor mai putea nicicînd să se despartă de acea artistică imagine a unor copii vaporizați înaintea înfloririi, imagine de carton, pe care din ce în ce mai avan zilele îngrămădindu-se ca frunza și ca pulberea caută a o îneca.

Bizar înzăbovită, acea — de pildă — *Antologie a poeziei americane,* ivită în primăvara lui 1979 prin librării, a apărut cu 33 de ani întîrziere. Trei decenii și ceva mai tîrziu decît fusese nu doar plănuită, cîndva, de mine, întocmitorul său, ci chiar anunțată public. Deoarece cînd, în 1945, publicam, ilustrate de Valentina Bardu, cele 21 de poeme care au alcătuit *Omul profilat pe cer,* una din paginile de gardă ale citatei plachete preciza că în sertarele autorului se află gata să decoleze și un volum de ceea ce tînărul de atunci numise *Balade americane.*

Doar la cîțiva ani după aceea, și nici nu e cazul a mai preciza pentru ce, visul eventualității pomenite s-a spulberat. Iar peste nu tare mult timp, întîiul manuscris al întîiului proiect, prima adică dintre formele antologiei de anul trecut, amestecată cu noaptea, se pierdea pentru totdeauna.

A doua oară, prin 1957—1958, sumarul unei antologii a poeziei americane se profilase îmbogățit și se afla în vederile Edi-

turii pentru Literatură Universală, care a trebuit să-şi amîne însă bunele intenţii, cu tot spiritul ei ospitalier : destinul celui de al doilea manuscris al traducerii a urmat programarea (pe atunci zidul himerei, ca să-şi desăvîrşească înălţimile, cerea în continuare carne semnificativă...), programarea — spuneam — din hazard a primului text, a *baladelor :* s-a pierdut şi el, împreună sau alături de alte valoroase hîrtii, pe care le-a vrut focul şi le-a avut cenuşa. Vînt...

În sfîrşit, recent, cînd zidul şi-o fi absorbit cantitatea lui de sacrificii trebuitoare sau ba, cu toate materialele şi imaterialele scutece simbolice, cu toată sinuoasa heraldică şi toate fantasmele respectivului tip de tribut, ce mai încoace şi-ncolo : discreţionar, acum această amplă antologie neeliptică de temelii, trup şi cupole, realizîndu-se din ceea ce n-a încetat a fi o nostalgie a noastră către fiordul fantasmei şi din activa colaborare concurentă, felurită în pasiune, a poeţilor Petre Solomon, Vasile Nicolescu şi Mihnea Gheorghiu, a devenit realitate. O realitate, evident şi bineînţeles, diferită ca eşecuri şi aspiraţii de ceea ce reprezintă încercările anterioare ale altor colegi de breaslă, de ceea ce vor însemna încercările altora în viitor. Cititorul se va edifica şi singur... Iar comentatorii efortului nostru concretizat vor complini, dacă au să considere că nu-i stingheritor pentru dînşii, cu seriozitatea studiilor de competenţă şi specialitate, ce ar mai fi de spus. Ar mai fi de spus cîte şi mai cîte, bune şi rele, însă nu nouă — se şi înţelege — ne revine căderea de a ne rosti. S-au adăugat strădaniei în fugă descrise, deci, mai sus (iar asta se cade s-o consemnăm) şi trei tineri, Irina Horea, Gabriel Gafiţa şi Doru Mielcescu, în şansele cărora vrem a spera, după cum (iarăşi necesară mărturisire) nu ne-am îngăduit ca la alcătuirea sumarului să facem totală abstracţie de unele din reuşitele din Edgar Poe ale lui Emil Gulian.

Ori... cam atît era de precizat. În linii generale.

„Cartea aceasta nu e o carte. Cine o atinge a atins un om“ — iată spre ce, de la Walt Whitman citire, aspiră însă orice autor şi nu altceva e ceea ce am dori noi înşine să semnifice eventual antologia oferită generaţiilor noilor neliniştiţi.

În ceea ce mă priveşte, dacă nu-i cumva obositor, încă un detaliu : Whitman e primul american cu a cărui poezie m-am întîlnit prin traducerile de la „Cultura naţională“ (1925) ale lui Alexandru Busuioceanu, apoi — alt intermediarat ! — prin

versiunea franceză cvasicompletă a lui Léon Balzagette și prin sporadicele transcrieri întreprinse de André Gide. Cînd a fost să trec eu însumi, apoi, la frigurile ispitei sfîntului Ieronim, tot cu profetul celebrelor *Leaves of Grass*, mărturisesc, mi-am început la „Lumea“ sau în „Revista româno-americană“ vocabulele casnei, transcriindu-l din litaniile și pregnanța originalului în euforia tiparelor românești.

Însă maximum, cel puțin pentru anotimpul intervențiilor sale, pentru vremea lui, față de americani, realizase — cu seducția portretelor sale lirice — pare-mi-se Ion Pillat : real tur de forță. Totuși, totuși să nu ne lăsăm pradă amăgelilor istoriei literare, care și așa e lungă...

Pe masa mea, printr-un capriciu al întîmplării, după debutul divulgat, au venit (pluteam între revelatoare chemări), au venit în succesiune anarhică, Ogden Nash, James Oppenheim, Edgar Lee Masters, Emily Dickinson, Ezra Pound, Edna St. Vincent Millay, Amy Lowell, Arhibald MacLeish, H.D. (Hilda Doolittle), Karl Shapiro, Robert Lowell etc., etc.

Mi-aduc, bunăoară aminte — și nu știu dacă n-a fost chiar debutul — de *Cele șapte vîrste spirituale ale doamnei Marmaduke Moore*, apărută în „Lumea“ (ea nu se află reprodusă în antologie, dar o vom reproduce aici), cu ecouri prelungite la timpul său — și amuzante :

Din tot ținutul, la zece ani, doamna Marmaduke Moore
(Pe atunci Jemina Jevons, numele ei pur)
Era cea mai drăgălașă fetiță, nu-n grații —
Dar cozile-i veneau bine și-i izbeau omoplații,
Hrănea găinile, totdeauna spunea adevărat,
Putea să scuipe prin strungăreață ca un băiat,
Să i se urce-n vîrf pomului, batistă
Și se ruga la Biserica Metodistă.

La douăzeci de ani sufletul ei pur
L-a topit de plăcere pe domnul Moore,
Care și-a rupt logodna cu Alice, o fată
Luînd-o cu el la oraș ; de unde — mutată —
Și-a uitat în scurtă vreme copilăria sfioasă ;
Acum participa la orgii de societate aleasă,

Vocea ei suna a engleză, mai degrabă australiană
Şi-a început să se pregătească : devenea episcopaliană.

La treizeci de ani vieţile noastre mai pot trăi berechet —
Dar avea domnul Moore o prietenă-n balet...
Fericirea familiei s-a prăpădit ca o stea
Şi dormea doamna Moore acum singură, da.
Firea ei avea nevoie de-o vorbă, de-un gest —
S-a dedicat introspecţiei, dar acest
Timp îi păru gol ; teosofia uscată-i, şi — vai !
A hotărît să renunţe. Găsea pace în Bahai-Bahai.

Patruzeci de ani ! — ea tot abandonată...
Simţi c-o străbat nelinişti de fată,
Şi-a muiat cu henné păru-n farfurie
A scos bilet pentru Viena, şi plătea simbrie
Acelui doctor-profesor, tocmit să-i arate anume
Ce-i cu volumul ei de cărnuri şi gume,
Aşa că-ntorcîndu-se, predica şomerilor şui,
După Sfîntul Freud — evanghelia lui.

La cincizeci — vizitează galerii şi muzee,
A-ngrăşat venitul tinerilor, dar se mai doreşte femeie —
N-ar trebui, o ! Doamne, să se întîmple aşa,
Dar poeţii sunt creaţi de nebune ca ea,
În salonul cu iasmin, cu vlăjgani
Sunt ruşi, români, sunt hindustani —
Ea ştie golful şi polo, şi a citit
Cîte-o carte ; filosofia lui Yoga o interesează nemaipomenit.

Şaizeci de ani ! dar timpul e-n mîinile ei, că-l ascult —
Poate nişte remuşcări pe undeva, nişte glande cel mult...
O chinuia pofta mărturiilor brute, şi-ar fi dorit
Să-şi transmită indiscreţiile tinereţii prin care-a fugit,
Dar înainte de a se contopi cu babele de teapa sa
Înainte de a-şi discuta „micile nevinovăţii" unele altora,
Doamna Moore a scos un ţipăt voios, înalt cît un trup,
Şi s-a vîrît singură în Oxford-Grup.
Aşa cum e — povestea doamnei Moore aici se-ncheie, deci.
Însă eu cred un lucru cert : cînd şaptezeci
De ani se vor uita în ochii ei, precis
C-o fi găsit o altă stare de graţie şi vis ;
Că poate Mohamed să-i fie stăpîn mai bun
şi astru
Sau Mithros, Zevs ori Zoroastru,
Pentru că atunci cînd o doamnă nu stă bine
cu sexul, — hii !
Dracul ştie ce mai vine la rînd într-o zi.

Ca totul, totul apoi, autori și texte, să se amestece într-o cordialitate fără opreliști. Avalanșă. Lave pornite odată cu ghețarii. Epidemii de soare, tăvălind în uimire și perplexitate luxul de a nu suporta sclerozele, injustiția, stupiditatea, discriminarea și banalul. Împroșca frenezia. Au explodat metereze desuete. Obiectele spuneau ce nu învățaseră și învățau să nu le fie nici frică nici rușine, ca florilor, ca pietrelor, ca focilor care se mîngîie și se mușcă. De fapt, nu prea știu cît și dacă se mușcă, dar ce contează ? ! Ploua rodnic asupra obrajilor propriei mele poezii. Care a crescut, măcar pe dinăuntru, apoi, altfel... Cu tavanele sparte spre cer. Încolțeau semințe, asfalturi, idei, viteze, atitudini, chimii. Se împrăștiau așchii de cîntec duse de așchii de păsări mirobolante. Au curs lucidități mătăsoase, crîncene împrimăvărări, ezitări suple ori ambigue, s-au prăbușit edificii, echivocuri, scrîșneau scripeți, bile, derapau filozofiile demodării și ipocrizei. Era ca-n închipuirile despre primordialitate. Gingașă, sadică, semeață decorticare și-nfofolire. Pură prididire. Pentru ca, pe nesimțite, nimeni și nimic să nu mai fie în măsură, ulterior, a altera, odată stabilită, osmoza aceea lirică, din ce în ce mai insistent cimentată cu anii, din ce în ce mai progresiv metamorfozîndu-se în interes artistic, în pasiune, fidelitate, indicibile comuniuni.

Ce ciudat, însă...

Deși mențiunea, o atare mențiune s-ar fi cuvenit prioritar făcută, mai ales că oportună de acum peste un sfert de veac (și ce n-ar fi sugerat ea — lansată cu laborioase aplicații atunci ! — ulteriorilor debateri ai interpretării...), nici unul, pînă azi, dintre criticii poeziei mele, condeie la care într-unele cazuri țin profund, n-a surprins vreo esențială afinitate între ea (altfel descifrabilă cel mult numai pînă la pragul casei ori pînă la canatul ferestrei) și lirica americană, de care — încă din adolescență— m-am simțit incurabil apropiat și-n orizonturile căreia, cucerindu-mă, remodelîndu-mi perspectivă, culori, grații, lumini și umbre, umoare, fantezii, cuvinte și implicații ale cuvintelor sau implicații ale tăcerii dintre cuvinte, instalîndu-se cu umor, statornicie și dichis în dragostea mea, familiare mi-au fost ori mi-au devenit pe o durată a existenței numeroase teme, libertăți, mituri, insolențe, acolade, interogații, sfidări, moduri de a depista prezența stării poetice pînă și în cele mai obișnuite

particule de spaţiu şi de timp, asimetrii, comportamente sau aparenţe ale vieţii oarecari din jur şi ale vieţii interioare, aşa de tenebroasă adesea, încîlcit refuzîndu-se explicaţiilor, iar nu numai odată chiar comunicării. Mărturisind-o aici, azi, întîia oară, ofer, e drept, o cheie — şi niciodată la resorturile delicateţii şi laboratorului unde în secret fraternizează lacrimă, destin şi singurătate n-aş vrea să mai adaug nişte alte explicaţii. După cum nu ştiu, este mai puţin dealtfel răspunderea mea acest impresariat şi colportaj de soluţii în algebrele esteticei, după cum nu ştiu ce va fi în viitor. Însă măcar, atîta spun, de s-ar fi observat aşa, în trecere, ca simplă indiscreţie ori exterioritate, că însuşi titlul plachetei din 1945, de care pomenisem la începutul confesiunii de faţă, era o cvasitranscriere a titlului unui cunoscut poem semnat în ţara lui Poe, cîndva, de Edwin Arlington Robinson (îi veţi descoperi, fragmente-fragmente, varianta românească în antologie), poem şi titlu trimiţînd la asociaţii ideistice, la ataşamente, ipoteze şi semne ineluctabile fără o cunoaştere a cifrului : *Omul profilat pe cer.*

Dar de ce adevărul, tocmai adevărul ar fi oare de escamotat ?

Multă vreme la noi, s-o recunoaştem, nu s-a citit poezie engleză şi americană nici măcar — dacă eliminăm cîteva excepţii — de către poeţi. Aşa că...

Despre comentarii, ce să mai vorbim !

Lucrurile poate că s-au mai modificat. Şi poate că, în timp, ele vor suferi ameliorări. Au mai şi suferit. Datele unei alte situaţii se propun, desigur, azi, meditaţiei. Însă deşi cercetători vrednici de preţuire, deşi dascăli neîndoios respectabili, deşi amatori pitoreşti, ambiţioşi, docţi şi-au dedicat în ultimele decenii o mare parte a vieţii lor intelectuale ca — în acest domeniu — să vină cu diverse contribuţii de cultură şi travaliu şi să dezvolte serii de pasionaţi, de curioşi pentru operele de limbă engleză ; deşi concomitent s-a tradus (prin comparaţie cu perioada antebelică) apreciabil de mult, încă nu s-a ivit vreun exeget, măcar unul de sămînţă, care să şi investigheze, să şi coreleze, să şi rişte confruntări, sondaje, comparaţii, analize relevînd barem ceva din complexa parabolă a vaselor comunicante, ceva barem din regimul, speţa, nervul refracţiilor literaturii de

dincolo de ocean asupra unora dintre spiritele prozei și poeziei noastre. Cauza este una singură : încă nu se citește de ajuns și încă nu se cugetă implicativ prin lectură, cu antene care să inspecteze și să solicite învelișurile, profunditatea, zonele de intermediare coduri ale inteligibilității și obscurului, fluenței și suspensiilor, denudării și duplicităților, înrudirii și distanțelor dintre ceea ce emană și ceea ce importă, una de la alta, literaturile vizitate cu un simț al universalității.

Dacă nu nasc emulații și nu aduc și nu decid și nu implică și nu degajă cultură, traducerile-s mașini de prisos ori de sporit cocleala.

Totuși, vedeți ce se întîmplă ? Pînă și cei mai buni critici actuali cultivă mai departe, fără ambiție, o cam nepotrivită, anacronică, vasală, falsă venerație inadecvată, în orice caz una fără discernămînt și în final fără perspectiva personalității, față de maeștrii criticei de ieri, zei streini frumoși în templul lor, la vremea lor, dar... și se mulțumesc în a-i imita ori, pe cît pot, în a le succede doar, omițînd să constate că iluștrii lor magiștri precursori, adepți sau pledanți ai sincronismului (cînd erau !), colportori de estetism ori de alte isme (iarăși cînd și cum...), consecvenți sau nu, radicali, lacși sau clari, generos clari, paradoxal obscuri, excesiv indiferenți sau deferenți la devenirea criteriilor, la atrofierile și hibrizările lor, nici Lovinescu nici Călinescu, pentru a nu pomeni decît de piscuri, nu prea s-au relevat contemporani decît cu unii contemporani francezi, italieni sau germani (ar fi de discutat și cu care...), ignorînd în schimb pe lîngă literaturile și arta Asiei, Oceaniei, Africei, și ceea ce se petrecea ori se petrecuse nu de cînd lumea dincolo de Canalul Mînecii sau în America, de fapt în cele două Americi. Interpretarea lor, de aceea, adică interpretările plecate de la ei s-au văzut inerent limitate. Și așa au și rămas, oricît ne-am împăuna cu memoria unuia sau altuia și am fi noi zilnic de pios-adulativi. Au sorii, firește, și eclipsele lor, dar le poți sigur converti într-o ipostază contrarie doar prin invocații admirative ? Ba... Ar fi rudimentar să ți-o și imaginezi. Iar a face (și azi !) o dinastie sau un fanatism din adorarea prelaților, chiar și involuntari, ai limitei sau limitelor de ieri, așa ceva nu servește prosperității artei. Sau... nu in-

tegral. Nici lor, practicanților cultului. Despărțirea de părinți, pe lîngă că naturală, e dintre fatalismele intrinseci progresului, care se întîmplă, trebuie să se întîmple — procese în mers — cu necesitate și care fertilizează viitor. În definitiv scriitorul și criticul de azi constată că le apar în față obstacole și solicitări mai complicate decît le-au întîmpinat precursorii. Azi artistului și comentatorului de artă li se cer mai mult de doi ochi, mai mult de trei ferestre, o ageră personalitate izvorînd la incidența prodigioasă cu multiplii nuanței și li se cere o răspundere planetară. Iar cărora dintre ei le scapă solicitarea, exigența, aspirația aceasta egală cu o definiție, acest criteriu sine qua non al oricărui prezumtiv competiționar, acelora degeaba, într-un anume chip, li-i miruit condeiul : căci e ora la care trebuie nu numai să ai talent, cultură, suplețe, inteligență, foame de muncă și de informație, instinct asociativ și intuiție psihologică, disponibilitate, priză la filozofiile stilului și ale structurii, dar trebuie să știi aproape impecabil și ce fel de talent, și ce fel de cultură, și ce fel de inteligență etc ai — și cum și la ce le conexezi, și ce ești precis în măsură a contacta cu ele, și care manevre nu sînt ori, dimpotrivă, sînt operabile cu întreg acest bagaj de înzestrări și de achiziții și (căci nu s-a terminat) în care — altminteri poți lua un tren greșit — în care negocieri misterioase ți s-ar audia ori absorbi mai cu prielnicie o intervenție, un gest al temerității, o desfoliere în miracol. Miracol ? Poezia nu e decît vehicul de zbor, decît pretext de navigație : o pasăre duce în cioc un adevăr mai mare decît ea... Nu i-l ciobiți !

Iar acum, la sau ca încheiere, să convenim că importanța truditei noastre antologii americane și a patimilor din ori prin care ea s-a zămislit, în afară de elementara cerință a potrivirii ceasului după civilizația orarelor trezirii la timp, ar putea fi, pentru cititorii ei, totuși, una : să provoace noile serii de poeți și critici *en herbe* la acel timp de nemulțumire față de precursori și la acea speță de confruntare nu atît cu ei, cît cu îndrăznelile pe care înaintașii lor nu le-au știut îndrăzni total, fie din comoditate, fie din suficiență, susceptibilități sau miopie, fie din eronată grandoare și mărginită curiozitate, la acel tip — repetăm — de lucidă nemulțumire și la acea speță de confruntare insațiabilă prin al

căror intermediu un nou spectacol, de emulații și frenezie creatoare, să incendieze scena, s-o fascineze. Setea se cere a fi mai multă decît apa... Măcar pentru ca apa să nu fie deposedată de eternitate și magia să nu moară.

Altminteri viața e falsă și cultura e falsă, ori amîndouă triste, iar singura împărăție, fără fete morgane, va rămîne aceea a somnului : un spațiu fantastic de greeri dormind în pîlniile și pîinile dogmatice ale țîrîiturilor din veac și din haos : cri... cri...

„AȘA-I, DOAMNE, CĂ SÎNT POET MARE ?"

— Ion Vinea —

N-a fost nici ambasador ca Blaga, nici politician mistic și ortodox bugetar ca Nichifor Crainic, nici profesor asemeni lui Ion Barbu, Crainic și Blaga, ori ministru ca ultimii doi, nici medic bîntuit spiritual — cum anahoreții și pustnicii — de obsesii religioase așijderi lui V. Voiculescu, profil de icoană bizantină supraviețuind inexplicabil, cît a putut supraviețui, nici avocat ca Demostene Botez (cu toate că avocat era și înscris în Baroul de Ilfov a fost și făcuse Dreptul exact la Iași !), nici șef de partid politic și de candoare ca Octavian Goga, cel cu de jăratec ochi albaștri, nici laureat, ierodiacon sau tipograf ca Arghezi, care în loc de priviri avea burghie și sfredele, nici sinecurist la liberali ca Minulescu ducîndu-și boem, din oraș în oraș, declamările, un adolescent incurabil, bătrîn și desuet ca propria-i lavalieră, nici expert și inspector de opere de artă (tot bizantină) ca Adrian Maniu, nici director la Teatrul Național ca Eftimiu și Corneliu Moldovanu, nici pripit în căutarea notorietății ca Voronca, a excentricității ca Tzara, a disperării găsite ca Fundoianu, a exacerbării eului ca mereu nervosul, mereu agitatul, mereu interogativul și — iarăși mereu — edificatul Camil Petrescu, sau plenipotențiar de cultură și vociferant ca — de fapt — cam linearul Aron Cotruș, nici șomer, copist, profesor de desen sau ateu ca Bacovia și nici măcar „nepotul celor șapte unchi și șapte miniștri", cum se exprima despre Ion Pillat, malițios, Arghezi.

Ion Vinea a fost ca și Geo Bogza, pur și simplu poet : în scris, în comportament, în gîndire, în societate, în dragoste, în inocență și mefiențe, nu și în conștiință ; în orgoliu și umilire, în marile sale absențe și cutremurătoare vizite pe care i le-a făcut

mai tîrziu (cînd prietenii îl părăsiseră ori se aranjaseră prin preajma casieriilor și-n adîncurile abjecției) singurătatea, penuria, frica, dumirirea completă, stupoarea, Dumnezeu, deznădejdea şi presentimentele zădărniciei — lui, care avusese o dezinvoltură romantică, o incendiară furie contra stupidităților şi falsităţii, o statură de altitudini, o mîndreţe direct nobilă, acea siniliu-cristalină limpezime a ochilor trimiși în ambasadă, acea extatică reverie a privirii dinăuntru alergînd pe faldurile perdelei dinspre scenă cum și dinspre culise ca pe soarta mişcătoare şi ca pe sîngele lui Polonius, atîta seducţie, atîta insurecţie, atîtea disponibilități, prezență de spirit și spirit deductiv, totdeauna umor şi niciodată ranchiună ; lui, care ştia să fie sus, generos, dezarmant, aerian, inteligent, investigativ şi de o civilizaţie contaminantă în raporturile cu ceilalţi, ca însăși ademenirea în care s-a și prefăcut viața sa ademenită în varii direcţii, nu impecabile fiecare și nu fiecare dulce nici pentru el, nici pentru mediul ambiant, risipită prin păsări bizare — conta nu numai cîntecul, ci şi nuanţele sale —, prin polifonii fără lizieră, delicioase sinuozităţi și meditații retractile ca șerpii umbrei și despletirile apelor subterane, apelor provocării, fîntînilor care devin timp, timpului care devine lunatic, fumigen și înstrăinat.

A fost (ușor de zis) pur și simplu poet, ceea ce e destul de complex, de complicat și de mult chiar și într-un univers al distincţiilor (cum nu prea s-ar putea spune despre universul vremii lui), a scos reviste, publicații, uimiri, a exclamat și invectivat, a elogiat cu sau fără oportună trebuință, cu sau fără destulă rigoare, s-a oglindit în sine ca Narcis, ca Avesalom, ca Hamlet, ca Don Quijotte, abandonat senzualității din care era construit molipsitor și imponderabilelor către care îl atrăgea „această năzuință fluidă a fiinţei", intuiţia că neîntrerupt „sunete noi își cer cîntecul", interiorul suspin și exteriorul tremur „pe marginea somnului, / să fii şi să nu fii", ori de cîte ori (şi de cîte ori anume e cu adevărat greu de spus) își vorbea sieși — „ucigaşul iubirii / călăul visului apus", singurătății care i se anima de cuvinte *(„Singur în noaptea exilului sînt"*, „Toate femeile / m-au părăsit, cu hohot, deodată", *„În fundul meu e tăcere* / și cîte un cuvînt ca un paianjen sub o piatră", *„Vreau să fiu singur* și trist lîngă focul dintîi", *„Singur veghez.* Nici un zvon. Lumea e de mine departe") ori de cîte ori ținta cobită, sărutul de ură, „glasul captiv al altor lumi" sau veghea spectrelor, măcelul florilor „cu gura

de gură-cască pe isonul veşniciei“, în numele dualismelor, fărîmării, abandonului părţilor („dezbinat de mine, niciodată unul“), în numele lui „Pan şi Priap / la poalele păgînei nopţi“ s-au înverşunat împotrivă-i, s-au lepădat în el de el, în sine de sine sau în devălmăşia — la figurat — a vertebratelor cu nevertebratele, a amestecului astrelor slobozite, slobozite şi de ciocnirile cu pămîntul şi de cele cu legile imponderabilităţii, ale densităţilor muzicii din sfere ori muzicii sferelor, s-au lepădat de el ca devenirile şi cu înspăimîntare a descifrat cum „pe pămînt cîntă oamenii, broaştele, cîinii“... dimpreună. După ce, în afara broaştelor, ajung să cînte cîinii (altădată, ei vor boci : „şi sub luna nouă *cîinele boceşte“...),* rostul a numeroase rosturi se suspendă şi interogarea însăşi („Ce face Dumnezeu cu atîtea păduri şi ape ?“, „Ce face Dumnezeu cu atîtea clopote ?“) cade în eclipsă de sens, cerul s-a înstrăinat ca şi „Hamlet cel care ar fi vrut să facă şi să dreagă“, cerul navighează în contumacie de cer şi în neputinţă, „gesturi însuşite“, se strigă în deşert, nu — ultimul gînd nu mai este, nu mai poate fi Dumnezeu, Dumnezeu joacă table („Mi-am trădat inima, mi-am ucis sufletul“ ; „Nu pot pleca, nu pot rămîne“ ; „Celor învinşi ne rămîne deşertul / şi părerea de rău ca o vrăjitoare“), din tot ce se află EL nu sporeşte, nu mai sporeşte, pe lîngă lume (şi lumea unde oare să se fi refugiat ?, ea domiciliază unde ?) plutesc suflete vagi, s-au topit şi dus şi murit şi stins trenurile, toate trenurile, „pe vecie“, se înfoaie, cată loc şi caută înşurubări ora apariţiilor nebuniei şi clownilor, a gheţei incandescente planînd peste creştete, se cheamă ajutorul mormintelor, destinul e scotocit în caroseriile cuvîntului, crucile robotesc şi moartea... *„Moartea nu vine cînd o chemi“.*

*

La împlinirea a 15 ani de la moartea lui Ion Vinea care în 6 iulie 1964 („e timpul să uit stările sufleteşti“, însă el se învăluia în toate uitările nemeritate, circular şi mustrător severe...), cînd se despărţea de noi abia reuşind eventual — după jumătate şi mai bine de veac de exerciţii literare „audiate“ (afinităţi ! afinităţi !) în toate părţile de poeţi mari şi de poeţi mici şi nepoeţi — a-şi privi cum şi-o fi privit, imprimată, întîia carte cu versuri ; aşadar, la un deceniu şi jumătate de la dispariţia poetului să nu mai lăsăm, e şi cam tîrziu, ca să iasă din sertarele

somnului ei melancolia, fiindcă nici n-ar fi de ajuns o melancolie și nici n-ar ști să tîrguie paiaței, doar ea singură, scufia care-i trebuie („zgardă, scutură-te pe peron") ; nici să nu ne întunecăm, Ion Vinea a fost un creier ironic de luminos și cu adevărat statuar, prin întrebări ca de pildă ce va fi înțeles, ori ce va fi spus, ori ce înțelesuri avea spusul nespus și văzutul nevăzut al întîlnirii prisoselnice cu sine, ca autor imprimat, ca poet strîns dedesubtul unor coperți de carte, la acea oră a fîntînilor care secau de durere și mustrare, în Cuptorul acelui 1964, — lucruri dealtminteri zadarnic de stabilit și restabilit acum.

Dar după ce i-am „adîncit" pînă sub și pînă peste propriile lor niveluri pe alții, să recunoaștem că în cazul lui Vinea nu numai că prin tot ce s-a încercat a se repara postum nu i s-a dat încă locul cuvenit, cum nu i se conferise nici în viață, însă că pe locul acela — din pricina modei, ușurinței cu care ne luăm după modă și după bîzîielile sale, ieri unele și azi altele — pe locul acela stă din eroare altcineva, la singular și la plural, și stă strîmb. Cînd se va studia cu atenție, suplețe, nepatimă și nerestricție mentală, minuțios și nuanțat, în cunoștință de subiect și de subiecte și fără vasalități la marii critici (care nu-s ireproșabilii ireproșabililor) adevărata evoluție estetică a poeziei noastre din acest secol, au să se observe clar două lucruri : că ierarhiile de pînă acum se cer fatal remaniate la rece, și profund remaniate, și că o serie de particularități, de drumuri, de atribute atribuite (nu comit o eroare, iar dacă am să am, de-o să mai am, și cînd scrie un Vinea, așa cum am scris un Bacovia, totuși voi încerca, a demonstra-o... Cei veșnic învinuiți că umblă cu capul, și lumea îi stigmatiza, în lună și în nori, au trecut precum văzurăm de noi și au descoperit luna a doua oară, că se putea. Să riști e pînă la urmă cunoaștere, chiar dacă nu există cunoaștere care să nu coste însăși viața...), atribuite am spus lui Ion Barbu, Lucian Blaga, Adrian Maniu și chiar Arghezi, de Tzara nu mai vorbesc, ori de Voronca, fuseseră precedate de iscusințele și contribuția acestui mare matur, exigent și domn care a refuzat o viață întreagă să-și etaleze în volum poemele. Cum n-a mai făcut-o nimeni. Poeme inoxidabile. Scrise parcă aseară. De nu am lua decît un pachet mic de exemple din care limpede rezultă niște cunoscute spețe de formulare barbistă (în ceea ce-i privește pe Blaga și Adrian Maniu, ca și pe cei mai sus pomeniți alături de dînșii, ei s-au alimentat și mai copios din confratele răspîndit aiurea prin reviste numai, și numai prin ziare, copilă-

rește neglijent cu sine pînă la inadmisibil), și încă ar fi de stat altfel pe gînduri :

Vila cu trepte trei *în prag*
. . . .
Sub frunza frunții arsă, venin pîndește, verde
. . . .
În pătrat de var *și soare*
. . . .
Polen de chin pe albe cinci petale
. . . .
Tîrgul își spală-*n cer* sutele lui țuguiuri
. . . .
Cît de purpurie rochia ta *se aprinde*
. . . .
burgului de suliți *cu sportivi pitici*

Era între 1912 și 1920 cînd își publica Vinea aceste versuri. Și cam tot pe atunci altele, în care-i depistabilă o arhisubliniată (nu-i așa ?) „caracteristică" și turnură stilistică argheziană, deși — să deschidem bine ochii — Eminescu îl precedase pe autorul *Cuvintelor potrivite,* ca pe mulți în multe :

Cine rămîne prin neguri și ploi
cînd milioane trec de strigoi ?...
. . . . . .
Cascada *ruginește*
a obloanelor etc.

Există — ignorat în genere — un Vinea poet al țării, al miturilor, tradiției, eresurilor și un Vinea poet creștin, metafizic, tragic ; un vitalist și un abstract ; un agonic și un fantezist ; un disperat și un introspectiv ; un mistic sui generis, din pudoare ascuns după tifle, un euforic al fiorurilor edenice, plînse, neconfesate și un macerat a cărui sîngerare cerebrală, al cărui intelect jignit, a cărui orgolioasă mîndrie n-o pot nicicum deszice aparentele-i teribilisme — amîndoi evident mai interesanți decît ceea ce s-a remarcat la „modernistul" la „integralistul" Vinea, și el mare, dar mare mai ales prin clasicismul disimulat al antagonismelor sale infuzate, e drept, cu eleganță în canavalele unor tehnici și abilități de exprimare suprem evoluate. Va trebui

vreme și vreme, vor trebui bătute cărări și cărări grele (iar drumurile — n-a spus-o chiar el ? — sînt slugi bătrîne), ca să se restituie liricii sale domniile cuvenite. Iar aceasta îndeosebi din pricina distincției lui sufletești identificabilă cu un blazon sau a indiferenței lui față de sineși, față de propria-i operă tratată ca pe un bastard. Cîteodată, presupun, va fi și regretat-o : „vistiernici nemernici am fost / desfrunzitelor tinereți". Contemporanii nu se obosesc prea-prea cu tine, iar celor ce urmează li-i lene să ia lucrurile de la început, pentru ei toate Troile au fost descoperite, mulțumindu-se doar (culegători de fructe neculese) cu para care pică. Păcat că pică fără să rupă cîte-o gură.

„Așa-i doamnă, că sînt poet mare ?" se autopersifla el. *Doamna* are (și ce grav ! și ce grav !) de-abia de-acum încolo, căci *Doamna* era **Doamne,** de răspuns celui ce, foarte serios, la plural, își recomandase : „faceți uneltele întreceți meșterii". Este rîndul comentatorilor lui să-și desruginească *(ham, ham, poftă de viață)* curajul și armele. Căci și azi, pînă azi, ca și atunci — „Vorbele noastre ne-au mințit. / Am spus prea mult, pierdut li-e înțelesul".

Rege sărac, rege etern, încolo... „Pămîntul e de drumuri plin ca un nebun de zdrențe".

Drumuri și zdrențe.

Nebuni și regi.

Flori de lampă și lămpi de suspine pardosesc drumul de la paradis la rugăciune, cărarea dizolvării fiecăruia în puținul, părerea, nimicul din ale căror dispersări ne încropim și tremurăm de stultocratica îngîmfare a fără minții și forței, a resemnării și pulberii ; „m-ajunge din urmă fiorul ce-nvie icoana și glasul captiv al altor lumi / și care mă cheamă și nu-s nicăieri". Fiindcă sigur numai acolo suntem : unde nu suntem. În alte lumi. Adică nicăieri.

PRELIMINARII LA EMINESCU

O poezie nu se face nici mai greu nici mai ușor decît o catedrală, decît o floare.

Ați făcut vreodată o floare ?

Ați făcut vreodată o catedrală ?

Cine scrie fără să se fi convins de elementarul acesta adevăr, acela nu scrie, cărcălește.

De aceea adevărații scriitori sînt puțini, foarte puțini. Așa a fost, așa va fi întotdeauna.

Singurele patru poezii publicate în 1878 de Eminescu, mai precis la 1 martie anul citat, așadar acum un secol și nițel, după ce aproape cincisprezece luni se mărginise a face doar prezență gazetărească, se cheamă *Povestea codrului, Povestea teiului, Singurătate* și *Departe sunt de tine...*

Decorul primelor două e codrul, înlăuntrul metaforei căruia vedem evoluînd și absorbindu-se cosmosului cuplul erotic.

Deschidere și împlinire.

E muzică în faldurile firii și muzică este în firea cu falduri a rătăciților, încîntaților, fabuloșilor visători dintr-o lume... lume ce gîndea în basme și vorbea în poezii.

Dimpotrivă, din celelalte două bucăți deschiderea dispare, împlinirea cu atît mai cert, ele vor condensa (într-un interior asemenea odăii cugetărilor sărmanului Dionis) gîndurile și amintirea unei fericiri duse, chiar dacă la vremea sa și ea înșelătoare. La cei doar, pe atunci, vreo 28 de ani ai autorului, focul din strofe n-are calorii, le-au anulat singurătatea, introspecția, tristețile, foșgăiala de șoareci și greieri, nenorocul. Închipuirea suferă de propriile-i proiecții. Verbul *a cădea* se instalează depresiv, deși calm încă, deși încă necrispant, resemnînd mișcările, patosul frustrării, deposesiilor și pierderii. Fantasma trecutului

accentuează oboseala, golul, handicaparea, halucinațiile, senzația de îmbătrînire, suspiciunea morții. Și totuși nici somnolenta voluptate, nici dizolvarea în natură, nici iluzia oarecum banală că ar fi — ce spaimă, acum un veac ! — octogenar sau „bătrîn ca iarna“, și nici toate la un loc nu salvează lirica eminesciană și nu-i asigură, în continuare, lui Eminescu, posteritate. Dacă eternitatea lui o vom căuta aici, Eminescu riscă să ne dispară, treptat, în curînd.

Înainte de a fi idee, sentiment, amintire, filozofie, regret, istorie, autenticitate, travaliu, eres, revoltă, pesimism, ton premonitoriu, tandrețe, dor, cultură, solitudine, și orice și oricîte altele, studiate priceput şi foarte doct studiate, Eminescu este *muzică*. În primul rînd, muzică. Prin aceasta și durează. Prin impalpabil. Fără aceasta, versurile lui şi-ar împuţina interesul, odată cu timpul. Ceea ce se întîmplă nu cu o îngrijorătoare accelerație. Dacă eforturile estetice nu-l vor aprofunda și înmulţi prin refracţiile unei astfel de prisme pe viitor, scoţîndu-l din preemţiunile oricărei alte contigențe, memoria lui nu va fi servită, riscăm să-l ucidem. Străinilor — primindu-l în traducere — tocmai de aceea nu le spune prea mult — fiindcă nici o traducere nu-i ştie reda esenţialul : adică muzica.

Este şi imposibil.

Muzica, prin care Eminescu reînvirginează totul, inclusiv misterul, inclusiv tristețea, și încarcă *de* și *într-o* incomparabilă seducţie, pînă-n cele mai vagi enunţuri, fiecare din celulele savantului său fagure liric.

De la începuturile poeziei pînă azi, poate că nici o balanţă a impecabilităţii n-ar putea număra în lumea întreagă mai mult de trei-patru poeţi a căror limbă să cînte așa de neterestru, cu atîta organicitate sublim și dramatic nedespărțită totuși de neamul său și în același timp solitară în eternitatea ei, liberă, pură, atemporală.

Codrul referinței nu e codru (ce ar căuta în el, atunci *Caii mării, albi ca spuma ?)* și Craiul personificării nu e crai și Curtea acestuia, cu ale sale mîndre neamuri, nu e curte — ci toate împreună un anume fel de grup de simboluri care expediază spiritul asociaţiilor către *Corespondențele* lui Baudelaire, spre acel obsedant „L'homme y passe à travers des forêts de symboles / Qui l'observent avec des regards familiers“, altele totuși fiind corespondenţele eminesciene... Sau (dacă vreţi) codru, crai și curte sînt şi nu sînt ceea ce par. Craiul-codru se cere tradus prin lea-

găn — poate — al „primei întîietăţi“, cum ar fi formulat V. Voiculescu. El este un fel de origine a originilor, de matcă, de for tutelar, de senior absolut (însă nu absolutist). Existenţă în sine din sine, tinereţe fără bătrîneţe şi viaţă fără de moarte. E totul şi sămînţa oricărui soi, miezul oricărei ipostaze de existenţă. Este însăşi starea de plăsmuire, izvorul genezei perpetue : consubstanţializează cosmosul, a fixat mii de ierarhii, animă, ocroteşte, se trăieşte ca şi emană armonie şi nu-şi va întrerupe — oglindit în sine — reveria decît la confiniile muzicii cu necroza.

De ne-am opri doar la *Povestea teiului*... Ce frapează ? Imaterialitatea cuvintelor, fiinţa lor ca de nefiinţă, aluatul care cîntă. Într-o strofă, de pildă, a cincisprezecea, se ajunge pînă la perfecţiunea matematică (atîta exactitate în atîta gingăşie), pînă la impecabila abstracţie, acolo fiecare vers are acelaşi număr de litere : cîte 19, iar în întregul catren vocalele cu consoanele se află în stare de egalitate : 38 de vocale, 38 de consoane :

El se da tot mai aproape
Şi cerşea copilăreşte,
Al ei suflet se răpeşte,
De închide a ei pleoape.

Strofa a treisprezecea însă, şi mai elocvent, va întrece chiar măsura acesta : într-însa vom găsi, la 35 de consoane, 43 de vocale; cu opt vocale mai mult, adică :

Oare ochii ei o mint,
Sau aievea-i, adevăru-i ?
Flori de teiu el are-n păru-i
Şi la şold un corn de-argint.

În întreaga poezie există zece versuri în care numărul consoanelor şi al vocalelor e acelaşi :

Vei spăşi greşala lumii 10/10

. . . .

Traiul lumii, dragă tată, 10/10

. . . .

Tinereţa luminată 8/8

. . . .

Pe *acestea* le-ndrăg*ii* 9/9

. . . .

Nu chil*ii*le pust*ii* 8/8

. . . .

Ș*tiu* m*ai* b*i*ne ce-*ți* prie*ște* 11/11

. . . .

Ea p*i*c*i*or*u*-l p*u*ne-n sc*a*r*ă* 10/10

. . . .

Ș*i* l*a* codr*u* ple*acă* *iarăș* 10/10

. . . .

C*u* m*i*r*oase* *o* îm*b*a*tă* 8/8

. . . .

M*ai* departe... m*ai* dep*a*r*te* 10/10

Dacă socotim însă că termeni ca *greșala* (greșeala), *tinereța* (tineretea) *iarăș* (iarăși) ar fi mai suportat fiecare cîte o vocală, ele dealtminteri se și scriu uneori cum le-am scris noi în paranteză, iar la pronunție adesea se aud, apoi am fi avut 22 de versuri (așa, numărăm numai 19) în care vocalele depășesc sau depășesc substanțial consoanele : 201 la numai 161, prin urmare cu 40 în plus :

Cine vor, aceia lese-l, 9v.—8c.

. . . .

Mîna Ea la ochi și- o ține, 10v.—9.c

. . . .

Toate mințile-și adună, 10v.—9c.

. . . .

Să ia lumea-n cap, nebună, 10v.—9c.

. . . .

Solii dulci ai lungii liniști 13v.—12c.

. . . .

Tot mai tare și mai tare, 10v.—9c.

. . . .

Mai aproape, mai aproape, *12v.—8c.*

. . . .

Oare ochii ei o mint, *10v.*—*6c.*

. . . .

Sau aievea-i, adevăru-i ? *13v.*—5c.

. . . .

Flori de teiu el are-n păru-i 12v.—10c.

. . . .

Iară inima-i se imple 9v.—8c.

. . . .

El se da tot mai aproape 10v.—9c.

. . . .

De închide a ei pleoape. 10v.—9c.

. . . .

De-o durere, de-o dulceață 11v.—9c.

. . . .

Capu-i cade pe-al lui umăr, 11v.—9c.

. . . .

El îi soarbe de pe gură 10v.—8c.

. . . .

Iar ea fața și-o ascunde 11v.—8c.

. . . .

Nu au grija nimăruia *10v.—7c.*

. . . .

Și de dragi unul altuia *10v.—9c.*

Numai în următoarele trei versuri de la începutul strofei a treisprezecea : „Oare ochii ei o mint, / Sau aievea-i, adevăru-i ? Flori de teiu el are-n părui", raportul dintre consoane și vocale e de trei la cinci optimi : 21 la 35. Și toate acestea într-o limbă care nu este italiana ! În ambele strofe, a treisprezecea (cu 12 *i*-uri, 10*e*-uri și 8 *a*-uri) și a cincisprezecea (cu 17 *e*-uri, 8 *a*-uri și 6 *i*-uri), predominante sînt — precum se observă — vocalele *e*, *i* și *a*, ultima avînd același număr de prezențe atît într-o strofă cît și în cealaltă.

Ei, cum să poți traduce ideal un asemenea poet și cum să-l înțelegi, fără a-l tălmăci prin însăși esența lui, esență care e muzică ?

Lucrurile nu se petrec deosebit nici în *Povestea codrului*, unde vom întîlni 13 versuri în care numărul vocalelor e superior numărului consoanelor (de două ori, versurile 9 și 33, chiar cu cîte patru vocale, de alte două cu cîte trei vocale, în cazul versurilor 22 și 37) :

Codrului, Măriei Sale. 10v.—8c.

. . . .

Lună, Soare și Luceferi 10v.—9c.

. . . .

Crainici, iepurii cei repezi, *14v.—10c.*

. . . .

Vezi bejănii de albine, 10v.—9c.

. . . .

Că norocul și iubirea 10v.—8c.

. . . .

Să ne pară jucării 8v.—7c.

. . . .

Mi-a părea cum că natura 10v.—9c.

. . . .

Toată mintea ei și-a pus *11v.—8c.*

. . . .

Teiul floarea-i peste noi, *12v.—9c.*

. . . .

Mai aproape, mai aproape *12v.—8c.*

. . . .

O, auzi cum chiam-acuma 10v.—8c.

. . . .

Caii mării, albi ca spuma, 11v.—9c.

. . . .

O, priviți-i cum visează 10v.—9c.

Alte 5 versuri oferă un tablou egal de vocale și consoane :

Și să fim din nou copii, 9—9

. . . .

Rătăciţi și singurei, 9—9

. . . .

Adormi-vom, troieni-va 9—9

. . . .

Peste albele izvoare 9—9

. . . .

Cerbi cu coarne rămuroase, 11—11

De asemeni în *Singurătate* șase versuri au și ele de la 1—3 vocale mai mult decît numărul consoanelor :

Dulci iluzii. Amintiri	10v.—9c.
. . . .	. . . .
Și un capăt poeziei	9v.—7c.
. . . .	. . . .
Și pustiului să puiu	*10v.—7c.*
. . . .	. . . .
Iară ea se face vers	9v.—7c.
. . . .	. . . .
Este *Ea*. Deșarta casă	9v.—8c.
. . . .	. . . .
Și mi-i ciudă, cum de vremea	11v.—10c.

iar alte 6 versuri (4, 12, 16, 20, 27 și 29) țin în balanță perfectă consoanele cu vocalele :

Iară eu pe gînduri cad	9—9
. . . .	. .
La picioarele lui Crist	10—10
. . . .	. .
Umblă șoarecii furiș	9—9
. . . .	. .
De la cărți ei mi le rod	9—9
. . . .	. .
Readuc melancolia-mi,	9—9
. . . .	. .
Cîteodată... prea arare...	9—9

Ba pînă și în *Departe sunt de tine...*, unde măsura versului e de 13—14 silabe, vom surprinde într-un vers ca „Și parc-ai vrea a-mi spune ceva... apoi suspini..." o stare subalternă a consoanelor, după cum în versurile 14 și 16 între numărul vocalelor și acela al consoanelor va fi o diferență de numai o unitate.

În tuspatru poeziile senzațiile care au pondere sînt senzațiile sonore, ele depășindu-le copleșitor pe cele de ordin vizual, odorifere ș.a.m.d. Întîlnim astfel (iar unele dintre versurile ce le cităm se și reiau, sînt repetate) : *„Îngînat de glas de ape / Cînt-un corn* cu-nduioșare // ... // Iar *izvorul*, plin de vrajă, / *Răsărea, sunînd* din valuri // ... // Iară *cornul* plin de jale / *Sună dulce, sună greu // ... // Blîndu-i sunet se împarte / Peste văi împrăștiet"* — POVESTEA TEIULUI ; *„Filomele-i țin orchestrul* / Și *izvoare*

spun povești // ... // Ne-om culca lîngă *izvorul* / *Ce răsare* sub un teiu // ... // Și prin somn *auzi-vom bucium* / Dela stînele de oi // ... // O, *auzi cum chiam-acuma* / Craiul sfatu-i înțelept // ... // Și pe teiul nostru-*ntreabă :* // Cine suntem ; *stau la sfaturi,* / Iară *gazda* noastră *zice,*" etc. — POVESTEA CODRULUI ; „*Focul pîlpîie* în sobă / Iară eu pe gînduri cad: // ... // *Țîrîiesc încet* ca grieri // ... // Și prin cărțile în vravuri / *Umblă șoarecii* furiș. // ... // *Și ascult* cum învălișul / De la cărți ei *mi le rod.* // ... // Dar atuncea grieri, șoareci / Cu *ușor măruntul mers,* / Readuc melancolia-mi // ... // Inima din loc îmi sare, / Cînd *aud că sună cleampa...* // ... // Cînd *eu stau șoptind* cu draga" — SINGURĂTATE ; „Aducerile-aminte pe suflet *cad în picuri,* // ... // Cu degetele-i *vîntul lovește* în ferești, // ... // Și *parc-ai vrea a-mi spune* ceva... apoi *suspini...*" — DEPARTE SUNT DE TINE.

În prim plan apar vocalele *a, e* și *i* (POVESTEA TEIULUI, POVESTEA CODRULUI, SINGURĂTATE) și doar în DEPARTE SUNT DE TINE... *u* îl va înlocui, între cele trei, ca număr mai mare de prezențe, pe *a,* trecîndu-l în poziția a patra.

Adăugați efectele rezultate din înmuierea, îndulcirea (*rămîe, șed, smult, țîrîiesc, mîngîioase, împrăștiet, sfarmă, vravuri, a tîrziu, cleampa, singurei, privaz, potici, paianjeniș, învăliș, bejănii, armii, vei spăși, lese-l)* și feminizarea limbajului (*dară, atuncea, pe-a lui umăr, a lui herb, mi-a părea cum că, dîndu-și ramurile-n laturi, cu miroase o îmbată),* insinuarea cîte unui feminin masculinizat (ca de pildă *orchestrul) ;* adăugați subtilele elemente de tehnică a apropierii și îndepărtării, a punctării și pauzei, acel indicibil tip de legănare placentară prelungind marea și beatificanta rotație a astrelor, corespunzînd respirației ca și voiajurilor sîngelui din pîntecul matern, fericirii dinaintea nașterii ori abducțiilor cuplării (*„Adormi-vom, troieni-va... — Tot mai tare, și mai tare, — ...Mai aproape, mai aproape... — Mai încet, tot mai încet, — ...Mai departe... mai departe... — Voi fi bătrîn și singur, vei fi murit de mult..."*) ; veniți cu aliterațiile și onomatopeile („Lîngă *ape pe po*tici, ...Și de-o crimă *tu mă mîntui...* S*olii dulci ai lungii liniști..."*), cu rimele asonantice, cu metatezele logice și sintaxice, cu calculatele inversări, cu greșelile din intenție sau din instinct artistic („Decît orișice păpușă / Să te facă mai presus" ; „Pentru drumul cel de mîne / De cu zi te pregătește" ; „Să ia — *n.n.* în loc de „să-și ia" — lumea-n cap, nebună," ; „Ea piciorul-l pune-n scară" ; „Pare-atîta-i mai rămîne" ; „Și la codru pleacă iarăși" ; „Și pe teiul nostru-ntreabă") ; puneți la soco-

tealã abilele infinitive, formele cvasi-reflexive („Al ei suflet *se răpește*“ ș.a.) simulînd obiectivare într-atîta amestec de tandrețe și cîntec, îmbietoarele arhaisme (*nimăruia, danțul, arare, stînele, Iară* gazda noastră zice, *Iară* eu pe gînduri cad, *Iară* ea se face vers, *puiu, cuiu, Și pe teiul* nostru-ntreabă), cei 9 *i*-uri dintr-un vers ca „Solii dulci ai lungii liniști“, sau cei 8 din versul „Crainici, iepurii cei repezi“ sau cei doar 7 din „Dulci iluzii. Amintiri“, grupurile toropitoare de *în, îm, in, ăn, ăm,* și *un* conducînd melodios, c-un narcotic mister, la fericirea ca de somn așternîndu-se pe albul de desfătare hiperodihnitor, supravoluptuos al grupurilor de vocale sau diftongilor *ia, iu, ea, ui, ai, oa,* cum o relevă strofele 8—11 din POVESTEA TEIULUI, ca să ne oprim doar la ele :

Sara v*in*e d*in* ar*in*iști,
Cu mir*oa*se o *îm*bată,
Cerul stelele-ș*i ar*ată
Solii dulci *ai* lungii l*in*iști.

Dar pr*in* codri *ea* pătr*un*de
L*îng*ă te*iu*l vech*iu* și sf*în*t,
Ce cu flori *pînă-n* păm*în*t
Un izvor vrăjit asc*un*de.

*Îngîna*t *de* glas d*e ape*
Cînt-un corn *cu-nduio*șare
Tot m*ai* tare și m*ai* tare,
M*ai* apr*oa*pe, m*ai* apr*oa*pe.

*Ia*r izvorul, pl*in* de vrajă,
Răsăr*ea,* s*unîn*d d*in* valuri,
Sus *în* codri de pe d*ea*luri
L*una* bl*în*dă ț*in*e strajă. —

— nu omiteți savorile cîte unui moldovenism (*grier, sara, împle, mîne, i se stringe* — etc.) strecurat ingenios, afectata neglijență a vrunei exprimări nu suprem gramaticale (cum ar fi aceea din versurile „Și ascult cum învălișul / De la cărți *ei mi le rod*“, căci pe *învălișul... mi le rod* nu se dă nota zece la limba română...), strofele simetrice unde versurile ce rimează au un același număr de vocale și consoane, în sfîrșit rimele compuse, rimele rare, ri-

mele interioare şi multe, multe altele — şi veţi reflecta încă o dată grav asupra tulburătorului Eminescu, inexportabilului Eminescu, indefinibilului Eminescu.

„Acorduri, arpegii, armonii... / Orice-au voit din mine au făcut“ și „Muzica sonoriza orice atom“ — avea să spună, decenii mai tîrziu, Bacovia. Dar fusese, înaintea lui, Eminescu marele poet care strigase din toţi plămînii libertăţii : „Danțul, muzica, pădurea / Pe acestea le-ndrăgii.“ Dansul nefiind altceva decît încă o formă, încă o ipostază sau o volută a cîntecului trupului, pădurea nefiind altceva decît o anvelopă de asemeni de cîntec în structurile încăpătoare ale căreia se substructurează muzică și ritmuri coregrafice ca într-un carusel de sfere cuprinse-n sfere. Căci înainte de a fi orice și oricîte altele, Eminescu este imponderabil și muzică. Iar cuvintele lui sînt ca să nu-l interpretăm prin ele, ca să arate cu cît mai reale, decît lucrurile însești, sînt baletele, nevăzutul și umbra lucrurilor. Poezia (dar pentru asta se cere lăsată în lumea sa) nu-i ca să pui mîna pe ea, ci ca să ningă. Şi ea nu se face nici mai greu nici mai ușor decît o catedrală, decît o floare.

Aţi făcut vreodată o catedrală ?

CUPRINS :

Lector : GEORGETA NAIDIN
Tehnoredactor : CONSTANȚA VULCĂNESCU

Apărut : 1980. Bun de tipar : 21.IV.1980.
Format : 16/61×86. Coli tipo : 32. Coli ed. : 27,13.

Comanda nr. 84
Combinatul Poligrafic „Casa Scînteii"
București, — Piața Scînteii nr. 1
Republica Socialistă România